

รูปแบบการส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรมจังหวัดชลบุรี
THE MODEL OF PHRAPARIYATTIDHAMMA EDUCATIONAL
PROMOTION OF CHONBURI PROVINCE

พระครูวิสุทธธีรธรรมานุวัตร (สมเกียรติ วิสุทฺโธ)

ดุขฎิณิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรดุขฎิณิบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๑

รูปแบบการส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรมจังหวัดชลบุรี

พระครูวิสุทธิธรรมานุวัตร (สมเกียรติ วิสุทธิโส)

คุชฌีนิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๑

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

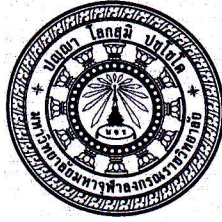
The Model of Phrapariyattidhamma Educational
Promotion of Chonburi Province

Phrakru Wisutthammarnuwat (Somkiat Visuddho)

A Dissertation Submitted in Partial Fulfillment of
the Requirements for the Degree of
Doctor of Philosophy

Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
C.E. 2018

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้นับคุณิพนธ์เรื่อง
“รูปแบบการส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรมจังหวัดชลบุรี” เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรพุทธศาสตรคุณิพนธ์บัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

(พระมหาสมบูรณ์ วุฑฒิโกโร, ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบคุณิพนธ์

ประธานกรรมการ

(ผศ.ดร.บุษกร วัฒนบุตร)

กรรมการ

(ดร.อำนาจ บัวศิริ)

กรรมการ

(พระสุธีวีรบัณฑิต, ดร.)

กรรมการ

(พระอุดมสิทธินายก, ผศ.ดร.)

กรรมการ

(พระมหาสุนันท์ สุนนโท, ดร.)

คณะกรรมการควบคุมคุณิพนธ์

พระอุดมสิทธินายก, ผศ.ดร.

ประธานกรรมการ

พระมหาสุนันท์ สุนนโท, ดร.

กรรมการ

ชื่อผู้วิจัย

พระครูวิสุทธธรรมานุวัตร
(พระครูวิสุทธธรรมานุวัตร)

ชื่อคุณนิพนธ์	: รูปแบบการส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรมจังหวัดชลบุรี
ชื่อผู้วิจัย	: พระครูวิสุทธิธรรมานุวัตร (สมเกียรติ วิสุทธิ)
ปริญญา	: พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต (สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ)
คณะกรรมการควบคุมคุณนิพนธ์	: พระอุดมสิทธินายก, ผศ.ดร., ป.ธ.๙, พธ.บ. (การจัดการเชิงพุทธ), พธ.ม. (การจัดการเชิงพุทธ), พธ.ด. (การจัดการเชิงพุทธ)
	: พระมหาสุพันธ์์ สุนนโท, ดร., ป.ธ.๔, พธ.บ. (การจัดการเชิงพุทธ), พธ.ม. (การจัดการเชิงพุทธ), พธ.ด. (การจัดการเชิงพุทธ)
วันสำเร็จการศึกษา	: ๒๗ มีนาคม ๒๕๖๒

บทคัดย่อ

การวิจัยฉบับนี้ มีวัตถุประสงค์ คือ ๑. เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันและปัญหาการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม ๒. เพื่อศึกษาองค์ประกอบของการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมของจังหวัดชลบุรี ๓. เพื่อเสนอรูปแบบการส่งเสริมการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมของจังหวัดชลบุรี การวิจัยครั้งนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research method) เก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และจากผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) จำนวน ๓๒ รูป โดยสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) และการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) จำนวน ๑๔ รูป/คน โดยวิเคราะห์ข้อมูลใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหาเชิงพรรณนาความ

ผลการวิจัย พบว่า

๑. สภาพปัจจุบันเกี่ยวกับรูปแบบการส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรมจังหวัดชลบุรี พบว่า พระสังฆาธิการในทุกระดับชั้นให้ความร่วมมือในการส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรมทั้งแผนกธรรมและบาลี มีกลไกในการพัฒนาและบริหารหลักสูตรให้มีประสิทธิภาพ โน้มน้าวผู้เรียนให้เข้าถึงจุดมุ่งหมายของหลักสูตรอย่างแท้จริง ทำให้บุคลากรครูมีศักยภาพ มีความสามารถเชี่ยวชาญเฉพาะตัว และมีปริมาณอย่างเพียงพอต่อการเรียนการสอน เพราะอยู่ในปฏิรูปเทศมีความเจริญทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม โดยมีกระบวนการเรียนการสอน ที่มีการจัดทำแผนการสอนตามแผนยุทธศาสตร์มี เทคนิควิธีที่สามารถสอนให้จูงใจ แจ่มแจ้ง แก่ล้นเกล้า มีบุคลากรผลิตสื่อที่มีคุณภาพ แล้วนำสื่อไปปรับใช้เพื่อให้เกิดศักยภาพทางการเรียนรู้เพิ่มขึ้นยังมีน้อย และยังส่งผลให้คณะสงฆ์มีการวางแผนในการตรวจสอบ และการสอบวัดผลประจำปีที่เคร่งครัดในการกำกับดูแลให้สุจริต

๒. ศึกษาองค์ประกอบของการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม มีกระบวนการจัดการศึกษา ประกอบการวิเคราะห์ SWOT ANALYSIS คือ (๑) จุดแข็ง ด้านหลักสูตร คือเนื้อหาครอบคลุมหลักคำสอนในพระพุทธศาสนาและครอบคลุมหลักของพระธรรมวินัย เป็นแนวทางในการจัดการศึกษา จุดอ่อน ภาษาที่ใช้ในหนังสือเป็นภาษาที่เข้าใจยากสำหรับคนทั่วไป ขาดความยืดหยุ่นในการเสริมองค์ความรู้ที่เป็นศาสตร์สมัยใหม่จากกลุ่มสาระวิชาสามัญ โอกาส เป็นการจัดการศึกษาสำหรับพระภิกษุสามเณรที่เข้ามาบวชเรียนเป็นอีกทางเลือกหนึ่ง และสามารถให้ผู้เรียนนำความรู้ที่ได้จากหลักสูตรไป

ศึกษาต่อระดับที่สูงขึ้น อุปสรรค คือการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่เจริญขึ้นจึงทำให้กุลบุตรสนใจเข้ามาบวชน้อย การขาดอุปกรณ์สนับสนุนในการสอน (๒) จุดแข็ง ด้านครูผู้สอน เน้นเรื่องการเรียนรู้การสอน พระปริยัติธรรมบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถ จุดอ่อน ไม่มีหลักสูตรระยะสั้นสำหรับคนที่มีเวลาน้อย โอกาส ทำให้ลูกชาวบ้านโดยเฉพาะผู้ด้อยโอกาสได้เข้ามาศึกษาเล่าเรียน อุปสรรค มีผู้เข้ามาบรรพชาอุปสมบทลดลง (๓) จุดแข็ง ด้านกระบวนการเรียนการสอน เป็นวิชาการทางพระพุทธศาสนาที่ได้รับ การยอมรับจากสังคมในประเทศและระดับนานาชาติ จุดอ่อน บุคลากรครูผู้สอนขาดทักษะการสอน ทำความเข้าใจต่อนักเรียนได้น้อย โอกาส วัดมีโอกาสดำเนินการจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาให้เผยแพร่ไปสู่ประชาชนมากยิ่งขึ้น อุปสรรค กุลบุตรเข้ามาบวชเริ่มน้อยลง (๔) จุดแข็ง ด้านสื่ออุปกรณ์ การสอน สำนักเรียนสามารถบอกบุญกับผู้บริจาคได้ จุดอ่อน สำนักเรียนยังขาดผู้มีความสามารถ ในการผลิตสื่อการสอน โอกาส จะได้พัฒนาการทำสื่อให้น่าสนใจเหมาะแก่การเรียนการสอน อุปสรรค หาบุคลากรที่มีความสามารถผลิตสื่อประกอบการบรรยายที่หลากหลายได้น้อย (๕) จุดแข็ง ด้านการ วัดผลและประเมินผล เพื่อจะได้ทราบพื้นฐานความรู้ของผู้เรียน เพื่อนำไปปรับปรุงวิธีการเรียนการสอน จุดอ่อน คือการใช้เครื่องมือที่ไม่ได้มาตรฐาน เช่นการออกข้อสอบยากง่ายต่างกัน โอกาส เป็นการ ประเมินผลให้มีมาตรฐานในการปรับปรุงการเรียนการสอนและการสอบให้สมดุลมากขึ้น อุปสรรค ครูผู้สอนขาดแคลนอุปกรณ์การเรียนการสอนจึงทำให้การสอนไม่เต็มก็จะทำให้การวัดผลประเมินผล ไม่เที่ยงตรง

๓. รูปแบบการส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรมจังหวัดชลบุรี พบว่า (๑) ด้านหลักสูตร การจัดเนื้อหาวิชาให้ร่วมสมัยมากขึ้นและให้สอดคล้องกับปัจจุบัน ปรับปรุงเนื้อหาให้เป็นภาษาที่เข้าใจ ง่าย (๒) ด้านครูผู้สอน ส่งเสริมให้ผู้สอนอบรมวิชาครูเพื่อพัฒนาเทคนิควิธีการสอน สร้างขวัญกำลังใจแก่ ครูผู้สอน ส่งเสริมให้บรรจุเป็นครูประจำชั้น สร้างแรงจูงใจด้วยการจัดนิยภัตถวาย (๓) กระบวนการ เรียนการสอน ผู้สอนต้องยึดหลักการพื้นฐานเดียวกันทั้งระบบ เน้นขบวนการเรียนรู้ตั้งคำถามเพื่อ แก้ปัญหา สอนหลักการแบบให้คิดวิเคราะห์เป็นด้วยเหตุผล (๔) สื่ออุปกรณ์การสอน ปรับปรุงตำราให้ ทันสมัยเป็นมาตรฐานเดียวกัน ส่งเสริมการผลิตสื่ออุปกรณ์การสอนที่ทันสมัยมีความหลากหลายการใช้สื่อสมัยใหม่แบบออนไลน์ เช่น E-learning เป็นต้น มาเสริมการสอนให้เหมาะสม (๕) วัดผลและ ประเมินผล ควรปรับเกณฑ์การวัดผลโดยเน้นความเข้าใจและการประยุกต์ใช้ ควรจัดให้มีการวัดผลทุก ๖ เดือนเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการสอน เพื่อวัดผลสัมฤทธิ์ของผู้เรียนครอบคลุมทุกด้าน

Dissertation Title : The Model of Phrapariyattidhamma Educational Promotion of Chonburi Province

Researcher : Phrakru Wisutthammarnuwat (Somkiat Visuddho)

Degree : Doctor of Philosophy (Buddhist Management)

Dissertation Supervisory Committee

: Phra Udomsittthinayok, Asst. Prof. Dr., Pali IX.,
B.A. (Buddhist Management), M.A. (Buddhist Management),
Ph.D. (Buddhist Management)

: Phramaha Sunan Sunnando, Dr., Pali IV.,
B.A. (Buddhist Management), M.A. (Buddhist Management),
Ph.D. (Buddhist Management)

Date of Graduation : March 27, 2019

Abstract

Objectives of this research were to: 1. Study the present condition of Phrapariyattidhamma education management's problems. 2. Study the concept, theory, and management principle of Phrapariyattidhamma educational promotion of Chonburi Province and 3. Propose the model of Phrapariyattidhamma educational promotion management of Chonburi province. The Research Methodology was the qualitative research method, collected data from 32 key informants by using in-depth interview and 14 participants in Focus Group Discussion, then analyzed data by descriptive interpretation.

Findings were as follows:

1. General condition of Phrapariyattidhamma educational Promotion management of Chonburi province revealed that the senior monks in every level gave a good cooperation in Phrapariyattidhamma promotion both Pali and Dhamma sections. There were effective mechanism and curriculum management that convinced learners to achieve the target of program. There were capable and sufficient Instructors to carry out the functions effectively due to appropriate locations with economical, social and cultural prosperity. There were learning and teaching process in line with strategic plans with clear, encouraging motivational techniques. There were capable resource persons to produce teaching aids to be used in learning and teaching activities. Sangha Order had clear plan for assessment and strict and clean yearly evaluation

2. Concept and theory about Phrapariyattidhamma educational promotion Management in line with SWOT analysis were found that: 1) The courses; Strength;

the content covers all Buddha's teaching including all Dhamma and Vinaya that can be used as guideline Phrapariyattidhamma educational promotion management; Weakness: the language used in the text is very hard to understand for common people, not flexible to be used with new technology for common contented subjects, Opportunity; educational opportunity for monks and novices to use as basic education for higher education, Threat: Social change is going on so rapidly, few people are interested ordination to study Pali and Dhamma and lack of educational technology and teaching aids. 2) Instructors: Strength; Emphasizing Pali and Dhamma study with capable instructors, Weakness; there was no short courses for those who do not have time, Opportunity; opening opportunity for less fortunate village-children the chance, Threat; children ordination is reduced. 3) Learning and Teaching Process; Strength; the Buddhism subjects that are accepted locally and worldwide, Weakness; Instructors still lack teaching skill with less understanding the learners, Opportunity; Monasteries have opportunities to teach and disseminate Buddhism widely, Threat; Young boys who are interested in ordination are reduced. 4) Media and Teaching Aids; Strength; Phrapariyattidhamma schools can perform solicitation, Weakness; Phrapariyattidhamma schools still lack personnel to produce various teaching media, Opportunity; opening opportunities for the schools to learn how to produce various teaching media, Threat; Strength, personnel with teaching media skill are limited. 5) Assessment and Evaluation for improving the learning and teaching process; Strength, knowing backgrounds of learners, Weakness, un-standardized equipment such as test questions are hard and simple at different levels, Opportunity, opening opportunity for standardizing assessment and evaluation equipment, Threat, instructors lack appropriate teaching aids resulting teaching without valid test

3. The model of Phrapariyattidhamma educational promotion management of Chonburi province indicated that 1). The courses; the contents with more modern and appropriate to the present time, using language that easy to understand, 2). The instructors; instructors should be promoted for higher training in teaching techniques, promoted them with morale by appointing them the permanent instructors, provided them with monthly salary, 3). Learning and teaching process, the instructors must follow the same procedures for whole systems, emphasizing learning with analytical thinking to solve problems with reasons, 4). Media and Teaching instruments; modernizing textbooks for the same standard, promoting the teaching media production including on line media, E-learning to support the learning and teaching process. 5). Assessment and Evaluation; Testing and evaluation should emphasizing adjust the evaluation measurement by emphasizing on understanding

and usability, its understanding and application and should be tested on every six months in order to increase the teaching efficiency. The evaluation should cover all learners' aspects.

กิตติกรรมประกาศ

ดุष्ฎินิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี ด้วยความเมตตาของคณะกรรมการควบคุมดุष्ฎินิพนธ์ได้แก่ พระอุดมสิทธินายก, ผศ.ดร. ป.ธ.๙ พระมหาสุนันท์ สุนันโท, ดร. ที่ได้กรุณาอนุเคราะห์ให้คำปรึกษาแนะนำช่วยเหลือในการปรับปรุงแก้ไขดุष्ฎินิพนธ์ฉบับนี้จนสำเร็จด้วยดีตลอดมา

ขอเจริญพรขอบคุณ รศ.ดร.สุรพล สุยะพรหม ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษาศาสตรบัณฑิต คณะศึกษาศาสตร์ และขอขอบพระคุณคณะกรรมการบริหารหลักสูตรทุกท่านที่ได้ประสิทธิ์ประสาทวิชาการต่างๆ และได้รับความเมตตาอนุเคราะห์จนทำให้งานวิจัยดำเนินไปได้อย่างราบรื่น

ขออนุโมทนาขอบคุณท่านผู้เชี่ยวชาญที่กรุณาตรวจคุณภาพเครื่องมือวิจัยทั้ง ๕ ท่านคือ ผศ.ดร.เกียรติศักดิ์ สุขเหลือง ผศ.ดร.ธิดาฉวี หน้มนมี ดร.ประเสริฐ ธิลาว พระปลัดระพิน พุทธิสารโร, ผศ.ดร. พระมหาภคกฤษฏา กิตติโสภโณ, ผศ.ดร. ที่กรุณาเป็นผู้เชี่ยวชาญในการตรวจแบบสอบถามให้คำปรึกษาแนะนำในการปรับปรุงแก้ไขแบบสอบถามให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ขอกราบขอบพระคุณ พระเดชพระคุณ พระเทพชลธารมุนี เจ้าคณะจังหวัดชลบุรี จล.วัดบางพระวรวิหาร ที่เมตตาให้สัมภาษณ์ และพระสังฆาธิการจังหวัดชลบุรีทุกรูปที่มีเมตตาให้สัมภาษณ์ให้ความอนุเคราะห์ ให้ข้อมูลอันเป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา

ขอขอบคุณเพื่อนๆ นิสิตพุทธศาสตร์ดุष्ฎินิพนธ์ สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธทุกรูป ขออนุโมทนา คุณโยมสมสวาท นาคสิงห์ และครอบครัว ที่มีศรัทธามอบทุนการศึกษา น.ท.สำเร็จ ศิลธรรมที่ซบรลไปรับ คุณโยมนิภาภัสร์ (หนู) นิมะบุตร จัดอาหารถวาย และสารวัตรกำนันณรงค์ฤทธิ์ คงรอด ที่ได้ช่วยซบรลไปส่งสัมภาษณ์พระสังฆาธิการผู้ให้ข้อมูลในพื้นที่จังหวัดชลบุรี ในการดำเนินการทำดุष्ฎินิพนธ์ในครั้งนี้

คุณค่าและประโยชน์ใดๆ อันพึงมีจากดุष्ฎินิพนธ์ฉบับนี้ ผู้วิจัยขอน้อมถวายเป็นพุทธบูชา ธรรมบูชา สังฆบูชา และมอบบูชาเป็นกตเวทิตาคุณ แก่บิดามารดา และพี่ๆ น้องๆ ครอบครัวครูอาจารย์ รวมทั้งคณะญาติโยมผู้มีการคุณทุกท่านซึ่งไม่สามารถจะเอ่ยนามได้ทั้งหมดที่ได้อุปถัมภ์ กำลังทรัพย์ กำลังใจ สนับสนุน ด้วยดีเสมอมาโดยตลอดมา ขออัยว่า “ไม่เคยลืม” จึงเป็นที่มาของการทำงานวิจัยครั้งนี้ ให้ประสบผลสำเร็จด้วยดี

พระครูวิสุทธธีธรรมานุวัตร (สมเกียรติ วิสุทโธ)

๒๗ มีนาคม พ.ศ.๒๕๖๒

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	(ก)
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	(ค)
กิตติกรรมประกาศ	(จ)
สารบัญ	(ฉ)
สารบัญตาราง	(ช)
สารบัญแผนภาพ	(ญ)
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	(ฎ)
บทที่ ๑ บทนำ	
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ คำถามการวิจัย	๔
๑.๓ วัตถุประสงค์การวิจัย	๔
๑.๔ ขอบเขตของการวิจัย	๕
๑.๕ วิธีดำเนินการวิจัย	๖
๑.๖ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย	๗
๑.๗ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย	๗
บทที่ ๒ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	
๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบ	๘
๒.๒ การส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรม	๓๔
๒.๓ ทฤษฎีการบริหาร PDCA	๔๕
๒.๔ แนวคิดเกี่ยวกับพระสังฆาธิการ	๕๖
๒.๕ หลักพุทธธรรม	๖๐
๒.๖ บริบทพื้นที่วิจัย	๗๓
๒.๗ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๗๓
๒.๘ กรอบแนวคิดในการวิจัย	๙๑
บทที่ ๓ วิธีดำเนินการวิจัย	
๓.๑ รูปแบบการวิจัย	๙๒
๓.๒ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ	๙๒
๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	๙๕
๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล	๙๖
๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล	๑๐๐

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	เรื่อง	หน้า
บทที่ ๔	ผลการวิจัย	
	๔.๑ สภาพปัจจุบันและปัญหาการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมของจังหวัดชลบุรี	๑๐๒
	๔.๒ องค์ประกอบของการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมของจังหวัดชลบุรี	๑๗๙
	๔.๓ รูปแบบการส่งเสริมการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมของจังหวัดชลบุรี	๒๐๐
	๔.๔ ผลการวิเคราะห์จากการสนทนากลุ่มเฉพาะ	๒๐๗
	๔.๕ องค์ความรู้จากการวิจัย	๒๒๐
บทที่ ๕	สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	
	๕.๑ สรุปผลการวิจัย	๒๒๖
	๕.๒ การอภิปรายผล	๒๓๐
	๕.๓ ข้อเสนอแนะ	๒๓๗
บรรณานุกรม		๒๓๙
ภาคผนวก		๒๔๙
ภาคผนวก ก	หนังสือขอความอนุเคราะห์ให้เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือวิจัย	๒๕๑
ภาคผนวก ข	หนังสือขอความอนุเคราะห์สัมภาษณ์เชิงลึก	๒๕๖
ภาคผนวก ค	แบบสัมภาษณ์เชิงลึกเพื่อการวิจัย	๒๘๙
ภาคผนวก ง	หนังสือขอเชิญเข้าร่วมสนทนากลุ่มเฉพาะ	๒๙๔
ภาคผนวก จ	รูปภาพการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก	๓๐๗
ภาคผนวก ฉ	รูปภาพการสนทนากลุ่มเฉพาะ	๓๒๔
ภาคผนวก ช	รายชื่อผู้ให้สัมภาษณ์	๓๒๖
ภาคผนวก ซ	รายชื่อผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่มเฉพาะ	๓๒๙
ประวัติผู้วิจัย		๓๓๑

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
๒.๑	สรุปรูปแบบ	๑๓
๒.๒	หลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม	๒๑
๒.๓	หลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรมศึกษา	๒๕
๒.๔	แสดงหลักสูตรประโยคบาลีสนามหลวงในปัจจุบัน	๓๔
๒.๕	สรุปการส่งเสริมการศึกษา	๔๔
๒.๖	ทฤษฎีการบริหาร PDCA	๕๕
๒.๗	สรุปแนวคิดเกี่ยวกับพระสังฆาธิการ	๕๙
๒.๘	สรุปอิทธิบาท ๔	๖๘
๒.๙	สรุปงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบ	๘๑
๒.๑๐	สรุปงานวิจัยเกี่ยวกับการส่งเสริมการศึกษา	๘๙
๓.๑	กลุ่มที่ ๑. พระสังฆาธิการ ระดับ เจ้าคณะผู้ปกครองสงฆ์จังหวัดชลบุรี	๙๒
๓.๒	กลุ่มที่ ๒. พระสังฆาธิการ ระดับ เจ้าอาวาส จังหวัดชลบุรี	๙๓
๓.๓	ผู้เชี่ยวชาญในการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)	๙๔
๔.๑	สรุป แสดงความถี่ การสัมภาษณ์เชิงลึก ด้านหลักสูตร	๑๐๕
๔.๒	สรุป แสดงความถี่ การสัมภาษณ์เชิงลึก ด้านครูผู้สอน	๑๐๙
๔.๓	สรุป แสดงความถี่ การสัมภาษณ์เชิงลึก ด้านกระบวนการ การเรียนการสอน	๑๑๓
๔.๔	สรุป แสดงความถี่ การสัมภาษณ์เชิงลึก ด้านสื่ออุปกรณ์การสอน	๑๑๗
๔.๕	สรุป แสดงความถี่ การสัมภาษณ์เชิงลึก ด้านการวัดผลและประเมินผล	๑๒๐
๔.๖	สรุป แสดงความถี่ การสัมภาษณ์เชิงลึก ปัญหาและอุปสรรคการพัฒนา	๑๒๗
๔.๗	สรุป แสดงความถี่ การสัมภาษณ์เชิงลึก ตามหลัก (SWOT Analysis) ด้าน (S=Strengths) จุดแข็ง	๑๓๐
๔.๘	สรุป แสดงความถี่ การสัมภาษณ์เชิงลึก ตามหลัก (SWOT Analysis) ด้าน (W=Weaknesses) จุดอ่อน	๑๓๓
๔.๙	สรุป แสดงความถี่ การสัมภาษณ์เชิงลึก ตามหลัก (SWOT Analysis) (O=Opportunities) โอกาส	๑๓๖
๔.๑๐	สรุป แสดงความถี่ การสัมภาษณ์เชิงลึก ตามหลัก (SWOT Analysis) (T=Threats) อุปสรรค	๑๓๙
๔.๑๑	สรุป แสดงความถี่ การสัมภาษณ์เชิงลึก พระปริยัติธรรมแผนกธรรมศึกษา ด้านหลักสูตร	๑๔๔
๔.๑๒	สรุป แสดงความถี่ การสัมภาษณ์เชิงลึก พระปริยัติธรรมแผนกธรรมศึกษา ด้านครูผู้สอน	๑๔๖
๔.๑๓	สรุป แสดงความถี่ การสัมภาษณ์เชิงลึก พระปริยัติธรรมแผนกธรรมศึกษา ด้านกระบวนการเรียนการสอน	๑๔๙

สารบัญตาราง (ต่อ)

ตารางที่		หน้า
๔.๑๔	สรุป แสดงความถี่ การสัมภาษณ์เชิงลึก พระปริยัติธรรมแผนกธรรมศึกษา ด้านสื่ออุปกรณ์การสอน	๑๕๐
๔.๑๕	สรุป แสดงความถี่ การสัมภาษณ์เชิงลึก พระปริยัติธรรมแผนกธรรมศึกษา ด้านวัดผลและประเมินผล	๑๕๓
๔.๑๖	สรุป แสดงความถี่ การสัมภาษณ์เชิงลึก พระปริยัติธรรมแผนกบาลี ด้านหลักสูตร	๑๕๖
๔.๑๗	สรุป แสดงความถี่ การสัมภาษณ์เชิงลึก พระปริยัติธรรมแผนกบาลี ด้านผู้สอน	๑๖๑
๔.๑๘	สรุป แสดงความถี่ การสัมภาษณ์เชิงลึก พระปริยัติธรรมแผนกบาลี ด้านกระบวนการเรียนการสอน	๑๖๖
๔.๑๙	สรุป แสดงความถี่ การสัมภาษณ์เชิงลึก พระปริยัติธรรมแผนกบาลี ด้านสื่ออุปกรณ์การสอน	๑๗๑
๔.๒๐	สรุป แสดงความถี่ การสัมภาษณ์เชิงลึก พระปริยัติธรรมแผนกบาลี ด้านการวัดผลและประเมินผล	๑๗๗
๔.๒๑	แนวทางการส่งเสริม ด้านหลักสูตร	๑๙๖
๔.๒๒	แนวทางการส่งเสริม ด้านผู้สอน	๑๙๗
๔.๒๓	แนวทางการส่งเสริม ด้านกระบวนการเรียนการสอน	๑๙๘
๔.๒๔	แนวทางการส่งเสริม ด้านสื่ออุปกรณ์การสอน	๑๙๙
๔.๒๕	แนวทางการส่งเสริม ด้านวัดผลและประเมินผล	๒๐๐
๔.๒๖	จุดแข็ง ในการศึกษาพระปริยัติธรรมจังหวัดชลบุรี	๒๑๐
๔.๒๗	จุดอ่อน ในการศึกษาพระปริยัติธรรมจังหวัดชลบุรี	๒๑๑
๔.๒๘	โอกาส ในการศึกษาพระปริยัติธรรมจังหวัดชลบุรี	๒๑๓
๔.๒๙	อุปสรรค ในการศึกษาพระปริยัติธรรมจังหวัดชลบุรี	๒๑๕

สารบัญแผนภาพ

แผนภาพที่		หน้า
๒.๑	แสดงโครงสร้างการบริหารของกองบาลีสนามหลวงในปัจจุบัน	๒๗
๒.๒	การส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม-บาลี	๖๙
๒.๓	กรอบแนวคิดในการวิจัย	๙๑
๔.๑	แนวทางในการพัฒนา ด้านหลักสูตร	๑๙๑
๔.๒	แนวทางในการพัฒนา ด้านผู้สอน	๑๙๒
๔.๓	แนวทางในการพัฒนา ด้านกระบวนการการเรียนการสอน	๑๙๓
๔.๔	แนวทางในการพัฒนา ด้านสื่ออุปกรณ์การสอน	๑๙๔
๔.๕	แนวทางในการพัฒนา ด้านวัดผลและประเมินผล	๑๙๕
๔.๖	สรุปองค์ความรู้จากการวิจัย	๒๒๐

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

การใช้อักษรย่อ

อักษรย่อชื่อคัมภีร์ในดัชนีฉบับนี้ ใช้อ้างอิงจากคัมภีร์พระไตรปิฎก ภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๓๙ ในการศึกษาค้นคว้าดัชนีฉบับนี้ ผู้วิจัยใช้ชื่อย่อและคำเต็ม ชื่อของพระคัมภีร์พระไตรปิฎก พระวินัยปิฎก พระสุตตันตปิฎก และอรรถกถาธรรมบท ดังต่อไปนี้.

คำย่อคัมภีร์พระไตรปิฎก

ในดัชนีฉบับนี้ ได้ใช้พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๓๙ เป็นหลักในการอ้างอิง ซึ่งจะระบุ เล่ม/ข้อ/หน้า หลังอักษรย่อชื่อคัมภีร์ เช่น ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๑๖/๑๖๕ หมายความว่า ระบุถึง สุตตันตปิฎก มหาวรรค ฉบับภาษาไทย เล่มที่ ๑๐ ข้อที่ ๒๑๖ หน้าที่ ๑๖๕ เป็นต้น ทั้งนี้ โดยใช้ระบบคำย่อ ดังต่อไปนี้

พระวินัยปิฎก

คำย่อ		คำเต็ม		
วิ.ม.	(ไทย)	= วินัยปิฎก	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
วิ.มหา.	(ไทย)	= วินัยปิฎก	ภิกขุวิภังค์	(ภาษาไทย)

พระสุตตันตปิฎก

ช.ป.	(ไทย)	= สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ปฎิสัมภิทามวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ปา.	(ไทย)	= สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	ปาฎีกวรรค	(ภาษาไทย)
ส.ม.	(ไทย)	= สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	มหาวารวรรค	(ภาษาไทย)

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การศึกษา เป็นการสร้างคนให้มีความรู้ ความสามารถมีทักษะพื้นฐานที่จำเป็นมีลักษณะนิสัย จิตใจที่ดีงาม มีความพร้อมที่จะต่อสู้เพื่อตนเองและสังคม ให้มีความพร้อมที่จะประกอบกิจการงานอาชีพ ได้การศึกษายังช่วยให้คนเจริญงอกงามทั้งทางปัญญา จิตใจ ร่างกาย และสังคม การศึกษาจึงเป็นความจำเป็นของชีวิตอีกประการหนึ่ง นอกเหนือจากความจำเป็น ด้านที่อยู่อาศัย อาหาร เครื่องนุ่งห่ม และยารักษาโรค การศึกษาจึงเป็นปัจจัยที่ ๕ ของชีวิต เป็นปัจจัยที่จะช่วยแก้ปัญหาต่างๆ ด้านของชีวิตและเป็นปัจจัยสำคัญยิ่งของชีวิต ในโลกที่มีความเปลี่ยนแปลงทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีอย่างรวดเร็วส่งผลกระทบต่อวิถีดำรงชีวิตต้องเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วเช่นเดียวกัน การศึกษายังมีบทบาทและความจำเป็นมากขึ้นด้วย การศึกษาคือการให้ความรู้ ให้เป็นผู้ที่สามารถช่วยเหลือตนเองเพื่อความอยู่รอดของชีวิต ดังนั้นการส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรม เป็นการพัฒนาศักยภาพของพระภิกษุสามเณรที่อยู่ภายใต้การปกครองของท่านให้ได้รับความรู้เพิ่มความสามารถที่มีอยู่ในตนเองให้มากที่สุด เพื่อให้ท่านเป็นหลักทางใจแก่ประชาชน

ความสำคัญทางการศึกษาของพระสงฆ์ปัจจุบันแนวโน้มความสนใจการศึกษาของพระสงฆ์ทั้งด้านพระปริยัติธรรมแผนกธรรมบาลี และฝ่ายสามัญมากขึ้น จึงทำให้พระสงฆ์มีบทบาทสำคัญในการอบรมสั่งสอนประชาชน ในการชี้แนะให้ประชาชนละชั่วทำดี ดังนั้นการศึกษาของพระสงฆ์จึงเป็นเป้าหมายหลักที่จะต้องชวนช่วยในการศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัย และการศึกษาฝ่ายสามัญให้มีความรอบรู้ในทุกๆ ด้านเพราะในอนาคตข้างหน้าพระสงฆ์เมื่อออกบวชเป็นพระภิกษุแล้ว ย่อมอยู่ภายใต้หลักธรรมวินัยของพระพุทธเจ้าและมีหน้าที่ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาไปทุกทิศทุกทางของโลก และนำหลักธรรมวินัยมาบูรณาการเข้ากับหลักบริหารปกครอง ดังนั้นพระสงฆ์จะมีความตื่นตัวทางการศึกษามากและมีความเข้าใจในองค์ประกอบของสังคมนั้นๆ โดยเฉพาะในประเทศไทยอันเป็นเมืองพุทธศาสนา พระสงฆ์จึงมีบทบาทในการสั่งสอนประชาชนให้ประชาชนได้รู้เท่าทัน และในอนาคตพระสงฆ์จะมีบทบาทดำเนินงานเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชนอย่างชัดเจนเป็นรูปธรรมโดยเชื่อมโยง บูรณาการกับนโยบายของรัฐบาลด้านการแก้ไขปัญหาคุณภาพชีวิตของประชาชนในชุมชนในลักษณะเช่นนี้จะส่งผลให้พระสงฆ์อีกจำนวนมากแสดงบทบาท ในการดำเนินกิจกรรมพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน กลไกความร่วมมือระหว่างฝ่ายพุทธจักรและฝ่ายอาณาจักร

รูปแบบศึกษาของคณะสงฆ์ในอดีตแบ่งออกเป็น ๒ แบบคือ ๑) คันถุระ ได้แก่การศึกษาหลักธรรมที่เป็นคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า คือ พระธรรมและวินัย^{๑)} ๒) วิปัสสนาธุระ ได้แก่การศึกษาการฝึกจิตของตนให้ปราศจากกิเลส จากการศึกษาใน ๒ ระดับข้างต้นได้มีการพัฒนาเรื่อยมาตั้งแต่สมัย

^{๑)}วิ.ม. (ไทย) ๔/๓๒/๔๐.

พุทธกาลจนถึงปัจจุบัน การศึกษาของคณะสงฆ์ในจังหวัดชลบุรีได้จัดการศึกษาและพัฒนาเรื่อยมาตามลำดับ ตามหลักเกณฑ์ที่คณะสงฆ์กำหนด การศึกษาของพระภิกษุสามเณร แต่เดิมมีสองอย่างคือแผนกธรรม และแผนกบาลี นักธรรม เกิดขึ้นตามพระดำริของสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส เป็นการศึกษาระบบวินัยในรูปแบบภาษาไทย เพื่อให้ภิกษุสามเณรผู้เป็นกำลังสำคัญของพระพุทธศาสนาสามารถศึกษาพระธรรมวินัยได้สะดวก และทั่วถึงอันจะเป็นพื้นฐานนำไปสู่สัมมาปฏิบัติตลอดจนเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้กว้างไกลออกไป การศึกษาพระพุทธศาสนา ของพระภิกษุสามเณรไทยแต่โบราณมานิยมศึกษาเป็นภาษาบาลี ที่เรียกว่าการศึกษาพระปริยัติธรรมซึ่งเป็นสิ่งที่เรียนรู้กันมาอย่างต่อเนื่องสำหรับภิกษุสามเณรทั่วไปจึงปรากฏว่ามีพระภิกษุสามเณรที่ทรงความรู้ในพระธรรมวินัยอย่างทั่วถึงจึงเป็นเหตุให้สังฆมณฑลมีพระภิกษุผู้ที่มีความรู้ความสามารถที่จะช่วยกิจการพระศาสนาทั้งในด้านการศึกษา การปกครอง การเผยแผ่และการสั่งสอนประชาชนได้อย่างทั่วถึง^๒ ปัจจุบันมีการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา เป็นการจัดการศึกษาแผนกหนึ่งของคณะสงฆ์ที่ให้โอกาสแก่ศาสนทายาทให้มีความรู้ทางพระปริยัติธรรมคือ นักธรรม-บาลี ควบคู่ไปกับวิชาการสามัญคือหลักสูตร ของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) กระทรวงศึกษาธิการ การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษานี้ จัดขึ้นโดยอาศัยสิทธิตามมาตรา ๑๒ แห่งพระราชบัญญัติการศึกษา พ.ศ.๒๕๔๒ แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ.๒๕๔๕ ที่กำหนดไว้ว่านอกเหนือจากรัฐ เอกชน และองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ให้บุคคล ครอบครัวยุติธรรม องค์กรชุมชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนสถาน ประกอบการ และสถาบันสังคมอื่น มีสิทธิในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน ทั้งนี้ให้เป็นไปตามที่กำหนดในกฎกระทรวงโดยคณะสงฆ์ได้ดำเนินการเพื่อให้ออกเป็นกฎกระทรวงเมื่อปี พ.ศ.๒๕๔๘^๓

“การศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติธรรมนอกจากจะประกอบด้วยองค์สำคัญ คือ ปฏิบัติ ปฏิภาณแล้วยังต้องมีส่วนประกอบอื่นๆ ที่สำคัญของการศึกษาอีกหลายประการ เช่น การมีความรู้ความเข้าใจในสภาวะของ สิ่งทั้งหลาย ตามความเป็นจริง เพื่อประโยชน์ในการปรับตัวอย่างถูกต้อง ว่าสิ่งใดควรปรับที่ใดอย่างไร การปรับตัวเพื่อเพิ่มพูนความสามารถในการดำรงอยู่โดยพัฒนาองค์ประกอบภายในทางด้านร่างกายให้มีความสามารถและความพร้อมในการดำรงอยู่ด้วยดี เช่น ให้เจริญเติบโต แข็งแรง มีสุขภาพดี พัฒนาองค์ประกอบภายในทางด้านจิตใจให้แข็งแกร่งสามารถยิ่งขึ้น เช่น มีสติปัญญามากขึ้น มีคุณธรรมอื่นๆ เช่น เมตตา กรุณา สูงขึ้น การรู้จักเกี่ยวข้องกับสัมพันธตลอดจนปรับสิ่งแวดล้อมให้เป็นประโยชน์แก่ตน โดยรู้จักเลือกเกี่ยวข้องกับและถือประโยชน์จากสิ่งแวดล้อมเท่าที่มีอยู่ ไม่ทำลายหรือทำตนให้เป็นอันตรายแก่สิ่งแวดล้อมที่เกื้อกูลแก่ชีวิต ทำตนให้เกื้อกูลแก่สิ่งแวดล้อม เพื่อให้ตนเป็นสิ่งประกอบอย่างหนึ่ง ซึ่งร่วมสร้างสิ่งแวดล้อมที่ดี อันเป็นประโยชน์ร่วมกัน รู้จักสิ่งแวดล้อมต่างๆ และสร้างสิ่งแวดล้อมใหม่ๆ ที่อำนวยประโยชน์แก่ชีวิต”

ด้านการศึกษาพระปริยัติธรรมของคณะสงฆ์ในปัจจุบัน คือการศึกษาที่พระภิกษุสามเณรจะต้องศึกษาเล่าเรียนคั่นคว่ำและทำความเข้าใจ มีอยู่ ๒ ด้าน คือ ๑) ด้านการศึกษาพระปริยัติธรรม

^๒ภัทรพร สิริกาญจน, **หน้าที่พระสงฆ์ตามพุทธบัญญัติ**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๕), หน้า ๕๒.

^๓พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๔๒ แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ.๒๕๔๕ และ (ฉบับที่ ๓) พ.ศ.๒๕๕๓ ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๑๑๖/ตอนที่ ๗๔ ก/หน้า ๑/๑๙ สิงหาคม ๒๕๕๒.

แผนกธรรมแบ่งเป็น ๓ ชั้น คือ นักธรรมชั้นตรี ชั้นโท และชั้นเอก สำหรับพระภิกษุสามเณร และธรรมศึกษาชั้นตรี ชั้นโท และชั้นเอก สำหรับฆราวาส โดยมีวิชาที่ศึกษา ๔ รายวิชา คือ พุทธประวัติ ธรรมวินัย และเรียงความแก่กระทู้ธรรม ๒) ด้านการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี การศึกษาแผนกนี้แบ่งออกเป็น ๘ ชั้น คือ เปรียญประโยค ๑-๒ และเปรียญธรรม ๓-๙ ประโยค โดยมีการเรียนมุ่งเน้นในเรื่องของภาษาบาลี และหลังธรรมตามพระไตรปิฎก อรรถกถา เป็นต้น โดยการศึกษาของคณะสงฆ์ในปัจจุบันมีพัฒนาการของการบริหารการศึกษาของคณะสงฆ์ก้าวหน้าตามลำดับ^๕

พระพุทธศาสนาเป็นหัวใจสำคัญยิ่งของการศึกษา วัดจึงเป็นแหล่งพัฒนาการศึกษาของไทยมาตั้งแต่อดีตกาล พระสังฆาธิการมีบทบาทสำคัญในการจัดการศึกษา ให้ความรู้ความสามารถมีคุณธรรมจริยธรรม สามารถประกอบอาชีพและดำรงชีวิตได้อย่างสงบสุข สังคมไทยส่วนใหญ่เป็นสังคมที่นับถือพระพุทธศาสนา ดังนั้นการส่งเสริมการศึกษาของพระสังฆาธิการ จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะนำเอาพระพุทธศาสนาเข้ามาเกี่ยวข้องกับการศึกษาโดยนำเอาการเรียนการสอนพระพุทธศาสนามาประยุกต์ให้มีความสัมพันธ์กลมกลืนไปกับวิชาต่างๆ ที่จัดให้มีการเรียนการสอนในสถานศึกษาต่างๆ ได้ดำเนินการไปอย่างต่อเนื่อง ซึ่งนับว่าการศึกษาของคณะสงฆ์มีบทบาทสำคัญในการศึกษาไทยมาตามลำดับ ทั้งในด้านวิถีชีวิต วิถีคิด วิธีการเรียนรู้ก็ได้รับผลกระทบนี้ด้วย ดังนั้นเมื่อรัฐบาลมีนโยบายในการปฏิรูปการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษา พ.ศ.๒๕๔๒ จึงควรจะได้พิจารณาถึงสภาพการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ทั้งในปัจจุบัน และอนาคตว่าควรจัดการศึกษาอย่างไรจึงจะเหมาะสมเอื้ออำนวยและเกื้อกูลต่อการปฏิรูปการศึกษาให้บรรลุเป้าหมายตามกฎกระทรวงว่าด้วยการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานของสถาบันพระพุทธศาสนาที่จะทำให้พระปริยัติธรรมแผนกธรรม และพระปริยัติธรรมแผนกบาลี เป็นการศึกษาขั้นพื้นฐานของพระภิกษุสามเณร และกุลบุตรผู้ที่มีความสนใจในการศึกษาหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาเพื่อนำหลักธรรมคำสอนแก้ปัญหาให้กับสังคมอีกทางหนึ่ง^๕

ปัญหาความเสื่อมในสังคมตั้งแต่ปัญหาระดับครอบครัว ไปถึงปัญหาใหญ่ระดับชาติเกิดขึ้นจากการที่คนในสังคม ขาดการอบรมสั่งสอนด้วยความถูกต้อง จึงเป็นหน้าที่ของพระสังฆาธิการต้องแก้ไขปัญหาเร่งด่วน ในฐานะผู้นำทางสติปัญญา ที่ควรทำการวิจัยให้มีรูปแบบ และการจัดการที่ดีสามารถกล่อมเกล่าให้คนในสังคมมีจิตใจที่พัฒนาให้ดีขึ้นได้แล้ว ปัญหาที่เกิดขึ้นอาจจะบางเบาเรื่องนี้เป็นปัญหาที่ควรจะทำการศึกษารูปแบบการส่งเสริมการศึกษาของพระสังฆาธิการ แล้วนำไปกำหนดแนวทางในการส่งเสริม ให้เยาวชนและประชาชนทั่วไปมีการดำเนินชีวิตที่อยู่ในหลักของศีลธรรมอันดี และก่อเกิดประโยชน์สูงสุดแก่สังคมต่อไป

ปัญหาของการศึกษาคณะสงฆ์นั้น เกิดจากความไม่เป็นเอกภาพ ขาดผู้รับผิดชอบโดยตรง คือผู้ปกครองวัดเช่นเจ้าอาวาส เจ้าคณะปกครองตั้งแต่ระดับเจ้าคณะตำบล เจ้าคณะอำเภอ และเจ้าคณะจังหวัดไม่มีการสนับสนุนอย่างชัดเจนในการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี แผนกธรรม และแผนกธรรมศึกษา ขาดทั้งงบประมาณ ขาดแคลนครูบาอาจารย์ ขาดบุคลากรทางการสอน

^๕นายเสริมศิลป์ จุไรสง, พระมหาสิมรนต์ สิริธมโม, ผศ.พูนทรัพย์ เกตุวีระพงศ์, นางชลธิชา จิรภัคพงศ์, การประเมินการใช้หลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกธรรมชั้นตรี โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม จังหวัดแพร่, รายงานการวิจัย, (รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๑๐.

^๕พระเทพโสภณ (ประยูร ธรรมจิตโต), โรงเรียนวิถีมุขเพื่อสังคมไทย, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๒๐.

ขาดมาตรฐานทางวิชาการ หลักสูตรที่มีอยู่ก็ล้าสมัยไม่ทันกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมในยุคปัจจุบัน พระภิกษุสามเณรยังรอการสนับสนุนด้านค่าใช้จ่ายต่างๆ จากผู้ปกครองสงฆ์อยู่ ดังนั้นการส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม แผนกบาลี และแผนกธรรมศึกษา จึงเป็นปัญหาที่รอการแก้ไข

ดังนั้นภารกิจทางการศึกษาที่ต้องทำคือ การสร้างประชากรที่มีคุณภาพให้กับประเทศและคณะสงฆ์จะต้องสร้างบุคคลากรทางการศึกษาขึ้นมาให้มีคุณภาพด้วยการปฏิรูปการศึกษาจัดให้การศึกษาแก่ศาสนทายาทของคณะสงฆ์ สภาพการศึกษาของคณะสงฆ์ไทยทั้งฝ่ายพระปริยัติธรรมแผนกธรรม และแผนกบาลี มักจะประสบปัญหาในลักษณะที่คล้ายคลึงกันในหลายๆ ด้าน เช่น ปัญหาที่เกิดจากมาตรฐานของหลักสูตร ครูผู้สอน กระบวนการการเรียนการสอน สื่อและอุปกรณ์การสอน และการวัดผลและประเมินผล ทั้ง ๕ ด้านเป็นแนวทางในการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม และแผนกบาลี ในประเด็นปัญหาดังกล่าวอันจะเป็นผลดีต่อการจรจรของพระพุทธศาสนาสืบต่อไป^๖

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจศึกษารูปแบบการส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรมจังหวัดชลบุรี เพื่อศึกษาสภาพปัญหาการส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรม และจะนำมาพัฒนารูปแบบการส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรมใหม่ เพื่อให้เหมาะสมกับพระสังฆาธิการในฐานะเป็นผู้หล่อหลอมคนในสังคมให้มีคุณภาพ มีคุณธรรม พระสังฆาธิการสามารถนำคนในสังคมไปสู่ความเจริญทางปัญญาได้โดยวิถีทางที่เหมาะสม และมีหลักเกณฑ์วิธีที่จะทำให้พระสังฆาธิการเข้าถึงประชาชนได้อย่างแท้จริง ไม่ว่าจะเป็นการปรับปรุงบทบาทเก่าขึ้นมาพัฒนาเป็นในรูปแบบใหม่ ให้เหมาะสมกับสภาพการสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป การจะเริ่มบทบาทใหม่หรือปรับปรุงบทบาทเก่าขึ้นมาในรูปแบบใหม่ด้วยวิธีการอย่างไรบ้างนั้นผู้วิจัยเห็นว่าสมควรที่จะต้องศึกษาให้ออกมาเป็นรูปแบบที่ชัดเจนทำให้ชาวบ้านเกิดความรู้สึกเคารพและเลื่อมใสศรัทธาว่า พระสังฆาธิการเป็นผู้นำด้านสติปัญญาอย่างแท้จริง^๗

๑.๒ คำถามวิจัย

- ๑.๒.๑ สภาพปัจจุบันและปัญหาการศึกษาพระปริยัติธรรมจังหวัดชลบุรี เป็นอย่างไรบ้าง
- ๑.๒.๒ องค์ประกอบของการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมจังหวัดชลบุรี มีอะไรบ้าง
- ๑.๒.๓ รูปแบบการส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรมจังหวัดชลบุรี ควรเป็นอย่างไร

๑.๓ วัตถุประสงค์การวิจัย

- ๑.๓.๑ เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันและปัญหาการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมของจังหวัดชลบุรี
- ๑.๓.๒ เพื่อศึกษาองค์ประกอบของการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมของจังหวัดชลบุรี
- ๑.๓.๓ เพื่อเสนอรูปแบบการส่งเสริมการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมของจังหวัดชลบุรี

^๖ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒.

^๗ พระราชวรมนี (ประยูร ปยุตโต), สถาบันสงฆ์ในสังคมไทย, หนังสือชุดหลักธรรมเฉลิมพระเกียรติ เล่ม ๕๓/๖๐, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๓), หน้า ๓๐-๓๑.

๑.๔ ขอบเขตของการวิจัย

ในการศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบการส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรมจังหวัดชลบุรี” เป็น การวิจัยแบบเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ผู้วิจัยกำหนดขอบเขตในการศึกษาไว้ ๔ ด้าน คือ ขอบเขตด้านเนื้อหา ขอบเขตด้านตัวแปร ขอบเขตด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ขอบเขตด้าน ระยะเวลา ดังนี้

๑.๔.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

การวิจัยครั้งนี้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับ “รูปแบบการส่งเสริมการ ศึกษาพระปริยัติธรรมจังหวัดชลบุรี” ตามแผนยุทธศาสตร์การพัฒนากิจการการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรมและแผนกบาลี พ.ศ.๒๕๕๘-๒๕๖๒^๕ ทั้ง ๕ ด้าน คือ ๑) ด้านหลักสูตร ๒) ด้านครูผู้สอน ๓) ด้านกระบวนการเรียนการสอน ๔) ด้านสื่ออุปกรณ์การสอน ๕) การวัดผลและการประเมินผล โดยใช้กระบวนการแบบบูรณาการด้วยหลักธรรมในพระพุทธศาสนาและ

หลักพุทธธรรม อิทธิบาท ๔

๑. ฉันทะ : พอใจในสิ่งนั้น
๒. วิริยะ : เพียรประกอบในสิ่งนั้น
๓. จิตตะ : เอาใจใส่ในสิ่งนั้นไม่วางธุระ
๔. วิมังสา : หมั่นตรองพิจารณาเหตุผลในสิ่งนั้น^๖

ทฤษฎีการบริหาร PDCA

- P = Plan : วางแผน
 D = Do : ปฏิบัติตามแผน
 C = Check : ตรวจสอบการปฏิบัติตามแผน
 A = Act : ปรับปรุงแก้ไข^๗

SWOT Analysis

- S = Strength : จุดแข็ง
 W = Weakness : จุดอ่อน
 O = Opportunity : โอกาส
 T = Threat : อุปสรรค

๑.๔.๒ ขอบเขตด้านตัวแปร

งานวิจัยฉบับนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยทำการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Analysis) กับการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) มุ่งศึกษาแนวคิดทฤษฎีที่ เกี่ยวข้องกับรูปแบบการส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรมจังหวัดชลบุรี ประกอบด้วยเรื่องสภาพปัญหา

^๕ นายพนรัตน์ เบญจวัฒน์นันท์, แผนยุทธศาสตร์การพัฒนากิจการการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนก ธรรมและแผนกบาลี, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๘), หน้า ๗.

^๖ ส. ม. ๑๙/๗๐๗๕/๒๙๔.

^๗ สุธาสิณี โพธิจันทร์, PDCA หัวใจสำคัญของการปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <http://www.ftpi.or.th/2015/2125> [๒๑ มกราคม ๒๕๖๑].

และอุปสรรคในการส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรม แนวทางในการส่งเสริมการศึกษารูปแบบการส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรมจังหวัดชลบุรี เป็นต้น

๑) **ตัวแปรต้น (Independent Variables)** คือ ปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ให้สัมภาษณ์เชิงลึก ได้แก่ สถานภาพ เพศ อายุ และระดับการศึกษา

๒) **ตัวแปรตาม (Dependent Variables)** คือ ความคิดเห็นของพระสังฆาธิการเกี่ยวกับรูปแบบการส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรมจังหวัดชลบุรี ทั้ง ๕ ด้าน คือ ๑) ด้านหลักสูตร ๒) ด้านครูผู้สอน ๓) ด้านกระบวนการเรียนการสอน ๔) ด้านสื่ออุปกรณ์การสอน ๕) การวัดผลและการประเมินผล

๑.๔.๓ ขอบเขตด้านประชากร (ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ)

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่ใช้ในการวิจัย เรื่อง “รูปแบบการส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรมจังหวัดชลบุรี” มี ๒ กลุ่ม คือ

๑) ผู้ให้ข้อมูลหลักด้านการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก กลุ่มพระสังฆาธิการระดับเจ้าคณะผู้ปกครองสงฆ์ ในจังหวัดชลบุรี จำนวน ๑๕ รูป

๒) ผู้ให้ข้อมูลหลักด้านการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก กลุ่มพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสในจังหวัดชลบุรี จำนวน ๑๗ รูป

๑.๔.๔ ขอบเขตด้านพื้นที่

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตการศึกษาด้านพื้นที่ไว้ คือ เขตปกครองคณะสงฆ์จังหวัดชลบุรี

๑.๔.๕ ขอบเขตด้านระยะเวลา

การศึกษาวิจัยเรื่องนี้ ดำเนินการศึกษาวิจัยตั้งแต่ เดือนพฤษภาคม ๒๕๖๑ ถึงเดือนกุมภาพันธ์ ๒๕๖๒ รวมระยะเวลา ๑๐ เดือน

๑.๕ วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “รูปแบบการส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรมจังหวัดชลบุรี” ผู้วิจัยได้ศึกษาจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อใช้เป็นแนวทางในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ให้ถูกต้องสมบูรณ์ที่สุด ได้กำหนดแนวทางในการดำเนินการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ดังนี้

๑.๕.๑ รูปแบบการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “รูปแบบการส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรมจังหวัดชลบุรี” เก็บข้อมูลการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลการและสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) จำนวน ๓๒ รูป และสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) จำนวน ๑๔ รูป/คน

๑.๕.๒ สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

การศึกษางานวิจัยเรื่อง “รูปแบบการส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรมจังหวัดชลบุรี” ผู้วิจัยได้กำหนดเลือกผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ (Key Informants) จากผู้ที่มีคุณลักษณะสอดคล้องกับสาระสำคัญของการวิจัย ประกอบด้วยผู้ให้ข้อมูลการให้สัมภาษณ์เชิงลึก แบบสัมภาษณ์เจาะลึก (In-depth Interview) จำนวน ๓๒ รูป

๑.๖ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

รูปแบบ หมายถึง วิธีการบริหารการศึกษาพระปริยัติธรรมของคณะสงฆ์ตามขอบข่ายภารกิจการบริหาร และจัดการศึกษา ทั้ง ๕ ด้าน คือ ๑) ด้านหลักสูตร ๒) ด้านครูผู้สอน ๓) ด้านกระบวนการเรียนการสอน ๔) ด้านสื่ออุปกรณ์การสอน ๕) การวัดผลและการประเมินผลโดยนำหลักธรรมมาภิบาลตามความเห็นของผู้เชี่ยวชาญมากำหนดเป็นแนวทางในการบริหารงานแต่ละด้าน ซึ่งสอดคล้องกับรูปแบบ ให้แสดงออกมาเป็นรูปธรรมในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง เช่น กระบวนการส่งเสริมคุณภาพการศึกษาให้กับพระภิกษุสามเณร กระบวนการจัดส่งให้ถึงสถานศึกษา ส่งเสริมความเข้มแข็งแก่ผู้เรียน เช่นการให้รางวัล การสร้างแรงจูงใจ ให้กำลังใจแก่พระภิกษุสามเณรผู้กำลังศึกษาที่แสดงออกมาในลักษณะของความจริงใจในการส่งเสริมการศึกษา ซึ่งผู้ศึกษาสามารถเข้าใจได้ถึงความจริงใจในการส่งเสริมการศึกษาของพระสังฆาธิการ

การส่งเสริมการศึกษา หมายถึง กระบวนการเรียนรู้ตามหลักสูตรของการศึกษาคณะสงฆ์ คือการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม และพระปริยัติธรรมแผนกบาลี เป็นการศึกษาเล่าเรียนคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า เพื่อปลูกฝังความประพฤติทางกาย วาจา และจิตใจ โดยกระบวนการเรียนรู้ทั้ง ๕ ด้าน คือ ๑) ด้านหลักสูตร ๒) ด้านครูผู้สอน ๓) ด้านกระบวนการเรียนการสอน ๔) ด้านสื่ออุปกรณ์การสอน ๕) การวัดผลและการประเมินผล

พระปริยัติธรรม หมายถึง การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและบาลี ของคณะสงฆ์แผนกธรรมมี ๓ ระดับ ได้แก่ ระดับนักธรรมชั้นตรี ระดับนักธรรมชั้นโท และระดับนักธรรมชั้นเอก แผนกบาลีมี ๔ ระดับ ได้แก่ ประโยค ๑-๒ ถึงประโยค ป.ธ. ๓-๔

หลักพุทธธรรม หมายถึง หลักพุทธธรรม อิทธิบาท ๔ ประการ คือ ๑) ฉันทะ พอใจในสิ่งนั้น ๒) วิริยะ เพียรประกอบในสิ่งนั้น ๓) จิตตะ เอาใจใส่ในสิ่งนั้นไม่วางธุระ ๔) วิมังสา หมั่นตรองพิจารณาเหตุผลในสิ่งนั้น สำหรับนำมาบูรณาการส่งเสริมการศึกษาของพระปริยัติธรรมจังหวัดชลบุรี

๑.๗ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

- ๑.๗.๑ ได้ทราบสภาพปัจจุบันและปัญหาการศึกษาพระปริยัติธรรมของจังหวัดชลบุรี
- ๑.๗.๒ ได้ทราบองค์ประกอบของการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมของจังหวัดชลบุรี
- ๑.๗.๓ ได้ทราบรูปแบบการส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรมของจังหวัดชลบุรี
- ๑.๗.๔ องค์กรความรู้ที่ได้สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการส่งเสริมการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดชลบุรี และคณะสงฆ์ภาคอื่นๆ ต่อไป

บทที่ ๒

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับ “รูปแบบการส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรมจังหวัดชลบุรี” ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตของแนวคิดและทฤษฎีต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

- ๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบ
- ๒.๒ การส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรม
- ๒.๓ ทฤษฎีการบริหาร PDCA
- ๒.๔ แนวคิดเกี่ยวกับพระสังฆาธิการ
- ๒.๕ หลักพุทธธรรม
- ๒.๖ บริบทพื้นที่วิจัย
- ๒.๗ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- ๒.๘ กรอบแนวคิดในการวิจัย

๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบ

รูปแบบเริ่มจากกระบวนการในการศึกษาหรือสำรวจข้อมูลที่เกี่ยวข้อง การสร้างรูปแบบนำไปสู่รูปแบบที่เหมาะสม มีการวิเคราะห์รูปแบบที่ใช้ได้จริง และขั้นตอนสุดท้ายคือการสรุปและนำเสนอรูปแบบ ในงานวิจัยฉบับนี้ผู้วิจัยจึงได้ทบทวนแนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบไว้ ดังนี้

คำว่ารูปแบบตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒ เป็นคำนาม หมายถึงรูปที่กำหนดขึ้นเป็นหลักหรือเป็นแนวซึ่งเป็นที่ยอมรับ เช่น รูปแบบร้อยกรอง; (ศิลปะ) สิ่งที่แสดงให้เห็นว่าเป็นเช่นนั้นๆ อย่างรูปคน รูปบ้าน รูปปลา รูปใบไม้ เช่น รูปแบบผู้หญิง รูปแบบเปิด รูปแบบวัด^{๑๑} ในภาษาอังกฤษใช้คำว่า “Model” แปลว่า รูปแบบ ต้นแบบ แบบแผน แบบจำลอง เป็นต้น รูปแบบหรือตัวแบบเป็นแนวความคิดเชิงนามธรรมในทางทฤษฎีก็ได้และยังเป็นแนวทาง แบบแผน หลักการหรือคุณลักษณะทางการปฏิบัติในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมใดๆ ในสังคมก็ได้ ในทางวิชาการการนำเสนอตัวแบบมีได้หลากหลายรูปแบบ โดยอาจนำเสนออย่างเป็นชุดขององค์ประกอบ และแสดงความเชื่อมโยงอย่างเป็นองค์รวม หรือนำเสนอองค์ประกอบอย่างมีนัยยะสำคัญสูงหรือเป็นหัวใจของเรื่องก็ได้

รูปแบบ หมายถึง วิธีการที่บุคคลใดบุคคลหนึ่งได้ถ่ายทอดความคิด ความเข้าใจ ตลอดทั้งจินตนาการที่มีต่อปรากฏการณ์ หรือเรื่องราวใดๆ ให้ปรากฏ โดยใช้การสื่อสารในลักษณะต่างๆ เช่น ภาพวาด ภาพเหมือน แผนภูมิ แผนผังต่อเนื่อง หรือสมการทางคณิตศาสตร์ ให้สามารถเข้าใจได้ง่าย

^{๑๑}ดร.ประเสริฐ ฐ นคร, ประธานคณะกรรมการชำระพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทนานมีบุ๊คส์พับลิเคชันส์ จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๙๖๕.

และในขณะเดียวกันก็สามารถนำเสนอเรื่องราว หรือประเด็นต่างๆ ได้อย่างกระชับภายใต้หลักการอย่างมีระบบ^{๑๒}

รูปแบบ เป็นรูปธรรมของความคิดที่เป็นนามธรรม ซึ่งบุคคลแสดงออกมาในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง เช่น เป็นคำอธิบายเป็นแผนผังไดอะแกรมหรือแผนภาพ เพื่อช่วยให้ตนเองและบุคคลอื่นสามารถเข้าใจได้ชัดเจนขึ้น ใช้เป็นเครื่องมือทางความคิดที่บุคคลใช้ในการสืบสอบหาคำตอบความรู้ความเข้าใจในปรากฏการณ์ทั้งหลาย^{๑๓}

รูปแบบ หมายถึง ตัวแทนที่สร้างขึ้นเพื่ออธิบายพฤติกรรมของลักษณะบางประการของสิ่งที่เป็นจริงอย่างหนึ่ง หรือเป็นเครื่องมือทางความคิดที่บุคคลใช้ในการหาความรู้ความเข้าใจปรากฏการณ์^{๑๔} รูปแบบหมายถึงแบบจำลองอย่างง่ายหรือย่อส่วนของปรากฏการณ์ต่างๆ ที่ผู้เสนอรูปแบบดังกล่าวได้ศึกษาและพัฒนาขึ้นมาเพื่อแสดงหรืออธิบายปรากฏการณ์ให้เข้าใจได้ง่ายขึ้นหรือในบางกรณีอาจจะใช้ประโยชน์ในการทำนายปรากฏการณ์ที่จะเกิดขึ้น ตลอดจนอาจใช้เป็นแนวทางในการดำเนินการอย่างใดอย่างหนึ่งต่อไปเป็นสิ่งที่สร้างหรือพัฒนาขึ้นจากแนวคิดทฤษฎี ที่ได้ศึกษามาของผู้สร้างเองเพื่อถ่ายทอดความสัมพันธ์ขององค์ประกอบ โดยใช้สื่อที่ทำให้เข้าใจได้ง่าย กระชับ ถูกต้อง และสามารถตรวจสอบเปรียบเทียบกับปรากฏการณ์จริงได้ การพัฒนารูปแบบจึงเป็นการวิจัยที่มุ่งเน้นที่จะนำผลการวิจัยมาปรับปรุงเปลี่ยนแปลง เพิ่มคุณภาพ ประสิทธิภาพ การทำงานปกติในองค์กรหรือหน่วยงานต่างๆ โดยอาศัยยุทธศาสตร์ วิธีการหรือเทคนิคต่างๆ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับลักษณะธรรมชาติของงานหรือหน่วยงานนั้นๆ^{๑๕} รูปแบบหมายถึงโครงสร้างที่แสดงความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบหรือตัวแปรต่างๆ สามารถใช้รูปแบบอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบต่างๆ ที่มีในปรากฏการณ์ธรรมชาติหรือในรูปแบบต่างๆ อธิบายถึงลำดับขั้นตอนขององค์ประกอบหรือกิจกรรมในระบบ^{๑๖} รูปแบบอาจเป็นเพียงการจำลองของจริงหรืออาจมีลักษณะเป็นทฤษฎี หรืออาจเป็นการเชื่อมโยงทฤษฎีสู่รูปธรรมของการปฏิบัติได้^{๑๗} รูปแบบเป็นการนำทฤษฎีแนวทางกรอบแนวคิดมาพัฒนา เพื่อให้สามารถแปลความหมายของปรากฏการณ์ต่างๆ ได้

^{๑๒}เยาวดี วิบูลย์ศรี, การประเมินโครงการ : แนวคิดและแนวปฏิบัติ, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๔), หน้า ๒๗.

^{๑๓}ทีศนา เขมมณี, ศาสตร์การสอน : องค์ความรู้เพื่อจัดกระบวนการเรียนรู้, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๒๑๘.

^{๑๔}ทีศนา เขมมณี, ศาสตร์การสอน องค์ความรู้เพื่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ. (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๑๒๓.

^{๑๕}ขวัญณา สุขคร, ความหมายของการวิจัย, (ลำปาง : มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต ศูนย์ลำปาง, ๒๕๕๔), หน้า ๗๔.

^{๑๖}บุญชม ศรีสะอาด, วิจัยเบื้องต้น, (กรุงเทพมหานคร : สุวีริยาสาส์น, ๒๕๔๗), หน้า ๔๗.

^{๑๗}ศิริชัย กาญจนวาสี และคณะ, โครงการวิจัยรูปแบบของระบบการบริหารจัดการศึกษาแบบบูรณาการสำหรับเขตพื้นที่การศึกษาและสถานศึกษา, รายงานการวิจัย (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, ๒๕๔๘), หน้า ๓๒.

รูปแบบ หมายถึง ชุดของทฤษฎีที่ผ่านการทดสอบความแม่นยำและความน่าเชื่อถือ สามารถระบุและพยากรณ์ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรโดยวิธีทางคณิตศาสตร์หรือทางสถิติได้ด้วย^{๑๘} รูปแบบเป็นนามธรรมของจริงหรือภาพจำลองของสถานการณ์อย่างใดอย่างหนึ่งซึ่งอาจจะจะมีตั้งแต่รูปแบบง่ายไปจนถึงรูปแบบที่มีความสลับซับซ้อนมากๆ และมีทั้งรูปแบบเชิงกายภาพที่เป็นแบบจำลองของวัตถุ^{๑๙} รูปแบบไม่ว่าคือรูปของความจริงของปรากฏการณ์ซึ่งแสดงด้วยข้อความจำนวนหรือภาพด้วยการลดทอนเวลาและที่จะทำให้เข้าใจความจริงของปรากฏการณ์ได้ดียิ่งขึ้นหรือตัวแทนของการใช้แนวความคิดของโปรแกรมที่กำหนดเฉพาะ รูปแบบคือรูปย่อที่เลียนแบบความสัมพันธ์ของปรากฏการณ์ใดปรากฏการณ์หนึ่ง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อช่วยจัดระบบความคิดในเรื่องนั้นให้ง่ายขึ้นและเป็นระเบียบสามารถเข้าใจลักษณะสำคัญของปรากฏการณ์นั้นได้^{๒๐} รูปแบบ เป็นแบบอย่างของสิ่งใดสิ่งหนึ่งเพื่อเป็นแนวทางในการสร้างหรือทำซ้ำ เป็นตัวอย่างเพื่อการเรียนเช่นตัวอย่างในการออกเสียงภาษาต่างประเทศเพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนเป็นต้น เป็นแผนภูมิหรือรูปสามมิติซึ่งเป็นตัวแทนของสิ่งใดสิ่งหนึ่งหรือหลักการหรือแนวคิด เป็นชุดของปัจจัยหรือตัวแปรที่มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันซึ่งรวมกันเป็นตัวประกอบและเป็นสัญลักษณ์ทางระบบสังคมอาจจะเขียนออกเป็นสูตรทางคณิตศาสตร์หรือบรรยายเป็นภาษาก็ได้^{๒๑} รูปแบบอาจเป็นเพียงการจำลองของจริงหรืออาจเป็นทฤษฎีหรืออาจเป็นการเชื่อมโยงทฤษฎีสู่ธรรมชาติของการปฏิบัติงาน^{๒๒} รูปแบบ หมายถึง วิธีการที่บุคคลใดบุคคลหนึ่งได้ถ่ายทอดความคิดความเข้าใจและจินตนาการที่มีต่อสิ่งใดๆ ให้ปรากฏโดยใช้การสื่อสารที่เข้าใจได้ง่าย เช่น ภาพวาด ภาพเหมือนแผนที่หรือสมการทางคณิตศาสตร์ โดยสามารถนำเสนอประเด็นต่างๆ ได้กระชับภายใต้หลักการอย่างมีระบบ^{๒๓} รูปแบบหมายถึง แบบจำลองอย่างง่ายๆ ในเรื่องปรากฏการณ์ต่างๆ ที่ผู้เสนอได้ศึกษาและพัฒนาขึ้นเพื่ออธิบายปรากฏการณ์อย่างใดอย่างหนึ่งและควรแสดงความสัมพันธ์ของตัวแปรหรือปัจจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกันด้วย^{๒๔}

สรุปได้ว่า รูปแบบ คือ การกำหนดขึ้นโดยมีหลักการ แบบแผนที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมของมนุษย์ หรือสังคมตามความเห็นของผู้เชี่ยวชาญมากำหนดเป็นแนวทางในการดำเนินการแต่ละด้าน

^{๑๘} วิทยาลัยรัฐ วรเทพพิพิพงษ์, การกำหนดและวิเคราะห์นโยบายสาธารณะ : ทฤษฎีและการประยุกต์, (กรุงเทพมหานคร : เสมาธรรม, ๒๕๔๐), หน้า ๒๓.

^{๑๙} Tosi, H.L. and Carroll, S.J., **Management**. (New York: John Wiley & Sons, 1982), p. 63.

^{๒๐} สุบรรณ พันธวิทวัส และชัยวัฒน์ ปัญจพงษ์, **ระเบียบวิธีเชิงปฏิบัติ**, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียน สโตร์, ๒๕๔๒), หน้า ๗๗.

^{๒๑} Good, C.V. **Dictionary of Education**, (New York : McGraw-Hill, 1993), p. 375.

^{๒๒} ศิริชัย กาญจนวาสี, **ทฤษฎีการประเมิน**, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๑๒๗.

^{๒๓} เยาวดี วิบูลย์ศรี, **การประเมินโครงการ : แนวคิดและแนวปฏิบัติ**, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๕๙.

^{๒๔} ศุภลักษณ์ เศษระพานิช, **การนำเสนอรูปแบบการบริหารคุณภาพแบบเบ็ดเสร็จในโรงเรียนเอกชน ประเภทสามัญศึกษา**, (พระนครศรีอยุธยา : มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา, ๒๕๔๔), หน้า ๑๕.

ของความสัมพันธ์เชิงโครงสร้างทางสังคมที่มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันขององค์ประกอบอย่างมีนัยยะสำคัญ

๒.๑.๑ ประเภทของรูปแบบ

รูปแบบตามแนวคิด หลักการหรือทฤษฎีซึ่งเป็นพื้นฐานในการพัฒนารูปแบบนี้ๆ และได้แบ่งกลุ่มรูปแบบประเภทต่างออกไป ดังนี้

รูปแบบทางการศึกษาและสังคมศาสตร์นั้น ได้แบ่งออกเป็น ๔ ประเภท คือ

๑. Analogue Model เป็นรูปแบบที่ใช้การอุปมาอุปมัยเทียบเคียงปรากฏการณ์ทั้งที่เป็นรูปธรรมเพื่อสร้างความเข้าใจในปรากฏการณ์ที่เป็นนามธรรม เช่นรูปแบบในการทำนายจำนวนนักเรียนที่จะเข้าสู่ระบบโรงเรียน ซึ่งอนุมานแนวคิดมาจากการเปิดน้ำเข้าและปล่อยน้ำออกจากถัง นักเรียนที่จะเข้าสู่ระบบเปรียบเทียบกับน้ำที่เปิดออกจากถัง ดังนั้นนักเรียนที่คงอยู่ในระบบจึงเท่ากับนักเรียนที่เข้าสู่ระบบลบด้วยนักเรียนที่ออกจากระบบ เป็นต้น

๒. Semantic Model เป็นรูปแบบที่ใช้ภาษาเป็นสื่อในการบรรยายหรืออธิบายปรากฏการณ์ที่ศึกษาด้วยภาษา แผนภูมิ หรือรูปภาพ เพื่อให้เห็นโครงสร้างทางความคิด องค์ประกอบ และความสัมพันธ์ขององค์ประกอบของปรากฏการณ์นั้น ๆ

๓. Mathematical Model เป็นรูปแบบที่ใช้สมการทางคณิตศาสตร์เป็นสื่อในการแสดงความสัมพันธ์ของตัวแปรต่างๆ รูปแบบประเภทนี้นิยมใช้กันทั้งในสาขาจิตวิทยา และศึกษาศาสตร์รวมทั้งการบริหารการศึกษาด้วย

๔. Causal Model เป็นรูปแบบที่พัฒนามาจากเทคนิคที่เรียกว่า Path Analysis และหลักการสร้าง Semantic Model โดยการนำเอาตัวแปรต่างๆ มาสัมพันธ์กันเชิงเหตุและผลที่เกิดขึ้น เช่น The Standard Deprivation Model ซึ่งเป็นรูปแบบที่แสดงความสัมพันธ์ระหว่างสภาพทางเศรษฐกิจสังคมของบิดา มารดา สภาพแวดล้อมทางการศึกษาที่บ้าน และระดับสติปัญญาของเด็ก เป็นต้น^{๒๕} นอกจากนี้รูปแบบยังแบ่งออกเป็น ๒ ประเภท ดังนี้

๑. รูปแบบเชิงกายภาพ (Physical Model) จำแนกออกเป็น

๑.๑ รูปแบบคล้ายจริง (Iconic Model) มีลักษณะคล้ายของจริง เช่นเครื่องบินจำลอง หุ่นไล่กา หุ่นตามร้านตัดเสื้อผ้า

๑.๒ รูปแบบเสมือนจริง (Analog Model) มีลักษณะคล้ายปรากฏการณ์จริง เช่นการทดลองทางเคมีในห้องปฏิบัติการก่อนจะทำการทดลอง เครื่องบินจำลองที่บินได้ หรือเครื่องฝึกหัดบิน เป็นต้น รูปแบบชนิดนี้มีความใกล้เคียงความจริงมากกว่าแบบแรก

๒. รูปแบบเชิงสัญลักษณ์ (Symbolic Model) จำแนกออกเป็น

๒.๑ รูปแบบข้อความ (Verbal model) หรือรูปแบบเชิงคุณภาพ (Qualitative Model) เป็นการใช้ข้อความปกติธรรมดาในการอธิบายโดยย่อ เช่น คำพรรณนาลักษณะงาน คำอธิบายรายวิชา เป็นต้น Bertalanffy (เบอทาเลนฟี) ผู้สร้างทฤษฎีระบบกล่าวว่าการมีรูปแบบข้อความนั้นแม้บางครั้ง

^{๒๕} Keeves, P. J., *Educational Research Methodology and measurement : An International Handbook Oxford*, (England : Pergamon Press, 1988), pp. 561-565.

จะเข้าใจยาก แต่ก็ยังดีกว่าไม่มีรูปแบบเสียเลย เพราะอย่างน้อยก็เป็นแนวทางในการสร้างรูปแบบประเภทอื่นต่อไป

๒.๒ รูปแบบทางคณิตศาสตร์ (Mathematical Model) หรือรูปแบบเชิงปริมาณ (Quantitative Model) เช่น สมการและโปรแกรมเชิงเส้น เป็นต้น แบ่งออกเป็น ๒ ประเภท^{๒๖} คือ

๑. รูปแบบเชิงกายภาพ (Physical Model) จำแนกออกเป็น

๑.๑ รูปแบบของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง (Model of) เช่น รูปแบบเครื่องบินที่สร้างเหมือนจริง แต่มีขนาดย่อ

๑.๒ รูปแบบสำหรับสิ่งใดสิ่งหนึ่ง (Model for) เป็นรูปแบบจำลองที่ออกแบบไว้เพื่อเป็นต้นแบบผลิตสินค้า ต้องสร้างรูปแบบเท่าของจริงขึ้นมาก่อนแล้วจึงผลิตสินค้าตามรูปแบบนั้น

๒. รูปแบบเชิงแนวคิด (Conceptual Model) จำแนกออกเป็น

๒.๑ รูปแบบเชิงแนวคิดของสิ่งหนึ่งสิ่งใด (Conceptual Model of) เป็นรูปแบบหรือแบบจำลองที่สร้างขึ้นโดยจำลองมาจากทฤษฎีที่มีอยู่แล้ว เช่น รูปแบบที่สร้างมาจากทฤษฎีการคงอยู่ของนักเรียนในโรงเรียน เป็นต้น

๒.๒ รูปแบบเชิงแนวคิดเพื่อสิ่งหนึ่งสิ่งใด (Conceptual Model for) เป็นรูปแบบที่สร้างขึ้นมาเพื่ออธิบายทฤษฎี หรือ ปรากฏการณ์ เช่นรูปแบบที่สร้างขึ้นจากทฤษฎีการคัดสรรตามธรรมชาติเพื่อนำไปอธิบายทฤษฎีการคงอยู่ของนักเรียนในโรงเรียน เป็นต้นจากการศึกษาประเภทของรูปแบบออกเป็น ๒ ประเภท คือ

๑. รูปแบบเชิงปฏิบัติ (Practical Model or Model of) รูปแบบประเภทนี้เป็นแบบจำลองทางกายภาพ เช่น แบบจำลองรถยนต์ เครื่องบิน ภาพจำลอง

๒. รูปแบบเชิงทฤษฎี (Theoretical Model or Model of) เป็นแบบจำลองที่สร้างขึ้นจากกรอบความคิดที่มีทฤษฎีเป็นพื้นฐาน ตัวทฤษฎีเองไม่ใช่รูปแบบหรือแบบจำลองเป็นตัวช่วยให้เกิดรูปแบบที่มีโครงสร้างต่างๆ ที่สัมพันธ์กัน

รูปแบบตามแนวคิดหรือทฤษฎี สามารถแบ่งรูปแบบการสอนเอาไว้ ๔ รูปแบบ^{๒๗} คือ

๑. Information-Processing Models เป็นรูปแบบการสอนที่ยึดหลักความสามารถในกระบวนการประมวลข้อมูลของผู้เรียน และปรับปรุงวิธีการจัดการกับข้อมูลให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

๒. Personal Models รูปแบบการสอนที่จัดไว้ในกลุ่มนี้ให้ความสำคัญกับปัจเจกบุคคลและการพัฒนาบุคคลเฉพาะราย โดยมุ่งเน้นกระบวนการจัดระบบปฏิบัติต่อสรรพสิ่ง (Reality) ทั้งหลาย

๓. Social Interaction Models เป็นรูปแบบที่ให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและบุคคลต่อสังคม

^{๒๖} วาโร เฟ็งสวัสต์, ผศ.ดร., “การวิจัยพัฒนารูปแบบ”, วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร, ปีที่ ๒, ฉบับที่ ๔ (กรกฎาคม – ธันวาคม ๒๕๕๓): ๓-๑๖.

^{๒๗} Joyce and Well, อังโน บุญชิต ชำนิศาสตร์, “รูปแบบการบริหารวิชาการในการจัดการศึกษาปฐมวัย ของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเพชรบุรี”, วิทยานิพนธ์ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษา (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยสยาม, ๒๕๕๖), หน้า ๕๐.

๔. Behavior Models เป็นกลุ่มของรูปแบบการสอนที่ใช้องค์ความรู้ด้านพฤติกรรมศาสตร์เป็นหลักในรูปแบบ จุดเน้นที่สำคัญคือ การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่สังเกตได้ของผู้เรียนมากกว่าการพัฒนาโครงสร้างจิตวิทยาและพฤติกรรมที่ไม่สามารถสังเกตได้

สรุปได้ว่า รูปแบบมีหลายประเภทด้วยกันเป็นสิ่งที่นักวิชาการหลากหลายสาขาวิชาคิดและสร้างขึ้นแตกต่างกันออกไป เช่น รูปแบบทางการศึกษาและสังคมศาสตร์ ได้แก่ Analogue Model เป็นรูปแบบที่ใช้การอุปมาอุปมัยเทียบเคียง Semantic Model เป็นรูปแบบที่ใช้ภาษาเป็นสื่อ Mathematical Model เป็นรูปแบบที่ใช้สมการทางคณิตศาสตร์ Causal Model เป็นรูปแบบที่นำเอาตัวแปรต่างๆ มาสัมพันธ์กันเชิงเหตุและผล เป็นต้น ตามตาราง ๒.๑ ดังนี้

ตารางที่ ๒.๑ สรุปรูปแบบ

นักวิชาการ/หรือแหล่งข้อมูล	แนวคิดหลัก
ทิตินา เขมมณี, (๒๕๔๕, หน้า ๒๑๘)	รูปแบบ เป็นรูปธรรมของความคิดที่เป็นนามธรรม ซึ่งบุคคลแสดงออกมาในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง
เยาวดี วิบูลย์ศรี, (๒๕๔๖, หน้า ๕๙)	รูปแบบ หมายถึง วิธีการที่บุคคลใดบุคคลหนึ่ง ได้ถ่ายทอดความคิดความเข้าใจ ให้ปรากฏโดยใช้การสื่อสารที่เข้าใจได้ง่าย
ศุภลักษณ์ เศษระพานิช, (๒๕๔๔, หน้า ๑๕)	รูปแบบ หมายถึง ปรากฏการณ์ต่างๆ ที่ผู้เสนอได้ศึกษาและพัฒนาขึ้น เพื่ออธิบายปรากฏการณ์อย่างใดอย่างหนึ่ง ที่เกี่ยวข้องกันด้วย
Keeves, P. J., (1988, pp. 561-565)	๑. Analogue Model เป็นรูปแบบที่ใช้การอุปมาอุปมัยเทียบเคียง ปรากฏการณ์ทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม ๒. Semantic Model เป็นรูปแบบที่ใช้ภาษาเป็นสื่อในการบรรยาย ๓. Mathematical Model เป็นรูปแบบที่ใช้สมการทางคณิตศาสตร์ เป็นสื่อในการแสดงความสัมพันธ์ ๔. Causal Model รูปแบบที่เรียกว่า Path Analysis
ถวัลย์รัฐ วรเทพพิพิงษ์, (๒๕๔๐, หน้า ๒๓)	รูปแบบ หมายถึง ชุดของทฤษฎีที่ผ่านการทดสอบความแม่นยำและความน่าเชื่อถือสามารถระบุและพยากรณ์ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรโดยวิธีทางคณิตศาสตร์หรือทางสถิติ
ขวัญนภา สุขคร, (๒๕๕๔, หน้า ๗๔)	รูปแบบ เป็นการวิจัยที่มุ่งเน้นที่จะนำผลการวิจัยมาปรับปรุงเปลี่ยนแปลง เพิ่มคุณภาพ ประสิทธิภาพ การทำงานปกติในองค์กรหรือหน่วยงานต่างๆ โดยอาศัยยุทธศาสตร์ วิธีการหรือเทคนิคต่างๆ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับลักษณะธรรมชาติของงานหรือหน่วยงานนั้นๆ
บุญชม ศรีสะอาด, (๒๕๔๗, หน้า ๔๗)	รูปแบบหมายถึงโครงสร้างที่แสดงความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบหรือตัวแปรต่างๆ สามารถใช้รูปแบบอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบต่างๆ ลำดับขั้นตอนขององค์ประกอบหรือกิจกรรม

๒.๑.๒ รูปแบบการศึกษาของคณะสงฆ์ไทยในปัจจุบัน

การจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ไทย ที่ถือได้ว่าเป็นประเทศที่มีพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติมาแต่โบราณกาลปวงชนชาวไทยมากกว่าร้อยละ ๙๕ นับถือพระพุทธศาสนาพระมหากษัตริย์ทุกพระองค์ทรงเป็นพุทธมามกะ ตามโบราณราชประเพณี พระพุทธศาสนาเป็นรากฐานชีวิตจิตใจและเป็นรากฐานของวัฒนธรรมไทยจึง มีอิทธิพลต่อคนไทยรอบด้าน^{๒๘} จนเกิดธรรมเนียมปฏิบัติ เช่นชายไทยทุกคนมีประเพณีว่า ควรได้บวชเรียนก่อนมีครอบครัว การบวชเรียนมีความหมายอยู่ในตัวเองแล้วว่าเป็นการเข้าถือเพศเป็นบรรพชิตในพระพุทธศาสนา และศึกษาพระธรรมวินัยของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าโดยศึกษาจากพระไตรปิฎก เรียกว่าศึกษาพระปริยัติธรรม ใช้วัดเป็นศูนย์กลางการศึกษา มีพระสงฆ์เป็นผู้สอนให้กับลูกหลานของชาวบ้านสามารถรู้หนังสือ และมีบทบาทในการสอนประชาชนต่อไป^{๒๙}

การศึกษาพระปริยัติธรรมที่เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า คันถธุระ เป็นหน้าที่ของพระอุปัชฌาย์จะต้องสั่งสอนแก่ สัทธวิหาริก และอันเตวาสิกของตน เพราะว่าพระอุปัชฌาย์เป็นเหมือนผู้ค้ำประกันตัวผู้บวชต่อที่ประชุมสงฆ์ ว่ามีคุณสมบัติครบถ้วนหรือไม่อย่างไร และเมื่ออุปสมบทให้แล้วได้มีการอบรมข้อวัตรปฏิบัติต่างๆ ที่อุปัชฌาย์และสัทธวิหาริกพึงปฏิบัติต่อกันคือเหมือนพ่อปกครองลูก ใช้ระบบเคารพกันตามลำดับอาวุโส^{๓๐} เพื่อให้พระภิกษุสามเณรผู้มีความรู้ ความสามารถตามเกณฑ์ที่กำหนด ได้ดำรงคงอยู่ในพระพุทธศาสนาด้วยดี เพื่อสืบทอดพระพุทธศาสนาต่อไปอย่างถูกต้อง คือขั้นปริยัติ ขั้นปฏิบัติ และขั้นปฏิเวธ^{๓๑} ในปัจจุบันระบบการศึกษาของคณะสงฆ์ เรียกว่าวิชาการพระพุทธศาสนาเป็นไปตามพระราชบัญญัติกำหนดวิถีสถาบันผู้สำเร็จวิชาการพระพุทธศาสนา พ.ศ.๒๕๒๗ มีคณะกรรมการการศึกษาของคณะสงฆ์มีหน้าที่กำหนดนโยบาย และกำกับดูแลวิชาการพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นการศึกษาสำหรับพระภิกษุสามเณร คือการจัดให้พระภิกษุสามเณรศึกษาตาม หลักสูตรใดหลักสูตรหนึ่ง ดังต่อไปนี้

๒.๑.๓ รูปแบบการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม^{๓๒}

การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม หรือที่เรียกกันว่านันทกรรม เกิดขึ้นตามพระดำริของสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส เป็นการเล่าเรียนพระธรรมวินัยในภาษาไทยเพื่อให้ภิกษุสามเณรผู้เป็นกำลังสำคัญของพระพุทธศาสนา สามารถเล่าเรียนพระธรรมวินัยได้สะดวกและทั่วถึง อันจะเป็นพื้นฐานนำไปสู่สัมมาปฏิบัติ ตลอดจนเผยแผ่พระพุทธศาสนา ให้กว้างไกลออกไป

^{๒๘} ฟื้น ดอกบัว, พระพุทธศาสนากับคนไทย, (กรุงเทพมหานคร: ศิลปาบรรณาการ, ๒๕๔๒), หน้า ๕๓.

^{๒๙} จำนงค์ อติวัฒน์สิทธิ์, สังคมวิทยาตามแนวพุทธศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๑๗๒.

^{๓๐} วิ.ม. (ไทย) ๔/๓๒/๔๒.

^{๓๑} วิ.ม.ห. (ไทย) ๑/๑/๗๔๐.

^{๓๒} กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, ธรรมศึกษาชั้นเอก, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย, ๒๕๕๒), หน้า ๔๕.

การศึกษาพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทยแต่โบราณมา นิยมศึกษาเป็นภาษาบาลีที่เรียกว่า การเล่าเรียนพระปริยัติธรรม ซึ่งเป็นสิ่งที่เรียนรู้ได้ยากสำหรับภิกษุสามเณรทั่วไปจึงปรากฏว่าภิกษุสามเณรที่มีความรู้ในพระธรรมวินัยอย่างทั่วถึงมีจำนวนน้อย เป็นเหตุให้สังฆมณฑลขาดแคลนพระภิกษุผู้มีความรู้ความสามารถที่จะช่วย กิจการพระศาสนาทั้งในด้านการศึกษา การปกครอง และการแนะนำสั่งสอนประชาชน ดังนั้น สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส จึงได้ทรงพระดำริวิธีการเล่าเรียนพระธรรมวินัยในภาษาไทยขึ้น สำหรับสอนภิกษุสามเณรวัดบวรนิเวศวิหาร เป็นครั้งแรกนับแต่ทรงรับหน้าที่ปกครองวัดบวรนิเวศวิหาร เมื่อ พ.ศ.๒๔๓๕ เป็นต้นมาโดยทรงกำหนดหลักสูตรการสอนให้พระภิกษุสามเณรได้เรียนรู้พระพุทธศาสนา ทั้งด้านหลักธรรม พุทธประวัติและพระวินัย ตลอดถึงหัตถ์แต่งแก้กระทู้ธรรม^{๓๓}

เมื่อทรงเห็นว่าการเรียนการสอนพระธรรมวินัยเป็นภาษาไทยดังนี้ได้ผลทำให้ภิกษุสามเณรมีความรู้กว้างขวางขึ้น เพราะเรียนรู้ได้ไม่ยาก จึงทรงดำริที่จะขยายแนวทางนี้ไปยังภิกษุสามเณรทั่วไป ประกอบกับใน พ.ศ.๒๔๔๘ ประเทศไทยเริ่มมีพระราชบัญญัติเกณฑ์ทหาร ซึ่งภิกษุทั้งหมดจะได้รับการยกเว้น ส่วนสามเณรจะยกเว้นให้เฉพาะสามเณรผู้รู้ธรรม ทางราชการได้ขอให้คณะสงฆ์ช่วยกำหนดเกณฑ์ของสามเณรผู้รู้ธรรม สมเด็จพระมหาสมณเจ้าฯ จึงทรงกำหนดหลักสูตรองค์สามเณรผู้รู้ธรรมขึ้น ต่อมาได้ทรงปรับปรุงหลักสูตรขององค์สามเณรผู้รู้ธรรมนั้นเป็น “องค์นักธรรม” สำหรับภิกษุสามเณรชั้นนวกะ (คือผู้บวชใหม่) ทั่วไป ได้รับพระบรมราชานุมัติ เมื่อวันที่ ๒๗ มีนาคม พ.ศ.๒๔๕๔ และโปรดให้จัดการสอบในส่วนกลางขึ้นเป็นครั้งแรกในเดือนตุลาคมปีเดียวกัน โดยใช้วัดบวรนิเวศวิหาร วัดมหาธาตุ และวัดเบญจมบพิตร เป็นสถานที่สอบ การสอบครั้งนี้ มี ๓ วิชาคือ ธรรมวิภาคในนวโกวาท แต่งความแก้กระทู้ธรรม และแปลภาษามคธเฉพาะท้องถิ่นในอรรถกถาธรรมบท

พ.ศ.๒๔๕๕ ทรงปรับปรุงหลักสูตรองค์นักธรรม ให้เหมาะสมสำหรับภิกษุสามเณรทั่วไปจะเรียนรู้ได้กว้างขวางยิ่งขึ้นโดยแบ่งหลักสูตรเป็น ๒ อย่าง คืออย่างสามัญเรียนวิชาธรรมวิภาค พุทธประวัติ และเรียงความแก้กระทู้ธรรม อย่างวิสามัญ เพิ่มแปลอรรถกถาธรรมบท มีแก้อรรถบาลีไวยากรณ์และสัมพันธ์ และวินัยบัญญัติที่ต้องสอบทั้งคู่ที่เรียนอย่างสามัญและวิสามัญ พ.ศ.๒๔๕๖ ทรงปรับปรุงหลักสูตรองค์นักธรรมอีกครั้งหนึ่ง โดยเพิ่มหลักธรรมหมวดคิปปิปฏิบัติเข้าในส่วนของธรรมวิภาคด้วย เพื่อให้เป็นประโยชน์ในการครองชีวิตฆราวาส หากภิกษุสามเณรรูปนั้นๆ มีความจำเป็นต้องลาสิกขาออกไปด้วยเหตุใดเหตุหนึ่ง เรียกว่านักธรรมชั้นตรี การศึกษาพระธรรมวินัยแบบนี้ได้รับความนิยมนิยมจากหมู่พระภิกษุสามเณรอย่างกว้างขวาง และแพร่หลายไปอย่างรวดเร็วเพียง ๒ ปีแรกก็มีภิกษุสามเณรสมัครเข้าสอบสนามหลวงเกือบพันรูป เมื่อทรงเห็นว่าการศึกษานักธรรมอำนวยความสะดวกประโยชน์แก่พระศาสนาและภิกษุสามเณรทั่วไป ในเวลาต่อมาจึงทรงพระดำริขยายการศึกษานักธรรมให้ทั่วถึงแก่ภิกษุทุกระดับ คือ ทรงตั้งหลักสูตรนักธรรมชั้นโท สำหรับภิกษุชั้นมัชฌิมะ คือมีพรรษาเกิน ๕ แต่ไม่ถึง ๑๐ และนักธรรมชั้นเอก สำหรับภิกษุชั้นเถระ คือมีพรรษา ๑๐ ขึ้นไป ดังที่เป็นหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานของคณะสงฆ์สืบมาตราบถึงทุกวันนี้

^{๓๓}สำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง, เรื่องสอบธรรมของสนามหลวงแผนกธรรม พ.ศ. ๒๕๕๔, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๔), หน้า ๓๕๗.

ต่อมา พระเจ้าวรวงศ์เธอกรมหลวงชินวราวุฒินันท์ สมเด็จพระสังฆราชเจ้าวัดราชบพิธฯ ทรงพิจารณาเห็นว่าการศึกษานักธรรมมิได้เป็นประโยชน์ต่อภิกษุสามเณรเท่าที่นั้น แม้ผู้ที่ยังครองฆราวาสวิสัยก็จะได้รับประโยชน์จากการศึกษานักธรรมด้วย โดยเฉพาะสำหรับเหล่าข้าราชการครู จึงตั้งหลักสูตรนักธรรมสำหรับฆราวาสขึ้น เรียกว่า “ธรรมศึกษา” มีครบทั้ง ๓ ชั้น คือ ชั้นตรี ชั้นโท ชั้นเอก ซึ่งมีเนื้อหาเช่นเดียวกับหลักสูตรนักธรรมของภิกษุสามเณร เว้นแต่วินัยบัญญัติที่ทรงกำหนดใช้เบญจศีลเบญจธรรมและอุโบสถศีลแทน ได้เปิดสอบธรรมศึกษาตรีครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๒^{๓๔} และเปิดสอบครบทุกชั้นในเวลา ต่อมา มีฆราวาสทั้งหญิงและชายเข้าสอบเป็นจำนวนมาก นับเป็นการส่งเสริมการศึกษาพระพุทธ ศาสนาให้กว้างขวางยิ่งขึ้น

องค์กรธรรม

ในปี พ.ศ. ๒๔๕๕ นั้น สมเด็จพระมหาสมณเจ้าฯ จึงทรงปรับปรุงหลักสูตรองค์สามเณรรู้ธรรมขึ้นใหม่ โดยจัดเป็น ๒ อย่าง ตามแนวพระดำริดังกล่าวแล้วคือ^{๓๕}

๑ อย่างสามัญ แบ่งเป็น ๒ ประโยค

ประโยค ๑. ธรรมวิภาค กับเรียงความแก้กระทู้ธรรม ไม่ต้องชกที่มาประโยค ๒. พุทธประวัติย่อ กับเรียงความแก้กระทู้ธรรม ชกที่มาในหนังสือไทย

๒ อย่างวิสามัญ แบ่งเป็น ๒ ประโยค

ประโยค ๑. เพิ่มอรรถกถาธรรมบท มีแก้อรรถด้วย

ประโยค ๒. เพิ่มบาลีไวยากรณ์และสัมพันธ์

อย่างสามัญ จะจัดทั่วไปเป็นแบบเดียวกันทั้งในกรุงในหัวเมือง ผู้สอบได้อย่างสามัญเพียงประโยค ๑. ได้รับยกเว้นเกณฑ์ทหาร สอบได้ทั้ง ๒ ประโยค เป็นนักธรรม ๒ ประโยค

อย่างวิสามัญ จะจัดเฉพาะในกรุงเทพฯ ผู้สอบได้อย่างวิสามัญทั้ง ๒ ประโยค ได้เป็นเปรียญ ๒ ประโยค เทียบเปรียญปริยัติ (คือเปรียญบาลี) ๓ ประโยค

หลักสูตรองค์สามเณรรู้ธรรมที่ปรับปรุงขึ้นใหม่นี้อนุญาตให้สอบได้ทั้งภิกษุและสามเณรและทรงคาดหวังว่า “ถ้าจัดอย่างนี้ การเรียนธรรมของภิกษุสามเณรจะเจริญทั้งในกรุงทั้งในหัวเมืองจะได้มีความรู้ช่วยกิจพระศาสนาอีกมากจัดการเรียนเฉพาะแต่ในนครภาษา ถึงเป็นหลักก็จริง แต่แคบความรู้อันนี้ไม่แพร่หลายไปในหัวเมือง ภิกษุสามเณรในหัวเมืองไม่ได้เรียนในทางนี้และยังเข้าไม่ได้เรียนในทางอื่นด้วย ด้วยเหตุนี้จึงหาพระสมควรเป็นเจ้าอาวาส เป็นอุปัชฌาย์ เป็นเจ้าคณะได้เป็นอันยาก แต่ผู้ทำหน้าที่เหล่านี้จำต้องมี เมื่อจัดสอนความรู้สามัญในหัวเมืองขึ้นแล้วคงเปลื้องความขัดข้องข้อนี้ไปได้มากเพียงแต่เท่าที่จัดมาแล้ว ยังให้ผลดีเห็นปรากฏอยู่ ถ้าได้จัดขยายออกไป ก็คงได้ประโยชน์มากออกไป”

หลักสูตรที่ทรงปรับปรุงขึ้นใหม่นี้เรียกว่า “องค์กรธรรม” ได้รับพระบรมราชานุมัติเมื่อวันที่

^{๓๔} กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, **ธรรมศึกษาชั้นเอกฉบับปรับปรุงใหม่ที่ประกาศใช้ในปัจจุบัน**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด, ๒๕๔๙), หน้า ๘.

^{๓๕} สำนักศาสนศึกษาวัดเทพศิลา, **คู่มือเปิดตำราเรียนบาลี**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๗๓.

๒๗ มีนาคม ร.ศ.๑๓๐ ฝึกหัดที่สอบบวชนักธรรมอย่างวิสามันญ์ได้ทั้ง ๒ ประโยค ซึ่งเรียกว่าเปรียญธรรม ๒ ประโยคนั้น ต้องสอบวินัยบัญญัติในวโกวาทได้ด้วย จะได้รับพระราชทานพัดอย่างเดียวกับเปรียญปริยัติ หรือเปรียญบาลี ๓ ประโยค สำหรับสามเณรที่สอบได้ชั้นนี้ ต้องรอไว้จนอุปสมบทแล้วและสอบวินัยบัญญัติได้แล้วจึงจะได้รับพระราชทานพัด หลักสูตรองค์นักธรรมที่ทรงปรับปรุงโดยกำหนดให้เพิ่มวิชาคหิปฏิบัติเข้าไปในส่วนของธรรมวิภาคด้วย ทั้งนี้เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่ผู้สอบได้องค์นักธรรม แล้วจะต้องสึกออกไปครองชีวิตฆราวาสมากยิ่งขึ้น

องค์สามเณรรู้ธรรม^{๓๖}

พ.ศ.๒๔๔๘ (ร.ศ.๑๒๔) ทรงพระกรุณาโปรด ให้ตราพระราชบัญญัติเกณฑ์ทหารขึ้นตามพระราชบัญญัตินี้ฝึกหัดทั่วไปได้รับการยกเว้น ส่วนสามเณรได้รับยกเว้นเฉพาะสามเณรที่รู้ธรรมทางราชการ จึงได้ขอให้คณะสงฆ์กำหนดองค์สามเณรรู้ธรรมขึ้น เพื่อใช้เกณฑ์ทหารถึง พ.ศ.๒๔๕๔ (ร.ศ.๑๓๐) สมเด็จพระสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ในฐานะประธานเถรสมาคม โดยได้ทรงมีพระปรารภต่อที่ประชุมว่า

“เมื่อ ร.ศ.๑๒๔ ได้มีพระราชบัญญัติเกณฑ์ทหาร ในนั้นยกเว้นฝึกหัดทั่วไปแต่สามเณรยกเว้นเฉพาะแต่สามเณรรู้ธรรมการกำหนดองค์ของสามเณรรู้ธรรมนี้เจ้าหน้าที่อื่นๆ ขอให้กระทรวงธรรมการเป็นผู้กำหนดให้ จึงเชิญท่านทั้งหลายมาเพื่อจะให้ช่วยกันกำหนด เราไม่มีอำนาจที่จะออกความเห็นวินิจฉัยพระราชบัญญัติเมื่อตั้งขึ้นแล้ว เป็นหน้าที่ของเราที่จะต้องอนุวัติตามประเพณีนี้ได้มีเป็นตัวอย่างในครั้งพระพุทธกาลแล้ว เช่นในมหาวรรควินัยว่า เมื่อฝึกหัดกำลังทำอุโบสถก็ดี ทำปวารณาก็ดี ค้างอยู่มีพระราชอาชญาจับฝึกหัดนั้น ที่แปลว่าราชการจะเอาตัว ให้ข้อผิดไว้พอได้ทำกิจนั้นเสร็จก่อนข้อนี้แปลว่าพระยอมอนุวัติราชการ ไม่ขัดขึ้นแลคนที่ตั้งอยู่เป็นหมวดเป็นหมู่กันได้ที่เรียกว่าบ้านเมืองต้องมีคนช่วยกันทำธุระหลายหน้าที่ กล่าวตามบาลีต้องมีวาระทั้งสี่คือพวกขัตติยะเป็นผู้ป้องกันอันตรายภายนอกภายใน พราหมณ์เป็นผู้สอนให้คนมีความรู้แลความดีพวกเรานับเข้าอยู่ในหมวดนี้ เวสสะเป็นผู้ทำของที่เกิดแต่ฝีมือ หรือรับของเหล่านั้นมาจำหน่ายเพื่อบำรุงสุขของประชาชน สุททะ เป็นผู้รับภาระงานของผู้อื่นด้วยแรง เพื่อความสะดวกของมหาชนแต่หน้าที่ของผู้ใด ผู้นั้นก็ต้องการทำให้เต็มที่ เช่นเราเป็นพวกพระ ก็ต้องการจะได้คนมาฝึกสอนอบรมฝ่ายพวกทหารก็ต้องการจะได้คนเข้าเป็นทหาร แต่คนทั้งปวงจะเป็นพระหรือเป็นทหารทั้งนั้นไม่เป็นอย่างอื่นเลยไม่ได้ ต้องแบ่งเป็นนั่นบ้าง เป็นนี่บ้าง ข้อที่จะกำหนดองค์ของสามเณรรู้ธรรมนั้นก็แปลว่า จะกำหนดว่าคนเช่นไรจะขอเอาไว้ คนเช่นไรจะยอมปล่อยให้เข้ารับราชการทหาร”

จากพระปรารภดังกล่าว และจากที่ได้สดับความคิดเห็นของที่ประชุมเถรสมาคมจึงได้ทรงสรุปแนวพระดำริในการดำเนินการในเรื่องนี้ต่อที่ประชุมว่า “เห็นควรเอาไว้แต่สามเณรที่จะเป็นนักเรียนรู้แลทำประโยชน์ให้แก่พระศาสนาได้ การกำหนดต้องให้สมแก่นักเรียนอุดมศึกษา และความรู้ต้องให้เวลาเรียนไม่ต่ำกว่า ๒ ปี ที่เป็นกำหนดเกณฑ์รับราชการ เพราะฉะนั้นในส่วนรู้ภาษามคธทรงเห็นชอบตามที่พระเถระทั้งหลายกำหนดนั้น ส่วนรู้ธรรมเพียงแต่รู้ธรรมของสามเณร ทรงเห็นว่าอ่อนไป แต่ยังทรงรู้

^{๓๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๐.

สีกอยู่ว่า หลักสูตรที่วัดบวรนิเวศอยู่ข้างจะสูง และเป็นกำหนดคราวแรกอ่อนไว้หน่อยก็ยังได้ภายหลัง จึงค่อยรัดเข้า” และในที่สุดเถรสมาคมได้มีมติตามแนวพระดำริดังนี้

๑. กำหนดองค์ของสามเณรผู้ธรรม ให้กำหนดตามสมควรแก่ความรู้ที่ต้องการในมณฑลนั้นๆ มุ่งเอาประโยชน์พระศาสนาเป็นที่ตั้ง

๒. องค์ของสามเณรผู้ธรรมในกรุงเทพฯ นั้นรู้มคธภาษา กรรมการสอบเห็นว่าใช้ได้กับผู้ธรรมของสามเณรด้วย

๓. สามเณรที่ไม่มีประโยชน์แก่พระศาสนา คือว่าแม้สีกเข้ารับราชการก็ไม่ใช่เหตุเสื่อมการข้างวัด เช่นขาดคนเล่าเรียน จะหาคนมีความรู้หน่อยเป็นต้น สามเณรเช่นนั้นเมื่อต้องเรียกก็ให้สีกเข้ารับราชการเกณฑ์ดังกล่าวนี้ กระทรวงกลาโหมก็ยอมรับ จึงเป็นอันใช้ได้ ครั้นเดือนตุลาคม ร.ศ. ๑๓๐ (พ.ศ. ๒๔๕๔) สมเด็จพระมหาสมณเจ้าฯ จึงโปรดให้จัดการสอบในส่วนกลางขึ้นเป็นครั้งแรก ที่วัดบวรนิเวศวิหาร วัดมหาธาตุ วัดสุทัศน์เทพวราราม และวัดเบญจมบพิตร โดยทรงกำหนดหลักสูตรสำหรับสามเณรผู้ธรรมในกรุงเทพมหานคร ดังนี้

๑. ภาษามคธ เพียงท่องนิทานในอรรถกถาธรรมบท

๒. ธรรมของสามเณร คือธรรมวิภาคในนวโกวาท

๓. แต่งความแก่กระทู้ธรรม

ในการสอบองค์สามเณรผู้ธรรม ได้ปรับปรุงแก้ไขให้ดีขึ้นก็จะเป็นประโยชน์กว้างขวางเพราะการเรียนการสอนธรรมวินัยในภาษาไทย อย่างนี้พระองค์ได้ทรงทำเป็นการส่วนพระองค์มานานแล้ว และเกิดผลดีแก่ภิกษุสามเณรที่เรียนทั้งที่ยังบวชอยู่และสึกออกไป ฉะนั้น พระองค์จึงทรงพระดำริที่จะปรับปรุงหลักสูตรองค์สามเณรผู้ธรรมที่จัดขึ้นครั้งนี้ให้เป็นการศึกษาธรรมวินัยสำหรับภิกษุสามเณรทั่วไป ซึ่งจะเป็นทางให้ภิกษุสามเณรมีความรู้ธรรมวินัยทั่วถึง และได้ใช้ฝึกสอนในสำนักของพระองค์เอง และวัดอื่นได้รับใช้ตามอย่างได้ผลดีทั้งผู้ยังบวชอยู่และผู้สึกไปแล้ว เมื่อกำหนดองค์สามเณรผู้ธรรมทรงเห็นว่าขยายความรู้ธรรมถึงขั้นนี้ได้ จึงได้ทรงหลักสูตรขึ้นดังนั้น กำหนดเอาความรู้ในมคธภาษานั้นเป็นการหนักแก่สามเณรผู้จะเรียนให้ทันเวลา เมื่อเสด็จไปหัวเมืองเหนือคราวนี้ทรงเห็นว่าได้รับบำรุงเข้าคงดีขึ้นกว่าปล่อยให้ตามลำพัง เมื่อได้จัดให้แพร่หลายแล้วจะเป็นประโยชน์กว้างขวางดีกว่าจะมัวบำรุงในทางมคธภาษาอย่างเดียว แม้ว่าการรู้ภาษามคธเป็นหลักแห่งการรู้ปริยัติ จึงได้ทรงจัดเป็นระเบียบเป็น ๒ อย่าง อย่างสามัญไม่เกี่ยวกับมคธภาษา สำหรับภิกษุสามเณรทั้งในกรุงแลหัวเมือง อย่างวิสามัญนั้น สำหรับภิกษุสามเณรในสำนักที่สามารถสอนมคธภาษาได้ด้วย ต่อไปทรงแสดงพระดำริจะจัดการนี้ให้เขารู้อย่างไร ทรงอาศัยหลักในพระวินัยที่จัดภิกษุเป็น ๓ จำพวก คือ เถระ ๑ มัชฌิมะ ๑ นวกะ ๑ หลักสูตรที่ตั้งขึ้นทั้ง ๒ ประโยค ทั้งสามัญและวิสามัญนั้น จัดเป็นนวกภูมิ เป็นความรู้นวกภูมิเป็นภูมิต้น ต่อไปจะคิดขยายให้ถึงมัชฌิมภูมิและเถรภูมิ บำรุงความรู้ให้ลึกโดยลำดับ และจะให้เข้ากันได้กับหลักสูตรปริยัติที่ใช้อยู่บัดนี้”^{๓๗}

^{๓๗} สำนักศาสนศึกษาวัดเทพศิลา, คู่มือเปิดตำราเรียนบาลี, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๘๐-๘๒.

หลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนธรรม

นับแต่ได้มีการตั้งหลักสูตรนักรธรรมขึ้นเมื่อ พ.ศ.๒๔๕๕ หลักสูตรได้มีการปรับปรุงเรื่อยมา เป็นระยะ ทั้งในด้านเนื้อหาวิชาและตำราที่ใช้เป็นหลักสูตรหรือแบบเรียนในชั้นนั้นๆ ทั้งนี้เพื่อให้ผู้สอบ นักรธรรมได้ในชั้นนั้นๆ มีความรู้สมกับภูมิ เพราะวัตถุประสงค์สำคัญในการที่สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงพระดำริจัดตั้งการศึกษานักรธรรมขึ้นนั้น ก็เพื่อให้ภิกษุสามเณรมีความ รู้ธรรมวินัยสมกับภูมิของตน กล่าวคือ

๑) นักรธรรมชั้นตรี เพื่อให้ผู้ศึกษาเล่าเรียนซึ่งยังอยู่ในภูมินวกะ มีพรรษาหย่อน ๕ มีความรู้ ธรรมวินัยพอรักษาตัวได้

๒) นักรธรรมชั้นโท เพื่อให้ผู้ศึกษาเล่าเรียนซึ่งอยู่ในภูมิมีชณิมะมีพรรษาเกิน ๕ มีความรู้ธรรม วินัยละเอียดกว้างขวางออกไปถึงขั้นพอช่วยแนะนำผู้อื่นได้

๓) นักรธรรมชั้นเอก เพื่อให้ผู้ศึกษาเล่าเรียนซึ่งอยู่ในภูมิเถระ มีพรรษาเกิน ๑๐ มีความรู้ ละเอียดลึกซึ้งยิ่งขั้นถึงขั้นสามารถเป็นหลักในสังฆกรรม และเป็นอุปัชฌาย์อาจารย์ได้หลักสูตรนักรธรรม ทุกชั้นซึ่งได้ปรับปรุงมาโดยลำดับ

เมื่อทรงตั้งหลักสูตรนักรธรรมขึ้นแล้ว สมเด็จพระมหาสมณเจ้าฯ ก็ทรงพระนิพนธ์หนังสือต่างๆ สำหรับใช้เป็นแบบเรียนของนักรธรรมชั้นนั้นๆ ด้วยหนังสือบางเรื่องที่ยังทรงพระนิพนธ์ไม่เสร็จ ก็ทรงใช้ หนังสืออื่นๆ ที่ใกล้เคียงกันเป็นตำราหรือแบบเรียนไปพลาง แม้นักรธรรมชั้นเอกที่ตั้งขึ้นหลังจากพระองค์ สิ้นพระชนม์แล้ว พระองค์ก็ได้ทรงพระนิพนธ์ตำราสำหรับใช้เป็นหลักสูตรเตรียมไว้เกือบครบทุกวิชา หลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกธรรมสำหรับพระภิกษุสามเณรในระดับชั้นตรี-โท-เอก มีรายละเอียด ดังนี้

ก. นักรธรรมชั้นตรี^{๓๘}

๑) วิชาเรียงความแก้กระทู้ธรรม คำว่า “กระทู้ธรรม” ได้แก่ ธรรมที่เป็นแม่บท หรือ บทธรรมย่อๆ ที่ท่านยกขึ้นตั้งไว้เป็นหลักแม่บทหรือกระทู้ที่มีเนื้อความย่อๆ แต่มีใจความที่จะพึงอธิบาย ขยายความออกไปอีกได้มาก มาอย่างนี้เรียกว่า กระทู้ธรรม^{๓๙} ในชั้นนี้อ้างสุภาชิตอันมาประกอบ ๑ สุภาชิต บอกชื่อคัมภีร์ที่มาแห่งสุภาชิตนั้นด้วยสุภาชิตที่อ้างมานั้นต้องเรียงเชื่อมความให้ติดต่อสมกับ เรื่องกระทู้ที่ตั้งขึ้นนี้ กำหนดใบตอบตั้งแต่ ๒ หน้า (เว้นบรรทัด) ขึ้นไปหลักสูตร ใช้หนังสือพุทธศาสน สุภาชิต เล่ม ๑

๒) วิชาธรรม หลักสูตร ใช้หนังสือนวโกวาทแผนธรรมวิภาคและคิทธิปฏิบัติ

๓) วิชาพุทธ หลักสูตร ใช้หนังสือพุทธประวัติ เล่ม ๑-๒-๓ ปฐมสมโพธิ พระนิพนธ์ สมเด็จพระสังฆราช (ปุสสเทว) ศาสนพิธี เล่ม ๑

๔) วิชาวินัย หลักสูตร ใช้หนังสือนวโกวาท แผนกวินัยบัญญัติ, วินัยมุข เล่ม ๑

^{๓๘} สำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง, เรื่องสอบธรรมของสนามหลวงแผนกธรรม พ.ศ. ๒๕๕๑, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๑), หน้า ๗.

^{๓๙} พระมหาสิทธิการ กลยาณธโร, หลักสูตรนักรธรรมและธรรมศึกษาชั้นตรี, (กรุงเทพมหานคร : เลียง เชียง, ๒๕๕๓), หน้า ๒.

ข. นักรธรรมชั้นโท^{๔๐}

ผู้เข้าสอบประโยคนักรธรรมชั้นโทต้องได้ประโยคนักรธรรมชั้นตรีสนามหลวงมาแล้ว

๑) วิชาเรียงความแก้กระทู้ธรรม หลักสูตรใช้หนังสือพุทธศาสนาสุภาสิต เล่ม ๒ ในชั้นนี้อ้างสุภาสิตอื่นมาประกอบไม่น้อยกว่า ๒ สุภาสิต บอกชื่อคัมภีร์ที่มาแห่งสุภาสิตนั้นด้วย ห้ามอ้างสุภาสิตซ้ำซ้อนกัน แต่จะซ้ำคัมภีร์ได้ไม่ห้าม สุภาสิตที่อ้างมานั้นต้องเรียงเชื่อมความให้ติดต่อกับเรื่องกระทู้ที่ตั้ง ชั้นนี้ กำหนดใบตอบตั้งแต่ ๓ หน้า (เว้นบรรทัด) ขึ้นไป

๒) วิชาธรรม แก้ปัญหาธรรมวิภาคพิสดารออกไป หลักสูตรใช้หนังสือแผนธรรมวิภาค

๓) วิชาพุทธ แก้ปัญหาอนุพุทธประวัติ หลักสูตร ใช้หนังสือพุทธประวัติ เล่ม ๑-๒-๓ ปฐมสมโพธิ พระนิพนธ์สมเด็จพระสังฆราช (ปุสุสเทว) ศาสนพิธี เล่ม ๒

๔) วิชาวินัย แก้ปัญหาวินัยให้พิสดารออกไป หลักสูตร ใช้หนังสือวินัยมุข เล่ม ๑-๒

ค. นักรธรรมชั้นเอก^{๔๑}

ผู้เข้าสอบประโยคนักรธรรมชั้นเอกต้องได้ประโยคนักรธรรมชั้นโท สนามหลวงมาแล้ว

๑) วิชาเรียงความแก้กระทู้ธรรม หลักสูตรใช้หนังสือพุทธศาสนาสุภาสิต เล่ม ๓ ในชั้นนี้อ้างสุภาสิตอื่นมาประกอบไม่น้อยกว่า ๓ สุภาสิต บอกชื่อคัมภีร์ที่มาแห่งสุภาสิตนั้นด้วย ห้ามอ้างสุภาสิตซ้ำซ้อนกัน แต่จะซ้ำคัมภีร์ได้ ไม่ห้าม สุภาสิตที่อ้างมานั้นต้องเรียงเชื่อมความให้ติดต่อกับเรื่องกระทู้ที่ตั้ง ชั้นนี้ กำหนดใบตอบตั้งแต่ ๔ หน้า (เว้นบรรทัด) ขึ้นไป

๒) วิชาธรรม แก้ปัญหาธรรมโดยปรมัตถเทศนา หลักสูตร ใช้หนังสือธรรมวิจารณ์ใน ส่วนปรมัตถปฏิบัติ-สังสารวัฏ สมถกรรมฐาน วิปัสสนากรรมฐาน มหาสติปัญญา และคิริมานนทสูตร

๓) วิชาพุทธ แก้ปัญหาพุทธานุพุทธประวัติกับข้อธรรมในท้องเรื่องนั้นๆ หลักสูตรใช้หนังสือพุทธประวัติ เล่ม ๑-๒-๓ ปฐมสมโพธิ พระนิพนธ์ สมเด็จพระสังฆราช (ปุสุสเทว) พุทธานุพุทธประวัติ อนุพุทธประวัติ พระปฐมสมโพธิกถา พระนิพนธ์ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตนิโรธ

๔) วิชาวินัย แก้ปัญหาวินัย มีสังฆกรรม เป็นต้น หลักสูตร ใช้หนังสือวินัยมุข เล่ม ๓ และพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ในส่วนของพระปริยัติธรรม แผนกธรรมฝ่ายธรรมศึกษา ให้หลักสูตรเดียวกันกับนักรธรรมแต่ในระดับธรรมศึกษาชั้นตรี-โท-เอก วิชาวินัย ให้ใช้หนังสือเบญจศีล-เบญจธรรม สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ญาณวเรธ) และกรรมบถ ให้ไว้ในส่วนที่เป็นสิกขาบท (ศีล) ของพระภิกษุ

จะเห็นได้ว่า การศึกษาหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกธรรม กำหนดเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลีมาตั้งแต่สมัยสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยผู้เข้าสอบเปรียญตรี คือประโยค ๑-๒-๓ ต้องสอบผ่านนักรธรรมชั้นตรีก่อน ผู้เข้าสอบเปรียญโท คือประโยค ๔-๕-๖

^{๔๐} สำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง, เรื่องสอบธรรมของสนามหลวงแผนกธรรม, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, พ.ศ.๒๕๕๘), หน้า ๘.

^{๔๑} กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, ธรรมศึกษาชั้นเอก, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย, ๒๕๕๒), หน้า ๔๕.

ต้องสอบผ่านนักธรรมชั้นโทก่อน ผู้เข้าสอบเปรียญเอก ต้องสอบผ่านนักธรรมชั้นเอก ดังนั้น พระภิกษุสามเณรผู้ศึกษาพระปริยัติธรรมจึงต้องศึกษาพระปริยัติธรรมทั้งแผนกธรรมและแผนกบาลีควบคู่กัน

สรุปได้ว่าการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม คือการศึกษานักธรรมของพระภิกษุสามเณร โดยมี ๓ ระดับหลักสูตรสำหรับนักธรรม ในแต่ละระดับชั้นไว้อย่างชัดเจน ประกอบด้วย ๔ วิชา คือ วิชาเรียงความแก้กระทู้ธรรม วิชาธรรม วิชาพุทธ วิชาวินัย ซึ่งจะมีขอบเขตการศึกษาแตกต่างกันในแต่ละระดับชั้น เช่น วิชาธรรม ระดับนักธรรมชั้นตรี หลักสูตร ใช้หนังสือพุทธศาสนสุภาษิตเล่ม ๑ ระดับนักธรรมชั้นโท หลักสูตรใช้หนังสือพุทธศาสนสุภาษิตเล่ม ๒ และระดับนักธรรมชั้นเอก หลักสูตรใช้หนังสือพุทธศาสนสุภาษิต เล่ม ๓ เป็นต้น ซึ่งสามารถสรุปเป็นประเด็นได้ตามตารางที่ ๒.๒ ดังนี้

ตารางที่ ๒.๒ หลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม

หลักสูตร	รายวิชา	แบบเรียน
นักธรรมชั้นตรี	๑) วิชาเรียงความแก้กระทู้ธรรม	ใช้หนังสือพุทธศาสนสุภาษิต เล่ม ๑
	๒) วิชาธรรม	ใช้หนังสือนวโกวาท
	๓) วิชาพุทธ	ใช้หนังสือพุทธประวัติ เล่ม ๑-๒-๓
	๔) วิชาวินัย	ใช้หนังสือนวโกวาท วินัยมุข เล่ม ๑
	๕) วิชาศาสนพิธี	ใช้หนังสือศาสนพิธี เล่ม ๑
นักธรรมชั้นโท	๑) วิชาเรียงความแก้กระทู้ธรรม	ใช้หนังสือพุทธศาสนสุภาษิต เล่ม ๒
	๒) วิชาธรรม	ใช้หนังสือแผนธรรมวิภาค
	๓) วิชาพุทธ	ใช้หนังสืออนุพุทธประวัติ
	๔) วิชาวินัย	ใช้หนังสือวินัยมุข เล่ม ๑-๒
	๕) วิชาศาสนพิธี	ใช้หนังสือศาสนพิธี เล่ม ๒
นักธรรมชั้นเอก	๑) วิชาเรียงความแก้กระทู้ธรรม	ใช้หนังสือพุทธศาสนสุภาษิต เล่ม ๓
	๒) วิชาธรรม	ใช้หนังสือธรรมวิจารณ์ในส่วนปรมัตถปฏิบัติ และสังสารวิภู สมถกรรมฐาน วิปัสสนากรรม ฐาน มหาสติปัญญา และคิริमानนทสูตร
	๓) วิชาพุทธ	ใช้หนังสือพุทธประวัติเล่ม ๑-๒-๓ ปฐมสมโพธิ
	๔) วิชาวินัย	ใช้หนังสือวินัยมุข เล่ม ๓ และพระราชบัญญัติ คณะสงฆ์

๒.๑.๔ รูปแบบการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรมศึกษา

ความเป็นมาของธรรมศึกษา สำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง^{๔๒} ได้อธิบายความเป็นมาของธรรมศึกษาว่าการศึกษาพระปริยัติธรรม หรือที่เรียกกันว่า นักธรรม ธรรมศึกษา เกิดขึ้นตามพระดำริของสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส เป็นการศึกษาพระธรรมวินัยในภาษาไทยเพื่อให้ภิกษุสามเณร ผู้เป็นกำลังสำคัญของพระพุทธศาสนาสามารถศึกษาพระธรรมวินัยได้สะดวกและทั่วถึง อันจะเป็นพื้นฐานนำไปสู่สัมมาปฏิบัติ ตลอดจนเผยแผ่พระพุทธศาสนา ให้กว้างไกลออกไปการศึกษาพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทยแต่โบราณมา นิยมศึกษาเป็นภาษาบาลีที่เรียกกันว่าการศึกษาพระปริยัติธรรม ซึ่งเป็นสิ่งที่เรียนรู้ได้ยากสำหรับภิกษุสามเณรทั่วไปจึงปรากฏว่าภิกษุสามเณรที่มีความรู้ในพระธรรมวินัยอย่างทั่วถึงมีจำนวนน้อย เป็นเหตุให้สังฆมณฑลขาดแคลนพระภิกษุ ผู้มีความรู้ความสามารถที่จะช่วยกิจการพระศาสนาทั้งในด้านการศึกษาการปกครองและการแนะนำสั่งสอนประชาชน ดังนั้นสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส จึงได้ทรงดำริวิธีการเล่าเรียนพระธรรมวินัยในภาษาไทยขึ้นสำหรับสอนภิกษุสามเณร วัดบวรนิเวศวิหาร เป็นครั้งแรกนับแต่ทรงรับหน้าที่ปกครองวัดบวรนิเวศวิหาร เมื่อ พ.ศ.๒๔๓๕ เป็นต้นมาโดยทรงกำหนดหลักสูตรการสอนให้ภิกษุสามเณรได้เรียนรู้พระพุทธศาสนา ทั้งด้านหลักธรรม พุทธประวัติ พระวินัย ตลอดจนหัตถ์แต่งกระทู้ธรรม เมื่อทรงเห็นว่าการเรียนการสอนพระธรรมวินัยเป็นภาษาไทยดังนี้ได้ผล ทำให้ภิกษุสามเณรมีความรู้กว้างขวางขึ้น เพราะเรียนรู้ได้ไม่ยาก จึงทรงดำริที่จะขยายแนวทางนี้ไปยังภิกษุสามเณรทั่วไปด้วย

ต่อมาคณะสงฆ์ในสมัยสมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงชินวราวุฒินันท์ พิจารณาเห็นว่าการศึกษา นักธรรมก็เป็นประโยชน์แก่ผู้ที่มีใช้ภิกษุสามเณร โดยเฉพาะในหมู่ข้าราชการครู ดังนั้นคณะสงฆ์จึงอนุญาตให้ครูทั้งหญิง และชายเข้าสอบประโยคนักธรรมชั้นตรี ในสนามหลวงได้ โดยได้ตั้งหลักสูตรประโยคนักธรรมสำหรับฆราวาส เรียกว่า “ธรรมศึกษาตรี” ซึ่งประกอบด้วยวิชาที่ต้องสอบเช่นเดียวกันกับหลักสูตรนักธรรมชั้นตรีสำหรับภิกษุสามเณร ยกเว้นวิชาวินัยบัญญัติ ใช้เบญจศีล เบญจธรรมและอุโบสถศีลแทน ในปี พ.ศ.๒๔๗๒ เปิดสอบธรรมศึกษาตรีครั้งแรก ปรากฏว่ามีฆราวาสทั้งชายและหญิงสมัครสอบกันเป็นจำนวนมาก

เมื่อเห็นว่าฆราวาสที่สนใจศึกษา และได้สมัครสอบธรรมศึกษาตรีกัน เป็นจำนวนมากในปี พ.ศ.๒๔๗๓ คณะสงฆ์จึงได้จัดตั้งหลักสูตรธรรมศึกษาโทขึ้น เพื่อเป็นการขยายการศึกษานักธรรมสำหรับฆราวาสให้กว้างขวางและแพร่หลายยิ่งขึ้น อันเป็นการส่งเสริมการศึกษาพระพุทธศาสนาทางหนึ่งหลักสูตรธรรมศึกษาโท ประกอบด้วยวิชาที่ต้องสอบ ๓ วิชา คือธรรมวิภาค อนุพุทธประวัติ และเรียงความแก่กระทู้ธรรม เช่นเดียวกับหลักสูตรนักธรรมชั้นโทสำหรับภิกษุสามเณร ยกเว้นวินัยบัญญัติธรรมศึกษาโทสอบครั้งแรกเมื่อ พ.ศ.๒๔๗๓^{๔๓}

^{๔๒} สำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง, เรื่องสอบธรรมของสนามหลวงแผนกธรรม, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานการศาสนา, ๒๕๕๕), หน้า ๑๘๓.

^{๔๓} กรมการศาสนา, การศึกษาของคณะสงฆ์ไทย, (กรุงเทพมหานคร : ฝ่ายวิจัยกองแผนงานกรมการศาสนา, ๒๕๕๖), หน้า ๒๓.

พ.ศ.๒๔๗๘ คณะสงฆ์ได้ตั้งหลักสูตรธรรมศึกษาเอก และอนุญาตให้ฆราวาสสอบได้ตั้งแต่ พ.ศ.๒๔๗๘ เป็นต้นไป หลักสูตรนักธรรมชั้นเอกก็ประกอบด้วยวิชาที่ต้องสอบ ๓ วิชาคือธรรมวิภาค พุทธานุพุทธประวัติ และเรียงความแก่กระทู้ธรรม เช่นเดียวกับหลักสูตรนักธรรมชั้นเอก สำหรับภิกษุ สามเณร ยกเว้นวินัยบัญญัติ

สำหรับฆราวาสเรียกว่าธรรมศึกษา มีครบทั้ง ๓ ชั้น คือ ชั้นตรี ชั้นโท ชั้นเอก ซึ่งมีเนื้อหาเช่นเดียวกับหลักสูตรนักธรรมของภิกษุสามเณร เว้นแต่วินัยบัญญัติที่ทรงกำหนดใช้เบญจธรรมและอุโบสถ แทนได้เปิดสอบธรรมศึกษาตรีครั้งแรกเมื่อ พ.ศ.๒๔๗๒ และเปิดสอบครบทุกชั้นในเวลาต่อมา มีฆราวาส ทั้งชาย และหญิงเข้าสอบเป็นจำนวนมาก นับเป็นการส่งเสริมการศึกษาพระพุทธศาสนา ให้กว้างขวาง มากยิ่งขึ้นปัจจุบัน มีสมเด็จพระวันรัต วัดบวรนิเวศวิหาร เป็นแม่กองธรรมสนามหลวง เน้นการพัฒนา ศาสนทายาทให้มีคุณภาพ สามารถดำรงพระศาสนาไว้ได้ด้วยดีทั้ง ถือว่าเป็นกิจการของคณะสงฆ์ส่วน หนึ่ง ที่สำคัญยิ่งในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศไทยตั้งแต่ครั้งอดีตถึงปัจจุบัน

วัตถุประสงค์ของการศึกษาธรรมศึกษา

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ให้กำเนิดโรงเรียนพุทธศาสนาวินิจฉัยแห่ง แรกของประเทศไทยมีสาเหตุการจัดตั้งแตกต่างจากโรงเรียนพุทธศาสนาวินิจฉัยในประเทศศรีลังกา และอาจสรุปได้ว่า การจัดตั้งโรงเรียนธรรมศึกษาในประเทศไทยนั้นสืบเนื่องมาจากสภาพสังคมที่มีความ เสื่อมทางด้านศีลธรรมของเด็ก และเยาวชนได้วางวัตถุประสงค์หลักไว้ ๕ ประการ^{๔๔} คือ

๑. เพื่อให้เด็กและเยาวชนรู้จักพระพุทธศาสนาตามสมควรแก่วัยของตน
๒. เพื่อปลูกฝังศีลธรรมให้แก่เด็กและเยาวชน
๓. เพื่อให้เด็กและเยาวชนรู้จักดำเนินชีวิตตามหลักพระพุทธศาสนา
๔. เพื่อให้เด็กและเยาวชนรู้จักบำเพ็ญกุศลสาธารณประโยชน์
๕. เพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนา

หลักสูตรธรรมศึกษา

๑) ธรรมศึกษาชั้นตรี

วิชาเรียงความแก่กระทู้ธรรม

หลักสูตรใช้หนังสือพุทธศาสนสุภาษิตเล่ม ๑ ให้นักเรียนแต่งอธิบายให้สมเหตุผลอ้างสุภาษิต อื่นมาประกอบด้วย ๑ สุภาษิต บอกชื่อคัมภีร์ที่มาแห่งสุภาษิตนั้นด้วย สุภาษิตที่อ้างมาต้องเรียงเชื่อม ความให้ติดต่อสมเรื่องกับกระทู้ตั้งชั้นนี้กำหนดให้เขียนลงในใบตอบตั้งแต่ ๑ หน้าขึ้นไปโดยเว้นบรรทัด

วิชาธรรม หลักสูตร ใช้หนังสือนวโกวาทแผนกธรรมวิภาคและคิปปฏิบัติ

วิชาพุทธ หลักสูตร ใช้หนังสือพุทธประวัติเล่ม ๑-๒-๓ ปฐมสมโพธิพระนิพนธ์สมเด็จพระสังฆราช (ปุสสเทว)

^{๔๔} ดวงเดือน พิศาลบุตร, โรงเรียนวันอาทิตย์, (กรุงเทพมหานคร : มงคลการพิมพ์, ๒๕๔๐), หน้า ๖.

วิชาวินัย หลักสูตร ใช้หนังสือนวโกวาท แผนกวินัยบัญญัติ วินัยมุขเล่ม ๑ วิชาเรียงความแก้กระทู้ธรรม ธรรมและพุทธ ใช้หลักสูตรนักธรรมชั้นตรี ส่วนวินัย หลักสูตรใช้หนังสือเบญจศีลเบญจธรรม อุโบสถศีล ของสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (เจริญ ญาณวรเถร)

๒) ธรรมศึกษาชั้นโท

วิชาเรียงความแก้กระทู้ธรรม

หลักสูตรใช้หนังสือพุทธศาสนสุภาษิต เล่ม ๒ ให้นักเรียนแต่งอธิบายเป็นทำนองเทศนาโวหารอ้างสุภาษิตอื่นมาประกอบ ไม่น้อยกว่า ๒ สุภาษิต และบอกชื่อคำภีร์ที่มาแห่งสุภาษิตนั้นด้วยห้ามอ้างสุภาษิตนั้นซ้ำซ้อนกัน แต่จะซ้ำคำภีร์ได้ สุภาษิตที่อ้างมานั้นต้องเรียงเชื่อมความให้ติดต่อสมเรื่องกับกระทู้ตั้ง ชั้นนี้กำหนดให้เขียนลงในใบตอบ ตั้งแต่ ๓ หน้าขึ้นไปโดยเว้นบรรทัด

วิชาธรรม แก้ปัญหาวิภาคพิศดารออกไป

หลักสูตรใช้หนังสือธรรมวิภาค ปริเฉทที่ ๒

วิชาพุทธ แก้ปัญหาอนุพุทธประวัติ

หลักสูตรใช้หนังสืออนุพุทธประวัติและพุทธธานุพุทธประวัติ กล่าวเฉพาะประวัติพระสาวกสังคีติภิกขา ปฐมสมโพธิภิกขา พระนิพนธ์สมเด็จพระสังฆราช และศาสนพิธีเล่ม ๒ ของโครงการศึกษา

วิชาวินัย แก้ปัญหาวินัยให้พิศดารออกไป

หลักสูตรใช้หนังสือวินัยมุขเล่ม ๑-๒ ผู้จะเข้าสอบประโยคนักธรรมชั้นโท ต้องได้ประโยคธรรมศึกษาชั้นตรีในสนามหลวงมาแล้ว ใช้หลักสูตรธรรมศึกษาชั้นโท เว้นวินัย

๓) ธรรมศึกษาชั้นเอก

วิชาเรียงความแก้กระทู้ธรรม

หลักสูตรใช้หนังสือพุทธศาสนสุภาษิต เล่ม ๓ ให้นักเรียนแต่งอธิบายเป็นทำนองเทศนาโวหาร อ้างสุภาษิตอื่นมาประกอบไม่น้อยกว่า ๓ สุภาษิต และบอกชื่อคำภีร์ที่มาแห่งสุภาษิตนั้นด้วยห้ามอ้างสุภาษิตซ้ำซ้อนกัน แต่จะซ้ำคำภีร์ได้ สุภาษิตที่อ้างมานั้นต้องเรียงเชื่อมเนื้อความให้ติดต่อเหมาะสมเรื่องกับกระทู้ตั้ง ชั้นนี้กำหนดให้เขียนลงในใบตอบตั้งแต่ ๔ หน้าขึ้นไปโดยเว้นบรรทัด

การเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกธรรมศึกษา จะเป็นการศึกษาทางด้านหลักธรรมและศาสนาเป็นหลัก แต่ถ้าการเรียนการสอนเป็นไปอย่างเคร่งเครียด มุ่งเฉพาะทางด้านวิชาการอย่างเดียวย่อมไม่ได้ผล เพราะนักเรียนส่วนใหญ่ได้ศึกษาวิชาศาสนา และศีลธรรมในโรงเรียนตามปกติอยู่แล้ว ย่อมเกิดความเบื่อหน่าย ดังนั้นการให้นักเรียนได้มีการเรียนด้วยกิจกรรมต่างๆ ย่อมเป็นสิ่งดึงดูดใจให้นักเรียนสนใจและศึกษาวิชาศาสนา และศีลธรรมด้วยความสนุกและเกิดผลดี เป็นการพัฒนาศานตทายาทให้มีคุณภาพทั้งนี้ถือว่าเป็นกิจกรรมสงฆ์ส่วนหนึ่งที่สำคัญยิ่งในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศไทยมาตั้งแต่ครั้งอดีตถึงปัจจุบัน

สรุปได้ว่า การจัดการศาสนศึกษาแผนกธรรมศึกษา หรือการจัดการศึกษาพระพุทธศาสนาที่มุ่งอนุเคราะห์ในส่วนคุณุหัตถ์และการเกื้อกูลแก่การศาสนศึกษาของนักศึกษาในสถาบันการศึกษาต่างๆ ดังกล่าวนั้น นับว่าเป็นงานที่พระสงฆ์ได้มีโอกาสช่วยในการพัฒนาคุณภาพชีวิตหรือช่วยเหลือประชาชน

เป็นงานสาธารณสงเคราะห์ที่สำคัญ และยังเป็นการพัฒนาสังคมตลอดถึงชาติบ้านเมือง และพระพุทธศาสนาอีกทางหนึ่งด้วย ซึ่งได้สรุปเป็นประเด็นตามตารางที่ ๒.๓ ดังนี้

ตารางที่ ๒.๓ หลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรมศึกษา

หลักสูตร	รายวิชา	แบบเรียน
ธรรมศึกษาชั้นตรี	๑) วิชาเรียงความแก้กระทู้ธรรม	ใช้หนังสือพุทธศาสนสุภาษิต เล่ม ๑
	๒) วิชาธรรม	ใช้หนังสือนวโกวาท ธรรมวิภาค คิทธิปฏิบัติ
	๓) วิชาพุทธ	ใช้หนังสือพุทธประวัติ เล่ม ๑-๒-๓
	๔) วิชาวินัย	ใช้หนังสือเบญจศีลเบญจธรรม อุโบสถศีล
	๕) วิชาศาสนพิธี	ใช้หนังสือศาสนพิธี เล่ม ๑
ธรรมศึกษาชั้นโท	๑) วิชาเรียงความแก้กระทู้ธรรม	ใช้หนังสือพุทธศาสนสุภาษิต เล่ม ๒
	๒) วิชาธรรม	ใช้หนังสือธรรมวิภาค ปริเฉทที่ ๒
	๓) วิชาพุทธ	ใช้หนังสืออนุพุทธประวัติ-พุทธานุพุทธประวัติ
	๔) วิชาวินัย	ใช้หลักสูตรธรรมศึกษาชั้นโท เว้นวินัย
	๕) วิชาศาสนพิธี	ใช้หนังสือศาสนพิธี เล่ม ๒
ธรรมศึกษาชั้นเอก	๑) วิชาเรียงความแก้กระทู้ธรรม	ใช้หนังสือพุทธศาสนสุภาษิต เล่ม ๓
	๒) วิชาธรรม	ใช้หนังสือธรรมวิจารณ์ในสวนปรมัตถปฏิบัติ และสังสารวัฏ สมถกรรมฐาน วิปัสสนากรรมฐาน มหาสติปัฏฐาน และคิริมานนทสูตร
	๓) วิชาพุทธ	พุทธานุพุทธประวัติ อนุพุทธประวัติ ปฐมสมโพธิกถา
	๔) วิชาวินัย	ใช้หลักสูตรธรรมศึกษาชั้นเอก เว้นวินัย

๒.๑.๕ รูปแบบการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลี

ภาษาบาลี เป็นภาษาที่ใช้บันทึกพระพุทธวจนะในพระไตรปิฎกหรือเป็นภาษาที่พระพุทธเจ้าใช้ประกาศพระศาสนา ในฐานะที่พระไตรปิฎกเป็นพระคัมภีร์สำคัญของฝ่ายเถรวาท ชาวพุทธฝ่ายเถรวาท ใช้บาลีสืบต่อกันมา ทั้งในอรรถกถาทั้งหลาย พงศาวดารทั้งหลาย และงานทางวรรณกรรมอื่น ๆ ดังนั้น ผู้ที่บวชเข้ามาในพระพุทธศาสนาจำเป็นต้องเรียนรู้ภาษาบาลีการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีเป็นการศึกษาพระปริยัติธรรมที่มีความสำคัญต่อพระพุทธศาสนาอย่างยิ่ง ภาษาบาลีเป็นแม่บทหรือเป็นกุญแจสำคัญที่สุดที่จะนำเราเข้าสู่การศึกษาพระพุทธศาสนา^{๔๕}

^{๔๕} พระอุตรคณาธิการ (ชวินทร์ สระคำ), ประวัติศาสตร์พุทธศาสนาในอินเดีย, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๗), หน้า ๓๙๔.

การศึกษาของพระภิกษุสามเณรในประเทศไทยแต่โบราณ คือการศึกษาภาษาบาลีที่เรียกว่า การศึกษาพระปริยัติธรรม เป็นการศึกษาพระพุทธศาสนาในภาษาบาลี เพื่อให้รู้ภาษาบาลี จนสามารถ อ่านพระคัมภีร์ของพระพุทธศาสนาได้โดยสะดวก ทั้งนี้เพราะว่าคัมภีร์ของพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท ที่นับถืออยู่ในประเทศไทยนั้น ล้วนจารึกไว้ด้วยภาษาบาลี ฉะนั้น ผู้ที่ประสงค์จะรู้พระธรรมคำสอนของ พระพุทธศาสนาให้แตกฉานจึงจำต้องศึกษาภาษาบาลีให้รู้แตกฉาน ซึ่งนับว่าเป็นเรื่องที่ยากไม่น้อยสำหรับ ภิกษุสามเณรทั่วไป ด้วยเหตุนี้ ผู้ที่ไม่รู้ภาษาบาลีจึงไม่ค่อยรู้เรื่องคำสอนของพระพุทธศาสนาอย่างแจ่ม ชัดตามไปด้วย พระไตรปิฎกแต่เดิมเป็นภาษาบาลีซึ่งเป็นภาษาที่มีในมัชฌิมประเทศที่เรียกว่าแคว้นมคธ ในครั้งพุทธกาล ซึ่งเป็นชื่อโบราณใช้เรียกพื้นที่ด้านตะวันออกเฉียงเหนือของอินเดีย รู้จักในนามภาษา มาคาคี คือ ภาษาของชาวมคธ ผู้สำเร็จการศึกษาประเภทนี้ เรียกได้ว่าเป็นผู้คงแก่เรียน การศึกษา ประเภทนี้ แบ่งออกเป็น ๓ ระดับ มี ๘ ชั้น ได้แก่

ระดับที่ ๑ เปรียญตรีประกอบด้วย ประโยค ๑-๒ และประโยค ป.๑.๓

ระดับที่ ๒ เปรียญโท ประกอบด้วย ประโยค ป.๑.๔-๕ และประโยค ป.๑.๖

ระดับที่ ๓ เปรียญเอก ประกอบด้วย ประโยค ป.๑.๗-๘ และประโยค ป.๑.๙^{๔๖}

ปัจจุบันการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี มีองค์กรของคณะสงฆ์ไทย คือแม่กอง บาลีสนามหลวงปัจจุบันมีพระพรหมโมลี (สุชาติ ธรรมรัตน์ ป.๑.๙) วัดปากน้ำเป็นแม่กองบาลี สนามหลวง กำกับดูแลการศึกษาของสงฆ์ โดยการกำหนดนโยบาย กำหนดหลักสูตร และดำเนินการ จัดวัดผลการเรียนระดับประเทศ โดยมีกระบวนการเริ่มแต่การออกข้อสอบ จัดสอบ ประกาศผลสอบ และออกหนังสืออันเป็นหลักฐานแสดงวุฒิการศึกษาพระปริยัติธรรมให้กับผู้สอบผ่านการศึกษาพระ ปริยัติธรรมแผนกบาลี เป็นผู้สำเร็จการศึกษาตามเกณฑ์ที่กำหนดซึ่งถือว่าเป็นระบบการศึกษาที่สำคัญ ของพระพุทธศาสนา มีวัดเป็นศูนย์รวมหรือเป็นสถานที่เรียนมีพระสงฆ์ทำหน้าที่เป็นครูสอน และมี พระ ภิกษุ สามเณร และประชาชนทั่วไปเป็นผู้เรียน ปัจจุบันการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนก บาลี ดำเนินการโดยองค์กรของคณะสงฆ์ไทยคือกองบาลีสนามหลวง ภาษาบาลีเป็นภาษาที่ใช้บันทึก พระพุทธวจนะในพระไตรปิฎกหรือเป็นภาษาที่พระพุทธเจ้าใช้ประกาศพระศาสนาในฐานะที่พระไตร ปิฎกเป็นพระคัมภีร์สำคัญของฝ่ายเถรวาท ชาวพุทธฝ่ายเถรวาท ใช้บาลีสืบต่อกันมา ทั้งในอรรถกถา ทั้งหลาย พงศาวดารทั้งหลาย และงานทางวรรณกรรมอื่นๆ ดังนั้นผู้ที่บวชเข้ามาในพระพุทธศาสนา จำเป็นต้องเรียนรู้ภาษาบาลีการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี เป็นการศึกษาพระปริยัติธรรมที่มี ความสำคัญต่อพระพุทธศาสนาอย่างยิ่ง ภาษาบาลีเป็นแม่บทหรือเป็นกุญแจสำคัญที่สุดที่จะนำเราเข้า สู่การศึกษาพระพุทธศาสนา ซึ่งได้ดำเนินการตามนโยบายของมหาเถรสมาคมส่วนการบริหารการคณะ สงฆ์กองบาลีสนามหลวงในปัจจุบัน สรุปได้ตามแผนภาพที่ ๒.๑ ดังนี้

^{๔๖}พระมหาทิพย์ สิริญาโณ, “บาลีคืออะไร”, ในเก็บเพชรจากคัมภีร์พระไตรปิฎก, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ๒๓๖.

โครงสร้างการบริหารการคณะสงฆ์กองบาลีสนามหลวงในปัจจุบัน^{๔๗}

พระพรหมโมลี (สุชาติ ฐมมรตโน ป.ธ.๙)
แม่กองบาลีสนามหลวง วัดปากน้ำ ภาษีเจริญ กทม.

พระวิสุทธีวงศาจารย์ (วิเชียร อโนมคุโณ ป.ธ.๙)
รองแม่กองบาลีสนามหลวง วัดปากน้ำ ภาษีเจริญ กทม.

พระพรหมบัณฑิต ที่ปรึกษาแม่กองบาลีสนาม หลวง วัดประยุรวงศาวาส	พระพรหมกวี ที่ปรึกษาแม่กองบาลีสนาม หลวง วัดกัลยาณมิตร	พระธรรมกิตติมุนี ที่ปรึกษาแม่กองบาลีสนาม หลวง วัดเฉลิมพระเกียรติ
พระเทพปริยัติวงศ์ ที่ปรึกษาแม่กองบาลี สนามหลวง วัดปากน้ำ	พระเทพวรเวที ที่ปรึกษาแม่กองบาลี สนามหลวง วัดปากน้ำ	พระปิฎกโกศล รองเลขานุการแม่กอง วัดปากน้ำ
พระปิฎกเมธี รองเลขานุการแม่กอง วัดปากน้ำ	พระปริยัติธรรมธาดา ผู้ช่วยเลขานุการแม่กอง วัดเบญจมบพิตร	พระมหาบุญชู กิตติโชติโก ผู้ช่วยเลขานุการแม่กอง วัดปากน้ำ
พระมหาหวน ยสาโส ผู้ช่วยเลขานุการแม่กอง วัดปากน้ำ	พระมหาวัฒน์พร อภิวัตตโน ผู้ช่วยเลขานุการแม่กอง วัดปากน้ำ	พระมหาฤชชาภัค มหิสสรโร ผู้ช่วยเลขานุการแม่กอง วัดปากน้ำ

แผนภาพที่ ๒.๑ โครงสร้างการบริหารของกองบาลีสนามหลวงในปัจจุบัน

หลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลี

หลักสูตรเป็นหัวใจหลักที่สำคัญอย่างยิ่ง ในการจัดการศึกษา การจัดการศึกษาจะประสบความสำเร็จไม่ได้ หากขาดหลักสูตรที่ดี หลักสูตรเป็นเหมือนเข็มทิศ กำหนดทิศทางสำหรับครูเพื่อใช้เป็นแนวทางในการจัดการเรียนการสอน ดังนั้น การเข้าใจหลักสูตร ในประเด็นต่างๆ ที่เกี่ยวข้องจึงมีความสำคัญมาก ดังนั้นการจัดการศึกษา จะบรรลุตามเป้าหมายตามที่ตั้งไว้นั้น จำเป็นอย่างยิ่ง ที่ต้อง

^{๔๗} บาลีดิก, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <http://www.palidict.com/content/> กองบาลีสนามหลวง [๒๑ มกราคม ๒๕๖๒].

อาศัยการมีหลักสูตรที่ดีเหมาะสมกับตัวผู้เรียน หากขาดหลักสูตรที่ดี และเหมาะสมก็เป็นการยากที่จะจัดการศึกษาให้ประสบความสำเร็จได้ ฉะนั้นหลักสูตรจึงเป็นหัวใจที่สำคัญยิ่งที่จะช่วยให้การจัดการศึกษาดำเนินไปข้างหน้าสู่เป้าหมายได้อย่างราบรื่น มีนักการศึกษา และผู้เชี่ยวชาญ ด้านหลักสูตรได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับความสำคัญของหลักสูตรไว้ ดังนี้

ความสำคัญของหลักสูตร ดังนี้

๑. หลักสูตรเป็นแผนปฏิบัติงาน หรือเครื่องชี้แนวทางการปฏิบัติงานของครู เพราะหลักสูตรจะกำหนดจุดมุ่งหมาย เนื้อหาสาระ การจัดการเรียนการสอน และการประเมินผลไว้เป็นแนวทาง

๒. หลักสูตรเป็นข้อกำหนดแผนการเรียนการสอน อันเป็นส่วนรวมของประเทศ เพื่อนำไปสู่ความมุ่งหมายตามแผนการศึกษาแห่งชาติ

๓. หลักสูตรเป็นเอกสารทางราชการ เป็นบัญญัติของรัฐบาล เพื่อให้บุคคลที่ทำการเกี่ยวกับการศึกษาปฏิบัติตาม

๔. หลักสูตรเป็นเกณฑ์มาตรฐานการศึกษา เพื่อควบคุมการเรียนการสอนในสถาบันการศึกษา ระดับต่างๆ และยังเป็นเกณฑ์มาตรฐานอย่างหนึ่งในการจัดสรรงบประมาณ บุคลากร อาคาร สถานที่ วัสดุอุปกรณ์ ฯลฯ ของการศึกษาของรัฐให้แก่สถานศึกษาด้วย

๕. หลักสูตรเป็นแผนการดำเนินงานของผู้บริหารการศึกษา ที่จะอำนวยความสะดวกและควบคุมดูแลติดตามผลให้เป็นไปตามนโยบายการจัดการศึกษาของรัฐบาลด้วย

๖. หลักสูตรจะกำหนดแนวทางในการส่งเสริมความเจริญงอกงาม และพัฒนาการของเด็กตามจุดมุ่งหมายของการศึกษา

๗. หลักสูตรจะกำหนดลักษณะ และรูปร่างของสังคมในอนาคตได้ว่าจะเป็นไปได้ในรูปแบบใด

๘. หลักสูตรจะกำหนดแนวทางให้ความรู้ ทักษะ ความสามารถ ความประพฤติ ที่จะเป็นประโยชน์ต่อสังคมซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติ ที่ได้ผล

๙. หลักสูตรจะเป็นสิ่งบ่งชี้ถึงความเจริญของประเทศ เพราะการศึกษาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาคน ประเทศใดที่มีการจัดการศึกษาโดยมีหลักสูตรที่เหมาะสมทันสมัยมีประสิทธิภาพทันต่อเหตุการณ์ และการเปลี่ยนแปลงย่อมได้กำลังคนที่มีประสิทธิภาพสูง^{๔๔}

นักวิชาการได้กล่าวถึงความสำคัญของหลักสูตรไว้ว่าหลักสูตร ถือเป็นหัวใจของการ ศึกษาของชาติที่นำมาเป็นกรอบ และแนวทางในการจัดการเรียนการสอน ในระบบโรงเรียนจุดมุ่งหมาย ของหลักสูตรถือเป็นความจำเป็น และข้อบังคับที่ทุกส่วนของระบบการศึกษาต้องจัดดำเนินการให้เป็นไปตามจุดมุ่งหมายนั้น อีกนัยหนึ่งหลักสูตรนับเป็นแม่บทของการจัดการศึกษาของชาติ และการจัดการเรียนการสอนในระบบโรงเรียน หากขาดหลักสูตรของการศึกษาแล้วก็เหมือนกับการจัดการศึกษาขาดทิศทางในการดำเนินการ หลักสูตรการศึกษาของไทยนั้น เนื่องจากเราถือเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับสังคม

^{๔๔} สันต์ ธรรมบำรุง, หลักสูตรและการบริหารหลักสูตร, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๗), หน้า ๙.

และการศึกษาไทย หลักสูตรจึงสามารถเป็นเครื่องชี้ถึงความเจริญของประเทศได้ในระดับหนึ่งโดยเป็นระดับแรกของการพัฒนาคนให้มีคุณภาพตามที่สังคมต้องการ^{๔๙}

นักวิชาการได้กล่าวถึงความสำคัญของหลักสูตรไว้ว่าหลักสูตรนั้นเป็นเครื่องมืออย่างหนึ่งที่จะทำให้ปรัชญาหรือความมุ่งหมายในการจัดการศึกษาบรรลุผลสมความมุ่งหมายตามแผนการศึกษาแห่งชาติ เพราะหลักสูตรมีความสำคัญในการช่วยพัฒนาบุคคลในทุกๆ ด้าน กล่าวคือผู้เรียนอยู่ในวัยที่กำลังจะเป็นผู้ใหญ่ในอนาคต หลักสูตรมีส่วนช่วยในการสร้างคุณลักษณะของผู้เรียนให้เป็นผู้ใหญ่ที่มีคุณภาพในอนาคต นอกจากนั้นหลักสูตรยังมีความสำคัญ ต่อสังคม การเมืองและเศรษฐกิจอีกด้วย เพราะผู้พัฒนาหลักสูตรสามารถที่จะกำหนดจุดมุ่งหมายและเนื้อหาวิชาในหลักสูตร เพื่อวางรากฐานทางความคิดและความประพฤติของผู้เรียนให้มีคุณธรรม มีความสำนึกในสิทธิและหน้าที่ของพลเมืองที่ดีทำให้ผู้เรียนเติบโตเป็นสมาชิกที่ดีของสังคม หลักสูตรจะช่วยให้ผู้เรียนได้ค้นพบความสามารถความถนัด และความสนใจของตนเอง ตลอดจนรู้จักกำหนดทิศทางในการประกอบอาชีพตามที่ตนมีความสามารถและถนัด ทำให้เยาวชนในวันนี้เป็นผู้ใหญ่ที่มีประสิทธิภาพ และมีการเพิ่มผลผลิตสูงในอนาคตนับเป็นกำลังทางสมอง และทางเศรษฐกิจของชาติที่จะนำประเทศไปสู่ความเจริญในทุกๆ ด้าน ทั้งนี้ เพราะหลักสูตรเป็นพาหนะที่จะนำความมุ่งหมายของการศึกษาออกไปสู่การปฏิบัติให้บรรลุความสำเร็จ หากไม่มีหลักสูตร ความมุ่งหมายของการศึกษาก็จะอยู่แค่เพียงในกระดาษ เป็นเพียงทฤษฎีที่ไม่มีการปฏิบัติ หลักสูตรเปรียบเหมือนหนังสือที่จะคอยบังคับ หรือกำหนดทิศทางในการเรียนการสอนให้เป็นที่ไปตามความมุ่งหมายของการศึกษา หลักสูตรทำให้สังคมเปลี่ยนแปลงได้ เพราะเมื่อประเทศชาติต้องการที่จะสร้างคุณลักษณะของประชาชนในชาติให้เป็นอย่างไร รัฐบาลก็สามารถที่จะกำหนดจุดมุ่งหมาย และเนื้อหาวิชาที่จะพัฒนาและสร้างสรรค์ให้เยาวชนเป็นที่ชาติต้องการได้^{๕๐}

หลักสูตร การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ได้รับการปรับปรุงและพัฒนาโดยกองบาลีสนามหลวง กำหนดหนังสือตำราเรียนรวมเป็นวิชาหลักได้ ๔ วิชา และแยกเป็นรายวิชาย่อยได้ ๗ วิชา ในแต่ละชั้นประโยคมีไม่เกิน ๔ วิชา ดังนี้^{๕๑}

๑) วิชาบาลีไวยากรณ์ แยกเป็นวิชาบาลีไวยากรณ์ สำหรับชั้นประโยค ๑-๒ และประโยค ป.๓.๓

๒) วิชาบูรพภาค ความรู้เกี่ยวกับภาษาไทยและรูปแบบหนังสือราชการสำหรับชั้นประโยค ป.๓.๓

^{๔๙}สมพงษ์ สิงหะพล, **ผู้นำทางวิชาการและการพัฒนาหลักสูตร**, (นครราชสีมา : คณะครุศาสตร์มหาวิทาลัยราชภัฏนครราชสีมา, ๒๕๔๖), หน้า ๒๕.

^{๕๐}กาญจนา คุณารักษ์, **หลักสูตรและการพัฒนา**, (นครปฐม : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๔๕), หน้า ๕.

^{๕๑}ส่วนการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม-บาลี กองพุทธศาสนศึกษา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, “เอกสารประกอบการประชุมพิจารณาร่างแผนยุทธศาสตร์และแผนพัฒนาการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและบาลี (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๔), หน้า ๔.

- ๓) วิชาวากยสัมพันธ์ เฉพาะประโยค ป.๓.๓
 ๔) วิชาแปลมคธเป็นไทย หรือแปลบาลีเป็นไทยเป็นวิชาหลักที่ต้องเรียนทุกชั้น
 ประโยคแตกต่างกันโดยคัมภีร์ที่กำหนดให้เรียน
 ๕) วิชาแปลไทยเป็นมคธ ตั้งแต่ประโยค ป.๓.๔ ถึงประโยค ป.๓.๙ กำหนดคัมภีร์ต่าง
 ไปตามชั้น

- ๖) วิชาแต่งไทยเป็นมคธ เฉพาะประโยค ป.๓.๙
 ๗) วิชาแต่งฉันทภาษาบาลี เฉพาะประโยค ป.๓.๘
 คัมภีร์ที่กำหนดสำหรับการแปลในแต่ละชั้นประโยคมี ดังนี้
- ๑) ประโยค ๑-๒ ธัมมปทัฏฐกถา ภาค ๑-๔
 - ๒) ประโยค ป.๓.๓ ธัมมปทัฏฐกถา ภาค ๕-๘
 - ๓) ประโยค ป.๓.๔ มังคลัตถทีปนี ภาค ๑
 - ๔) ประโยค ป.๓.๕ มังคลัตถทีปนี ภาค ๒
 - ๕) ประโยค ป.๓.๖ สมันตปาสาทิกา ภาค ๓
 - ๖) ประโยค ป.๓.๗ สมันตปาสาทิกา ภาค ๑-๒
 - ๗) ประโยค ป.๓.๘ วิสุทธีมรรค
 - ๘) ประโยค ป.๓.๙ อภิธัมมัตถวิภาวินี

เมื่อรวมทุกชั้นประโยคแล้วต้องใช้หนังสือหรือตำราเรียนจำนวน ๘๐ เล่มซึ่งเป็น
 หลักสูตรแผนกบาลีสนามหลวงในปัจจุบัน

สรุปว่า ความสำคัญของหลักสูตร เป็นหัวใจสำคัญอย่างยิ่งในการจัดการศึกษาไม่ว่าจะเป็น
 การศึกษาแผนกบาลีหรือแผนกใดๆ ก็ตามเพราะหลักสูตรเป็นเหมือนหางเสือที่คอยควบคุมการจัดการ
 ศึกษาให้ดำเนินไปในทิศทาง ที่กำหนดไว้ได้ตามที่ต้องการ ฉะนั้นหากจัดหลักสูตรได้เหมาะสมทันสมัย
 และสอดคล้องกับความสามารถของผู้เรียนได้มากเท่าใดการจัดการศึกษาย่อมจะบรรลุผลตามความมุ่ง
 หมายที่ตั้งไว้ และได้ประสิทธิภาพสูงสุดมากเท่านั้น

ด้านการเรียนการสอน การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี กำหนดระดับการศึกษาไว้ ๘ ชั้น
 ประโยค คือตั้งแต่ชั้นประโยค ๑-๒ ถึงเปรียญธรรม ๙ ประโยค โดยชั้นประโยคที่ถือว่าเป็นเปรียญ คือ
 เปรียญธรรม ๓ ประโยค ถึงเปรียญธรรม ๙ ประโยค จัดรวมเป็น ๓ ชั้น ดังนี้

๑) เริ่มจากชั้นบาลีไวยากรณ์ประโยค ๑-๒ ถึง ประโยค ป.๓.๓ เป็นชั้นเปรียญตรี
 (ใช้เวลาเรียน ๓ ปี นับจากชั้นบาลีไวยากรณ์)

๒) ชั้นประโยค ป.๓.๔-๕-๖ เป็นชั้นเปรียญโท (ใช้เวลาเรียน ๓ ปี นับจากเปรียญตรี)

๓) ชั้นประโยค ป.๓.๗-๘-๙ เป็นชั้นเปรียญเอก (ใช้เวลาเรียน ๓ ปี นับจากเปรียญโท)

รวมเวลาเรียนบาลี ตั้งแต่ชั้นบาลีไวยากรณ์ถึงประโยค ป.๓.๙ ใช้เวลาเรียนอย่างน้อย ๙ ปี
 พระภิกษุสาเณรที่จะเข้ารับการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จะต้องสำเร็จการศึกษาระดับประถม
 ศึกษาแล้ว และจบมัธยมศึกษาชั้นตรีจึงมีสิทธิสอบบาลีสนามหลวงชั้นประโยค ๑-๒ และประโยค ป.๓.๓

จบมัธยมศึกษาชั้นโท จึงมีสิทธิสอบประโยค ป.๖.๔-๖ จบมัธยมศึกษาชั้นเอก จึงมีสิทธิสอบประโยค ป.๖.๗-๙ การเรียนการสอนใช้วิธีท่องจำจากตำรา และจากภาษาบาลีเป็นภาษาไทย หรือแปลจากภาษาไทยเป็นภาษาบาลีโดยจะต้องมีการเตรียมตัวก่อนเข้าเรียนทุกครั้ง นักเรียนจะต้องเป็นผู้แปลเอง แล้วครูคอยฟังการแปลของนักเรียนหากผิดตรงไหนก็จะให้คำแนะนำบอกความรู้เพิ่มเติมให้นักเรียนถ้านักเรียนมีความขยันหมั่นเพียรอยู่เสมอๆ ก็จะประสบความสำเร็จ ได้ไม่ยากนัก^{๕๒}

ด้านสื่อการเรียนการสอน สื่อ-อุปกรณ์ประกอบการเรียนการสอนนับเป็นสิ่งจำเป็นที่จะช่วยสร้างความสนใจในการเรียนการสอน และช่วยให้การเรียนการสอนประสบผลสำเร็จมากยิ่งขึ้นแต่การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี มีอุปกรณ์การเรียนการสอนที่น้อยมากที่ใช้เป็นหลัก คือตำราเรียน สมุดจดบันทึก กระดาษคำ ซอเล็ก หรือไวท์บอร์ดแบบบันทึกการแปล กระจกเขียนตอบปัญหา สื่อการสอนเป็นแบบเดิม ไม่มีสื่อใหม่ๆ นอกจากหนังสือเรียนแม้ปัจจุบันนี้ตามสำนักเรียนใหญ่ๆ ที่มีทุนทรัพย์พอเพียงที่จะซื้อหาสื่อสมัยใหม่มาใช้ในการเรียนการสอน เช่นคอมพิวเตอร์ เครื่องฉายโปรเจคเตอร์ สื่อทีวีดี หรือ ซีดีสื่อการเรียนการสอน แต่ถ้าในภาพรวมแล้วยังถือว่า มีไม่เพียงพอและไม่ทั่วถึงด้วยเหตุนี้ทำให้การเรียนการสอนขาดประสิทธิภาพ และในแต่ละปี จะมีนักเรียนที่สอบตกเป็นจำนวนมาก ทั้งนี้เพราะการเรียนการสอนในรูปแบบเดิมๆ ทำให้เกิดความน่าเบื่อหน่ายไม่สร้างความสนใจให้กับผู้เรียนเท่าที่ควร

ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน การเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลีในแต่ละสำนักเรียนสำนักศาสนศึกษา และโรงเรียนพระปริยัติธรรมประจำจังหวัด จำเป็นที่ต้องมีกิจกรรมที่ช่วยส่งเสริมสนับสนุนให้การเรียนการสอนประสบความสำเร็จตามที่ต้องการ ซึ่งกิจกรรมการเรียนการสอนอาจมีดังต่อไปนี้

๑. การจัดทดสอบเพื่อวัดผลความรู้ความเข้าใจของนักเรียนเป็นการภายใน
๒. การมอบรางวัลให้แก่นักเรียนที่มีผลการเรียนดี และเข้าเรียนอย่างสม่ำเสมอเพื่อสร้างแรงจูงใจในการเรียน
๓. การจัดอบรมบาลีก่อนสอบสนามหลวง เพื่อสร้างทักษะและเพิ่มพูนความรู้ความเข้าใจและความมั่นใจให้กับผู้เรียน

๔. การผลิตตำรา คู่มือ และเอกสารประกอบการเรียนการสอน
๕. การจัดครูพี่เลี้ยงสำหรับนักเรียนบาลีไวยากรณ์เพื่อรับท่องสูตร

นอกจากนี้กิจกรรมการเรียนการสอนที่สำคัญอีกประการหนึ่งของการเรียนการสอนบาลีในยุคปัจจุบันคือ การจัดอบรมพิเศษ (ติวเข้ม) ก่อนสอบสนามหลวงโดยมีวัตถุประสงค์ที่สำคัญคือ เพื่อให้นักเรียนเตรียมความพร้อม และเกิดความมั่นใจก่อนเข้าสอบสนามหลวง เพื่อปลูกฝังความนิยมในการศึกษาภาษาบาลีให้แพร่หลายมากยิ่งขึ้น เป็นต้น^{๕๓}

^{๕๒} พระมหาทองดี ปญญาวชิโร, การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี, (กรุงเทพมหานคร : อาทรการพิมพ์, ๒๕๔๕), หน้า ๑๒๕.

^{๕๓} สำนักงานเจ้าคณะภาค ๒, อบรมบาลีก่อนสนามสนามหลวง ภาค ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๒๕๘.

ด้านการวัดผลและประเมินผล การเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี มีการวัดผลในระดับชั้นเรียนโดยสำนักเรียน สำนักศาสนศึกษา และโรงเรียนพระปริยัติธรรมประจำจังหวัดดำเนินการจัดวัดผลการเรียนรู้ชั่วโมงที่มีการเรียนการสอน แต่การวัดผลในลักษณะนี้เป็นเพียงการทดสอบความรู้ของผู้เรียนเท่านั้น ไม่ได้ใช้ในการตัดสินผลการเรียนหรือเลื่อนระดับชั้นประโยคแต่อย่างใด เพราะการวัดผลประเมินผลระดับประเทศที่เรียกว่า “การสอบบาลีสนามหลวง” โดยกองบาลีสนามหลวงเป็นผู้ดำเนินการประเมินผลการศึกษา ซึ่งปัจจุบันกำหนดการสอบบาลีสนามหลวงมี ดังนี้^{๕๔}

๑. ประโยค ๑-๒ ถึงประโยค ป.ธ.๕ กำหนดสอบสนามหลวงปีละ ๒ ครั้งและในกรณีที่นักเรียนรูปใดสอบไม่ผ่านในครั้งที่ ๑ สามารถสอบซ่อมในครั้งที่ ๒ ภายในปีการศึกษาเดียวกันได้ แต่ต้องสอบผ่านวิชาใดวิชาหนึ่งในการสอบครั้งที่ ๑ จึงจะมีสิทธิสอบครั้งที่ ๒

๒. ประโยค ป.ธ.๖ ถึงประโยค ป.ธ.๙ กำหนดสอบสนามหลวงปีละ ๑ ครั้งถ้านักเรียนรูปใดสอบไม่ผ่านก็จะต้องเข้าสอบใหม่ในปีการศึกษาถัดไปการตัดสินผลการเรียนจะใช้ผลการสอบบาลีสนามหลวงเท่านั้น กล่าวคือ ผู้ที่สอบผ่านประโยคบาลีสนามหลวงจึงจะได้เลื่อนชั้นประโยคในระดับสูงชันการวัดผลและประเมินผลการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี นับว่ามีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะเป็นขั้นสุดท้ายของกระบวนการเรียนการสอน เป็นการประเมินผลการจัดการศึกษาว่าได้เป็นไปตามวัตถุประสงค์หรือไม่ เป็นต้น โดยการสอบวัดผลจะมี ๒ ระดับ คือ ในระดับสถานศึกษา และในระดับประเทศ ส่วนในระดับสถานศึกษาหรือโรงเรียน เป็นการจัดสอบวัดผล เพื่อเตรียมความพร้อมในการเข้าสอบในระดับประเทศของผู้เรียน โดยครูผู้สอนเป็นผู้จัดสอบวัดผล ลักษณะข้อสอบจะอาศัยแนวข้อสอบของบาลีสนามหลวง แต่จะไม่มีผลในการเก็บคะแนนของผู้เรียน เป็นแต่เพียงต้องการหาข้อบกพร่องของผู้เรียน แล้วปรับให้สมบูรณ์ขึ้นเท่านั้น จะไม่มีผลต่อการสอบได้หรือสอบตกของผู้เรียนแต่อย่างใด ผู้ที่สอบไม่ผ่านในสนามโรงเรียน เมื่อแก้ไขข้อบกพร่องแล้ว อาจสอบผ่านสนามหลวงก็ได้^{๕๕}

การสอบประโยคบาลีสนามหลวงครั้งที่ ๑

ครั้งแรก ๑) สอบประโยค ป.ธ.๖-๗ วันขึ้น ๒-๓ ค่ำ เดือน ๓ ของทุกปี ๒) สอบประโยค ป.ธ. ๘-๙ วันขึ้น ๔-๖ ค่ำ เดือน ๓ ของทุกปี

ครั้งหลัง ๑) สอบประโยค ๑-๒ และ ป.ธ.๓-๔ วันแรม ๑๐-๑๒ ค่ำ เดือน ๓ ของทุกปี

การตรวจบาลีในการสอบครั้งที่ ๑ ตรวจพร้อมกันทุกประโยค วันแรม ๒-๖ ค่ำ เดือน ๔ ของทุกปี การประกาศผลการสอบครั้งที่ ๑ วันแรม ๖ ค่ำ เดือน ๔ ของทุกปี

การสอบบาลีครั้งที่ ๒

สอบประโยค ๑-๒ และประโยค ป.ธ.๓-๕ วันแรม ๑๐-๑๒ ค่ำ เดือน ๕ การตรวจบาลีในการสอบครั้งที่ ๒ ตรวจพร้อมกันทุกประโยค วันขึ้น ๑๐ ค่ำ เดือน ๖ ของทุกปี

การประกาศผลการสอบครั้งที่ ๒ วันขึ้น ๑๓ ค่ำ เดือน ๖ ของทุกปี

^{๕๔} พระธรรมปัญญาภรณ์ และพระมหาทองดี ปาวชิโร, การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี, (กรุงเทพมหานคร : อาทรการพิมพ์, ๒๕๔๘), หน้า ๑๐๙.

^{๕๕} สมชาย ไมตรี, การศึกษาของพระสงฆ์ในประเทศไทย : กรณีศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี, รายงานการวิจัย (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ, ๒๕๔๙), หน้า ๓๑.

สถานที่สอบประโยคบาลีสนามหลวง

สำหรับสถานที่สอบนั้น ประโยค ๑-๒ และ ประโยค ป.ธ.๓-๔ จะมีสนามสอบกระจายไปตามจังหวัดต่างๆ ทั่วประเทศ ส่วนประโยค ป.ธ.๕-๙ สนามสอบ จะอยู่ที่ส่วนกลางแต่ผู้เรียนที่จะเข้าสอบประโยค ป.ธ.๕-๙ ต้องเดินทางมาสอบที่กรุงเทพมหานครเท่านั้น โดยสอบ ณ วัดที่กองบาลีสนามหลวงกำหนดเป็นสนามสอบ เช่นวัดสามพระยาจะเป็นสนามสอบของชั้นประโยค ป.ธ.๗-๙ เป็นต้น^{๕๖}

สำหรับผู้เรียนที่จะสมัครสอบความรู้บาลีนั้น นอกจากจะสอบได้วุฒิบาลีประโยคที่ผ่านมาแล้ว ยังต้องมีวุฒินักธรรมกำกับด้วย คือ

ประโยค ๑-๒-๓ (เปรียญตรี) ต้องมีวุฒินักธรรมชั้นตรี จึงจะมีสิทธิสอบ

ประโยค ป.ธ.๔-๕-๖ (เปรียญโท) ต้องมีวุฒินักธรรมชั้นโท จึงจะมีสิทธิสอบ

ประโยค ป.ธ.๗-๘-๙ (เปรียญเอก) จะต้อง มีวุฒินักธรรมชั้นเอก จึงจะมีสิทธิสอบ

อนึ่ง ถ้ากำลังสอบนักธรรมชั้นใดชั้นหนึ่งอยู่ ก็ให้ลงไว้ในช่องหมายเหตุว่า “กำลังสอบ น.ธ.ตรี” เป็นต้น และเมื่อทราบผลการสอบธรรมแล้ว ต้องรีบแจ้งผลการสอบให้แก่กองบาลีทราบโดยด่วน

ปัจจุบัน การศึกษาปริยัติธรรมเป็นกิจสำคัญอย่างหนึ่งที่คณะสงฆ์จัดให้มีการดำเนินการดังที่กำหนดไว้ในอำนาจหน้าที่ของมหาเถรสมาคมตอนหนึ่งว่า “ควบคุมและส่งเสริมการศาสนศึกษาของคณะสงฆ์” ในระเบียบการ ปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลางได้กำหนดวิธีดำเนินการควบคุมและส่งเสริมการศาสนศึกษาว่า “ให้เป็นไปตามที่กำหนดในระเบียบมหาเถรสมาคม” และในการปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาคได้กำหนดอำนาจหน้าที่เจ้าคณะทุกส่วนทุกชั้นว่า “ควบคุมและส่งเสริมศึกษาให้ดำเนินไปด้วยดี”^{๕๗}

สรุป การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีในสมัยปัจจุบันได้ว่ามีหลายปัจจัยที่ทำให้การศึกษาในแผนกนี้ ไม่ค่อยจะก้าวหน้าไปสู่เป้าหมายของการจัดการศึกษาตามที่ต้องการได้ แต่กลับอยู่ในสภาพที่ทรุดตัว และรอวันทรุดลงเรื่อยๆ ปัจจัยที่ว่า เช่นหลักสูตรที่ใช้ในการเรียนการสอนในปัจจุบันก็เป็นหลักสูตรเก่า ไม่ได้รับการปรับปรุงให้เข้ากับยุคสมัย วิธีการเรียนการสอนก็เน้นการจำเนื้อหาเป็นหลักมากกว่าวิธีการอื่นๆ ซึ่งทำให้ผู้เรียนที่มีความสามารถทางความจำน้อย การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีในปัจจุบันมีองค์กรของคณะสงฆ์ไทย คือกองบาลีสนามหลวงทำหน้าที่หลักในการบริหารการศึกษาอย่างเป็นระบบมีกฎเกณฑ์ มีระเบียบในการปฏิบัติมากกว่าในยุคสมัยที่ผ่านมาแต่ผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษาอยู่ในเกณฑ์ ที่ต้องรีบปรับปรุง เพราะในแต่ละปีมีจำนวนผู้สอบได้น้อยมีนักเรียนสอบตกจำนวนมาก และพระภิกษุสามเณรที่ศึกษาในแผนกนี้ มีจำนวนที่ลดลงไปเรื่อยๆ ทั้งนี้เพราะขาดความเชื่อมั่นในการศึกษาแผนกนี้ว่าจะศึกษาไปเพื่ออะไร ทั้งยังต้องใช้ความเพียรพยายามในการเรียนสูง และใช้เวลาานานกว่าที่จะจบการศึกษาชั้นสูงสุด

^{๕๖} ทิศนา ขัมมณี, รูปแบบการเรียนการสอน : ทางเลือกที่หลากหลาย, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๑๒๔.

^{๕๗} พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปณฺโญ), คู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วย เรื่องการคณะสงฆ์และการพระศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรมการศาสนา, ๒๕๔๓), หน้า ๘๕.

ตารางที่ ๒.๔ แสดงหลักสูตรประโยคบาลีสनाมหลวงในปัจจุบัน^{๕๘}

หลักสูตร	รายวิชา	แบบเรียน
ประโยค ๑-๒	๑. แปลมคธเป็นไทย ๒. บาลีไวยากรณ์	๑. ชัมมปทัฏฐกถา ภาค ๑-๔ ๒. หนังสือบาลีไวยากรณ์
ประโยค ป.ธ.๓	๑. แปลมคธเป็นไทย ๒. สัมพันธไทย ๓. บาลีไวยากรณ์ ๔. บุรพภาค	๑. ชัมมปทัฏฐกถา ภาค ๕-๘ ๒. ชัมมปทัฏฐกถา ภาค ๕-๘ ๓. หนังสือบาลีไวยากรณ์ ๔. ความรู้ภาษาไทยและรูปแบบหนังสือราชการ
ประโยค ป.ธ.๔	๑. แปลไทยเป็นมคธ ๒. แปลมคธเป็นไทย	๑. ชัมมปทัฏฐกถา ภาค ๑ ๒. มังคลัตถทีปนี ภาค ๑
ประโยค ป.ธ.๕	๑. แปลไทยเป็นมคธ ๒. แปลมคธเป็นไทย	๑. ชัมมปทัฏฐกถา ภาค ๒-๔ ๒. มังคลัตถทีปนี ภาค ๒
ประโยค ป.ธ.๖	๑. แปลไทยเป็นมคธ ๒. แปลมคธเป็นไทย	๑. ชัมมปทัฏฐกถา ภาค ๕-๘ ๒. สมันตปาสาทิกาภาค ๓
ประโยค ป.ธ.๗	๑. แปลไทยเป็นมคธ ๒. แปลมคธเป็นไทย	๑. มังคลัตถทีปนี ภาค ๑ ๒. สมันตปาสาทิกาภาค ๑-๒
ประโยค ป.ธ. ๘	๑. แต่งฉันทภาษามคธ ๒. แปลไทยเป็นมคธ ๓. แปลมคธเป็นไทย	๑. ข้อความตามที่กรรมการออกข้อสอบกำหนด ๒. สมันตปาสาทิกาภาค ๑ ๓. วิสุทธีมรรค
ประโยค ป.ธ. ๙	๑. แต่งไทยเป็นภาษามคธ ๒. แปลไทยเป็นมคธ ๓. แปลมคธเป็นไทย	๑. ข้อความตามที่กรรมการออกข้อสอบกำหนด ๒. วิสุทธีมรรค ๓. อภิธัมมัตถวิภาวินี

๒.๒ การส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรม

การส่งเสริมการศึกษา เป็นงานที่สนับสนุนให้การศึกษาในด้านศาสนาเป็นหลัก ที่จะส่งผลต่อคุณภาพชีวิตของพระภิกษุ สามเณร จะต้องเล่าเรียนศึกษาค้นคว้า และ ทำความเข้าใจ มี ๒ ประการคือ ๑) การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ๒) การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี การศึกษาเป็นหัวใจสำคัญของประเทศชาติ พระพุทธศาสนาเป็นหัวใจสำคัญยิ่งของการศึกษา แต่เดิมวัดเป็นแหล่งที่มาของการศึกษาพระภิกษุเป็นครูผู้สอนให้การศึกษาในด้านต่างๆ วัดจึงเป็นแหล่งพัฒนาการศึกษาของประเทศไทยมาตั้งแต่อดีตกาล และมีบทบาทสำคัญในการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาประชาชนในชาติให้มีความรู้ความสามารถ มีคุณธรรม จริยธรรม สามารถประกอบอาชีพ และดำรงชีวิตอย่างสงบสุข การศึกษาปัจจุบันจำเป็นอย่างยิ่งที่นำพระพุทธศาสนาเข้ามาเกี่ยวข้องกับการศึกษาโดยนำการเรียนการสอน

^{๕๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑๗-๑๑๘.

พระพุทธศาสนามาประยุกต์ให้สัมพันธ์กลมกลืนกับวิชาต่างๆ ที่จัดให้มีการเรียนการสอนในด้านการศึกษาด้านต่างๆ ทั่วประเทศปัจจุบันการศึกษาได้ดำเนินการอย่างต่อเนื่องส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงในบริบทด้านต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาของคณะสงฆ์ นับว่ามีบทบาทสำคัญในการศึกษาไทยมาตามลำดับทั้งในด้านวิถีชีวิต วิธีคิด และวิธีการเรียนรู้ได้รับผลกระทบนี้ด้วย^{๕๙}

การศึกษา คือ กระบวนการดำเนินการเพื่อให้บรรลุตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายของการจัดการศึกษาในกระบวนการจัดการศึกษานี้ มีบุคคลหลายคน หลายหน่วยงานเข้ามีส่วนร่วมไม่ว่าจะเป็นครอบครัว พรรคพวกเพื่อนฝูงญาติมิตร ชุมชน ประชาคมเอกชน สื่อมวลชน วัด โรงเรียน และที่สำคัญมากคือรัฐบาลและหน่วยงานของรัฐซึ่งรวมถึงองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นด้วย

การศึกษา คือ การสร้างปัญญาในการเรียนพระธรรมวินัยของพระพุทธศาสนาทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์เป็นกิจการบริหารของคณะสงฆ์ประการหนึ่งที่สำคัญยิ่งในอำนาจหน้าที่ของมหาเถรสมาคมมีความตอนหนึ่งว่า “ควบคุมและส่งเสริมการศาสนศึกษา” ของคณะสงฆ์ (ม.๑๕ ตรี) และในระเบียบการบริหารปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลาง มหาเถรสมาคมได้กำหนดวิธีดำเนินการควบคุมและส่งเสริมการศาสนศึกษาว่า “ควบคุมและส่งเสริมการศาสนศึกษาให้ดำเนินไปด้วยดี” การส่งเสริมการศาสนศึกษาดังกล่าว คณะสงฆ์ยังมีได้กำหนดวัตถุประสงค์ไว้โดยชัดเจน

ส่วนการส่งเสริมการศึกษาที่วัดและพระสังฆาธิการ จัดทำในส่วนของการศึกษานั้นถือว่าเป็นการให้บริการด้านการศึกษาพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ คือการมีโรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ นับเป็นทางหนึ่งในการสร้างอุบาสกอุบาสิกาให้ได้พุทธศาสนิกชนที่มีคุณภาพ และเป็นกำลังของศาสนาอีกประการหนึ่งก็คือการไปสอนวิชาศีลธรรมตามโรงเรียนต่างๆ เป็นการอนุเคราะห์สังคมด้วยธรรมทาน การที่ให้พระสงฆ์ได้เข้าไปมีบทบาทในการศึกษาของชาติดังกล่าวนี้ จะทำให้เยาวชนและสังคมเห็นความสำคัญของวัดและพระสงฆ์ ทั้งนี้ องค์ประกอบในการจัดการศาสนศึกษาดังกล่าวจะดีหรือไม่ประการใด ขึ้นกับเจ้าสำนักเรียนหรือเจ้าสำนักศาสนศึกษาและครูอาจารย์ผู้บริหารการศาสนศึกษา ที่ได้ช่วยแบกภาระการศาสนศึกษาอย่างเต็มกำลังอันเป็นการแสดงความกตัญญูต่อพระศาสนาและคณะสงฆ์ด้วย^{๖๐} ในการจัดการศึกษานั้น นับเป็นบทบาทที่สืบเนื่องมาจากบทบาทเดิมของวัดและพระสงฆ์ไทยในอดีตนับตั้งแต่สมัยสุโขทัยเป็นต้นมา จนถึงกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นที่รัฐและคณะสงฆ์จัดการศึกษาร่วมกันเพื่อให้การศึกษาแก่คนในสังคม จนกล่าวได้ว่าในสังคมไทยแบบเดิม วัดเป็นศูนย์กลางของชุมชนๆ หนึ่งมีลักษณะการปฏิบัติภารกิจที่ครบจบสิ้นในตัว วัดซึ่งเป็นศูนย์กลางของชุมชนและเป็นสมบัติของทุกคน

^{๕๙}อินตา ศิริวรรณ นิเวศน์ วงศ์สุวรรณ, “การศึกษาแนวทางการพัฒนาการศึกษาของคณะสงฆ์”, **วารสารครุศาสตร์ปริทรรศน์**, ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๒ (พฤษภาคม-สิงหาคม ๒๕๕๘): ๖๕-๗๘.

^{๖๐}บุญศรี พานะจิตต์ และคณะ, “ความสำเร็จในการปฏิบัติภารกิจของวัด : กรณีศึกษาวัดชลประทานรังสฤษฎ์ อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี”, **รายงานการวิจัย**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติสำนักนายกรัฐมนตรี, ๒๕๔๕), หน้า ๗๒.

ในชุมชนจึงทำหน้าที่ให้การศึกษาตลอดชีวิตแก่สมาชิกทุกคนในชุมชนนั้น^{๖๑} แต่เมื่อมีการเปลี่ยนแปลง การปกครอง พ.ศ.๒๔๗๕ เป็นต้นมาการจัดให้ประชาชนได้ศึกษาเล่าเรียนเป็นหน้าที่และความรับผิดชอบ โดยตรงของรัฐพระสงฆ์แม้จะมีบทบาทด้านการศึกษา ก็เพียงช่วยสอนในโรงเรียนประชาบาลอยู่บ้างแต่ ต่อมาบทบาทเหล่านี้ก็ค่อยๆ ลดน้อยลงตามลำดับจนถึง พ.ศ.๒๕๐๐ รัฐบาลผลิตครูได้มากขึ้นก็ไม่ได้ อารารณาพระสงฆ์เป็นครูสอนวิชาสามัญในโรงเรียนอีก คงมีแต่การอารารณาพระสงฆ์ไปสอนศีลธรรมใน โรงเรียนบ้าง เป็นผู้อุปการะโรงเรียนบ้างการศึกษาของรัฐที่พระสงฆ์วัดและคณะสงฆ์ยังคงมีส่วนช่วยอยู่

มีบทสรุปถึงจุดหมายแห่งการจัดการศึกษาไว้ว่า การจัดการศึกษามีหน้าที่พัฒนาคนให้เป็น มนุษย์ที่สมบูรณ์ นั่นคือการศึกษาต้องสร้างสังคมฐานความรู้ (Knowledge-based Society) หรือสังคม แห่งการเรียนรู้ (Learning Society) ขึ้นมาให้จึงได้มนุษย์ที่พัฒนาแล้วจะเป็นฐานสำหรับการพัฒนาทุก ส่วนของประเทศ ซึ่งรวมทั้งเศรษฐกิจฐานความรู้ และเศรษฐกิจแบบพหิมิติ มนุษย์ที่พัฒนาแล้ว หมายถึง คนที่มีภาวนา ๔ ได้แก่ กายภาวนา สีลภาวนา จิตภาวนา และปัญญาภาวนา เทียบได้กับจุด สดมภ์ของยูเนสโก การจัดการศึกษาที่จะพัฒนาคนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ต้องยึดหลักอริยฐานธรรม ๔ ประการ คือ ปัญญา สัจจะ จาคะ และสันติ เป็นต้น^{๖๒} เมื่อกล่าวถึงการศาสนศึกษาก็คือการหล่อหลอม จิตลักษณะของมนุษย์ ถึงแม้มีรูปกายเป็นของคนเหมือนกัน แต่จิตลักษณะของมนุษย์แตกต่างกันมากยิ่งขึ้นกว่า ความแตกต่างของรูปร่างวัตถุที่มีอยู่ในโลกเสียอีก จิตลักษณะกำเนิดการรับรู้ การแปลผล สิ่งรับรู้ความรู้สึก ความคิด และความประพฤติกรรม การศึกษาจึงกำหนดชีวิตทัศน์ โลกทัศน์ ความรู้สึก สุข ทุกข์ และความ รู้สึกของเราต่อผู้อื่นและสิ่งแวดล้อม หรือสรุปอีกว่า มนุษย์เป็นอยู่อย่างไรเพราะการศึกษานั้นเอง^{๖๓}

จากบทบาทหน้าที่ของพระสงฆ์ในการเป็นธุระเรื่องการศึกษาดังกล่าวสอดคล้องกับ แนวคิด ที่กล่าวว่า การจัดการศึกษาที่วัดและพระสงฆ์ จัดให้มีการบริการแก่สังคมตามความมุ่งหมาย ของการศึกษาของรัฐ ที่มีการดำเนินกิจการอยู่ในปัจจุบัน แยกออกเป็น ๓ ลักษณะ คือ

๑. การจัดการศึกษาเป็นโรงเรียนตามแผนการศึกษาแห่งชาติ คือ ให้นักเรียนและพระภิกษุ สามเณรได้ศึกษา เพื่อชีวิตและสังคมได้แก่ การจัดโรงเรียนปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา โรงเรียนราษฎร์ โรงเรียนการกุศลของวัด โรงเรียนวัด สอนเด็กก่อนเกณฑ์ วิทยาลัย และมหาวิทยาลัยสงฆ์

๒. การสงเคราะห์ให้เด็กและประชาชนได้รับการศึกษา ในสถาบันศึกษาของรัฐ หรือเอกชน ตามแผนการศึกษาแห่งชาติ เช่น การเป็นผู้นำในการตั้งโรงเรียนในชนบทที่ตั้งวัด การให้สร้างสถานศึกษา ในบริเวณวัด การให้ใช้หรือให้เช่าที่วัดหรือที่ธรณีสงฆ์ ในการสร้างสถานศึกษาของรัฐหรือท้องถิ่นการ เป็นผู้อุปการะโรงเรียนต่างๆ การให้การอุปถัมภ์แก่เด็กวัด

^{๖๑} พระราชวรมุนี (ประยูร ปยุตโต), สถาบันสงฆ์กับสังคมไทย, (กรุงเทพมหานคร : จรูญการพิมพ์, ๒๕๔๑), หน้า ๒.

^{๖๒} พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตโต), ทิศทางการศึกษาไทย, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลง กรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๔๕.

^{๖๓} ประเวศ วะสี, ศาสตราจารย์ นายแพทย์ พระสงฆ์กับการรู้เท่าทันสังคม, (กรุงเทพมหานคร : โรง พิมพ์พิมพ์ดี, ๒๕๔๖), หน้า ๑๗.

๓. การสอนศีลธรรมแก่นักเรียนนักศึกษาในระบบโรงเรียน ตามแผนการศึกษาแห่งชาติเช่น การสอนธรรมศึกษาการสอนศีลธรรม การใช้หน่วยงานพระธรรมทูตและหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล ในการเผยแผ่ศีลธรรมในโรงเรียนและสถานศึกษาต่างๆ ในปัจจุบันระบบการศึกษาในโรงเรียนเปลี่ยนไป มีการขยายฐานการศึกษาจนถึงมัธยมศึกษาปีที่ ๓ และการศึกษาที่เน้นประสบการณ์ตรงเป็นส่วนมาก เด็กและเยาวชนจะต้องใช้เวลาส่วนใหญ่เพื่อศึกษา หากความรู้ด้วยตนเองในระยะเวลาที่เปลี่ยนระบบการเรียนนี้ จึงทำให้ระบบโรงเรียนที่พระสงฆ์ วัดและคณะสงฆ์ จะต้องประสบปัญหาในด้านการบริหารการจัดการ เนื่องจากเด็กต้องใช้เวลา ในระบบโรงเรียนสามัญเป็นส่วนใหญ่ โรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์หลายโรงเรียนต้องประสบปัญหานักเรียนขาดเรียน เป็นต้น

จากสภาพปัญหาดังกล่าวข้างต้น พระสงฆ์วัดและคณะสงฆ์ จึงควรที่จะปรับบทบาทและปรับปรุงการเรียนการสอน การจัดการศึกษาในส่วนประชาชนทั่วไปในเรื่องที่ควรดำเนินการต่อไปนี้

พระสงฆ์หรือเจ้าอาวาส จะต้องถือเป็นหน้าที่สำคัญอย่างหนึ่ง ที่จะจัดให้มีการศึกษาแก่ประชาชนทั่วไปเพราะการศึกษาสงเคราะห์ ว่าโดยเนื้อหาสาระแล้วก็เป็นการศึกษาที่ตนเองซึ่งสามารถทำได้ใน ๒ ลักษณะ คือในด้านการเป็นผู้นำเป็นผู้สนับสนุนให้มีการจัดการศึกษาสงเคราะห์ ดังมีรายละเอียด ต่อไปนี้^{๒๔}

๑. พระสงฆ์หรือเจ้าอาวาส ควรเป็นผู้นำในการจัดตั้งโรงเรียนราษฎร์ ให้มีขึ้นในวัดและทำการเปิดสอนตามหลักสูตร ของกระทรวงศึกษาธิการ เจ้าอาวาสหรือพระสงฆ์ อาจเป็นผู้บริหารจัดการ ร่วมกับกับคณะกรรมการท้องถิ่น โดยจัดให้เป็นไปตามระเบียบมหาเถรสมาคมที่ว่าด้วย การตั้งหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล พ.ศ.๒๕๑๘

๒. เป็นผู้นำในการระดมทุน เกี่ยวกับการส่งเสริมการศึกษาและการพัฒนาชีวิตของคนในชุมชนและควรจัดให้มีการจัดตั้งกองทุนสำหรับสงเคราะห์ช่วยเหลือนักเรียนยากจน และอาจจะจัดมอบทุนในการศึกษาในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา โดยอาจจะดำเนินการเองบ้าง ส่งต่อให้สถานศึกษาจัดการเองบ้าง และมอบให้ส่วนราชการที่เกี่ยวข้อง ช่วยจัดดำเนินการแทนบ้าง

๓. การจัดให้มีการเปิดสอนธรรมศึกษาแก่นักเรียนนิสิตนักศึกษา หรือประชาชนทั่วไป เพื่อให้เข้าถึงหลักธรรมคำสอน เพื่อจะได้นำมาประพฤติปฏิบัติในชีวิตประจำวันเป็นการช่วยสงเคราะห์ให้เยาวชนมีพัฒนาการด้านจิตใจที่สูงยิ่งขึ้น

๔. ควรส่งเสริมพระภิกษุสามเณรในวัด ให้ได้รับการศึกษาจากสถานการศึกษาของคณะสงฆ์ เช่นมหาวิทยาลัยสงฆ์ เป็นต้น เพราะในปัจจุบัน พระสงฆ์หรือเจ้าอาวาสไม่น้อยที่มีแนวคิดไม่ส่งเสริมให้พระภิกษุสามเณรเรียนในสถานศึกษาของสงฆ์ เพราะเห็นว่า ขัดกับพระธรรมวินัย

๕. การจัดให้มีการศึกษาอบรมด้านวิปัสสนาธุระ ทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติอันเป็นการฝึกฝนอบรมพัฒนาการทางจิตใจให้เกิดปัญญาขั้นสูงสุด ในพุทธศาสนาจนสามารถรู้เห็นแจ่มแจ้งเข้าใจสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง คือ รู้เท่าทันโลกและชีวิตจนเป็นผู้หมดจากกิเลสหลุดพ้นจากความทุกข์โดยสิ้นเชิงซึ่งถือเป็นเป้าหมายสูงสุดของพุทธศาสนาที่เรียกว่านิพพาน

^{๒๔} ชำเลียง วุฒิจันทร์, เอกสารประกอบคำบรรยายพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.๒๕๐๕ กฎกระทรวงกฤษฎีกากระทรวงมหาดไทยมหาเถรสมาคมพร้อมด้วยระเบียบและคำสั่งมหาเถรสมาคม, หน้า ๓๓๑.

๖. การจัดให้มีสถานศึกษา เพื่อให้บริการแก่ผู้สนใจศึกษาหาความรู้ เช่น การจัดให้มีห้องสมุด และพิพิธภัณฑ์สถานแก่ผู้สนใจทั่วไป และโดยมีการจัดสรรในการให้บริการที่ดี มีการปรับปรุงระบบ ให้มาตรฐาน

๗. การให้การศึกษอบรมแก่ผู้ที่ยังอยู่ในวัยเยาว์ เพราะในปัจจุบันคนในสังคมนั้น ไม่นิยมบวชเป็นเวลานาน แต่ยังคงมีการบวชตามประเพณีของสังคมไทย เช่นการบวช ๓-๑๕ วัน หรือ ๑ พรรษา เป็นต้น และนอกจากนั้นควรจัดให้มีการบวชภาคฤดูร้อน ของนักเรียนนิสิตนักศึกษาโดยเฉพาะในระดับอุดมศึกษาในแต่ละปี ที่กำลังนิยมแพร่หลายอยู่ในปัจจุบัน

๘. พระสงฆ์หรือเจ้าอาวาส ควรจัดให้มีการช่วยเหลือแก่โรงเรียนที่ตั้งอยู่ในวัดหรือตั้งอยู่ในท้องที่เดียวกับที่ตั้งวัดอยู่ โดยเฉพาะในชนบทที่ห่างไกลออกไปที่ขาดแคลนทุนทรัพย์ พระสงฆ์หรือเจ้าอาวาส ควรให้การสนับสนุนในการหาเงินหรือวัสดุอุปกรณ์ที่จำเป็นต่างๆ

๙. การอุปการะนักเรียนนักศึกษา ในรูปแบบของศิษย์วัดเพื่อเข้าศึกษาในสถานศึกษาต่างๆ และให้การสงเคราะห์ด้วยปัจจัยต่างๆ เช่นทุนในการศึกษาเล่าเรียนเป็นต้นก็นับเป็นบทบาทด้านบริการศาสนศึกษาของพระสงฆ์

๑๐. การเป็นพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนและสถานศึกษาระดับต่างๆ ถือเป็นกิจกรรมที่สำคัญยิ่งกิจกรรมหนึ่งของคณะสงฆ์ ที่ให้บริการแก่เยาวชนโดยทางสถานศึกษาไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายใดๆ เพราะคณะสงฆ์ต้องการสงเคราะห์ด้านการศึกษาแก่เยาวชนอยู่แล้ว^{๖๕}

การควบคุมและการส่งเสริมการศึกษาของคณะสงฆ์ เพื่อให้เกิดความเรียบร้อยและเป็น การสนับสนุนด้านการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ ควรที่จะจัดให้มีการดำเนินการอย่างมีแบบแผนเป็นระบบเป็นมาตรฐานต่อไป^{๖๖}

๑. คณะสงฆ์ควรจัดตั้งคณะกรรมการการศึกษา เพื่อให้เป็นผู้รับผิดชอบโดยตรงต่อการกำหนดนโยบายกำหนดมาตรการและการควบคุมส่งเสริมให้มีการดำเนินการจัดการศึกษาอย่างจริงจังเพราะปัจจุบันนี้ มีหลายหน่วยงานที่เกี่ยวข้องแต่ก็ไม่มีหน่วยงานใดรับผิดชอบโดยตรงทำให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างไร้เป้าหมายและกระจัดกระจายอยู่ทั่วไป

๒. คณะสงฆ์ควรเป็นผู้สนับสนุนในทุกๆ ด้านเกี่ยวกับการจัดให้มีการจัดการศึกษาเพราะจากรายงานผลวิจัย ระบุตรงกันว่าจัดการศาสนศึกษา ขาดปัจจัยในการสนับสนุนแทบจะทุกด้าน และที่เป็นอยู่ในปัจจุบันก็เป็นการจัดตามสภาพของชุมชนหรือสังคมนั้นๆโดยคณะสงฆ์ให้การสนับสนุนและการดูแลจากฝ่ายปกครองของคณะสงฆ์น้อยนิด

๓. คณะสงฆ์ควรส่งเสริมบทบาทของผู้ที่ทำงานด้านการจัดการศึกษาอย่างเท่าเทียมกับในส่วนอื่นๆ โดยเฉพาะในการพิจารณาแต่งตั้งเลื่อนสมณะศักดิ์เพื่อให้เป็นกำลังใจแก่ผู้ปฏิบัติงานในด้านนี้ อีกทั้งเป็นการเผยแพร่ความดีนั้นให้เป็นที่รับรู้ของคนทั่วไป

^{๖๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๖๒.

^{๖๖} ฌปนทิษฏ์ จักรพิทักษ์, ทฤษฎีการจัดการความรู้, (กรุงเทพมหานคร : ธนาพรส, ๒๕๕๒), หน้า ๙๕.

๔. คณะสงฆ์ควรที่จะมีการตรวจเยี่ยม จากส่วนกลางการติดตามและการประเมินผล โครงการต่างๆ เกี่ยวกับการจัดการศึกษา และเก็บข้อมูลต่างๆ ทำการศึกษาและวิจัยรูปแบบในการจัดการศึกษาเพื่อนำไปปรับประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด

๕. คณะสงฆ์ควรจัดอบรมให้การศึกษา แก่พระสงฆ์หรือเจ้าอาวาสที่มีความสนใจและทำงานด้านการจัดการศึกษาและส่งเสริมให้มีการประสานงานรัฐองค์กรเอกชนที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาที่มีอยู่โดยทั่วไป^{๖๗}

การจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ที่เรียกว่า “การศาสนศึกษา” นั้นท่านจัดโดยมีวัตถุประสงค์หรือเป้าหมาย ๓ ระดับด้วยกันคือ

ระดับที่ ๑ การจัดการศึกษาเพื่อตัวบุคคล คือ ภิกษุสามเณรทุกรูปที่บวชมาจะต้องศึกษาหลักเบื้องต้นคือพระวินัย ระเบียบปฏิบัติทางศาสนารวมถึงธรรมเนียมต่างๆ ที่เป็นการศึกษาเพื่อรักษาตัวเอง เพื่อปฏิบัติให้ถูกต้อง เพื่อเอาตัวให้รอด คือ พ้นจากความทุกข์ เช่นการศึกษาปฏิบัติกรรมฐาน

ระดับที่ ๒ การจัดการศึกษาเพื่อพระศาสนา คือ จัดหลักสูตรให้เป็นประโยชน์ในเชิงอ้างรักษาเนื้อหาสาระหรือแก่นสารพระพุทธศาสนาเข้าไว้ ได้แก่การเรียนนักธรรมและบาลีโดยนำพระไตรปิฎก และหลักธรรมต่างๆ มาย่อแล้วเรียนกันเพื่อรักษาพระพุทธศาสนาเรียกกันว่าเรียนพระพุทธรูป

ระดับที่ ๓ การจัดการศึกษาเพื่อสังคม เป็นการจัดการศึกษาเพื่อช่วยเหลือสังคมคือลูกชาวบ้านโดยเฉพาะผู้ด้อยโอกาสทางการศึกษา การเรียนแบบนี้เรียกกันว่า “พระปริยัติธรรมแผนกสามัญ” คือเรียนวิชาทางโลกควบคู่กันไปกับเรียนวิชาทางธรรม เมื่อเรียนจบแล้วก็สึกหาลาเพศไป และใช้ความรู้ไปประกอบอาชีพเป็นพลเมืองดีของชาติต่อไปได้ การจัดการศึกษาแบบนี้จึงเป็นการช่วยเหลือสังคมผลิตคนที่มีคุณภาพให้สังคมอีกทางหนึ่ง^{๖๘}

การจัดการศึกษาของคณะสงฆ์มีวัตถุประสงค์หลักอยู่ ๒ ประการ คือ จัดการศึกษาเพื่อสร้างศาสนทายาท และจัดการศึกษาเพื่อผู้ด้อยโอกาสทางการศึกษาซึ่งเรียกว่าการศึกษาสงเคราะห์ สำหรับเด็กจากครอบครัวยากจนหรืออยู่ในถิ่นทุรกันดารที่รัฐไม่สามารถจัดการศึกษาได้ทั่วถึงคณะสงฆ์ถือว่าหลักสูตรนักธรรมและบาลี เป็นการศึกษาเพื่อสร้างศาสนทายาท ส่วนหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา เป็นการศึกษาสงเคราะห์ เพราะผู้เรียนจบหลักสูตรพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ส่วนมากมักสึกหาลาเพศไปสอบเอนทรานซ์เข้าเรียนมหาวิทยาลัย^{๖๙}

ราชกิจจานุเบกษา พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ (ฉบับที่ ๓) พ.ศ. ๒๕๕๓ ระบุไว้ว่า การจัดการศึกษา หมายถึง การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานสำหรับบุคคลที่มีความบกพร่องทางร่างกาย

^{๖๗} ชัยณรงค์ คำพิพงษ์, “การประเมินหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลายโรงเรียนพระปริยัติธรรมในคณะสงฆ์ภาค ๙”, วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต สาขาหลักสูตรและการสอน, (คณะศึกษาศาสตร์ : มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๔๐), หน้า ๖๐.

^{๖๘} พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), บทบาทของสถาบันพระพุทธศาสนากับการจัดการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : พิมพ์ดี, ๒๕๔๖), หน้า ๔.

^{๖๙} พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), การศึกษาเพื่อสร้างศาสนทายาท, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ๑๗.

จิตใจสติปัญญา อารมณ์ สังคม การสื่อสารและการเรียนรู้ หรือมีร่างกายพิการหรือทุพพลภาพ เป็นการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานที่จัดในรูปแบบการศึกษานอกระบบหรือการศึกษาตามอัธยาศัยและเป็นการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานสำหรับบุคคลที่มีความสามารถพิเศษ^{๗๐}

รูปแบบการส่งเสริมการศึกษา

การศึกษาเป็นกระบวนการสำคัญในการพัฒนาคนให้มีคุณภาพ ซึ่งหากคนมีคุณภาพแล้ว ย่อมทำให้สังคมมีความเจริญก้าวหน้า โดยการจัดการศึกษาให้คนมีคุณภาพ สอดคล้องกับแผนพัฒนาแห่งชาติ ฉบับที่ ๘ ที่ว่า การศึกษาเป็นพื้นฐานที่สำคัญที่สุดประการหนึ่งในการสร้างให้เกิดความเจริญก้าวหน้าและสามารถแก้ไขปัญหาต่างๆ เป็นการพึ่งพาตนเองและสร้างความก้าวหน้าได้^{๗๑}

การส่งเสริมการศึกษาให้ได้ผลนั้นต้องสร้างแรงจูงใจ (Motives) เพราะการสร้างแรงจูงใจเป็นเทคนิคที่ทำให้ผู้เรียนเกิดความสนใจในการเรียนมากยิ่งขึ้น ดังนั้นหลักการ กระบวนการและเทคนิคการสร้างแรงจูงใจเพื่อการเรียนรู้ ถึงแม้ว่าความรู้ด้านกระบวนการของการเรียนรู้จะมีพื้นฐานทางด้านจิตวิทยาการเรียนรู้เหมือนกันที่ว่า แรงจูงใจมีส่วนสำคัญทำให้เกิดการเรียนรู้ และการกระตุ้นให้มีแรงจูงใจจะทำให้การเรียนรู้ได้ผลดี โดยมีการสอนอยู่บนฐานของการให้ความสำคัญกับผู้เรียนในการเรียนรู้ แต่อย่างไรก็ตามการนำเทคนิควิธีการที่ใช้ได้ผลกับผู้เรียนวัยเด็กที่เป็นนักเรียนในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานมาใช้กับผู้เรียนวัยผู้ใหญ่ที่เป็นนักศึกษาในระดับอุดมศึกษานั้นจึงไม่ใช่ว่าจะสามารถยืนยันประสิทธิภาพและประสิทธิผลของการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นได้อย่างมั่นใจ และความสับสนก็เกิดขึ้นเสมอกับผู้ทำการศึกษาค้นคว้าเรื่อง กระบวนการเรียนการสอน เทคนิควิธีการสอน รวมทั้งเทคนิคการสร้างแรงจูงใจ ซึ่งเนื้อหาในตำรา บทความ และงานวิจัยส่วนมากเป็นการนำเสนอเทคนิควิธีการสำหรับการเรียนการสอนในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานเป็นสำคัญ ครอบคลุมไปถึงประสิทธิภาพและประสิทธิผลของการใช้เทคนิควิธีต่างๆ เหล่านั้นกับผู้เรียนในทุกระดับการศึกษา ซึ่งก็มักจะอนุมานว่าได้ผลดีเช่นเดียวกัน ซึ่งการกล่าวอ้างเช่นนั้นไม่เป็นความจริงทั้งหมดทุกเรื่องเสมอไปอย่างใดก็ตาม ธรรมชาติของการเรียนรู้ของมนุษย์ และแรงจูงใจใฝ่เรียนรู้ในแต่ละวัยหรือในแต่ละช่วงอายุมีความเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา การทำความเข้าใจกับประเภทและธรรมชาติของแรงจูงใจใฝ่เรียนรู้ของนักศึกษาจึงเป็นความจำเป็นก่อนที่จะนำเทคนิคการสร้างแรงจูงใจใฝ่เรียนรู้ไปใช้กับนักศึกษาในระดับอุดมศึกษาในแต่ละช่วงเวลาของการจัดการเรียนการสอนได้อย่างมีคุณภาพ^{๗๒}

ประเภทของแรงจูงใจ

การเรียนในชั้นเรียนมักจะมีค่าน่าเบื่อ (Drudgery) มากกว่าความสนุกสนาน (Delight) จึงมีนักศึกษาจำนวนหนึ่งต้องออกกลางคัน ไม่สามารถอดทนเรียนจนจบการศึกษาได้ และอีกจำนวนหนึ่งจำต้องอดทนกับค่าน่าเบื่อนั้นต่อไป ถึงแม้ว่าร่างกายจะมานั่งอยู่ในชั้นเรียน แต่จิตใจนั้นอยู่นอกห้องเรียน พวกเขาจะมาเรียนแต่ตัว ส่วนจิตใจนั้นขาดเรียนไม่ได้มากับร่างกาย นักศึกษากลุ่มนี้จึงไม่ทุ่มเท

^{๗๐} ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๑๒๗ ตอนที่ ๔๕ ก, ๒๒ กรกฎาคม ๒๕๕๓, หน้า ๒.

^{๗๑} สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, ปฏิรูปการเรียนรู้ผู้เรียนสำคัญที่สุด, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทพิมพ์ดี, ๒๕๔๓), หน้า ๕๖-๕๗.

^{๗๒} หลุยส์ จำปาเทศ, จิตวิทยาการจูงใจ, (กรุงเทพมหานคร : สามัคคีสาสน์, ๒๕๔๓), หน้า ๙๗.

ความสามารถและใช้ศักยภาพทางการเรียนรู้ของตนเองได้อย่างเต็มที่เพราะไม่มีจิตใจที่อยากจะเรียน ดังนั้นการสร้างแรงจูงใจให้ผู้เรียนมีความต้องการอยากจะเรียนรู้จะเป็นการช่วยให้ผู้เรียนเหล่านี้พ้นสภาวะของความทรมานหรือพันทูกซ์ที่เกิดจากการเรียนที่น่าเบื่อหน่าย และได้พบกับความสุขและความท้าทายจากการเรียน

แรงจูงใจ (Motives) หมายถึง สภาวะของจิตที่ได้รับการกระตุ้นให้เกิดความปรารถนาที่อยากเป็นอยากมี อยากได้ และกระบวนการหรือวิธีการที่กระตุ้นจนทำให้เกิดแรงจูงใจนี้เรียกว่า การจูงใจ (Motivation) หรือกล่าวอีกอย่างหนึ่งว่าการจูงใจนั้นเป็นกระบวนการที่สร้างแรงจูงใจให้เกิดขึ้น การทดสอบและวัดแรงจูงใจนั้นวัดได้จากพฤติกรรมที่แสดงออกมาในรูปแบบต่างๆ กระบวนการของการวัดและทดสอบแรงจูงใจต้องใช้ผู้เชี่ยวชาญในการวัดและทดสอบเพื่อการแปลผลที่ถูกต้อง

แรงจูงใจนั้นสามารถจำแนกได้ ๒ ประเภทได้แก่ แรงจูงใจภายใน เป็นสภาวะที่เกิดขึ้นจากแรงกระตุ้นในตนเอง (Intrinsic) เป็น การจูงใจภายใน (Internal Motivation) และถ้าแสดงออกเป็นการกระทำก็จะเป็นการกระทำที่สนองความต้องการและความปรารถนาที่มีอยู่ในตัวตนอีกประเภทหนึ่งของแรงจูงใจได้แก่ แรงจูงใจภายนอก เป็นสภาวะที่เกิดขึ้นจากแรงกระตุ้นจากภายนอก (Extrinsic) เป็นการจูงใจภายนอก (External Motivation) เช่น ค่านิยมในสาขาวิชาที่เรียน สถาบันการศึกษา รางวัลและเกียรติยศที่ได้จากการเรียน เป็นต้นโดยที่อาจจะมีส่วนหรือไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับแรงจูงใจภายในก็ได้ นอกจากนี้แรงจูงใจภายในและแรงจูงใจภายนอกบางอย่างสามารถสลับที่กันได้การกระตุ้นแรงจูงใจภายนอกอาจส่งผลให้เกิดแรงจูงใจภายในขึ้นได้เช่นกัน แรงจูงใจ (Motives) จึงมีหลายรูปแบบ เช่น แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ (Achievement Motive) แรงจูงใจใฝ่อำนาจ (Authority or Power Motive) แรงจูงใจใฝ่สัมพันธ์ (Affiliate Motive) แรงจูงใจใฝ่ก้าวร้าว (Aggressive Motive) แรงจูงใจใฝ่พึ่งพา (Dependent Motive) และแรงจูงใจใฝ่อิสระ (Independent Motive) เป็นต้น ในบทความนี้จะกล่าวถึงเฉพาะแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ หรือแรงจูงใจใฝ่เรียนรู้เท่านั้น

แรงจูงใจใฝ่เรียนรู้ หรือในบางที่เรียกว่า แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ ของนักเรียนนั้นมีธรรมชาติที่เกี่ยวข้องกับความปรารถนาของนักเรียนที่จะมีส่วนร่วมในกระบวนการของการเรียนรู้ เพื่อบรรลุหรือสัมฤทธิ์ผลตามความปรารถนาการศึกษาในระดับอุดมศึกษานี้ไม่ใช่เป็นการศึกษาภาคบังคับและนักเรียนก็มีเหตุผลของความปรารถนาอยู่ภายใต้การให้ความสนใจหรือการไม่สนใจกับกระบวนการของการเรียนรู้และเหตุผลนั้น เป็นมูลฐานของแรงจูงใจใฝ่เรียนรู้ของนักเรียน สิ่งที่ควรให้ความสำคัญอีกอย่างหนึ่งคือ แรงจูงใจใฝ่เรียนรู้นั้น นักเรียนจะแสดงออกมาให้เห็นได้จากความตั้งใจ ความมุ่งมั่น ความอดทนที่จะมีส่วนร่วมในกระบวนการของการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องและมีระยะยาวนานมิใช่เกิดขึ้นเพียงชั่วคราวชั่วขณะเท่านั้น การเรียนรู้จะเกิดขึ้นเมื่ออาจารย์ที่เป็นผู้สอนคาดหวังว่าจะให้นักศึกษาที่เป็นผู้เรียนได้เกิดการเรียนรู้ นักศึกษาก็จะเกิดการเรียนรู้ได้เช่นกัน และนักเรียนจะมีแรงจูงใจในการเรียนรู้ถ้าพวกเขามีความศรัทธาในตัวอาจารย์

เทคนิคการสร้างแรงจูงใจใฝ่เรียนรู้

เทคนิคการสร้างแรงจูงใจใฝ่เรียนรู้อาจมีลักษณะเป็นการสร้างแรงจูงใจภายนอกก็ตาม แต่แรงจูงใจที่สร้างขึ้นนี้อาจส่งผลในการปรับเปลี่ยนให้เกิดแรงจูงใจภายในด้วย ซึ่งสามารถนำไป

ใช้ได้ในสถานการณ์ของการเรียนต่างๆ ได้เป็นอย่างดี การสร้างแรงจูงใจใฝ่เรียนรู้ให้กับนักเรียนนั้นมีระดับของความรับผิดชอบแบ่งเป็น ๒ ระดับ ได้แก่ ระดับมหภาค (Macro Level) และ ระดับจุลภาค (Micro Level) ในระดับมหภาคนั้น เน้นการสร้างระบบแบบแผน และองค์ประกอบหลักสำหรับการเรียนรู้เพื่อสร้างแรงจูงใจโดยรวม โดยมีภาควิชา คณะวิชาและมหาวิทยาลัยทำหน้าที่รับผิดชอบในการสร้างแรงจูงใจใฝ่เรียนรู้ ให้กับนักศึกษาในระดับนี้ ส่วนในระดับจุลภาคนั้น เป็นความรับผิดชอบของอาจารย์ที่ทำการสอนในห้องเรียนเน้นการกระทำและกิจกรรมการเรียนการสอน เทคนิคการสอน และการใช้สื่อหรือเทคโนโลยีทางการสอนเป็นต้น การสร้างแรงจูงใจ^{๗๓} ในระดับมหภาคมีดังนี้

๑. สร้างสิ่งแวดล้อมทางการเรียนที่ดี เป็นการสร้างบรรยากาศทางกายภาพในสถานศึกษา และในห้องเรียนให้เหมือนกับภาคธุรกิจ (Business-like Atmospheres) ที่จัดหน้าร้านค้าของตนหรือจัดสิ่งแวดล้อมในการทำงานที่ให้ความรู้สึกน่าสนใจเช่น การตกแต่งด้วยภาพ แผนภูมิและกราฟิกต่างๆ การจัดวางอุปกรณ์ฝึกให้เป็นที่สุดตุน่าสนใจชวนเชิญให้อยากเข้ามาใกล้ๆ สัมผัสจับต้องและกระตุ้นความอยากรู้อยากเห็นในตัวนักศึกษาโดยมีพื้นฐานของความสะอาด ความเป็นระเบียบมีคุณค่าและราคา ไม่ใช่เป็นที่รวมของขยะและของราคาถูๆ ในสายตาของนักศึกษา เครื่องมือและอุปกรณ์ต่างๆ ต้องอยู่ในสภาพพร้อมใช้งานได้สะอาดเป็นระเบียบเรียบร้อย ห้องน้ำสะอาดตลอดเวลาแสดงให้เห็นถึงการมีคนดูแลเอาใจใส่ ห้องเรียนปรับอากาศ มีความเงียบ สะอาดและแสงสว่างเหมาะสมกับการเรียน นักศึกษามีความสุขที่ได้อยู่ในสถานศึกษาและห้องเรียนที่เพียบพร้อมทั้งสิ่งอำนวยความสะดวกในการเรียนในปัจจุบันนี้นักศึกษาต้องการที่จะเข้าใช้อินเตอร์เน็ตแบบไร้สายผ่านคอมพิวเตอร์แบบพกพาได้ ทุกที่ ทุกเวลาในสถานศึกษา ตั้งแต่ระดับภาควิชาระดับคณะวิชาและระดับมหาวิทยาลัยต้องจัดเตรียมให้นักศึกษาได้ใช้อย่างเพียงพอและมีประสิทธิภาพ

๒. จัดให้มีสิ่งตอบแทน ในสถานการณ์ต่างๆ ไปของการเรียนนั้น ลำพังเพียงแค่แรงจูงใจภายในตัวของนักเรียนเองโดยไม่มีสิ่งตอบแทนในรูปของรางวัลจะทำให้โอกาสเกิดความสำเร็จมีน้อยลง นอกเสียจากว่านักศึกษาจะแสวงหาความพอใจในการเรียนอยู่บนฐานของความเข้าใจที่ว่าเป้าหมายของการเรียนเป็นสิ่งที่มิประโยชน์กับพวกเขาหรืออย่างน้อยก็ได้รับความสนุกสนานจากการได้พบเจอสิ่งใหม่ๆ จากการเรียน การให้รางวัล การให้เกียรติบัตร เกียรตินิยม เหรียญทอง หรืออื่นๆ ที่แสดงถึงการมีคุณสมบัติของคน ล้วนเป็นสิ่งตอบแทนที่สร้างเสริมแรงจูงใจให้กับนักศึกษาในการเรียนรู้ทั้งสิ้น

๓. สร้างแรงจูงใจภายใน แรงจูงใจภายในมีความคงทนและมีพลัง นอกจากนั้นยังเป็นการทำให้เกิดการเรียนรู้แบบนำตนเอง (Self-directive) มากกว่าแรงจูงใจภายนอกที่ได้กล่าวมาข้างต้น นักศึกษาบางคนมีแรงจูงใจภายในน้อยต้องได้รับการกระตุ้นและเสริมแรงกันอยู่ตลอดเวลา การใช้สิ่งตอบแทนในรูปของรางวัลเป็นตัวกระตุ้นภายใต้หลักการของความเชื่อที่ว่าผู้เรียนจะเรียนได้ดีเมื่อมีความพึงพอใจในการเรียนโปรดระวังให้มากในการใช้สิ่งตอบแทนหรือรางวัลซึ่งเป็นตัวกระตุ้นแรงจูงใจจากภายนอกควรจะใช้เมื่อมีความจำเป็นเพราะอาจทำให้เกิดการถดถอยของแรงจูงใจภายในที่นักศึกษา

^{๗๓}ชูศักดิ์ เจนประโคน, เทคนิคการสร้างแรงจูงใจ, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๕๐), หน้า ๑๘๐.

มืออยู่ได้ การสร้างแรงจูงใจภายในนั้น อาจารย์ต้องอดทน และใช้เวลาทำความเข้าใจกับนักศึกษาแต่ละคน เพื่อหาช่องทางของการกระตุ้นให้เกิดแรงจูงใจภายในด้วยวิธีต่างๆ เช่นการเปรียบเทียบให้นักศึกษารู้สึกถึงคุณค่าของการเรียน การนำเสนอเรื่องราวที่กระทบความรู้สึกอย่างรุนแรงหรือจัดแสดงตัวอย่างที่เป็นจริง รวมทั้งการจัดประสบการณ์ให้ได้พบเห็นหรือได้รับประสบการณ์ตรงจากผู้ที่ประสบความสำเร็จจากการเรียนและมีความก้าวหน้าในอาชีพจากสาขาวิชาที่เรียนในช่วงของการปฐมนิเทศเป็นต้น

๔. ทำให้นักศึกษามีความพร้อมและต้องการจะเรียนรู้การวางเงื่อนไขและสร้างสถานการณ์ของการเรียนในรูปแบบต่างๆ การใช้ยุทธวิธีการสอนที่ทำให้ผู้เรียนมีความพร้อมและต้องการจะเรียนรู้เป็นความสามารถของอาจารย์ การใช้ช่วงจังหวะเวลา สถานการณ์ เหตุการณ์ที่เป็นอยู่เป็นแรงกระตุ้นและสร้างความต้องการเรียนรู้อาจจะทำให้การเรียนมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลอย่างมาก และในกรณีที่นักศึกษายังไม่พร้อมที่จะเรียนให้ยุติการเรียนการสอนก่อน และสร้างความพร้อมให้เกิดขึ้นก่อนที่จะดำเนินการสอนต่อไป บางครั้งการออกกฎ ระเบียบ หรือแนวทางการปฏิบัติตนในระหว่างเรียนให้กับนักศึกษาใช้เป็นแนวทางของการปฏิบัติตนขณะเรียน สามารถสร้างความพร้อมและกระตุ้นแรงจูงใจได้

๕. ส่งเสริมให้มีการจัดหาและใช้สื่อการสอนและเทคโนโลยีการศึกษา สื่อการสอนและเทคโนโลยีการศึกษาที่ได้รับการออกแบบและมีการบริหารจัดการในการใช้อย่างดีจะสามารถกระตุ้นความสนใจและสร้างแรงจูงใจใฝ่เรียนรู้ได้ โดยทั่วไปแล้วสื่อที่มีการออกแบบและเตรียมการสำหรับการใช้ไว้อย่างดีนั้นจะให้ความรู้ที่มีความหมายและน่าสนใจกับนักศึกษา เช่น สื่อคอมพิวเตอร์ สื่อสิ่งพิมพ์ และสื่อวิทยุโทรทัศน์ เป็นต้น หลักการสำคัญของการออกแบบสื่อที่ดี คือการที่สื่อสามารถเชื่อมโยงความรู้เดิมกับความรู้ใหม่ที่จะเกิดขึ้นได้เป็นอย่างดีนอกจากนั้นสื่อที่สามารถสร้างแรงจูงใจให้นักศึกษาได้ดีนั้นต้องสามารถทำให้นักศึกษาได้เรียนรู้ ได้เข้าใจ ความคิดหรือความรู้จากแหล่งต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง และสามารถบรรลุผลตามจุดมุ่งหมายของการเรียนหรือสามารถทำข้อสอบได้ และสุดท้ายสื่อสามารถสนองความปรารถนาใฝ่รู้ในตัวของนักศึกษาได้อย่างครบถ้วน หรือไม่มีข้อสงสัยเหลืออยู่^{๗๔}

อย่างไรก็ตาม ไม่มีเทคนิคการสร้างแรงจูงใจใดๆ ที่จะทำให้เกิดแรงจูงใจที่ยั่งยืนได้นอกเสียจากการทำให้เป้าหมายของการเรียนรู้นั้นเป็นเป้าหมายที่อยู่บนฐานของความเป็นจริงและเป็นไปได้เท่านั้นจึงจะพอมีทางให้แรงจูงใจนั้นมีความคงทนและยั่งยืนจนสามารถบรรลุผลได้และความสำเร็จเป็นแรงจูงใจที่มีพลังมากกว่าความล้มเหลว การใช้ความสำเร็จเป็นแรงจูงใจให้วิ่งไปหาดีกว่าการใช้ความล้มเหลวเป็นแรงจูงใจ ให้วิ่งหนีโดยปกติแล้วคนส่วนมากจะตั้งความหวังไว้ในระดับกลางๆ มากกว่าความหวังที่ยากมาก ที่จะสำเร็จ หรือ ง่ายมากที่จะสำเร็จได้โดยไม่ต้องพยายามมากนักก็สำเร็จในสถานการณ์ของการเรียนมีบางครั้งที่นักศึกษาตั้งความหวังไว้เกินกว่าที่จะเป็นจริงได้โดยที่ไม่ทราบถึงการต้องใช้ความรู้ ทักษะและศักยภาพอื่นๆ ที่จำเป็นในการบรรลุความสำเร็จนั้น อาจารย์ต้องมีทักษะและความชำนาญในการประเมินความสามารถและความพร้อมของนักศึกษาที่จะบรรลุถึงเป้าหมายที่เขาต้องการ อาจารย์ต้องบอกความจริงกับนักศึกษานอกจากนั้นควรช่วยสร้างเสริมความรู้และทักษะที่

^{๗๔} นนทวัฒน์ อธิธิจามร, แรงจูงใจบทเรียนสำคัญที่สุด ของความสำเร็จระดับตำนาน, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท รุ่งแสงการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๖๐), หน้า ๓๕.

จำเป็นสำหรับการมุ่งสู่ความสำเร็จของนักศึกษา เพื่อถ่ายทอดความรู้สู่ผู้เรียนได้อย่างดีมีคุณภาพมีความสำเร็จ^{๗๕}

สรุป รูปแบบการส่งเสริมการศึกษา ในการศึกษาเรื่องเทคนิคการสร้างแรงจูงใจใฝ่เรียนรู้ให้กับนักศึกษา ได้กล่าวถึงธรรมชาติของแรงจูงใจ และประเภทของแรงจูงใจ ที่มีทั้งแรงจูงใจภายนอกและแรงจูงใจภายใน รวมถึงเทคนิคการสร้างแรงจูงใจการถ่ายทอดความรู้สู่ผู้เรียนหรือการสอนนั้นเป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ สำหรับการดำเนินกิจกรรมทางด้านการเรียนการสอนนั้น ช่วงระหว่างดำเนินการเรียนการสอน และช่วงการสร้างแรงจูงใจใฝ่เรียนรู้ให้กับนักศึกษา นอกจากจะเป็นการพัฒนาวิชาชีพของการเป็นอาจารย์ที่มีคุณภาพแล้ว ยังเป็นการช่วยให้นักศึกษามีเป้าหมายของการเรียนและสามารถเรียนรู้ได้อย่างมีความสุข ห้องเรียนเป็นสถานที่ของความสนุกกับการใช้ปัญญา เป็นการสร้างสังคมของผู้ทรงปัญญา มีพลเมืองที่มีคุณภาพ และสังคมที่พึงประสงค์ สรุปได้ ตามตาราง ๒.๕ ดังต่อไปนี้

ตารางที่ ๒.๕ สรุปการส่งเสริมการศึกษา

นักวิชาการ/หรือแหล่งข้อมูล	แนวคิดหลัก
พระราชวรมุณี (ประยูรค์ ปยุตโต), (๒๕๔๑, หน้า ๒)	การจัดการศึกษานั้นนับเป็นบทบาทที่สืบเนื่องมาจากบทบาทเดิมของวัดและพระสงฆ์ไทยในอดีตนับตั้งแต่สมัยสุโขทัยเป็นต้นมา จนถึงกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นที่รัฐและคณะสงฆ์จัดการศึกษาร่วมกันเพื่อให้การศึกษาแก่คนในสังคม
พระเทพโสภณ (ประยูร ฐมจิตโต), (๒๕๔๖, หน้า ๔๕)	มนุษย์ที่พัฒนาแล้ว หมายถึง คนที่มีภาวนา ๔ ได้แก่ กายภาวนา สีสภาวนา จิตภาวนา และปัญญาภาวนา
นายแพทย์ประเวศ วะสี, (๒๕๔๖, หน้า ๑๗)	การศึกษาจึงกำหนดชีวิตทัศน์ โลกทัศน์ ความรู้สึก สุข ทุกข์ และความรู้สึกของเราต่อผู้อื่นและสิ่งแวดล้อม หรือสรุปอีกอย่างว่า มนุษย์เป็นอยู่อย่างไรเพราะการศึกษานั้นเอง
พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช) (๒๕๔๖, หน้า ๔)	ระดับที่ ๑ การจัดการศึกษาเพื่อตัวบุคคล ระดับที่ ๒ การจัดการศึกษาเพื่อพระศาสนา ระดับที่ ๓ การจัดการศึกษาเพื่อสังคม
ณพิศิษฐ์ จักรพิทักษ์, (๒๕๕๒, หน้า ๙๕)	การส่งเสริมการศึกษาของคณะสงฆ์ เพื่อให้เกิดความเรียบร้อยและเป็นการสนับสนุนด้านการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ ควรที่จะจัดให้มีการดำเนินการอย่างมีแบบแผนเป็นระบบเป็นมาตรฐาน

^{๗๕} ทิววรรณ หล่อสุวรรณรัตน์, องค์การแห่งความรู้จากแนวคิดสู่การปฏิบัติ, (กรุงเทพมหานคร : แชนโพร์ พรินต์ติ้ง, ๒๕๔๘), หน้า ๕๓.

ตารางที่ ๒.๕ สรุปการส่งเสริมการศึกษา (ต่อ)

นักวิชาการ/หรือแหล่งข้อมูล	แนวคิดหลัก
พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมมจิตโต), (๒๕๔๙, หน้า ๑๗).	การจัดการศึกษาของคณะสงฆ์มีวัตถุประสงค์หลักอยู่ ๒ ประการคือจัดการศึกษาเพื่อสร้างศาสนทายาท และจัดการศึกษาเพื่อผู้ด้อยโอกาสทางการศึกษา
สำนักงานคณะกรรมการการศึกษา แห่งชาติ, (๒๕๔๓, หน้า ๕๖-๕๗).	การศึกษาเป็นกระบวนการสำคัญในการพัฒนาคนให้มีคุณภาพ ซึ่งหากคนมีคุณภาพแล้วย่อมทำให้สังคมมีความเจริญก้าวหน้า โดยการจัดการศึกษาให้คนมีคุณภาพ
นนทวัฒน์ อธิติจามร, (๒๕๖๐, หน้า ๓๕).	สามารถบรรลุผลตามจุดมุ่งหมายของการเรียนหรือสามารถทำข้อสอบได้และสุดท้ายสามารถสนองความปรารถนาใฝ่รู้ในตัวของนักศึกษาได้อย่างครบถ้วนหรือไม่มีข้อสงสัยเหลืออยู่
อรพินทร์ ชูชม, (๒๕๕๕, หน้า ๕๓).	อาจารย์ต้องบอกความจริงกับนักศึกษานอกจากนั้นควรช่วยสร้างเสริมความรู้ทักษะที่จำเป็นสำหรับการมุ่งสู่ความสำเร็จของนักศึกษาเพื่อถ่ายทอดความรู้สู่ผู้เรียนได้อย่างดีมีคุณภาพ

๒.๓ ทฤษฎีการบริหาร PDCA

PDCA คือวงจรที่พัฒนาเป็นลำดับคิดค้นโดย วอลท์เตอร์ ชิวฮาร์ต (Walter Shewhart) ผู้บุกเบิกการใช้สถิติสำหรับวงการอุตสาหกรรมและต่อมาวงจรนี้เริ่มเป็นที่รู้จักกันมากขึ้นเมื่อ เอดวาร์ด เดมมิ่ง (W.Edwards Deming) ปรมาจารย์ด้านการบริหารคุณภาพเผยแพร่ให้เป็นเครื่องมือสำหรับการปรับปรุงกระบวนการทำงานของพนักงานภายในโรงงานให้ดียิ่งขึ้น และช่วยค้นหาปัญหาอุปสรรคในแต่ละขั้นตอนการผลิตโดยพนักงานเอง จนวงจรนี้เป็นที่รู้จักกันในอีกชื่อว่า “วงจรเดมมิ่ง” ต่อมาพบว่า แนวคิดในการใช้วงจร PDCA นั้นสามารถนำมาใช้ได้กับทุกกิจกรรม จึงทำให้เป็นที่รู้จักกันอย่างแพร่หลายมากขึ้นทั่วโลก

การกำหนดหลักในการส่งเสริมการศึกษาวิชาพระพุทธศาสนา ในการนำหลักธรรมคำสอนในทางพระพุทธศาสนา คือหลักอิทธิบาท ๔ มาเป็นหลักในดำเนินงานให้ประสบความสำเร็จแล้วยังมีหลักการส่งเสริมการศึกษาให้มีคุณภาพ ตามหลักของ W.Edwards Deming เป็นชาวสหรัฐอเมริกาได้มีผู้รู้ได้กล่าวว่าการมี “แผนดีมีชัยไปกว่าครึ่ง” เพราะไม่ว่าจะทำอะไรก็ตาม หากมีการวางแผนไว้เป็นอย่างดี ก็มีโอกาสรบรูเข้าหมายได้มากกว่า ทำโดยไม่มีแผน หรือมีแผนที่ไม่เอื้อต่อการนำไปปฏิบัติได้จริงอย่างไรก็ตามการวางแผนยังไม่ใช่คำตอบสุดท้ายของความสำเร็จบ่อยครั้งที่มักพบว่าแผนได้รับการจัดทำและจัดเก็บเข้าแฟ้ม ส่วนการดำเนินงานก็ทำกันไปตามสถานการณ์ หากเป็นเช่นนี้แล้วต่อให้มีแผนที่ดีเพียงใด แต่ไม่ถูกนำไปปฏิบัติก็เท่ากับว่าโอกาสของความสำเร็จนั้นยังอยู่ห่างไกล

PDCA เป็นแนวคิดหนึ่งที่ไม่ได้ให้ความสำคัญเพียงแค่การวางแผน แต่แนวคิดนี้เน้นให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างมีระบบ โดยมีเป้าหมายให้เกิดการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง แนวคิด PDCA ได้รับการพัฒนาขึ้นเป็นครั้งแรกโดย Walter Shewhart ซึ่งถือว่าเป็นผู้บุกเบิกการกระบวนการใช้สถิติสำหรับ

วงการอุตสาหกรรม และต่อมาวงจร PDCA ได้เป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลายมากขึ้น เมื่อปรมาจารย์ด้านการบริหารคุณภาพอย่าง W.Edwards Deming ได้นำมาเผยแพร่ให้เป็นเครื่องมือสำหรับการปรับปรุงกระบวนการวงจรนี้จึงมีอีกชื่อหนึ่งว่า “Deming Cycle” มาถึงทุกวันนี้คงไม่มีใครบอกว่าไม่รู้จักรวงจร PDCA หรือ Deming Cycle โดยเฉพาะในแวดวงของการทำงานมักจะมีการนำ PDCA เข้ามาประยุกต์ใช้ทั้งการทำงานประจำและการปรับปรุงงานการใช้หลักการส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรมจังหวัดชลบุรี มาเสริมบูรณาการให้เข้ากับแบบวงจรคุณภาพ “PDCA” หรือ วงจรการบริหารงานคุณภาพ

๒.๓.๑ แนวคิดเกี่ยวกับหลัก PDCA

แนวคิดเกี่ยวกับวงจร PDCA เริ่มขึ้นเป็นครั้งแรกโดยนักสถิติชื่อ Walter Shewhart ซึ่งได้พัฒนาจากการควบคุมกระบวนการเชิงสถิติที่ Bell Laboratories ในสหรัฐอเมริกาเมื่อทศวรรษ ๑๙๓๐ ในระยะเริ่มแรก วงจรดังกล่าวเป็นที่รู้จักกันในชื่อ “วงจร Shewhart” จนกระทั่งราวทศวรรษที่ ๑๙๕๐ ได้มีการเผยแพร่อย่าง กว้างขวางโดย W.Edwards Deming ปรมาจารย์ทางการบริหารคุณภาพหลายคนจึงเรียกรวมกันว่า “วงจร Deming” โดยเมื่อเริ่มแรก Deming ได้เน้นถึงความสัมพันธ์ ๔ ฝ่ายในการดำเนินธุรกิจเพื่อให้ได้มาซึ่งคุณภาพและความพึงพอใจของลูกค้า ได้แก่ฝ่ายออกแบบ ฝ่ายผลิต ฝ่ายขาย และฝ่ายวิจัย ความสัมพันธ์ของทั้ง ๔ ฝ่ายนั้น จะต้องดำเนินไปอย่างต่อเนื่องเพื่อยกระดับคุณภาพของสินค้าตามความต้องการของลูกค้า โดยให้ถือว่าคุณภาพจะต้องมาก่อนสิ่งอื่นใด

ต่อมาแนวคิดเกี่ยวกับวงจร Deming ได้ถูกดัดแปลงให้เข้ากับวงจรการบริหารซึ่งประกอบด้วยขั้นตอนการวางแผน ขั้นตอนการปฏิบัติ ขั้นตอนการตรวจสอบและขั้นตอนการดำเนินการให้เหมาะสม (ซึ่งในระยะเริ่มแรกหมายถึงการปรับปรุงแก้ไข) แต่ยังไม่สามารถใช้งานได้อย่างมีประสิทธิภาพเพราะแต่ละขั้นตอนถูกมอบหมายให้เป็นหน้าที่รับผิดชอบของแต่ละฝ่าย ขณะที่ฝ่ายบริหารกำหนดแผนงานและตั้งเป้าหมายสำหรับพนักงาน พนักงานก็ต้องลงมือปฏิบัติ ให้บรรลุตามเป้าหมาย ที่ฝ่ายบริหารได้กำหนดขึ้นในขณะที่ผู้ตรวจสอบคอยตรวจสอบผลการปฏิบัติงานของพนักงานเป็นระยะๆ และรายงานผลให้ผู้บริหารทราบ หากการปฏิบัติงานมีความผิดพลาดหรือเบี่ยงเบนไปจากเป้าหมายก็จะได้แก้ไขได้ทันที พนักงานที่สามารถปฏิบัติงานได้ตามเป้าหมายก็จะได้รับรางวัลเป็นการตอบแทน แต่ถ้าไม่สามารถทำได้ตามเป้าหมายก็จะถูกประเมินผลการปฏิบัติงานที่ต่ำ การดำเนินงานในลักษณะนี้จะเห็นได้ว่าค่อนข้างแข็งกระด้าง นอกจากผู้บริหารจะไม่ประเมินศักยภาพของพนักงานซึ่งเป็นผู้ที่รู้ดีที่สุดแล้วเกี่ยวกับกระบวนการทำงานแล้ว ยังขาดวิสัยทัศน์ที่ดีในเรื่องของการประสานงานภายในหน่วยงาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการให้พนักงานมีส่วนร่วมในขั้นตอนของการวางแผน และแก้ไขปรับปรุงให้ดีขึ้นอย่างไรก็ตามวงจร Deming ได้พัฒนาไปในทิศทางที่นุ่มนวลขึ้น ในประเทศญี่ปุ่นซึ่งได้ให้ความสำคัญกับพื้นฐานการบริหารงาน ๒ อย่าง นั่นก็คือการสื่อสารและความร่วมมือร่วมใจ จากทุกคนในหน่วยงานโดยผู้บริหารยังคงเป็นผู้กำหนดแผนงานแต่จะสื่อสารผ่านช่องทางหัวหน้างาน และพนักงานตามลำดับขั้นเป้าหมายถูกกำหนดขึ้นตามความเหมาะสมเป็นไปได้

ปัจจุบันเราใช้วงจร PDCA เพื่อการปรับปรุงงานอย่างต่อเนื่องทุกครั้งที่วงจรหมุนครบรอบ ก็จะเป็นแรงส่งให้หมุนในรอบต่อไป วิธีการใหม่ๆ ที่ทำให้เกิดการปรับปรุงก็จะถูกจัดทำเป็นมาตรฐานการทำงาน ซึ่งจะทำให้การทำงานมีการพัฒนาอย่างไม่สิ้นสุด เราอาจเริ่มด้วยการปรับปรุงเล็กๆ น้อยๆ ก่อนที่จะก้าวไปสู่การปรับปรุงที่มีความซับซ้อนมากยิ่งขึ้น วงจร PDCA สามารถประยุกต์ใช้ได้กับทุกๆ เรื่อง นับตั้งแต่กิจกรรมส่วนตัว เช่น การปรุงอาหาร การเดินทางไปทำงานในแต่ละวัน การตั้งเป้าหมายชีวิตการดำเนินงานในระดับบริษัท จนกระทั่งในระดับสถาบันการศึกษา หรือที่นำมาใช้ในระบบประกันคุณภาพการศึกษา^{๗๖}

๒.๓.๒ หลักการทำงานตามวงจรเดมมิง PDCA

งานต่างๆ ไม่ว่าจะเป็งานทั่วไป งานระบบบริหาร จำเป็นที่จะต้องมีการจัดลำดับงานจัดแผนงานการพัฒนาปรุงงานอยู่เสมอ เพื่อให้งานนั้นสำเร็จด้วยดี และมีประสิทธิภาพการใช้หลักการทำงานตามวงจรเดมมิง (The Deming Cycle) จึงเป็นอีกวิธีการหนึ่งที่ทำให้การจัดการกับงานต่างๆ มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลเกิดขึ้นกับงาน โดยใช้หลักการปรับปรุงงานแบบต่อเนื่อง มีหลักการทำงาน^{๗๗} ซึ่งประกอบไปด้วย

P = Plan : วางแผน

หมายถึง การวางแผนการดำเนินงานอย่างรอบคอบ ครอบคลุมถึงการกำหนดหัวข้อที่ต้อง การปรับปรุงเปลี่ยนแปลง ซึ่งรวมถึงการพัฒนาสิ่งใหม่ๆ การแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติงานอาจประกอบด้วย การกำหนดเป้าหมาย หรือวัตถุประสงค์ของการจัดดำเนินงาน Plan การจัดอันดับความสำคัญของเป้าหมาย กำหนดการดำเนินงาน กำหนดระยะเวลาการดำเนินงาน กำหนดผู้รับผิดชอบหรือผู้ดำเนินการและกำหนดงบประมาณที่จะใช้ การเขียนแผนดังกล่าวอาจปรับเปลี่ยนได้ตามความเหมาะสมของลักษณะการดำเนินงาน การวางแผนยังช่วยให้เราสามารถคาดการณ์สิ่งที่เกิดขึ้นในอนาคตและช่วยลดความสูญเสียต่างๆ ที่อาจเกิดขึ้นได้

D = Do : ปฏิบัติตามแผน

หมายถึง การดำเนินการตามแผน อาจประกอบด้วย การมีโครงสร้างรองรับการดำเนินการ (เช่น คณะกรรมการหรือหน่วยงานของคณะ) มีวิธีการดำเนินการ (เช่น มีการประชุมของคณะกรรมการ มีการจัดการเรียน การสอน มีการแสดงความจำนงขอรับนักศึกษาไปยังทบวงมหาวิทยาลัย) และมีผลของการดำเนินการ (เช่น รายชื่อนักศึกษาที่รับในแต่ละปี)

C = Check : ตรวจสอบการปฏิบัติตามแผน

หมายถึง การประเมินแผน ประกอบด้วย การประเมินโครงสร้างที่รองรับ การดำเนินการ ประเมินขั้นตอนการดำเนินงาน และการประเมินผลของการดำเนินงานตามแผนที่ได้ตั้งไว้ โดยในการ

^{๗๖} พัชร อินทร์อำนวย, วงจร PDCA คืออะไร, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <http://misweb.csc.ku.ac.th/OASKM/?p=195>. [๑๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๐].

^{๗๗} เทวินทร์ ประสิทธิ์เสริฐ, หลักการทำงานตามวงจรเดมมิง, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : (The Deming Cycle) PDCA. <http://www.cgpcenter.com/generalknowledges/pdca/pdca>. [๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๐].

ประเมินดังกล่าวสามารถทำได้เอง โดยคณะกรรมการที่รับผิดชอบแผนการดำเนินงานนั้นๆ ซึ่งเป็นลักษณะของการประเมินตนเอง โดยไม่จำเป็นต้องตั้งคณะกรรมการอีกชุดมาประเมินแผน หรือไม่จำเป็นต้องคิดเครื่องมือหรือแบบประเมิน ที่ยุ่งยากซับซ้อน

A = Act : ปรับปรุงแก้ไข

หมายถึง การนำผลการประเมินมาพัฒนาแผน อาจประกอบด้วย การนำผลการประเมินมาวิเคราะห์ว่ามีโครงสร้าง หรือขั้นตอนการปฏิบัติงานใดที่ควรปรับปรุงหรือพัฒนาสิ่งที่อยู่แล้วยังให้ดียิ่งขึ้นไปอีก และสังเคราะห์รูปแบบ การดำเนินการใหม่ที่เหมาะสม สำหรับการดำเนินการ ในปีต่อไป

โดยอาจจะปรับปรุงจากแผนการทำงานเดิม เพื่อให้ได้งานที่ดีขึ้น และมีการพัฒนาต่อเนื่อง ซึ่งจะเป็นไปตามหลักการของวงจรเดมมิ่ง คือ มีการวางแผนงาน PLAN ปฏิบัติตามแผนที่วางไว้ DO ตรวจสอบการทำงานที่ปฏิบัติ CHECK ทำการแก้ไขข้อบกพร่องหรือพัฒนาให้ดีขึ้น ACTION ก็จะมาทำการวางแผนใหม่ นำไปปฏิบัติ ตรวจสอบต่อเนื่องกันไปไม่มีที่สิ้นสุด เพื่อให้งาน หรือระบบงานดีขึ้น เพื่อช่วยลดต้นทุน ลดเวลาการทำงาน คุณภาพงานที่ดีขึ้นต่อเนื่อง และยังช่วยให้พนักงานมีขวัญกำลังใจที่ดีในการทำงานอีกด้วย

๒.๓.๓ การบริหารงานแนะแนวตามวงจรเดมมิ่ง PDCA

การบริหารงานแนะแนว (Administration Guidance) เป็นสิ่งสำคัญที่จะทำให้งานแนะแนวดำเนินลุล่วงไปได้ด้วยดี ดังนั้นจึงมีความจำเป็นต้องมีหลักในการบริหารงานแนะแนว ดังนั้นการศึกษาและนักแนะแนวได้ให้ความหมายของการบริหารงานแนะแนวไว้ดังนี้

การบริหารงานแนะแนว คือการจัดระบบและการจัดกระบวนการ ต่างๆ ให้เอื้อต่อการดำเนินงานแนะแนวทุกระดับ ปรับปรุงองค์การให้มีศักยภาพที่จะปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ พัฒนางานแนะแนวให้มีเอกภาพ ในการประสานงานและสนับสนุนซึ่งกันและกัน^{๗๘} การบริหารงานแนะแนวคือการทำงานที่ผู้บริหารสามารถดำเนินการเกี่ยวกับการวางแผนการกำหนดขอบข่ายแนะแนวการจัดบุคลากรและการจัดองค์การของการจัดบริการแนะแนว^{๗๙}

จากแนวคิดเกี่ยวกับการบริหารงานแนะแนวของนักการศึกษาหรือนักแนะแนวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศดังกล่าว สามารถสรุปได้ว่าการบริหารงานแนะแนว หมายถึงกระบวนการพิจารณาทางเลือกเพื่อการจัดระบบการดำเนินงานแนะแนวภายในโรงเรียน ให้ประสบความสำเร็จตามความมุ่งหมายส่งผลให้การเรียนการสอนมีประสิทธิภาพ โดยการบริหารงานแนะแนวจะต้องมีการกำหนดนโยบายการวางแผน จัดสรรทรัพยากรให้เหมาะสม รวมทั้งมีการติดตามผลการดำเนินงานอย่างสม่ำเสมอการบริการจัดการแนะแนว เป็นกิจกรรมที่ต้องดำเนินการอย่างเป็นระบบ เป็นกระบวนการและครบวงจร โดยอาศัยกระบวนการหรือวงจร พีดีซีเอ จึงทำให้นักเรียนประสบความสำเร็จ

^{๗๘} กรมวิชาการ, แนวทางการจัดกิจกรรมและสื่อการเรียนการสอนระดับก่อนประถมศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : กรมวิชาการ ๒๕๔๐), หน้า ๑๒๘.

^{๗๙} Hanson, H. M., & Boyd, S. T. Family Health Care Nursing : Theory, Practice and Research, (New York : Davis, 1996), p. 251.

PDCA เป็นวงจรพัฒนาคุณภาพงานเป็นวงจรพื้นฐานหลักของการพัฒนาคุณภาพทั้งระบบ (TQM – Total Quality Management) ผู้ที่คิดค้นกระบวนการหรือวงจรพัฒนาคุณภาพ PDCA คือ วอลเตอร์ ชิวฮาร์ท (Walter Shewhart) นักวิทยาศาสตร์ชาวอเมริกัน แต่เอ็ดเวิร์ดส์ เดมมิง (Edwards Deming) ได้นำมาเผยแพร่ที่ประเทศญี่ปุ่นจนประสบความสำเร็จอย่างยิ่งใหญ่ผลักดันให้ญี่ปุ่นเป็นประเทศมหาอำนาจของโลก คนทั่วไปรู้จักวงจร PDCA จากการเผยแพร่ของ Deming จึงเรียกว่า “วงจรของ Deming”^{๘๐}

ผู้บริหาร และคณะครูต้องทำความเข้าใจกับวงจร PDCA เพื่อนำมาปรับปรุง พัฒนาระบบบริหารงาน และร่วมมือกันอย่างจริงจัง ในการพัฒนาการศึกษาอย่างต่อเนื่อง เพื่อประโยชน์สูงสุด โดยเฉพาะในการจัดการบริหารงานแนะแนว ได้ดำเนินการโดยอาศัยกระบวนการหรือวงจร PDCA ของ Deming เป็นเครื่องมือ^{๘๑}

๒.๓.๔ การบริหารงานแนะแนวด้านการวางแผน (Plan)

ความหมายของการวางแผนมีนักวิชาการหลายท่านได้กล่าวไว้ดังนี้

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ^{๘๒} กล่าวว่าในการวางแผนจะต้องมีการกำหนดเป้าหมายหรือมาตรฐานการศึกษา การจัดลำดับความสำคัญของเป้าหมาย มีการกำหนดแนวทางการดำเนินงาน กำหนดระยะเวลา กำหนดงบประมาณ และ กำหนดผู้รับผิดชอบ

การวางแผนเป็นกระบวนการของการใช้ความคิดและการตัดสินใจโดยการกำหนดวัตถุประสงค์ที่จะทำแล้วหาขั้นตอนการปฏิบัติและวิธีการปฏิบัติเกี่ยวกับการใช้ทรัพยากรทางการบริหารอันประกอบด้วย คน เงิน วัสดุ และการจัดการ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ไว้หลายๆ วิธีแล้วตัดสินใจเลือกขั้นตอนและวิธีการปฏิบัติที่เหมาะสมที่สุด^{๘๓}

การวางแผน คือ กระบวนการพิจารณาข้อมูลต่างๆ เพื่อตัดสินใจล่วงหน้า มีการใช้ดุลยพินิจในการกำหนดวัตถุประสงค์ นโยบาย โครงการและวิธีปฏิบัติเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์นั้น^{๘๔}

จากความหมายของการวางแผนดังกล่าวสรุปได้ว่าการวางแผน (Plan) หมายถึงการกำหนดแนวทางเกี่ยวกับการดำเนินงาน รวมถึงการวางแผนเกี่ยวกับการปฏิบัติการเตรียมการกำหนดนโยบาย

^{๘๐} สุมณ อมรวิวัฒน์, **คู่มือการพัฒนาการศึกษาด้วยกระบวนการ PDCA**, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิสดศรี-สฤษดิ์วงศ์, ๒๕๔๔), หน้า ๖๙.

^{๘๑} จินตนา ศิริวิวัฒน์โชค, **วงจร PDCA**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : http://203.172.179.44 /skpp/file.php/1/PDCA/PDCA_mean.doc [๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๐].

^{๘๒} สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, **ผู้บริหารสถานศึกษาต้นแบบ ๒๕๔๔**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักนายกรัฐมนตรี, ๒๕๔๔), หน้า ๑๗๒.

^{๘๓} ศิริพร พงศ์ศรีโรจน์, **องค์การและการจัดการ**, (กรุงเทพมหานคร : ศูนย์หนังสือมหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, ๒๕๔๓), หน้า ๑๔๗.

^{๘๔} Kast, F. E., & Rosenzweig, J. E. **Organization and Management** (4th ed.), (New York : McGraw-Hill, 1995), pp. 435-436.

เป้าหมาย วัตถุประสงค์ หรือมาตรฐานของการปฏิบัติที่จะกระทำในอนาคตที่เป็นระบบผู้รับผิดชอบแต่ ละงานให้ชัดเจนรวมถึงระยะเวลาและงบประมาณที่เพียงพอให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้

การเตรียมการและงานแผนดำเนินงาน (Plan) เป็นขั้นที่สำคัญมาก การดำเนินกิจกรรมใดๆ ให้รอบคอบ ครูจะต้องวางแผนการสอน ผู้บริหารจะต้องวางแผนการบริหารการศึกษาเช่นเดียวกับการ บริหารจัดการแนะแนว จำเป็นที่ผู้บริหารจะต้องกำหนดเป็นนโยบายจัดทำแผนแนะแนวให้ชัดเจนและ ชี้แจงรายละเอียดกับผู้ที่เกี่ยวข้องให้ทราบเพื่อให้การปฏิบัติเป็นไปอย่างถูกต้องและบรรลุเป้าหมายที่ วางไว้ การเตรียมงานไว้ล่วงหน้าจะทำให้มองเห็นปัญหาต่าง ๆ และหาวิธีแก้ไขตั้งแต่เริ่มต้นซึ่งจะทำให้ สามารถพัฒนาสถานศึกษา บุคลากร ครู นักเรียนให้ดำรงอยู่ในสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพการแก้ปัญหา จะใช้ความคิดที่เป็นวิทยาศาสตร์ ในการวิเคราะห์ ต้นเหตุ และคาดการณ์ถึงผลที่จะตามมาแล้วกำหนด ทางเลือกที่ดีที่สุด^{๕๕} แล้วจึงเริ่มวางแผน ซึ่งการวางแผนต้องวิเคราะห์ข้อมูลโดยละเอียดรอบคอบเพื่อ ให้ได้แผนที่ดีที่สุด มีการแต่งตั้งคณะกรรมการแนะแนว และคณะทำงานแนะแนวศึกษาวิเคราะห์ ข้อมูลสภาพความต้องการของผู้เรียน สภาพปัญหา กำหนดนโยบายการบริหารงานแนะแนวโดยศึกษา แผนพัฒนาการแนะแนว ฉบับที่ ๓ (พ.ศ.๒๕๔๕-๒๕๔๙) และผลการวิเคราะห์สภาพพื้นฐานความพร้อม ของสถานศึกษา วิสัยทัศน์ จุดแข็ง จุดอ่อน ความจำเป็นและความต้องการในการจัดการแนะแนวรวม ทั้งจัดทำแผนปฏิบัติการประจำปี เขียนแผน แผนงาน รายละเอียดโครงการให้ครอบคลุมชัดเจนแล้วจึง อนุมัติแผนงาน

การวิเคราะห์ข้อมูล สภาพปัญหา คณะกรรมการจะช่วยกันระดมความคิด เสนอความคิด เห็นโดยอิสระเมื่อได้ข้อมูล สภาพปัญหาที่คนส่วนใหญ่ในกลุ่มวิเคราะห์ตรงกัน ให้ถือว่าเป็นสิ่งสำคัญ ที่สุด เพราะไม่มีใครรู้ข้อมูลสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นในโรงเรียนได้ดีเท่ากับครู และผู้บริหาร ครูย่อมรู้ปัญหา การเรียนการสอนและพฤติกรรมของนักเรียน ส่วนผู้บริหารย่อมรู้ปัญหาการบริหารของโรงเรียน^{๕๖} เมื่อ รู้สภาพปัญหาแล้วก็ต้องทำกิจกรรมหรือโครงการ โดยการรวบรวมข้อมูลจากครู ผู้ปกครอง ชุมชน และผู้ที่เกี่ยวข้องเพื่อให้ได้แนวทางการปฏิบัติที่ดีที่สุดแล้วกำหนดให้ชัดเจนว่าโครงการนั้นจะทำที่ไหน ใครมีส่วนรับผิดชอบ ครู ผู้บริหาร นักเรียน ผู้ปกครองชุมชน หรือคณะกรรมการโรงเรียน ต้องให้ผู้ ที่เกี่ยวข้องรู้รายละเอียด เพื่อให้การทำงานได้ผลและมีประสิทธิภาพสูงสุด

กระบวนการ PDCA คือการทำงานร่วมที่ทุกฝ่ายต้องร่วมมือ ตั้งใจทำงานในภารกิจที่ได้รับ มอบหมายในแนวทางที่ชัดเจนโดยเริ่มจากขั้นวางแผน ขั้นปฏิบัติ ขั้นประเมินและรายงานผลตลอดจน ขั้นปรับปรุงพัฒนา และเมื่อพบปัญหาหรืออุปสรรคต้องย้อนกลับมาวิเคราะห์เพื่อหาสาเหตุและแก้ไข ปรับปรุงให้ดียิ่งขึ้น กระบวนการ PDCA จึงเป็นกระบวนการ ที่ต้องมีการหมุนเวียนในการพัฒนาให้ดี ขึ้นโดยไม่หยุดอยู่กับที่จากข้อมูลรายละเอียด เรื่องปัญหาของการแนะแนวเราสามารถสรุปปัญหาที่พบ ในการบริหารงานแนะแนวทั้ง ๕ ด้าน โดยใช้วงจร Deming (PDCA) ดังต่อไปนี้

^{๕๕} ชีรวัดน์ นิจนตร, การวางแผนการศึกษา, (ภูเก็ต : สถาบันราชภัฏภูเก็ต. ๒๕๔๒), หน้า ๓.

^{๕๖} อุทุมพร จามรมาน, แบบและเครื่องมือการวิจัยทางการศึกษา : การวิจัยรายกรณี, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๖.

ด้านการวางแผน (Plan)

๑. ไม่มีการสำรวจปัญหา และความต้องการของนักเรียน ของสถานศึกษาที่เป็นข้อมูลการจัดทำแผนงานและโครงการแนะแนว
๒. ครูทุกคนไม่มีส่วนร่วมในการกำหนดแผนงานแนะแนวของสถานศึกษาแต่ต้องทำหน้าที่แนะแนวและให้คำปรึกษา
๓. ไม่มีการสำรวจความต้องการในการใช้งบประมาณสำหรับการบริการแนะแนว
๔. การวางแผนจัดสรรงบประมาณการแนะแนวไม่เพียงพอ
๕. การกำหนดบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบของคณะกรรมการแนะแนวไม่ชัดเจนเพียงพอ ทำให้ขาดความร่วมมือในการจัดกิจกรรมแนะแนว
๖. การกำหนดนโยบาย แผนงาน ระบบการแนะแนวไม่ชัดเจนและไม่สามารถตรวจสอบได้
๗. ขาดความชัดเจนในนโยบายการแนะแนวในสถานศึกษา
๘. ขาดการจัดทำแผนพัฒนาและแผนปฏิบัติงานประจำปีที่ชัดเจน
๙. การวางแผนการประสานงาน สร้าง และพัฒนาระบบเชื่อมโยงข้อมูลความรู้ที่เป็นประโยชน์ต่อการแนะแนวมีน้อย
๑๐. การวางแผนการจัดทำระบบและรูปแบบการแนะแนวยังไม่สามารถบูรณาการให้เข้ากับกระบวนการจัดการเรียนรู้ของนักเรียนมีน้อย

ด้านการปฏิบัติ (Do)

๑. ไม่มีการจัดทำสถิตินักเรียนที่จบการศึกษาไปแล้ว ในแต่ละปีการศึกษา
๒. ไม่มีการส่งครูแนะแนวเข้าอบรมเพื่อพัฒนาความรู้ ความสามารถในด้านงานแนะแนว และความรู้ที่จะเป็นประโยชน์กับงานแนะแนว
๓. ความรู้ความเข้าใจและทักษะเกี่ยวกับการใช้เครื่องมือ เพื่อรวบรวมข้อมูลนักเรียนมีน้อย
๔. ขาดความร่วมมือจากคณะครูในการเก็บรวบรวมข้อมูลนักเรียน
๕. ขาดความร่วมมือจากนักเรียนในการให้ข้อมูลเกี่ยวกับตัวนักเรียน
๖. ครูขาดความรู้ ความเข้าใจ ทักษะในการจัดบริการสนเทศ
๗. เอกสาร สื่อต่างๆ ในการแนะแนวมียังไม่เพียงพอ
๘. การจัดทำเอกสาร คู่มือการแนะแนวการศึกษาต่อการประกอบอาชีพ และการพัฒนาบุคลิกภาพที่ทันต่อเหตุการณ์มีน้อย
๙. ขาดความร่วมมือจากบุคลากรในโรงเรียนในการจัดบริการสนเทศ
๑๐. ความเป็นเอกเทศของสถานที่ในการให้บริการให้คำปรึกษา
๑๑. บุคลากรขาดความรู้ ความเข้าใจ และทักษะในการให้คำปรึกษา
๑๒. ไม่มีการประสานงานจัดส่งตัวนักเรียนที่ต้องการความช่วยเหลือเป็นพิเศษไปรับบริการจากผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้าน
๑๓. ในการจัดการให้คำปรึกษากับนักเรียนแต่ละครั้งไม่มีการบันทึกข้อมูลอย่างเป็นระบบ

๑๔. ขาดการประสานงาน ในการสนับสนุนเรื่องทุนการศึกษา จากองค์กรภายนอกอย่างสม่ำเสมอ

๑๕. ขาดการติดต่อประสานงานกับสถานประกอบการ สถาบันและบุคลากรในชุมชน เพื่อให้นักเรียนหารายได้ระหว่างเรียน และช่วงปิดภาคเรียน

๑๖. การจัดแหล่งบริการข้อมูลความรู้ทางการศึกษาต่อการประกอบอาชีพ และสุขภาพจิตมีน้อย

๑๗. มีความรู้ความเข้าใจในการใช้เทคนิควิธีการติดตามผลการจัดบริการแนะแนว ในโรงเรียนมีไม่เพียงพอ

๑๘. ในด้านการจัดวางตัวบุคคลสถานศึกษาขาดบุคลากรที่มีความรู้ ความชำนาญโดยตรง ในด้านการประสานงาน

๑๙. ขาดทักษะความรู้เรื่องการสร้างแบบสอบถามเพื่อติดตามผลที่ทันสมัย

๒๐. ครูไม่ให้ความร่วมมือในการติดตามผลนักเรียน

๒๑. ขาดความร่วมมือจากนักเรียนในการให้ข้อมูลติดตามที่ชัดเจน ตามความเป็นจริง

ด้านการตรวจสอบ (Check)

๑. สถานศึกษาไม่ทำการสรุปและประเมินผลการดำเนินงานแนะแนว ทั้ง ๕ บริการ

๒. ขาดความร่วมมือในการจัดประเมินคุณภาพภายในของงานแนะแนวทุกปีการศึกษา

๓. คณะครูและบุคลากรในโรงเรียนไม่ให้ความร่วมมือในการประเมินผลงานและโครงการแนะแนว

๔. บุคลากรภายนอกโรงเรียนไม่ให้ความร่วมมือในการประเมินผลงานและโครงการแนะแนว

๕. ขาดการประชุม สรุป รายละเอียดการปฏิบัติงานแนะแนวรวมถึงปัญหาและอุปสรรคจากผู้ใช้บริการ

๖. ความละเอียดครอบคลุมของข้อมูลฝ่ายแนะแนว เพื่อใช้ในการประเมินผลงานแนะแนวมีน้อยเกินไป

๗. ขาดการวิเคราะห์ สรุปผลการปฏิบัติงานแนะแนวทั้ง ๕ บริการโดยคณะกรรมการภายในสถานศึกษา

๘. ไม่มีการนำผลการแนะแนวทั้ง ๕ บริการมาประชุมชี้แจงกับคณะทำงานให้เข้าใจถึงพฤติกรรมของนักเรียน

๙. ไม่มีการประเมินผล การแนะแนว ของฝ่ายแนะแนวเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ ให้กับครูอาจารย์นักเรียนได้รับทราบ

๑๐. ไม่มีการจัดทำรายงานผลการดำเนินงานแนะแนว ต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อจัดทำสถิติต่อไป

๑๑. ไม่มีการประเมินผลการดำเนินงานและการปฏิบัติงานตลอดปีการศึกษา

ด้านการปรับปรุงและพัฒนา (Act)

๑. ขาดการพัฒนารูปแบบในการประสานงานระหว่างคณะกรรมการฝ่ายต่าง ๆ

๒. ไม่มีการทำสถิติแสดงผลการดำเนินงานในแต่ละภาคเรียน
๓. ขาดการนำปัญหาที่สำรวจพบมาเป็นข้อมูลในการปรับปรุงพัฒนางานบริการทั้ง ๕ บริการ
๔. ขาดการส่งเสริมให้คณะครูพัฒนาความรู้และทักษะด้านบริการแนะแนว ทั้ง ๕ บริการ
๕. ขาดนำเทคโนโลยี และสื่อสารสนเทศที่ทันสมัยมาใช้ในการพัฒนางานบริการแนะแนว ทั้ง ๕ บริการ
๖. ขาดการกำหนดมาตรฐานการดำเนินงานแนะแนวเป็นระบบอย่างต่อเนื่อง
๗. ขาดการกำหนดมาตรฐานการดำเนินงานแนะแนวทั้ง ๕ บริการซึ่งจะนำไปใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานต่อไป
๘. ไม่มีแผนภูมิแสดงการพัฒนาการดำเนินงานและปฏิบัติงานแนะแนวอย่างต่อเนื่อง
- การประกันคุณภาพการศึกษากำหนดการควบคุมคุณภาพ Deming (PDCA) การประเมินคุณภาพการศึกษา หากสถานศึกษามีระบบการประกันคุณภาพ ภายในที่ดีแล้วจะช่วยให้สถานศึกษาแห่งนั้นมีความพร้อมรับการประเมินได้ตลอดเวลา เพราะสถานศึกษาหลายแห่ง ใช้ระบบการประกันคุณภาพภายในโดยการวิเคราะห์มาตรฐาน สมศ. และมาตรฐานการศึกษาขั้นพื้นฐานมาบูรณาการกับมาตรฐานการศึกษาของสถานศึกษาในลักษณะ ๑๔ คือมาตรฐานใหญ่ของ สมศ. ๑๔ ข้อ เป็นพื้นฐานตามด้วยมาตรฐานการศึกษาขั้นพื้นฐานข้อที่ไม่ตรงกับมาตรฐาน สมศ. แล้วเพิ่มมาตรฐานที่สถานศึกษากำหนดเพิ่มขึ้นตามวิสัยทัศน์สถานศึกษานั้นแล้ว ตามด้วยมาตรฐานอื่น ๆ ที่มีมาเป็นครั้งคราว แนวคิดวงจร Deming (PDCA) สามารถนำมาใช้ขับเคลื่อนให้การประกันคุณภาพภายในประสบความสำเร็จเกิดผลดี ซึ่งเป็นวงจรที่แนะนำให้สถานศึกษา ที่เป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงการทำงานวงจร PDCA มีแนวทาง ดังนี้
๑. Plan หรือ การวางแผน โรงเรียนต้องรู้สภาพปัญหา หาสาเหตุของปัญหา มีแผนการดำเนินงานประกันคุณภาพที่ชัดเจน สามารถปฏิบัติได้จริง อิงมาตรฐานระดับชาติและระดับเขตพื้นที่ ใช้กระบวนการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน (SBM : School - Based Management) มีกระจายอำนาจเปิดโอกาสให้บุคลากรทุกฝ่ายและชุมชนมีส่วนร่วม เน้นการร่วมคิด ร่วมทำร่วมรับผิดชอบ
 ๒. Do หรือ การปฏิบัติ เป็นการนำแผนไปสู่การปฏิบัติ ประชุมผู้เกี่ยวข้อง กำหนดปฏิทินปฏิบัติงาน ดำเนินงานตามแผน
 ๓. Check หรือการตรวจสอบติดตามเป็นการตรวจสอบติดตามผลระหว่างการดำเนินงาน มีการนิเทศ กำกับ เป็นระยะ และมีการสรุปรายงาน
 ๔. Act หรือการพัฒนา ปรับปรุงเป็นการนำผลการประเมินมาปรับปรุงเมื่อพบข้อบกพร่อง รวมถึงการพัฒนาให้ดีขึ้นเมื่อผลการประเมินอยู่ในระดับดีแล้ว เมื่อปฏิบัติครบวงจร PDCA แล้วสถานศึกษาสามารถที่จะปฏิบัติตามวงจร PDCA ต่อเนื่องไปเรื่อยๆ ซ้อนกันเป็นขั้นๆ ได้ ตามแนวทางหลักสูตรผู้นำการเปลี่ยนแปลงแนะนำไว้ สถานศึกษาที่มีความพร้อมในเรื่องการประกันคุณภาพภายในแล้ว ถือได้ว่าเป็นสถานศึกษาที่มีความพร้อมในการรับการประเมินระบบการประกันคุณภาพการศึกษา ระบบการประกันคุณภาพการศึกษา มีกระบวนการดำเนินการที่สัมพันธ์กัน ๓ ประการ คือ

๑. การพัฒนาคุณภาพ เป็นการดำเนินงานเพื่อพัฒนาคุณภาพสถานศึกษาให้บรรลุถึงมาตรฐานการศึกษาที่กำหนดไว้ หัวใจสำคัญ คือ การสร้างจิตสำนึกให้ทุกคนตระหนักถึงความจำเป็นของการทำงานกลุ่ม ทำงานอย่างมีระบบ และทุกคนต้องถือเป็นหน้าที่ มีการปรับปรุงการทำงานอย่างต่อเนื่อง มีข้อมูลสารสนเทศที่เป็นระบบ

๒. การติดตามตรวจสอบคุณภาพ เป็นการดำเนินงานเพื่อช่วยเหลือ สนับสนุน กำกับ ติดตามและยืนยันการพัฒนาคุณภาพสถานศึกษา การติดตาม นิเทศ ตรวจสอบ จากสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาและหน่วยงานต้นสังกัด

๓. การประเมินและรับรองคุณภาพ โดยเริ่มจากการประกันคุณภาพภายในของสถานศึกษาการติดตามตรวจสอบคุณภาพโดยสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาหรือหน่วยงานต้นสังกัด และการประเมินภายนอก การประกันคุณภาพภายใน นับว่ามีความสำคัญเป็นก้าวแรกสู่การเป็นสถานศึกษาที่มีคุณภาพผ่านการประเมินในระดับดี ดีมากทั้งนี้ต้องระลึกไว้เสมอว่าการผ่านมาตรฐานในระดับพอใช้หมายถึงการผ่านมาตรฐานขั้นต่ำที่ยอมรับได้เท่านั้น สถานศึกษาที่จะเป็นผู้นำทางการศึกษาจึงควรผ่านการประเมิน ในระดับดี หรือ ดีมาก จึงสะท้อนคุณภาพการศึกษาได้ชัดเจน และการที่รักษามาตรฐานการศึกษาไว้ได้ ต้องอาศัยกระบวนการทำงานและวงจรปฏิบัติงาน PDCA ที่ต่อเนื่องเพราะจะช่วยให้สถานศึกษามีความพร้อมในการรับการประเมินจากหน่วยงาน หรือองค์กรต่างๆ อยู่ตลอดเวลา^{๘๗}

สรุป Deming (PDCA) คือ วงจรการควบคุมคุณภาพ ประกอบด้วยขั้นตอนการดำเนิน การแบบต่อเนื่อง ๔ ขั้นตอนนับตั้งแต่ การวางแผน การดำเนินการหรือการปฏิบัติงาน การตรวจสอบ ติดตามประเมินผล การปรับปรุง และพัฒนาแนวคิดเกี่ยวกับวงจร Deming ให้เข้ากับวงจรการบริหาร ซึ่งประกอบด้วย ขั้นตอนการวางแผน ขั้นตอนการปฏิบัติ ขั้นตอนการตรวจสอบ และขั้นตอนการดำเนินการให้เหมาะสม เริ่มแรก แต่ยังไม่สามารถใช้งานได้มีประสิทธิภาพ เพราะแต่ละขั้นตอนถูกมอบหมายให้เป็นหน้าที่รับผิดชอบของแต่ละฝ่าย การดำเนินงานในลักษณะนี้จะเห็นได้ว่าค่อนข้างแข็งแกร่ง โดยเฉพาอย่างยิ่งการให้พนักงานมีส่วนร่วมในขั้นตอนการวางแผนและแก้ไขปรับปรุงให้ดีขึ้น ซึ่งสามารถนำไปประยุกต์ใช้กับการส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรมจังหวัดชลบุรี บริหารจัดการกิจกรรมให้ประสบความสำเร็จตามจุดมุ่งหมายได้

^{๘๗} ฐานสาร บัลลังก์ปัทมา, บทบาทประชาชนในการมีส่วนร่วมจัดการศึกษา, นิตยสาร The city Journal, ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๘๕ (๑-๑๕ มีนาคม ๒๕๕๑): ๓๐-๔๔.

ตารางที่ ๒.๖ ทฤษฎีการบริหาร PDCA

นักวิชาการ/หรือแหล่งข้อมูล	แนวคิดหลัก
จินตนา ศิริวัฒน์โชค, (๒๕๖๐, หน้า ๘๙)	ผู้บริหาร และคณะครูต้องทำความเข้าใจกับวงจร PDCA เพื่อนำมาปรับปรุง พัฒนาระบบบริหารงาน และร่วมมือกันอย่างจริงจัง ในการพัฒนาการศึกษาอย่างต่อเนื่อง เพื่อประโยชน์สูงสุด โดยเฉพาะในการจัดการบริหารงานแนะแนว ได้ดำเนินการโดยอาศัยกระบวนการหรือวงจร PDCA ของ Deming เป็นเครื่องมือ
สำนักงานคณะกรรมการ การศึกษาแห่งชาติ, (๒๕๔๔, หน้า ๑๗๒)	การวางแผนกำหนดมาตรฐานการศึกษา การจัดลำดับความสำคัญของเป้าหมาย มีการกำหนดแนวทางการดำเนินงาน กำหนดระยะเวลา กำหนดงบประมาณ และกำหนดผู้รับผิดชอบ
ศิริพร พงศ์ศรีโรจน์, (๒๕๔๓, หน้า ๑๔๗)	การวางแผนเป็นกระบวนการของการใช้ความคิดและการตัดสินใจ วิธีการปฏิบัติเกี่ยวกับการใช้ทรัพยากรทางการบริหารอันประกอบด้วย คน เงิน วัสดุ และการจัดการ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ไว้หลายๆ เลือกรูปแบบปฏิบัติที่เหมาะสมที่สุด
อุทุมพร จามรมาน, (๒๕๕๐, หน้า ๖)	สภาพปัญหาให้ถือว่าเป็นสิ่งสำคัญที่สุด เพราะไม่มีใครรู้ข้อมูลสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นในโรงเรียนได้ดีเท่ากับครู และผู้บริหาร ครูย่อมรู้ปัญหาการเรียนการสอนและพฤติกรรมของนักเรียน ส่วนผู้บริหารย่อมรู้ปัญหาการบริหารของโรงเรียน
พัชรี อินทร์อำนวย, (๒๕๖๐, หน้า ๔๙)	การทำงาน ซึ่งจะทำให้การทำงานมีการพัฒนาอย่างไม่สิ้นสุดเราอาจเริ่มด้วยการปรับปรุงเล็กน้อยก่อนที่จะก้าวไปสู่การปรับปรุงที่มีความซับซ้อนมากยิ่งขึ้น
ชิรวัดน์ นิเจนตร, (๒๕๔๒, หน้า ๓)	ประสิทธิภาพการแก้ปัญหาจะใช้ความคิดที่เป็นวิทยาศาสตร์ ในการวิเคราะห์ ต้นเหตุ และคาดการณ์ถึงผลที่จะตามมาแล้วกำหนดทางเลือกที่ดีที่สุด
เทวินทร์ ประสิทธิ์เสริฐ, (๒๕๖๐, หน้า ๖๖)	งานต่างๆ ทั่วไปงานระบบบริหารจำเป็นต้องมีการจัดลำดับงาน จัดแผนงานพัฒนาปรับปรุงงานอยู่เสมอ เพื่อให้งานนั้นสำเร็จด้วยดี และมีประสิทธิภาพการใช้หลักการทำงานตามวงจรเดมมิ่ง
กรมวิชาการ, (๒๕๔๐, หน้า ๑๒๘)	การบริหารงานแนะแนว คือการจัดระบบและการจัดกระบวนการต่างๆ ให้เอื้อต่อการดำเนินงานแนะแนวทุกระดับ ปรับปรุงองค์การให้มีศักยภาพที่จะปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ
สุมน อมรวิวัฒน์ (๒๕๔๔, หน้า ๖๙)	PDCA เป็นวงจรพัฒนาคุณภาพงานเป็นวงจรพื้นฐานการพัฒนาคุณภาพทั้งระบบผู้บริหารต้องทำความเข้าใจกับวงจร PDCA เพื่อนำมาปรับปรุงพัฒนาระบบบริหารงาน และร่วมมือกันอย่างจริงจัง

๒.๔ แนวคิดเกี่ยวกับพระสังฆาธิการ

ในการวิจัยครั้งนี้จำเป็นต้องทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้องกับพระสังฆาธิการ ซึ่งมีนักปราชญ์ นักวิชาการ และนักการศึกษาได้กล่าวถึง “พระสังฆาธิการ” มีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งมีฐานะเป็นพระภิกษุ ในพระพุทธศาสนาโดย เฉพาะวัดถือว่า มีส่วนสำคัญที่มีพระสังฆาธิการ (เจ้าอาวาส) จะต้องรับผิดชอบ ในด้านปกครองดูแลวัด มีการพัฒนาวัดการรักษาความสะอาด ความเป็นระเบียบเรียบร้อยภายในวัด ให้เป็นสถานที่น่านั่งสมาธิของผู้เข้ามาหาสู่วัด และต้องช่วยบำบัดทุกข์บำรุงสุข คอยควบคุมดูแลความ ประพฤติของพระภิกษุสามเณร และผู้ที่อาศัยอยู่ในวัดนั้น ให้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบตามพระธรรมวินัย และเป็นขวัญกำลังใจและเป็นที่พักของประชาชน ในยามที่ชาวบ้านมีความสุข มีความทุกข์เดือดร้อน ให้ความช่วยเหลือในเบื้องต้น เช่น น้ำท่วม ไฟไหม้^{๘๘} เป็นต้น

“พระสังฆาธิการ” เป็นคำรวมตำแหน่งพระภิกษุผู้ปกครองคณะสงฆ์ ตามพระราชบัญญัติ คณะสงฆ์ พ.ศ.๒๕๐๕ ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ.๒๕๓๕ เริ่มใช้มาแต่ พ.ศ.๒๕๐๖ จนถึงปัจจุบัน โดยมีกฎหมายตราสามดวง ฉบับที่ ๕ (พ.ศ.๒๕๐๖) ว่าด้วยการแต่งตั้งถอดถอน พระสังฆาธิการ กำหนดนามเป็นครั้งแรก โดยเปลี่ยนคำว่า “พระคณาธิการ” มาเป็น “พระสังฆาธิการ” ให้สอดคล้องกับลักษณะการดำเนินกิจการคณะสงฆ์ รวมคำว่า “พระ” “สังฆ” และ “อธิการ” เป็น “พระสังฆาธิการ”^{๘๙} แปลตามรูปศัพท์ว่า “พระภิกษุผู้ทำงานโดยสิทธิขาดในทางคณะสงฆ์” “พระภิกษุ ผู้ทำงานคณะสงฆ์โดยมีอำนาจเต็มตามตำแหน่ง” ซึ่งในแม่บทท่านบัญญัติว่า หมายถึง “พระภิกษุผู้ดำรง ตำแหน่งปกครองคณะสงฆ์” มีตำแหน่งดังนี้

- ๑) เจ้าคณะใหญ่
- ๒) เจ้าคณะภาค รองเจ้าคณะภาค
- ๓) เจ้าคณะจังหวัด รองเจ้าคณะจังหวัด
- ๔) เจ้าคณะอำเภอ รองเจ้าคณะอำเภอ
- ๕) เจ้าคณะตำบล รองเจ้าคณะตำบล
- ๖) เจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาส

เจ้าคณะและเจ้าอาวาสดังกล่าวนี้ เป็นผู้ทำงานคณะสงฆ์อย่างมีอำนาจเต็มตามกฎหมายและ ครอบคลุมงานทุกส่วนในเขตปกครองหรือในวัด ส่วนรองเจ้าคณะ รองเจ้าอาวาส และผู้ช่วยเจ้าอาวาส จะมีอำนาจหน้าที่เต็มตามตำแหน่ง ก็เพราะได้รับการมอบหมาย จึงบัญญัตินามว่า “พระสังฆาธิการ” ซึ่งเทียบได้กับข้าราชการของฝ่ายราชอาณาจักร ส่วนเลขานุการเจ้าคณะและเลขานุการรองเจ้าคณะหา ได้เป็นพระสังฆาธิการไม่ เพราะเป็นเพียงผู้ทำการเลขานุการ^{๙๐}

^{๘๘} นายอรรถ วิถีเจริญ, สถาบันพระสังฆาธิการ, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนา แห่งชาติ ๒๕๕๕), หน้า ๑๐๘.

^{๘๙} คู่มือพระสังฆาธิการ, พระราชบัญญัติคณะสงฆ์, พระราชกฤษฎีกา, กฎ, ระเบียบ, คำสั่งของคณะ สงฆ์, และมหาเถรสมาคม, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๘), หน้า ๒๑๔.

^{๙๐} สมคิด ดวงจักร, การเลขานุการและงานสารบรรณทางคณะสงฆ์ไทย, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ๒๕๕๖), หน้า ๕๙.

กฎหมายเถรสมาคม ฉบับที่ ๒๔ (พ.ศ.๒๕๔๑) ว่าด้วยการแต่งตั้งถอดถอนพระสังฆาธิการ ได้กำหนดจรรยาพระสังฆาธิการไว้^{๙๑} ดังต่อไปนี้

ข้อ ๔๔ พระสังฆาธิการต้องเอื้อเฟื้อต่อกฎหมาย พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ กฎกระทรวง กฎหมายเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ ประกาศ พระบัญชาสมเด็จพระสังฆราชและปฏิบัติตามหลักพระธรรมวินัยโดยเคร่งครัด

ข้อ ๔๕ พระสังฆาธิการต้องเชื่อฟังและปฏิบัติตามคำสั่งของผู้บังคับบัญชาซึ่งสั่งโดยชอบด้วยอำนาจหน้าที่ ถ้าไม่เห็นด้วยคำสั่งนั้นให้เสนอความเห็นคัดค้านเป็นลายลักษณ์อักษร ภายใน ๑๕ วัน นับแต่วันที่ได้รับทราบคำสั่งและเมื่อได้คัดค้านดังกล่าวมานั้นแล้ว แต่ผู้สั่งมิได้ถอนหรือแก้คำสั่งนั้น ถ้าคำสั่งนั้นไม่ผิดพระวินัยต้องปฏิบัติตาม แล้วรายงานจนถึงผู้สั่ง

ในกรณีที่มีการคัดค้านคำสั่งดังกล่าวในวรรคแรก ให้ผู้ส่งรายงานเรื่องทั้งหมดไปยังผู้บังคับบัญชาเหนือตนเพื่อพิจารณาสั่งการ

ในการปฏิบัติหน้าที่ ห้ามมิให้ทำการข่มผู้บังคับบัญชาเหนือตนเว้นแต่จะได้รับอนุญาตพิเศษเป็นครั้งคราว

ข้อ ๔๖ พระสังฆาธิการต้องตั้งใจปฏิบัติหน้าที่ด้วยความระมัดระวังมิให้เกิดความเสียหายแก่การคณะสงฆ์และการศาสนา และห้ามมิให้ละทิ้งหน้าที่โดยไม่มีเหตุผลอันสมควร

ข้อ ๔๗ พระสังฆาธิการต้องตั้งใจปฏิบัติหน้าที่โดยชอบ และห้ามมิให้ใช้อำนาจหน้าที่ในทางที่ไม่สมควร

ข้อ ๔๘ พระสังฆาธิการต้องสุภาพเรียบร้อยต่อผู้บังคับบัญชาเหนือตนและผู้อยู่ในปกครอง

ข้อ ๔๙ พระสังฆาธิการต้องรักษาส่งเสริมสามัคคีในหมู่คณะ และช่วยเหลือซึ่งกันและกันในทางที่ชอบ

ข้อ ๕๐ พระสังฆาธิการต้องอำนวยความสะดวกในหน้าที่การคณะสงฆ์และการศาสนา

ข้อ ๕๑ พระสังฆาธิการต้องรักษาข้อความอันเกี่ยวกับการคณะสงฆ์ที่ยังไม่ควรเปิดเผย

“พระสังฆาธิการ” เป็นนามบัญญัติตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.๒๕๐๕ ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ.๒๕๓๕ มีอำนาจหน้าที่ในการปกครองคณะสงฆ์ในเขตปกครองของตน คือบริหารการคณะสงฆ์และการพระศาสนาตามที่กำหนดคงยึดเอาเฉพาะลักษณะงานในองค์การนั้นๆ เปลี่ยนเรียกว่า “การ”^{๙๒} กล่าวคือการศาสนศึกษา เป็นงานในหน้าที่ขององค์กรปกครองคณะสงฆ์ เป็นหน้าที่ของพระสังฆาธิการที่จะต้องปฏิบัติให้งานด้านการศึกษาขึ้นให้บรรลุผล แต่วิธีดำเนินการนั้น ให้เป็นไปตามที่กำหนดในระเบียบมหาเถรสมาคม มีรายละเอียด ดังนี้

การศึกษา คือการจัดสภาพการเรียนรู้ทั้งในและนอกหลักสูตร เน้นการเรียนการสอนวิชาการตามหลักสูตรเป็นงานหลัก และมีการศึกษาอบรมเป็นงานรอง ภายใต้หลักการศึกษา ๓ ประการ

^{๙๑} กนก แสนประเสริฐ, กฎหมายเถรสมาคม ฉบับที่ ๒๔ (พ.ศ.๒๕๔๑) ว่าด้วยการแต่งตั้งถอดถอนพระสังฆาธิการ, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๔๙), หน้า ๘๔.

^{๙๒} พระธรรมปริยัติโสภณ (วรวิทย์ คงคปญโญ), การพัฒนาพระสังฆาธิการ ภาค ๒ ภาคปฏิบัติการ, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๑๖.

คือ ศิล เรียนเรื่องศิลป ระเบียบวินัย เพื่อเป็นเครื่องมือในการพัฒนาพฤติกรรมให้สะอาด สมานธิ เรียนเรื่องสมานธิ คือ วิธีทำจิตใจให้สงบ เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการพัฒนาสภาพจิตใจให้มั่นคง ปัญญา เรียนเรื่องปัญญา คือ ความรู้ทั่วไปเพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการพัฒนาทัศนคติให้ถูกต้อง

การศึกษา คือการเล่าเรียนพระธรรมวินัยทางพระพุทธศาสนา ของบรรพชิตและคฤหัสถ์ เป็นกิจการของคณะสงฆ์ประการหนึ่งที่สำคัญยิ่งในอำนาจหน้าที่ของมหาเถรสมาคมมีความตอนหนึ่งว่า “ควบคุมและส่งเสริมการศาสนศึกษา” ของคณะสงฆ์ (ม.๑๕ ตรี) และในระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลางมหาเถรสมาคมได้กำหนดวิธีดำเนินการควบคุม และส่งเสริมการศึกษาให้ดำเนินไปด้วยดี^{๙๓}

การศาสนศึกษา หมายถึง การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมของคณะสงฆ์ ทั้งแผนกธรรมบาลี แผนกสามัญศึกษา รวมทั้งการส่งเสริมพระภิกษุสงฆ์สามเณรศึกษาพระปริยัติธรรมทุกๆ วิธีที่ไม่ขัดแย้งต่อพระธรรมวินัย^{๙๔}

การศาสนศึกษา หมายถึง การศึกษาพระปริยัติธรรมและการศึกษาอื่นๆ อันสมควรแก่สมณะ การศึกษาของสงฆ์แต่เดิมนั้นเริ่มต้นมาแต่สมัยพุทธกาล และบุคคลที่เข้ามาสู่สังฆมณฑลในครั้งพุทธกาล ตามประวัติความเป็นมาส่วนมาก มักจะได้รับการศึกษาทั้งคติทางโลกและคติทางธรรมมาเป็นอย่างดีตามลัทธิศาสนาในสมัยนั้น เป็นต้นว่าเรียนจบไตรเพทมาก่อนการศึกษาของสงฆ์ในสมัยพุทธองค์ยังทรงพระชนม์อยู่มี ๒ ประการคือ ๑) คัน ณะธูระ คือธูระฝ่ายคัมภีร์ กิจด้านการเรียน ๒) วิปัสสนาธูระ คือ ธูระฝ่ายเจริญวิปัสสนาวิปัสสนา กิจด้านการบำเพ็ญภาวนาหรือเจริญพระกรรมฐาน ซึ่งรวมทั้งสมณะด้วยเรียกรวมเข้าในวิปัสสนาโดยฐานเป็นส่วนคลุมยอด

การส่งเสริมการศึกษาของคณะสงฆ์ในจังหวัดชลบุรีนั้นนอกจากจะส่งเสริมให้พระภิกษุสามเณรได้ศึกษาวิชาทางโลกในระดับมหาวิทยาลัยสงฆ์ ซึ่งส่วนหนึ่งเป็นการศึกษาทฤษฎีตะวันตกและหลักธรรมในพระพุทธศาสนา เป็นการบูรณาการให้พระภิกษุสามเณรมีความรู้ได้อย่างกว้างขวางและยังส่งเสริมให้พระภิกษุสามเณรได้ใช้หลักธรรมดำเนินชีวิต เป็นธูระให้กับพระพุทธศาสนา คือ ๑) คันธธูระ คือธูระฝ่ายคัมภีร์กิจด้านการเรียน และบูรณาการกับศาสตร์ของตะวันตก ๒) วิปัสสนาธูระ คือ ธูระฝ่ายเจริญวิปัสสนาวิปัสสนา กิจด้านการบำเพ็ญภาวนาหรือเจริญพระกรรมฐานซึ่งรวมทั้งสมณะด้วยเรียกรวมเข้าในวิปัสสนากรรมฐาน คือการดำเนินกิจการคณะสงฆ์ให้สำเร็จไปด้วยดีและหลักอิทธิบาท ๔ คือการส่งเสริมการศึกษาของคณะสงฆ์ให้สำเร็จด้วยความมี ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา ด้วยความมุ่งมั่นให้พระพุทธศาสนามีความเจริญรุ่งเรืองสืบต่อไป

สรุป พระสังฆาธิการเป็นตำแหน่งทางการปกครองทางคณะสงฆ์ระดับเจ้าอาวาส เจ้าคณะตำบล เจ้าคณะอำเภอ และเจ้าคณะจังหวัด ในจังหวัดชลบุรี มีหน้าที่หลักคือการปกครองคณะสงฆ์ให้อยู่ในความเรียบร้อยดีงาม และมีหน้าที่หลักจัดการศึกษา คือ การอบรมและสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่

^{๙๓}วิรัช ธีรพันธุ์เมธี และทองใบ อีรณันท์ทางกูร, **คู่มือพระสังฆาธิการ**, (กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก, ๒๕๔๖), หน้า ๒๐๕.

^{๙๔}กรมการศาสนา, **คู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วยเรื่องการคณะสงฆ์และการศาสนา**, (กรุงเทพมหานคร : การศาสนา, ๒๕๔๐), หน้า ๙.

บรรพชิตและคฤหัสถ์ โดยการจัดให้มีการศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติธรรมธรรมแผนกธรรม แผนกบาลี ด้วยการส่งเสริมจัดการเรียนการสอน พระธรรมวินัย ด้วยการสนับสนุนในด้านปัจจัยต่างๆ ในการอำนวยความสะดวกในการส่งเสริมด้านการศึกษาและส่งเสริมให้ดำเนินชีวิตด้วยหลักธรรมในพระพุทธศาสนา คือ ชุระ ๒ ประการ และหลักแห่งความสำเร็จ คือคุณเครื่องให้สำเร็จความประสงค์ ๔ อย่าง คือ อิทธิบาทธรรม ๔ ประการ

ตารางที่ ๒.๗ สรุปแนวคิดเกี่ยวกับพระสังฆาธิการ

นักวิชาการ/หรือแหล่งข้อมูล	แนวคิดหลัก
พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ฒมจิตโต), (๒๕๔๒, หน้า ๗๗)	การปกครอง หมายถึงภารกิจ ที่วัดโดยภิกษุผู้เป็นเจ้าของอาวาส หรือ เจ้าคณะปกครองสอดส่องดูแล รักษาความเรียบร้อย ด้ยดีงาม ปฏิบัติตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎ ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่งประกาศของมหาเถรสมาคม
วิรัช ธีรพันธุ์เมธี และทองใบ ธีรนนท์ทางกูร, (๒๕๔๖, หน้า ๒๐๕)	การศาสนศึกษา คือการศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัยทางพระพุทธศาสนาของบรรพชิตและคฤหัสถ์ เป็นกิจการของคณะสงฆ์ประการหนึ่งที่สำคัญยิ่งในอำนาจหน้าที่ของมหาเถรสมาคม
นายอรรถ วิถีเจริญ, (๒๕๕๕, หน้า ๑๐๘)	พระสังฆาธิการ (เจ้าอาวาส) จะต้องรับผิดชอบในด้านปกครองดูแลวัดมีการพัฒนาวัดการรักษาความสะอาด ความเป็นระเบียบเรียบร้อยภายในวัด
คู่มือพระสังฆาธิการ, (๒๕๔๘, หน้า ๒๑๔)	๑) เจ้าคณะใหญ่ ๒) เจ้าคณะภาค รองเจ้าคณะภาค ๓) เจ้าคณะจังหวัด รองเจ้าคณะจังหวัด ๔) เจ้าคณะอำเภอ รองเจ้าคณะอำเภอ ๕) เจ้าคณะตำบล รองเจ้าคณะตำบล ๖) เจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาส
พระธรรมปริยัติโสภณ (วรวิทย์ คงคปญโญ), (๒๕๔๕, หน้า ๑๖)	๑. การรักษาความเรียบร้อยดีงาม (เดิมคืองานในองค์การปกครอง) ๒. การศาสนศึกษา (เดิมคืองานในองค์การศึกษา) ๓. การเผยแผ่พระพุทธศาสนา (เดิมคืองานในองค์การเผยแผ่) ๔. การสาธารณูปการ ๕. เพิ่มการศึกษาสงเคราะห์และการสาธารณสงเคราะห์
กรมการศาสนา, (๒๕๔๐, หน้า ๙)	การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมของคณะสงฆ์ ทั้งแผนกธรรมบาลี แผนกสามัญศึกษา รวมทั้งการส่งเสริมพระภิกษุสงฆ์ สามเณรศึกษาพระปริยัติธรรมทุกๆ วิธีที่ไม่ขัดแย้งต่อพระธรรมวินัย

ตารางที่ ๒.๗ สรุปแนวคิดเกี่ยวกับพระสังฆาธิการ (ต่อ)

นักวิชาการ/หรือแหล่งข้อมูล	แนวคิดหลัก
กนก แสนประเสริฐ, (๒๕๔๗, หน้า ๘๔)	กฎหมายเถรสมาคม ฉบับที่ ๒๔ (พ.ศ.๒๕๔๑) ว่าด้วยการแต่งตั้งถอดถอนพระสังฆาธิการ ได้กำหนดจริยาพระสังฆาธิการ
สมคิด ดวงจักร, (๒๕๕๖, หน้า ๕๙)	พระสังฆาธิการ ซึ่งเทียบได้กับข้าราชการของฝ่ายราชอาณาจักร ส่วนเลขานุการเจ้าคณะ และเลขานุการรองเจ้าคณะ หาได้เป็นพระสังฆาธิการไม่ เพราะเป็นเพียงผู้ทำการเลขานุการ

๒.๕ หลักพุทธธรรม

๒.๕.๑ อธิธิบาท ๔

หลักธรรมที่นำผู้ปฏิบัติไปสู่ความสำเร็จ ส่งเสริมให้บรรลุเป้าหมายความสำเร็จของตนเอง ซึ่งเป้าหมายความสำเร็จของแต่ละชีวิตนั้นก็ย่อมที่จะแตกต่างกันไป ไม่ว่าจะเป็นความสำเร็จในการเรียน ต้องการผลการเรียนที่ดีในสายวิชาที่ตนชอบ เรียนจบตามเป้าหมาย ความสำเร็จในหน้าที่การงานอยากเลื่อนตำแหน่ง อยากเป็นผู้จัดการบริษัท อยากให้คนอื่นนับหน้าถือตา หรือจะเป็นความสำเร็จในครอบครัว อยากมีครอบครัวที่สมบูรณ์แบบ อยากมีบ้าน อยากมีรถ อยากมีธุรกิจเป็นของตัวเองจะเห็นได้ว่าชีวิตคนเราหนึ่งชีวิตไม่จำเป็นจะต้องมีเป้าหมายความสำเร็จ เพียงแค่เป้าหมายเดียวเท่านั้น แต่การบรรลุเป้าหมายที่วางไว้ขั้นแรกเปรียบเหมือนการต่อบันไดที่จะขึ้นไปสู่ความสำเร็จขั้นต่อไป และนั่นจะส่งผลทำให้เรามีแรงใจที่จะบรรลุเป้าหมายที่สูงขึ้นเรื่อยๆ มีทฤษฎีขั้นตอนและแนวคิดที่จะนำไปสู่การบรรลุความสำเร็จนั้นได้ แต่หากพูดถึงหลักธรรมะที่เป็นแนวคิด และหลักปฏิบัติจากคำสอนขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่ไม่ล้าสมัย ที่สามารถเข้าถึงและเข้าใจได้โดยง่ายคือนั่นคือ “อธิธิบาท ๔”

อธิธิบาท ๔ เป็นแนวทางในการศึกษาเล่าเรียน การทำงาน และการประกอบสัมมาชีพให้ประสบความสำเร็จที่พระพุทธองค์ได้ทรงสวดไว้อย่างแยกคล้าย อันประกอบด้วยแนวปฏิบัติ ๔ ข้อคือ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา ซึ่งก็ท่องได้จำได้แต่จะมีสักกี่คนที่ปฏิบัติได้ครบครบถ้วนความทั้ง ๔ ข้ออันเป็น ๔ ขั้นตอนที่ต้องเนื่องหนุนเสริมกันจะขาดข้อใดข้อหนึ่งไม่ได้ด้วยว่ามันเป็นกระบวนการที่เชื่อมโยงกันทั้ง ๔ ข้อ จึงจะทำให้เราประสบผลสำเร็จในชีวิตและการงานได้ตามความมุ่งหวัง ดังต่อไปนี้

๑) ฉันทะ คือ การมีใจรักในสิ่งที่ทำ ใจที่รักอันเกิดจากความศรัทธาและเชื่อมั่นต่อสิ่งที่ทำ จึงจะเกิดผลจริงตามควรเราเคยได้ยินคำว่า “ขอฉันทามติจากประชุม” หรือ “มีฉันทะร่วมกัน” ก่อนเลิกการประชุมบางอันเป็นเสมือนสัญญาระหว่างกันว่าจะทำสิ่งนั้นสิ่งนี้ร่วมกัน หรือละเว้นบางสิ่งร่วมกัน ซึ่งความเข้าใจในข้อนี้คิดว่าถูกเพียงครึ่งเดียวเพราะความหมายของ “ฉันทะ” นั้นไม่ใช่แปลว่าเป็นสัญญาภาษากระดาก หรือสัญญาที่ให้ไว้กับมวลหมู่สมาชิกเท่านั้น หากแต่เป็นสัญญาใจและเป็นใจที่ผูกพัน เป็นใจที่ศรัทธาและเชื่อมั่นต่อสิ่งนั้นอยู่เต็มเปี่ยม จึงจะเกิดความเพียรตามมา เปรียบได้กับนักวิจัยที่ศรัทธาและเชื่อมั่นในแนวคิดแนวปฏิบัติของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นซึ่งอาจมีมากน้อยต่างกันคงไม่มีใครบอกได้นอกจากตัวนักวิจัยเองและผลของงานที่เกิดขึ้นจริงเป็นที่ประจักษ์ต่อสาธารณชนการมีใจ

รักถือว่าสำคัญมาก ไม่ใช่ทำให้รักเพื่ออะไรสักอย่าง หรือ ห้ามใจไม่ให้รักมันก็ยากยิ่งพอๆ กันเพราะ รักดังกล่าวไม่ได้เกิดจากความรักรักความศรัทธาของเราจริงๆ ขึ้นทำไปก็มีแต่จะทุกข์ทรมานแม้จะได้บาง สิ่งที่น่าหวังแล้วก็ตาม ที่สำคัญเป็นการแอบแฝงมาจากความคิดอื่นศรัทธาอื่นที่เราพยายามหาเหตุและ ผลมาอธิบายว่า มันคือสิ่งเดียวกันเพื่อให้สามารถดำเนินไปได้ หรือเพื่อให้ตัว เองสบายใจ แต่ถ้าเรามีใจ ศรัทธาอันแรงกล้าแล้ว พลังสร้างสรรค์ก็จะบังเกิดขึ้นกับเราอย่างมหัศจรรย์ทีเดียว

เราจะสร้างฉันทะให้เกิดขึ้นได้อย่างไรพระพุทธองค์เคยสอนไว้ว่ามนุษย์เราต้องเลือกที่จะ ศรัทธาบางอย่างและหมั่นตรวจสอบศรัทธาของตัวเองว่าดีต่อตัวเองและดีต่อผู้อื่นอันรวมถึงสังคมโดยรวมหรือไม่ เมื่อดีทั้งสองอย่างก็จงมุ่งมั่นที่จะทำด้วยความตั้งใจ และหากไม่ดีก็จงเปลี่ยนแปลงศรัทธา เสียใหม่ ซึ่งเราต้องเลือกไม่เช่นนั้นเราจะกลายเป็นคนที่สับสนไม่มีแก่นสารและเป็นคนไร้รากในที่สุด เมื่อเป็นคนไม่มีแก่นสารก็就会被ชักชวนไปในทางที่ไม่ดีได้ง่ายนั่นเอง หากจะฝึกฝนตนเอง อาจเริ่มจาก การตั้งคำถามกับตัวเองว่าเราศรัทธาอะไรอยู่ เพราะคนเราเมื่อศรัทธาอะไรก็จะได้พบกับสิ่งนั้นเข้าถึง สิ่งนั้น ศรัทธาในเทคโนโลยีเราก็จะเข้าถึงเทคโนโลยี ศรัทธาต่อชาวบ้านเราก็จะเข้าถึงชาวบ้านศรัทธา ต่อวัตถุก็จะเข้าถึงวัตถุ ศรัทธาต่อลาภยศสรรเสริญก็จะเข้าถึงลาภถึงยศเข้าถึงตำแหน่งศรัทธาต่อความ ก็เข้าถึงความรู้ หรือศรัทธาต่อหลักธรรมก็จะเข้าถึงธรรม หรือไม่ศรัทธาอะไรเลยก็ไม่เข้าถึงก็ไม่เข้า ถึงอะไรเลย เพราะความศรัทธานำมาซึ่งมุ่งมั่นทุ่มเทเพื่อทำทุกอย่างให้ได้มาซึ่งสิ่งที่เราศรัทธานั้นเอง ขณะเดียวกันก็ลองตรวจสอบตัวเองดูว่าสิ่งที่เราศรัทธากับสิ่งที่ยึดถือของเราศรัทธานั้นตรงกันหรือไม่ หากตรงกันก็เรียนรู้ที่จะเปลี่ยนแปลงตน หรือหากไม่ตรงกันก็เรียนรู้ที่จะให้โอกาสตัวเองไปสู่แห่งที่ที่ เหมาะสมกว่าหลายคนคงเคยได้ยินประโยคที่ว่า Where there is the will, there is the way. ที่ใด มีความปรารถนาอันแรงกล้าที่นั่นย่อมมีหนทางเสมอขอเพียงแต่ให้มีความตั้งใจแน่วแน่ที่จะประสบความสำเร็จในเรื่องนั้นๆ ให้ได้ด้วยความมุ่งมั่น ไม่ท้อถอย ย่อมมีหนทางนำเราไปสู่ความสำเร็จได้เสมอ

๒) วิริยะ คือ ความมุ่งมั่นทุ่มเท เป็นความมุ่งมั่นทุ่มเททั้งกายและใจ ที่จะเรียนรู้และทำให้ เข้าถึงแก่นแท้ของสิ่งนั้นเรื่องนั้น ถ้าหากกระทำก็จะทำจนเชี่ยวชาญจนเป็นผู้รู้ ถ้าหากศึกษาก็จะศึกษา ให้รู้จนถึงรากเหง้าของเรื่องราวต่างๆ ดังนั้น คำว่า “วิริยะ” จึงหมายถึงความเพียรพยายามอย่างสูงที่ จะทำตามฉันทะหรือศรัทธาของตัวเอง หากเราไม่มีความเพียรแล้วก็อนุมานได้ว่าเรามีฉันทะหลอกๆ หรือศรัทธาหลอกๆ ทั้งโกหกตัวเองและหลอกผู้อื่น เพื่ออะไรนั่น ผลงานที่เขาทำจะชี้ชัดออกมาเองว่า ทำเพื่ออะไร ดังนั้นนักวิจัยจึงต้องมีใจที่รัก และรักต่อการทำงานวิจัยเพื่อแก้ปัญหาอันเป็นศรัทธาสูงสุด หากไม่เป็นเช่นนั้น ก็ได้แต่เพียงศรัทธาปากเปล่าที่ไร้แก่นสารของความมุ่งมั่นและทุ่มเท หากแต่มีศรัทธา อื่นให้ครุ่นคิดและกระทำอยู่ วิริยะนี้มาคู่กับความอดทนอดกลั้น เป็นความรู้สึกไม่ย่อท้อต่อปัญหาและ มีความหวังที่จะเอาชนะอุปสรรคทั้งปวง โดยมีศรัทธาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ นำใจ และเตือนใจ ความอดทนเป็นเครื่องมือสำหรับคนใจเย็นและใจงามด้วย ไม่ใช่ทุ่มทะเลดุดันรบเร้าและรุ่มร้อนเพราะมัน จะทำให้มีโอกาสผิดพลาดได้ง่าย หรือสูญเสียความอดทนในที่สุด ดังนั้น ความวิริยะอุสาหะจึงเป็น วิธีทางของบุคคลที่หาญกล้าและท้าทายต่ออุปสรรคใดๆ ทั้งมวล ความวิริยะมันเกิดจากอะไร เกิดจาก ศรัทธาหรือฉันทะนั้นเอง และเป็นศรัทธาที่มั่นคงด้วยไม่ว่าจะมีอุปสรรคใดๆ มากกระทบก็ตามก็จะไม่ เปลี่ยนแปลง แต่อาจปล่อยวางหรือวางเฉยในบางเวลาบางสถานการณ์บ้าง เพื่อรอสถานะที่เหมาะสม

กว่า ความวิริยะไม่ใช่ความอดทนอย่างเอาเป็นเอาตายหรือต้องให้ได้เสมอ แต่มันคือความแยบยลและเลือกที่จะทำบางอย่างเพื่อรักษาศรัทธาไว้หรือเพื่อรอวาระที่เหมาะสมอันหมายถึงการบรรลุผลแห่งศรัทธาถ้าจะฝึกฝนเรื่องความวิริยะแล้วคงต้องเริ่มจากความคิดที่ว่า ต้องหมั่นฝึกฝนตนเองบ่อยๆ หมั่นทำหมั่นคิดหมั่นเขียนหมั่นนำเสนอและอย่าขี้เกียจ อยากลัวความผิดพลาดและจงกล้าแสดงออกซึ่งความรับผิดชอบต่อความล้มเหลวของตัวเองอย่าท้อต่องานหนักและงานมากให้คิดว่าทำมากรู้มากเก่งมากขึ้น อย่ายบ่นว่าไม่มีเวลาเพราะเวลามีเท่าเดิม

๓) จิตตะ คือ ใจที่จดจ่อและรับผิดชอบ เมื่อมีใจที่จดจ่อแล้วก็จะเกิดความรอบคอบตามคำนี้ยิ่งใหญ่มากปัจจุบัน สังคมซับซ้อน มีสิ่งใหม่ๆ เกิดขึ้นมากมาย แต่ละคนมีภาระหน้าที่ ที่ต้องทำมากมาย ไม่รู้จะทำอะไรก่อน เวลาอ่านหนังสือก็คิดถึงงานที่รับผิดชอบ เวลาอ่านทำงานก็คิดว่าต้องอ่านหนังสือเพื่อเตรียมตัวสอบ ไม่สามารถมีจิตจดจ่ออยู่กับสิ่งใดสิ่งหนึ่งได้นาน ผลคือ ทำอะไรก็ไม่ดีสักอย่างทำผิดๆ ถูกๆ อยู่นั่นแหละ แต่ถ้าเรามีใจที่จดจ่อต่อสิ่งที่เราคิดเราทำและรับผิดชอบแล้ว ไม่ว่าจะเป็นการเรียนหรือการงานก็ตามทุกอย่างก็จะดีขึ้นเอง เราก็จะมีความรอบรู้มากขึ้นเรื่อยๆ ด้วยใจที่จดจ่อตั้งมั่นและใฝ่เรียนรู้ของเรา เมื่อมีความรอบรู้มากขึ้นก็จะเกิดความรอบคอบตามมา เมื่อมีความรอบคอบแล้วการตัดสินใจทำอะไรก็จะเกิดความผิดพลาดน้อยตามไปด้วย ความรอบคอบจะเกิดขึ้นไม่ได้เลยหากไม่รอบรู้ ดังนั้น การที่คนจะรอบรู้ได้นั้น ต้องหมั่นศึกษาเรียนรู้อยู่เป็นเนืองนิจ ติดตามข่าวสารบ้านเมืองสม่ำเสมอ ต้องอ่านหนังสืออย่าให้ขาดและหลากหลายโดยไม่ยึดติดกับเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ประการสำคัญต้องฝึกตั้งคำถามกับตัวเองกับเรื่องราวต่างๆที่เกิดขึ้นรอบตัวเราพร้อมกับค้นหาคำตอบให้ได้ การฝึกสนทนากับผู้รู้บ่อยๆ ก็เป็นสิ่งจำเป็น ซึ่งเมื่อเราทำได้อย่างนี้แล้ว เราก็จะเป็นผู้ที่เข้าใจลึกความรอบรู้ไปโดยปริยายเมื่อเราเข้าใจลึกความรอบรู้แล้วก็ไม่ใช่เรื่องยากที่จะวิเคราะห์หาคุเคราะห์เนื้อแท้ของเรื่องราวนั้นๆ ออกมาสู่การตัดสินใจของหมู่คณะหรือแม้แต่เรื่องส่วนตัวของเราเอง ดังนั้น ความรอบคอบจึงแฝงไปด้วยความรอบรู้ตามสภาพจริงของมันอันเป็นแนวปฏิบัติที่คนรุ่นใหม่ต้องสร้างให้เกิดเป็นนิสัยแก่ตนเอง ความรอบคอบนอกจากจะดำรงอยู่กับความรอบรู้แล้ว ยังต้องอาศัยความดีงามเป็นเครื่องเตือนสติด้วย ถึงจะสามารถใช้จิตของเราพิจารณาและตรึกตรองในเนื้อแท้ของสิ่งต่างๆ นั้นได้อย่างเหมาะสม เพราะความดีงามตามแบบอย่างของคุณธรรมตามหลักศาสนาและจริยธรรมของสังคมนั้นเป็นสิ่งเดียวที่จะทำให้มนุษย์อยู่ร่วมกันอย่างปรกติสุข

๔) วิมังสา คือ การทบทวนในสิ่งที่ได้คิดได้ทำมา อันเกิดจากการมีใจรัก (ฉันทะ) แล้วทำด้วยความมุ่งมั่น (วิริยะ) อย่างใจจดใจจ่อและรับผิดชอบ (จิตตะ) โดยใช้วิจารณ์ญาณอย่างรอบรู้และรอบคอบ จึงนำไปสู่การทบทวนตัวเอง และทบทวนองค์กรหรือทบทวนขบวนการ ทบทวนในสิ่งที่ได้คิดสิ่งได้ทำผ่านมาว่าเกิดผลดีผลเสียอย่างไร ทั้งที่เป็นเรื่องส่วนตัวของเราเองและเป็นเรื่องที่เราคิดร่วมทำกับคนอื่น เพื่อปรับปรุงปรับแก้ไขให้ดียิ่งขึ้น การทบทวนเรื่องราวจากภายในของตัวเราเองเป็นสิ่งสำคัญมากในยุคปัจจุบันที่ผู้คนเริ่มสับสนวุ่นวายอย่างเข้มข้น ทบทวนความคิดเพื่อตรวจสอบความคิดและการกระทำของเราว่าเราคิดหรือทำจากความคิดอะไร พร้อมกับถามตัวเองว่าเราคิดอย่างนั้นเพื่ออะไร เราทำสิ่งนี้เพื่ออะไร เพื่อความสุขของตัวเองหรือเพื่อความสุขของสังคม ฯลฯ ซึ่งจะทำให้เรารู้ว่าเราควรจะทำอยู่ ณ จุดไหนของสังคมหรือเปลี่ยนแปลงตนเองอย่างไรไปสู่การสร้างสรรค์ตนเองและสังคม

ทั้งดงาม ในการวิจัยและการพัฒนานั้นเรามักจะใช้คำว่า "สรุปทเรียน" เป็นการสรุปผลการดำเนินงานที่ผ่านมาในช่วงระยะเวลาหนึ่ง เพื่อดูว่าสิ่งที่คิดและทำมานั้นมันดำเนินไปในแนวทางที่คาดหวังหรือไม่ หรือว่าคิดไว้อย่างทำอีกอย่าง หรือคิดไว้แต่ไม่ได้ทำเลย หรือทำไปแล้วแต่ไม่ได้อย่างที่มุ่งหวัง ทั้งนี้จะได้วิเคราะห์ต่อไปว่า ที่มันสำเร็จมันเป็นเพราะอะไร และที่มันล้มเหลวมันเกิดจากอะไร เพื่อที่จะได้หาแนวทางแก้ไขหรือหาทางหลีกเลี่ยงผลเสียที่อาจเกิดขึ้น การสรุปทเรียนนั้น คนส่วนใหญ่ยังเข้าใจว่า สรุปเมื่องานเดินทางมาได้ครึ่งทางหรือสิ้นสุดการทำงาน หรืออย่างดีที่สุดมีการทำแผนงานรายไตรมาส คือทุก ๓ เดือน จึงสรุปทเรียนครั้งหนึ่ง แต่จริงๆ แล้วการสรุปทเรียนควรจะทำได้บ่อยๆ อาจเป็นการพูดคุยกันหลังเสร็จสิ้นการทำกิจกรรมทุกครั้ง หรือหลังเลิกงานแต่ละวัน หรือใช้วิธีการแบบไม่เป็นทางการ เพื่อสรุปทเรียนของแต่ละคนให้ได้มากที่สุด หรือพูดคุยกับตัวเองบ้าง การที่เราคุยกับตัวเอง ด้วยสติ ความรู้เนื้อ รู้ตัว จะทำให้เรามองตัวเองชัดเจนขึ้น รู้ว่าขณะนี้ปัญหาของเราคืออะไร และจะแก้ไขยังไง เพราะธรรมชาติของคนเรา สายตาเรามองทอดมองออกไปข้างนอก ทำให้ไม่เห็นตัวเองและสิ่งใกล้ตัว ถ้าจะมองตัวเองต้องส่องกระจก ดังนั้น เราต้องหมั่นถามตัวเองว่า เรารู้อะไรบ้าง ไม่รู้อะไรบ้าง เป้าหมายชีวิตเราคืออะไร แล้วเราจะมีวิธีไปถึงจุดนั้นได้อย่างไร คำถามที่ดีหนึ่งคำถาม ดีกว่าคำตอบร้อยคำตอบ ถ้าเราตั้งคำถามกับตัวเองบ่อยๆ จิตเราก็จะหาคำตอบให้ได้ ไม่เช่นนั้นเราก็มีชีวิตอยู่แบบไม่มีจุดหมายปลายทาง มีแต่ความทุกข์ใจหาทางออกให้กับชีวิตไม่ได้ หรือ ถ้ามีคนอื่นอยู่ด้วยเราก็คุยในใจ สร้างเสียงในใจ (inner voice) แต่หาวิธีที่ได้ผลคือปิดประตูห้องอยู่คนเดียวเงียบแล้วคุยกับตัวเองดังๆ หรือจะคุยกับหมากับแมวก็ได้ แต่ช่วงที่เหมาะสมที่สุดคือช่วงที่รู้สึกว่างและปลอดโปร่งจากเรื่องราวทั้งปวงซึ่งควรทำให้เป็นนิจสิน ดังนั้น "อิทธิบาท ๔" จึงมีความหมายกับคนรุ่นใหม่ที่ต้องการจะเดินทางไปไปสู่ความสำเร็จในชีวิตและการงาน เพราะหากทำได้ตามกระบวนการแล้ว สังคมความรู้ ชุมชนความรู้ และปัจเจกชนความรู้ คงอยู่ไม่ไกลเกินฝัน ประการสำคัญ "อิทธิบาท ๔" ไม่ได้เกิดขึ้นอย่างโดดเดี่ยวจากหลักธรรมข้ออื่นๆ อันเป็นองค์รวมและเชื่อมโยงถึงกัน เพียงแต่อธิบายคนละบทบาทเท่านั้น สิ่งสำคัญ เราได้ใคร่ครวญในเรื่องเหล่านี้มาน้อยเพียงใด เพราะในโลกปัจจุบัน โลกที่สังคม อวิชชามากจนเกินล้น จึงกลายเป็นโลกที่ฉาบฉวยและวุ่นวายสูงสุด นั่นแปลว่าเราต้องฝึกฝนตนเองหลายเท่าตัวเพื่อจะเข้าใจและเข้าถึงหลักธรรมที่ก่อกำเนิดการพัฒนาที่จุดเริ่มต้นของตนเองอย่างแท้จริง

๑) ความหมายของอิทธิบาท ๔

จากพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในอังคุตตรนิกาย ทุกนิบาต ได้กล่าวถึง อิทธิบาท ในอิทธิบาทสูตร ดังนี้

- ๑) เจริญอิทธิบาทที่ประกอบด้วยฉันทสมาธิปานสังขาร (สมาธิที่เกิดจากฉันทะและความเพียรสร้างสรรค์)
- ๒) เจริญอิทธิบาทที่ประกอบด้วยวิริยสมาธิปานสังขาร (สมาธิที่เกิดจากวิริยะและความเพียร สร้างสรรค์)
- ๓) เจริญอิทธิบาทที่ประกอบด้วยจิตตสมาธิปานสังขาร (สมาธิที่เกิดจากจิตตะและความเพียรสร้างสรรค์)

๔) เจริญอิทธิบาทที่ประกอบด้วยวิมังสาสมาธิประธานสังขาร (สมาธิที่เกิดจากวิมังสาและความเพียรสร้างสรรค์)^{๙๕}

จากอิทธิบาทสูตร ดังกล่าวอธิบายความหมายของ อิทธิบาท ๔ ไว้อย่างสนใจ ดังนี้

ความหมายของอิทธิบาท ๔ ไว้ ดังนี้ อิทธิบาท ๔ หมายถึงทางแห่งความสำเร็จมี ๔ ประการ คือ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา ฉันทะคือความพอใจรักใคร่ในสิ่งนั้น วิริยะ คือความเพียรพยายาม จิตตะ คือ ความเอาใจใส่ในสิ่งนั้น วิมังสาคือ ความไตร่ตรองสอบสวนพิจารณาพากเพียรทำเอาจิตฝึกฝน ใช้ปัญญาสอบสวน นี่เป็นอิทธิบาท ๔^{๙๖}

ความหมายของอิทธิบาท ๔ ไว้ดังนี้ อิทธิบาท ๔ คือบทของพระธรรมเช่นว่าจะมี ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา ที่เรียกว่า อิทธิบาทนี้ต้องมีและมีได้โดยไม่รู้สีกตัวคนที่มีการทำงานย่อมทำงานด้วยความพอใจ ความขยันขันแข็งความเอาใจใส่ใคร่ครวญอยู่เสมอนี้เรียกว่าเขามีอิทธิบาททั้งสี่ประการนั้นอยู่โดยไม่รู้สีกตัว^{๙๗}

ความหมายของอิทธิบาท ๔ ไว้ดังนี้ อิทธิบาท คือทางจะไปสู่ความสำเร็จ ๔ ประการคือ ๑) ฉันทะความพอใจ ๒) วิริยะความเพียร ๓) จิตตะความเอาใจใส่ ๔) วิมังสา ไตร่ตรองค้นคว้าในสิ่งนั้นๆ ถ้าเรารักสิ่งนั้น เอาใจใส่สิ่งนั้น มันก็ก้าวหน้าการ คิดการทำ ก็ก้าวหน้าต่อไปเพราะเรารักสิ่งนั้น ถ้าไม่รักมันก็ไม่ไป^{๙๘}

ความหมายของหลักอิทธิบาท ๔ ไว้ดังนี้ อิทธิบาท ๔ คือใช้คุณธรรมนำทางสู่ความสำเร็จที่ตนประสงค์ต้องมีความพึงพอใจมีความเพียรมีสมาธิ จึงทำให้เกิดปัญญาและหัวใจของการบริหารเชิงพุทธที่สำคัญที่สุดคือพรหมวิหาร ๔ ต้องมีทั้งหมดตากุณาให้ความช่วยเหลือสั่งสอนผู้น้อยให้เรียนรู้ที่จะอยู่ได้ด้วยตนเองมีมุทิตา ปลอญให้เขาเติบโตได้ไม่เข้าการแทรกแซงและอุเบกขา รู้จักความพอดีปล่อยวางฝึกจิตให้พอเพียงในสิ่งที่มีที่เป็นนี้คือหลักธรรมประจำใจที่จะช่วยให้เราดำรงชีวิตและบริหารงานได้อย่างที่ประเสริฐและบริสุทธิ์^{๙๙}

ความหมายของอิทธิบาท ๔ ไว้ดังนี้อิทธิบาท๔ คือคุณธรรมที่จะนำผู้ประพฤติปฏิบัติให้ประสบความสำเร็จในสิ่งที่ตนประสงค์ ทำให้เกิดขึ้นได้มิใช่เป็นความเพ้อฝันที่ไม่มีโอกาสประสบความสำเร็จคุณธรรมกลุ่มนี้เรียกว่าอิทธิบาท ๔^{๑๐๐}

^{๙๕}ที.ปา.(ไทย). ๑๑/๓๐๖/๒๗๗.

^{๙๖}พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), การเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงาน, (กรุงเทพมหานคร : สุขภาพใจ, ๒๕๔๙), หน้า ๑๓.

^{๙๗}พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ), การงานทำเป็นสุข, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๔๙), หน้า ๓๐.

^{๙๘}พระธรรมโกศาจารย์ (ปัญญานันทภิกขุ), พจนานุกรมธรรมของท่านปัญญานันทะ, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๕๔), หน้า ๑๕๐.

^{๙๙}พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมมจิตโต), ธรรมในใจของนักบริหารไฮโซ, หนังสือพิมพ์ไทยรัฐ, (๒๐ มิถุนายน ๒๕๕๑) : ๓.

^{๑๐๐}พระเทพดิลก (ระแบบ ฐิตญาโณ), อธิบายหลักธรรมตามหมวดจากนวโกวาท, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๔๘), หน้า ๑๖๖.

ความหมายของอิทธิบาท ๔ ไว้ดังนี้อิทธิบาท ๔ ในปาฐกถาธรรม เรื่อง ภาวนา-ช่วยเสริมเพิ่มกำลังจิต เมื่อวันที่ ๑๑ กันยายน ๒๕๒๐ คือ “อิทธิบาทนี้แปลว่าคุณธรรมที่ก้าวไปสู่ความสำเร็จ เคยมีคนถามพระพุทธเจ้าว่า ที่พระองค์ได้ตรัสรู้สัจธรรมนี้เพราะอะไรพระองค์ก็บอกว่าเพราะเรามีอิทธิบาท ๔ ประการ สมบูรณ์อิทธิบาท ๔ ประการสมบูรณ์เมื่อใดแล้วก็เกิดฤทธิ์ทางใจเกิดอำนาจที่จะกระตุ้นเตือนเร่งเร้าให้มีความก้าวหน้าให้มีการปฏิบัติทันช่วงที่ไม่ชักช้าไม่เสียเวลา”^{๑๐๑}

ความหมายของอิทธิบาท ๔ ไว้ดังนี้อิทธิบาท ๔ คือ หลักธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จ ในการกระทำกิจการงาน หรือการอาชีพประการแรกอิทธิบาทแปลความว่าทางแห่งความสำเร็จกล่าวคือข้อปฏิบัติให้บรรลุความสำเร็จนั่นเอง^{๑๐๒}

ความหมายของอิทธิบาท ๔ ไว้ดังนี้อิทธิบาท ๔ คือคุณธรรมเครื่องให้สำเร็จตามประสงค์ หรือสิ่งประสงค์คนในโลกนี้ย่อมต้องการสิ่งที่ประสงค์แห่งชีวิตกันคนละหลายรูป แบบแต่สิ่งประสงค์ที่คนต้องการตรงกันคือทรัพย์ ยศ และผลงานทรัพย์เป็นสิ่งประสงค์ที่สำคัญยิ่งของชีวิตเพราะทรัพย์เป็นสิ่งอาศัยใช้สอยในการดำรงชีวิตประจำวัน ทรัพย์มีอยู่ ๒ ประการ คือ ทรัพย์สิน ๑ ทรัพย์สมบัติ ๑ ทรัพย์สินคือเงินตราสำหรับใช้จ่ายซื้อขายแลกเปลี่ยนอาหารเครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัยและยารักษาโรค ทรัพย์สมบัติ คือ บ้านเรือน ที่ดิน ที่นา ที่สวนเครื่องใช้ต่างๆ เป็นต้น^{๑๐๓}

ความหมายของอิทธิบาท ๔ ไว้ดังนี้ อิทธิบาทแบ่งได้คือ อิทธิ^{๑๐๔} แปลว่า ทางปฏิบัติ รวมกันเข้าเป็นศัพท์เดียว อิทธิบาท แปลว่า ทางปฏิบัติเพื่อให้บังเกิดฤทธิ์ ฤทธิ์ของ คนสามัญก็คือการทำงานให้สำเร็จสมประสงค์ เพราะฉะนั้นอิทธิบาท จึงแปลว่าคุณเครื่องสำเร็จความ ประสงค์หรืออีกอย่างคือ ปฏิบัติทางความสำเร็จ

ความหมายของอิทธิบาท ๔ ไว้ดังนี้ อิทธิบาท ๔ คือ คุณเครื่องให้บรรลุความสำเร็จ ๔ อย่างด้วยกันได้แก่ ๑) ฉันทะ ความพอใจรักใคร่ในสิ่งนั้น ๒) วิริยะ ความเพียร ๓) จิตตะ เอาใจฝักใฝ่ ๔) วิมังสา ใช้ปัญญาพิจารณาสอบสวนแล้วแสดงความต่างกันเพียงฝ่ายพระอภิธรรมเจริญโลกุตตรฌานประกอบด้วยอิทธิบาท^{๑๐๕}

จากข้อมูลเชิงวิชาการที่กล่าวข้างต้น ผู้วิจัยสามารถสรุปประเด็นสำคัญได้ว่าความหมายและความสำคัญของหลักอิทธิบาท ๔ หมายถึงคุณเครื่องที่นำไปสู่ความสำเร็จ คำสอนทางพระพุทธศาสนา

^{๑๐๑} พระเทพวิสุทธิเมธี (ปัญญานันทภิกขุ), ภาวนาช่วยเสริมเพิ่มกำลังจิต, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๔๖), หน้า ๕๙.

^{๑๐๒} พระราชญาณวิสิฐ (เสริมชัย ชยมงคล), ความสำเร็จหลักธรรมสู่ความสำเร็จและสันติสุข, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๔๕), หน้า ๙.

^{๑๐๓} พระราชปัญญาภิกขุ (สุบิน เขมियो), ประมวลบทพระธรรมเทศนา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรมศาสนา, ๒๕๔๘), หน้า ๒๖๐.

^{๑๐๔} ปิ่น มุกกันต์, แนวสอนธรรมะตามหลักสูตรนักธรรมตรี, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๒๒๖.

^{๑๐๕} สุชีพ ปุญญาณภาพ, พระไตรปิฎกสำหรับประชาชน, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑), หน้า ๖๗๖.

ซึ่งเป็นแหล่งยึดเหนี่ยวจิตใจสำหรับผู้ที่ต้องการความสำเร็จ อย่างมีประสิทธิภาพประกอบด้วยฉันทะ คือ ความพอใจ วิริยะ คือ ความพากเพียร จิตตะ คือ ความเอาใจใส่ และวิมังสา คือ การไตร่ตรอง

๒.๕.๒ องค์ประกอบของหลักอิทธิบาท ๔

ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาค้นคว้าข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับองค์ประกอบของหลักอิทธิบาท ๔ จากแหล่งข้อมูลที่หลากหลาย เพื่อให้เกิดความเข้าใจและเข้าถึงหลักอิทธิบาท ๔ อย่างถ่องแท้ทั้งนี้ได้มีนักวิชาการที่ได้รับการยกย่องจากบุคคลทั่วไปในด้านเป็นผู้มีความรู้ความสามารถเกี่ยวกับหลักอิทธิบาท อิทธิบาท ๔ ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของหลักอิทธิบาท ๔ ไว้ดังนี้

องค์ประกอบของอิทธิบาท ๔

๑) ฉันทะ แปลว่า ความพอใจ ได้แก่ ความมีใจรักใคร่สิ่งที่ทำและพอใจใฝ่ รักในจุดหมายของสิ่งที่ทำนั้นอยากทำสิ่งนั้นๆ ให้สำเร็จอยากให้งานนั้น หรือสิ่งนั้นบรรลุจุดหมายง่ายๆ ว่ารักงานและรักจุดหมายของงานพูดให้ลึกลงไปในทางธรรมว่าความรักความใฝ่ใจปรารถนาต่อภาวะดีงามเต็มเปี่ยมสมบูรณ์ของสิ่งนั้นๆ ของงานนั้นอยากทำให้สำเร็จผลตามจุดหมายที่ดีงามนั้นเมื่อเห็นสิ่งนั้นหรืองานนั้นกำลังเดินทางไปสู่จุดหมายก็เกิดปีติเป็นความเอิบอิมใจครั้งสิ่งหรืองานที่ทำนั้นบรรลุจุดหมายก็รับโสมนัสเป็นความฉ่ำชื่นใจที่พร้อมด้วยความรู้สึกโปร่งโล่งผ่องใสเบิกบานแผ่ออกไปเป็นอิสระไร้ขอบเขต ถ้าสามารถปลุกเร้า ฉันทะ ให้เกิดอย่างแรงกล้า เกิดความรักในคุณค่าความดีงามความสมบูรณ์ของสิ่งนั้นหรือจุดหมายนั้นให้ดีที่สุดให้สำเร็จผลอย่างดีที่สุดความเพียรสร้างสรรค์ก็ย่อมเกิดควบคู่มาด้วย

๒) วิริยะ แปลว่า ความอดทน อดกลั้น บากบั่น ก้าวไป ใจสู้ ไม่ย่อท้อ ไม่หวั่นกลัวต่ออุปสรรคและความยากลำบาก เมื่อคนรู้ว่าสิ่งใดมีคุณค่าควรแก่การบรรลุถึง ถ้าวิริยะเกิดขึ้นแก่เขาแล้ว แม้ได้ยินว่าจุดหมายนั้นจะลุล่วงได้ยากนัก มีอุปสรรคมากหรืออาจใช้เวลาเท่านั้นปี เท่านั้นเดือนเขาก็ไม่ท้อถอยกลับเห็นเป็นสิ่งที่ท้าทายที่เขาจะเอาชนะให้ได้ เรียกว่าเป็นวิริยสมาธิพร้อมทั้งมีปธานสังขารคือความเพียรสร้างสรรค์เข้าประกอบคู่ไปด้วยกัน

๓) จิตตะ แปลว่า ความคิดจดจ่อหรือเอาใจฝักใฝ่ ได้แก่ความมีจิตผูกพันจดจ่อเฝ้าคิดเรื่องนั้นใจอยู่กับงานนั้นไม่ปล่อยไม่ห่างไปไหน ถ้าจิตตะเป็นไปอย่างแรงกล้าในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง หรืองานอย่างใดอย่างหนึ่งคนผู้นั้นจะไม่สนใจไม่รับรู้เรื่องอื่นๆ ไม่สนใจแต่ถ้าพูดเรื่องงาน นั้นจะสนใจเป็นพิเศษทันที บางทีจัดทำเรื่องงานนั้นขลุกข่วนอยู่ได้ทั้งวันทั้งคืน อะไรเกิดขึ้นก็ไม่สนใจ สำหรับกิจนั้นเรียกว่าเป็นจิตตสมาธิพร้อมกันนั้นก็เกิดปธานสังขาร คือความเพียรสร้างสรรค์ร่วมสนับสนุนไปด้วย

๔) วิมังสา แปลว่า ความสอบสวนไตร่ตรอง ได้แก่ การใช้ปัญญาพิจารณาหมั่นใคร่ครวญตรวจตราหาเหตุผลและตรวจสอบข้อยิ่งหย่อนเกินเลยบกพร่องหรือขัดข้องเป็นต้นในกิจที่ทำรู้จักทดลองและคิดค้นหาทางแก้ไขปรับปรุงข้อนี้เป็นการใช้ปัญญาชักนำสมาธิซึ่งจะเห็นได้ไม่ยากคนมีวิมังสาเป็นพวกชอบคิดค้นหาเหตุผลทดลอง เมื่อทำอะไรก็คิดพิจารณาทดสอบว่า ผลนี้เกิดจากสาเหตุอะไร

ทำไมจึงเป็นอย่างนี้ ผลคราวนี้เกิดจากปัจจัยที่เป็นองค์ประกอบเหล่านี้ มีกำลังเรียกว่าวิมังสาสมาธิซึ่งจะมีประธานสังขาร คือ ความเพียรสร้างสรรค์เกิดมาด้วยเช่นเดียวกับสมาธิข้ออื่นๆ^{๑๐๖}

ของอิทธิบาท ๔ ไว้ดังนี้ อิทธิบาทหมายถึงหลักธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จแห่งกิจการนั้นๆ ที่เรียกว่าอิทธิบาท (ธรรมให้ถึงความสำเร็จ) ซึ่งมี ๔ ข้อคือ

๑) ฉันทะ มีใจรัก คือพอใจจะทำสิ่งนั้นและทำด้วยใจรักต้องการทำให้เป็นผลสำเร็จอย่างดีแห่งกิจการหรืองานที่ทำ มีใจสักว่าทำพอให้เสร็จๆ หรือเพียงเพราะอยากได้รางวัลหรือผลกำไร

๒) วิริยะ พากเพียรทำ คือขยันหมั่นประกอบหมั่นกระทำสิ่งนั้นด้วยความพยายามเข้มแข็งอดทน เอาธุระ ไม่ทอดทิ้ง ไม่ทอดย

๓. จิตตะ เอาจิตฝึกฝืน คือตั้งจิตรับรู้ในสิ่งที่ทำ และทำสิ่งนั้นด้วยความคิดไม่ปล่อยใจให้ฟุ้งซ่านเลื่อนลอยใช้ความคิดในเรื่องนั้นบ่อยๆ เสมอๆ

๔) วิมังสา ใช้ปัญญาสอบสวน คือ หมั่นใช้ปัญญาพิจารณาใคร่ครวญตรวจตราหาเหตุผล และตรวจสอบข้อยิ่งหย่อนเกินเลยบกพร่อง ขัดข้องในสิ่งที่ทำนั้นโดยรู้จักทดลองวางแผนวัดผลคิดค้นวิธีแก้ไขปรับปรุง^{๑๐๗}

องค์ประกอบของอิทธิบาท ๔ ได้แก่

๑) ฉันทะ ความพอใจรักใคร่ในสิ่งนั้น คือ เมื่อทำสิ่งใดก็ทำด้วยความพอใจด้วยความรักในสิ่งนั้นทำสิ่งนั้นด้วยความเต็มใจไม่เบื่อหน่ายในกิจที่ทำ (เต็มใจ)

๒) วิริยะ ความเพียรประกอบสิ่งนั้น คือเมื่อทำสิ่งใดก็ทำด้วยความขยันหมั่นเพียรด้วยความพยายาม เข้มแข็งอดทน ไม่ทอดทิ้งกิจที่ทำนั้น (แข็งใจ)

๓) จิตตะ ความเอาใจฝึกฝืน ในสิ่งนั้นไม่วางธุระ คือเมื่อทำสิ่งใดทำด้วยความรู้จักไตร่ตรองทำด้วยปัญญา รู้จักพิจารณาใคร่ครวญตรวจหาสาเหตุด้วยความรอบคอบ (เข้าถึง)

๔) วิมังสา ความหมั่นตรึกตรองพิจารณาเหตุผลในสิ่งนั้นๆ เมื่อทำสิ่งใดควรทำด้วยความรู้จักไตร่ตรองรู้จักพิจารณาใคร่ครวญรู้จักพินิจพิเคราะห์ ทดลอง ทดสอบ (เข้าใจ)^{๑๐๘}

องค์ประกอบของอิทธิบาท ๔ คือ

๑) ฉันทะ ความพอใจ ความยินดีหรือความเต็มใจที่จะกระทำ การสิ่งใดสิ่งหนึ่ง

๒) วิริยะ ความพยายาม ความเพียรหรือความกล้าที่จะทุ่มเทชีวิตจิตใจให้กับการกระทำนั้นๆ โดยไม่มีคำว่าท้อแท้หรือเบื่อหน่าย

๓) จิตตะ ความสนใจ เอาใจใส่ หรือตั้งใจในการกระทำนั้นๆ อย่างจริงจังโดยไม่ใส่ใจถึงปัญหาอุปสรรคอันจะเป็นเหตุให้เสียกำลังใจ

^{๑๐๖} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), พุทธธรรม, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ๘๔๔.

^{๑๐๗} แสงอรุณ โปรงธุระ, พุทธศาสน์, (กรุงเทพมหานคร : ฝ่ายเอกสารตำราสำนักส่งเสริมวิชาการสถาบันราชภัฏธนบุรี, ๒๕๔๙), หน้า ๒๒๙.

^{๑๐๘} พิฑูร มลิวัลย์, แบบเรียนวิชาธรรมและนักธรรมชั้นตรี, (กรุงเทพมหานคร : กรมการศาสนา, ๒๕๔๐), หน้า ๒๐.

๔) วิมังสาการใช้ปัญญาพิจารณาตรวจสอบข้อดีข้อเสียข้อบกพร่องตลอดจนปัญหาอุปสรรค และวิธีแก้ไขอย่างมีเหตุผลว่าผลที่ปรากฏนั้นมีสาเหตุมาจากอะไรมีไขขยันอย่างไร^{๑๐๙}

สรุป ประเด็นสำคัญได้ว่าองค์ประกอบของหลักอิทธิบาท ๔ หมายถึงส่วนประกอบของ หลักธรรมมีด้วยกัน ๔ ประการได้แก่ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ และวิมังสาซึ่งจะอธิบายให้ทราบถึงกรอบการ ปฏิบัติตั้งแต่เริ่มต้นจนจบกระบวนการ หากผู้ใดปฏิบัติตามองค์ประกอบของหลักอิทธิบาท ๔ ได้อย่าง ครบถ้วนสามารถนำหลักการตามแนวคิดเกี่ยวกับหลักอิทธิบาท ๔ ในพระไตรปิฎก หมายถึง อิทธิบาท ๔ ตามคำสอนของพระพุทธเจ้าซึ่งมีมาตั้งแต่สมัยพุทธกาลนำมาประยุกต์ใช้ในปัจจุบันให้เกิดประโยชน์ ก็ถือได้ว่าเป็นผู้ประสบผลสำเร็จในการปฏิบัติงานอย่างแท้จริง

ตารางที่ ๒.๘ สรุปอิทธิบาท ๔

นักวิชาการ/หรือแหล่งข้อมูล	แนวคิดหลัก
พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), (๒๕๔๙, หน้า ๑๓)	อิทธิบาท ๔ หมายถึง ธรรมที่เป็นเครื่องให้ถึงความสำเร็จมี ๔ ประการ คือ ฉันทะ คือความพอใจรักใคร่ในสิ่งนั้น วิริยะ คือ ความเพียรพยายาม จิตตะคือ ความเอาใจใส่ในสิ่งนั้น วิมังสา คือ ความไตร่ตรองสอบสวนพิจารณา
พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ), (๒๕๔๙, หน้า ๓๐) ปิ่น มุทุกันต์, (๒๕๔๕, หน้า ๒๒๖)	อิทธิบาท ๔ คือ บทของพระธรรมมี ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสาที่ เรียกว่าอิทธิบาทนี้ต้องมีและมีได้โดยไม่รู้สีกตัว คนที่มีการทำงาน ย่อมทำด้วยความพอใจ ขยันขันแข็ง เอาใจใส่ใคร่ครวญอยู่เสมอ อิทธิบาท แปลว่า ทางปฏิบัติเพื่อให้บังเกิดฤทธิ์ ฤทธิ์ของคนสามัญ ก็คือการทำงานให้สำเร็จสมประสงค์ เพราะฉะนั้นอิทธิบาทจึง แปลว่าคุณเครื่องสำเร็จความประสงค์
พระเทพดิลก (ระแบบ ฐิตญาโณ), (๒๕๔๘, หน้า ๑๖๖)	อิทธิบาท ๔ คือ คุณธรรมที่จะนำผู้ประพฤติปฏิบัติให้ประสบ ความสำเร็จในสิ่งที่ตนประสงค์ ทำให้เกิดขึ้นได้มิใช่เป็นความเพ้อ ฝันมีโอกาสประสบความสำเร็จคุณธรรมกลุ่มนี้เรียกว่าอิทธิบาท ๔
พระราชปัญญาภวี่ (สุบิน เขมีย์), (๒๕๔๘, หน้า ๒๖๐)	อิทธิบาท ๔ คือ คุณธรรมเครื่องให้สำเร็จตามประสงค์หรือสิ่ง ประสงค์คนในโลกนี้ย่อมต้องการสิ่งที่ประสงค์แห่งชีวิตคนละหลาย รูปแบบพึงประสงค์ที่คนต้องการตรงกันคือทรัพย์ ยศ และผลงาน
สุชีพ ปุญญานุภาพ, (๒๕๔๑, หน้า ๖๗๖)	อิทธิบาท ๔ คือคุณเครื่องให้บรรลุความสำเร็จ ๔ อย่างด้วยกัน ได้แก่ ๑) ฉันทะ ความพอใจรักใคร่ในสิ่งนั้น ๒) วิริยะ ความเพียร ๓) จิตตะ เอาใจฝึกฝน ๔) วิมังสา ใช้ปัญญาพิจารณาสอบสวน
แสงอรุณ โปรงธุระ, (๒๕๔๙, หน้า ๒๒๙)	อิทธิบาทหมายถึงหลักธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จแห่งกิจการนั้นๆ ที่เรียกว่าอิทธิบาท (ธรรมให้ถึงความสำเร็จ)

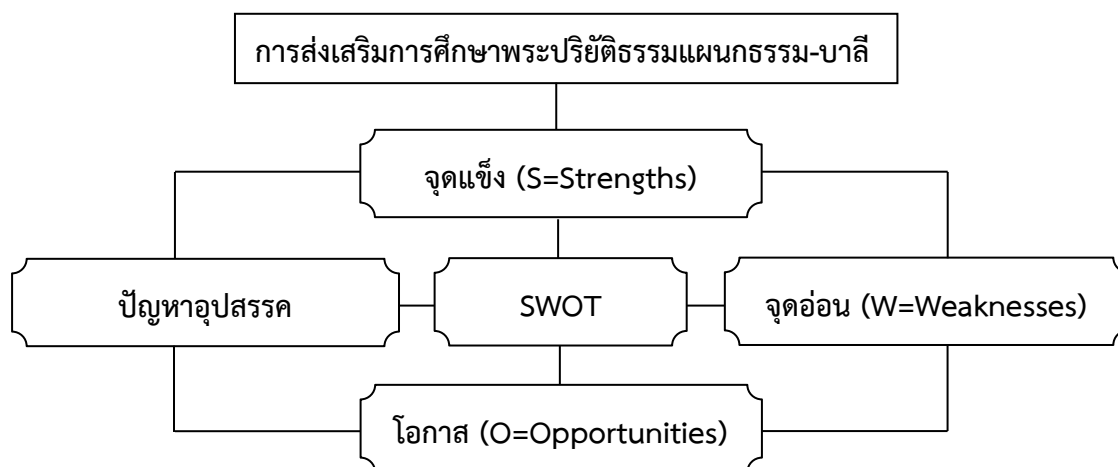
^{๑๐๙}วิเชียร ชาบุดรบุญตริก, พุทธศาสน์, (กรุงเทพมหานคร : โอ.เอส. พรีนติ้งเฮ้าส์, ๒๕๔๕), หน้า ๑๒๖.

ตารางที่ ๒.๘ สรุปอิทธิบาท ๔ (ต่อ)

นักวิชาการ/หรือแหล่งข้อมูล	แนวคิดหลัก
พระธรรมโกศาจารย์ (ปัญญานันทภิกขุ), (๒๕๕๔, หน้า ๑๕๐)	อิทธิบาท คือทางจะไปสู่ความสำเร็จ ๔ ประการคือ ๑) ฉันทะ ความพอใจ ๒) วิริยะความเพียร ๓) จิตตะความเอาใจใส่ ๔) วิมังสา ไตร่ตรองค้นคว้าในสิ่งนั้นๆ ถ้าเรารักสิ่งนั้น มันก็ก้าวหน้า

๒.๕.๙ การวิเคราะห์การส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม-บาลี

การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายในสำนักเรียนโดยการวิเคราะห์สำนักเรียนเพื่อค้นหาจุดแข็งและจุดอ่อน จุดแข็งเป็นกิจกรรมที่ดี ที่มีศักยภาพในการสร้างความได้เปรียบในการแข่งขัน ส่วนจุดอ่อนเป็นแหล่งของความเสียเปรียบในการแข่งขัน อย่างไรก็ตาม กลยุทธ์ระดับธุรกิจและกลยุทธ์ระดับหน้าที่อยู่บนพื้นฐานการใช้จุดแข็ง และแก้ไขจุดอ่อน เพื่อหาประโยชน์จากโอกาสของสภาพแวดล้อม และป้องกันอุปสรรคที่ทำให้ขัดขวางการบรรลุเป้าหมายสำนักเรียนการกำหนดกลยุทธ์โดยใช้การวิเคราะห์ (SWOT) ความสอดคล้องปัจจัยสภาพแวดล้อม กลยุทธ์ที่ดีที่สุดเพื่อให้ประสบความสำเร็จในภารกิจโดยแสวงหาประโยชน์จากโอกาสและจุดแข็งสำนักเรียนทำให้อุปสรรคเป็นกลางและหลีกเลี่ยงแก้ไขจุดอ่อน ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

แผนภาพที่ ๒.๒ การส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม-บาลี

จากแผนภาพที่ ๒.๒ การส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม-บาลี คือ ผู้บริหารสำนักเรียนศาสนศึกษาต้องประเมินศักยภาพทางยุทธศาสตร์ประกอบด้วย การประเมินจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส อุปสรรคของโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม^{๑๑๐} ที่มีต่อการดำเนินงานให้บรรลุเป้าหมาย

^{๑๑๐}กรมการศาสนา, การพัฒนารูปแบบการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๕๑), หน้า ๑๙.

การศึกษาสภาพแวดล้อมภายในสำนักเรียน โดยการวิเคราะห์จุดแข็งและจุดอ่อน จุดแข็งเป็นกิจกรรมที่ดีที่มีศักยภาพในการสร้างความได้เปรียบ ส่วนจุดอ่อนเป็นแหล่งของความเสียเปรียบในการแข่งขัน นอก จากนั้นกลยุทธ์ระดับธุรกิจและกลยุทธ์ระดับหน้าที่อยู่บนพื้นฐานการใช้จุดแข็ง และแก้ไขจุดอ่อน เพื่อ หาประโยชน์จากโอกาสของสภาพแวดล้อมและป้องกันอุปสรรคที่ทำให้ขัดขวางการบรรลุ เป้าหมายสำนักเรียนมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

จุดแข็ง (S=Strengths) การประเมินศักยภาพทางยุทธศาสตร์ด้านจุดแข็งเป็นการประเมิน จุดเด่นหรือจุดแข็ง ภายในสำนักเรียนมีการดำเนินการให้ภารกิจของสำนักเรียนบรรลุผลสัมฤทธิ์ จาก การวิเคราะห์จุดแข็งพบว่าการบริหารจัดการสำนักเรียนพระปริยัติธรรมโดยยึดหลักการตามพระธรรม วินัย ภาพลักษณ์ของสำนักเรียนสามารถปรับบทบาทให้เหมาะสมกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป สำหรับด้านบุคลากรคือพระสงฆ์มีคุณธรรม มีภาวะผู้นำด้านคุณธรรม ประชาชนทั่วไปให้ความนับถือ ด้วยความศรัทธา นอกจากนี้ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติส่งเสริมนโยบายชัดเจนในการ ส่งเสริมการศึกษาในระดับพื้นฐานที่ควบคู่กับการศึกษาบาลี^{๑๑๑} ด้านการเงินมีงบประมาณจาก หลากหลายช่องทางทั้งจากงบประมาณอุดหนุนการศึกษา งบประมาณสนับสนุนจากวัดเป็นต้นด้าน วัสดุอุปกรณ์ มีเทคโนโลยี สื่อการสอน มีความพอเพียงต่อการบริการแก่ผู้เรียน ด้านการบริหารจัดการ มีสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ตามหลักพระพุทธศาสนา มีโครงสร้างการบริหารจัดการชัดเจน สำนักเรียนเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของบุคลากรในสำนักเรียนมาตรฐานด้านผู้บริหาร ดังต่อไปนี้

- ๑) โครงสร้างการบริหาร มีแผนภูมิการบริหารงานอย่างชัดเจน
- ๒) บุคลากรในสำนักเรียนมีการทำงานเป็นทีม
- ๓) สำนักเรียนมีการจัดกิจกรรมที่หลากหลายเพื่อส่งเสริมการศึกษา
- ๔) สำนักเรียนมีการประชาสัมพันธ์กิจกรรมต่อชุมชนอย่างสม่ำเสมอ
- ๕) ผู้บริหารมีความเป็นผู้นำ มีมนุษยสัมพันธ์และเป็นที่ยอมรับของผู้ที่เกี่ยวข้อง
- ๖) มีหลักสูตรในสำนักเรียน มีเอกสารประกอบหลักสูตร
- ๗) บรรยากาศและสิ่งแวดล้อมภายในสำนักเรียน เอื้อต่อการจัดการเรียนรู้

จุดเด่นมาตรฐานการศึกษาด้านผู้เรียน

- ๑) ผู้เรียนมีคุณธรรมจริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์มีวินัยความรับผิดชอบ
- ๒) ผู้เรียนมีความสามารถรวบรวมข้อมูล มีสมาธิและความรอบคอบในการรับข้อมูล
- ๓) ผู้เรียนส่วนใหญ่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน กลุ่มวิชาการและงานพื้นฐานอาชีพ
- ๔) ผู้เรียนส่วนใหญ่มาเรียนอย่างสม่ำเสมอ มีการศึกษาค้นคว้าจากแหล่งเรียนรู้
- ๕) ผู้เรียนส่วนใหญ่ปฏิบัติตามขั้นตอนตั้งใจและเต็มใจปฏิบัติงาน
- ๖) ผู้เรียนมีสุขนิสัย สุขภาพกาย และสุขภาพจิตที่ดี

^{๑๑๑}สำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง, การศึกษาพระปริยัติธรรม, (กรุงเทพมหานคร : อาทรการพิมพ์, ๒๕๕๒), หน้า ๑๓.

จุดอ่อน (W=Weaknesses) จากการวิเคราะห์จุดอ่อนสำนักเรียน ขาดบุคลากร ขาดงบประมาณ ขาดการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ การสื่อสารในการเผยแพร่ธรรมอย่างเต็มศักยภาพ ขาดวัสดุอุปกรณ์ไม่เพียงพอ ขาดการทำนุบำรุงดูแลรักษาบูรณปฏิสังขรณ์อย่างถูกหลักวิชาการ ขาดการจัดการความรู้และขาดการสนับสนุนจากภาครัฐอย่างเป็นรูปธรรม

เมื่อพิจารณาด้านบุคลากร (Man) ผู้เรียนเป็นผู้ขาดโอกาสทางการศึกษา มีความแตกต่างทางสังคมและเศรษฐกิจ มีพื้นฐานความรู้แตกต่างกัน ผู้เรียนห่างไกลจากครอบครัว ผู้บริหารมีความรู้และทักษะไม่เพียงพอต่อการบริหารจัดการเท่าทันการเปลี่ยนแปลง มีภาระงานอื่นมากทำให้ไม่มีเวลาในการบริหารจัดการเพียงพอ ขาดความมั่นคง ขาดความก้าวหน้าด้านวิชาชีพ เสียขวัญกำลังใจ ไม่ได้รับสวัสดิการ การสงเคราะห์ รายได้ที่เหมาะสม ไม่ได้รับการพัฒนาให้มีความรู้ความสามารถในการจัดกระบวนการเรียนการสอน ที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางอย่างเหมาะสม มีการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองการปกครองบ่อยครั้งทำให้เกิดภาวะสมองไหล ระบบการบริหารและการพัฒนาบุคลากรยังไม่เป็นระบบ ไม่มีทิศทางการจัดการที่ชัดเจนเป็นต้น

เมื่อพิจารณาด้านการเงิน (Money) สำนักเรียนมีงบประมาณไม่เพียงพอ ไม่สอดคล้อง ไม่เหมาะสมกับภาระงานและรูปแบบการจัดการเรียนการสอน ขาดระบบการบริหารจัดการเงิน ขาดการบัญชีที่ได้มาตรฐานเป็นธรรมาภิบาล ไม่มีแผนงานที่ชัดเจนในการบริหารจัดการระบบการเงินในสำนักเรียน มีสื่อวัสดุอุปกรณ์ อาคารสถานที่ไม่เพียงพอ ไม่เอื้อต่อการจัดการศึกษาและไม่เอื้อต่อการจัดการเรียนการสอนเป็นต้น

เมื่อพิจารณาด้านวัสดุอุปกรณ์ (Material) ในการเรียนการสอนไม่มีความสอดคล้องกับบริบทการพัฒนาผู้เรียน เทคโนโลยีสารสนเทศการจัดการศึกษา ยังไม่มีความทันสมัย ขาดระบบฐานข้อมูลเข้าถึงเทคโนโลยีการเรียนการสอนเป็นต้นเมื่อพิจารณาด้านการบริหารจัดการ (Management) ผู้บริหารไม่มีแผนงานในการบริหารจัดการและพัฒนามาตรฐานการศึกษาอย่างชัดเจน การถ่ายทอดและสื่อสารยังไม่ทั่วถึง ขาดการนิเทศติดตามและประเมินผลจากหน่วยงานต้นสังกัด ขาดการนำข้อมูลมาศึกษาวิเคราะห์เพื่อวางแผนการพัฒนาคุณภาพการศึกษาอย่างจริงจัง ขาดการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ การจัดการศึกษาจากภาคส่วนภายนอก สภาพแวดล้อมของโรงเรียน ขาดการสร้างบรรยากาศทางวิชาการ การศึกษาพระปริยัติธรรมยังเน้นอยู่ในส่วนของภาคปริยัติคือความรู้ยังไม่มีการเชื่อมต่อกับความรู้เข้าสู่ภาคปฏิบัติเพื่อให้เกิดปัญญา ระบบสวัสดิการแก่ผู้เรียน ขาดการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ ไม่มีระบบประกันคุณภาพภายในสถานศึกษาระบบการบริการวิชาการพระพุทธศาสนายังไม่เป็นระบบเป็นต้น

สำหรับจุดอ่อนด้านผู้เรียน คือ

- ๑) นักเรียนบางส่วนยังขาดการรู้จักประหยัดในการใช้จ่ายของส่วนตัวเองและส่วนรวม
- ๒) นักเรียนส่วนน้อยที่มีทักษะในการคิดวิเคราะห์ คิดสังเคราะห์เกี่ยวกับข้อมูลต่างๆ
- ๓) ระดับผลการเรียนรวมทุกวิชา มีระดับผลการเรียน ๓-๔ อยู่ในเกณฑ์ที่ไม่น่าพอใจ
- ๔) ผู้เรียนส่วนน้อยที่รู้จักตั้งคำถาม รู้จักการใช้เวลาว่างอ่านหนังสือ

๕) ผู้เรียนได้รับการพัฒนาและส่งเสริมด้านศิลปะ ดนตรี และกีฬาได้ไม่เต็มที่เท่าที่ควรมาตรฐานด้านครู คือ ครูส่วนน้อยที่มีการจัดทำข้อมูลเกี่ยวกับความต้องการของผู้เรียนการประเมินผลจากหลายฝ่ายและการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้นักเรียนรู้จักคิดและแสวงหาคำตอบด้วยตนเอง

ส่วนมาตรฐานด้านผู้บริหาร ดังนี้

- ๑) การนิเทศติดตาม ประเมินผลให้เป็นระบบและดำเนินการอย่างต่อเนื่องยังมีน้อย
- ๒) การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นและเทคโนโลยีมาใช้ในการจัดการเรียนการสอนมีน้อย
- ๓) การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในยุคปฏิรูปการศึกษาในปัจจุบันของผู้บริหารยังมีน้อย
- ๔) การจัดทำหลักสูตรตามความต้องการของท้องถิ่นยังมีน้อย

โอกาส (O=Opportunities) เป็นการประเมินปัจจัยภายนอกที่ส่งเสริมให้การดำเนินการกิจขององค์กรบรรลุผลสัมฤทธิ์ในด้านการศาสนศึกษาและการศึกษาสงเคราะห์

๑. แผนเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๑๐ เน้นการสร้างชุมชนอุดมปัญญา
๒. วัดเป็นศูนย์กลางการประกอบศาสนกิจประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่น
๓. นโยบายให้โรงเรียนผ่านเกณฑ์มาตรฐานการศึกษา
๔. ภาครัฐให้การสนับสนุนโครงการเรียนฟรี ๑๕ ปี อย่างมีคุณภาพ
๕. โครงสร้างการบังคับบัญชาขึ้นตรงต่อนายกรัฐมนตรี
๖. ได้รับงบประมาณสนับสนุนจากภาครัฐและสังคมเพิ่มขึ้น
๗. การศึกษาจากแหล่งเรียนรู้ต่างๆ มากขึ้นส่งผลต่อประสิทธิภาพการจัดการศึกษา
๘. มีช่องทางในการเผยแพร่และประชาสัมพันธ์การจัดการศึกษาเพิ่มมากขึ้น
๙. สังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาและค่านิยมในการทำบุญต่อพระสงฆ์สามเณร
๑๐. นโยบายรัฐบาลมุ่งส่งเสริมการปรับปรุงองค์การ

ปัญหาอุปสรรค (T=Threats) การประเมินศักยภาพทางยุทธศาสตร์ด้านอุปสรรคเป็นการประเมินปัจจัยภายนอกที่คุกคามต่อการดำเนินการให้ภารกิจขององค์กรไม่บรรลุผลสัมฤทธิ์จากการวิเคราะห์ปัญหาอุปสรรค คือกระแสวัตถุนิยมในยุคโลกาภิวัตน์ทำให้บทบาทของวัดและพระสงฆ์ลดลง การศึกษาพระปริยัติธรรมก็ลดลง นโยบาย วิสัยทัศน์ และพันธกิจที่มีอยู่ไม่เกิดผลคือพระภิกษุสามเณรมีปริมาณลดลงเรื่อยๆ อาจจะเป็นไปตามยุคสมัยพัฒนาคือผู้ปกครองจะไม่นิยมให้บุตรหลานบวชเรียน เพราะทางรัฐมีมาตรการบังคับให้ผู้ปกครองส่งบุตรหลานเข้าโรงเรียนตามเกณฑ์ที่กำหนด อีกประการหนึ่ง การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม ขาดการดำเนินการในการบริหารบุคคล การบริหารการเงินการ บริหารวัสดุอุปกรณ์ และการจัดการที่ชัดเจนเหมาะสมกับการพัฒนารูปแบบการจัดการศึกษาที่มีคุณภาพ พระภิกษุสามเณร ผู้ศึกษาบาลีขาดวุฒิภาวะในการเลือกใช้เทคโนโลยีอย่างเหมาะสมปัจจัยความเจริญทางสังคมมีส่วนสำคัญต่อความเสี่ยงในการดำรงสมณเพศ การศึกษาบาลีขาดแรงจูงใจเพราะเมื่อเรียนจบแล้วไม่มีงานรองรับ ไม่มีอนาคต ปัจจุบันนี้ ระบบการศึกษาทางโลกได้เปิดโอกาสทางการศึกษาทุกระดับชั้น รองรับนักเรียน นักศึกษา สมัครเรียนโดยไม่มีจำนวนจำกัดเป็นส่วนหนึ่งทำให้การศึกษาบาลีกำลังตกอยู่ในภาวะเสี่ยง ถ้าผู้บริหารไม่มีการเปลี่ยนแปลงพัฒนารูปแบบการจัดการให้เหมาะสม

สรุปได้ว่า การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายในองค์การสงฆ์จุดแข็งคือการจัดการศึกษาตามพระธรรมวินัย ภาพลักษณ์ของวัดและพระสงฆ์มีการพัฒนารูปแบบทางการศึกษาตามสภาพสังคม จุดอ่อนคือคณะสงฆ์ขาดบุคลากร งบประมาณไม่เพียงพอ วัสดุอุปกรณ์ไม่เพียงพอ ขาดการทำนุบำรุงดูแลรักษาการบูรณปฏิสังขรณ์ ศาสนวัตถุอย่างถูกหลักวิชาการ ขาดการจัดการความรู้ ขาดการสนับสนุนจากภาครัฐอย่างเป็นรูปธรรม โอกาสคือการศึกษาของพระสงฆ์เป็นไปตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ กฎระเบียบของมหาเถรสมาคมให้การรองรับการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม-บาลี ส่วนปัญหา อุปสรรคคือกระแสวัตถุนิยมในยุคโลกาภิวัตน์ทำให้บทบาทของวัดและพระสงฆ์ลดลง การศึกษาพระปริยัติธรรมก็ลดลง นโยบาย วิสัยทัศน์ และพันธกิจที่มีอยู่ไม่เกิดผล คือ พระภิกษุสามเณรมีปริมาณลดลงเรื่อยๆ ปัจจัยความเจริญทางสังคมมีส่วนสำคัญต่อความเสี่ยงในการดำรงสมณเพศระบบการศึกษาทางโลกได้เปิดกว้างส่งผลให้การศึกษาบาลีกำลังตกอยู่ในภาวะเสี่ยง ถ้าผู้บริหารไม่มีการเปลี่ยนแปลงการส่งเสริมรูปแบบการจัดการให้เหมาะสม

๒.๖ บริบทพื้นที่วิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตการศึกษาด้านพื้นที่ไว้ คือ เขตปกครองคณะสงฆ์จังหวัดชลบุรี ประกอบด้วย ๑.อำเภอเกาะจันทร์ ๒.อำเภอบ้านบึง ๓.อำเภอพนัสนิคม ๔.อำเภอบ่อทอง ๕.อำเภอหนองใหญ่ ๖.อำเภอบางละมุง ๗.อำเภอพานทอง ๘.อำเภอศรีราชา. ๙.อำเภอเมืองชลบุรี ๑๐.อำเภอสัตหีบ

๒.๖.๑ ขอบเขตด้านประชากร (ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ)

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่ใช้ในการวิจัย เรื่อง “รูปแบบการส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรมจังหวัดชลบุรี” มี ๒ กลุ่ม คือ

๑) ผู้ให้ข้อมูลหลักด้านการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก กลุ่มพระสังฆาธิการระดับเจ้าคณะผู้ปกครองสงฆ์ ในจังหวัดชลบุรี จำนวน ๑๕ รูป

๒) ผู้ให้ข้อมูลหลักด้านการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก กลุ่มพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสในจังหวัดชลบุรี จำนวน ๑๗ รูป

รวมผู้ให้ข้อมูลสำคัญทั้ง ๒ กลุ่ม จำนวนทั้งสิ้น ๓๒ รูป

๒.๗ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบการส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรมจังหวัดชลบุรี” ผู้วิจัยได้ทำการทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง จากดุซนินพนธ์ และรายงานการวิจัย รูปแบบการส่งเสริมของพระสังฆาธิการ การส่งเสริม คือ การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนมีวิธีการบูรณาการองค์ความรู้ที่มีลักษณะคล้ายคลึงกัน แล้วนำมาบูรณาการให้มีความเหมาะสมกับยุคโลกาภิวัตน์ด้วยหลักการเชิงปฏิบัติการและเชิงพุทธวิธีการจัดการ แล้วนำเสนอการพัฒนารูปแบบตามขั้นตอนของการจัดการเรียนการสอนที่มีทิศทาง วิสัยทัศน์ พันธกิจสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้มีองค์ประกอบคือเป้าหมายที่ชัดเจนเป็นต้น ส่วนการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม หมายถึงพระสังฆาธิการ ผู้มีภาระหน้าที่ในการ

บริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการศาสนศึกษา และด้านการศาสนศึกษาสงเคราะห์ ด้วยการดำเนินการที่เกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนแก่พระภิกษุสามเณร กำกับดูแลกฎระเบียบควบคุมขบวนการทำงาน แต่ละสำนักเรียน ให้มีการจัดการศึกษาตามหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกธรรม และแผนกบาลีสานามหลวง เช่น การวางแผน การจัดองค์การ การบริหารบุคคล การอำนวยความสะดวกและการควบคุมเป็นต้นจากการทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง จึงได้นำเสนอผลงานวิทยานิพนธ์ปริญญาโทปริญญาตรีบัณฑิตเป็นต้นมาอ้างอิงเพื่อใช้ประโยชน์ในการแสดงตัวอย่างผู้วิจัยได้นำเสนอผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องตามลำดับขั้นตอนการวิจัย มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๒.๗.๑ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบ

จากการทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบ คือการเปลี่ยนแปลงการเรียนการสอนมีวิธีการบูรณาการองค์ความรู้ที่มีลักษณะคล้ายคลึงกัน แล้วนำมาบูรณาการให้เหมาะสมกับยุคโลกาภิวัตน์ด้วยหลักการ วิธีการจัดการที่มีรูปแบบ แล้วนำเสนอรูปแบบตามขั้นตอนที่มีทิศทาง วิสัยทัศน์ พันธกิจ สอดคล้องกับวัตถุประสงค์มีองค์ประกอบคือเป้าหมายที่ชัดเจนเป็นต้นผู้วิจัยจะได้นำเสนอผลงานวิทยานิพนธ์มาอ้างอิงเพื่อประโยชน์ในการศึกษาเป็นตัวอย่าง พบว่า มีผู้ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับรูปแบบไว้หลายท่าน ตามลำดับขั้นตอนการวิจัย มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

พระครูสุนทรเจติยาภิวัฒน์ (ชัยวัฒน์ สุทธิจิตโต) ได้วิจัยเรื่อง “รูปแบบการพัฒนาการจัดการการศาสนศึกษาแผนกธรรมศึกษาของพระสังฆาธิการในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา” ผลการวิจัยพบว่า

๑. การดำเนินการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีการจัดการเรียนการสอนตามโรงเรียนต่างๆ และวัดที่มีศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ก็มีการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาและส่งสอบวัดผลในสนามหลวง โดยในปัจจุบันมีการจัดการไปในทิศทางที่ดีขึ้นกว่าอดีตมาก หน่วยงานของคณะสงฆ์ก็มีนโยบายสนับสนุนงานด้านนี้มากขึ้น องค์กรภาครัฐ หรือเอกชน ก็เริ่มมีความสนใจให้การสนับสนุนเพิ่มมากขึ้น ภาคประชาชนหรือผู้ปกครองก็เห็นความสำคัญส่งบุตรหลานตนเข้ามาเล่าเรียนธรรมศึกษาที่วัดหรือโรงเรียนต่างๆ เพิ่มมากขึ้นส่วนปัญหาและอุปสรรคที่พบคือ กระบวนการจัดการเรียนการสอนที่เป็นลักษณะรูปแบบเดิมๆ ผู้เรียนยังไม่ค่อยมีการนำหลักพุทธธรรมมาบูรณาการในชีวิตประจำวันได้ นอกจากนี้จำนวนครูผู้สอนมีน้อย เนื่องจากสถานศึกษาปัจจุบันมีความต้องการให้มีครูผู้สอนเข้าไปสอนธรรมศึกษาในโรงเรียนมากขึ้น

๒. การจัดการศึกษาธรรมศึกษาของพระสังฆาธิการ เป็นการศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัยตามหลักพระพุทธศาสนาของคฤหัสถ์เป็นภารกิจในการบริหารงานของคณะสงฆ์ประการหนึ่งที่มีความสำคัญ เป็นการให้บริการด้านการศึกษาของพระสงฆ์ การจัดการศึกษาธรรมศึกษาของพระสังฆาธิการนั้น ประกอบด้วย ด้านสภาพทั่วไปของสถานที่จัดการศึกษา ด้านผู้บริหารสถานศึกษา ด้านครูผู้สอน ด้านกิจกรรมและสื่อการเรียนการสอน และด้านแรงจูงใจในการเรียนการสอน โดยพระสังฆาธิการเป็นผู้บริหารตามองค์ประกอบดังกล่าว ร่วมกับโรงเรียนที่จัดการศึกษาธรรมศึกษาด้วย เพื่อให้ให้นักเรียนมีความรู้เพิ่มเติมคุณธรรมจริยธรรมมากขึ้น และเป็นคนดีในสังคมต่อไป

๓. รูปแบบการพัฒนาการจัดการศึกษาระบบการศึกษาของพระสังฆาธิการในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา พบว่า ด้านสภาพทั่วไปของสถานที่จัดการศึกษา ได้แก่ จัดสถานที่ให้เพียงพอเหมาะสมและจัดงบประมาณอย่างถูกต้อง สร้างจิตสำนึกให้เอื้อต่อการเรียนรู้ และบรรยากาศที่ดี และจัดเครื่องมือที่ทันสมัยเหมาะสมกับการพัฒนาของการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพ ด้านผู้บริหารสถานศึกษา ได้แก่ วางแผนยุทธศาสตร์ทางการจัดการอย่างต่อเนื่อง และสร้างรูปแบบการพัฒนาในการจัดการอย่างเป็นรูปธรรมที่ชัดเจน ประสานความร่วมมือบุคลากรภายในและภายนอก เพิ่มพูนทักษะประสบการณ์ ทำการพัฒนาวัสดุ ครุภัณฑ์ และจัดหาวัสดุอุปกรณ์ในการบริหารจัดการ และสรรหาผู้มีความรับผิดชอบเอาใจใส่อย่างจริงจัง ด้านครูผู้สอน ได้แก่ จัดฝึกอบรมเพื่อเพิ่มความมั่นใจในการสอนแก่ครูผู้สอน จัดเวลาการเรียนการสอนให้พอเหมาะกับเนื้อหาสาระ จัดหาอุปกรณ์ เพื่อช่วยในการพัฒนาการเรียนการสอน และพัฒนาคุณภาพครูผู้สอนและเพิ่มจำนวนให้เพียงพอกับความต้องการของสถานศึกษา ด้านแรงจูงใจในการเรียนการสอน ได้แก่ ตรวจสอบข้อมูลหรือความต้องการของผู้เรียน เพื่อให้การเรียนการสอนมีประสิทธิภาพ จัดสิ่งแวดล้อมพัฒนาภูมิทัศน์ การสนับสนุนวัสดุอุปกรณ์และการอำนวยความสะดวกอยู่เสมอ พัฒนาปรับปรุงคู่มือการเรียนการสอนอยู่เป็นประจำ และสนับสนุนบุคลากรภายนอกได้เข้ามาเสริมการเรียนรู้ มีสวัสดิการและผลตอบแทนอื่นๆ พอสมควร^{๑๑๒}

พระมหาฤทธิ วิโรจโน, ได้วิจัยเรื่อง “รูปแบบการพัฒนาพระสังฆาธิการเพื่อประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์” ผลการวิจัยพบว่า

การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามแนวทั่วไปเป็นการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ที่สำคัญ ๔ ประการ (VETS) คือ ๑) การสร้างวิสัยทัศน์ (Vision) ๒) การศึกษา (Education) ๓) การอบรม (Training) และ ๔) การดูงาน (Study Tour) ส่วนการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามแนวทางพระพุทธศาสนาในการวิจัยครั้งนี้ได้แก่ สิกขา ๓ พรหมวิหาร ๔ สังคหวัตถุ ๔ ภาวนา ๔ อิทธิบาท ๔ และสัปปุริสธรรม ๗ ส่วนรูปแบบการพัฒนาพระสังฆาธิการตามแนวทั่วไปและตามแนวพระพุทธศาสนาที่จะให้มีประสิทธิภาพในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ทั้ง ๖ ด้าน ควรมีการบูรณาการการพัฒนาพระสังฆาธิการตามแนวทั่วไปและพระพุทธศาสนาเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพในการบริหารกิจการคณะสงฆ์มากยิ่งขึ้น ได้แก่ ๑) ด้านการปกครองควรบูรณาการการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ทั่วไป (VETS) ร่วมกับหลักธรรมคือพรหมวิหาร ๔ ที่ถือว่าเป็นหลักธรรมที่เหมาะสมกับการปกครองมากที่สุด ๒) ด้านการศาสนศึกษา ควรบูรณาการการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ทั่วไป (VETS) ร่วมกับหลักธรรมคือ สิกขา ๓ ที่ถือว่าเป็นหลักธรรมในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้เป็นผู้อยู่อย่างประเสริฐ ๓) ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ควรบูรณาการการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ทั่วไป (VETS) ร่วมกับหลักธรรมคือ สังคหวัตถุ ๔ ที่ถือว่าเป็นหลักธรรมที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจบุคคล และประสานชุมชนไว้ให้สามัคคี เป็นหลักการสงเคราะห์ซึ่งกันและกัน ๔) ด้านการเผยแผ่ ควรบูรณาการการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ทั่วไป (VETS) ร่วมกับหลักธรรมคือ ภาวนา ๔ ที่ถือว่าเป็นหลักธรรมสำหรับการพัฒนา ฝึกอบรมมนุษย์ให้มีความสามารถดำรงชีวิตอยู่ใน

^{๑๑๒} พระครูสุนทรเจติยาภิวัฒน์ (ชัยวัฒน์ สุทธิจิตโต), “รูปแบบการพัฒนาการจัดการการศาสนศึกษาแผนกธรรมศึกษาของพระสังฆาธิการในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา”, วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘), หน้า ๑๔๐.

สังคมได้อย่างปกติสุข ๕) ด้านการสาธารณสุข การควรรุณาการการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ทั่วไป (VETS) ร่วมกับหลักธรรมคือ อิทธิบาท ๔ ที่ถือว่าเป็นหลักธรรมที่ทำให้ประสบผลสำเร็จ ๖) ด้านสาธารณสุข เศรษฐกิจ การควรรุณาการการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ทั่วไป (VETS) ร่วมกับหลักธรรมคือ สปักริธรรม ๗ ที่ถือว่าเป็นหลักธรรมที่สามารถพัฒนามนุษย์ได้เป็นอย่างดี ด้วยการประยุกต์หลักการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ทั่วไป (VETS) และหลักธรรม แต่ละหัวข้อสามารถยังการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการได้อย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด^{๑๓๓}

สุจินตนิท หนูชู ได้วิจัยเรื่อง “รูปแบบการบริหารจัดการศึกษาของศูนย์ศึกษาพระพุทธรศาสนาวันอาทิตย์ที่มีประสิทธิผล” ผลการวิจัยพบว่า

๑. องค์ประกอบการบริหารจัดการศึกษาของศูนย์ ศึกษาพระพุทธรศาสนาวันอาทิตย์ มี ๘ องค์ประกอบ คือ ๑) ภาวะผู้นำของผู้ดำเนินการศูนย์ ๒) การพัฒนาบุคลากร ๓) ความคาดหวังต่อผู้เรียน ๔) การมีส่วนร่วมของผู้ปกครองและชุมชน ๕) ความสามัคคีของบุคลากร ๖) การประเมินผลความก้าวหน้าของผู้เรียน ๗) การจัดการหลักสูตรและการเรียนการสอน ๘) การจัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ภายในศูนย์ มีค่าน้ำหนักร้อยละของความแปรปรวนสะสม ๖๓.๔๗๑ โดยมีการปฏิบัติจริงในภาพรวมและรายองค์ประกอบอยู่ในระดับมากทุกด้านตามลำดับ และศูนย์ศึกษาพระพุทธรศาสนาวันอาทิตย์มีระดับประสิทธิผลในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($X=4.07$) ประกอบด้วย ๑) การบรรลุวัตถุประสงค์ของศูนย์ ๒) ความพึงพอใจในการทำงานของบุคลากรของศูนย์ ๓) ความสามารถในการพัฒนาผู้เรียนตามมาตรฐานของศูนย์ และ ๔) ความสามารถในการปรับตัวของศูนย์

๒. องค์ประกอบการบริหารจัดการศึกษาที่มีอิทธิพลต่อประสิทธิผลของศูนย์ศึกษาพระพุทธรศาสนาวันอาทิตย์ มี ๘ องค์ประกอบเรียงตามลำดับจากมากไปหาน้อย คือ ๑) ความคาดหวังต่อผู้เรียน ๒) การพัฒนาบุคลากร ๓) ความสามัคคีของบุคลากร ๔) การมีส่วนร่วมของผู้ปกครองและชุมชน ๕) การจัดการหลักสูตรและการเรียนการสอน ๖) ภาวะผู้นำของผู้ดำเนินการศูนย์ ๗) การจัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ภายในศูนย์ และ ๘) การประเมินผลความก้าวหน้าของผู้เรียนตามลำดับโดยผลการ วิเคราะห์ถดถอยขององค์ประกอบทั้ง ๘ ร่วมกันทำนายประสิทธิผลของศูนย์ศึกษาพระพุทธรศาสนาวัน อาทิตย์ ได้ร้อยละ ๗๑.๔๐ ($R^2=714$)

๓. รูปแบบการบริหารจัดการศึกษาของศูนย์ศึกษาพระพุทธรศาสนาวันอาทิตย์ที่มีประสิทธิผลประกอบด้วย ๘ องค์ประกอบหลัก ๕๕ ตัวบ่งชี้ โดยองค์ประกอบหลัก คือ ๑) ความคาดหวังต่อผู้เรียน (มี ๗ ตัวบ่งชี้) ๒) การพัฒนาบุคลากร (มี ๗ ตัวบ่งชี้) ๓) ความสามัคคีของบุคลากร (มี ๗ ตัวบ่งชี้) ๔) การมีส่วนร่วมของผู้ปกครองและชุมชน (มี ๗ ตัวบ่งชี้) ๕) การจัดการหลักสูตรและการเรียนการสอน (มี ๕ ตัวบ่งชี้) ๖) ภาวะผู้นำของผู้ดำเนินการศูนย์ (มี ๑๐ ตัวบ่งชี้) ๗) การจัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ภายในศูนย์ (มี ๗ ตัวบ่งชี้) และ ๘) การประเมินผลความก้าวหน้าของผู้เรียน (มี ๕ ตัวบ่งชี้)

^{๑๓๓}พระมหาธฤติ วิโรจโน, “รูปแบบการพัฒนาพระสังฆาธิการเพื่อประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์”, วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗), หน้า ๑๘๘.

๔. รูปแบบการบริหารจัดการศึกษาของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ที่มีประสิทธิผลที่พัฒนาขึ้น มีความถูกต้อง มีความเหมาะสม มีความเป็นไปได้ และเป็นประโยชน์ต่อการนำไปใช้เป็นรูปแบบในการบริหารจัดการศึกษาของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ที่มีประสิทธิผล^{๑๑๔}

อุดม ชูสิวรรณ ได้วิจัยเรื่อง “รูปแบบการพัฒนาระบบการบริหารคุณภาพโรงเรียนมัธยมศึกษาสู่ความเป็นเลิศระดับสากล” ผลการวิจัยพบว่า

องค์ประกอบของการบริหารคุณภาพโรงเรียนมัธยมศึกษาสู่ความเป็นเลิศระดับสากล ประกอบด้วย ๗ องค์ประกอบหลัก ดังนี้ ๑) การนำองค์การ ๒) การวางแผนกลยุทธ์ ๓) การมุ่งเน้นผู้เรียน และผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ๔) การวัด การวิเคราะห์ และการจัดการความรู้ ๕) การมุ่งเน้นบุคลากร ๖) การมุ่งเน้นการปฏิบัติ และ ๗) ผลลัพธ์ด้านผู้เรียน นำองค์ประกอบไปสร้างรูปแบบการพัฒนาระบบการบริหารคุณภาพโรงเรียนมัธยมศึกษาสู่ความเป็นเลิศระดับสากลได้ ๖ ระบบดังนี้ ระบบที่ ๑ การนำองค์กรโดยต้องรู้และเข้าใจบริบทของโรงเรียนที่มีความท้าทาย เพื่อเป็นข้อมูลในการกำหนดทิศทางการพัฒนาโรงเรียนสู่ความเป็นเลิศ ระบบที่ ๒ การวางแผนกลยุทธ์ผู้อำนวยการโรงเรียนจะต้องนำวิสัยทัศน์มาดำเนินการในการวางแผนเชิงกลยุทธ์ไปสู่ความเป็นเลิศ ระบบที่ ๓ การบริหารจัดการที่มุ่งเน้นผู้เรียน การพัฒนาหลักสูตรตามความสามารถของผู้เรียนโดยรับฟังความคิดเห็นของผู้เรียน ระบบที่ ๔ การวัดสารสนเทศและการจัดการความรู้ เพื่อกำหนดตัวชี้วัดความสำเร็จและวิธีการวัดผลการปฏิบัติงาน ของทุกระบบ ระบบที่ ๕ การพัฒนาบุคลากร เป็นฐานในการกำหนดกลยุทธ์เพื่อพัฒนาขีดความสามารถ การพัฒนาระบบการเรียนรู้ ระบบที่ ๖ ระบบการเรียนการสอน เชื่อมโยงกับระบบการพัฒนาบุคลากรให้มีความพร้อมที่จะปฏิบัติงานอย่างมีประสิทธิภาพ ส่วนองค์ประกอบที่ ๗ เป็นผลลัพธ์ของการดำเนินงานจาก ๖ ระบบ^{๑๑๕}

พระมหาประวิทย์ โถมวาโท (ฤทธิคารพ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบการบริหารจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา เพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา” ผลการวิจัยพบว่าการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษานั้นเป็นการศึกษารูปแบบหนึ่งของการศึกษาคณะสงฆ์เป็นการศึกษาที่รัฐกำหนดให้มีขึ้น ตามความประสงค์ของคณะสงฆ์ ซึ่งมีมูลเหตุสืบเนื่องมาจาก การจัดตั้งโรงเรียนบาลีมัธยมศึกษาและบาลีสามัญศึกษาสำนักเรียนวัดภายหลังจากการศึกษาในมหาวิทยาลัย สงฆ์ทั้งสองแห่งคือมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยและมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ซึ่งดำเนินการมาตั้งแต่ปี พ.ศ.๒๔๓๒ และ พ.ศ.๒๔๘๙ ตามลำดับได้เจริญก้าวหน้ามากขึ้นมีพระภิกษุสามเณร ให้ความสนใจศึกษามากขึ้น ทางมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยจึงได้จัดแผนกมัธยมขึ้นมาเรียกว่าโรงเรียนบาลีมัธยมศึกษากำหนดให้มีการเรียนบาลีนักธรรมและความรู้ชั้นมัธยม

^{๑๑๔} สุจินตนิท หนูชู, “รูปแบบการบริหารจัดการศึกษาของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ที่มีประสิทธิผล”, **ดุษฎีนิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการการศึกษา**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, ๒๕๕๗), หน้า ๒๑๙.

^{๑๑๕} อุดม ชูสิวรรณ, “รูปแบบการพัฒนาระบบการบริหารคุณภาพโรงเรียนมัธยมศึกษาสู่ความเป็นเลิศระดับสากล”, **วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, ๒๕๕๕), หน้า ๒๔๘.

โดยรับผู้ที่สำเร็จชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ ต่อมาโรงเรียนบาลีมัธยมศึกษาได้แพร่ขยายออกไปยังต่างจังหวัดหลายแห่งมีพระภิกษุและสามเณรเรียนกันมากทางคณะสงฆ์โดยองค์การศึกษาจึงได้กำหนดให้เรียกโรงเรียนประเภทนี้ใหม่ว่า โรงเรียนบาลีวิสามัญศึกษานักเรียนวัด โดยมติดคณะสังฆมนตรี และกระทรวงศึกษาธิการก็ได้ออกระเบียบกระทรวงให้โรงเรียนบาลีวิสามัญศึกษานักเรียนวัดนี้เปิดทำการสอบสมทบในชั้นตัวประโยคคือชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ และชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ ได้ตั้งแต่ปี พ.ศ.๒๕๐๐ เป็นต้นมาและเมื่อสอบได้แล้วก็ยังคงได้รับประกาศนียบัตรจากกระทรวงศึกษาธิการอีกด้วยด้วยเหตุนี้จึงทำให้พระภิกษุและสามเณรเรียนกันมากโรงเรียนประเภทนี้จึงแพร่หลายออกไปยังจังหวัดต่างๆ อย่างกว้างขวางจนทำให้ทางการคณะสงฆ์เกรงว่าการศึกษารวมและบาลีจะเสื่อมลงเพราะพระภิกษุและสามเณรมุ่งศึกษาวิชาการทางโลกมากไปเป็นเหตุให้ต้องละทิ้งการศึกษารวมและบาลีเสียแต่ทางคณะสงฆ์ก็ยังไม่พิจารณาเห็นความจำเป็นของการศึกษาวิชาในทางโลกอยู่^{๑๑๖}

สรุปได้ว่า จากการศึกษาวิเคราะห์ในเรื่องของรูปแบบ (model) นั้นไม่มีข้อกำหนดที่ตายตัวแน่นอนว่าต้องทำอะไรบ้าง แต่โดยทั่วไปจะเริ่มต้นจากการศึกษาองค์ความรู้ (intensive knowledge) เกี่ยวกับเรื่องที่เราจะสร้างรูปแบบให้ชัดเจนจากนั้นจึงค้นหาสมมุติฐานและหลักการของรูปแบบที่จะพัฒนาแล้วสร้างรูปแบบตามหลักการที่กำหนดขึ้น และนำรูปแบบที่สร้างขึ้นไปตรวจสอบความเหมาะสมและหาคุณภาพของรูปแบบต่อไป ส่วนรูปแบบมีการดำเนินการเป็นสองตอนใหญ่ คือ การสร้างรูปแบบและการประเมินความเหมาะสมและการหาคุณภาพของรูปแบบ

ธนู ศรีทอง และคณะ ได้วิจัยเรื่อง “การศึกษาสภาพและเนื้อหาการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ ภาค ๑๑” ผลการวิจัยพบว่า

๑. สภาพการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑๑ มีข้อค้นพบดังนี้ ๑) ด้านอาคารสถานที่สำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมมีอาคารเรียนเพียงพอ มีความเหมาะสมและมีความสะอาด ๒) ด้านสภาพแวดล้อมมีบรรยากาศทางธรรมชาติที่ร่มรื่นและเอื้อต่อการเรียนการสอน ๓) ด้านบุคลากรที่เป็นครุมีความรู้เหมาะสมกับวิชาที่สอนมีความสามารถในการสอน มีความเมตตากรุณาต่อผู้เรียน ประพฤติตนเป็นที่เคารพทั้งในเวลาและนอกเวลาสอนช่วยเหลือให้คำปรึกษาแก่ผู้เรียน อดทนต่อพฤติกรรมของผู้เรียน อุทิศตนในการสอนอย่างสม่ำเสมอ ๔) ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน มีการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ มีการเรียนการสอนอย่างต่อเนื่องในช่วงเข้าพรรษา ให้ทำแบบฝึกหัดอย่างสม่ำเสมอ เน้นการท่องจำ ผู้เรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนการสอน มีการทวนเข้มก่อนสอบ ๕) ด้านสื่อเทคโนโลยีการสอน มีกระดานดำหรือไวท์บอร์ดในห้องเรียนและ มีการใช้เทปบันทึกเสียง ส่วนสื่อประเภทอื่นๆ มีการใช้น้อยมาก

๒. เนื้อหาที่ใช้ในการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑๑ มีข้อค้นพบดังนี้ ๑) ด้านความสอดคล้องกับพระธรรมวินัยมีความสอดคล้องกับพระธรรมวินัยทั้งในด้านเนื้อหาและด้านโครงสร้าง ๒) ด้านความสอดคล้องกับเป้าหมายการศึกษาของชาติมีความ

^{๑๑๖}พระมหาประวิทย์ โภทฺธิ (ภทฺธีคารพ) “รูปแบบการบริหารจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา เพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา”, วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชา รัฐประศาสนศาสตร์, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘), หน้า ๑๙๕.

สอดคล้องกับเป้าหมายการศึกษาแห่งชาติ (พ.ศ. ๒๕๔๕-๒๕๕๙) กล่าวคือ การปลูกฝังและเสริมสร้าง ศีลธรรม คุณธรรม จริยธรรม ค่านิยมและคุณลักษณะที่พึงประสงค์ ๓)ด้านความสอดคล้องกับเป้าหมาย การสร้างศาสนทายาท มีความสอดคล้องกับเป้าหมายของการสร้างศาสนทายาท กล่าวคือ มีเนื้อหาที่ ส่งเสริมให้นักเรียนมีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมวินัยและสามารถเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้ ๔) ด้าน ความทับซ้อนของเนื้อหาในแต่ละชั้น มีความทับซ้อนในการใช้หนังสือประกอบหลักสูตรบางเล่มใน ระดับมัธยมศึกษาชั้นตรี ชั้นโท และชั้นเอก ๕) ด้านการพัฒนาเนื้อหา มีการปรับปรุงพัฒนาหลักสูตรตาม โอกาสอันสมควรทั้งในด้านเนื้อหาวิชาและตำราที่ใช้ในการเรียนการสอน

๓. ความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมในเขต การปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑๑ พบว่า นักเรียนมีความพึงพอใจอยู่ในระดับมากทุกด้าน ซึ่งเรียงอันดับ ค่าเฉลี่ยเลขคณิตจากมากไปหาน้อยได้ดังนี้ คือ ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน ด้านสภาพแวดล้อม ด้านเนื้อหาที่ใช้ในการเรียนการสอนด้านเทคโนโลยีการสอน ด้านบุคลากรที่เป็นครู ด้านอาคารสถานที่ (=๔.๑๙, ๔.๑๑, ๔.๐๒, ๓.๙๙, ๓.๙๑, ๓.๗๒ และ S.D.=๐.๘๐, ๐.๘๖, ๐.๘๗, ๐.๙๓, ๐.๙๐, ๐.๘๓) ตามลำดับเมื่อพิจารณาโดยรวมพบว่าค่าเฉลี่ยเลขคณิตอยู่ในระดับพึงพอใจมาก =๓.๙๙ S.D.=๐.๑๖ สรุปได้ว่านักเรียนมีความพึงพอใจต่อการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ในเขตการปกครอง คณะสงฆ์ภาค ๑๑ อยู่ในระดับพึงพอใจมาก

จากผลการวิจัยครั้งนี้มีข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ดังต่อไปนี้สำนักงานพระพุทธ ศาสนาแห่งชาติ ควรกำหนดนโยบายและแผน เพื่อส่งเสริมและสนับสนุน การจัดการศึกษาพระปริยัติ ธรรมแผนกธรรม คณะสงฆ์ซึ่งเป็นผู้รับผิดชอบโดยตรงควรถือเป็นวาระเร่งด่วนในกำหนดนโยบายและ แผนเพื่ออำนวยการ กำกับดูแลและพัฒนาสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม มหาวิทยาลัยมหา จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ควรมีบทบาทและมีส่วนร่วมในการจัดฝึกอบรมการศึกษาวินัยเพื่อนำเสนอ ข้อมูลให้แก่รัฐและคณะสงฆ์ สำนักเรียนและสำนักศาสนศึกษา ควรเร่งรัดให้มีการจัดทำแผนพัฒนา การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมในทุกๆ ด้าน^{๑๑๗}

นายไอศูรย์ อินทร์เพชร ได้วิจัยเรื่อง“รูปแบบการบริหารจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรม ของคณะสงฆ์ไทย”ผลการวิจัยพบว่า ๑) สภาพการบริหารจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกของ คณะสงฆ์ไทยด้านการวางแผนผู้ที่เข้ามาบวชมิได้มีความตั้งใจจึงทำให้ระบุแผนและโครงการได้ยากด้าน การจัดองค์การ ค่าตอบแทนบุคลากรไม่สอดคล้องกับสภาพสังคมปัจจุบันและขาดการสนับสนุนจาก ภาครัฐด้านการอำนวยการไม่สามารถจะแสวงหาช่องทางในการขอสนับสนุนงบประมาณและขาดเครือ ข่ายทางการศึกษาด้านการควบคุม มีกฎหมายในการควบคุมมากจนเกินไปและด้านการจัดบุคลากร ไม่ เพียงพอต่อภาระงาน

ความคิดเห็นต่อสภาพการบริหารจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมของคณะ สงฆ์ไทยโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก (X = ๔.๓๓) เมื่อพิจารณาในแต่ละด้าน คือ ๑) สภาพปัญหา

^{๑๑๗} ธนู ศรีทอง และคณะ, “การศึกษาสภาพและเนื้อหาการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ ภาค ๑๑”, รายงานการวิจัย, (รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลง กรณราชวิทยาลัย ๒๕๔๙), หน้า ๑๕๕.

และอุปสรรคต่อการบริหารการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ๒) แผนการบริหารการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมของคณะสงฆ์ไทย และ ๓) รูปแบบการบริหารการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมของคณะสงฆ์ไทย พบว่าอยู่ในระดับมากทุกด้าน ($X = ๔.๔๒, ๔.๓๐$ และ ๔.๒๘ ตามลำดับ)

๒) แนวคิด และทฤษฎีการบริหารจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมของคณะสงฆ์ไทยหลักการสำคัญคือการจัดระบบการบริหารองค์กรของแม่กองธรรมสนามในรูปแบบการบริหารสมัยใหม่ทั้งเนื้อหาของหลักสูตรนักเรียนการเรียนการสอน และสื่อการสอนที่ทันสมัยการวางแผนการพัฒนาหรือการปรับปรุงระบบการบริหารภายในให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลจัดบุคลากรให้ตรงกับความต้องการและพัฒนาทรัพยากรเพื่อรองรับงานต่างๆ การจัดรูปแบบการบริหารจัดการและการกำหนดค่านิยมร่วมของแม่กองธรรมสนามหลวง

๓) รูปแบบการบริหารจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมของคณะสงฆ์ไทยตามหลักการ 7-S ของ McKinsey ได้แก่ กลยุทธ์เพื่อตอบสนองการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมด้านโครงสร้างของแม่กองธรรมจะต้องกำหนดขอบเขตงานความรับผิดชอบ ด้านระบบการปฏิบัติงานของแม่กองธรรมจะต้องการปฏิบัติตามกฎระเบียบข้อบังคับ การบริหารด้านบุคลากร เพิ่มแรงกำลังไปยังผู้ปฏิบัติงาน และการยกย่องคนที่ควรยกย่อง การบริหารด้านทักษะ เพิ่มระบบการศึกษาที่ดีในเชิงวิชาชีพและสามารถปรับตัวเข้ากับสังคมได้อย่างเหมาะสม การบริหารจัดการของแม่กองธรรมจะต้องให้ผู้ที่เกี่ยวข้องปกครองตนเอง ตามหลักพุทธธรรมวินัย ด้านกำหนดค่านิยมร่วมความเป็นต้นแบบของพระผู้สอน

ความคิดเห็นต่อรูปแบบการบริหารจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรมของคณะสงฆ์ไทยตามหลักการ 7-S ของ McKinsey พบว่าด้านกลยุทธ์ขององค์กรอยู่ในระดับมาก ($X=๔.๓๐$) ด้านโครงสร้างองค์กรอยู่ในระดับมาก ($X=๔.๓๕$) ด้านระบบการปฏิบัติงานอยู่ในระดับปานกลาง ($X=๒.๕๓$) ด้านบุคลากร อยู่ในระดับมาก ($X=๔.๒๙$) ด้านทักษะ (Skill) อยู่ในระดับมาก ($X=๔.๒๙$) ด้านรูปแบบการบริหารจัดการอยู่ในระดับมาก ($X=๓.๙๘$) ด้านค่านิยมร่วมอยู่ในระดับปานกลาง ($X=๒.๕๓$)^{๑๑๘}

^{๑๑๘} นายไอศูรย์ อินทร์เพชร, “รูปแบบการบริหารจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรมของคณะสงฆ์ไทย”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘), หน้า ๘๔.

ตารางที่ ๒.๙ สรุปงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบ

นักวิชาการหรือนักวิจัย	ผลการวิจัย
<p>พระครูสุนทรเจติยาภิวัฒน์ (ชัยวัฒน์ สุทธิจิตโต), (๒๕๕๘, หน้า ๑๔๐) พระมหาฤทธิ วิโรจโน, (๒๕๕๗, หน้า ๑๘๙)</p>	<p>๑. การดำเนินการจัดการเรียนการสอน ๒. การจัดการศึกษาระบบการศึกษาของพระสังฆาธิการ ๓. รูปแบบการพัฒนาการจัดการศึกษาระบบการศึกษาของพระสังฆาธิการ ๑) ด้านการปกครองควบคุมบูรณาการการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ทั่วไป ๒) ด้านการศาสนศึกษาควบคุมบูรณาการการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ทั่วไป ๓) ด้านการศึกษาสงเคราะห์ควบคุมบูรณาการการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ทั่วไป ๔) ด้านการเผยแผ่ควบคุมบูรณาการการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ทั่วไป ๕) ด้านการสาธารณูปการ คือการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ทั่วไป ๖) ด้านสาธารณสงเคราะห์ควบคุมบูรณาการการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์</p>
<p>สุจินตนิท หนูชู, (๒๕๕๗, หน้า ๒๑๙)</p>	<p>๑. องค์ประกอบการบริหารจัดการศึกษาของศูนย์ ๒. องค์ประกอบการบริหารจัดการศึกษาที่มีอิทธิพลต่อประสิทธิผล ๓. รูปแบบการบริหารพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ที่มีประสิทธิผล ๔. รูปแบบการบริหารจัดการศึกษาของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ที่มีประสิทธิผลที่พัฒนาขึ้น</p>
<p>อุดม ชูสีวรรณ, (๒๕๕๙, หน้า ๒๔๘)</p>	<p>องค์ประกอบ ๗ หลัก ๑) การนำองค์การ ๒) การวางแผนกลยุทธ์ ๓) การมุ่งเน้นผู้เรียน และผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ๔) การวัด การวิเคราะห์ และการจัดการความรู้ ๕) การมุ่งเน้นบุคลากร ๖) การมุ่งเน้นการปฏิบัติ และ ๗) ผลลัพธ์ด้านผู้เรียนนำองค์ประกอบไปสร้างรูปแบบ</p>
<p>พระมหาประวิทย์ โถมวาโท, (ฤทธิคารพ) (๒๕๕๘, หน้า ๑๙๕)</p>	<p>การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษานั้นเป็นการศึกษารูปแบบหนึ่งของการศึกษาคณะสงฆ์เป็นการศึกษาที่รัฐกำหนดให้มีขึ้นตามความประสงค์ของคณะสงฆ์ ซึ่งมีมูลเหตุสืบเนื่องมาจาก การจัดตั้งโรงเรียนบาลีมัธยมศึกษาและบาลีสามัญศึกษาสำนักเรียนวัดภายหลังจากที่การศึกษาในมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้งสองแห่งคือมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยและมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัยซึ่งดำเนินการมาตั้งแต่ปี พ.ศ.๒๔๓๒ และ พ.ศ.๒๔๘๙ ตามลำดับได้เจริญก้าวหน้ามากขึ้นมีพระภิกษุสามเณร ให้ความสนใจศึกษามากขึ้น</p>

ตารางที่ ๒.๙ สรุปงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบ (ต่อ)

นักวิชาการหรือนักวิจัย	ผลการวิจัย
ธนู ศรีทอง, (๒๕๕๓, หน้า ๑๕๕)	๑. สภาพการเรียนรู้การสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ๒. เนื้อหาที่ใช้ในการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ๓. ความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม
นายไอศูรย์ อินทร์เพชร, (๒๕๕๘, หน้า ๘๔)	๑) สภาพการบริหารจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกของคณะสงฆ์ไทยด้านการวางแผนผู้ที่จะเข้ามาบวชได้มีความตั้งใจจึงทำให้ระบุแผนและโครงการได้ยาก ด้านการจัดองค์การ ค่าตอบแทนบุคลากรไม่สอดคล้องกับสภาพสังคมปัจจุบันและขาดการสนับสนุนจากภาครัฐ ๒) แนวคิด และทฤษฎีการบริหารจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมของคณะสงฆ์ไทยคือการจัดระบบการบริหารองค์การของแม่กองธรรมสนามในรูปแบบการบริหารสมัยใหม่ ๓) รูปแบบการบริหารจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมของคณะสงฆ์ไทยตามหลักการ 7-S ของ McKinsey ได้แก่ กลยุทธ์เพื่อตอบสนองการเปลี่ยนแปลงด้านโครงสร้างของแม่กองธรรมจะต้องกำหนดขอบเขตงานความรับผิดชอบ

๒.๗.๒ งานวิจัยเกี่ยวกับการส่งเสริมการศึกษา

จากการทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษา คือ พระสังฆาธิการผู้มีภาระหน้าที่สำคัญในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ด้านการศาสนศึกษา และด้านการศาสนศึกษาสงเคราะห์ด้วยการดำเนินการจัดการเรียนการสอนแก่พระภิกษุสามเณร เป็นต้น ด้วยการกำกับดูแลกฎระเบียบควบคุมขบวนการจัดการศึกษาตามหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกธรรม และพระปริยัติธรรมแผนกบาลีสสนามหลวง เช่น การวางแผน การจัดองค์การ การบริหารบุคคล การอำนวยการและการควบคุม เป็นต้น ผู้วิจัยจะได้นำเสนอผลงานดุขุฎินิพนธ์มาอ้างอิง ซึ่งมีอยู่มากมายหลายท่านและได้นำเสนอเพื่อประโยชน์ในการศึกษาเป็นตัวอย่างตามลำดับขั้นตอนการวิจัย มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

พระครูสุวรรณวรการ (พิมพ์ทรัพย์ พุฑธาโณ) ได้วิจัยเรื่อง “การพัฒนาการจัดการศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์ภาค ๑” ผลการวิจัยพบว่า

๑) แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวกับการพัฒนา มีกระบวนการพัฒนาการจัดการศาสนศึกษาโดยนำแผนงานเชิงกลยุทธ์ เข้ามาทำการวิเคราะห์สถานการณ์ ซึ่งประกอบด้วยการวิเคราะห์ SWOT ANALYSIS ประกอบด้วย ๔ อย่าง คือ จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาสและปัญหาอุปสรรค มาดำเนินการวิเคราะห์แนวคิดทฤษฎีทั้ง ๕ ด้าน ได้แก่ ด้านหลักสูตร ด้านครูผู้สอน ด้านกระบวนการเรียนการสอน ด้านสื่ออุปกรณ์การสอน ด้านการวัดผลและประเมินผล

๒) สภาพทั่วไปเกี่ยวกับการพัฒนาการจัดการศึกษาศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์ภาค ๑ พบว่า พระสังฆาธิการในทุกระดับชั้นให้ความร่วมมือกันดี มีกลไกในการพัฒนาและบริหารหลักสูตรให้มีประสิทธิภาพ โน้มน้าวผู้เรียนให้เข้าถึงจุดมุ่งหมายของหลักสูตรอย่างแท้จริง ทำให้มีครูที่มีศักยภาพ มีความเชี่ยวชาญเฉพาะตัว และมีปริมาณอย่างเพียงพอต่อการเรียนการสอน เพราะอยู่ในศูนย์กลางทางการศึกษา ปฏิรูปเทศศีกว่าต่างจังหวัด โดยมีกระบวนการเรียนการสอน ที่มีการจัดทำแผนการสอนตามแผนยุทธศาสตร์ มีเทคนิควิธีที่สามารถสอนให้จูงใจ แจ่มแจ้ง แก่ล้าวกล้ำ ให้บุคลากรผลิตสื่อที่มีคุณภาพ แล้วนำสื่อไปปรับใช้เพื่อให้เกิดศักยภาพทางการเรียนรู้เพิ่มขึ้น และส่งผลให้คณะสงฆ์มีการวางแผนในการตรวจสอบการสอบวัดผลประจำปีที่ดีกุมและจริงจังต่อการกำกับดูแล

๓) แนวทางการพัฒนาการจัดการศึกษาศาสนศึกษาแผนกธรรมคณะสงฆ์ภาค ๑ พบว่า ๑) ด้านหลักสูตร ควรมีการพัฒนาให้ทันสมัยและสอดคล้องกับสายสามัญ ๒) ด้านครูผู้สอนต้องเป็นครูมืออาชีพ มีการศึกษาอบรมและพัฒนาตัวเองตลอดเวลา ๓) ด้านกระบวนการเรียนการสอน ที่มีคุณภาพ และควรปรับระยะเวลาการสอนให้เพิ่มมากขึ้น ๔) ด้านสื่ออุปกรณ์การสอน ควรนำเทคโนโลยีการเรียนการสอนที่ทันสมัยมาประยุกต์ให้ผู้เรียนเกิดทักษะในการนำไปใช้ ๕) ด้านการวัดผลและประเมินผล ต้องมีรูปแบบเป็นมาตรฐานเดียวกันทั้งประเทศเพื่อให้เกิดผลที่ชัดเจน^{๑๑๙}

พระจักรพล สิริธโร (ป๋องศิริ) ได้วิจัยเรื่อง “การพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้ในโรงเรียนพระปริยัติธรรมศรีจันทร์วิทยา : การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม” ผลการวิจัยพบว่า

โรงเรียนศรีจันทร์วิทยา มีวัสดุ อุปกรณ์ ที่จำเป็นไม่เพียงพอสำหรับการพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้ และไม่มีสื่อการสอนที่ทันสมัย ครูไม่ค่อยได้รับการพัฒนาการจัดการเรียนรู้อำนาจสำหรับศตวรรษที่ ๒๑ ทำให้นักเรียนไม่สนใจเรียน ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนยังไม่ผ่านการประเมินคุณภาพการศึกษาในรอบสาม จึงได้ดำเนินโครงการเพื่อแก้ปัญหา ๔ โครงการ คือ ๑) โครงการส่งเสริมและพัฒนาครูผู้สอน ๒) โครงการจัดสภาพแวดล้อมแหล่งเรียนรู้ ๓) โครงการสร้างพลังร่วมเพื่อพัฒนาโรงเรียน และ ๔) โครงการเพิ่มศักยภาพการบริหารจัดการองค์กรตามแนวการใช้โรงเรียนเป็นฐาน ซึ่งมีผลทำให้โรงเรียนศรีจันทร์วิทยาผ่านการประเมินคุณภาพการศึกษาและผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนอยู่ในระดับดีขึ้นนอกจากนั้นยังพบว่า ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยเกิดการเรียนรู้จากการปฏิบัติหลายประการทั้งในด้านความรู้และประสบการณ์ต่างๆ และเกิดความรู้ใหม่จากการปฏิบัติ ๓ ลักษณะคือ ๑) ความรู้ใหม่จากการปฏิบัติตามหลักการเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในบริบทเฉพาะโรงเรียนศรีจันทร์วิทยา ๒) ความรู้ใหม่ที่เกิดจากการใช้หลักการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม ๕ ขั้นตอน และ ๓) ความรู้ใหม่ที่เกิดจากการถอดบทเรียน คือ SRIJAN MODEL^{๑๒๐}

^{๑๑๙} พระครูสุวรรณวรการ (พิมพ์ทรัพย์ พุฑธาโณ), “การพัฒนาการจัดการศึกษาศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์ภาค ๑”, *วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗). หน้า ๑๘๕.

^{๑๒๐} พระจักรพล สิริธโร (ป๋องศิริ), “การพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้ในโรงเรียนพระปริยัติธรรมศรีจันทร์วิทยา : การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม”, *ดุษฎีนิพนธ์หลักสูตรศึกษาศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา*, (คณะศึกษาศาสตร์ : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๙), หน้า ๒๑๒.

พระมหาอำนาจ ปวตฺตโน ได้วิจัยเรื่อง “การพัฒนาารูปแบบการจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรม” ผลการวิจัย พบว่า ๑. สภาพการจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรมในปัจจุบันนี้ พระสังฆาธิการ ได้ดำเนินการพัฒนารูปแบบที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเพื่อการบูรณาการที่เหมาะสมกับการศึกษาพระปริยัติธรรม ให้มีความสอดคล้องตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ตลอดจนถึงกฎระเบียบที่เกี่ยวข้องกับสำนักเรียน เพื่อส่งเสริมการสร้างทรัพยากรบุคคล คือ พระภิกษุ สามเณร ผู้เป็นศาสนทายาท สืบทอดอายุพระพุทธศาสนาในอนาคต นอกจากนั้นปัญหาอุปสรรคการจัดการเพื่อการบูรณาการที่ไม่เหมาะสมกับการศึกษาพระปริยัติธรรมในปัจจุบันนี้ สาเหตุสำคัญมาจากวิสัยทัศน์ไม่ชัดเจน พันธกิจไม่เหมาะสม กระบวนการจัดการภายในสำนักเรียนไม่ชัดเจน เช่น การบริหารบุคคล (Man) การบริหารการเงิน (Money) การบริหารวัสดุอุปกรณ์ (Materials) และการจัดการ (Management) เป็นต้น ๒. การบูรณาการหลักพุทธธรรมสำหรับการจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรม ตามหลักการจัดการประกอบด้วย การวางแผน การจัดองค์การ การบริหารบุคคล การอำนวยความสะดวก และการควบคุม เป็นต้น ตามหลักอิทธิบาท ๔ ประกอบด้วย ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา เป็นต้น ตามหลักสารณียธรรม ๖ ประกอบด้วย เมตตาทายกรรม เมตตาวิกรรม เมตตาโมกกรรม สาธารณโมกศี สีสสามัญญดา และทิวฐีสามัญญดา เป็นต้น ๓. นำเสนอการพัฒนารูปแบบการจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรม ผลการแจกแบบสอบถามแก่บุคลากรกลุ่มตัวอย่าง จำนวน ๓๑๗ ชุด พบว่า ผู้บริหาร อาจารย์ เจ้าหน้าที่และนักเรียนมีความคิดเห็นต่อการพัฒนารูปแบบการจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรม โดยภาพรวม อยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาแต่ละด้านพบว่า ผู้บริหาร อาจารย์ เจ้าหน้าที่ และนักเรียน มีความคิดเห็นต่อการพัฒนารูปแบบการจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรม แต่ละด้านอยู่ในระดับปานกลาง คือตามหลักการจัดการประกอบด้วย การวางแผน การจัดองค์การ การบริหารบุคคล การอำนวยความสะดวก และการควบคุม เป็นต้น ตามหลักอิทธิบาท ๔ ประกอบด้วย ฉันทะ วิริยะ จิตตะ และวิมังสา^{๒๑}

นางสาววันทนา เนาว์วัน ได้วิจัยเรื่อง “การพัฒนาภาวะผู้นำตามหลักพุทธธรรมของบุคลากรโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่ม ๓” ผลการวิจัยพบว่า

๑. แนวคิดภาวะผู้นำตามหลักพุทธธรรมและทฤษฎีทางตะวันตกของภาวะผู้นำของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่ม ๓ พบว่า ๓) คุณลักษณะภาวะผู้นำตามหลักพุทธธรรมด้าน หลักปาปนิกรรม ๓ รองลงมาคือสังฆโสภณสูตร อันดับที่สามคือคุณธรรม อนาถปิณฑิกะเศรษฐี และด้านภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง ๒) กระบวนการและวิธีการพัฒนาภาวะผู้นำที่มีผลต่อการทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ ประกอบด้วย การเข้ารับการอบรมสัมมนาภาวะผู้นำ การศึกษาดูงาน โรงเรียนพระปริยัติธรรมที่มีการบริหารจัดการที่ดีและมีผู้นำที่ได้รับ การยกย่อง เชิดชูเกียรติหรือเป็นที่รู้จักกันดีและการกระจายอำนาจภาวะผู้นำในลักษณะการประสานความร่วมมือ

๒. สภาพปัญหาทั่วไปและคุณลักษณะภาวะผู้นำ ของบุคลากรโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่ม ๓ ๑) ด้านบุคลากร พบว่าบุคลากรขาดความมั่นคงในวิชาชีพครู สวัสดิการไม่

^{๒๑}พระมหาอำนาจ ปวตฺตโน, “การพัฒนาารูปแบบการจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรม”, **วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า ๑๕๘.

เท่าเทียมบุคลากรภาครัฐ อัตราการเข้าออกบ่อยทำให้ขาดความต่อเนื่องในการปฏิบัติงาน ๒) ด้านงบประมาณหลักของโรงเรียนมาจากค่าจ้างبودหนุนเฉลี่ยรายหัวต่อนักเรียน เมื่อนักเรียนมีจำนวนน้อยจึงทำให้มีงบประมาณหมุนเวียนน้อยซึ่งเป็นปัญหาอุปสรรคในการบริหารจัดการและ ๓) ด้านการบริหารงานของผู้บริหาร ผู้บริหารหลักคือเจ้าอาวาสแม้จะมีคณะกรรมการบริหารแต่มีภารกิจสงฆ์มากจึงทำให้การบริหารขาดความคล่องตัวและคุณลักษณะภาวะผู้นำของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมพบว่า มีความเสียสละ ความเอื้อเฟื้อ เมตตา กรุณา มีวิสัยทัศน์มีมนุษยสัมพันธ์ มีความรับผิดชอบความทุ่มเทในการทำงาน และการบริหารงานแบบมีส่วนร่วม

๓. ส่วนรูปแบบการพัฒนาคุณลักษณะภาวะผู้นำของผู้บริหารโรงเรียน พบว่าอันดับแรกหลักธรรมด้านหลักปาปนิกรธรรม ๓ ในด้านจักขุมา (การมีวิสัยทัศน์ที่ดี) ด้านวิรุโร (ด้านความชำนาญในงานความเป็นมืออาชีพ) และด้านนิสสยสัมปันโน (การสร้างความสัมพันธ์ ความเข้าใจอันดีตลอดจนการสร้างสรรคทางสังคมโดยอาศัยทักษะด้านมนุษยสัมพันธ์) รองลงมาคือสังฆโสภณสูตร ด้านวิสารโท (เป็นผู้แก้แค้น เป็นผู้อาจในการเผชิญปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้น) ด้านวินีโต (เป็นผู้มีระเบียบวินัยดีมีความเรียบร้อยในกิจการงานที่ได้รับมอบหมาย) ด้านวิยัตโต (การเป็นผู้มีปัญญา มีความรอบรู้และมีความฉลาดหลักแหลมในการปฏิบัติงาน) ด้านธัมมานุธัมมปฏิปันโน (ผู้ปฏิบัติธรรม รักษาความถูกต้องในสิ่งที่ถูกที่ควร) และด้านพหุสุโต (เป็นผู้มีความรู้ศึกษาความทรงจำ ผู้ที่ได้รับการศึกษามาก) อันดับที่สามคือคุณธรรมอนาถบิณฑิกะเศรษฐี การมีความซื่อสัตย์ สุจริต และขยันสติปัญญาเป็นเลิศความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และด้านความเสียสละ การให้อิสระภาพในการทำงาน การกระตุ้นให้มีเจตคติที่ดีในการทำงานอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล การเป็นแบบอย่างสันติภาพและสิทธิมนุษยชนและต้องการให้ผู้นำ มีความยุติธรรมเสมอภาคในการปฏิบัติงาน นอกจากนี้ผู้นำต้องรู้จักใช้หลักพุทธธรรมในการสร้างศรัทธาให้เกิดขึ้นแก่ตนเองด้วย^{๑๒๒}

พระจินณวัตร กิ่งแก้ว ได้วิจัยเรื่อง “การพัฒนารูปแบบการบริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาเพื่อความเป็นเลิศ” ผลการวิจัยพบว่า การพัฒนารูปแบบเป็นการสร้างรูปแบบการดำเนินงานขององค์การ หน่วยงาน สาระหรือองค์ประกอบที่สำคัญในเรื่องที่ต้องการศึกษาที่แสดงถึงแนวความคิด วัตถุประสงค์ เป้าหมาย และวิธีการนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้น ด้วยกระบวนการศึกษาหลักการ แนวคิด ทฤษฎี การสังเคราะห์ การสร้างรูปแบบ การศึกษาความเหมาะสมและความเป็นไปได้ หรือการตรวจสอบรูปแบบนอกจากนี้ การวิเคราะห์แนวคิดเกี่ยวกับขั้นตอนการพัฒนารูปแบบ พบว่า ไม่สามารถกำหนดแน่นอนตายตัวได้ แต่ขึ้นกับรายละเอียดกับปรากฏการณ์ หรือสิ่งที่เราจะพัฒนารูปแบบนั้นๆ ดังนั้น ผู้วิจัยจึงได้วิเคราะห์และสังเคราะห์ความ

^{๑๒๒}นางสาววันทนา เนาว์วัน, “การพัฒนากภาวะผู้นำตามหลักพุทธธรรมของบุคลากรโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่ม ๓”, วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗), หน้า ๑๖๒.

สอดคล้องของขั้นตอนการพัฒนาแบบโดยใช้ตารางประกอบการวิเคราะห์เพื่อใช้เป็นกรอบในการกำหนดขั้นตอนการพัฒนานั้น^{๑๒๓}

พระมหาศรณชัย มหาปุณฺโณ (การะเวก) ได้วิจัยเรื่อง “การพัฒนาการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในยุคโลกาภิวัตน์” ผลการวิจัยพบว่า การบริหารกิจการคณะสงฆ์ของ พระสังฆาธิการในยุคโลกาภิวัตน์ ได้ให้ความสำคัญกับการบริหาร ๖ ด้าน คือ ๑) ด้านการปกครอง ได้แก่ การกำหนดนโยบายจัดเป็นหลักสูตรบริหารจัดการสมัยใหม่ ๒) ด้านการศาสนศึกษา ได้แก่ พัฒนาบุคลากรบริหารโปร่งใส สร้างขวัญกำลังใจ ๓) ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ได้แก่ การอุปถัมภ์การศึกษาสงเคราะห์วางแผน รวมถึงเสียสละให้ความสำคัญเยาวชน ๔) ด้านการเผยแผ่ ได้แก่ การใช้สื่อเทคโนโลยีเผยแผ่รอบด้าน มีกองทุนสนับสนุน ๕) ด้านการสาธารณูปการ ได้แก่ การปลูกฝังใส่ใจ พัฒนาความรู้เชิดชูแบบอย่าง และ ๖) ด้านการสาธารณสงเคราะห์ ได้แก่ การช่วยเหลือชุมชน อุทิศตนเพื่อศาสนาสมัครสมานสามัคคี^{๑๒๔}

พระมหาธรรมรัต อริยธมฺโม (ยศขุน) ได้วิจัยเรื่อง “แนวทางการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ในบริบทแห่งสังคมไทยยุคปัจจุบัน” ผลการศึกษาพบว่า “สภาพการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ไทยแบ่งออกได้เป็น ๒ ประเภทใหญ่ๆ คือ การศึกษาระบบเดิมของคณะสงฆ์ และการศึกษาที่คณะสงฆ์จัดให้สอดคล้องกับระบบของรัฐ การศึกษาที่เป็นการศึกษาของคณะสงฆ์โดยตรง คือ พระปริยัติธรรมแผนกธรรมและแผนกบาลี การศึกษาของคณะสงฆ์กับบริบทของสังคมไทยยุคปัจจุบัน มีทั้งที่เป็นจุดอ่อนและจุดแข็งภายในตัว โดยจุดแข็งอยู่ที่ความเป็นอิสระในกระบวนการเรียนการสอน การวัดผลประเมินผลใช้ระบบส่วนกลาง การสอบใช้การเขียนแบบอัตนัย การจัดการศึกษามีได้มุ่งผลกำไร แต่มุ่งผลเพื่อพัฒนาความรู้ให้แก่ผู้เรียนจริงๆ ส่วนจุดอ่อนของการศึกษาของคณะสงฆ์ไทย อยู่ที่ไม่สามารถเตรียมคนหรือศาสนทายาท ให้สามารถที่จะเผชิญกับยุคสมัยแห่งการเปลี่ยนแปลงได้ ทำให้สังคมสงฆ์อ่อนแอและเกิดวิกฤติขึ้นภายในองค์กรของคณะสงฆ์เอง ขาดการเชื่อมต่อกับระบบการศึกษาของรัฐ เป็นการศึกษาแบบรวมศูนย์ ขาดการปรับปรุงอย่างต่อเนื่องการศึกษาของคณะสงฆ์กับบริบทของสังคมไทยในยุคปัจจุบัน ยังไม่สามารถที่จะจัดให้สอดคล้องกับบริบทของสังคมไทยในยุคปัจจุบันได้

แนวทางการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์กับบริบทของสังคมไทยในยุคปัจจุบันจะต้องมีการปฏิรูปทั้งระบบอย่างเร่งด่วน ทั้งในระดับนโยบาย องค์กรบริหาร และให้ความสำคัญกับปัจจัยนำเข้า ปัจจัยกระบวนการ ปัจจัยผลผลิต และปัจจัยผลกระทบ โดยนำหลักการบริหารจัดการสมัยใหม่มาใช้ แต่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของหลักพุทธธรรม คือ หลักไตรสิกขา การศึกษาของคณะสงฆ์ในปัจจุบันจะต้องไม่ก้าวตามระบบการศึกษาทางโลกที่จัดการศึกษาเพื่อตอบสนองโลกทุนนิยม แต่จะต้องก้าวไปเป็นผู้นำ

^{๑๒๓} พระจันทนวัตร กิ่งแก้ว, “การพัฒนาแบบการบริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาเพื่อความเป็นเลิศ”, *วิทยานิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาการบริหารการศึกษา*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์, ๒๕๕๕), หน้า ๑๓๕.

^{๑๒๔} พระมหาศรณชัย มหาปุณฺโณ (การะเวก), “การพัฒนาการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในยุคโลกาภิวัตน์”, *ในสรุปรายการประชุมวิชาการระดับชาติ มจร ครั้งที่ ๑*, บทความ, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓) หน้า ๕๙.

ทางการศึกษาแบบใหม่ที่ใช้หลักพุทธธรรมเป็นฐาน จัดกระบวนการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของ พระภิกษุสามเณร พร้อมเชื่อมโยงเข้ากับสาระของศาสตร์ต่างๆ ควบคู่กันไปควรจะมีปฏิรูปให้เป็นการ ศึกษาพระพุทธศาสนาที่ครบถ้วนและสมบูรณ์ ทั้งในส่วนของหลักการและวิธีการ นั่นคือจะต้องทำให้ เป็นกระบวนการศึกษาเรียนรู้ที่สมบูรณ์ ทั้งปริยัติ ปฏิบัติ และปฏิเวธ เพื่อสร้างชุมชนและปัจเจกชนชาว พุทธที่มีค่านิยมต่อต้านกระแสความโลภ ความโกรธ และความหลง สร้างวิถีชีวิตที่มีการเอื้อเพื่อแบ่งปัน ด้วยมิตรไมตรีต่อกัน และมีชีวิตอยู่อย่างรู้เท่าทันความเป็นจริงต่างๆ และควรจัดการประสานให้เกื้อกูล ต่อการศึกษาของสงฆ์นอกระบบที่มีอยู่แล้ว ให้เป็นระบบการศึกษาที่ส่งเสริมซึ่งกันและกัน^{๑๒๕}

ทวี ศันสนีย์พันธ์ และ เดชา พวงงาม ได้วิจัยเรื่อง “การศึกษาสภาพการจัดการศึกษาของ สงฆ์ในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา เขตการศึกษา ๑๑” โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษา สภาพการจัดการศึกษาของสงฆ์ ปัญหาและอุปสรรค ตลอดจนความต้องการในการจัดการศึกษาของ สงฆ์ ผลการวิจัย พบว่า กลุ่มตัวอย่างได้แก่ ผู้บริหารผู้จัดการและครูสอนมีความเห็น ดังนี้ ด้านสภาพ การจัดการศึกษาซึ่งครอบคลุมกระบวนการ ๖ ด้าน คือ ด้านการบริหารงาน ด้านบุคลากร ด้านอาคาร สถานที่และวัสดุครุภัณฑ์ ด้านวิชาการ ด้านงบประมาณ และด้านการส่งเสริมและสนับสนุน ในภาพรวม มีการดำเนินการอยู่ในระดับปานกลางค่อนข้างต่ำ โดยด้านที่เห็นว่าได้ดำเนินการมากกว่าด้านอื่นๆ คือ ด้านบุคลากร ด้านปัญหาและอุปสรรค ในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลางเช่นกัน โดยด้านที่เห็นว่า มี ปัญหาและอุปสรรคมากกว่าด้านอื่นๆ คือ ด้านบุคลากร ส่วนด้านความต้องการในการจัดการศึกษา โรงเรียนมีความต้องการบุคลากรปฏิบัติงานประจำ และได้รับการบรรจุแต่งตั้งเป็นข้าราชการ โดยสรุป การบริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา ควรจัดตั้งกองทุนเพื่อการจัดการศึกษาโดยเฉพาะ เนื่องจากโรงเรียนไม่อยู่ภายใต้ พ.ร.บ. โรงเรียนเอกชน พ.ศ.๒๕๒๕ และไม่ใช่วิทยาลัยโดยตรง แต่เป็นโรงเรียน ที่สังกัดกรมการศาสนา^{๑๒๖}

สมชาย ไมตรี ได้วิจัยเรื่อง “การศึกษาของพระสงฆ์ในประเทศไทย:กรณีศึกษาพระปริยัติ ธรรมแผนกธรรม” ผลการวิจัย พบว่า การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีในปัจจุบัน เป็นการศึกษาที่ เน้นการสอบวัดผลความรู้ หรือที่เรียกว่าสอบธรรมสนามหลวงเป็นหลัก โดยมีแม่กองธรรมสนามหลวง เป็นผู้รับผิดชอบดำเนินการจัดสอบพร้อมกันทั่วประเทศ ส่วนการเรียนการสอนนั้น จะอยู่ที่ผู้เรียนหรือ แต่ละสำนักเรียนจะดำเนินการ โดยมีเจ้าสำนักเรียนเป็นผู้รับผิดชอบดำเนินการทั้งการเรียนการสอน การจัดการเรื่องสถานที่ อุปกรณ์การเรียนการสอน ครูผู้สอน ตลอดถึงงบประมาณในการดำเนินการ สำหรับการศึกษาระบบการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ระบบการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนก

^{๑๒๕} พระมหาธรรมรัต อริยธมโม (ยศขุน), “แนวทางการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ในบริบทแห่งสังคม ไทยยุคปัจจุบัน”, *ดุษฎีนิพนธ์หลักสูตรศึกษาศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๒๑๐.

^{๑๒๖} ทวี ศันสนีย์พันธ์ และ เดชา พวงงาม, “การศึกษาสภาพการจัดการศึกษาสงฆ์ในโรงเรียนพระปริยัติ ธรรมแผนกสามัญศึกษาเขตการศึกษา ๑๑” *เอกสารวิชาการการวิจัยทางด้านการศาสนา*, (กรุงเทพมหานคร : กรมการศาสนา, ๒๕๕๗), หน้า ๔๕.

บาลีปัจจุบันยังมีความเหมาะสม ปัจจุบันคณะสงฆ์เริ่มคิดตัดสินใจในการปรับปรุงระบบการศึกษาพระปริยัติธรรมทั้งระบบ เพื่อให้การศึกษาระบบนี้คงอยู่และแพร่หลายมากยิ่งขึ้นต่อไป^{๑๒๗}

พระมหาไกรวรรณ ปุณฺณขันธ ได้วิจัยเรื่อง “ผู้นำเชิงยุทธศาสตร์ของผู้บริหารสำนักเรียนพระปริยัติธรรม” ผลการศึกษาพบว่า ๑. องค์ประกอบผู้นำเชิงยุทธศาสตร์ของผู้บริหารสำนักเรียนพระปริยัติธรรมประกอบด้วยองค์ประกอบ ๕ องค์ประกอบ ได้แก่ (๑) การวางแผนยุทธศาสตร์ (๒) ภาวะผู้นำ (๓) วิสัยทัศน์ (๔) คุณธรรมจริยธรรม (๕) การบริหารองค์กร

๒. รูปแบบผู้นำเชิงยุทธศาสตร์ เป็นรูปแบบที่ประกอบด้วย องค์ประกอบที่สำคัญ ๕ องค์ประกอบซึ่งมีความเป็นไปได้ถูกต้องเหมาะสม และสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้สอดคล้องกับกรอบแนวคิดทฤษฎีของการวิจัย^{๑๒๘}

พระใบฎีกาเฉลิมพล ฐานุตโร (โพธิ์ประชุม) ได้วิจัยเรื่อง “การพัฒนาารูปแบบการจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมในจังหวัดนครปฐม” ผลการวิจัยพบว่า

๑) สภาพการจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรมในปัจจุบันนี้ พระสังฆาธิการได้ดำเนินการพัฒนารูปแบบที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเพื่อการบูรณาการที่เหมาะสมกับการศึกษาพระปริยัติธรรมให้มีความสอดคล้องตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ตลอดจนถึงกฎระเบียบที่เกี่ยวข้องกับสำนักเรียนเพื่อส่งเสริมการสร้างทรัพยากรบุคคลคือพระภิกษุสามเณรผู้เป็นศาสนทายาทสืบทอดอายุพระพุทธศาสนาในอนาคต นอกจากนั้น ปัญหาอุปสรรคการจัดการเพื่อการบูรณาการที่ไม่เหมาะสมกับการศึกษาพระปริยัติธรรมในปัจจุบันนี้ สาเหตุสำคัญมาจากวิสัยทัศน์ไม่ชัดเจน พันธกิจไม่เหมาะสม กระบวนการจัดการภายในสำนักเรียนไม่ชัดเจน เป็นต้น

๒) การบูรณาการหลักพุทธธรรมสำหรับการจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมตามหลักการจัดการประกอบด้วย การวางแผน การจัดองค์การ การบริหารบุคคล การอำนวยความสะดวกและการควบคุมเป็นต้น ตามหลักอิทธิบาท ๔ ประกอบด้วย ฉันทะ วิริยะ จิตตะ และวิมังสา

๓) แนวทางการพัฒนารูปแบบการจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมในจังหวัดนครปฐม จากการวิเคราะห์และสังเคราะห์ของผู้วิจัย ประกอบด้วย ๕ ด้าน คือ ๓.๑) ด้านการวางแผน ควรมีการประชุมปรึกษาหารือกันแล้วก็ขอความคิดเห็นชอบในที่ประชุมสงฆ์ มอบหมายให้ครูอาจารย์ได้มีบทบาทหน้าที่อย่างชัดเจน กำกับดูแลรักษากฎระเบียบแต่งตั้งคณะครูอาจารย์ผู้สอนตามชั้นต่างๆ ๓.๒) ด้านการจัดองค์การควรมีการแต่งตั้งครูอาจารย์เจ้าหน้าที่อย่างมีระเบียบโครงสร้างคณะผู้บริหารเป็นไปตามกฎเกณฑ์พัฒนาการทำงานกำหนดตำแหน่งหน้าที่การงานแต่ละบุคคล ๓.๓) ด้านการบริหารบุคคล ควรมีการสรรหาบุคลากรยึดหลักตามความเหมาะสม กลยุทธ์การพัฒนาบุคลากรทำงานอย่างเหมาะสมการฝึกอบรมพัฒนาความรู้ความสามารถ ๓.๔) ด้านอำนวยความสะดวกคณะผู้บริหารสนับสนุน

^{๑๒๗} สมชาย ไมตรี, “การศึกษาของพระสงฆ์ในประเทศไทย : กรณีศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี”, รายงานการวิจัย, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ, ๒๕๔๙), หน้า ๖๑.

^{๑๒๘} พระมหาไกรวรรณ ปุณฺณขันธ, “ผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารสำนักเรียนพระปริยัติธรรม”, **ปริญาตศึกษาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา**. ภาควิชาการบริหารการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๒), หน้า ๘๔.

การเรียนการสอน การประสานงานอย่างมีระบบ สนับสนุนทุนทรัพย์เพื่อการเรียนการสอนปฏิบัติงาน กับหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาช่วยเหลือสังคม และ ๓.๕) ด้านการควบคุม กำหนดการวันเปิดเรียนและวันปิดเรียน โดยพร้อมเพรียงจัดการอบรมนักเรียนก่อนสอบ พิจารณาการส่งรายชื่อนักเรียนอย่างรวดเร็ว^{๑๒๙}

สรุป พระสังฆาธิการ มีบทบาทสำคัญการดูแลพระภิกษุสามเณรในปกครองให้ประพฤติปฏิบัติตามพระธรรมวินัย เป็นไปด้วยความเรียบร้อย นอกจากนี้ยังเป็นผู้ที่ทำหน้าที่ในการเผยแผ่คำสอน แก่พุทธศาสนิกชน ซึ่งส่วนใหญ่มีทักษะในการบริหารงานในระดับมาก ซึ่งในการบริหารงานกิจการคณะสงฆ์ พระสังฆาธิการถือว่ามีความสำคัญอย่างมาก เพราะถ้าพระสังฆาธิการ มีทักษะและศักยภาพมาก การบริหารงานก็จะมีประสิทธิภาพ ในทางตรงกันข้าม ถ้าพระสังฆาธิการ มีทักษะและศักยภาพต่ำก็ทำให้การบริหารงานแย่ลงไปด้วย

ตารางที่ ๒.๑๐ สรุปงานวิจัยเกี่ยวกับการส่งเสริมการศึกษา

นักวิชาการหรือนักวิจัย	ผลการวิจัย
พระครูสุวรรณวรการ (พิมพ์ทรัพย์ พุทธาโณ), (๒๕๕๗, หน้า ๑๘๕)	๑) แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวกับการพัฒนามีกระบวนการพัฒนาการจัดการศาสนศึกษา ๒) สภาพทั่วไปการพัฒนาการจัดการศาสนศึกษาแผนกธรรม ๓) แนวทางการพัฒนาการจัดการศาสนศึกษาแผนกธรรม
พระจักรพล สิริธโร, (ป๋องศิริ) (๒๕๕๙, หน้า ๒๑๒)	ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนยังไม่ผ่านการประเมินคุณภาพการศึกษา ในรอบสามจึงได้ดำเนินโครงการเพื่อแก้ปัญหา ๔ โครงการ คือ ๑) โครงการส่งเสริมและพัฒนาครูผู้สอน ๒) โครงการจัดสภาพแวดล้อมแหล่งเรียนรู้ ๓) โครงการสร้างพลังร่วมเพื่อพัฒนาโรงเรียน ๔) โครงการเพิ่มศักยภาพการบริหารจัดการองค์กร
พระมหาอำนาจ ปวชุตโน, (๒๕๕๖, หน้า ๑๕๘)	พระสังฆาธิการได้ดำเนินการพัฒนารูปแบบที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเพื่อการบูรณาการที่เหมาะสมกับการศึกษาพระปริยัติธรรม ให้มีความสอดคล้องตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ เพื่อส่งเสริมการสร้างทรัพยากรบุคคล คือ พระภิกษุ สามเณร ผู้เป็นศาสนทายาท สืบทอดอายุพระพุทธศาสนาในอนาคต
นางสาววันทนา เนาวัน, (๒๕๕๗, หน้า ๑๖๒)	๑. แนวคิดภาวะผู้นำตามหลักพุทธธรรมและทฤษฎีทางตะวันตกของภาวะผู้นำของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม ๒. สภาพปัญหาทั่วไปและภาวะผู้นำของบุคลากรโรงเรียนพระ

^{๑๒๙} พระใบฎีกาเฉลิมพล สุานตโตโร, (โพธิ์ประชุม) “การพัฒนาแบบการจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมในจังหวัดนครปฐม” วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘). หน้า ๘๕.

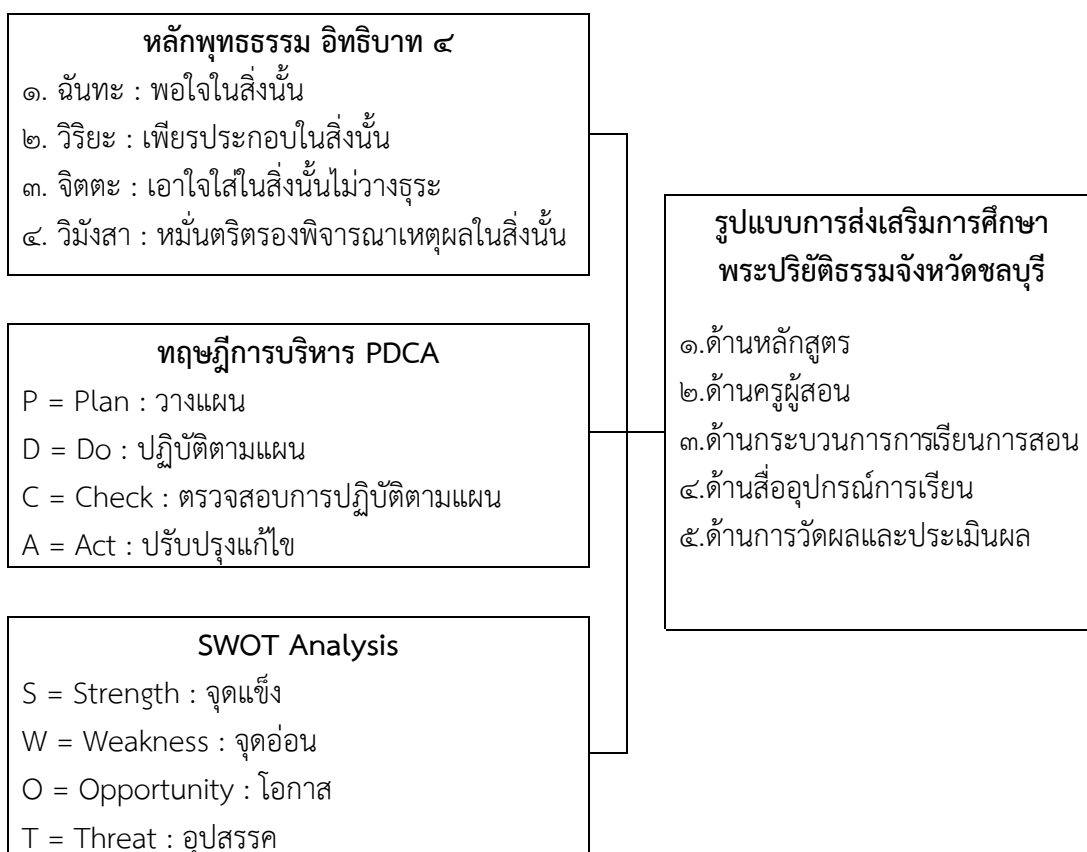
ปรียัติธรรม

ตารางที่ ๒.๑๐ สรุปงานวิจัยเกี่ยวกับการส่งเสริมการศึกษา (ต่อ)

นักวิชาการหรือนักวิจัย	ผลการวิจัย
<p>พระมหาธรรมรัต อริยมโม, (ยศขุน) (๒๕๕๑, หน้า ๒๑๐)</p>	<p>๓. ส่วนรูปแบบการพัฒนาคุณลักษณะภาวะผู้นำของผู้บริหารโรงเรียนพบว่าอันดับแรกหลักธรรมด้านหลักปาปนิกธรรม ๓ ในด้านจักขุมา (การมีวิสัยทัศน์ที่ดี) ด้านวิรุโร (ด้านความชำนาญในงานความเป็นมืออาชีพ) และด้านนิสสยสัมปันโน (การสร้างความสัมพันธ์ ความเข้าใจ อันดีตลอดจน การสร้างสรรค์ทางสังคมโดยอาศัยทักษะด้านมนุษยสัมพันธ์)</p> <p>การศึกษาของคณะสงฆ์ไทย แบ่งออกได้เป็น ๒ ประเภทใหญ่ๆ คือ การศึกษาระบบเดิมของคณะสงฆ์ และการศึกษาที่คณะสงฆ์จัดให้สอดคล้องกับระบบของรัฐ การศึกษาที่เป็นการศึกษาของคณะสงฆ์โดยตรง คือ พระปรียัติธรรมแผนก ธรรมและแผนกบาลี การศึกษาของคณะสงฆ์กับบริบทของสังคมไทยยุคปัจจุบัน มีทั้งที่เป็นจุดอ่อนและ จุดแข็งภายในตัว โดยจุดแข็งอยู่ที่ความเป็นอิสระในกระบวนการเรียนการสอน การวัดผลประเมินผลใช้ระบบส่วนกลางการสอบใช้ การเขียนแบบอัตนัย การจัดการศึกษามีได้มุ่งผลกำไรแต่มุ่งผลเพื่อพัฒนาความรู้ให้แก่ผู้เรียนจริงๆ</p>
<p>ทวี ศันสนีย์พันธ์ และ เดชา พวงงาม, (๒๕๔๗, หน้า ๔๕) สมชาย ไม้ตรี, (๒๕๔๙, หน้า ๖๑)</p>	<p>สภาพการจัดการศึกษาซึ่งครอบคลุมกระบวนการ ๖ ด้าน คือ ด้านการบริหาร ด้านบุคลากร ด้านอาคารสถานที่และวัสดุครุภัณฑ์ ด้านวิชาการ ด้านงบประมาณ และด้านการส่งเสริมและสนับสนุน</p> <p>การศึกษาพระปรียัติธรรมแผนกบาลีในปัจจุบัน เป็นการศึกษาที่เน้นการสอบวัดผลความรู้ หรือที่เรียกว่าสอบธรรมสนามหลวงเป็นหลัก โดยมีแม่กองธรรมสนามหลวงเป็นผู้รับผิดชอบดำเนินการจัดสอบพร้อมกันทั่วประเทศ</p>
<p>พระมหาไกรวรรณ ปุณฺณพันธ์, (๒๕๕๒, หน้า ๘๔)</p>	<p>องค์ประกอบผู้นำเชิงยุทธศาสตร์ของผู้บริหารสำนักเรียนพระปรียัติธรรมประกอบด้วยองค์ประกอบ ๕ องค์ประกอบ ได้แก่ (๑) การวางแผนยุทธศาสตร์ (๒) ภาวะผู้นำ (๓) วิสัยทัศน์ (๔) คุณธรรมจริยธรรม (๕) การบริหารองค์กร</p>
<p>พระใบฎีกาเฉลิมพล ฐานุตโตโร, (โพธิ์ประชุม) (๒๕๕๘, หน้า ๘๕)</p>	<p>๑) สภาพการจัดการการศึกษาพระปรียัติธรรมในปัจจุบันนี้พระสังฆาธิการได้ดำเนินการพัฒนารูปแบบที่เกี่ยวข้องกับการจัดการ</p> <p>๒) การบูรณาการหลักพุทธธรรมสำหรับการจัดการศึกษาพระปรียัติธรรมแผนกธรรม ตามหลักการจัดการ</p> <p>๓) รูปแบบการจัดการการศึกษาพระปรียัติธรรมแผนกธรรม</p>

๒.๘ กรอบแนวคิดในการวิจัย

ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิดทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยกำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัย (Conceptual Framework) เพื่อศึกษารูปแบบการส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรมจังหวัดชลบุรี และนำเสนอตามกระบวนการศึกษาวิจัยดังนี้

แผนภาพที่ ๒.๓ กรอบแนวคิดในการวิจัย

บทที่ ๓

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบการส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรมจังหวัดชลบุรี” โดยมุ่งศึกษาวิเคราะห์สภาพปัญหาและอุปสรรคในการบริหารจัดการ รูปแบบการส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรมจังหวัดชลบุรี เป็นการพัฒนาศักยภาพของพระสังฆาธิการในจังหวัดชลบุรี นำเสนอรูปแบบการส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรมจังหวัดชลบุรี มีขั้นตอนวิธีดำเนินการวิจัย ดังนี้

- ๓.๑ รูปแบบการวิจัย
- ๓.๒ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ
- ๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
- ๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล
- ๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “รูปแบบการส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรมจังหวัดชลบุรี” เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้อง วิเคราะห์และสังเคราะห์ ร่วมกับการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) เพื่อศึกษารูปแบบการส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรมจังหวัดชลบุรี จากนั้นนำมาสังเคราะห์เป็นรูปแบบเบื้องต้นและนำเสนอต่อการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) เพื่อพัฒนาให้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

๓.๒ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

- ๓.๒.๑ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ในการวิจัยในครั้งนี้ มีผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน ๒ กลุ่ม คือ
 - (๑) กลุ่มพระสังฆาธิการ ระดับ เจ้าคณะผู้ปกครองสงฆ์จังหวัดชลบุรี จำนวน ๑๕ รูป
 - (๒) กลุ่มพระสังฆาธิการ ระดับ เจ้าอาวาส จังหวัดชลบุรี จำนวน ๑๗ รูป

ตารางที่ ๓.๑ กลุ่มที่ ๑. พระสังฆาธิการ ระดับ เจ้าคณะผู้ปกครองสงฆ์จังหวัดชลบุรี

๑. พระสังฆาธิการ		
ระดับ เจ้าคณะผู้ปกครองสงฆ์จังหวัดชลบุรี จำนวน ๑๕ รูป		
ที่	นามเจ้าคณะปกครอง	ตำแหน่ง/เจ้าอาวาส
๑	พระเทพชลธารมณี (ประจวบ ปาสาธิโก)	เจ้าคณะจังหวัดชลบุรี จล.วัดบางพระวรวิหาร
๒	พระปัญญารัตนาภรณ์ (อนันต์ ธมฺมโชโต)	รองเจ้าคณะจังหวัดชลบุรี จล.วัดชัยมงคล
๓	พระครูวิทยานันท์ (ชัยณรงค์ โกวิท)	เจ้าคณะอำเภอพานทอง จร.วัดโป่งตามุข

ตารางที่ ๓.๑ กลุ่มที่ ๑. พระสังฆาธิการ ระดับ เจ้าคณะผู้ปกครองสงฆ์จังหวัดชลบุรี (ต่อ)

๑. พระสังฆาธิการ	
ระดับ เจ้าคณะผู้ปกครองสงฆ์จังหวัดชลบุรี จำนวน ๑๕ รูป	
นามเจ้าคณะปกครอง	ตำแหน่ง/เจ้าอาวาส
๔ พระครูสิทธิธรรมานุวัตร (ประโยชน์ ธมฺมวโร)	เจ้าคณะอำเภอพนัสนิคม จร.วัดหลวงพรหมาวาส
๕ พระมหาคมสันต์ ชินวโร ป.ธ.๙	เจ้าคณะอำเภอเกาะจันทร์ จร.วัดบ่อทองราษฎร์บำรุง
๖ พระมหาวิเชียร กนต์สีโล ป.ธ.๘	เจ้าคณะอำเภอบ่อทอง จร.วัดอมพนมวนาราม
๗ พระครูพิศาลประชานุกิจ (ดำรง จกกวโร)	เจ้าคณะอำเภอหนองใหญ่ จร.วัดหนองใหญ่ศิริธรรม
๘ พระมหาเจริญ จิรวุฑโฒ ป.ธ.๘	เจ้าคณะอำเภอบ้านบึง จร.วัดเขาถ้ำ
๙ พระครูวิบูลปริยัติกิจ (สังข์ดี จนทปญโญ)	เจ้าคณะอำเภอศรีราชา จร.วัดพิบูลสันถรธรรม
๑๐ พระครูพิพิธกิจจารักษ์ (สนัด ขนดีโก)	เจ้าคณะอำเภอบางละมุง จร.วัดหนองปรือ
๑๑ พระครูทัศนีย์คุณากร (วรรณะ ตนติปาโล)	เจ้าคณะอำเภอสัตหีบ จร.วัดสัตหีบ
๑๒ พระมหาภูวนาถ อากาศโร ป.ธ.๖	รองเจ้าคณะอำเภอบ่อทอง จร.วัดคลองมือไทร
๑๓ พระมหาบุรี อธิปญโญ ป.ธ.๔	รองเจ้าคณะอำเภอพนัสนิคม จร.วัดบ้านโนนบน
๑๔ พระครูพิมลกิจจานุวัตร (ประทั้ง ปญญาวโร)	รองเจ้าคณะอำเภอบ้านบึง จร.วัดกุ่มชีธาร
๑๕ พระครูอุดมพัฒนาการ (วันชัย วชิรญาโณ)	เจ้าคณะตำบลธาตุทอง จร.วัดธาตุทอง

ตารางที่ ๓.๒ กลุ่มที่ ๒. พระสังฆาธิการ ระดับ เจ้าอาวาส จังหวัดชลบุรี

๒. พระสังฆาธิการ		
ระดับ เจ้าอาวาส จังหวัดชลบุรี จำนวน ๑๗ รูป		
ที่	นามเจ้าอาวาส	ตำแหน่ง
๑๖	พระมงคลโมลี (สมบุญ โสภโณ) วิ.	จร.วัดทุ่งเหียง อำเภอพนัสนิคม
๑๗	พระครูอุดมธรรมรส (ชัยยุทธ อสิญาโณ), ดร.	จร.วัดนอก ที่ปรึกษาเจ้าคณะจังหวัดชลบุรี อำเภอเมือง
๑๘	พระครูบวรพัฒนโสภณ (สุนทร จตตาวิโล)	จร.วัดบ้านไร่ อำเภอพานทอง
๑๙	พระครูสารัตถ์ธรรมโกศล (เสมียน ขนดีโก)	จร.วัดทรงธรรม อำเภอพนัสนิคม
๒๐	พระมหาณรงค์ อุตโตโร ป.ธ.๕	จร.วัดทับเจริญ อำเภอบ่อทอง
๒๑	พระครูสุวรรณรัตนวัฒน์ (ชาญณรงค์ อภิชาติ)	จร.วัดเกษตรสุวรรณ อำเภอบ่อทอง
๒๒	พระครูวิมลธรรมสถิต (โสน ฐานวโร)	จร.วัดหนองชันจันทนาราม อำเภอบ้านบึง
๒๓	พระครูสีลานุโลมคุณ (ปฐม กิตติภทโท)	จร.วัดเนินสี อำเภอหนองใหญ่
๒๔	พระครูพิพิธศาสนการ (บุญเหลือ ปญญาวโร)	จร.วัดเขาช่องลม อำเภอศรีราชา

ตารางที่ ๓.๒ กลุ่มที่ ๒. พระสังฆาธิการ ระดับ เจ้าอาวาส จังหวัดชลบุรี (ต่อ)

๒. พระสังฆาธิการ ระดับ เจ้าอาวาส จังหวัดชลบุรี จำนวน ๑๗ รูป		
ที่	นามเจ้าอาวาส	ตำแหน่ง
๒๕	พระถาวรศุภกิจ (ประเสริฐ จิระมโน)	จร.วัดหนองเกตุ อำเภอบ่อทอง
๒๖	พระครูไพจิตพัฒนาการ (สมนึก อธิปัญญา)	จร.วัดเขาชก อำเภอหนองใหญ่
๒๗	พระครูวิสารทสุตากร (รัตนะ อุตตสาโร)	จร.วัดช่องแสมสาร อำเภอสัตหีบ
๒๘	พระครูโกศลธรรมมาภิรักษ์ (มานพ สิริภทโท)	จร.วัดคลองตาเพชร อำเภอบ่อทอง
๒๙	พระครูปราโมทย์สมณวัตร (ทองคำ ปริมุตโต)	จร.วัดเขาห้ายอด อำเภอบ่อทอง
๓๐	พระครูขันตสวารวิสิฐ (มงกุฎ อากาศโร)	จร.วัดเขาชะอาง อำเภอบ่อทอง
๓๑	พระปลัดวัลลภ คุณวุฒิโธ	จร.วัดวังรีศรีวันวาราม อำเภอบ่อทอง
๓๒	พระมหามงคล ปุณฺณมงคล ป.ธ.๓	จร.วัดหลุมมะนาว อำเภอบ่อทอง

รวมผู้ให้ข้อมูลสำคัญทั้ง ๒ กลุ่ม จำนวนทั้งสิ้น ๓๒ รูป

๓.๒.๒ ผู้เชี่ยวชาญในการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) ผู้เชี่ยวชาญในการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) ในครั้งนี้ จำนวน ๑๔ รูป/คน ได้แก่

ตารางที่ ๓.๓ ผู้เชี่ยวชาญในการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)

ผู้เชี่ยวชาญในการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) จำนวน ๑๔ รูป/คน		
ที่	นามผู้เชี่ยวชาญ	ตำแหน่ง
๑	พระอุดมสิทธินายก (กำพล คุณงกโร), ผศ.ดร. ป.ธ.๙,	รองคณบดีคณะสังคมศาสตร์ ฝ่ายบริหาร
๒	พระสุธีวีรบัณฑิต (ไชว์ ทสสนีโย), ดร.	อาจารย์ประจำภาควิชารัฐศาสตร์
๓	พระมหาสุนันท์ สุนนโท, ดร.	อาจารย์ประจำภาควิชารัฐศาสตร์
๔	รศ.ดร.สุรพล สุขพรหม	ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์
๕	พระมหากฤษฏา กิตติโสภโณ, ผศ.ดร.	อาจารย์ประจำภาควิชารัฐศาสตร์
๖	พระปลัดระพี นพฐิติสาโร, ผศ.ดร.	อาจารย์ประจำภาควิชารัฐศาสตร์
๗	ดร.ประเสริฐ ธิลาว	อาจารย์ประจำภาควิชารัฐศาสตร์
๘	ผศ.ดร.รัฐพล เย็นใจมา	อาจารย์ประจำภาควิชารัฐศาสตร์
๙	ผศ.ดร.เกียรติศักดิ์ สุขเหลือง	รองคณบดีคณะสังคมศาสตร์ ฝ่ายวิชาการ
๑๐	รศ.ดร.สุวิญ รักสัตย์	อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสนศึกษา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๑๑	ดร.อำนาจ บัวศิริ	ผู้ทรงคุณวุฒิ

ตารางที่ ๓.๓ ผู้เชี่ยวชาญในการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) (ต่อ)

ผู้เชี่ยวชาญในการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)		
จำนวน ๑๔ รูป/คน		
ที่	นามผู้เชี่ยวชาญ	ตำแหน่ง
๑๒	ผศ.ดร.อุทัย สติมัน	อาจารย์ประจำคณะมนุษยศาสตร์และ สังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยสวนดุสิต
๑๓	พระครูพิศาลจริยากร (สมบุรณ์ เลขธมโม), ดร.	เจ้าคณะตำบลนาเกลือ อ.บางละมุง จ.ชลบุรี
๑๔	พระครูสิทธิพงษ์มณี (สมคิด อคฺคธมโม), ดร.	เจ้าอาวาสวัดศรีพุ่มโพธิ์ อ.ศรีราชา จ.ชลบุรี

๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

๓.๓.๑ เครื่องมือสำหรับงานวิจัยเชิงคุณภาพ

๑) แบบสัมภาษณ์ (Interview) เป็นแบบสัมภาษณ์เชิงลึกแบบมีโครงสร้าง (Structure In-depth Interview) เพื่อศึกษาการพัฒนารูปแบบการส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรมจังหวัดชลบุรี

๒) การสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) เพื่อศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนารูปแบบการส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรมจังหวัดชลบุรี ด้วยการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) จะเป็นไปในลักษณะของการประชุมกลุ่ม เพื่อให้ได้ข้อเท็จจริงและข้อมูลตรงตามที่กำหนดไว้ หรือเป็นข้อค้นพบใหม่ที่เกิดจากการสนทนา โดยมีประเด็นปัญหาที่เจาะจงกับกลุ่มตัวอย่างประชากร คือ พระสังฆาธิการและบุคลากรภาครัฐ จำนวน ๑๔ รูป/คน ทั้งนี้กลุ่มประชากรที่กล่าวกล่าวนมาได้รับการคัดเลือกตามเกณฑ์ที่กำหนดเรียบร้อยแล้ว ดังนั้นการจัดสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) จึงเป็นไปในลักษณะของการสนทนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน

๓) การสร้างเครื่องมือวิจัย ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับรูปแบบการส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรมจังหวัดชลบุรี แล้วนำมาร่างข้อคำถามที่จะใช้ในการสัมภาษณ์และสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) ปรับปรุงแก้ไขแบบสัมภาษณ์ ต่อจากนั้นนำแบบสัมภาษณ์และข้อคำถามในการสนทนากลุ่มมาปรับปรุงแก้ไขให้สมบูรณ์และนำไปใช้เก็บรวบรวมข้อมูล

๓.๓.๒ ขั้นตอนการสร้างเครื่องมือ

๑) ศึกษาหลักการและทฤษฎี แนวคิด และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเรื่องรูปแบบการส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรม จากเอกสารและงานการวิจัยที่เคยมีผู้ดำเนินการวิจัยเอาไว้

๒) กำหนดกรอบแนวคิด ในการสร้างเครื่องมือการวิจัย

๓) ประมวลผลข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์ข้อมูล กำหนดวัตถุประสงค์ประสงค์ในการสร้างเครื่องมือการวิจัย โดยขอคำปรึกษาจากอาจารย์ที่ปรึกษาคุณุณินพนธ์

๔) สร้างเครื่องมือแบบมีโครงสร้าง (Structured Interview) ตามระเบียบวิธีวิจัยให้มีเนื้อหาสาระครอบคลุมกับรูปแบบการส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรมจังหวัดชลบุรี ในสภาพทั่วไปเกี่ยวกับรูปแบบการส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนแม่บทและแผนกลยุทธ์ รูปแบบการส่งเสริมการศึกษาของพระสังฆาธิการ หลักพุทธธรรมและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยที่ทำให้เกิดรูปแบบการ

ส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรมและแนวทางการพัฒนารูปแบบการส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรม จังหวัดชลบุรี

๕) ดำเนินการตรวจสอบปรับปรุง วรรคตอน การสะกด การจัดวางรูปแบบและพิสูจน์อักษรของเครื่องมือให้สมบูรณ์ นำเครื่องมือที่สร้างขึ้นเสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษาคุณุณีพันธ์ เพื่อตรวจสอบและขอคำแนะนำเพิ่มเติม

๖) ตรวจสอบความเที่ยงตรงของเครื่องมือ (Validity)^๑ นำเครื่องมือแบบสัมภาษณ์ที่ปรับปรุงเรียบร้อยแล้วเสนอต่อผู้เชี่ยวชาญ จำนวน ๕ ท่าน เพื่อพิจารณาตรวจสอบความเที่ยงตรงของเครื่องมือทางด้านเนื้อหา (Content Validity) ความเที่ยงตรงทางด้านโครงสร้าง (Construct Validity) ซึ่งตรวจสอบโดยอาศัยดุลยพินิจของผู้เชี่ยวชาญ (Face Validity) ความเที่ยงตรงตามเกณฑ์ที่เกี่ยวข้อง (Criterion Related Validity) และความถูกต้องสมบูรณ์ของเครื่องมือแบบสัมภาษณ์

๗) ปรับปรุงแก้ไขแบบสัมภาษณ์ตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญและอาจารย์ที่ปรึกษาคุณุณีพันธ์

๘) จัดพิมพ์เครื่องมือแบบสัมภาษณ์ฉบับสมบูรณ์ และนำไปสัมภาษณ์เพื่อเก็บรวบรวม ข้อมูลกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

๙) สร้างเครื่องมือแบบสนทนา จากผลการวิเคราะห์แบบสัมภาษณ์เพื่อแสวงหาความคิดเห็นเพิ่มเติม เกี่ยวกับรูปแบบการส่งเสริมการศึกษาของพระสังฆาธิการจังหวัดชลบุรีแนวทางการพัฒนา ปัญหาและข้อเสนอแนะ จึงนำเครื่องมือที่สร้างขึ้น เสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษาเพื่อตรวจสอบขอคำแนะนำเพิ่มเติมและนำไปเก็บข้อมูลการวิจัยต่อไป

๑๐) กำหนดประเด็นแบบสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) ผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญ เพื่อประเมินแนวทางการพัฒนา และแสวงหาความคิดเห็นที่สอดคล้องกันในบางประการ รวมทั้งข้อเสนอแนะเกี่ยวกับ รูปแบบการส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรมจังหวัดชลบุรี นำเครื่องมือที่สร้างขึ้นเสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์เพื่อตรวจสอบขอคำแนะนำเพิ่มเติมและนำไปใช้จริงเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล

๑) งานวิจัยเชิงคุณภาพ สามารถเก็บรวบรวมข้อมูลได้ดังนี้

(๑.๑) การวิเคราะห์เชิงเอกสาร ศึกษาจากเอกสารต่างๆ ดังนี้

ก) ข้อมูลแบบปฐมภูมิ (Primary Data) โดยการรวบรวมจากหนังสืออ้างอิงทางพระพุทธศาสนาต่างๆ พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙. พระไตรปิฎก (ภาษาไทย) ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินีนาถ

ข) ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) โดยการรวบรวมจากหนังสือวารสารบทความ งานวิจัยต่างๆ ที่เกี่ยวกับหลักการ แนวคิด ทฤษฎี เกี่ยวกับรูปแบบการส่งเสริมการศึกษาพระ

^๑ พวงรัตน์ ทวีรัตน์, วิธีการวิจัยทางพฤติกรรมศาสตร์และสังคมศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร : สำนักทดสอบทางการศึกษาและจิตวิทยา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร, ๒๕๔๓), หน้า ๑๑๕.

ปรียัติธรรมจังหวัดชลบุรี ตลอดจนข้อมูลทางสถิติที่รวบรวมโดยหน่วยงานราชการหรือสถาบันการศึกษาและแหล่งข้อมูลที่เป็นที่ยอมรับ อนึ่ง ผู้วิจัยได้ทบทวนวรรณกรรม งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนถึงบทความ งานวิจัยในวารสาร สิ่งพิมพ์ต่างๆ แล้วทำให้เห็นกรอบแนวคิด ประเด็นปัญหาของการวิจัย จากเอกสารที่ได้มีการทบทวนก่อนหน้านั้นหลังจากที่ได้ทบทวนเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องอย่างละเอียดแล้ว ผู้วิจัยได้สร้างเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัย และจากการทบทวนวรรณกรรม และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในครั้งนี้ ผู้วิจัยจะดำเนินการจัดเก็บข้อมูลตามขั้นตอนดังต่อไปนี้

ขั้นตอนที่ ๑ การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) และการสนทนาวิธีการสังเกต (Observation) การบันทึกเสียง (Record) การจดบันทึก (Field-note) และการศึกษาเอกสารของเขตพื้นที่ศึกษา มีลำดับขั้นตอน ดังนี้

(๑) ผู้วิจัยดำเนินการขอหนังสือจากผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยเพื่อขอความอนุเคราะห์จากคณาจารย์เป็นผู้เชี่ยวชาญในการตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยและขอความร่วมมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัย ไปยังพระสังฆาธิการ หรือเจ้าคณะปกครองที่เป็นพื้นที่ศึกษา

(๒) ติดต่อประสานงานล่วงหน้าเพื่อนัดหมายวัน เวลา สถานที่ สัมภาษณ์ จากพระสังฆาธิการหรือเจ้าคณะปกครองที่เป็นพื้นที่ศึกษา มีการพูดคุยอย่างไม่เป็นทางการผ่านทางโทรศัพท์และทางระบบเครือข่ายอินเทอร์เน็ต เพื่อสร้างความคุ้นเคยก่อนการสัมภาษณ์

(๓) การสัมภาษณ์แบบเชิงลึก (In-depth Interview) ใช้คำถามตามแบบสัมภาษณ์ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น สร้างความคุ้นเคยโดยใช้คำถามปลายเปิดก่อนเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นรับฟังความคิดเห็นกับพระสังฆาธิการ หรือเจ้าคณะปกครอง เพื่อให้ได้รายละเอียดและข้อมูลมากยิ่งขึ้น

(๔) ติดต่อประสานงานล่วงหน้าเพื่อนัดหมาย วัน เวลา สถานที่ สนทนาภายหลังการสัมภาษณ์จากพระสังฆาธิการ หรือเจ้าคณะปกครองที่เป็นพื้นที่ศึกษา มีการพูดคุยอย่างไม่เป็นทางการทางโทรศัพท์ และทางระบบเครือข่ายอินเทอร์เน็ต เพื่อสร้างความคุ้นเคย

(๕) การสนทนาโดยพระสังฆาธิการ หรือเจ้าคณะปกครองใช้คำถามปลายเปิดที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น เพื่อสร้างความคุ้นเคยและแลกเปลี่ยนความคิดเห็น รับฟังความคิดเห็น ซึ่งจะช่วยให้ได้รายละเอียดของข้อมูลที่ต้องการศึกษา และเกิดความเชื่อมโยงไม่ซ้ำซ้อน ในการเก็บรวบรวมข้อมูลประหยัดทรัพยากร ทำให้ทราบถึงการมีส่วนร่วมในรูปแบบการส่งเสริมการศึกษาพระปรียัติธรรมจังหวัดชลบุรี ที่ครอบคลุมมากยิ่งขึ้น

(๖) นำส่งหนังสือขออนุญาตและขอความร่วมมือถึงผู้บริหารหรือหัวหน้าหน่วยงานที่เป็นกลุ่มเป้าหมายโดยกำหนดวันที่จะไปขอสัมภาษณ์ด้วยตนเอง

(๗) ตรวจสอบความสมบูรณ์ครบถ้วนของแบบสัมภาษณ์แล้วนำไปวิเคราะห์ข้อมูล

ขั้นตอนที่ ๒ นำข้อมูลที่ได้จากการเก็บรวบรวมข้อมูลในขั้นตอนที่ ๑ มาสังเคราะห์ร่วมกับแผนแม่บทและแผนกลยุทธ์รูปแบบการส่งเสริมการศึกษาพระปรียัติธรรม ดำเนินการตรวจสอบโครงสร้างแนวทาง รูปแบบการส่งเสริมการศึกษาพระปรียัติธรรมจังหวัดชลบุรี โดยผู้เชี่ยวชาญแล้วนำผลมาดำเนินการปรับปรุงแก้ไขและกำหนดร่างแนวทางรูปแบบการส่งเสริมการศึกษาพระปรียัติธรรมจังหวัดชลบุรี

ขั้นตอนที่ ๓ การจัดสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) ผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญ ๑๔ ท่านเพื่อประเมินแนวทางการส่งเสริม แสวงหาข้อคิดเห็นที่สอดคล้องกันและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับรูปแบบการส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรมจังหวัดชลบุรี ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นการสนทนากลุ่มเฉพาะครั้งนี้เป็นการศึกษาข้อมูลตามพลวัตรของกลุ่ม (Group Dynamic) โดยใช้หลักการปฏิสัมพันธ์ในกลุ่ม (Group Interaction) เปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมและผู้ดำเนินการมีปฏิสัมพันธ์โดยการเผชิญหน้ากันเป็นการกระตุ้นให้แต่ละคนในกลุ่มแสดงความคิดเห็นและทัศนะของตนออกมาอย่างเปิดเผยและจริงใจในขณะที่ดำเนินการทำให้ได้ข้อมูลที่มีความละเอียดลึกซึ้ง กลุ่มลึกรวดเร็วประหยัดเวลาการจัดสนทนากลุ่มเฉพาะในครั้งนี้ ผู้วิจัยเจาะจงเลือกสมาชิกมาร่วมกลุ่มที่มีลักษณะพื้นฐานที่คล้ายคลึงกัน (Homogeneous) ซึ่งจะมีผลต่อความเห็น หรือทัศนะของผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่มและเพื่อให้ผู้เข้าร่วมกลุ่มสนทนามีความรู้สึกรบายใจที่จะแสดงทัศนะของตน ผู้วิจัยได้ดำเนินการตามลำดับขั้นตอนดังนี้

๑. การเตรียมการก่อนการจัดสนทนากลุ่มเฉพาะ

๑.๑ การกำหนดแนวคำถามที่ใช้ในการจัดสนทนากลุ่มเฉพาะ ผู้วิจัยได้กำหนดประเด็นคำถามจากวัตถุประสงค์การวิจัยออกมาเป็นร่างแนวคำถามแล้วนำมาสร้างเป็นข้อคำถามที่ถามถึงฐานคิดการตัดสินใจ การใช้เหตุผล แรงจูงใจ กระบวนการหรือสถานการณ์ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับแนวทางของรูปแบบการส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรมจังหวัดชลบุรี และนำการสนทนาให้เป็นขั้นตอนตามจุดมุ่งหมายที่กำหนด

๑.๒ การเตรียมบุคลากรในการจัดสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) ผู้วิจัยได้เตรียมบุคลากรในการร่วมสนทนากลุ่ม ดังนี้

๑.๒.๑ ผู้ดำเนินการสนทนา (Moderator) เป็นผู้จุดประเด็นการสนทนาดำเนินการถามคำถาม และกำกับการสนทนาให้เป็นไปตามแนวทางของหัวข้อที่จะศึกษา เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ชัดเจนกับประเด็นที่จะศึกษาอย่างละเอียดที่สุดในเวลาที่กำหนด และไม่สร้างความตึงเครียดให้แก่ผู้ร่วมสนทนา นอกจากนี้ผู้ดำเนินการสนทนาต้องให้ความสนใจกับสมาชิกที่เข้าร่วมสนทนากลุ่มให้มีความรู้สึกทางบวก แสดงบทบาทเป็นผู้ดำเนินการ ไม่ใช่ผู้เข้าร่วมแสดงความคิดเห็น พร้อมทั้งจะฟังสิ่งที่อาจจะไม่ใช่ที่พอใจ

๑.๒.๒ ผู้เข้าร่วมสนทนาผู้วิจัยได้กำหนดผู้เข้าร่วมสนทนาโดยเลือกแบบเจาะจงเป็นผู้ทรงคุณวุฒิผู้เชี่ยวชาญและเจ้าคณะพระสังฆาธิการผู้บริหารวัดที่เชี่ยวชาญเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา หลักการจัดการเชิงพุทธ และหลักการบริหารจัดการส่งเสริมการศึกษา จำนวน ๑๔ รูป/คน

๑.๒.๓ คณะกรรมการผู้ควบคุมคุณภาพนิพนธ์

๑.๒.๔ ผู้จดบันทึกคำสนทนา (Note-Taker) คือผู้ทำหน้าที่เขียนแผนผังการนั่งสนทนากลุ่ม จดบันทึกทุกคำพูดในการสนทนากลุ่มให้ได้มากที่สุด เพื่อเป็นประโยชน์แก่ผู้วิจัยในการวิเคราะห์ข้อมูลจากคำพูด ของผู้ร่วมสนทนาในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ขอความร่วมมือจากนักศึกษาปริญญาเอก มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยจำนวน ๒ รูป

๑.๓ การเตรียมอุปกรณ์ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ประกอบด้วย เครื่องบันทึกเสียง ไมโครโฟน เครื่องขยายเสียง และเครื่องบันทึกภาพวีดีทัศน์ เนื่องจากในการสนทนากลุ่มเฉพาะนั้นผู้จดบันทึกคำสนทนาอาจจะบันทึกไม่ทัน เนื่องจากในการสนทนานั้น อาจมีการตั้งคำถาม ประเด็น

ปัญหาการโต้แย้งการเสนอความคิด ที่สวนกันไปมา บางครั้งอาจมีการพูดพร้อมกันหลายคน หรือมีการโต้ตอบกันอย่างรวดเร็ว จึงต้องมีการบันทึกเสียงไว้ เพราะจะทำให้เก็บรายละเอียดของข้อมูลได้ดีที่สุดสำหรับผู้วิจัยสามารถนำมาวิเคราะห์ ตีความ และหาข้อสรุปเชิงทฤษฎีในภายหลัง เครื่องบันทึกเสียงที่ใช้ในการจัดกลุ่มสนทนาครั้งนี้ผู้วิจัยใช้ ๒ ชุดและเหลื่อมเวลากันประมาณ ๕ นาทีเพื่อให้มีการบันทึกข้อมูลส่วนที่เสียไประหว่างการเปลี่ยนไฟล์ข้อมูลหรือการเปลี่ยนแบตเตอรี่ หรือเหตุการณ์อื่นๆ ที่อาจเกิดขึ้น

๑.๔ สถานที่จัดสนทนากลุ่ม ผู้วิจัยเลือกห้องประชุมชลบุรี ชั้น ๕ โชน B คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เป็นสถานที่จัดสนทนากลุ่มเนื่องจากเป็นที่สะดวกสำหรับสมาชิกทุกท่านมากที่สุดและเป็นที่มีบรรยากาศเงียบ ไม่มีเสียงรบกวน อากาศถ่ายเทได้สะดวก ไม่ร้อน และกันผู้ไม่มีส่วนเกี่ยวข้องให้ออกไปจากพื้นที่ที่ใช้ในการจัดสนทนากลุ่มเฉพาะ

๑.๕ นัดหมายผู้เข้าร่วมสนทนาโดยผู้วิจัยประสานงานแจ้งกำหนดวัน เวลา สถานที่ให้ผู้เข้าร่วมสนทนาทราบ และขอความอนุเคราะห์เรื่องการเข้าประชุมตามวันเวลา และสถานที่นัดหมาย

๒. ขั้นตอนการดำเนินการสนทนากลุ่มเฉพาะ

การดำเนินการสนทนากลุ่มเฉพาะ ผู้ดำเนินการสนทนา ได้กล่าวต้อนรับผู้เข้าร่วมสนทนา และพูดคุยเรื่องทั่วไป เพื่อให้สมาชิกรู้สึกผ่อนคลาย และเป็นกันเอง จากนั้นเมื่อถึงเวลาจึงเริ่มสนทนา ผู้ดำเนินการสนทนาได้แนะนำตนเอง ผู้วิจัย ผู้ช่วยวิจัยและผู้เข้าร่วมสนทนาทุกท่าน จากนั้นจึงอธิบายจุดมุ่งหมายของการสนทนา และขออนุญาตในการบันทึกเสียง และการจดบันทึกการสนทนาและเปิดการสนทนา จากคำถามโดยทั่วไป จนถึงคำถามเชิงลึก ใช้คำถามง่าย ไม่ลำเอียง แต่เจาะจงการดำเนินการสนทนาให้ครอบคลุมประเด็นที่ต้องการให้เกิดการอภิปรายครบถ้วน ควบคุมการสนทนาให้อยู่ในประเด็น เปิดโอกาสให้แสดงความคิดเห็นอย่างเต็มที่โดยไม่มี การขี้นาคำตอบที่ต้องการให้เกิดนอกจากนี้การกำหนดระยะเวลาที่ใช้ในการสนทนาครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้เวลาที่สมาชิกทุกคนในกลุ่มสะดวกสบายและใช้เวลาในการสนทนา ประมาณ ๒ ชั่วโมง ส่วนกรณีที่มีความเห็นไม่สอดคล้องกัน ได้อภิปรายประเด็นนั้นๆ และปรับสาระของรูปแบบการส่งเสริมการศึกษาของพระสังฆาธิการ จนกระทั่งมีความเห็นสอดคล้องกัน (Consensus)

๓. ขั้นตอนการยุติการสนทนา

ขั้นตอนการยุติการสนทนา เมื่อผู้ดำเนินการสนทนากลุ่มเห็นว่าได้เวลาสมควร และมีการแสดงความคิดเห็นอย่างกว้างขวาง ครอบคลุมทุกประเด็นที่ต้องการศึกษาแล้ว จึงยุติการสนทนาและกล่าวขอบคุณผู้เข้าร่วมสนทนาทุกท่าน

๔. ผู้วิจัยและผู้ช่วยดำเนินการ นำข้อมูลดิบที่ได้มารวบรวมเพื่อวิเคราะห์โดยวิธีการที่เหมาะสมและนำเสนอต่อไป

(๑.๒) การสัมภาษณ์ (Interview)

การวิจัยครั้งนี้ใช้ทั้งการสัมภาษณ์แบบกึ่งทางการ (Semi-formal interview) และการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ (Informal interview) ดำเนินการสัมภาษณ์กลุ่มประชากรทั้งหมดจึงมีขั้นตอนการดำเนินการ ดังนี้

๑) ขั้นตอนเตรียมการสัมภาษณ์ ได้แก่ ก่อนลงสนามเพื่อรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยได้เริ่มต้นด้วยการนัดหมายวันเวลา ที่จะสัมภาษณ์กับกลุ่มตัวอย่าง พร้อมกับขอเอกสารต่างๆ เกี่ยวกับการรูปแบบการส่งเสริมการศึกษาของพระสังฆาธิการจังหวัดชลบุรี พร้อมกันนั้น ผู้วิจัยจะต้องศึกษาประเด็นคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูล เตรียมและศึกษาวิธีใช้เครื่องบันทึกเสียงเตรียมสมุดจดบันทึกและอุปกรณ์ต่างๆ ให้พร้อมก่อนดำเนินการสัมภาษณ์

๒) ขั้นตอนดำเนินการสัมภาษณ์ ได้แก่ ก่อนการสัมภาษณ์ผู้วิจัยจะสนทนาสังเคราะห์ความคุ้นเคยกับผู้ให้สัมภาษณ์ แจ้งวัตถุประสงค์ของการสัมภาษณ์อธิบายเหตุผลและขออนุญาตใช้เครื่องบันทึกเสียง ในขณะที่สัมภาษณ์ ขออนุญาตใช้กล้องถ่ายรูปเพื่อใช้อ้างอิงในการสัมภาษณ์ รวมทั้งแจ้งให้ทราบว่า ข้อมูลต่างๆ ที่บันทึกเสียงไว้ผู้วิจัยจะเก็บไว้เป็นความลับหากผู้ให้สัมภาษณ์ไม่ประสงค์ที่จะให้บันทึกเสียงในช่วงใด ผู้วิจัยก็จะไม่บันทึกเสียงเลย

(๑.๓) การสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)

การจัดสนทนากลุ่มเฉพาะ เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลตามประเด็นกรอบแนวคิดที่ได้กำหนดไว้ในเบื้องต้นเพื่อศึกษาแนวคิดและทฤษฎี เพื่อศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับ รูปแบบการส่งเสริมการศึกษาของพระสังฆาธิการจังหวัดชลบุรี โดยกำหนดกลุ่มตัวอย่างประชากรจำนวนทั้งสิ้น ๑๔ รูป/คน ซึ่งผู้วิจัยจะได้ทำการสนทนากลุ่มเฉพาะ โดยมีขั้นตอนในการดำเนินการตามระเบียบวิธี ดังต่อไปนี้

๑) การนัดหมายวันเวลาจัดกิจกรรมสนทนากลุ่มเฉพาะ ผู้วิจัยจะทำการนัดหมายวันเวลาที่ จะจัดกิจกรรมสนทนาดังกล่าว

๒) หลังจากตกลงดังที่นัดหมายแล้ว ผู้วิจัยจะเดินทางไปยังพื้นที่กลุ่มเป้าหมายก่อนอย่างน้อย ๑ วัน ทั้งนี้ เพื่อเตรียมความพร้อมของการจัดกิจกรรมสนทนากลุ่ม

๓) ดำเนินการจัดสนทนากลุ่ม โดยที่ผู้วิจัยเป็นผู้ดำเนินรายการของกิจกรรมการสนทนากลุ่มเฉพาะ

๔) ขณะสนทนากลุ่ม มีการบันทึกการดำเนินกิจกรรมด้วยเครื่องบันทึก (Recorder) และภาพ (Camera)

๕) สรุปผลจากการสนทนากลุ่มเฉพาะ

๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลตามขั้นตอน ดังนี้

๑) ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสาร ใช้วิธีการวิเคราะห์เอกสารเนื้อหา (Content Analysis) นำเสนอข้อมูลด้วยวิธีการพรรณนา

๒) ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ (Interview) และการจัดสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) โดยนำข้อมูลมาเรียบเรียงและจำแนกอย่างเป็นระบบ จากนั้นนำมาตีความหมายเชื่อมโยงความสัมพันธ์และสร้างข้อสรุปจากข้อมูลต่างๆ ที่รวบรวมได้โดยทำไปพร้อมๆ กับการเก็บรวบรวมข้อมูล

ทั้งนี้เพื่อจะได้ศึกษาประเด็นต่างๆ ได้ลึกซึ้ง เมื่อประเด็นใดวิเคราะห์แล้วไม่มีความชัดเจนก็จะตามไปเก็บข้อมูลเพิ่มเติมในประเด็นต่างๆ เหล่านั้น เพื่อตอบคำถามหลักตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยข้อมูลเชิงคุณภาพได้นำมาวิเคราะห์เพื่อหาความเชื่อมโยงความสัมพันธ์เชิงทฤษฎี

๓) การตรวจสอบและการวิเคราะห์ข้อมูลในขั้นแรกผู้วิจัยได้ตรวจสอบว่าได้ข้อมูลเพียงพอแล้วหรือยัง ข้อมูลนั้นได้ตอบปัญหาของการวิจัยแล้วหรือไม่ หากผู้วิจัยพบว่าได้ข้อมูลที่ไม่ตรงกันผู้วิจัยจะตรวจสอบว่าข้อมูลที่แท้จริงเป็นอย่างไร ซึ่งผู้วิจัยได้เลือกวิธีการตรวจสอบข้อมูลที่ใช้กันมากในการวิจัยเชิงคุณภาพ คือการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า ด้านวิธีรวบรวมข้อมูล (Methodological Triangulation)^๒ คือการใช้วิธีเก็บรวบรวมข้อมูลต่างๆ กันเพื่อรวบรวมข้อมูลเรื่องเดียวกันเช่นใช้วิธีการสังเกตควบคู่กับการซักถาม พร้อมกันนั้นก็ศึกษาข้อมูลจากแหล่งเอกสารประกอบด้วย

๑) การตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล (Data Triangulation) คือการพิสูจน์ว่าข้อมูลที่ผู้วิจัยได้มานั้นถูกต้องหรือไม่ วิธีการตรวจสอบ คือการตรวจสอบแหล่งของข้อมูล ที่จะพิจารณาในการตรวจสอบได้แก่ ๑) แหล่งเวลาถ้าเวลาต่างกัน ข้อมูลที่ได้รับจะเหมือนกันหรือไม่ ๒) แหล่งสถานที่ถ้าสถานที่ต่างกันข้อมูลที่ได้รับจะเหมือนกันหรือไม่ ๓) แหล่งบุคคลถ้าบุคคลผู้ให้ข้อมูลเปลี่ยนไปข้อมูลจะเหมือนเดิมอยู่อีกหรือไม่

๒) การตรวจสอบสามเส้าด้านผู้วิจัย (Investigator Triangulation) คือการตรวจสอบว่าข้อมูลที่ผู้วิจัยลงไปเก็บแต่ละครั้งจะแตกต่างกันอย่างไร ในกรณีที่ไม่แน่ใจในคุณภาพของผู้รวบรวมข้อมูลสนาม ผู้วิจัยได้ปรับเปลี่ยนตัวผู้วิจัยให้มีหลายคนขึ้น

๓) การตรวจสอบสามเส้าด้านทฤษฎี (Theory Triangulation) คือการตรวจสอบว่าถ้าใช้แนวคิดทฤษฎีที่แตกต่างไปจากเดิม จะทำให้การตีความข้อมูลแตกต่างกันมากน้อยเพียงใด

๔) การตรวจสอบสามเส้าด้านวิธีรวบรวมข้อมูล (Methodology Triangulation) คือการใช้วิธีเก็บรวบรวมข้อมูลต่างๆ กัน เพื่อรวบรวมข้อมูลเรื่องเดียวกัน เช่นใช้วิธีการสังเกตควบคู่กับการซักถามพร้อมกัน นั่นก็คือการศึกษาข้อมูลจากแหล่งเอกสารประกอบด้วยนั่นเอง^๓

๕) การสร้างบทสรุปและการพิสูจน์บทสรุป เป็นการนำแนวคิด ทฤษฎี งานวิจัยต่างๆ ทางวิชาการ มาสร้างเป็นบทสรุปพร้อมกับข้อมูลที่เชื่อถือได้อีกครั้งหนึ่ง โดยเน้นความเชื่อมโยงเพื่อนำไปสู่การพิสูจน์ที่เป็นรูปธรรมและตรงต่อข้อเท็จจริงที่ปรากฏ

^๒ Denzin, N. *Sociology : Methodology; Research*, (New York : Appleton, 1995), p. 218.

^๓ สุภางค์ จันทวานิช, *การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยเชิงคุณภาพ*, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๑๒๘.

บทที่ ๔

ผลการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบการส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรมจังหวัดชลบุรี” เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการศึกษาวิเคราะห์แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง ร่วมกับการเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) จากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ซึ่งได้แก่ พระสังฆาธิการ ระดับเจ้าคณะปกครอง เจ้าคณะจังหวัดชลบุรี รองเจ้าคณะจังหวัดชลบุรี เจ้าคณะอำเภอ รองเจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล และเจ้าอาวาส ในจังหวัดชลบุรี จากนั้นนำมาสังเคราะห์เป็นรูปแบบเบื้องต้น ก่อนที่จะนำเสนอต่อเวทีสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) เพื่อให้ได้รูปแบบการส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรมจังหวัดชลบุรีที่มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ทั้งนี้ ผลการวิจัยแบ่งออกเป็น ๔ ตอน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

- ๔.๑ สภาพปัจจุบันและปัญหาการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมของจังหวัดชลบุรี
- ๔.๒ องค์ประกอบของการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมของจังหวัดชลบุรี
- ๔.๓ รูปแบบการส่งเสริมการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมของจังหวัดชลบุรี
- ๔.๔ ผลการสนทนากลุ่มเฉพาะ
- ๔.๕ องค์ความรู้จากการวิจัย

๔.๑ สภาพปัจจุบันและปัญหาการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมของจังหวัดชลบุรี

๔.๑.๑ สภาพปัจจุบันด้านหลักสูตร

๑. ความพร้อมคณะสงฆ์จังหวัดชลบุรีปัจจุบันมีความพร้อมในหลายด้านเพราะว่าจังหวัดชลบุรีตั้งอยู่ภาคตะวันออกของประเทศไทยมีความเจริญรุ่งเรืองตลอดถึงสำนักเรียนมีงบประมาณ มีความพร้อมในการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมสำหรับพระภิกษุสามเณร^๑

๒. ความพร้อมของคณะสงฆ์จังหวัดชลบุรี เป็นการสนองต่อนโยบายของมหาเถรสมาคมในด้านต่างๆ ทั้งอาคารสถานที่และอุปกรณ์ต่างๆ ที่จำเป็นในการเรียนการสอน เป็นการอำนวยความสะดวกให้พระภิกษุสามเณร เพราะในต่างจังหวัดไม่ค่อยมีรายได้มากนักจึงเป็นหน้าที่ของเจ้าอาวาสที่จะต้องจัดหาให้^๒

^๑สัมภาษณ์ พระเทพชลธารมณี (ประจวบ ปาสาธิโก). เจ้าคณะจังหวัดชลบุรี เจ้าอาวาสวัดบางพระวรวิหาร (พระอารามหลวง) จังหวัดชลบุรี, ๓๐ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

^๒สัมภาษณ์ พระปัญญารัตนภรณ์ (อนันต์ ธมฺมโชโต). รองเจ้าคณะจังหวัดชลบุรี วัดชัยมงคล (พระอารามหลวง) เมืองพัทยาใต้ จังหวัดชลบุรี, ๓๑ สิงหาคม ๒๕๖๑.

๓. การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม เป็นการส่งเสริมให้กุลบุตรที่บวชเข้ามาในพระพุทธศาสนาแล้ว จะได้ศึกษาหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า เมื่อสึกออกไปจะได้นำหลักธรรมคำสอนไปประพฤติปฏิบัติ พัฒนาตนเองด้วยหลักพุทธธรรมต่อไป^๓

๔. การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมคณะสงฆ์จังหวัดชลบุรี มีความเจริญก้าวหน้า มีความมั่นคง มีการพัฒนามาโดยลำดับ ความเป็นเอกภาพของคณะสงฆ์จังหวัดชลบุรี ในด้านการศึกษาพระปริยัติธรรมถือได้ว่าอยู่ในเกณฑ์ดี มีภิกษุสามเณร นักศึกษาตลอดทั้งถึงเยาวชนที่มีศรัทธาได้เข้ามาศึกษาพระปริยัติธรรมมีเป็นจำนวนมาก^๔

๕. การศึกษาพระปริยัติธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดชลบุรีนั้น มีการพัฒนาไปในทางที่ดีขึ้น เป็นลำดับมีการพัฒนาระบบการเรียนการสอนให้ทันสมัยมากขึ้นตามเหตุการณ์ ปัจจุบันถือว่ามีการพัฒนามากขึ้นเป็นที่น่าพอใจ เพราะพระสังฆาธิการทุกระดับเอาใจใส่เป็นอย่างดีช่วยกันรับภาระธุระให้การศึกษาศาสนาพระปริยัติธรรมดำเนินไปด้วยความเรียบร้อยเสมอมาทำให้การพัฒนาเป็นที่น่าพอใจ ถึงแม้ว่าจะไม่ได้ถึง ๑๐๐ % ก็ตามถือว่าอยู่ในเกณฑ์ดี^๕

๖. หลักสูตรที่ใช้เป็นตำราในการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมนั้นได้ใช้มายาวนาน ดังนั้นจึงถือว่ามีความเหมาะสม เพราะเนื้อหาเกี่ยวกับพระธรรมวินัย และหลักธรรมคำสอนทั้งสิ้น^๖

๗. หลักสูตรพระปริยัติธรรม เป็นหลักสูตรในทางสร้างสรรค์ให้กับสังคมไทยในปัจจุบัน ทั้งผู้เรียน สถานที่ บุคคล ชุมชนและสิ่งแวดล้อม ซึ่งหลักสูตรที่ใช้ในการสอนนั้นมุ่งเน้นไปทิศทางที่ให้ผู้เรียนมีจิตใจอ่อนน้อมเป็นบุญเป็นกุศล ดังนั้นจึงเห็นได้ว่าหลักสูตรเป็นสิ่งสำคัญ^๗

๘. การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดแบ่งได้ ๒ ส่วน คือ ส่วนของพระนวกะซึ่งจัดเป็น (นักเรียนแบบชั่วคราว) ดังนั้นหลักสูตรที่ใช้ในการศึกษาต้องให้สอดคล้องกับระยะเวลาและเนื้อหาที่กระชับให้เหมาะสมกับระยะเวลาที่กุลบุตรนั้นมีเวลาบวช และในส่วนของภิกษุสามเณร ที่เข้ามาศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมซึ่งจัดเป็น (นักเรียนประจำ) ที่มีความตั้งใจจะศึกษาพระปริยัติธรรม ก็ใช้หลักสูตรในปัจจุบันจัดการเรียนการสอนก็ได้^๘

^๓สัมภาษณ์ พระครูพิพิธกิจจารักษ์ (สนัด ขนดีโก). เจ้าคณะอำเภอบางละมุง เจ้าอาวาสวัดหนองปรือ จังหวัดชลบุรี, ๒๔ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^๔สัมภาษณ์ พระมหาณรงค์ อุตตโร. เจ้าอาวาสวัดทับเจริญ จังหวัดชลบุรี, ๑๔ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^๕สัมภาษณ์ พระครูพิศาลประชานุกิจ (ดำรง จกุกวโร). เจ้าคณะอำเภอนองใหญ่ เจ้าอาวาสวัดหนองใหญ่ศิริธรรม จังหวัดชลบุรี, ๓๐ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

^๖สัมภาษณ์ พระครูอุดมธรรมรส (ชัยยุทธ อธิญาโณ), ดร. ที่ปรึกษาเจ้าคณะจังหวัดชลบุรี เจ้าอาวาสวัดนอก จังหวัดชลบุรี, ๓๑ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

^๗สัมภาษณ์ พระมหาเจริญ จีรวุฑโฒ. เจ้าคณะอำเภอบ้านบึง เจ้าอาวาสวัดเขาถ้ำ จังหวัดชลบุรี, ๓๑ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^๘สัมภาษณ์ พระครูบรรพตพัฒน์โสภณ (สุนทร จตตาวิโล). เจ้าอาวาสวัดบ้านไร่ จังหวัดชลบุรี, ๒๘ สิงหาคม ๒๕๖๑.

๙. นอกจากหลักสูตรแล้ว การจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมให้ได้ผลดีนั้นยังอยู่ที่ความใส่ใจของเจ้าอาวาสและเจ้าสำนักเรียนในแต่ละแห่งคอยสอดส่องดูแลเอาใจใส่เป็นอย่างดีการเรียนการศึกษาจึงจะประผลสำเร็จตามเป้าหมายที่ได้วางไว้^๙

๑๐. หลักสูตรที่ใช้สอนในปัจจุบัน ทางคณะพระสงฆ์เจ้าคณะพระสังฆาธิการโดยพระเถรานุเถระผู้มีส่วนเกี่ยวข้องได้ให้การสนับสนุนในการจัดการศึกษาอย่างเต็มความสามารถทั้งในด้านครูสอน อุปกรณ์การเรียนการสอนรวมทั้งสถานที่และปัจจัยอื่นๆ พระสังฆาธิการทุกระดับชั้นให้ความร่วมมือกันดี เช่นในการสอบธรรมแต่ละครั้งพระผู้ใหญ่ออกให้กำลังใจกัน และหากมีปัญหาหรืออุปสรรคก็ช่วยกันแก้ไขในตัว จุดแข็งของการจัดการศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดชลบุรี นั้นถ้าจะกล่าวไปแล้วมีหลายด้าน ได้แก่

๑) ด้านบุคลากร บุคลากรส่วนที่เป็นครูอาจารย์ ในตัวจังหวัดชลบุรี และตามอำเภอต่างๆ นั้นมีจำนวนมาก เนื่องจากเมื่อเข้ามาศึกษาเล่าเรียนจบแล้วก็ยังอยู่ประจำ

๒) ด้านผู้เรียน ผู้ที่บวชเข้ามาในพระพุทธศาสนาแล้วมีหน้าที่คือ ศึกษาเล่าเรียนเจ้าอาวาสในฐานะผู้ปกครองชั้นต้นก็จะแนะนำให้เรียนจนจบ

๓) ด้านการสนับสนุน ในส่วนของคณะสงฆ์จังหวัดชลบุรี ได้รับแรงสนับสนุนทั้งในส่วนของเจ้าคณะพระสังฆาธิการ และพุทธศาสนิกชนมีเป็นจำนวนมาก^{๑๐}

๑๑. ในปัจจุบันการศึกษาพระปริยัติธรรมยังคงยึดแนวทางแบบเดิมตามโบราณจารย์คือวัดยังคงเป็นผู้จัดการศึกษาเองทั้งหมด โดยเจ้าอาวาสหรือเจ้าสำนักเรียนเป็นผู้ดูแลการอำนวยความสะดวกในเรื่องของตำราและสถานที่ ที่จัดการเรียนการสอนให้แก่พระภิกษุสามเณรที่ศึกษาพระปริยัติธรรมให้ได้รับความสะดวก^{๑๑}

๑๒. ด้านภิกษุสามเณรที่ศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติธรรมในเขตปกครองนั้น สามารถศึกษาพระธรรมวินัยได้อย่างสะดวกและทั่วถึงอันจะเป็นพื้นฐานนำไปสู่การปฏิบัติที่ถูกต้องดีงาม ซึ่งจะเป็นเหตุให้ภิกษุสามเณรมีความรู้ความสามารถตามชั้นเรียนที่ได้รับจากการศึกษานั้นๆ และจะเป็นกำลังสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้กว้างขวางออกไป^{๑๒}

๑๓. การส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรมยังไม่มีปัญหาในส่วนร่วม เจ้าอาวาสยังให้การส่งเสริมและสนับสนุนในการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม เจ้าอาวาสทุกวัดยังคงปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างเข้มแข็งเหมาะสมกับความเป็นผู้นำเป็นเจ้าอาวาสปกครองวัด^{๑๓}

^๙ สัมภาษณ์ พระครูวิมลธรรมสถิต (โสน ฐานวโร). เจ้าอาวาสวัดหนองชั้นจันทนาราม จังหวัดชลบุรี, ๑๓ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๑๐} สัมภาษณ์ พระครูพิศาลประชานุกิจ (ดำรง จกกวโร). เจ้าคณะอำเภอหนองใหญ่ เจ้าอาวาสวัดหนองใหญ่ศิริธรรม จังหวัดชลบุรี, ๓๐ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

^{๑๑} สัมภาษณ์ พระปลัดวัลลภ คุณวุฒโฒ. เจ้าอาวาสวัดวังคีรีวันนาราม จังหวัดชลบุรี, ๑๐ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๑๒} สัมภาษณ์ พระครูไพจิตรพัฒนาการ (สมนึก อธิปญโญ). เจ้าอาวาสวัดเขาชก จังหวัดชลบุรี, ๑๐ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๑๓} สัมภาษณ์ พระครูสิทธิธรรมานุวัตร (ประโยชน์ ธมฺมวโร). เจ้าคณะอำเภอพนสนิมคม เจ้าอาวาสวัดหลวงพรหมาวาส จังหวัดชลบุรี, ๒๙ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

๑๔. การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมได้มีการส่งเสริมอย่างต่อเนื่องตามนโยบายของมหาเถรสมาคม โดยให้พระสังฆาธิการทุกระดับชั้นเป็นผู้รับผิดชอบในการดูแลจัดการศึกษา โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อผลิตบุคลากรของพระศาสนาเพื่อรับใช้พระศาสนาโดยการเผยแผ่^{๑๔}

๑๕. ในเขตพื้นที่ปกครองคณะสงฆ์จังหวัดชลบุรีมีเจ้าคณะพระสังฆาธิการระดับสูง ซึ่งเป็นเจ้าอาวาสเป็นเจ้าสำนักเรียน มีความพร้อมในด้านต่างๆ มากและมีบุคลากรทางการศึกษาสงฆ์จำนวนมากนับเป็นจุดแข็ง^{๑๕}

ตารางที่ ๔.๑ สรุป แสดงความถี่ การสัมภาษณ์เชิงลึก ด้านหลักสูตร

สรุปประเด็นสำคัญ	ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ	
	จำนวน(รูป)	ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ
๑. หลักสูตรพระปริยัติธรรมของคณะสงฆ์เอื้อต่อการเรียนรู้ของพระภิกษุสามเณร	๗	๑,๒,๔,๑๐,๒๐,๓๗,๒๒
๒. หลักสูตรพระปริยัติธรรมเป็นพื้นฐานสำคัญของพระภิกษุสามเณรผู้ศึกษานำไปสู่การปฏิบัติที่ถูกต้อง	๗	๒,๑๗,๘,๙,๑๘,๒๒,๒๕
๓. หลักสูตรพระปริยัติธรรมช่วยส่งเสริมกุลบุตรผู้ศึกษาให้เป็นคนดี	๘	๑,๑๐,๓๑,๒๖,๔,๕,๗,๙

สรุป ปัจจุบันในภาพรวมการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดชลบุรีเจ้าอาวาสและเจ้าสำนักเรียนมีความพร้อมในเรื่องของอาคารสถานที่ และอุปกรณ์ที่ใช้ในการเรียนการสอนเป็นการส่งเสริมให้กุลบุตรที่บวชเข้ามาในพระพุทธศาสนาได้ศึกษาเล่าเรียนหลักสูตรคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า การจัดการศึกษามีการพัฒนาโดยลำดับ ด้วยความเป็นเอกภาพของคณะสงฆ์จังหวัดชลบุรีดังจะเห็นได้จากความสนใจของพระภิกษุสามเณรและเยาวชนที่ให้ความสนใจเข้ามาศึกษาเป็นจำนวนมาก การจัดการศึกษามีความทันสมัยมากขึ้น ก็ด้วยความเอาใจใส่ของเจ้าคณะพระสังฆาธิการต่างช่วยกันรับภาระธุระ การศึกษาจึงดำเนินมาด้วยความเรียบร้อย

หลักสูตรที่ใช้ในการศึกษานั้นเป็นหลักสูตรที่ใช้กันมายาวนานดั่งนั้นด้วยความเห็นของเจ้าคณะผู้ปกครองสงฆ์ คือมหาเถรสมาคม การศึกษาพระปริยัติธรรมแบ่งออกเป็น ๒ ส่วนคือในส่วนของพระนวกะ ควรมีเนื้อหาที่กระชับ และในส่วนของพระภิกษุสามเณรที่บวชอยู่ในระยะยาวก็ใช้หลักสูตรที่มีในปัจจุบันก็ได้้นอกจากหลักสูตรแล้วความเอาใจใส่ของเจ้าอาวาสหรือเจ้าสำนักเรียนก็เป็นสิ่งสำคัญในการส่งเสริมการศึกษาของพระภิกษุสามเณรปัจจุบันสำนักเรียนเป็นผู้จัดการศึกษาเองทั้งหมดโดยที่เจ้าอาวาสเป็นผู้ดูแลอำนวยความสะดวกในเรื่องต่างๆ ให้พระภิกษุสามเณรได้ศึกษาพระธรรมวินัยได้อย่างสะดวกและทั่วถึง อันจะเป็นกำลังในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้กว้างขวางออกไปเจ้าอาวาสถือได้ว่ายังคงปฏิบัติหน้าที่ได้เป็นอย่างดีเหมาะสม

^{๑๔}สัมภาษณ์ พระมหาคมสันต์ ชินวโร. เจ้าคณะอำเภอเกาะจันทร์ เจ้าอาวาสบ่อทองราษฎร์บำรุง จังหวัดชลบุรี, ๒ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๑๕}สัมภาษณ์ พระมหาเจริญ จิรวิฑู. เจ้าคณะอำเภอบ้านบึง เจ้าอาวาสวัดเขาถ้ำ จังหวัดชลบุรี, ๓๑ สิงหาคม ๒๕๖๑.

การศึกษาพระปริยัติธรรมได้มีความเกี่ยวเนื่องกันมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันแต่เดิมวัดเป็นศูนย์กลางการศึกษาของบุตรหลานราษฎรทั่วไป โดยมีพระภิกษุเป็นครูสอนและจัดการศึกษาสืบทอดมาแต่เดิม การให้พระสงฆ์ได้ศึกษาเล่าเรียน ทั้งทางปริยัติธรรมให้พระภิกษุสามเณรได้ศึกษาหาความรู้ทางฝ่ายธรรมเพื่อให้มีความสามารถในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้เป็นอย่างดี การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม เป็นการศึกษารูปแบบหนึ่งของการศึกษาคณะสงฆ์ เป็นการศึกษาที่รัฐกำหนดให้มีขึ้นตามความประสงค์ของคณะสงฆ์ ดังนั้นการหลักสูตรจึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะส่งเสริมให้พระภิกษุสามเณรซึ่งเป็นผู้มีหน้าที่ศึกษาหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนา ด้วยความเข้าใจอันดีถึงการพัฒนาหลักสูตรในโอกาสข้างหน้าให้มีความร่วมสมัยในสังคมปัจจุบัน เปิดโอกาสให้พระภิกษุสามเณรได้แสวงหาความรู้ เป็นการแสดงความสามารถเป็นการเปิดโลกทัศน์ของพระภิกษุสามเณรจากการศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติธรรมเป็นการเพิ่มพูนความรู้ให้กับบุคลากรของพระพุทธศาสนา ให้เป็นที่ยอมรับของสังคมปัจจุบันทั้งองค์ภูมิความรู้และภูมิธรรม

ในปัจจุบัน เขตปกครองคณะสงฆ์จังหวัดชลบุรี มีเจ้าคณะอำเภอ ๑๐ รูป รองเจ้าคณะอำเภอ ๖ รูป เจ้าคณะตำบล ๖๗ รูป เป็นสำนักเรียนคณะจังหวัดชลบุรี มีบุคลากรทางการศึกษาสงฆ์อีกทั้งมีความพร้อมในด้านต่างๆ แต่การจัดการด้านศึกษาพระปริยัติธรรมของคณะสงฆ์นั้นต้องอาศัยการเอาใจใส่ดูแลเป็นอย่างดี และจริงจังสม่ำเสมอจากเจ้าอาวาส เจ้าสำนักเรียน และเจ้าคณะได้มีกระบวนการบริหารจัดการที่ดี รวมถึงการมีครูอาจารย์ที่มีความพร้อมเป็นสำคัญของการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดชลบุรี ถ้าดูจากผลการสอบธรรมสนามหลวง ก็เป็นที่น่ายินดีที่มีผู้เรียนพระปริยัติธรรมและสอบได้จำนวนมาก แม้จะไม่ถึง ๑๐๐ เปอร์เซนต์ก็ตาม ก็ถือได้ว่าอย่างไรในเกณฑ์ที่ดี เพราะการสอนของคณะสงฆ์นั้น เป็นการเรียนการสอน และสอบภูมิความรู้ในเรื่องของพระพุทธศาสนา ดังนั้นคณะสงฆ์จึงต้องการคัดกรองเพื่อให้พระภิกษุสามเณร หรือผู้เรียนต้องเป็นผู้มีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมโดยสมบูรณ์ตามสมควรในแต่ละระดับชั้น ทั้งนี้เพื่อให้เป็นศาสนทายาทเป็นบุคลากรทางพระพุทธศาสนาที่มีคุณภาพ

๔.๑.๒ ด้านครูผู้สอน พระปริยัติธรรมแผนกธรรม สรุปลงได้ดังนี้

๑. ด้านครูผู้สอนต้องมีการจัดทำแผนการสอน ในแต่ละรายวิชาแผนปฏิบัติการที่ชัดเจน สร้างความรู้ความเข้าใจแก่ผู้เรียนและผู้บริหารสำนักเรียน ทักษะในการสอนของครู และการมีส่วนร่วมของภาคส่วนต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ต้องจัดหาครูผู้สอนที่มีความรู้ตรงกับรายวิชาที่สอนในแต่ละชั้น^{๑๖}

๒. ปัจจุบันครูผู้สอนยังมีปริมาณน้อยในวิชาที่สอน สภาพจริงยังขาดการจัดการอบรมวิชาชีพครู และขาดขวัญกำลังใจ ซึ่งครูผู้สอนพระปริยัติธรรมควรเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถมีคุณวุฒิ และมีประสบการณ์ในการสอนเบื้องต้นมาเป็นอย่างดี และควรมีประสบการณ์ทางโลกด้วย^{๑๗}

๓. ความสามารถเชื่อมโยงเหตุการณ์ต่างๆ ในบทเรียนให้ผู้เรียนเข้าใจได้ดี และผู้บริหารการศึกษาคณะสงฆ์ควรเปิดอบรมวิชาครู เพื่อพัฒนาเทคนิควิธีการสอนของครู เพื่อให้ผู้เรียนได้เข้าใจ

^{๑๖} สัมภาษณ์ พระครูไพจิตรพัฒนการ (สมนึก อธิปัญญา). เจ้าอาวาสวัดเขาชก จังหวัดชลบุรี, ๑๐ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๑๗} สัมภาษณ์ พระครูวิสารทสุตากร (รัตนะ อุตตสาโร). เจ้าอาวาสวัดช่องแสมสาร จังหวัดชลบุรี, ๓๐ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

อย่างแท้จริงอีกทั้งเสริมสร้างขวัญกำลังใจแก่ครูผู้สอน โดยให้มีการบรรจุให้เป็นครูประจำ และมีการจัดนิเทศติดตามแก่ครูผู้สอนด้วย จะเป็นการจูงใจครูมากขึ้นหรือมีการทำผลงานด้านการสอนจะทำให้มีการพัฒนาการเรียนการสอนได้^{๑๘}

๔. ในอนาคตการพัฒนาการจัดการศึกษาในทุกภาคส่วน เปิดโอกาสทางการศึกษามากขึ้น จะเกิดการแข่งขันทางการศึกษาค่อนข้างสูง ซึ่งจะทำให้การศึกษาพระปริยัติธรรมของคณะสงฆ์มีพระภิกษุสามเณรให้ความสนใจน้อยลง ผู้บริหารการศึกษาของคณะสงฆ์ จะต้องตื่นตัวเตรียมตัวรับการเปลี่ยนแปลง ปรับเปลี่ยนวิธีการเรียนการสอน และการบริหารให้สอดคล้องกับสภาพสังคมยุคปัจจุบันและอนาคต^{๑๙}

๕. ครูผู้สอนเน้นการสร้างองค์ความรู้ให้กับผู้เรียน ซึ่งเป็นบุคคลากรของพระพุทธศาสนา และพัฒนาศาสนทายาทให้มียุทธศาสตร์ มีคุณภาพทางการศึกษา มากกว่าเน้นการสร้างศาสนสถานและศาสนวัตถุ^{๒๐}

๖. ครูสอนจะต้องมีทักษะในการสอนให้เกิดความรู้ ความเข้าใจในเนื้อหาที่ถูกต้องให้เกิดความน่าสนใจบทเรียนและคำนึงถึงความแตกต่างของผู้เรียนเป็นสำคัญควรได้รับการอบรมและพัฒนาตนเองอย่างสม่ำเสมอ เลือกรรณครูที่มีความชำนาญด้านปริยัติธรรมโดยเฉพาะ มีความเสียสละและอุทิศเวลาในการเรียนการสอนอย่างเต็มกำลังความรู้และความสามารถ^{๒๑}

๗. การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดชลบุรี มีปัญหา มีอุปสรรคและแนวทางในการแก้ไขอย่างไรนั้น พระสังฆาธิการผู้มีหน้ารับผิดชอบทางพระพุทธศาสนาได้วางแผนการศึกษาเป็น ๓ ชั้น คือ ชั้นปริยัติ ชั้นปฏิบัติ ชั้นปฏิเวธ^{๒๒}

๘. การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม ล้วนมีปัญหาที่เป็นอุปสรรคต่อการจัดการศึกษาของแผนกธรรมทั้งสิ้น ในด้านครูผู้สอนนั้น ครูผู้สอนไม่มีแผนแม่บท ไม่มีแผนปฏิบัติการที่ชัดเจน^{๒๓}

๙. การสอนควรลดบทบาทแบบเชิงบรรยายของครูให้น้อยลง ควรจัดให้นักเรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมมากขึ้น เช่น จัดการเรียนรู้อะบบกลุ่มทำงาน โดยมอบหมายสืบค้นข้อมูลมานำเสนอผลงาน โดยมีการส่งเสริมให้กำลังใจผู้เรียนซึ่งคณะสงฆ์ยังขาดการทำงานเชิงรุกในการจัดการศึกษา^{๒๔}

^{๑๘} สัมภาษณ์ พระครูอุดมธรรมรส, ดร. (ชัยยุทธ อธิญาโณ). ที่ปรึกษาเจ้าคณะจังหวัดชลบุรี เจ้าอาวาสวัดนอก จังหวัดชลบุรี, ๓๑ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

^{๑๙} สัมภาษณ์ พระมงคลโมลี วิ. (สมบุญ โสภโณ). ที่ปรึกษาเจ้าคณะตำบลหมอนนาง เจ้าอาวาสวัดทุ่งเหียง จังหวัดชลบุรี, ๒๕ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๒๐} สัมภาษณ์ พระครูขันตสสารวิสิฐ (มงกุฎ อากาศโร). เจ้าอาวาสวัดเขาชะอาง จังหวัดชลบุรี, ๒๒ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๒๑} สัมภาษณ์ พระมหาบุรี อธิปญโญ. รองเจ้าคณะอำเภอพนสนธิคม เจ้าอาวาสวัดบ้านโนน จังหวัดชลบุรี, ๒๙ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๒๒} สัมภาษณ์ พระครูสีลานุโลมคุณ (ปฐม กิตติภทโท). เจ้าอาวาสวัดเนินสี่ จังหวัดชลบุรี, ๓๐ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

^{๒๓} สัมภาษณ์ พระครูวิฑูรย์กนิษฐ์ (ชัยณรงค์ โกวิท). เจ้าคณะอำเภอพานทอง เจ้าอาวาสวัดโป่งตามูข จังหวัดชลบุรี, ๒๘ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๒๔} สัมภาษณ์ พระครูวิสารทสุตากร (รัตนะ อุตตสาโร). เจ้าอาวาสวัดช่องแสมสาร จังหวัดชลบุรี, ๓๐ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

๑๐. ครูสอนมีความรู้ แต่ขาดทักษะในการสอนให้นักเรียนเข้าใจเนื้อหา เชื่อมโยงกับสังคมยุคปัจจุบัน เน้นท่องจำ เป็นหลักส่งผลให้จำนวนนักเรียนที่เข้าสอบและนักเรียนที่สอบผ่านยังทรงตัว และมีแนวโน้มลดลงเป็นลำดับ

๑๑. แนวทางการพัฒนานั้นคณะสงฆ์ควรมีแผนแม่บทและแผนปฏิบัติการร่วมกันที่ชัดเจนมากยิ่งขึ้น เพื่อกำหนดทิศทางของการจัดการศึกษา ปัญหาอุปสรรค และแนวทางการแก้ไข ตลอดถึงการส่งเสริมสนับสนุนในด้านต่างๆ ควรทำงานเชิงรุกมากขึ้น^{๒๕}

๑๒. การประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนทั่วไปได้รับรู้ถึงความจำเป็น และความสำคัญของการเรียนพระปริยัติธรรม ตลอดจนการแนะแนวการศึกษาไปยังโรงเรียนต่างๆ เป็นต้น โดยเน้นการมีส่วนร่วมทุกภาคส่วนของสังคม ควรให้ความสำคัญกับกระบวนการเรียนการสอนให้มากขึ้น^{๒๖}

๑๓. การศึกษาพระปริยัติธรรมในอนาคตควรเป็นอย่างไร การศึกษาพระปริยัติธรรมเป็นเพียงการศึกษา เพื่อให้ผู้ศึกษามีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาด้านหนึ่งเท่านั้น แต่หากคณะสงฆ์หวังที่จะสร้างบุคลากรทางพระพุทธศาสนาให้มีความรู้ความสามารถยิ่งขึ้น ควรให้มีการศึกษาในด้านอื่นด้วย เช่นการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีซึ่งจะทำให้ผู้ศึกษามีความรู้ความสามารถแตกฉานในการใช้ภาษาบาลี ทั้งอ่าน เขียน แปล เพื่อจะได้นำทักษะที่ได้เรียนรู้ไปศึกษาค้นคว้าคัมภีร์ในทางพระพุทธศาสนา และนำมาเผยแผ่ได้อย่างถูกต้อง อีกทั้งยังทำให้พระภิกษุสามเณร ได้รับการยอมรับว่า เป็นผู้รู้ดี มีความสามารถดี เหมาะสมที่จะเป็นครูผู้สอน^{๒๗}

๑๔. การพัฒนาคุณภาพการศึกษาของพระภิกษุสามเณร และพระพุทธศาสนา ครูผู้สอนต้องมีโรงเรียนเฉพาะในการให้การศึกษา เหมือนกับฝ่ายทางโลกที่เขามีกระทรวงศึกษาธิการทำหน้าที่ในการผลิตครูที่เรียกว่าครุศาสตร์ เมื่อผู้ที่จบมาแล้วจึงไปเป็นครูสอนตามสาขาวิชาที่จบมาได้ ในฝ่ายคณะสงฆ์ก็เช่นกันถ้าอยากให้การศึกษาระดับปริยัติธรรมมีคุณภาพมากกว่าที่เป็นอยู่ต้องหาวิธีจัดตั้งโรงเรียนที่ทำหน้าที่ผลิตพระภิกษุเพื่อไปทำหน้าที่เป็นครูสอนพระปริยัติธรรม หรือทางคณะสงฆ์ต้องมีมติให้พระภิกษุรูปใดที่จะทำหน้าที่ในการสอนพระปริยัติธรรม ต้องจบการศึกษาจากมหาวิทยาลัยสงฆ์ คณะครุศาสตร์ ของทั้งสองมหาวิทยาลัย คือ มหาจุฬาฯ และมหามกุฏฯ ซึ่งทั้งสองมหาวิทยาลัยมีการเรียนการสอนอยู่แล้วถ้ามีมติของคณะสงฆ์ออกคำสั่งให้พระภิกษุรูปใดจะสอนพระปริยัติธรรมต้องจบจากมหาวิทยาลัยของคณะสงฆ์ทั้งสองแห่ง ชื่อได้ว่าท่านที่จบมาโดยตรงจากมหาวิทยาลัย จะมีการสอนที่มีประสิทธิภาพมากกว่า^{๒๘}

๑๕. การพัฒนาการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมได้ดำเนินไปตามขั้นตอนทั้ง ๓ คือขั้นปริยัติได้แก่ การศึกษาทางทฤษฎีเกี่ยวกับคำสอนของพระพุทธเจ้าว่ามีอะไรบ้างจะนำมาปฏิบัติอย่างไร

^{๒๕} สัมภาษณ์ พระครูถาวรศุกิจ (ประเสริฐ จิระมโฆ). เจ้าอาวาสวัดหนองเกตุ จังหวัดชลบุรี, ๑ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๒๖} สัมภาษณ์ พระครูทัศนีย์คุณากร (วรรณะ ตนติปาโล). เจ้าคณะอำเภอสัตหีบ เจ้าอาวาสวัดสัตหีบ จังหวัดชลบุรี, ๓๐ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

^{๒๗} สัมภาษณ์ พระมหาวิเชียร กนตสีโล. เจ้าคณะอำเภอบ่อทอง เจ้าอาวาสวัดอมพมวนาราม จังหวัดชลบุรี, ๒๘ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๒๘} สัมภาษณ์ พระครูอุดมธรรมรส, ดร. (ชัยยุทธ อธิญาโณ). ที่ปรึกษาเจ้าคณะจังหวัดชลบุรี เจ้าอาวาสวัดนอก จังหวัดชลบุรี, ๓๑ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

และเมื่อนำมาปฏิบัติแล้วจะได้ผลอย่างไร ชั้นปฏิบัติ คือ การนำเอาพระธรรมวินัยมาปฏิบัติด้วยกาย วาจา ใจ ชั้นปฏิเวธ เป็นชั้นที่แสดงถึงผลของการปฏิบัติตามพระธรรมวินัย^{๒๙}

๑๖. การพัฒนาการศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดชลบุรี เป็นการจัดการศึกษาที่สอดคล้องตามหลักการและให้บุคคลที่เข้ามาบวชในพระพุทธศาสนานั้นได้ตระหนักถึงภารกิจที่จะต้องทำ^{๓๐}

ตารางที่ ๔.๒ สรุป แสดงความถี่ การสัมภาษณ์เชิงลึก ด้านครูผู้สอน

สรุปประเด็นสำคัญ	ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ	
	จำนวน(รูป)	ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ
๑.การจัดทำแผนการสอน ในแต่ละรายวิชาเน้นการ สร้างองค์ความรู้	๘	๕,๖,๙,๒๖,๒๗,๑๗,๑๖,๓๐
๒.ครูผู้สอนมีความสามารถเชื่อมโยงเหตุการณ์ต่างๆ ในบทเรียนให้ผู้เรียนเข้าใจ	๗	๒๓,๓,๒๖,๒๗,๒๕,๑๓,๑๖
๓.การสอนพระปริยัติธรรมเป็นการพัฒนาคุณภาพ ของพระภิกษุสามเณร ให้มีความรู้ความเข้าใจใน หลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา	๘	๖,๙,๓,๑๑,๖,๑๗,๒๕,๒๒,

สรุป มนุษย์เป็นทรัพยากรที่ค่าสูงสุด และมีประโยชน์มากที่สุดทั้งนี้เพราะทรัพยากรอื่นๆ แม้จะมีชีวิตก็หาไม่สตีปัญญาเท่าคนไม่ ส่วนทรัพยากรที่ปราศจากชีวิตนั้นหากคนไม่นำเอามาใช้ก็จะหาประโยชน์ไม่ได้ ในส่วนของการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมนี้ ทรัพยากรบุคคลที่มีความสำคัญ ในฐานะเป็นผู้ปฏิบัติกร ซึ่งหมายถึง ผู้ปฏิบัติตามหลักการวิธีการระเบียบขั้นตอนในการสอน ได้แก่ ครูผู้สอนพระปริยัติธรรมซึ่งเป็นผู้แบกภาระการศาสนศึกษา เพื่อมุ่งรักษาพระธรรมวินัยของพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง เห็นแก่ประโยชน์ของคณะสงฆ์และพระศาสนาเป็นสำคัญ โดยมุ่งเอางานส่วนนี้ เป็นเครื่องแสดงความกตัญญู ต่อพระบรมศาสดา และคณะสงฆ์ อย่างไรก็ตามครูผู้สอนที่มีจำนวนน้อย ในการแต่งตั้งครูสอนพระปริยัติธรรมจะมีหลักปฏิบัติกำหนดไว้ในระเบียบองค์การศึกษาพระปริยัติธรรม ระบุถึงคุณสมบัติของครูสอนพระปริยัติธรรมไว้อย่างชัดเจน ดังนั้นบทบาทของครูมีความสำคัญ มากบทบาทของครูอยู่ที่การแนะนำวิธีการ ถ้าผู้เรียนสามารถทำเองได้ก็ให้ทำเอง บทบาทของครูอยู่ที่ การแนะนำ ครูที่ดีต้องมีทั้ง วิชาและจรณะ วิชา คือ ความรู้ดี จรณะ คือ ความประพฤติดี บทบาท ของครูมีสามคำ คือแนะนำให้ทำ ทำให้ดู อยู่ให้เห็น ดังนั้นการพัฒนาครูผู้สอน จึงเป็นสิ่งจำเป็นให้สอดคล้องกับสังคมยุคปัจจุบัน ครูที่ดีจะต้องเริ่มด้วยความประพฤติเรียบร้อย ความรู้ดี บุคลิกภาพหาความรู้ อยู่เสมอการพูดจาและมนุษย์สัมพันธ์ดี ร่าเริงแจ่มใส ซื่อสัตย์และเสียสละ

^{๒๙} สัมภาษณ์ พระครูปราโมทย์สมณวัตร (ทองคำ ปริมุตโต). เจ้าอาวาสวัดเขาห้วยยอด จังหวัดชลบุรี, ๒๘ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๓๐} สัมภาษณ์ พระครูวิมลธรรมสถิต (โสน ฐานวโร). เจ้าอาวาสวัดหนองขันจันทนาราม จังหวัดชลบุรี, ๑๓ สิงหาคม ๒๕๖๑.

ปัญหา อุปสรรคและแนวทางในการแก้ไขอย่างไรรึ้น เป็นหน้าที่ของพระสังฆาธิการผู้มีหน้า
รับผิดชอบทางพระพุทธศาสนา หาวิธีแก้ไขให้การศึกษาดำเนินไปด้วยความเรียบร้อย ปัญหาที่สำคัญ
ประการหนึ่งก็คือการขาดแผนแม่บทในการดำเนินการทำงานจึงทำให้ไม่มีทิศทางที่ชัดเจนจึงไม่ประสบ
ความสำเร็จเท่าที่ควรในหน้าที่ของครูผู้สอน อุปสรรคอีกประการหนึ่งตำราถึงแม้จะมีมากมายก็จริงแต่
งบประมาณในจัดหามาให้ผู้เรียนยังมีน้อย ดังนั้นแนวทางในการแก้ไข ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องต้องจัดหางบ
ประมาณในการจัดซื้อหามาให้พอเพียงแก่ความต้องการ

การพัฒนาคุณภาพการศึกษาของพระภิกษุสามเณร คือทำให้คนเกิดการเรียนรู้ได้ถือว่าเป็น
เป็นครู ครูผู้สอนเป็นผู้นำทางจิตใจและวิญญาณ ครูประเภทนี้สอนให้คนมีความถูกต้องทางจิตใจเพื่อ
ไปสู่จุดหมายที่ถูกต้อง ครูผู้สอนต้องเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาคนคือจะต้องเป็นผู้รู้หนังสือสอน
อาชีพ และเป็นผู้นำทางจิตใจหรือวิญญาณ คุณลักษณะของครูเช่นนี้อาจเรียกว่า “คุรุมารดา” ถึงแม้
คุณค่าของมนุษย์เป็นสิ่งที่จับต้องไม่ได้ไม่สามารถใช้หลักเกณฑ์กำหนดคุณค่าเช่นเดียวกับวัตถุหรือสินค้า
ทางเศรษฐกิจอื่นได้ แต่มนุษย์ถือว่าเป็นทรัพยากรทางเศรษฐกิจ และขณะเดียวกันก็มีทั้งคุณค่าและ
เกียรติภูมิ ทรัพยากรมนุษย์ในองค์กรคณะสงฆ์ จึงจำเป็นต้องมีกรอบในการบริหารครูผู้สอน ต้องเป็นผู้
ที่มีความรู้ความสามารถ มีคุณวุฒิ และมีประสบการณ์ในการสอน และต้องจบการศึกษามหาวิทยาลัย
ของคณะสงฆ์ในสาขาที่ตรงกับการสอน และต้องเสริมสร้างขวัญกำลังใจแก่ครูผู้สอนโดยมีการจัดนิเทศ
ภัตถวายแก่ครูผู้สอนจะเป็นการจูงใจครูมากขึ้น และคณะสงฆ์ต้องทำงานเชิงรุก ในการจัดการศึกษา
ให้เชื่อมโยงกับสังคมในยุคปัจจุบัน คือควรมีแผนแม่บทและแผนปฏิบัติการร่วมกันที่ชัดเจนเพื่อกำหนด
ทิศทางของการจัดการศึกษาร่วมกัน และทำงานด้านการเรียนการสอนในเชิงรุกมากขึ้น

๔.๑.๓ ด้านกระบวนการการเรียนการสอน พระปริยัติธรรมแผนกธรรม สรุปได้ดังนี้

๑. กระบวนการเรียนการสอน เป็นการบวนการที่เกี่ยวข้องกัน การสอนเป็นหน้าที่ของ
ครูผู้สอนด้วยความตั้งใจ การเรียนรู้เป็นหน้าที่ของผู้เรียน และการสอนที่ดีย่อมทำให้เกิดการเรียนรู้ได้
ดี ผู้สอนเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ ผู้สอนที่สอนอย่างมีหลักการมีความรู้
และมีทักษะจะช่วยให้ผู้เรียนตั้งใจเรียน^{๓๑}

๒. การเรียนการสอนต้องเรียนรู้พื้นฐาน เกี่ยวกับการเรียนการสอน เป็นกระบวนการที่มี
ความสำคัญมากที่สุด ส่วนงานอย่างอื่น เป็นงานที่ส่งเสริมและสนับสนุนให้การเรียนการสอนมีคุณภาพ
และอำนวยความสะดวกให้การเรียนการสอน^{๓๒}

๓. การเรียนการสอนเป็นภารกิจหลักของการจัดการศึกษาผลงานด้านการศึกษาที่ประสบ
ผลสำเร็จเป็นตัวชี้ให้เห็นถึงมาตรฐาน และคุณภาพของสถานศึกษาว่าจัดการศึกษาบรรลุผลตามวัตถุประสงค์

^{๓๑} สัมภาษณ์ พระครูบรรพตพัฒนโสภณ (สุนทร จตตาวีโร). เจ้าอาวาสวัดบ้านไร่ จังหวัดชลบุรี, ๒๘
สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๓๒} สัมภาษณ์ พระครูพิศาลประชานุกิจ (ดำรง จกกวโร). เจ้าคณะอำเภอหนองใหญ่ เจ้าอาวาสวัดหนอง
ใหญ่ศิริธรรม จังหวัดชลบุรี, ๓๐ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

ประสงค์ของการเรียนการสอน ในรูปของการถ่ายทอดสิ่งที่เป็นหลักการทฤษฎี โดยอาศัยเทคนิคการสอนที่ดี จะทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้ดีและมีประสิทธิภาพ^{๓๓}

๔. กระบวนการเรียนการสอนมีครูผู้สอนเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ขาดไม่ได้บุคลิกภาพและความสามารถของครูผู้สอนมีอิทธิพลต่อการเรียนรู้ของผู้เรียน ผู้สอนควรมีบุคลิกภาพที่ดี และรู้จักเลือกใช้วิธีสอนที่เหมาะสม^{๓๔}

๕. กระบวนการเรียนการสอน จะส่งเสริมให้ผู้เรียนประสบผลสำเร็จในการเรียนรู้ที่ดีได้ขึ้น การดำเนินงานทุกอย่างจำเป็นต้องมีหลักการเป็นเครื่องยึดถือ เพื่อให้งานดำเนินไปสู่เป้าหมายเดียวกันในการสอนก็เช่นเดียวกันจำเป็นต้องมีหลักการสอนที่ดีเสมอ^{๓๕}

๖ การเรียนการสอน จะดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ และบรรลุ ผลตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตร ดังนั้น หลักการสอนจึงเป็นสิ่งสำคัญเป็นความรู้พื้นฐานที่สำคัญสำหรับผู้เป็นครู แม้ว่าผู้สอนแต่ละคนจะมีเทคนิคการสอนเฉพาะตนแต่ก็จะยึดหลักการพื้นฐานเดียวกัน^{๓๖}

๗. ปัญหาและอุปสรรค ของกระบวนการเรียนการสอนนั้น ส่วนใหญ่มักใช้ระบบการศึกษาแบบพี่สอนน้อง เนื่องจากครูผู้สอนมีไม่เพียงพอ จึงเป็นอุปสรรคอย่างหนึ่ง คือครูสอนขาดความเข้าใจในหลักสูตรอย่างลึกซึ้ง ครูผู้สอนไม่มีแผนการสอนในรูปแบบเดียว กันขาดประสบการณ์ ไม่สามารถประยุกต์ใช้กับสภาพจริงขาดการอบรม และกำลังใจ ซึ่งครูผู้สอนควรเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถ^{๓๗}

๘. การส่งเสริมกระบวนการเรียนการสอน ครูผู้สอน ต้องมีคุณสมบัติและมีประสบการณ์ทางการสอนขั้นพื้นฐานมาด้วยเพื่อสามารถเชื่อมโยงเหตุการณ์ในปัจจุบันเปรียบเทียบ อธิบายและประยุกต์ใช้ และต้องส่งเสริมให้ครูผู้สอนอบรมวิชาการ เพื่อพัฒนาเทคนิควิธีการเรียนการสอน เพื่อให้ผู้เรียนได้เข้าใจหลักวิชาอย่างแท้จริง^{๓๘}

๙. ครูผู้สอนขาดการเสริมสร้างขวัญกำลังใจแก่ครูผู้สอน ผู้สอนมีเวลาในการสอนน้อยเกินไปไม่มีเงินเดือนหรือค่าตอบแทนที่แน่นอน ครูผู้สอนเน้นการบรรยายมากเกินไป ผลคือนักเรียนเกิดความเบื่อหน่าย ไม่อยากเข้าเรียน ควรมีกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ของนักเรียนเพิ่มขึ้นให้นักเรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมมากขึ้น^{๓๙}

^{๓๓} สัมภาษณ์ พระครูสิทธิธรรมานุวัตร (ประโยชน์ ธรรมวโร). เจ้าคณะอำเภอพนัสนิคม เจ้าอาวาสวัดหลวงพรหมาวาสจังหวัดชลบุรี, ๒๙ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

^{๓๔} สัมภาษณ์ พระครูปราโมทย์สมณวัตร (ทองคำ ปริมุตโต). เจ้าอาวาสวัดเขาห้ายอด จังหวัดชลบุรี, ๒๘ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๓๕} สัมภาษณ์ พระครูพิมลกิจจานุวัตร (ประທัง ปญญาวโร). รองเจ้าคณะอำเภอบ้านบึง เจ้าอาวาสวัดกุณทีธาร จังหวัดชลบุรี, ๘ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๓๖} สัมภาษณ์ พระมงคลโมลี วิ. (สมบุญ โสภโณ). ที่ปรึกษาเจ้าคณะตำบลหมอนนาง เจ้าอาวาสวัดทุ่งเหียง จังหวัดชลบุรี, ๒๕ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๓๗} สัมภาษณ์ พระครูวิบูลปริยัติกิจ (สังข์ดี จันทปญโญ). เจ้าคณะอำเภอศรีราชา เจ้าอาวาสวัดพิบูลสันทรธรรม จังหวัดชลบุรี, ๓๑ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

^{๓๘} สัมภาษณ์ พระครูพิพิธศาสนการ (บุญเหลือ ปญญาวโร). เจ้าอาวาสวัดเขาช่องลม จังหวัดชลบุรี, ๙ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๓๙} สัมภาษณ์ พระครูขันตีสารวิสิฐ (มงกุฎ อาภากร). เจ้าอาวาสวัดเขาชะอาง จังหวัดชลบุรี, ๒๒ สิงหาคม ๒๕๖๑.

๑๐. การขาดอุปกรณ์การสอนที่ทันสมัย ที่สามารถเชื่อมโยงกับสิ่งที่ได้เรียนมาเพื่อเป็นการส่งเสริม และพัฒนาผู้เรียนให้มีความสามารถ คำนึงว่าหากความรู้ด้วยตนเอง จัดให้นักเรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรม เช่นการมอบหมายสืบค้นข้อมูลมานำเสนอผลงาน โดยมีการให้กำลังใจซึ่งกันและกัน^{๔๐}

๑๑. ขาดอุปกรณ์การเรียน เช่น หนังสือเรียน คอมพิวเตอร์ช่วยสอน เป็นต้น มีไม่เพียงพอ ผลคือการเรียนการสอนไม่พร้อมในเรื่องที่สะดวกสบายเท่าที่ควร^{๔๑}

๑๒. การพัฒนากระบวนการเรียนการสอน ต้องเพิ่มขบวนการคิด วิเคราะห์ และปรับปรุงวิธีการเรียนการสอน ให้มีความทันสมัยต่อสังคมในยุคปัจจุบัน รู้จักประยุกต์ให้เกิดขบวนการวิเคราะห์ ไม่มีการประยุกต์ใช้และขาดการคิดวิเคราะห์ จึงควรเน้นทักษะทั้ง ๔ คือ ฟัง พูด อ่าน เขียน^{๔๒}

๑๓. การพัฒนาปรับวิธีขบวนการเรียนรู้ให้ผู้เรียนได้รู้จักคิดวิเคราะห์ สังเคราะห์ขบวนการทางความคิดให้มากขึ้น สามารถนำมาประยุกต์ใช้กับชีวิตประจำวันและปรับปรุงเพิ่มกิจกรรมการเรียนการสอนให้มากขึ้นและวิธีการเรียนการสอนให้เกิดความศรัทธาในการเรียน^{๔๓}

๑๔. เพื่อสามารถเชื่อมโยงเหตุการณ์ในปัจจุบันเปรียบเทียบกับ อธิบาย และประยุกต์ใช้และควรอบรมวิชาครู พัฒนาเทคนิควิธีการเรียนการสอน เพื่อให้ผู้เรียนได้เข้าใจอย่างแท้จริง อีกทั้งเสริมสร้างขวัญกำลังใจแก่ครูผู้สอน ต้องมีแผนพัฒนาครูสอนอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง^{๔๔}

๑๕. ต้องมีการติดตามประเมินผล และพัฒนาบุคลากรให้มีประสิทธิภาพอย่างสม่ำเสมอในกระบวนการเรียนการสอน^{๔๕}

๑๖. กระบวนการเรียนรู้ว่าต้องเริ่มตั้งแต่การวางรากฐาน พัฒนาการชีวิตทั้งในครอบครัว และชุมชน เพื่อวางรากฐานชีวิตของเด็กให้เข้มแข็งต่อไปจึงพัฒนาความรู้และทักษะพื้นฐานโดยจัดให้มีหลักสูตรท้องถิ่นด้วย นอกจากนั้นสถานศึกษาควรจะต้องมีการปรับระบบและทำงานร่วมกันเพื่อพัฒนาสมรรถนะในการก้าวทันโลกและเปิดโอกาสให้ทุกคนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต^{๔๖}

^{๔๐} สัมภาษณ์ พระครูอุดมพัฒนาการ (วันชัย วชิรญาโณ). เจ้าคณะตำบลธาตุทอง เจ้าอาวาสวัดธาตุทอง จังหวัดชลบุรี, ๑ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๔๑} สัมภาษณ์ พระครูโกศลธรรมมาภิรักษ์ (มานพ สิริภทโท). เจ้าอาวาสวัดคลองตาเพชร จังหวัดชลบุรี, ๒๒ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๔๒} สัมภาษณ์, สัมภาษณ์ พระครูวิมลธรรมสถิต (โสน ฐานวโร). เจ้าอาวาสวัดหนองขันจันทนาราม จังหวัดชลบุรี, ๑๓ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๔๓} สัมภาษณ์ พระมхамงคล ปุณฺณมฺงคโล. เลขาธิการเจ้าคณะอำเภอบ่อทอง เจ้าอาวาสวัดหลุมมะนาว จังหวัดชลบุรี, ๒๘ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๔๔} สัมภาษณ์ พระครูบวรพัฒนโสภณ (สุนทร จตตาวีโร). เจ้าอาวาสวัดบ้านไร่ จังหวัดชลบุรี, ๒๘ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๔๕} สัมภาษณ์ พระครูอุดมธรรมรส, ดร. (ชัยยุทธ อสติญาโณ). ที่ปรึกษาเจ้าคณะจังหวัดชลบุรี เจ้าอาวาสวัดนอก จังหวัดชลบุรี, ๓๑ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

^{๔๖} สัมภาษณ์ พระครูสุวรรณรัตนวัฒน์ (ชาญณรงค์ อภิชาติ). เจ้าอาวาสวัดเกษตรสุวรรณ จังหวัดชลบุรี, ๒๑ สิงหาคม ๒๕๖๑.

ตารางที่ ๔.๓ สรุป แสดงความถี่ การสัมภาษณ์เชิงลึก ด้านกระบวนการการเรียนการสอน

สรุปประเด็นสำคัญ	ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ	
	จำนวน(รูป)	ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ
๑.กระบวนการเรียนการสอนเป็นหน้าที่ของครูผู้สอน	๘	๑๕,๙,๑๘,๗,๔,๒๙,๑๔,๑๖
๒.การเรียนการสอนส่งเสริมให้ผู้เรียนประสบความสำเร็จต้องมีหลักการสอนที่ดีเสมอ	๘	๗,๙,๒๔,๓๐,๑,๒๙,๑๔,๑๘
๓.กระบวนการเรียนการสอนต้องประยุกต์ให้เกิดกระบวนการวิเคราะห์	๘	๗,๙,๒๘,๒๒,๓๒,๑๘,๑๗,๒๑

สรุป กระบวนการการเรียนการสอน หมายถึงกระบวนการปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้สอนกับผู้เรียนเพื่อถ่ายทอดความรู้ความคิด หรือแนวปฏิบัติเพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ มีประสบการณ์เจตคติ และพฤติกรรมตามเป้าหมายที่กำหนดไว้เพื่อให้ผู้เรียนเกิดผลสัมฤทธิ์ตามจุดประสงค์ ที่กำหนดไว้การที่ผู้เรียนจะบรรลุเป้าหมายได้มากน้อยเพียงใดนั้น ย่อมขึ้นอยู่กับการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนของครูผู้สอนเป็นสำคัญ ฉะนั้นครูผู้สอนจำเป็นต้องมีความรู้ความเข้าใจในกิจกรรมการเรียนการสอน จึงจะสามารถจัดกิจกรรมการเรียนการสอนได้อย่างเหมาะสมและมีประสิทธิภาพซึ่งจะก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดกับผู้เรียนได้อย่างแท้จริง โดยอาศัยกระบวนการจัดการเรียนการสอนต่างๆ ที่มีความเหมาะสมกับผู้เรียน เป็นการพัฒนาชีวิตของตนเองให้มีความสามารถที่จะเป็นอยู่ได้อย่างดี การที่จะทำให้ชีวิตเป็นอยู่ได้อย่างดีซึ่งเราต้องพยายามอยู่ตลอดเวลา เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมตามจุดประสงค์ที่กำหนดซึ่งต้องอาศัยทั้งศาสตร์และศิลป์ของผู้สอนต้องสร้างความสัมพันธ์และปฏิสัมพันธ์ให้เกิดขึ้นระหว่างครูกับนักเรียน นักเรียนกับนักเรียน นักเรียนกับสิ่งแวดล้อม และครูกับนักเรียนกับสิ่งแวดล้อม เพราะความสัมพันธ์และปฏิสัมพันธ์นั้นก่อให้เกิดการเรียนรู้และประสบการณ์ใหม่ ผู้เรียนสามารถนำประสบการณ์ใหม่ที่ช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้จากการถ่ายทอดความรู้ความคิดหรือแนวปฏิบัติจากครูผู้สอนไปสู่ผู้เรียนด้วยวิธีตามที่ครูผู้สอนได้เลือกสรรแล้ว การจัดกิจกรรมในการเรียนรู้ เช่น การใช้สื่อการสอน การจัดกิจกรรมระหว่างสอน การทดสอบ เป็นต้น รวมทั้งความสามารถในการจัดการเรียนรู้ของครูผู้สอนในการให้ความช่วยเหลือด้านแนะแนวแก่ผู้เรียนในด้านต่างๆ รวมทั้งการให้กำลังใจให้ความรักและความเอาใจใส่ด้วย ในการจัดการเรียนการสอนนั้น มุ่งหวังให้ผู้เรียนได้เกิดการเรียนรู้ ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่ถาวรให้แก่ผู้เรียน กระบวนการเรียนรู้เกิดขึ้นโดยตัวผู้เรียนเองครูผู้สอนเป็นแต่เพียงผู้ที่จะช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้ง่าย และรวดเร็วขึ้นเท่านั้นการเรียนการสอนจึงเป็นกิจกรรมส่วนหนึ่งในกระบวนการทางการศึกษาในการสร้างประสบการณ์การเรียนรู้ให้แก่ผู้เรียน

การเตรียมการสอน คือการจัดหาวัสดุอุปกรณ์ และสื่อการเรียนการสอนตลอดจนสร้างบรรยากาศในสำนักเรียนให้เอื้อต่อการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน การใช้เทคนิคและวิธีการสอนแบบต่างๆ เพื่อให้การจัดการเรียนการสอนมีความสมบูรณ์ มีคุณภาพให้บังเกิดผลต่อผู้เรียนนั้นจะต้องอาศัยกระบวนการเรียนรู้ โดยยึดหลักผู้เรียนเป็นตัวจักรที่สำคัญหรือนักศึกษานิยมเรียกว่า ผู้เรียนสำคัญที่สุด ผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง หมายถึงการกำหนดจุดหมายสาระกิจกรรมแหล่งเรียนรู้สื่อการเรียน

และการวัดประเมินผลที่มุ่งพัฒนาคนและชีวิตให้เกิดประสบการณ์ การเรียนรู้อย่างเต็มความสามารถ สอดคล้องกับความถนัด ความสนใจ และความต้องการของผู้เรียน ครูผู้สอนจะต้องมีความเข้าใจในระบบการศึกษาก่อนจึงจะจัดการเรียนการสอนได้ดีเพราะระบบการศึกษามีส่วนประกอบหลายๆ ส่วน แต่ละส่วนต่างมีหน้าที่ ที่ต้องทำงานประสานกันอย่างต่อเนื่อง จนกระทั่งทำให้ผู้เรียนได้รับการพัฒนาอย่างเต็มศักยภาพ คุณภาพของการศึกษาจึงขึ้นอยู่กับว่า ในแต่ละส่วนประกอบได้ทำหน้าที่ของส่วนประกอบนั้นๆ อย่างมีประสิทธิภาพเพียงใดตลอดจนประสิทธิภาพในการประสานงานกันในการจัดการเรียนการสอนในกลุ่มครูผู้สอนเพราะบางรายวิชาในกลุ่มสาระการเรียนรู้มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันถ้าครูผู้สอนจัดระบบการศึกษาไปในทิศทางเดียวกัน

การเปลี่ยนแปลงและความเจริญก้าวหน้าทางกระบวนการเรียนการสอนในยุคปัจจุบันคือ ความเจริญทางเทคโนโลยีอย่างมากมาย ความจำเป็นของครูผู้สอน ต้องมีความสนใจในการศึกษาเพิ่มเติมให้รู้เท่าทันเทคโนโลยีเป็นการพัฒนาตัวของคุณครูให้เท่าทันความเจริญก่อให้เกิดการเรียนรู้และพัฒนา โดยรอบด้านขึ้นในตัวของคุณครูสอน ดังนั้นภารกิจหลักของคุณครู คือ การสอนหรือการให้การศึกษาโดยมีจุดมุ่งหมายสูงสุดในการที่จะทำให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้ครูผู้สอนจึงเป็นองค์ประกอบหนึ่งต่อคุณภาพ การศึกษาดังนั้นการจัดการเรียนรู้เพื่อให้บรรลุผลตามจุดหมายและได้มาตรฐานตามที่หลักสูตรกำหนด นั้นสถานศึกษาและครูผู้สอนควรจัดการเรียนรู้ โดยการให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริงจาก ประสบการณ์ตรง ให้สัมพันธ์และเชื่อมโยงกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ให้ผู้เรียนค้นพบด้วยตนเอง ค้นคว้า แสวงหาความรู้อย่างอิสระ ให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการวางแผนการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับความ ถนัด ความต้องการและความสนใจของผู้เรียน เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้เลือกใช้วิธีการเรียนรู้หลากหลาย และเหมาะสมกับตนเองให้ผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติ ได้ทำ ได้คิดเป็น ทำเป็น มีทักษะกระบวนการคิด การจัดการและการอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างมีความสุข การใช้สื่อการสอนที่หลากหลายรวมทั้งภูมิปัญญาไทย มาประยุกต์ใช้ในการจัดกระบวนการเรียนรู้การจัดการจัดกิจกรรมและเนื้อหาที่ผสมผสานสาระความรู้ด้านต่างๆ อย่างสมดุลในลักษณะบูรณาการเพื่อให้เกิดการเรียนรู้แบบองค์รวมและสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ กระบวนการเรียนการสอนที่ผู้สอนและผู้เรียนมีปฏิสัมพันธ์กัน โดยการจัดการเรียน การสอนจะเน้นการมีส่วนร่วมของผู้เรียนกระบวนการจัดประสบการณ์ให้กับผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ด้วย วิธีต่างๆ เพื่อช่วยให้ผู้เรียนเกิดการพัฒนาไปตามเป้าหมายที่หลักสูตรต้องการเป็นการนำหลักสูตรไปสู่ การสอนมีการจัดระบบกระบวนการเรียนการสอน มีกิจกรรมและกำหนดแผนงานส่งเสริมการเรียน การสอนโดยมีผู้สอนและผู้เรียน

๔.๑.๔ ด้านสื่ออุปกรณ์การสอน พระปรีดีธรรมแผนกธรรม สรุปลี้ได้ดังนี้

๑. สื่ออุปกรณ์การสอนนั้นยังเป็นตำราเก่าถึงแม้จะมีการพิมพ์ใหม่ก็ตาม การปรับปรุงยังมี น้อยและภาษาที่ใช้ยากเน้นการท่องจำ และการแปลไม่ค่อยมีการประยุกต์ใช้ ขาดการคิดวิเคราะห์^{๔๗}

๒. สื่อการสอนต้องเน้นทักษะทั้ง ๔ ด้าน คือ ฟัง พูด อ่าน เขียน โดยนำมาปรับวิธีการ เรียนการสอนให้ผู้เรียนได้คิดวิเคราะห์ สังเคราะห์มากขึ้น สามารถนำมาประยุกต์ใช้กับชีวิตได้และ

^{๔๗} สัมภาษณ์ พระครูสิทธิธรรมานุวัตร (ประโยชน์ ธรรมวโร). เจ้าคณะอำเภอพนสนิมคม เจ้าอาวาสวัด หลวงพรหมवास จังหวัดชลบุรี, ๒๙ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

ปรับปรุงวิธีการเรียนการสอนให้เกิดความศรัทธาในการเรียน และเพิ่มกิจกรรมการเรียนการสอนให้มากขึ้น^{๔๘}

๓. เจ้าสำนักเรียนต้องเน้นให้ครูผู้สอนต้องใช้สื่อการสอนให้มากขึ้นเจ้าสำนักเรียนให้ความสำคัญ เช่น แรงตลใจที่ให้นักเรียนมาสนใจในด้านการเรียนให้มากขึ้น ปัจจุบันการเรียนการสอนยังมีการนำอุปกรณ์ที่ทันสมัยเข้ามาช่วยในการเรียนการสอนไม่มากนัก ส่วนใหญ่ยังคงใช้แบบวิธีเดิมให้เป็นไปตามหลักธรรมวินัย แบบค่อยเป็นค่อยไป^{๔๙}

๔. เจ้าสำนักเรียนต้องนำสื่อการสอนที่ทันสมัยนำมาประยุกต์ใช้กับการเรียนการสอนโดยเฉพาะการนำคอมพิวเตอร์มาช่วยสอนนำภาพเหตุการณ์จริง นำมาเสนอให้ดูสมเหตุสมผลในแต่ละวิชาที่สอน ให้นักเรียนรู้สึกว่าการเรียนไม่น่าเบื่อเป็นวิชาที่สนุกได้สาระที่เป็นจริง นอกจากนั้นบรรยากาศห้องเรียนต้องให้ความสำคัญเป็นอย่าง ยิ่งไม่อับ ปลอดโปร่ง ไม่มีเสียงรบกวนภายนอกครูอาจารย์เป็นกัลยาณมิตรต่อนักเรียนสามารถส่งเสริมการเรียนและนำพานักเรียนให้ถึงฝั่ง^{๕๐}

๕. ได้สร้างขวัญและกำลังใจเป็นรางวัลบ้างบางโอกาสกระบวนกรเรียนการสอนจึงควรมีตำรา ที่เป็นมาตรฐานเดียวกันโดยคณะสงฆ์รับรองอย่างเป็นทางการ^{๕๑}

๖. เพื่อใช้เป็นหลักสูตรกลางและขัดเกลาสำนวนต่างๆ ให้ทันสมัยสามารถเข้าใจง่ายจึงควรมีตำราที่เป็นมาตรฐานเดียวกันใช้ภาษาให้เกิดความทันสมัยสามารถเข้าใจง่าย^{๕๒}

๗. และควรส่งเสริมให้มีการผลิตตำราหรือคู่มือประกอบการเรียนให้มากขึ้น สื่อ-อุปกรณ์ประกอบการสอนมีการใช้น้อยหรือแทบไม่มี^{๕๓}

๘. สื่ออุปกรณ์การสอน ควรให้มีสื่ออุปกรณ์การสอนที่ทันสมัย และมีความหลากหลายมีความเหมาะสมกับรายวิชาที่สอนและมีจำนวนเพียงพอ ควรจัดสรรงบประมาณให้เพียงพอในการจัดทำสื่ออุปกรณ์การสอน มีกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ของนักเรียนเพิ่มขึ้น เปิดโอกาสให้ผู้เรียนเข้าถึงสื่อมากยิ่งขึ้น^{๕๔}

๙. และมีแนวทางพัฒนา ให้นักเรียนเข้าใจเรื่องสื่อ และการใช้สื่อสำหรับพัฒนาการเรียนรู้ของตนเองควรจัดสรรงบประมาณในการสนับสนุนส่งเสริมในการจัดทำและเพื่อการพัฒนาสื่ออุปกรณ์

^{๔๘} สัมภาษณ์ พระครูพิศาลประชานุกิจ (ดำรง จกกวโร). เจ้าคณะอำเภอหนองใหญ่ เจ้าอาวาสวัดหนองใหญ่ศิริธรรม จังหวัดชลบุรี, ๓๐ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

^{๔๙} สัมภาษณ์ พระเทพชลธารมุนี (ประจวบ ปาสาธิโก). เจ้าคณะจังหวัดชลบุรี เจ้าอาวาสวัดบางพระวรวิหาร (พระอารามหลวง) จังหวัดชลบุรี, ๓๐ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

^{๕๐} สัมภาษณ์ พระมหาภูวนาท อากาศโร. รองเจ้าคณะอำเภอบ่อทอง เจ้าอาวาสวัดคลองมือไทร จังหวัดชลบุรี, ๒๘ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๕๑} สัมภาษณ์ พระปัญญารัตนารณ (อนันต์ ธมมโชโต). รองเจ้าคณะจังหวัดชลบุรี วัดชัยมงคล (พระอารามหลวง) เมืองพัทยาใต้ จังหวัดชลบุรี, ๓๑ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๕๒} สัมภาษณ์ พระมหาคมนสันต์ ชินวโร. เจ้าคณะอำเภอกะฉันทร์ เจ้าอาวาสบ่อทองราษฎร์บำรุง จังหวัดชลบุรี, ๒ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๕๓} สัมภาษณ์ พระมหาณรงค์ อุตตโร. เจ้าอาวาสวัดทับเจริญ จังหวัดชลบุรี, ๑๔ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๕๔} สัมภาษณ์ พระครูขันตสสารวิสิฐ (มงกุฎ อากาศโร). เจ้าอาวาสวัดเขาชะอาง จังหวัดชลบุรี, ๒๒ สิงหาคม ๒๕๖๑.

การเรียนการสอนให้เกิดความสนใจและใช้อย่างแพร่หลาย อาคารสถานที่ใช้ห้องเรียนให้เป็นสัดส่วน ไม่มีเสียงรบกวน และบรรยากาศที่เอื้อต่อการเรียนการสอน^{๕๕}

๑๐. ห้องเรียนเป็นที่ไม่คับแคบ ปลอดภัยโปร่ง แสงสว่างต้องเพียงพอ ควรมีสถานที่ใช้ในการเรียนการสอนเป็นเอกเทศ มีความเป็นสัปปายะ^{๕๖}

๑๑. จัดเป็นห้องเรียนเฉพาะเป็นสัดส่วน จัดให้มีแสงสว่างที่เพียงพอทั้งภายในและภายนอก มีบรรยากาศและสิ่งอำนวยความสะดวกที่เอื้อต่อการเรียนรู้^{๕๗}

๑๒. ต้องส่งเสริมให้มีการผลิตตำราหรือคู่มือประกอบการเรียนให้มากขึ้น สื่อ-อุปกรณ์ประกอบการสอนนั้นต้องนำมาใช้ประกอบการเรียนการสอนให้มากขึ้น ควรมีหลักสูตรพิเศษเพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการและระยะเวลาเพื่อศึกษาศาสนธรรม คือ (๑) หลักสูตรสำหรับผู้มุ่งเรียนรู้ทางพระธรรม พระวินัยและภาษาบาลีโดยเฉพาะ (๒) หลักสูตรสำหรับผู้ที่ต้องการพัฒนาชีวิตด้วยการศึกษาขั้นสูงสุดแต่ไม่มีโอกาส ได้ศึกษา (๓) หลักสูตรสำหรับผู้บวช ๓ เดือน (๔) หลักสูตรสำหรับผู้บวช ๑๕ วัน (๕) หลักสูตรสำหรับผู้บวช ๗ วัน ควรจัดสรรงบประมาณในการสนับสนุนส่งเสริมจัดทำและพัฒนาสื่อให้นำมาสนใจ และใช้อย่างแพร่หลาย^{๕๘}

๑๓. ด้านสื่อที่มีการใช้กันอย่างแพร่หลายในสมัยปัจจุบันมีหลายแนวทางด้วยกันที่สามารถนำมาเป็นสื่อการสอนในทางพระพุทธศาสนาได้เป็นอย่างดีและเป็นสื่อที่ทันสมัยที่สุดในปัจจุบันคือ บทเรียนออนไลน์ หรือ E-Learning จึงเป็นบทเรียนแห่งการเรียนรู้ที่ถ่ายทอดเนื้อหาสาระผ่านทางสื่ออิเล็กทรอนิกส์ ไม่ว่าจะอยู่ในรูปของคอมพิวเตอร์ช่วยสอนด้วยซีดีรอม การเรียนการสอนบนเว็บ (Web-Based Learning) การเรียนออนไลน์ (On-line Learning) การเรียนทางไกลผ่านดาวเทียม การเรียนด้วยวิดีโอผ่านออนไลน์ เป็นต้น เป็นการเรียนรู้ด้วยตัวเองที่ผู้เรียนอาจเลือกเรียนตามความสามารถและความสนใจ เป็นวิธีการที่ผู้สอน ผู้เรียน และเพื่อนร่วมชั้นเรียนสามารถติดต่อสื่อสารแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างกันได้เช่นเดียวกับการเรียนในชั้นเรียนปกติ โดยอาศัยการติดต่อสื่อสารในรูปแบบของ E-mail, Webboard, Chat ในปัจจุบันก็ถือได้ว่ามีแพร่หลายอยู่ในโลกโซเชียล Social สามารถจะดูได้ตลอดเวลา ดังนั้นถ้าผู้บริหารการคณะสงฆ์จะใช้เป็นสื่อในการสอนพระปริยัติธรรมก็สามารถทำได้ ถ้ามีการจัดทำให้ใช้เป็นสื่อในการสอนได้ ถือได้ว่าการศึกษาของคณะสงฆ์ได้ก้าวเข้าสู่การศึกษาพระปริยัติธรรมยุคไทยแลนด์ ๔.๐^{๕๙}

^{๕๕} สัมภาษณ์ พระครูสิทธิธรรมานุวัตร (ประโยชน์ ธรรมวโร). เจ้าคณะอำเภอพนัสนิคม เจ้าอาวาสวัดหลวงพรหมาวาส จังหวัดชลบุรี, ๒๙ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

^{๕๖} สัมภาษณ์ พระครูถาวรศุกกิจ (ประเสริฐ จิรธมโม). เจ้าอาวาสวัดหนองเกตุ จังหวัดชลบุรี, ๑ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๕๗} สัมภาษณ์ พระครูปราโมทย์สมณวัตร (ทองคำ ปริมุตโต). เจ้าอาวาสวัดเขาห้ายอด จังหวัดชลบุรี, ๒๘ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๕๘} สัมภาษณ์ สัมภาษณ์ พระครูสารัตถ์ธรรมโกศล (เสมียน ขนติโก). เจ้าอาวาสวัดทรงธรรม จังหวัดชลบุรี, ๑ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๕๙} สัมภาษณ์ พระครูอุดมธรรมรส, ดร. (ชัยยุทธ อธิญาโณ). ที่ปรึกษาเจ้าคณะจังหวัดชลบุรี เจ้าอาวาสวัดนอก จังหวัดชลบุรี, ๓๑ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

ตารางที่ ๔.๔ สรุป แสดงความถี่ การสัมภาษณ์เชิงลึก ด้านสื่ออุปกรณ์การสอน

สรุปประเด็นสำคัญ	ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ	
	จำนวน(รูป)	ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ
๑.สื่ออุปกรณ์การสอนต้องนำอุปกรณ์ช่วยสอนที่ทันสมัยเข้ามาช่วยสอนในการสอนมากขึ้น	๗	๒,๕,๔,๗,๑,๑๒,๑๗
๒.ส่งเสริมให้มีการผลิตตำราหรือคู่มือประกอบการเรียนให้มากขึ้น	๗	๑,๒,๕,๓๐,๔,๒๕,๒๙,๑๙
๓.การจัดทำสื่ออุปกรณ์การสอนให้ผู้เรียนเกิดความสนใจและแพร่หลายทางสื่อโซเชียลมีเดียให้มากขึ้น	๗	๑,๗,๑๒,๑๗,๒๕,๒๙,๓๐

สื่ออุปกรณ์การสอน หมายถึง วิธีการหรือกระบวนการวัสดุของจริงเครื่องมือที่จัดทำขึ้นเพื่อใช้ในการเรียนการสอน ซึ่งมีสาระที่เป็นประโยชน์ต่อประสบการณ์การเรียนรู้สำหรับนำไปใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้เป็นไปตามหลักสูตรกำหนดไว้เป็นสิ่งที่ช่วยกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดความสนใจ มีความเข้าใจ เกิดการเรียนรู้และช่วยส่งเสริมการเรียนรู้ให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพสื่ออุปกรณ์สอนมีหลายรูปแบบ เป็นตัวกลางในการถ่ายทอดเรื่องราวเนื้อหาความรู้จากผู้สอนไปสู่ผู้เรียน ทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตามจุดประสงค์ที่วางไว้ช่วยให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์ตรงทำให้สิ่งที่เรียนนามธรรมเข้าใจยาก กลายเป็นรูปธรรมที่ผู้เรียนเข้าใจง่ายเรียนรู้ได้ง่าย สื่อการสอนต้องเน้นทักษะทั้ง ๔ ด้านคือ ฟัง พูด อ่าน เขียน โดยนำมาปรับวิธีการเรียนการสอนให้ผู้เรียนได้คิดวิเคราะห์เป็นให้ผู้เรียนได้รับการถ่ายทอดความรู้จากครูผู้สอนหรือจากแหล่งความรู้ไปสู่ผู้เรียน เพื่อให้ผู้เรียนสามารถบรรลุถึงวัตถุประสงค์การเรียนรู้ และสิ่งที่นำความรู้ไปสู่ผู้เรียน อยู่ในรูปของสิ่งพิมพ์หรือ ไม่ใช่สิ่งพิมพ์ก็ได้แต่ขอให้สื่อเหล่านั้นช่วยกระตุ้นความสนใจของผู้เรียนช่วยสร้างความเข้าใจชัดเจนขึ้นและช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้เร็วขึ้น ตลอดจนจำได้นาน สื่ออุปกรณ์การสอนแบ่งได้เป็นสื่อประเภทวัสดุ เช่น ของจริง รูปภาพ หนังสือ เป็นต้น

ปัจจุบันการเรียนการสอนมีการนำอุปกรณ์ที่ทันสมัยเข้ามาช่วยในการเรียนการสอนเช่น สื่อสิ่งพิมพ์ สื่อธรรมชาติ สื่อเทคโนโลยี และสื่อที่ทันสมัยในปัจจุบัน เช่น บทเรียนออนไลน์ หรือ E-Learning เป็นบทเรียนแห่งการเรียนรู้ที่ถ่ายทอดเนื้อหาสาระ ผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์ ไม่ว่าจะอยู่ในรูปของคอมพิวเตอร์ช่วยสอน การเรียนการสอนบนเว็บ (Web-Based Learning) การเรียนออนไลน์ (On-line Learning) การเรียนทางไกลผ่านดาวเทียม การเรียนด้วยวิดีโอผ่านออนไลน์ เป็นต้น เป็นการเรียนรู้ด้วยตัวเองที่ผู้เรียนอาจเลือกเรียนตามความสามารถและความสนใจ เป็นวิธีการที่ผู้สอนผู้เรียนและเพื่อนร่วมชั้นเรียนสามารถติดต่อสื่อสารแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างกันได้เช่นเดียวกับการเรียนในชั้นเรียนปกติ โดยอาศัยการติดต่อสื่อสารในรูปแบบของ E-mail, Webboard, Chat ณ ปัจจุบันเป็นสื่อที่กำลังได้รับความนิยมเป็นอย่างมากการเลือกสื่อที่ใช้ในการเรียนการสอนควรคำนึงถึงความน่าสนใจ ชวนคิด ชวนติดตามเป็นสื่อที่เข้าใจง่าย กระตุ้นให้ผู้เรียนรู้จักวิธีแสวงหาความรู้และที่สำคัญ คือ สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการเรียน วิธีการเรียนรู้ของผู้เรียนและความแตกต่างระหว่างบุคคล

คุณค่าของสื่ออุปกรณ์การสอน สามารถช่วยเพิ่มประสิทธิผลทางการศึกษาได้ คือ ๑.ด้าน การสอนสื่อสามารถช่วยสอนแทนครูได้ ๒.ด้านผู้เรียนสื่อสามารถเปิดโอกาสให้ผู้เรียนสามารถเรียนได้ ตามลำดับความสามารถ ๓.ด้านผู้บริหาร สื่อการเรียนการสอนจะช่วยเพิ่มคุณภาพการศึกษาลดงบ ประมาณทางการศึกษา ควบคุมมาตรฐานการเรียนการสอนของครูบริหารหลักสูตรให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ ๔.ด้านหลักสูตรสื่อสามารถช่วยให้การเรียนการสอนดำเนินไปตามจุดประสงค์ของหลักสูตร ช่วยให้ผู้เรียนและผู้สอนมีทัศนคติที่ดีต่อการใช้หลักสูตรสามารถทำให้หลักสูตรเปิดกว้างได้ รวมทั้งให้ หลักสูตรเกิดการยืดหยุ่นในฐานะเป็นตัวกลางที่จะช่วยในการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการเรียนรู้ การ เพิ่มจำนวนนักเรียน สื่อการสอนมีความสำคัญ ในการเพิ่มประสิทธิภาพการสอนเพื่อให้เพียงพอต่อ ความต้องการของผู้เรียนช่วยแก้ปัญหาพื้นฐาน หรือภูมิหลังของนักเรียนที่แตกต่างกัน ช่วยทำให้ครู สอนได้ดีขึ้นและช่วยทำให้การสอนของครูบรรลุเป้าหมายดังนั้นสื่ออุปกรณ์การสอนจึงมีคุณค่าภายใน ตัวสื่อเองและมีผลดีต่อการจัดการเรียนการสอนมีความหมายต่อนักเรียนมากขึ้น

๔.๑.๕ ด้านการวัดผลและประเมินผล พระปริยัติธรรมแผนกธรรม สรุปลัดดังนี้

๑. การวัดผลประเมินผล เป็นการวัดความรู้พื้นฐานของผู้เรียนว่ามีความรู้ด้านนักธรรม มากน้อยขนาดไหน มีความสนใจใฝ่รู้และกระตือรือร้นในการเรียนหรือไม่ สามารถนำความรู้ที่ได้เรียน ไปประยุกต์ใช้ในกิจวัตรประจำวันได้หรือไม่ ต้องมีการประเมินผลสำนักเรียนทั่วประเทศ อย่างน้อยปี ละ ๑ ครั้ง^{๖๐}

๒. การวัดผลประเมินผล เป็นการยกระดับการศึกษาพระปริยัติธรรมให้ได้มาตรฐานทั้ง ประเทศ การออกข้อสอบที่เป็นแบบอัตโนมัติเพียงอย่างเดียวถือได้ว่าเป็นเอกลักษณ์ของการสอบพระ ปริยัติธรรม^{๖๑}

๓. การนำการวัดผลประเมินผลไปพัฒนาผลการเรียนของนักเรียนต่อไป ควรมีการทบทวน ความรู้ (อบรมความรู้) ก่อนสอบเป็นประจำต่อเนื่องอย่างสม่ำเสมอ เพราะมีภิกษุสามเณรเรียนอยู่มาก พอสมควรโดยเฉพาะในระหว่างพระราชการจัดการเรียนการสอนไปตามเกณฑ์ของแม่กองธรรมทุก ประการแต่ละวัดในอำเภอต่างๆ ก็กระตือรือร้นให้ความสำคัญจัดครูอาจารย์ผู้สอนมิให้ขาด^{๖๒}

๔. ปรับเกณฑ์การวัดและประเมินผล โดยใช้วิธีดำเนินสายกลาง จัดระบบให้มีมาตรฐาน เดียวกัน โดยเน้นการวัดความเข้าใจและการประยุกต์ใช้มากกว่าวัดความจำความยากง่ายของข้อสอบ ควรให้มีมาตรฐานเดียวกัน^{๖๓}

^{๖๐} สัมภาษณ์ พระมหาวีเชียร กนตสีโล. เจ้าคณะอำเภอบ่อทอง เจ้าอาวาสวัดอมพนมวาราม จังหวัด ชลบุรี, ๒๘ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๖๑} สัมภาษณ์ พระครูวิมลธรรมสถิต (โสน ฐานวโร). เจ้าอาวาสวัดหนองชันจันทนาราม จังหวัดชลบุรี, ๑๓ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๖๒} สัมภาษณ์ พระครูไพจิตรพัฒนการ (สมนึก อธิปัญญา). เจ้าอาวาสวัดเขาชก จังหวัดชลบุรี, ๑๐ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๖๓} สัมภาษณ์ พระครูพิมลกิจจานุวัตร (ประทั้ง ปญญาวโร). รองเจ้าคณะอำเภอบ้านบึง เจ้าอาวาสวัด กุณทีธาร จังหวัดชลบุรี, ๘ สิงหาคม ๒๕๖๑.

๕. ควรมีการทดสอบความยากง่ายของข้อสอบเพื่อวัดผลสัมฤทธิ์ของผู้เรียนมีความครอบคลุมในทุกด้าน ข้อสอบควรเน้นการประยุกต์ใช้และควรปรับปรุงการออกข้อสอบโดยให้เลือกทำมีการสอบเก็บสะสมได้ในทุกระดับ ทั้งนี้ควรให้ครูผู้สอนได้ประเมินผลการเรียน พฤติกรรมการเรียนของผู้เรียนหรือองค์ประกอบอื่นๆ ในการพัฒนาการศึกษา เช่น หลักสูตรสำหรับผู้มุ่งเรียนรู้ทางพระธรรมวินัยและทางภาษาโดยเฉพาะ^{๖๔}

๖. หลักสูตรสำหรับผู้ที่ต้องการพัฒนาชีวิตด้วยการศึกษาชั้นสูงแต่ไม่มีโอกาสมีเวลาน้อยที่จะได้ศึกษา สำหรับหลักสูตรของผู้ที่เข้ามาบวชในพระพุทธศาสนาควรมีหลักสูตรเฉพาะสำหรับผู้ที่มีเวลาน้อย คือ ๑. หลักสูตรสำหรับผู้บวช ๓ เดือน ๑๕ วัน หรือว่า ๗ วัน ๒. ควรแยกระบบการศึกษาออกเป็นแบบศึกษาพระปริยัติธรรมโดยตรง คือ การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ที่คณะสงฆ์ดำเนินการศึกษาอยู่ในปัจจุบัน เป็นการศึกษาเพื่ออำนวยการพระพุทธศาสนา เป็นการศึกษาดูแลรับผิดชอบการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมโดยตรง^{๖๕}

๗. ให้บุคลากรมีความรู้ความสามารถในด้านการวัดผลและประเมินผลการเรียนการสอน เพื่อประเมินผลการเรียนตามสภาพความเป็นจริง มีการวัดผลอย่างเป็นระบบ ต่อเนื่องชัดเจน หลากหลายเหมาะสม มีรูปแบบและเครื่องมือที่ได้มาตรฐานและควรมีการติดตามและประเมินผลเป็นระยะๆ อย่างต่อเนื่อง^{๖๖}

๘. ในอนาคตควรจะต้องมีการปรับปรุงเพิ่มเติมให้ดีกว่าปัจจุบันทั้งของพระภิกษุสามเณรเอง และในส่วนของเยาวชน ซึ่งด้านทางเยาวชนเด็กนักเรียนนั้นทางจังหวัดชลบุรี มีเด็กได้หันมาสนใจเรียนแผนกธรรมศึกษากันมากเพิ่มขึ้นทุกปี^{๖๗}

๙. ทางสำนักเรียนให้ความสำคัญและให้ความสนใจในส่วนของพระนั้นมีการแลกเปลี่ยนครูสอบบ้าง แลกเปลี่ยนสถานที่สอน คือนำนักเรียนพระเณรไปเรียนร่วมกัน ณ วัดใดวัดหนึ่งสักระยะหนึ่งเพื่อจะได้ประสบการณ์ ไม่น่าเบื่อในวัดของตนในด้านวัดผลประเมินผล^{๖๘}

๑๐. ให้นักเรียนเขียนเล่าประสบการณ์จริงในบางวิชาในเรื่องที่ทำความดี หรือทำความชั่ว ซึ่งสามารถตอบโจทย์ในวิชาที่ตัวผู้เรียนหรือการออกปัญหาวัดผลเหมือนทางโลกทั่วไปที่ทำการคือแบบปรนัยน่าจะเป็นทางหนึ่งแต่ต้องเป็นข้อสอบมาตรฐานจริงๆ^{๖๙}

^{๖๔} สัมภาษณ์ พระครูสีลานุโลมคุณ (ปฐม กิตติภทโท). เจ้าอาวาสวัดเนินสี จังหวัดชลบุรี, ๓๐ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

^{๖๕} สัมภาษณ์ พระครูอุดมธรรมรส, ดร. (ชัยยุทธ อสิญาโณ). ที่ปรึกษาเจ้าคณะจังหวัดชลบุรี เจ้าอาวาสวัดนอก จังหวัดชลบุรี, ๓๑ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

^{๖๖} สัมภาษณ์ พระครูสุวรรณรัตนวัฒน์ (ชาญณรงค์ อภิชาติ). เจ้าอาวาสวัดเกษรสุวรรณ จังหวัดชลบุรี, ๒๑ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๖๗} สัมภาษณ์ พระมหาเจริญ จิรุตฺโต. เจ้าคณะอำเภอบ้านบึง เจ้าอาวาสวัดเขาถ้ำ จังหวัดชลบุรี, ๓๑ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๖๘} สัมภาษณ์ พระครูขันตสสารวิสิฐ (มงกุฎ อาภากร). เจ้าอาวาสวัดเขาชะอาง จังหวัดชลบุรี, ๒๒ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๖๙} สัมภาษณ์ พระครูไพจิตรพัฒนาการ (สมนึก อธิปัญญา). เจ้าอาวาสวัดเขาชก จังหวัดชลบุรี, ๑๐ สิงหาคม ๒๕๖๑.

๑๑. การพัฒนาการจัดการศึกษา ในอนาคตสมควรอย่างยิ่งที่จะมีการพัฒนาให้เหมาะสมทั้งในด้านของผู้เรียน จำนวนผู้สอบ และความรู้ที่ผู้เรียนพึงจะได้รับ^{๗๐}

๑๒. ในอนาคตจะปรับปรุงหลักสูตร และอบรมบุคคล หมายถึง เจ้าคณะพระสังฆาธิการผู้ มีหน้าที่รับผิดชอบเพราะหลักสูตรนี้กระทบ เป็นนุคติเทียบเท่าความรู้ทางโลก แต่ความเป็นจริงแล้วมีความต่าง กันมากเพราะฉะนั้นในอนาคตควรที่จะได้เห็นการเรียนการสอนที่บูรณาการให้เหมาะสมมากกว่านี้^{๗๑}

๑๓. ในอนาคตควรจัดตั้งสำนักเรียนโดยมีกฎเกณฑ์ที่รองรับการศึกษาของพระภิกษุสามเณร เช่น เกี่ยวกับมหาวิทยาลัยสงฆ์ เพื่อความมั่นคงและต่อเนื่องไม่ยึดติดกับตัวบุคคลที่มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา^{๗๒}

๑๔. การศึกษาต้องสอดคล้องกันจนถึงระดับมหาวิทยาลัย เพื่อการตัดสินใจของผู้ปกครองที่จะให้บุตรหลานได้เลือกเส้นทางนี้ในอนาคตราบรื่นดี^{๗๓}

๑๕. ในอนาคตการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ต้องประกอบด้วยการจัดการศึกษาที่คำนึงถึงหลักการ ความคาดหวังของสังคมต่อบทบาทของสถาบันสงฆ์ ถึงความต้องการศึกษาของพระสงฆ์^{๗๔}

ตารางที่ ๔.๕ สรุป แสดงความถี่ การสัมภาษณ์เชิงลึก ด้านการวัดผลและประเมินผล

สรุปประเด็นสำคัญ	ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ	
	จำนวน(รูป)	ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ
๑.เป็นการวัดความรู้ของผู้เรียนพระปริยัติธรรมเพื่อการนำผลไปพัฒนาการเรียนการสอนให้ดียิ่งขึ้นไป	๗	๑๑,๑๗,๖,๒๒,๒๖,๑๔,๒๓
๒.ประเมินผลการเรียนเพื่อการจัดระบบการเรียนการสอนให้มีมาตรฐาน	๗	๖,๒๒,๑๘,๒๑,๘,๑๑,๒๘
๓.การวัดผลและประเมินผลเป็นกฎเกณฑ์ที่รองรับการศึกษาของพระภิกษุสามเณรให้ได้มาตรฐานเดียวกัน	๗	๔,๙,๑๔,๒๓,๒๗,๑๑,๒๘

สรุป การวัดผลและประเมินผลเป็นกระบวนการที่สำคัญอย่างหนึ่ง ของการจัดการศึกษา เพราะการวัดผล และประเมินผลจะแสดงผลการตรวจสอบการเรียนการสอนของผู้เรียนว่าเป็นไปตาม

^{๗๐} สัมภาษณ์ พระครูวิบูลย์ปริยัติกิจ (สังฆิต จันทปณฺโญ). เจ้าคณะอำเภอสรรคบุรี, เจ้าอาวาสวัดพิบูลสถิตธรรม จังหวัดชลบุรี, ๓๑ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

^{๗๑} สัมภาษณ์ พระครูวิสารทสุตากร (รัตนะ อดตสาโร). เจ้าอาวาสวัดช่องแสมสาร จังหวัดชลบุรี, ๓๐ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

^{๗๒} สัมภาษณ์ พระครูทัศนียคุณากร (วรรณะ ตนต์ิปาโล). เจ้าคณะอำเภอสัตหีบ เจ้าอาวาสวัดสัตหีบ จังหวัดชลบุรี, ๓๐ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

^{๗๓} สัมภาษณ์ พระครูโกศลธรรมมาภิรักษ์ (มานพ สิริภทฺโท). เจ้าอาวาสวัดคลองตาเพชร จังหวัดชลบุรี, ๒๒ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๗๔} สัมภาษณ์ พระครูสารัตถธรรมโกศล (เสมียน ขนติโก). เจ้าอาวาสวัดทรงธรรม จังหวัดชลบุรี, ๑ สิงหาคม ๒๕๖๑.

ผลการเรียนรู้มาตรฐานการเรียนรู้ และจุดหมายของหลักสูตรเพียงใดซึ่งจะเป็นข้อมูลของผู้สอนในการใช้ประกอบการปรับปรุง และพัฒนาผลการเรียนการสอนต่อไป ในเรื่องการวัดผลและประเมินผลเป็นกระบวนการกำหนดรายละเอียดของข้อมูลให้เป็นกระบวนการตัดสินใจข้อมูลที่ได้จากการวัดผลอย่างมีหลักเกณฑ์ของสิ่งที่ต้องการวัดเหมาะสมดีหรือเลว ใช้ได้หรือ ใช้ไม่ได้เป็นการรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับตัวผู้ เรียนซึ่งจำเป็นต้องใช้เครื่องมือหลายๆ ชนิดมาวัดดูว่าหลังจากที่เรียนไปแล้วอาจจะเป็น ๑ เดือนหรือ ๑ ภาคเรียน เขาสัมฤทธิ์ผลในสิ่งที่ได้เรียนไปแล้วมากน้อยเพียงใด เป็นกระบวนการที่จะกำหนดคุณลักษณะความรู้ความสามารถของนักเรียนโดยอาศัยเครื่องมือและวิธีการวัดหลายๆ อย่างประกอบกันเป็นกระบวนการตัดสินคุณค่า โดยเปรียบเทียบกับเกณฑ์มาตรฐานในแง่ของการเรียนการสอน การประเมินผลการเรียนเป็นกระบวนการที่ใช้ตัดสินใจว่าผู้เรียนได้เปลี่ยนแปลงพฤติกรรมตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้ ตามเป้าหมายของการสอน หรือไม่เพียงใด

การประเมินผลและวัดผลมีการพัฒนาให้เหมาะสมทำให้ทราบสภาพความจริงของสิ่งที่จะประเมินว่ามีปริมาณเท่าไรมีคุณสมบัติอย่างไร ใช้เป็นข้อมูลสำหรับนำไปเปรียบเทียบกับการพิจารณาในการที่จะตัดสินว่าสิ่งใดดีหรือเลว ใช้ได้หรือใช้ไม่ได้นั้นจะต้องมีหลัก หรือบรรทัดฐานที่ต้องการโดยนำผลการวัดนั้นมาเปรียบเทียบกับเกณฑ์ที่กำหนดไว้หรือมาตรฐานที่ต้องการเกณฑ์การพิจารณาในการประเมินผลการศึกษา นั้น คือจุดมุ่งหมายของการศึกษานั้นเอง ทั้งนี้การตัดสินใจที่ดีต้องอาศัยการพิจารณาอย่างถี่ถ้วน ทุกแง่มุม และการกระทำทุกอย่างยุติธรรมโดยอาศัยสภาพ และความเหมาะสมต่างๆ ประกอบหรือต้องมีคุณธรรมที่ดี เพื่อให้การวัดผลและประเมินผลการศึกษาเป็นไปอย่างถูกต้องของการวัดผลให้ตรงกับจุดมุ่งหมายการใช้เครื่องมือที่มีคุณภาพคำนึงถึงความยุติธรรมการแปลผลให้ถูกต้อง ใช้ผลของการวัดและการประเมินให้คุ้มค่าในความมุ่งหมายของการประเมินผล การเรียนการสอนมีความมุ่งหมายหลายประการ ซึ่งครูสอนอาจเลือกให้ให้ตรงกับความต้องการเพื่อสร้างแรงจูงใจในการเรียนเป็นการตรวจสอบความรู้พื้นฐานเพื่อนำไปปรับปรุงการเรียนการสอนเป็นการวินิจฉัยข้อบกพร่องของผลการเรียน เพราะว่าการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม-แผนกบาลี มีการวัดผลทั้งในระดับชั้นเรียนของแต่ละสำนัก และการประเมินผลในส่วนกลางของแผนกบาลีสนามหลวง การวัดผลและประเมินผลดังกล่าวเป็นการตรวจสอบคุณภาพของครูผู้สอน และผู้เรียนว่ามีผลของการเรียนการสอนเป็นไปตามมาตรฐานกำหนดไว้หรือไม่เพียงใด ยังเป็นเครื่องมือที่ผู้สอนจะใช้สำหรับการปรับปรุง และพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณภาพมากยิ่งขึ้น

การพัฒนาการศึกษาในอนาคตจึงต้องให้ความสำคัญของการวัดและประเมินผลเพื่อปรับปรุงแผนงานและโครงการต่างๆ ขององค์กรปรับปรุงการบริการเพื่อนำไปใช้ประกอบการตัดสินใจเกี่ยวกับนโยบาย การบริหารและการปฏิบัติสำหรับบุคลากรในพระพุทธศาสนา ที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ผู้บริหารสำนักเรียนพระปริยัติธรรม ครูผู้สอนผู้ที่ให้ทุนสนับสนุน และประชาชนทั่วไปผู้วัดผลและประเมินผลการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนก ธรรม มีความสำคัญมาก จึงได้ทำการวิจัยและจากงานวิจัยได้สรุปผลในส่วนของการวัดผลประเมินผลการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมการประเมินผลเป็นกระบวนการหนึ่งในการจัดการเรียนการสอนและเป็นกระบวนการที่สามารถตัดสินคุณภาพคุณค่าหรือกำหนดค่าของวัตถุประสงค์ของต่างๆ การ ศึกษาพฤติกรรมของผู้เรียน หรือความรู้ความสามารถของผู้เรียน อย่างมีหลักเกณฑ์ว่าดี-เลว เก่ง-ไม่เก่งอย่างไร ปัญหาด้านการประเมินผล การเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม เป็นการตรวจสอบผู้เรียนว่ามีความรู้ความเข้าใจและ

ความสามารถตามจุดประสงค์การเรียนรู้ที่กำหนดไว้หรือไม่ มีสิ่งใดควรจะต้องปรับปรุงแก้ไขอย่างไรหรือไม่ จัดระบบให้มีมาตรฐานเดียวกัน โดยเน้นการวัดความเข้าใจและการประยุกต์ใช้มากกว่าวัดความจำ ข้อสอบควรเน้นการประยุกต์ใช้และ ควรปรับปรุงการออกข้อสอบโดยให้เลือกทำมีการสอบเก็บสะสมได้ในทุกระดับและควรให้ผู้สอนได้ประเมินผลการเรียน พฤติกรรมการเรียนของผู้เรียนหรือองค์ประกอบอื่นๆ การวัดและประเมินผลการเรียนการสอน ยังกระทำเพื่อจะได้ทราบ พื้นฐานความรู้ของผู้เรียน ปรับปรุงวิธีการเรียนการสอนและเพื่อตัดสินเลื่อนขั้นขึ้นตั้งนั้นการวัดผลและประเมินผลเป็นกิจกรรมทางวิชาการที่สำคัญยิ่งประการหนึ่ง การเรียนการสอนจะได้ผลดีเพียงไร หรือบรรลุจุดหมายหรือไม่ ย่อมทราบได้จากผลการวัดผลและประเมินผล

๔.๑.๖ ปัญหาและอุปสรรคของการพัฒนา

๑. นโยบายการศึกษาของชาติตามรัฐธรรมนูญ และพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ ตลอดจน อยู่ในระบบการจัดการศึกษาของชาติ ไม่แยกส่วนเฉพาะสงฆ์ โดยมีผู้แทนคณะสงฆ์ที่เข้าร่วมอยู่ในคณะกรรมการการศึกษาทุกระดับ อันจะช่วยเอื้อประโยชน์ต่อความเป็นเอกภาพเชิงนโยบายในการจัดการศึกษา และใช้ทรัพยากรทางการศึกษาอย่างได้ประโยชน์สูงสุด รวมทั้งบรรลุจุดหมายของการจัดการศึกษาเชิงความรู้คู่คุณธรรม^{๗๕}

๒. ในด้านหลักสูตรการศึกษาของคณะสงฆ์ควรจำแนกหลักสูตรออกเป็น ๓ ประเภทตามสภาพของผู้เรียน การสร้างหลักสูตรควรดำเนินการโดยคณะผู้เชี่ยวชาญหลากหลายสาขาทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ โดยคำนึงถึงหลักการจัดการศึกษาทั้ง ๔ ประการ ร่วมกับภิกษุภาวะและวินัยสงฆ์ ในด้านการปฏิรูปการศึกษาของคณะสงฆ์หน่วยงานผู้ดูแลควรเตรียมการแก้กฎระเบียบที่เป็น อุปสรรคต่อการจัดการศึกษาตามโครงการศึกษาของชาติ พัฒนาบุคลากรวิชาชีพ สร้างความมั่นคงและสวัสดิการแก่บุคลากรในอนาคต^{๗๖}

๓. ตามแนวทางที่ดำเนินการมาแล้วนั้นส่วนมากมุ่งไปในทางที่จะนำไปใช้ในการประกอบอาชีพมากกว่าที่จะนำไปปฏิบัติ ผู้บริหารการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมควรเอาใจใส่ตระหนักถึงความสำคัญของปัจจัยต่างๆ ที่ส่งผลนำไปสู่การพัฒนาประสิทธิผลของการศึกษา^{๗๗}

๔. การให้ความสำคัญต่อการพัฒนาและปรับปรุงตนเองทั้งในด้านการมุ่งเน้นการบริหารโดยใช้การตัดสินใจแบบมีส่วนร่วมการใช้ภาวะผู้นำในการโน้มน้าวให้ผู้ใต้บังคับบัญชาร่วมทำงานมากกว่าการมุ่งอำนาจ รวมทั้งการมีกระบวนการติดต่อสื่อสารที่ดีระหว่างสมาชิกทุกคน^{๗๘}

^{๗๕} สัมภาษณ์ พระปัญญาธรรมาภรณ์ (อนันต์ ธมฺมโชโต). รองเจ้าคณะจังหวัดชลบุรี วัดชัยมงคล (พระอารามหลวง) เมืองพัทยาใต้ จังหวัดชลบุรี, ๓๑ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๗๖} สัมภาษณ์ พระมหามงคล บุญญมงคล. เลขานุการเจ้าคณะอำเภอบ่อทอง เจ้าอาวาสวัดหลุมมะนาว จังหวัดชลบุรี, ๒๘ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๗๗} สัมภาษณ์ พระครูพิพิธศาสนการ (บุญเหลือ ปญฺญาวโร). เจ้าอาวาสวัดเขาช่องลม จังหวัดชลบุรี, ๙ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๗๘} สัมภาษณ์ พระครูสีลานุโลมคุณ (ปฐม กิตติภโท). เจ้าอาวาสวัดเนินสี่ จังหวัดชลบุรี, ๓๐ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

๕. นอกจากนี้ผู้บริหารการศึกษาพระปริยัติธรรม ควรตระหนักและให้ความสนใจต่อการพัฒนาตนเองให้เป็นบุคคลที่มีวิสัยทัศน์ในการบริหารงานมีความเข้าใจต่อการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมต่างๆ ที่ส่งผลกระทบต่อการศึกษา^{๗๙}

๖. การกำหนดทิศทางของกระบวนการให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงเหล่านั้นประสิทธิผลหรือความสำเร็จอันพึงพอใจในหลายๆ ด้านของการจัดการศึกษาศึกษาของคณะสงฆ์เท่าที่ปรากฏมานั้น ย่อมขึ้นอยู่กับเจ้าสำนักเรียนหรือเจ้าอาวาสวัดนั้นๆ เป็นสำคัญสำนักเรียนส่วนใหญ่ เมื่อสิ้นเจ้าอาวาสหรือเจ้าสำนักเรียนรูปนั้นไปแล้ว สำนักเรียนก็พลอยถดถอยไปด้วย^{๘๐}

๗. ประสิทธิภาพและประสิทธิผลอันจะเป็นประโยชน์แก่คณะสงฆ์และพระภิกษุสามเณรผู้เรียนพระปริยัติธรรมสำนักเรียนโดยเฉพาะสำนักเรียนใหญ่จะต้องวางระบบการบริหารจัดการภายในสำนักให้เข้มแข็ง ให้มีบุคลากรบริหารงานหรือปฏิบัติงานสืบต่อได้ เชื่อว่าคณะสงฆ์สามารถที่จะพัฒนาประสิทธิภาพและประสิทธิผลในด้านการศาสนศึกษาไว้เป็นหลักเป็นต้นแบบได้ต่อไป^{๘๑}

๘. ปัจจุบันสังคมไทยกำลังให้ความสนใจเรื่องโครงสร้างการบริหารองค์การต่างๆ และสังคมการศึกษามีการเปลี่ยนแปลงมีการใช้เทคโนโลยีมากขึ้นกำหนดให้ครูอาจารย์เป็นผู้บริหารมืออาชีพในการกำหนด วิธีการและเครื่องมือในการวัดจรรยาธรรม คุณธรรม และวัดคุณภาพทั้งภายในและภายนอกในการประกันคุณภาพทางการศึกษา^{๘๒}

๙. ส่วนในการปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้ให้ยึดผู้เรียนเป็นสำคัญจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ต่างๆ ให้เป็นศูนย์การเรียนรู้ของชุมชนเมื่อการศึกษาทางโลกมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ และมีความตระหนักที่จะนำศีลธรรมเข้าไปแก้ปัญหาของสังคม เช่น รัฐบาลได้สนับสนุนให้พระภิกษุเป็นครูสอนศีลธรรมในโรงเรียนทั่วประเทศ เป็นต้น ดังนั้น กระบวนการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์โดยเฉพาะพระปริยัติธรรมทั้งแผนกบาลีและแผนกธรรม จึงควรที่จะมีการเปลี่ยนแปลงปรับปรุงให้เข้าเป็นระบบเพื่อจะได้รับการเด็กที่จบชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ สามารถเข้ามาศึกษาในคณะสงฆ์ และสามารถเทียบโอนกันได้ก็จะทำให้เด็กที่มีศรัทธาในพระพุทธศาสนาอยู่แล้วได้ศึกษาทั้งฝ่ายธรรมและฝ่ายโลกควบคู่กันไป และเป็นการสร้างศาสนทายาทและเปิดโอกาสให้เป็นทางเลือกใหม่ในการศึกษาของชาติ^{๘๓}

๑๐ การเรียนในโรงเรียนทั่วไปนั้นจะมีปัญหาเรื่องยาเสพติดเรื่องคุณธรรมจรรยาธรรมถ้าเข้ามาบวชเรียนในวัดพระจัดการดูแลให้ การศึกษาซึ่งเป็นการจัดการศึกษาสำหรับพระภิกษุสามเณรที่เข้ามาบวชเรียนเพื่อเป็นทางเลือกหนึ่งของผู้ต้องการให้ลูกของตนเองมีคุณธรรมและจรรยาธรรมเข้ามาบวชเรียนเพื่อที่จะเป็นพลเมืองดีของชาติ รัฐจะต้องให้การสนับสนุนด้านงบประมาณเหมือนโรงเรียนทั่วไป

^{๗๙} สัมภาษณ์ พระมหาณรงค์ อุตตโร. เจ้าอาวาสวัดทับเจริญ จังหวัดชลบุรี, ๑๔ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๘๐} สัมภาษณ์ พระครูพิพิธกิจจารักษ์ (สนัด ขนตโก). เจ้าคณะอำเภอบางละมุง เจ้าอาวาสวัดหนองปรือ จังหวัดชลบุรี, ๒๔ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๘๑} สัมภาษณ์ พระมงคลโมลี วิ. (สมบุญ โสภโณ). ที่ปรึกษาเจ้าคณะตำบลหมอนนาง เจ้าอาวาสวัดทุ่งเหียง จังหวัดชลบุรี, ๒๕ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๘๒} สัมภาษณ์ พระครูวิสารทสุตากร (รัตนะ อุตตสาโร). เจ้าอาวาสวัดช่องแสมสาร จังหวัดชลบุรี, ๓๐ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

^{๘๓} สัมภาษณ์ พระมหาวิเชียร กนต์สีโล. เจ้าคณะอำเภอบ่อทอง เจ้าอาวาสวัดอมพนมวนาราม จังหวัดชลบุรี, ๒๘ สิงหาคม ๒๕๖๑.

สิ่งสำคัญผู้บริหารคณะสงฆ์จะต้องเร่งพัฒนาหลักสูตรการศึกษาของคณะสงฆ์โดยเฉพาะหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและบาลีให้มีคุณภาพมากยิ่งขึ้น^{๔๔}

๑๑. การรักษาสาระของหลักสูตรเดิมไว้และสามารถเทียบโอนผลการเรียนกับการจัดการศึกษาสามัญทั่วไปของรัฐ มิฉะนั้นในทศวรรษหน้าคณะสงฆ์จะเกิดวิกฤติขาดแคลนผู้เข้ามาบวชเรียนและสืบต่อพระพุทธศาสนาอย่างรุนแรง^{๔๕}

๑๒. ในการจัดการเรียนการสอนนั้นองค์ประกอบที่สำคัญประการหนึ่งคือครูเพราะครูเป็นผู้ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนการสอนเพื่อพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของผู้เรียนในด้านต่างๆ ทั้งทางตรงและทางอ้อม เพราะว่าพฤติกรรมการสอนของครูจัดได้ว่าเป็นพฤติกรรมในการดำเนินการสอนในชั้นเรียนที่มีความสำคัญซึ่งมีผลโดยตรงต่อพฤติกรรมการเรียนของผู้เรียน เพราะพฤติกรรมการสอนและพฤติกรรมการเรียนเป็นกิจกรรมที่มีความสัมพันธ์ต่อเนื่องกันอย่างใกล้ชิด ดังนั้น พฤติกรรมการเรียนจะดีหรือไม่ขึ้นอยู่กับพฤติกรรมการสอนของครูเป็นสำคัญ^{๔๖}

๑๓. ปัญหาและแนวทางส่งเสริมการจัดการศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดชลบุรี ก็เหมือนกับการจัดการศึกษาโดยทั่วไป เพราะแต่ละหลักสูตรมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้นักเรียนศึกษาหลักธรรมเข้าใจในหลักธรรมคำสอน ตรงตามเป้าหมายอยู่แล้ว ไม่ควรเปลี่ยนแปลงควรคงหลักสูตรไว้ตามเดิมแต่ควรปรับปรุงให้ดีขึ้นทันสมัยมากขึ้น เพื่อจูงใจให้นักศึกษาเข้ามาสนใจในการเรียนปัญหาคือบางสำนักขาดความพร้อมในการจัดระบบการเรียน การสอน เวลาการศึกษาสั้นไม่เพียงพอขาดงบประมาณในการดำเนินการต้องพึ่งตนเอง ขาดแคลนครูผู้สอนที่มีประสบการณ์ ส่วนมากใช้ระบบที่สอนน้อง^{๔๗}

๑๔. แนวทางพัฒนา คือ ควรจัดการอบรมครูผู้สอนให้มีความรู้ความเข้าใจในวิธีการสอนและปรับปรุงหลักสูตรการศึกษาแผนกธรรมสำหรับฆราวาส เพื่อให้สอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบัน และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ อุปสรรคและแนวทางการพัฒนาปัญหาไม่มีส่วนแนวทางพัฒนาผู้บริหารชั้นสูงท่านก็พยายามพัฒนาให้เจริญยิ่งขึ้นอยู่แล้วมีแนวทางอื่นเข้ามาแก้และพัฒนากันอยู่ตลอดมาเพื่อให้มีประสิทธิภาพมากกว่านี้^{๔๘}

๑๕. การจัดการศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดชลบุรีนั้น ถ้าจะกล่าวโดยรวมแล้วก็จัดได้ว่ามีประสิทธิภาพที่น่าพอใจ ในส่วนของจำนวนส่งและจำนวนที่สอบได้ในส่วนของแนวทางการพัฒนานั้นน่าจะให้มีการจัดการศึกษาโดยแบ่งส่วนระหว่างพระนวกะ และพระภิกษุสามเณรที่บวช

^{๔๔} สัมภาษณ์ พระครูบวรพัฒนโสภณ (สุนทร จตตาวีโล). เจ้าอาวาสวัดบ้านไร่ จังหวัดชลบุรี, ๒๘ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๔๕} สัมภาษณ์ พระครูขันตสาร์วิสิฐ (มงกุฎ อากาศโร). เจ้าอาวาสวัดเขาชะอาง จังหวัดชลบุรี, ๒๒ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๔๖} สัมภาษณ์ พระครูทัศนียคุณากร (วรรณะ ตนตปิลา). เจ้าคณะอำเภอสัตหีบ เจ้าอาวาสวัดสัตหีบ จังหวัดชลบุรี, ๓๐ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

^{๔๗} สัมภาษณ์ พระปลัดวัลลภ คุณวุฒโฒ. เจ้าอาวาสวัดวังศรีศรีวันนาราม จังหวัดชลบุรี, ๑๐ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๔๘} สัมภาษณ์ พระมหาภูวนาถ อากาศโร. รองเจ้าคณะอำเภอบ่อทอง เจ้าอาวาสวัดคลองมือไทร จังหวัดชลบุรี, ๒๘ สิงหาคม ๒๕๖๑.

ประจำ นั่นคือหลักสูตรและการจัดการสอบของพระนวกะนั้นสมควรที่จะแยกออกเป็นเอกเทศไม่รวมกันเนื่องจากแนวข้อสอบในปัจจุบันนี้เป็นข้อสอบแนวเก่าซึ่งต้องอาศัยความจำเป็นหลัก ซึ่งอาจเหมาะแก่นักเรียนประจำคือ สามเณร^{๕๙}

๑๖. ส่วนหลักสูตรของพระนวกะนั้น สมควรที่จะเป็นแนวความเข้าใจ เพราะวัตถุประสงค์ของการเรียนนั้นเพื่อนำไปใช้ในชีวิตประจำวันซึ่งบางหมวดบางบทไม่เหมาะสมเพราะอาจมากเกินไปจนเกินไปมีปัญหาและแนวทางพัฒนามีประสิทธิผลไม่ดีพอ อันเนื่องด้วยเหตุปัจจัยหลายอย่าง เช่นขาดความเอาใจใส่จากเจ้าคณะผู้ปกครอง ขาดความเอาใจใส่จากเจ้าสำนักศาสนศึกษา ขาดทุนทรัพย์ในการสนับสนุน^{๖๐}

๑๗. ปัญหาและแนวทางในการพัฒนา ก็ สำหรับปัญหานั้นก็ได้แก่การเอาใจใส่ของเจ้าสำนักศาสนศึกษาและเจ้าคณะผู้ปกครองรวมถึงหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจะต้องดีกว่านี้ ส่วนแนวทางที่จะต้องพัฒนาบุคคล และหลักสูตร การพัฒนาหลักสูตรนั้นจะต้องพัฒนาให้เท่าทันสังคมและโลกที่เป็นยุคโลกาภิวัตน์ แม้แต่ในมหาวิทยาลัยและโรงเรียนต่างๆ ยังพัฒนาหลักสูตรกันอยู่เรื่อยๆ เมื่อพัฒนาหลักสูตรให้เท่าทันโลกจะทำให้ผู้ศึกษาหลักสูตรธรรมะ สามารถสอนบอกกล่าวหรือถ่ายทอดให้ผู้คนในยุคโลกาภิวัตน์เข้าใจได้ง่าย^{๖๑}

๑๘. ในเขตการศึกษาของจังหวัดชลบุรี มีปัญหาและแนวทางพัฒนาการศึกษาพระปริยัติธรรมในปัจจุบันไม่เพียงพอที่จะเตรียมบุคคลในพระพุทธศาสนาให้มีความพร้อมที่จะรักษาพระศาสนาไว้ได้ หลักสูตรที่มีอยู่ก็มีขอบเขตคับแคบ เพราะฉะนั้นจะต้องมีการปรับปรุงคุณภาพปรับปรุงเนื้อหาและปรับปรุงหลักสูตรให้รู้ทันต่อสภาวการณ์ เพื่อให้พระสงฆ์มีความรู้เท่าทันต่อสภาพปัจจุบัน^{๖๒}

๑๙. การที่จะนำความรู้ทางพระศาสนามาประยุกต์ใช้ในการเผยแพร่ให้คนในสมัยปัจจุบันนี้เข้าใจมองเห็นคุณค่าและใช้ให้เป็นประโยชน์ได้ และในแง่ขอบเขตของการศึกษา นอกจากปรับปรุงเนื้อหาของวิชาแล้วจะต้องขยายขอบเขตวิชาให้กว้างออกไปอีกเพราะด้านการศึกษาศาสนานั้นจะศึกษาเฉพาะตัวศาสนาเพียงอย่างเดียวไม่ได้จะต้องอาศัยหลักวิชาการอื่นๆ เช่น อักษรศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ประวัติศาสตร์ เป็นต้น ซึ่งจะเป็นบูรณาการของผู้ที่จะศึกษาธรรมชั้นสูงต่อไป^{๖๓}

๒๐. อุปสรรคและแนวทางการพัฒนา แนวทางจัดการศึกษาตามความคิดเห็นว่าควรจะเน้นในทางปฏิบัติในทางศาสนพิธีให้มาก เพื่อผู้ศึกษาไปแล้วจะได้เป็นบุคลากรที่ดีของศาสนทายาทด้านหลักสูตร ควรให้มีการอบรมบุคลากร เพื่อให้มีความสามารถในด้านหลักสูตรอย่างจริงจังและให้มี

^{๕๙} สัมภาษณ์ พระครูโกศลธรรมภิกษุ (มานพ สิริภทโท). เจ้าอาวาสวัดคลองตาเพชร จังหวัดชลบุรี, ๒๒ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๖๐} สัมภาษณ์ พระครูขันตสวารวิสิฐ (มงกุฎ อากาศโร). เจ้าอาวาสวัดเขาชะอาง จังหวัดชลบุรี, ๒๒ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๖๑} สัมภาษณ์ พระมหาคมสันต์ ชินวโร. เจ้าคณะอำเภอเกาะจันทร์ เจ้าอาวาสบ่อทองราษฎร์บำรุง จังหวัดชลบุรี, ๒ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๖๒} สัมภาษณ์ พระครูสิทธิธรรมานุวัตร (ประโยชน์ ธมมวโร). เจ้าคณะอำเภอนนทบุรี เจ้าอาวาสวัดหลวงพรหมवास จังหวัดชลบุรี, ๒๙ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

^{๖๓} สัมภาษณ์ พระครูสารัตถ์ธรรมโกศล (เสมียน ขนติโก). เจ้าอาวาสวัดทรงธรรม จังหวัดชลบุรี, ๑ สิงหาคม ๒๕๖๑.

การศึกษาวิเคราะห์หลักสูตรให้เหมาะสมกับผู้เรียน ต้องเป็นหลักสูตรที่หลากหลายเหมาะสมกับผู้เรียน สามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ และตอบสนองความต้องการของผู้เรียนทุกกลุ่มเป้าหมาย^{๙๔}

๒๑. อุปสรรคและแนวทางการพัฒนาการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมของคณะสงฆ์นั้น เป็นการดำเนินงานที่ยังต้องอาศัยการเอาใจใส่อย่างจริงจังและสม่ำเสมอจากเจ้าสำนักเรียน เพราะเมื่อการเรียนการสอนเป็นไปไม่สม่ำเสมอ นักเรียนมักจะเกิดความเบื่อหน่ายต่อการเรียนหรือการเรียนการสอนไม่ครบตามเนื้อหาวิชาของหลักสูตรผู้เรียนเกิดความไม่มั่นใจซึ่งอาจเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้มีจำนวนนักเรียนขาดสอบมากและสอบไม่ได้ แนวพัฒนาดังที่ทราบอยู่แล้วว่าการศึกษาของคณะสงฆ์นั้น ท่านมุ่งเพื่อสร้างศาสนทายาทและเพื่อให้เป็นพุทธศาสนิกชน หรือบุคลากรสงฆ์ที่มีความรู้ในหลักพระธรรมวินัย เป็นบุคลากรที่มีคุณภาพทางพระพุทธศาสนา^{๙๕}

๒๒. การพัฒนาการศึกษาในอนาคต สำนักเรียนจะต้องให้ความสำคัญแก่ผู้บวชเข้ามาได้ เห็นความสำคัญของการเรียนพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะการเรียนในระบบการศึกษาพระปริยัติธรรม และจัดส่งเสริมสนับสนุนไปตามสมควรเพื่อเป็นกำลังใจแก่ครูอาจารย์และเป็นแรงจูงใจแก่ผู้เรียนอีกทั้ง ควรมีการแนะแนวทางการศึกษาต่อในระบบการศึกษาของคณะสงฆ์^{๙๖}

๒๓. การเข้าศึกษาในมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้ง ๒ แห่งเมื่อมีวุฒินักธรรมหรือบาลีแล้วจะสามารถไปศึกษาต่อในระดับใดในสถานศึกษาใดของทางโลกได้บ้าง ก็จะเป็นแรงจูงใจที่สำคัญส่วนหนึ่งที่จะส่งเสริมให้พระภิกษุ สามเณร ดำรงสมณเพศอยู่ และศึกษาเล่าเรียนอยู่ในพระธรรมวินัย ซึ่งจะเป็นกำลังของการคณะสงฆ์และการพระศาสนาอันที่จริง การศึกษาพระปริยัติธรรมของคณะสงฆ์มิใช่ทางตันเลย หมายความว่า เป็นพระภิกษุ สามเณร ก็มีโอกาสมิใช่ช่องทางที่จะศึกษาเล่าเรียนต่อได้ในสถานศึกษาต่างๆ การศึกษาพระปริยัติธรรมจึงเป็นทางที่เปิดกว้างเปิดเพื่อให้โอกาสแก่ทุกคนที่สนใจศึกษา^{๙๗}

๒๔. เปิดโอกาสให้บิดามารดาหรือผู้ปกครองได้ส่งบุตรหลานหรือ เยาวชนของชาติที่ขาดโอกาสทางการศึกษาจะด้วยเหตุผลใดก็ตามได้เข้ามาบวชเรียน ที่สำคัญเป็นทางการศึกษาที่จะหล่อหลอมกล่อมเกลาและพัฒนาประชาชนของประเทศให้ได้ความรู้ความสามารถทั้งทางธรรมและทางโลก คือเจริญด้วยวิชาการทางธรรมและทางโลก ถึงแม้จะลาสิกขาไปก็ยังคงเป็นพุทธศาสนิกชนหรือประชาชนที่มีคุณภาพของสังคม^{๙๘}

^{๙๔} สัมภาษณ์ พระปลัดวัลลภ คุณวุฒโฒ. เจ้าอาวาสวัดวังรีศิริวันนาราม จังหวัดชลบุรี, ๑๐ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๙๕} สัมภาษณ์ พระครูพิพิธกิจจารักษ์ (สนัด ขนติโก). เจ้าคณะอำเภอบางละมุง เจ้าอาวาสวัดหนองปรือ จังหวัดชลบุรี, ๒๔ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๙๖} สัมภาษณ์ สัมภาษณ์ พระมหาบุรี อธิปญโญ. รองเจ้าคณะอำเภอนนทบุรี เจ้าอาวาสวัดบ้านโนนบ จังหวัดชลบุรี, ๒๙ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๙๗} สัมภาษณ์ พระครูวิมลธรรมสถิต (โสน ฐานวโร). เจ้าอาวาสวัดหนองชันจันทนาราม จังหวัดชลบุรี, ๑๓ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๙๘} สัมภาษณ์ พระครูวิบูลย์ปริยัติกิจ (สังขิต จันทปญโญ). เจ้าคณะอำเภอสรีราชา เจ้าอาวาสวัดพิบูลสถิตธรรม จังหวัดชลบุรี, ๓๑ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

ตารางที่ ๔.๖ สรุป แสดงความถี่ การสัมภาษณ์เชิงลึก ปัญหาและอุปสรรคของการพัฒนา

สรุปประเด็นสำคัญ	ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ	
	จำนวน (รูป)	ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ
๑.นโยบายการศึกษาของภาครัฐที่บังคับให้พ่อแม่ต้องส่งบุตรไปเรียนหนังสือ จึงทำให้เด็กไม่เข้ามาบวชเณรเหมือนก่อน	๗	๑,๒,๑๙,๒,๓๒,๒๔,๒๙
๒.การจัดการศึกษาของคณะสงฆ์เท่าที่ปรากฏขึ้นอยู่กับเจ้าสำนักเรียนหรือเจ้าอาวาส เมื่อสิ้นเจ้าสำนักเรียนหรือเจ้าอาวาสสำนักเรียนนั้นถดถอยไปด้วย	๖	๗,๕,๑๐,๑๖,๒๗,๑๘
๓.ปัญหาคือบางสำนักขาดความพร้อมในการจัดระบบการเรียนการสอน เวลาการศึกษาน้อยไม่เพียงพอขาดงบประมาณในการดำเนินการต้องพึ่งตนเอง	๖	๓,๑๑,๒๑,๑๒,๒๘,๓๑
๔.ปัญหาและอุปสรรคของการศึกษาของพระภิกษุสามเณร หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และผู้มีหน้าที่รับผิดชอบไม่เอาใจใส่	๕	๕,๔,๒๙,๓๑,๑๐
๕.ปัญหาและอุปสรรคคือการไม่เอาใจใส่อย่างจริงจัง และสม่ำเสมอจากเจ้าสำนักเรียน นักเรียนจะเกิดความเบื่อหน่ายต่อการเรียน	๖	๑๒,๒๘,๑๕,๒๒,๙,๑๑

สรุป การพัฒนาการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดชลบุรีทั้ง ๕ ด้านนั้น ได้แก่ ๑. ด้านหลักสูตร ๒. ด้านครูผู้สอน ๓. ด้านกระบวนการ การเรียนการสอน ๔. ด้านสื่ออุปกรณ์การสอน และ ๕. ด้านวัดผลและประเมินผล หากจะได้พิจารณาอุปสรรคในทุกด้านแล้ว จะเห็นได้ว่า ล้วนเกิดจากการบริหารจัดการที่ไม่ดี เกิดข้อบกพร่องไม่เป็นระบบดังนั้น ในการแก้ไขปัญหาดังกล่าว จึงต้องแก้ไขโดยการกำหนดวิธีการ ได้แก่ ๑. ต้องมีการวางแผนงาน ๒. ต้องจัดองค์ประกอบเป็นระบบ ๓. ผู้บริหารสำนักเรียนหรือเจ้าอาวาสเองต้องมีความเป็นผู้นำ ๔. ต้องมีการติดตามประเมินผลของสำนักเรียนในทุกๆ มิติ จึงจะสามารถนำพาสำนักเรียนสู่ความสำเร็จได้

อุปสรรคและวิธีการแก้ไขที่เกี่ยวกับการพัฒนาการจัดการศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดชลบุรี นั้น วิเคราะห์โดยองค์รวม ดังนี้

๑. ด้านหลักสูตร ภาษาที่ใช้ในหนังสือเป็นภาษาที่เข้าใจยาก เนื้อหาสาระในหลักสูตรเน้นการจำขาดการวิเคราะห์ทำให้ไม่เข้าใจสาระในเนื้อหาอย่างลึกซึ้ง จึงควรปรับปรุงภาษาที่ใช้ให้เป็นภาษาที่เข้าใจง่าย จัดระบบเนื้อหาให้ง่ายต่อการเข้าใจ มีคำอธิบายให้ชัดเจน การใช้สำนวนต่างๆ ให้ทันสมัย

๒. ด้านครูผู้สอน ครูผู้สอนไม่เพียงพอ ขาดความรู้ ความเข้าใจอย่างลึกซึ้ง ขาดประสบการณ์ เสริมสร้างขวัญกำลังใจแก่ครูผู้สอน ควรอบรมวิชาครู พัฒนาเทคนิควิธีการเรียนการสอนเพื่อให้ผู้เรียนได้เข้าใจอย่างแท้จริง

๓. ด้านกระบวนการการเรียนการสอน วิธีการเรียนการสอนขึ้นอยู่กับครูผู้สอนขาดวิธีการที่ทันสมัยไม่ค่อยมีการประยุกต์ใช้ และขาดการคิดวิเคราะห์ จึงควรเน้นทักษะทั้ง ๔ ด้าน คือ ฟัง พูด

อ่าน เขียน ควรเพิ่มการคิดวิเคราะห์และปรับปรุงวิธีการเรียนการสอนให้ทันสมัย ปรับปรุงวิธีการเรียนการสอนที่แต่เดิมใช้ระบบการท่องจำ ให้เกิดขบวนการเรียนที่เป็นแรงศรัทธาในการเรียนการสอนโดยเพิ่มกิจกรรมการเรียนการสอนให้มากขึ้น

๔. ด้านสื่ออุปกรณ์การสอน อาคารสถานที่ มักใช้ศาลาการเปรียญซึ่งมักมีเสียงรบกวนและบรรยากาศไม่เอื้อต่อการเรียนรู้ คับแคบ ไม่ปลอดโปร่ง แสงสว่างไม่เพียงพอ สื่ออุปกรณ์ประกอบการสอนมีการใช้น้อยหรือแทบไม่มีหนังสือ ตำราประกอบการเรียนเป็นตำราเก่าเกินไป ขาดการปรับปรุงและภาษาที่ใช้ยาก

๕. ด้านการวัดผลและประเมินผล เกณฑ์ในการวัดและประเมินผล มักวัดความจำมากกว่าความเข้าใจ และการคิดวิเคราะห์ ไม่มีเกณฑ์มาตรฐาน และกฎเกณฑ์แน่นอนความยากง่ายของข้อสอบควรให้มีมาตรฐานเดียวกันไม่ยากหรือง่ายเกินไป ขาดการทดสอบความยากง่าย ควรปรับเกณฑ์ในการวัดผลและประเมินผลโดยใช้วิธีดำเนินสายกลาง จัดระบบให้มีมาตรฐานเดียวกัน ควรปรับปรุงการออกข้อสอบโดยให้เลือกทำ มีการสอบเก็บคะแนนสะสมได้ในทุกระดับ ทั้งนี้ ควรให้ครูผู้สอนได้ประเมินผล การเรียน พฤติกรรมการเรียนของผู้เรียนหรือองค์ประกอบอื่นๆ แต่การเรียนการสอนยังขาดประสิทธิภาพและประสิทธิผลค่อนข้างต่ำ ซึ่งจะเห็นได้จากจำนวนนักเรียนปริยัติธรรมที่สอบไล่ได้ โดยเฉลี่ยไม่ถึงร้อยละ ๕๐ ของจำนวนนักเรียนที่สอบ

๖. สาเหตุสำคัญที่ทำให้การเรียนการสอนมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลค่อนข้างต่ำคือการที่ครูสอนพระปริยัติธรรมของสำนักเรียน มีคุณภาพไม่ดีเท่าที่ควร ทั้งนี้เนื่องจากปัจจัยหลายประการ เช่น ครูผู้สอนเหล่านี้ โดยเจ้าอาวาสใช้รุ่นพี่ที่สำเร็จการศึกษาในระดับสูงกว่าผู้เรียนให้มาทำหน้าที่ครูผู้สอนแก่รุ่นน้อง ในลักษณะของการช่วยงานวัดโดยที่ครูเหล่านี้ขาดความรู้และประสบการณ์เกี่ยวกับวิธีการสอนและการบริหารการศึกษา ส่วนมากสอนในลักษณะของพี่สอนน้อง เมื่อผู้ใดสอบไล่ได้ชั้นใด เจ้าอาวาสก็จะใช้ให้สอนในชั้นที่ต่ำกว่าประกอบกับครูผู้สอนยังมีภาระส่วนตนในการที่จะต้องชวนขวาศึกษาให้ตนเองมีความรู้ในทางพระปริยัติธรรมที่สูงขึ้น จึงต้องเรียนคู่ไปกับการสอนและอีกสาเหตุหนึ่งก็คือ เจ้าอาวาสมักใช้ให้ครูสอนพระปริยัติธรรมที่สูงขึ้น จึงต้องเรียนคู่ไปกับการสอนและสาเหตุหนึ่งก็คือเจ้าอาวาสมักมอบหมายให้ครูสอนพระปริยัติธรรมไปปฏิบัติศาสนกิจอื่นๆ

๗. ทำให้ครูผู้สอนไม่สามารถทำหน้าที่สอนได้ไม่เต็มศักยภาพทำให้ขาดแคลนครูขาดแคลนอุปกรณ์การเรียนการสอนและการขาดแรงจูงใจในการสอน ครูพระผู้สอนไปศึกษาต่อทำให้ต้องเปลี่ยนครูใหม่ ส่วนครูฆราวาสก็ขอเงินค่าตอบแทนเพิ่ม เพราะค่าครองชีพสูงขึ้น สำนักเรียนไม่สามารถต้องสนองได้เนื่องจากต้องรับภาระหลายด้าน โดยเฉพาะพระเณรที่มาเรียนยังขาดปัจจัยสี่ในการครองสมณะ เป็นปัญหาในการจัดสรรงบประมาณแม้จะประสบปัญหาและอุปสรรคในการจัดการศึกษาของพระสงฆ์มากเพียงใด การจัดการศึกษาให้พระภิกษุ สามเณรก็ต้องดำเนินการต่อไปเพื่อมุ่งให้พระภิกษุสามเณรได้พัฒนาตนเองประพฤติและปฏิบัติตามพระธรรมวินัย เป็นศาสนทายาทที่ดี และนำความรู้จากการศึกษาไปพัฒนาสังคมให้มีความเจริญรุ่งเรืองต่อไป

การวิเคราะห์การส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดชลบุรี ตามหลัก (SWOT Analysis) ประกอบด้วยประเด็นหลักใน ๔ ประเด็น ได้แก่ (S=Strengths) จุดแข็ง (W=Weaknesses) จุดอ่อน (O=Opportunities) โอกาส (T=Threats) อุปสรรคและภัยคุกคาม ดังต่อไปนี้

๑. S = Strength : จุดแข็ง

๑. การส่งเสริมการจัดการศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดชลบุรี คือ เขตปกครองคณะสงฆ์ภาคตะวันออกเฉียงใต้ ตั้งอยู่ศูนย์กลางของอุตสาหกรรมและท่าเรือมีความเจริญรุ่งเรืองทั้งเศรษฐกิจสังคม และวัฒนธรรมจึงมีความพร้อมในการจัดการศึกษาในทุกๆ ด้านทั้งในด้านอาคารสถานที่ด้านบุคลากรทางการศึกษา ด้านอุปกรณ์การเรียนการสอนตลอดถึงการสนับสนุนในด้านต่างๆ^{๙๙}

๒. การจัดการเรียนการสอนที่เป็นจุดแข็ง คือ การเรียนนันทกรรมนั้นในแต่ละชั้น มีเนื้อหาที่สัมพันธ์กับผู้เรียนและมีตำราเรียนเป็นที่ยอมรับของคณะสงฆ์โดยได้ใช้เป็นหลักสูตรในการเรียนนันทกรรมตรี โท เอก มาเป็นเวลาช้านาน มีระยะเวลาในการเรียนที่เหมาะสมกับเนื้อหาในแต่ละวิชา^{๑๐๐}

๓. ส่วนในการประเมินผลการเรียนนั้นคณะสงฆ์ได้จัดให้มีการสอนเป็นมาตรฐานเดียวกันทั่วประเทศ โดยมุ่งเน้นที่ความจำและความเข้าใจ สถานศึกษา (สำนักเรียน) ตั้งอยู่ใจกลางของความเจริญและสิ่งอำนวยความสะดวกหลายอย่าง อาทิ แหล่งเรียนรู้ทั้งภายในภายนอก ความทันสมัยของสื่อเทคโนโลยี และนวัตกรรม จุดแข็ง ของการจัดการศึกษาก็คือ เรามีวิชาเรียนที่เกี่ยวกับการทำให้คนเป็นมนุษย์ ทำให้คนเป็นพระเป็นเณร ทำให้คนเป็นผู้ประเสริฐทำคนให้เป็นคนดีในสังคม^{๑๐๑}

๔. ประเทศชาติตลอดจนให้สังคมมวลมนุษยชาติทั้งโลกเกิดสันติสุขไม่เบียดเบียนกันไม่ลักขโมย ไม่ไม้ปดมดเท็จกลิ้งกลอกหรือหลงมัวเมาในสิ่งเสพติดให้โทษให้รู้จักเมตตา ต่อกันและกันรู้จักให้อภัยกัน รู้จักช่วยเหลือเกื้อกูลกันเห็นอกเห็นใจกัน ยินดีเมื่อเขาได้ดีมีสุขนี้แหละเป็นจุดแข็ง^{๑๐๒}

๕. คณะสงฆ์เรามีตำราเรียนที่แก้ไขชีวิต แก้ไขปัญหาทางใจให้เขาได้ ตามวัตถุประสงค์ขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์ได้ทรงตรัสแก่ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา การที่คณะสงฆ์ให้ความสำคัญและยกระดับการศึกษาพระปริยัติธรรมอันเป็นหัวใจสำคัญยิ่งของพระพุทธศาสนาเป็นหลักสูตรแรกแห่งการเรียนรู้หลักธรรมคำสอนในทางพระพุทธศาสนานับว่าเป็นการเพิ่มประสิทธิภาพในการพัฒนาบุคลากรทางพระพุทธศาสนา และผู้ที่ได้ศึกษาเล่าเรียนสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างสอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบันอันเป็นการพัฒนาคุณภาพชีวิตให้เป็นไปในทางที่ดีขึ้น^{๑๐๓}

๖. ทางคณะพระสงฆ์เจ้าคณะพระสังฆาธิการโดยพระเถรานุเถระผู้มีส่วนเกี่ยวข้องได้ให้การสนับสนุนในการจัดการศึกษาอย่างเต็มความสามารถทั้งในด้านครูสอน อุปกรณ์การเรียนการสอนรวมทั้งสถานที่และปัจจัยอื่นๆ พระสังฆาธิการทุกระดับชั้นให้ความร่วมมือกันดี เช่นในการสอบธรรมแต่ละ

^{๙๙} สัมภาษณ์ พระเทพชลธารมณี (ประจวบ ปาสาธิโก). เจ้าคณะจังหวัดชลบุรี เจ้าอาวาสวัดบางพระวรวิหาร (พระอารามหลวง) จังหวัดชลบุรี, ๓๐ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

^{๑๐๐} สัมภาษณ์ พระครูวิทยาภินันท์ (ชัยณรงค์ โกวิท). เจ้าคณะอำเภอพานทอง เจ้าอาวาสวัดโป่งตามุข จังหวัดชลบุรี, ๒๘ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๑๐๑} สัมภาษณ์ พระปัญญารัตนารณ (อนันต์ ธมฺมโชโต). รองเจ้าคณะจังหวัดชลบุรี วัดชัยมงคล (พระอารามหลวง) เมืองพัทยาใต้ จังหวัดชลบุรี, ๓๑ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๑๐๒} สัมภาษณ์ พระครูขันตสวารวิสิฐ (มงกุฎ อากาศโร). เจ้าอาวาสวัดเขาชะเอวง จังหวัดชลบุรี, ๒๒ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๑๐๓} สัมภาษณ์ พระมหามงคล ปุณฺณมงคล. เลขานุการเจ้าคณะอำเภอพานทอง เจ้าอาวาสวัดหลุมมะนาว จังหวัดชลบุรี, ๒๘ สิงหาคม ๒๕๖๑.

ครั้งพระผู้ใหญ่ออกให้กำลังใจกัน และหากมีอุปสรรคก็ช่วยกันแก้ไปในตัว จุดแข็งของการจัดการศาสนา ศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดชลบุรี^{๑๐๔}

๗. คณะสงฆ์จังหวัดชลบุรีมีความพร้อม คืออยู่ในปฏิรูปเทศหมายถึงอยู่ในสถานที่สัปปายะ มีแรงสนับสนุนจากเจ้าคณะพระสังฆาธิการ อุบาสก อุบาสิกา และประชาชนทั่วไปจึงทำให้การจัดการ เรียนการสอนดีกว่าจังหวัดอื่นๆ ที่อยู่จังหวัดใกล้เคียงกัน บุคลากร (ครู) มากทั้งจำนวน และคุณภาพ ทุนในการจัดการศึกษาเพียงพอในการดำเนินการ สถานศึกษา (สถานที่) มีให้เลือกมากมาย ทุกสำนัก เรียนเน้นที่ครูผู้สอนจะต้องมีความรู้ความเข้าใจมีจิตวิทยาในการสอนให้กับพระบวชได้ศึกษาอย่าง ครบถ้วน ทำให้พระผู้สอนเป็นจุดแข็ง^{๑๐๕}

๘. การศึกษาที่ถูกต้องของคณะสงฆ์ คือการศึกษาธรรมะให้ลึกซึ้งทั้งปริยัติและปฏิบัติ เท่านั้นที่จะจรโลงพระพุทธศาสนาไว้ได้^{๑๐๖}

๙. ความมุ่งมั่นของการจัดการศึกษามุ่งไปในเชิงปริมาณ ไม่มุ่งในทางคุณภาพ จากการที่ได้ ประสพมาเป็นลักษณะเช่นนั้นคณะสงฆ์ฯ มีการพัฒนาและบริหารหลักสูตรที่มีประสิทธิภาพ^{๑๐๗}

๑๐. ในเขตพื้นที่ปกครองคณะสงฆ์จังหวัดชลบุรีมีเจ้าคณะพระสังฆาธิการระดับสูงซึ่งเป็น เจ้าอาวาสเป็นเจ้าสำนักเรียน มีความพร้อมในด้านต่างๆ นับเป็นจุดแข็ง^{๑๐๘}

ตารางที่ ๔.๗ สรุป แสดงความถี่ การสัมภาษณ์เชิงลึก ตามหลัก (SWOT Analysis) ด้าน S=Strengths : จุดแข็ง

สรุปประเด็นสำคัญ	ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ	
	จำนวน(รูป)	ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ
๑.ด้านอาคารสถานที่ บุคลากรทางการศึกษา อุปกรณ์ การเรียนการสอน ตลอดถึงการสนับสนุนในด้านต่างๆ	๗	๑,๓,๒,๓๐,๑๒,๑๕,๑๗
๒.ตำราเรียนเป็นที่ยอมรับของคณะสงฆ์	๗	๑,๒,๓,๓๒,๗,๑๕,๘
๓.บุคลากรส่วนที่เป็นครูอาจารย์ ในตัวจังหวัดและตาม อำเภอต่างๆ เมื่อเรียนจบแล้วก็ยังอยู่ประจำ	๖	๒,๓๐,๑๒,๑๕,๑๑,๑๗
๔.เจ้าคณะปกครอง พระสังฆาธิการ และพุทธศาสนิกชน ให้การสนับสนุน	๗	๒,๓๐,๑๒,๑๕,๘,๓๒,๗

^{๑๐๔} สัมภาษณ์ พระครูพิศาลประชานุกิจ (ดำรง จกกวโร). เจ้าคณะอำเภอหนองใหญ่ เจ้าอาวาสวัด หนองใหญ่ศิริธรรม จังหวัดชลบุรี, ๓๐ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

^{๑๐๕} สัมภาษณ์ พระครูทัศนีย์คุณากร (วรรณะ ตนติปาโล). เจ้าคณะอำเภอสัตหีบ เจ้าอาวาสวัด สัตหีบ จังหวัดชลบุรี, ๓๐ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

^{๑๐๖} สัมภาษณ์ พระครูอุดมธรรมรส, ดร. (ชัยยุทธ อธิญาโณ). ที่ปรึกษาเจ้าคณะจังหวัดชลบุรี เจ้าอาวาส วัดนอก จังหวัดชลบุรี, ๓๑ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

^{๑๐๗} สัมภาษณ์ พระมหาภูวนาถ อากาศโร. รองเจ้าคณะอำเภอบ่อทอง เจ้าอาวาสวัดคลองมือไพร จังหวัดชลบุรี, ๒๘ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๑๐๘} สัมภาษณ์ พระครูอุดมพัฒนาการ (วันชัย วชิรญาโณ). เจ้าคณะตำบลธาตุทอง เจ้าอาวาสวัดธาตุทอง จังหวัดชลบุรี, ๑ สิงหาคม ๒๕๖๑.

๒. W = Weaknesses : จุดอ่อน

๑. การส่งเสริมการจัดการศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดชลบุรี อยู่ในเขตพื้นที่เศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออกเป็นพื้นที่ยุทธศาสตร์การลงทุน สถานศึกษาทั้งภาครัฐและเอกชนให้โอกาสพระภิกษุสามเณรเข้าศึกษาเพิ่มขึ้นทำให้พระภิกษุสามเณรมีทางเลือกศึกษาด้านอื่นๆ จึงทำให้ความสนใจในการศึกษาพระปริยัติธรรมมีแนวโน้มลดลง^{๑๐๙}

๒. การจัดระบบการเรียนการสอน คือครูผู้สอนอาจไม่มีความชำนาญเพียงพอ ในบางสำนักยังขาดครูที่มีประสบการณ์ ขาดระบบในการจัดการศึกษาที่ดี มักใช้ระบบที่สอนท่องทำให้ไม่มีเวลาสอนอย่างเต็มที่ และบางสำนักที่อยู่ห่างไกลจากความเจริญ ก็ยังขาดปัจจัยสนับสนุนการเรียนการสอนคือตำรามีน้อยไม่เพียงพอจึงทำให้การเรียนการสอนด้อยประสิทธิภาพตามไปด้วย^{๑๑๐}

๓. ด้านผู้เรียน ขาดแคลนผู้เรียนที่สนใจใฝ่รู้ด้านแผนกธรรมอย่างแท้จริงการไม่ศึกษาเล่าเรียนในคัมภีร์ที่เป็นมรดกที่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์ได้มอบให้ ละเลยไม่ใส่ใจจะมองแต่วิชาข้างนอกกว่าเป็นสิ่งสำคัญกว่าวิชาพระพุทธศาสนา มองวิชาของเราเป็นวิชาที่ด้อยค่า^{๑๑๑}

๔. การศึกษาภาคบังคับของภาครัฐจึงมีกุลบุตรมาบวชน้อย ทำให้ผู้ที่ศึกษาพระปริยัติธรรมน้อยไปด้วย ดังนั้นฝ่ายบ้านเมืองควรบรรจุหลักสูตรพระปริยัติธรรม ใส่เข้าไปในตำราเรียน อีกอย่างหนึ่งเรายังไม่พร้อมที่จะเปิดสอนทางสื่อ คือทางแม่กองธรรมควรมีสื่อช่องทางหนึ่งทางใด ออกอากาศเผยแพร่การเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมแก่พระภิกษุสามเณรทั่วประเทศ จะเป็นทางวิทยุกระจายเสียง โทรทัศน์ สำหรับพระภิกษุสามเณรโดยตรงตลอดถึงบุคคลทั่วไปได้ศึกษาประการต่อมาที่เป็นจุดอ่อน อีกประการหนึ่ง คือตำราเรียนหรือคัมภีร์ยังเป็นภาษาที่เข้าใจยากสำหรับคนทั่วไป^{๑๑๒}

๕. ในบางสำนักอาจขาดความพร้อมในการจัดระบบการเรียนการสอน ทั้งในเรื่องการจัดการหลักสูตรการนำเนื้อหาสาระมาสอนเวลาในการเรียนไม่เพียงพอขาดงบประมาณในการดำเนินการขาดแคลนครูผู้สอน เจ้าสำนักเรียนไม่เห็นคุณค่าความสำคัญและไม่สนับสนุนการศึกษา ผู้ที่มีความรู้ความสามารถไม่ได้รับโอกาสในการจัดการศึกษา และบริหารการศึกษา จึงเป็นเหตุให้การศึกษาของคณะสงฆ์ไม่เจริญก้าวหน้าเท่าที่ควร เมื่อเรียนจบตามหลักสูตรแล้ว ไม่มีสถาบันทางโลกรับรองคุณวุฒิการศึกษาของพระภิกษุสามเณร จึงทำให้ไม่เป็นที่น่าสนใจของบุคลากรที่ศรัทธาจะมาบวช การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกนี้จึงมีผู้เข้ามาศึกษาเล่าเรียนน้อยลงตามลำดับ^{๑๑๓}

^{๑๐๙} สัมภาษณ์ พระครูพิพิธศาสนการ (บุญเหลือ ปญญาโวโร). เจ้าอาวาสวัดเขาช่องลม จังหวัดชลบุรี, ๙ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๑๑๐} สัมภาษณ์ พระมหามงคล ปุณฺณมฺงคฺโล. เลขาธิการเจ้าคณะอำเภอบ่อทอง เจ้าอาวาสวัดหลุมมะนาว จังหวัดชลบุรี, ๒๘ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๑๑๑} สัมภาษณ์ พระมหานรงค์ อุตฺตโร. เจ้าอาวาสวัดทับเจริญ จังหวัดชลบุรี, ๑๔ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๑๑๒} สัมภาษณ์ พระมงคลโมลี วิ. (สมบุญ โสภโณ). ที่ปรึกษาเจ้าคณะตำบลหมอนนาง เจ้าอาวาสวัดทุ่งเหียง จังหวัดชลบุรี, ๒๕ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๑๑๓} สัมภาษณ์ พระครูปราโมทย์สมณวัตร (ทองคำ ปริมุตโต). เจ้าอาวาสวัดเขาท้ายยอด จังหวัดชลบุรี, ๒๘ สิงหาคม ๒๕๖๑.

๖. ถ้าจะกล่าวแล้วไม่ใช่เฉพาะของคณะสงฆ์จังหวัดชลบุรี เท่านั้นแต่เป็นไปในองค์กรวมนั้นก็คือจำนวนนักเรียนที่มีน้อยลงไปเรื่อยๆ เนื่องจากการศึกษาภาคบังคับ และความเจริญด้านวัตถุได้แพร่ขยายทั่วไป ผู้ปกครองที่เห็นความสำคัญของการบวชเรียนจึงมีน้อยลง และเยาวชนที่บวชเรียนโดยมากก็ไม่สามารถอยู่ได้^{๑๑๔}

๗. การดูแลเอาใจใส่ของเจ้าสำนักเรียนมีน้อยรวมถึงหลักสูตร แต่ละสำนักดำเนินการตามกฎหมายของตนเอง บางสำนักก็มีความพร้อมก็โดดเด่น สำนักที่ไม่มีความพร้อมจัดการเรียนการสอนก็ดำเนินการตามมีตามได้ ไม่มีผู้รับผิดชอบดำเนินการจัดการศึกษาโดยตรงลำพังเจ้าอาวาส เจ้าคณะก็มีงานอื่นต้องรับผิดชอบ^{๑๑๕}

๘. พระภิกษุสามเณรผู้เรียนเป็นต้องปรับปรุงในการเรียน โดยการเน้นในตัวตนเองสนใจทำความเข้าใจในการศึกษา โดยเน้นหลักการเรียนด้วยความตั้งใจ^{๑๑๖}

๙. จุดอ่อนของระเบียบข้อบังคับต่างๆ ครูผู้สอนไม่เพียงพอ ครูขาดขาดประสบการณ์ไม่สามารถประยุกต์ใช้กับสภาพจริงขาดการศึกษาอบรมและขาดขวัญกำลังใจซึ่งครูผู้สอนควรเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถมีคุณวุฒิและมีประสบการณ์ในการสอนด้วย เพื่อสามารถเชื่อมโยงเหตุการณ์ในปัจจุบัน เปรียบเทียบ อธิบายและประยุกต์ใช้และควรอบรมวิชาครู พัฒนาเทคนิควิธีการการเรียนการสอนเพื่อให้ผู้เรียนได้เข้าใจอย่างแท้จริง^{๑๑๗}

๑๐. ขาดเสริมสร้างขวัญกำลังใจแก่ครูผู้สอนอีกด้วยจากผลการศึกษาพบว่าจำนวนนักเรียนเต็มเวลาเทียบเท่ากับจำนวนอาจารย์ไม่เหมาะสม ส่งผลต่อคุณภาพของการ คุณวุฒิของอาจารย์อยู่ในเกณฑ์ต่ำ ขาดการส่งเสริมและผลักดันในการให้ทุนผลงานทางวิชาการที่จะเป็นแนวทางในการส่งเสริมให้อาจารย์มีคุณวุฒิไม่ปรากฏว่ามีกลไกการบริการวิชาการเพื่อที่จะกระตุ้นให้อาจารย์ค้นระบบด้านการเรียนการสอนไม่มีการจัดทำโครงการเพื่อพัฒนาประสบการณ์แก่ศิษย์เก่า ไม่มีกระบวนการติดตามประเมินผลโครงการหรือกิจกรรมที่ชัดเจน^{๑๑๘}

๑๑. จุดอ่อนของการจัดการศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดชลบุรีระบบการบริหารจัดการในด้านการเรียนการสอนและการประเมินผลของสำนักเรียนยังขาดเอกภาพในเชิงนโยบายการพัฒนา อีกทั้งยังขึ้นอยู่กับเอาใจใส่ดูแลอย่างใกล้ชิดและจริงจังเจ้าอาวาสหรือเจ้าสำนักเรียนการให้ความสำคัญต่อการเรียนการสอนและสอธรรมสนามหลวงของผู้บริหารสำนักเรียนยังขาดความชัดเจนโดยประสิทธิภาพหรือผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหรือการสอบนั้นขึ้นอยู่กับความตั้งใจของผู้เรียนเป็นสำคัญขาดแผนการเรียนการสอนที่เป็นแกนกลางเพื่อถือปฏิบัติให้เป็นมาตรฐานเดียวกันขาดระบบสวัสดิการ

^{๑๑๔} สัมภาษณ์ พระครูสีสนุโลมคุณ (ปฐม กิตติภทฺโท). เจ้าอาวาสวัดเนินสี จังหวัดชลบุรี, ๓๐ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

^{๑๑๕} สัมภาษณ์ พระมหาบุรี อธิปญฺโญ. รองเจ้าคณะอำเภอพนสนธิคม เจ้าอาวาสวัดบ้านโนนบ จังหวัดชลบุรี, ๒๙ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๑๑๖} สัมภาษณ์ พระครูถาวรศุกิจ (ประเสริฐ จิระมโม). เจ้าอาวาสวัดหนองเกตุ จังหวัดชลบุรี, ๑ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๑๑๗} สัมภาษณ์ พระครูโกศลธรรมาภิรักษ์ (มานพ สิริภทฺโท). เจ้าอาวาสวัดคลองตาเพชร จังหวัดชลบุรี, ๒๒ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๑๑๘} สัมภาษณ์ พระมหาคมสันต์ ชินวโร. เจ้าคณะอำเภอเกาะจันทร์ เจ้าอาวาสบ่อทองราษฎร์บำรุง จังหวัดชลบุรี, ๒ สิงหาคม ๒๕๖๑.

และแรงจูงใจที่จะทำให้พระภิกษุสามเณรสนใจศึกษาและเข้าสอบนักธรรมสนามหลวง ผู้เรียนคือพระภิกษุสามเณร ส่วนใหญ่ยังไม่เข้าใจในบริบท หรือจุดมุ่งหมายของการศึกษาพระปริยัติธรรมของคณะสงฆ์ในเบื้องต้น โดยมีทัศนคติความคาดหวังที่ยังมุ่งการได้รับวุฒิการศึกษาสามัญ^{๑๑๙}

๑๒. จุดอ่อนของการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมในเขตปกครองของคณะสงฆ์จังหวัดชลบุรีที่เป็นอุปสรรคไม่ให้เกิดการพัฒนาการเรียนการสอนบรรลุผลอย่างมีประสิทธิภาพสูงสุดตามที่ได้มุ่งหวังไว้ประกอบด้วย ๑) บุคลากรครูผู้สอนเป็นผู้มีความรู้ความสามารถเกิดปัญหาสมองไหล ๒) บุคลากรครูผู้สอนขาดทักษะการสอน เพราะไม่มีการจัดอบรมสัมมนาครูผู้สอนพระปริยัติธรรมไว้ก่อนทำให้มีปัญหาการสื่อความรู้ความเข้าใจต่อนักเรียนได้น้อย ๓) บุคลากรครูผู้สอนไม่ดำเนินการสอนตามแผนการสอนที่ได้วางไว้ทำให้งานดำเนินไปอย่างพลาดเป้าประสงค์ ๔) บุคลากรครูผู้สอนที่มีความเชี่ยวชาญชำนาญในการสอนยังมีไม่เพียงพอต่อความต้องการ ๕) แรงจูงใจของระบบการศึกษาพระปริยัติธรรม (ผู้เรียน) มีน้อยบางปีการศึกษา กลุ่มที่เข้ามายังต้องเรื่องทักษะการอ่าน การเขียนความเข้าใจอยู่มาก ๖) ทัศนคติความมุ่งหวัง ความคาดหวังของผู้เรียน จะเปลี่ยนไปเมื่อสอบไม่ผ่าน^{๑๒๐}

ตารางที่ ๔.๘ สรุป แสดงความถี่ การสัมภาษณ์เชิงลึก ตามหลัก (SWOT Analysis) ด้าน W = Weaknesses : จุดอ่อน

สรุปประเด็นสำคัญ	ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ	
	จำนวน(รูป)	ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ
๑.การเปิดโอกาสทางการศึกษาของรัฐและเอกชนให้โอกาสพระภิกษุสามเณรเข้าศึกษาเพิ่มขึ้น จึงทำให้สนใจการศึกษาพระปริยัติธรรมลดลง	๕	๒๓,๒๔,๒๘,๒๙,๓๒
๒.ขาดพระภิกษุสามเณรที่สนใจด้านพระปริยัติธรรมสนใจแต่วิชาทางโลก	๕	๒๗,๑๖,๒๕,๒๘,๒๙
๓.จำนวนนักเรียนมีน้อยลงไปเรื่อยๆ เนื่องจากการศึกษาภาคบังคับของรัฐบาล	๕	๒๔,๒๘,๒๙,๓๒,๒๓,
๔.ขาดเสริมสร้างขวัญกำลังใจแก่ครูผู้สอน ขาดการส่งเสริมให้ทุนทำผลงานทางวิชาการ	๕	๕,๑๖,๒๕,๒๗,๒๘

๓. O = Opportunities : โอกาส

๑. การส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดชลบุรี มีความพร้อมในการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมมาในทุกๆ ด้านทั้งในด้านอาคารสถานที่ บุคลากร อุปกรณ์ที่ใช้ในการเรียนการสอน งบประมาณสนับสนุน ซึ่งถือว่าเป็นข้อได้เปรียบกว่าเขตปกครองคณะสงฆ์จังหวัดอื่นๆ คณะ

^{๑๑๙} สัมภาษณ์ พระมหาณรงค์ อุตตโร. เจ้าอาวาสวัดทับเจริญ จังหวัดชลบุรี, ๑๔ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๑๒๐} สัมภาษณ์ พระครูอุดมธรรมรส, ดร. (ชัยยุทธ อธิญาโณ). ที่ปรึกษาเจ้าคณะจังหวัดชลบุรี เจ้าอาวาสวัดนอก จังหวัดชลบุรี, ๓๑ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

สงฆ์ควรจัดทำแผนแม่บทแผนปฏิบัติการเพื่อจะกำหนดทิศทางและเป้าหมายให้สอดคล้องกันเน้นการทำงานเชิงรุก^{๑๒๑}

๒. การเปิดโอกาสให้ภาคส่วนต่างๆ เข้ามามีส่วนร่วมกับการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์มากขึ้นคณะสงฆ์มีบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถมากมายในปัจจุบันมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้งสองแห่งได้ผลิตบัณฑิตที่มีความรู้ความสามารถในแต่ละปีเป็นจำนวนมากจึงทำให้คณะสงฆ์มีบุคลากรครูที่เพียงพอที่จะมาช่วยเหลือการศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์ได้อีกทั้งยังได้รับแรงศรัทธาจากพุทธศาสนิกชนที่ยังคงให้ความไว้วางใจพระสงฆ์ว่าจะเป็นผู้มีคุณธรรมและจริยธรรมมีความรู้ความสามารถ^{๑๒๒}

๓. การทำหน้าที่อบรมประชาชนและผู้ที่ยังเข้ามาบวชเป็นศาสนทายาทให้มีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมคำสอนได้และยังถือว่าวัดเป็นศูนย์รวมใจของประชาชน จึงทำให้วัดมีโอกาสได้จัดการเรียนการสอนให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ได้รับความสะดวกสบายทันสมัยของแหล่งเรียนรู้และเทคโนโลยีทางการศึกษา ครูผู้สอนที่มีความรู้ความสามารถและความชำนาญมีอยู่เป็นจำนวนมาก^{๑๒๓}

๔. ประการสำคัญที่สุดคือ การได้รับการสนับสนุนในด้านการจัดการศึกษาแผนกธรรมในเขตการปกครองคณะสงฆ์จังหวัดชลบุรี ค่อนข้างดีถึงดีมาก เช่น สำนักเรียนวัดชัยมงคลนี้ เจ้าอาวาสวัดชัยมงคล พระปัญญารัตนารักษ์ รองเจ้าคณะจังหวัดชลบุรี ได้เล็งเห็นซึ่งประโยชน์และความสำคัญของการจัดการศึกษา ท่านจึงได้ให้การสนับสนุนในทุกด้าน เช่น ๑) ด้านหลักสูตร มีการจัดเตรียมเนื้อหาและเวลาเรียนให้เหมาะสมกับสถานการณ์ปัจจุบัน ๒) ด้านผู้สอน ได้จัดส่งครูไปอบรมเพื่อพัฒนาความรู้และนำความรู้มาพัฒนา ส่งเสริม สนับสนุน ผู้เรียนหรือสำนักเรียน ๓) ด้านกิจกรรมฯ มีการจัดสรรทุนการจัดการศึกษาและการศึกษาแก่ครู ผู้เรียน และกิจกรรมต่างๆ ส่งเสริมโอกาสการเรียนรู้ ด้วยการสนับสนุนการศึกษาต่อ ในระดับที่สูงขึ้นในทุกแผนก ๔) ด้านสื่ออุปกรณ์การเรียน หนังสือแบบเรียน เพื่อส่งเสริม สนับสนุนการเรียนทุกแผนก ๕) ด้านการประเมินผล ส่งเสริมการระดมความคิด เพื่อการวางแผนพัฒนา และตรวจสอบผลการจัดการศึกษา เพื่อนำมาส่งเสริมพัฒนาและแก้ปัญหา เปิดให้ประชาชนทั่วไปได้เข้ามาศึกษาโดยไม่จำกัด^{๑๒๔}

๕. ถ้ามีครบสามารถศึกษาได้โดยประชาชนสัมพันธ์ให้สามารถลงชื่อสอบเหมือนกับพระภิกษุสามเณร ในสำนักเรียนที่ใกล้บ้านแจกแจงรายละเอียดหลักสูตรการศึกษานักธรรมหรือธรรมศึกษาให้เข้าใจว่ามีวิชาเรียนอะไรบ้าง หาซื้อหนังสือเรียนได้ที่ไหนจะ让他อ่านค้นคว้าเองหรือมาเรียนกับพระสงฆ์สามเณรก็ได้แล้วแต่สะดวก ก็จะเป็นการส่งเสริมให้คนทั่วไปได้เรียนรู้ได้ศึกษาหลักธรรมมากขึ้นด้วย ถ้าจำกัดเฉพาะพระเณร^{๑๒๕}

^{๑๒๑} สัมภาษณ์ พระครูสิทธิธรรมานุวัตร (ประโยชน์ ธรรมวโร). เจ้าคณะอำเภอนันทนิคม เจ้าอาวาสวัดหลวงพรหมवास จังหวัดชลบุรี, ๒๙ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

^{๑๒๒} สัมภาษณ์ พระครูบรรพพัฒนโสภณ (สุนทร จตตาวีโล). เจ้าอาวาสวัดบ้านไร่ จังหวัดชลบุรี, ๒๘ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๑๒๓} สัมภาษณ์ พระมหาณรงค์ อุตตโร. เจ้าอาวาสวัดทับเจริญ จังหวัดชลบุรี, ๑๔ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๑๒๔} สัมภาษณ์ พระครูวิมลธรรมสถิต (ไสน สุวานโร). เจ้าอาวาสวัดหนองขันจันทนาราม จังหวัดชลบุรี, ๑๓ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๑๒๕} สัมภาษณ์ พระครูวิสารทสุตถากร (รัตนะ อตตสาโร). เจ้าอาวาสวัดช่องแสมสาร จังหวัดชลบุรี, ๓๐ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

๖. การเผยแพร่หลักธรรมก็จะไม่กว้างขวางและทำให้เสียโอกาสแก่บุคคลทั่วไปซึ่งมีจำนวนมากกว่าพระเถระทั้งหลายเท่าตัว ถ้าทำตรงจุดนี้ได้ก็ถือว่าเป็นโอกาสของคณะสงฆ์ที่จะส่งเสริมให้คนทั่วไปเข้าถึงหลักธรรมได้ง่ายและสะดวกขึ้น แต่อย่าลืมต้องสร้างบุคลากรทางพระสงฆ์องค์สามเณรผู้ถ่ายทอดให้มีประสิทธิภาพคุณภาพ อยู่ในสถานที่ที่มีความเจริญและเพียบพร้อมในทุกๆ ด้านบุคลากรครูก็หาได้ง่ายกว่าที่อื่นๆ เจ้าสำนักเรียนเอาใจใส่ดูแลในด้านการศึกษาเป็นอย่างดี จัดให้มีการเรียนการสอนอย่างเป็นระบบยังไม่ได้คิดจึงไม่สามารถคาดการณ์อะไรได้^{๑๒๖}

๗. โอกาสการจัดการศึกษาแผนกธรรมในเขตการปกครองคณะสงฆ์จังหวัดชลบุรี นั้นก็คือการแข่งขันและสร้างผลงานให้เกิดแก่สำนัก เนื่องจากการจัดการศึกษานั้นนับมีความสำคัญในการที่จะเป็นบันไดให้เกิดความเจริญก้าวหน้าของสมณศักดิ์ ส่วนหนึ่ง ฉะนั้น วัดที่มีความพร้อมในด้านปัจจัยหรือสถานที่ จึงหันมาสนใจในเรื่องของการจัดการศึกษา^{๑๒๗}

๘. โอกาส ก็คือ จังหวัดชลบุรี อยู่ในเขตอยู่ในเขตพื้นที่เศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออกพื้นที่ยุทธศาสตร์การลงทุน ชุมชนมีแรงสนับสนุนทาง ด้านทุนทรัพย์ โดยเจ้าสำนักเป็นผู้จัดหา และมีผู้เรียนมากกว่าในจังหวัดอื่นถือว่าเป็นโอกาสที่ดีกว่าจังหวัดอื่นๆ^{๑๒๘}

๙. ความพร้อม บุคลากร สถานที่ งบประมาณ ความตั้งใจของเจ้าคณะปกครองเจ้าอาวาส มีความจริงใจ ผู้สอน ผู้เรียน รักการศึกษา มิใช่จัดเพื่อเป้าหมายอื่น ผู้ที่ใฝ่ในธรรมก็สอนให้รู้หลักธรรม เปิดโอกาสในการส่งเสริม^{๑๒๙}

๑๐. การจัดการศึกษาของคณะสงฆ์นั้น เป็นการจัดการศึกษาที่เรียกว่าการศาสนศึกษาจัดโดยมีวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายส่งเสริมความรู้แก่พระภิกษุสามเณร^{๑๓๐}

๑๑. ในการจัดการศึกษาทางคณะสงฆ์ มุ่งเน้นในทางหาคนเข้ามาศึกษามากๆ แต่ไม่เน้นคุณภาพ จึงมีการหย่อนในหลักวิชาการ เช่น มีการสอบซ่อมเป็นต้น โอกาสให้เข้าถึงทรัพยากรสิ่งอำนวยความสะดวก เพื่อให้ได้รับการศึกษาอย่างเท่าเทียม^{๑๓๑}

^{๑๒๖} สัมภาษณ์ พระครูปราโมทย์สมณวัตร (ทองคำ ปริมุตโต). เจ้าอาวาสวัดเขาห้ายอด จังหวัดชลบุรี, ๒๘ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๑๒๗} สัมภาษณ์ พระครูไพจิตรพัฒนาการ (สมนึก อธิปญโญ). เจ้าอาวาสวัดเขาชก จังหวัดชลบุรี, ๑๐ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๑๒๘} สัมภาษณ์ พระครูอุดมพัฒนาการ (วันชัย วชิรญาโณ). เจ้าคณะตำบลธาตุทอง เจ้าอาวาสวัดธาตุทอง จังหวัดชลบุรี, ๑ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๑๒๙} สัมภาษณ์ พระครูวิฑูรย์ภินันท์ (ชัยณรงค์ โกวิท). เจ้าคณะอำเภอพานทอง เจ้าอาวาสวัดโป่งตามูข จังหวัดชลบุรี, ๒๘ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๑๓๐} สัมภาษณ์ พระมงคลโมลี วิ. (สมบุญ โสภโณ). ที่ปรึกษาเจ้าคณะตำบลหมอนนาง เจ้าอาวาสวัดทุ่งเหียง จังหวัดชลบุรี, ๒๕ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๑๓๑} สัมภาษณ์ พระเทพชลธารมุนี (ประจวบ ปาสาธิโก). เจ้าคณะจังหวัดชลบุรี เจ้าอาวาสวัดบางพระวรวิหาร (พระอารามหลวง) จังหวัดชลบุรี, ๓๐ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

๑๒. โอกาสเข้าถึงแหล่งทุน เพื่อที่นักเรียนและผู้ปกครองจะได้คลายความกังวลในเรื่องทุนการศึกษา ซึ่งคณะสงฆ์ได้จัดทำโครงการต่างๆ เช่น โครงการมอบทุนการศึกษาแก่เด็กนักเรียนเป็นประจำอย่างต่อเนื่องการเพิ่มพูนและฝึกฝนทักษะ นักเรียนทุกคนสามารถเติบโตได้ในโลกที่เป็นจริง^{๑๓๒}

๑๓. เขตปกครองคณะสงฆ์จังหวัดชลบุรี มีสำนักเรียนคณะจังหวัดซึ่งถือว่าอยู่ในปฏิรูปประเทศคือถิ่นที่มีความเจริญมีความเหมาะสมและความพร้อมในด้านต่างๆ เช่นในด้านการศึกษาเป็นโอกาสของการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมที่ถือว่าเป็นปัจจัยที่จะอำนวยให้ประสบผลสัมฤทธิ์ สรุปได้เป็น ๓ ประเด็น คือ ๑) มีเจ้าสำนักเรียนหรือสำนักศาสนศึกษา ซึ่งเป็นเจ้าคณะผู้ปกครองสงฆ์ที่มีความพร้อมในหลายๆ ด้าน และมีความชัดเจนในการมุ่งเน้นไปสู่ความสำเร็จในด้านการศึกษาพระปริยัติธรรมของพระสงฆ์ ๒) มีบุคลากรทางการศึกษาของสงฆ์ ทั้งผู้บริหาร ครูอาจารย์ และครูสอนพระปริยัติธรรมทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ ซึ่งเป็นผู้มีความรู้ความสามารถในการบริหาร หรือการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมและสามารถปฏิบัติงาน ได้เป็นอย่างดี ๓) มีความพร้อมที่จะดำเนินการบริหารจัดการสำนักเรียนหรือสำนักศาสนศึกษาให้ประสบผลสำเร็จในด้านการศึกษาพระปริยัติธรรม และเพื่อเป็นต้นแบบแก่สำนักเรียนหรือสำนักศาสนศึกษาในเขตปกครองคณะพระสงฆ์จังหวัดอื่นๆ^{๑๓๓}

๑๔. การจัดการศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดชลบุรี ที่ช่วยส่งเสริมสนับสนุนการบริหารจัดการศึกษาให้บรรลุผลอย่างมีประสิทธิภาพ ผู้เรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมได้รับการยกย่องจากสังคมพุทธและสังคมโดยทั่วไป มีโอกาสสร้างความเจริญก้าวหน้าในหน้าที่ต่อไป^{๑๓๔}

ตารางที่ ๔.๙ สรุป แสดงความถี่ ของการสัมภาษณ์เชิงลึก ตามหลัก (SWOT Analysis)
O = Opportunities : โอกาส

สรุปประเด็นสำคัญ	ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ	
	จำนวน (รูป)	ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ
๑.ความพร้อมในการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมในทุกด้าน	๖	๑,๔,๒๐,๑๗,๒๓,๒๙
๒.ได้รับการสนับสนุนจากเจ้าคณะผู้ปกครองและแรงศรัทธาจากพุทธศาสนิกชน	๖	๔,๒๐,๑๗,๑๘,๒๑,๒๒
๓.มีความพร้อมในการส่งเสริมให้ประชาชนทั่วไปได้เรียนรู้หลักธรรมได้เพิ่มขึ้น	๖	๑๘,๒๑,๒๗,๒๙,๒๖,๒๒
๔.มุ่งเน้นความสำเร็จการศึกษาของพระสงฆ์ให้บรรลุผลอย่างมีประสิทธิภาพ	๕	๑,๒๓,๒๐,๑๗,๒๙

^{๑๓๒} สัมภาษณ์ พระครูสีลานุโลมคุณ (ปฐม กิตติภทฺโท). เจ้าอาวาสวัดเนินสี จังหวัดชลบุรี, ๓๐ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

^{๑๓๓} สัมภาษณ์ พระครูถาวรศุกกิจ (ประเสริฐ จิระมโม). เจ้าอาวาสวัดหนองเกตุ จังหวัดชลบุรี, ๑ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๑๓๔} สัมภาษณ์ พระครูขันตสรวินิจ (มงกุฎ อาภากร). เจ้าอาวาสวัดเขาชะอาง จังหวัดชลบุรี, ๒๒ สิงหาคม ๒๕๖๑.

๔. T = Threats : อุปสรรคและภัยคุกคาม

อุปสรรคและภัยคุกคามในการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมปัญหาคือนโยบายการศึกษาภาคบังคับของภาครัฐทำให้มีเด็กที่บรรพชาเป็นสามเณรลดลง ซึ่งส่งผลกระทบต่อจำนวนของนักเรียนลดลงโดยภาพรวม ดังนั้นคณะสงฆ์ต้องทำงานเชิงรุกในด้านการศึกษาดูด้วยการสนับสนุนให้ภาคเอกชนเข้ามามีส่วนร่วมเพื่ออำนวยความสะดวกอุปสรรคการเรียนการสอน

๑. การส่งเสริมการจัดการศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดชลบุรี คือนโยบายการศึกษาภาคบังคับของภาครัฐทำให้มีเด็กที่บรรพชาเป็นสามเณรลดลง ซึ่งส่งผลกระทบต่อจำนวนของนักเรียนลดลงโดยภาพรวม จากความเชื่อมโยงระหว่างการศึกษาของคณะสงฆ์กับภาครัฐจากคณะสงฆ์ขาดการทำงานเชิงรุกในด้านการศึกษา^{๑๓๕}

๒. อุปสรรคคือ ขาดความพร้อมในการจัดระบบการเรียนการสอนไม่ว่าจะเป็นเรื่องตำราเรียนขาดงบประมาณในการดำเนินงานจัดการศึกษา ขาดครูสอนที่มีประสบการณ์ ครูสอนไม่เพียงพอ อาคารเรียนไม่เอื้ออำนวยต่อการเรียนหรือห้องเรียนไม่เพียงพอจึงควรปรับปรุงสื่ออุปกรณ์การสอนให้ทันสมัยบุคลากรควรมีการบรรจุให้เป็นครูประจำ มีระบบขึ้นเงินเดือนเพื่อเป็นกำลังใจแต่ครูผู้สอน^{๑๓๖}

๓. ผู้เรียนส่วนใหญ่ ขาดความรู้ความสามารถและไม่มีควมลึกซึ้งในความรู้แผนกธรรมอย่างแท้จริง หากแต่ก็มุ่งหวังเพียงแค่การสอบให้ได้มาซึ่งใบประกาศนียบัตรเท่านั้น อีกประการที่สำคัญคือบุคคลที่มีความเลื่อมใสศรัทธา และต้องการจะเข้ามาบรรพชาหรืออุปสมบท เพื่อจะศึกษาเล่าเรียนวิชาทางธรรมในปัจจุบันมีค่อนข้างน้อย^{๑๓๗}

๔. พระภิกษุสามเณรไม่ใส่ใจ ไม่รัก ไม่สนใจในการศึกษาแผนกธรรมอย่างจริงจัง คณะสงฆ์ไม่เข้าถึงเป้าหมายหรือไม่มีเป้าหมายที่เด่นชัด หรือไม่ประสานงานในเชิงรุกกับโรงเรียนหน่วยงานเพื่อที่จะให้เยาวชนและบุคคลทั่วไปตลอดถึงทางโรงเรียนสนใจในการศึกษาแผนกธรรม^{๑๓๘}

๕. ซึ่งหน่วยงานหน่วยงานยังไม่ให้ความสำคัญกับวิชานี้มากนักหรือแทบจะไม่ให้ความสำคัญเลยทั้งๆ ที่เป็นวิชาที่สำคัญกับชีวิตจิตใจ สามารถแก้ปัญหาชีวิตและจิตใจได้^{๑๓๙}

๖. สาเหตุที่อาจจะมียุทธศาสตร์หลายอย่างเข้ามาเกี่ยวข้องไม่ว่าจะเป็นปัญหาเศรษฐกิจ ปัญหาสังคมการเมืองและอื่นๆ จนลืมนึกถึงศาสนาซึ่งเป็นส่วนช่วยที่สำคัญ ปัญหาการเมืองก็เป็นสิ่งสำคัญถ้ารัฐบาลมีการเปลี่ยนแปลงอำนาจในการตัดสินใจเพื่อที่จะดูแลศาสนาก็มีน้อยงบประมาณในการอุดหนุน

^{๑๓๕} สัมภาษณ์ พระครูพิศาลประชานุกิจ (ดำรง จุกวโร). เจ้าคณะอำเภอหนองใหญ่ เจ้าอาวาสวัดหนองใหญ่ศิริธรรม จังหวัดชลบุรี, ๓๐ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

^{๑๓๖} สัมภาษณ์ พระมหาณรงค์ อุตโตโร. เจ้าอาวาสวัดทับเจริญ จังหวัดชลบุรี, ๑๔ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๑๓๗} สัมภาษณ์ พระครูโกศลธรรมภิกษุ (มานพ สิริภโท). เจ้าอาวาสวัดคลองตาเพชร จังหวัดชลบุรี, ๒๒ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๑๓๘} สัมภาษณ์ พระครูขันตสวารวิสิฐ (มงกุฎ อาภากร). เจ้าอาวาสวัดเขาชะอาง จังหวัดชลบุรี, ๒๒ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๑๓๙} สัมภาษณ์ พระครูพิพิธศาสนการ (บุญเหลือ ปญญาโร). เจ้าอาวาสวัดเขาช่องลม จังหวัดชลบุรี, ๙ สิงหาคม ๒๕๖๑.

จากภาครัฐก็ไม่มีทางคณะสงฆ์ก็ยังไม่เป็นเอกภาพพอที่จะช่วยเหลือกันเหมือนกับว่าวัดไหนอำเภอไหน จังหวัดไหนมีความสามารถทำได้ก็ทำไป^{๑๔๐}

๗. วัดที่งบประมาณมีน้อยก็ได้แต่ปลงหรือทำไปตามยถากรรม คิดจะทำธนาคารพระพุทธศาสนา คิดจะทำพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติก็ยังไม่สามารถทำได้ นี่ก็ความเป็นเอกภาพของชาวพุทธ ซึ่งเป็นปัญหาใหญ่อยู่ในขณะนี้^{๑๔๑}

๘. ผู้เข้ามาบวชในบวรพระพุทธศาสนามีเวลาจำกัดในการศึกษาเล่าเรียนผู้ที่บวชเข้ามาแล้ว บางรูปมีอายุมากและไม่ใส่ใจในการศึกษา มุ่งแสวงหาลาภสักการ มักอ้างว่าอายุมาแล้วไม่อยากเรียนหนังสือ ขาดครูบาอาจารย์คอยแนะนำสั่งสอน บางสำนักเรียนไม่มีนักศึกษาขาดการสนับสนุนจากรัฐ และคณะสงฆ์เองก็ไม่ใส่ใจเท่าที่ควร^{๑๔๒}

๙. อุปสรรคและภัยคุกคามของการจัดการศึกษาแผนกธรรมในเขตพื้นที่การปกครองคณะสงฆ์จังหวัดชลบุรี นั่นก็คืออุปสรรคขาดนักเรียนที่จะเรียนเนื่องจากในแต่ละจังหวัดก็มีการเปิดโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาทำให้นักเรียนมีตัวเลือกที่จะไม่เข้ามาศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติธรรมในสถานที่ใกล้กับภูมิลำเนาของตนเอง^{๑๔๓}

๑๐. อุปสรรคและภัยคุกคามก็คือ หลักธรรมกับการดำเนินชีวิตจริงประจำวันประชาชนในยุคนี้คิดว่ามันล้าสมัยเพราะในชีวิตจริงคนเอาธรรมะไปใช้น้อยมาก^{๑๔๔}

๑๑. คนจึงไม่เห็นความสำคัญว่าจะต้องศึกษา เพราะทุกคนกำลังวิ่งตามโลกที่กำลังเจริญทางด้านวัตถุจึงไม่ค่อยมีคนใส่ใจส่งลูกหลานมาบวชเรียน เพราะมีผลตอบแทนความต้องการน้อยพูดง่ายๆ ก็คือตราบไต่ที่ยังไม่มีความทุกข์จริงๆ ก็ไม่หันหน้าเข้าหาธรรมะบุคลากรด้านผู้เรียนนักธรรมปริมาณอยู่เหนือการควบคุม คือไปกำหนดเองไม่ได้ เช่น เมื่อขาดนักเรียนสำนักที่ตั้งอยู่ไม่ได้^{๑๔๕}

๑๒. อุปสรรคที่สำคัญทั้งในอดีตจนถึงปัจจุบันมีอะไรมาขวางกันเอาไว้ตลอด โดยปกติในการจัดการศึกษาแผนกธรรม ต้องอบรมเจ้าอาวาสและครูสอน ให้มีความรู้ทุกแขนงและส่งเสริมให้มีครบถ้วน และเปิดโอกาสในการถามตอบจะทำให้นักเรียนมีความเข้าใจในหลักธรรมขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเน้นการประพฤติปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ^{๑๔๖}

^{๑๔๐} สัมภาษณ์ พระครูถาวรศุกิจ (ประเสริฐ จิรมโม). เจ้าอาวาสวัดหนองเกตุ จังหวัดชลบุรี, ๑ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๑๔๑} สัมภาษณ์ พระครูทัศนียคุณากร (วรรณะ ตนต์ปาโล). เจ้าคณะอำเภอสัตหีบ เจ้าอาวาสวัดสัตหีบ จังหวัดชลบุรี, ๓๐ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

^{๑๔๒} สัมภาษณ์ พระครูสารัตถ์ธรรมโกศล (เสมียน ขนติโก). เจ้าอาวาสวัดทรงธรรม จังหวัดชลบุรี, ๑ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๑๔๓} สัมภาษณ์ พระมหาเจริญ จิรวิฑู. เจ้าคณะอำเภอบ้านบึง เจ้าอาวาสวัดเขาถ้ำ จังหวัดชลบุรี, ๓๑ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๑๔๔} สัมภาษณ์ พระครูไพจิตรพัฒนาการ (สมนึก อธิปญโญ). เจ้าอาวาสวัดเขาชก จังหวัดชลบุรี, ๑๐ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๑๔๕} สัมภาษณ์ พระปัญญารัตนภรณ์ (อนันต์ ธมมิโชโต). รองเจ้าคณะจังหวัดชลบุรี วัดชัยมงคล (พระอารามหลวง) เมืองพัทยาใต้ จังหวัดชลบุรี, ๓๑ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๑๔๖} สัมภาษณ์ พระครูสุวรรณรัตนวัฒน์ (ชาญณรงค์ อภิชาติ). เจ้าอาวาสวัดเกษตรสุวรรณ จังหวัดชลบุรี, ๒๑ สิงหาคม ๒๕๖๑.

๑๓. สภาพปัญหาอุปสรรค คือ ด้านหลักสูตรเนื้อหาสาระเก่าเกินไป และภาษาที่ใช้ในหนังสือเป็นภาษาที่เข้าใจยาก ขาดการประยุกต์ไม่เหมาะสมกับวุฒิภาวะ ภาษาของผู้เรียนจึงควรปรับปรุงภาษาที่ใช้ให้เป็นภาษาที่เข้าใจง่าย จัดระบบเนื้อหาให้ง่ายต่อการเข้าใจ มีคำอธิบายให้ชัดเจนควรจัดกล่าวนานต่าง ๆ ให้ทันสมัยและควรเพิ่มวิชาการทางโลก เพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้หลากหลายมีความแตกฉานสามารถเชื่อมโยงประยุกต์ใช้ และมีความสนใจอยากเรียนมากยิ่งขึ้น^{๑๔๗}

๑๔. สิ่งที่เป็นภัยคุกคามการศึกษาคือสิ่งแวดล้อมเป็นเหตุให้เป็นด้านหลักสูตรเนื้อหาสาระเก่าเกินไปและภาษาที่ใช้ในหนังสือเป็นภาษาที่เข้าใจยากขาดการประยุกต์ใช้ ไม่เหมาะสมกับวุฒิภาวะของผู้เรียนจึงควรปรับปรุงภาษาที่ใช้ให้เป็นภาษาที่เข้าใจง่าย^{๑๔๘}

ตารางที่ ๔.๑๐ สรุป แสดงความถี่ การสัมภาษณ์เชิงลึก ตามหลัก (SWOT Analysis) T = Threats : อุปสรรค

สรุปประเด็นสำคัญ	ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ	
	จำนวน(รูป)	ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ
๑.นโยบายการศึกษาภาคบังคับของภาครัฐทำให้มีเด็กที่เข้ามาบรรพชาเป็นสามเณรลดลง	๖	๒,๒๑,๒๕,๓๐,๓๗,๒๐
๒.ขาดงบประมาณในการอุดหนุนจากหน่วยงานภาครัฐ	๗	๒,๗,๒๘,๒๑,๒๔,๒๕,๑๙
๓.ผู้ที่เข้ามาบวชมีเวลาน้อยจำกัดในการศึกษาเล่าเรียน	๕	๒๑,๒๕,๓๐,๑๑,๑๙
๔.ผู้ที่เข้ามาบวชมีอายุมากไม่สนใจในการศึกษา	๖	๘,๒๖,๒,๒๑,๒๕,๓๐

สรุป SWOT Analysis

การส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดชลบุรีด้วยการสนับสนุนของพระสังฆาธิการด้วยความหวังให้เป็นมาตรฐานของคณะสงฆ์มุ่งเน้นให้พระภิกษุสามเณรได้เรียนรู้หลักพระธรรมวินัยอย่างลึกซึ้งเพื่อจะได้เผยแผ่พระพุทธศาสนาให้กว้างขวางออกไปสู่ประชาชนด้วยหลักธรรมที่แท้จริง โดยมุ่งเน้นที่ความจำและความเข้าใจ คณะสงฆ์ให้ความสำคัญและยกระดับการศึกษาพระปริยัติธรรมอันเป็นหัวใจสำคัญยิ่งของพระพุทธศาสนาเป็นหลักสูตรแห่งการเรียนรู้หลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา

๑. S = Strengths : จุดแข็งการส่งเสริมการจัดการศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดชลบุรี มีความพร้อมในการจัดการศึกษาในทุกๆ ด้านทั้งในด้านอาคารสถานที่ ด้านบุคลากรทางการศึกษา ด้านอุปกรณ์การเรียนการสอนตลอดถึงการสนับสนุนในด้านต่างๆ การจัดการเรียนการสอนที่เป็นจุดแข็ง ส่วนในการประเมินผลการเรียนนั้นคณะสงฆ์ได้จัดให้มีการสอนเป็นมาตรฐานเดียวกันโดยมุ่งเน้นที่ความจำและความเข้าใจ สถานศึกษาตั้งอยู่ใจกลางของความเจริญและสิ่งอำนวยความสะดวกหลายอย่าง อาทิแหล่งเรียนรู้ทั้งภายในภายนอก ความทันสมัยของสื่อเทคโนโลยีและนวัตกรรม

^{๑๔๗} สัมภาษณ์ พระมหาภูวนาท อากาศโร. รองเจ้าคณะอำเภอบ่อทอง เจ้าอาวาสวัดคลองมือไทร จังหวัดชลบุรี, ๒๘ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๑๔๘} สัมภาษณ์ พระครูพิมลกิจจานุวัตร (ประທัง ปญญาวัโร). รองเจ้าคณะอำเภอบ้านบึง เจ้าอาวาสวัดกุณทีธาร จังหวัดชลบุรี, ๘ สิงหาคม ๒๕๖๑.

จุดแข็งของการจัดการศึกษาก็คือเรามีวิชาเรียนที่เกี่ยวกับการทำให้คนเป็นมนุษย์ทำให้คนเป็นพระเป็น
 เณร ทำให้คนเป็นผู้ประเสริฐ ทำคนให้เป็นคนดีในสังคม คณะสงฆ์เรามีตำราเรียนที่แก้ไขชีวิต แก้ไข
 ปัญหาทางใจให้เขาได้ ตามวัตถุประสงค์ขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์ได้ทรงตรัสแก่
 ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา การที่คณะสงฆ์ให้ความสำคัญและยกระดับการศึกษาพระปริยัติธรรม
 อันเป็นหัวใจสำคัญยิ่งของพระพุทธศาสนาเป็นหลักสูตรแรกแห่งการเรียนรู้หลักธรรมคำสอน ในทาง
 พระพุทธศาสนานับว่าเป็นการเพิ่มประสิทธิภาพในการพัฒนาบุคลากรทางพระพุทธศาสนาและผู้ที่
 ศึกษาเล่าเรียนสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างสอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบัน
 อันเป็นการพัฒนาคุณภาพชีวิตให้เป็นไปในทางที่ดีขึ้นเป็นการจรรโลงพระพุทธศาสนาไว้ได้ คณะสงฆ์
 จังหวัดชลบุรี มีความพร้อมในด้านต่างๆ มีเจ้าคณะผู้ปกครองสงฆ์และญาติโยมสาธุชน ตลอดจนทั้งคหบดี
 ผู้มีศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา พร้อมจะอนุโมทนาส่งเสริมกิจกรรมในด้านการศึกษาพระปริยัติ
 ธรรมของคณะสงฆ์ หรือส่งเสริมสนับสนุนพระภิกษุสามเณรเพื่อให้ศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัยและ
 ศึกษาต่อในระดับสูงขึ้น

๒. W = Weaknesses : จุดอ่อน คือ การจัดระบบการเรียนการสอนคือครูผู้สอนอาจไม่มี
 ความชำนาญเพียงพอ ในบางสำนักยังขาดครูที่มีประสบการณ์ ขาดระบบในการจัดการศึกษาที่ดีมักใช้
 ระบบที่สอนท่องทำให้ไม่มีเวลาสอนอย่างเต็มที่ และบางสำนักที่อยู่ห่างไกลจากความเจริญ ก็ยังขาด
 ปัจจัยสนับสนุนการเรียนการสอนคือตำรามีน้อยไม่เพียงพอชำรุดเสียหาย ขาดครูสอนประจำ สถานที่
 เรียนไม่เอื้ออำนวยต่อการเรียนรู้ จึงทำให้การเรียนการสอนด้อยประสิทธิภาพตามไปด้วยอย่างแท้จริง
 ทางฝ่ายบ้านเมืองไม่บรรจุหลักสูตรความเป็นมนุษย์ ใส่เข้าไปในตำราเรียนอีกอย่างหนึ่งเรายังไม่พร้อม
 ที่จะเปิดสอนหนังสือของเราเองคือทางแม่กองธรรมควรมีสื่อช่องทางหนึ่งทางได้ออกอากาศเผยแพร่
 การเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมแก่พระภิกษุสามเณรทั่วประเทศอาจจะเป็นทางวิทยุ
 กระจายเสียง โทรทัศน์ เคเบิล สำหรับพระภิกษุสามเณรโดยตรงตลอดถึงบุคคลทั่วไปด้วยได้ศึกษา
 ประการต่อมาที่เป็นจุดอ่อน อีกประการหนึ่ง คือตำราเรียนหรือคัมภีร์ยังเป็นภาษาที่เข้าใจยากสำหรับ
 คนทั่วไป ในบางสำนักอาจขาดความพร้อมในการจัดระบบการเรียนการสอน ขาดงบประมาณในการ
 ดำเนินการ ขาดแคลนครูผู้สอน เจ้าสำนักเรียนไม่เห็นคุณค่าความสำคัญและไม่สนับสนุนการศึกษาผู้ที่
 มีความรู้ความสามารถไม่ได้รับโอกาสในการจัดการศึกษาและบริหารการศึกษาจึงเป็นเหตุให้การศึกษา
 ของคณะสงฆ์ไม่เจริญก้าวหน้าเท่าที่ควร การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกนี้จึงมีผู้เข้ามาศึกษาเล่าเรียน
 น้อยลงตามลำดับ

๓. O = Opportunities : โอกาส การส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรมของคณะสงฆ์จัด
 ทั่วชลบุรี มีความพร้อมในการ จัดการศึกษาพระปริยัติธรรมในทุกๆ ด้านทั้งในด้านอาคารสถานที่
 บุคลากร อุปกรณ์ที่ใช้ในการเรียนการสอน งบประมาณสนับสนุน ซึ่งถือว่าเป็นข้อได้เปรียบกว่าเขต
 ปกครองคณะสงฆ์จังหวัดอื่นๆ คณะสงฆ์ควรจัดทำแผนแม่บทแผนปฏิบัติการเพื่อจะกำหนดทิศทาง
 และเป้าหมายให้สอดคล้องกันเน้นการทำงานเชิงรุก สามารถศึกษาได้โดยประชาชนสัมพันธ์ให้สามารถลง
 ชื่อสอบเหมือนกับพระภิกษุสามเณร ในสำนักเรียนที่ใกล้บ้านแจกแจงรายละเอียดหลักสูตรการศึกษา
 นกธรรมหรือธรรมศึกษาให้เข้าใจว่ามีวิชาเรียนอะไรบ้าง หาซื้อหนังสือเรียนได้ที่ไหน จะให้เขาอ่านคั้น
 คว่าเองหรือมาเรียนกับพระสงฆ์สามเณรก็ได้แล้วแต่สะดวก ก็จะเป็นการส่งเสริมให้คนทั่วไปได้เรียนรู้
 ได้ศึกษาหลักธรรมมากขึ้นด้วย ความพร้อม บุคลากร สถานที่ งบประมาณ ความตั้งใจของเจ้าคณะ

ปกครองเจ้าอาวาส มีความจริงใจ ผู้สอน ผู้เรียน รักการศึกษา มิใช่จัดเพื่อเป้าหมายอื่น ผู้ที่ใฝ่ในธรรม ก็สอนให้รู้หลักธรรม เปิดโอกาสในการส่งเสริม ในการจัดการศึกษาทางคณะสงฆ์ มุ่งเน้นในทางหาคน เข้ามาศึกษามากๆ โอกาสให้เข้าถึงทรัพยากรสิ่งอำนวยความสะดวก เพื่อให้ได้รับการศึกษาอย่างเท่าเทียม ซึ่งคณะสงฆ์ได้จัดทำโครงการต่างๆ เช่น โครงการมอบทุนการศึกษาแก่เด็กนักเรียนเป็นประจำอย่างต่อเนื่อง โอกาสในการเพิ่มพูนและฝึกฝนทักษะ นักเรียนทุกคนสามารถเติบโตได้ในโลกที่เป็นจริง มีความชัดเจนในการมุ่งเน้นไปสู่ความสำเร็จในด้านการศึกษาพระปริยัติธรรมของพระสงฆ์ ให้ประสบผลสำเร็จในด้านการศึกษาพระปริยัติธรรม มีโอกาสสร้างความเจริญก้าวหน้าในหน้าที่ต่อไป

๔. T = Threats : อุปสรรคและภัยคุกคาม การส่งเสริมการจัดการศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดชลบุรี คือนโยบายการ ศึกษาภาคบังคับของภาครัฐทำให้มีเด็กที่บรรพชาเป็นสามเณร ลดลง ซึ่งส่งผลกระทบต่อจำนวนของนักเรียนลดลงโดยภาพรวม จากความเชื่อมโยงระหว่างการศึกษาของคณะสงฆ์กับภาครัฐจากคณะสงฆ์ขาดการทำงานเชิงรุกในด้านการศึกษา ขาดความพร้อมการจัดระบบ การเรียนการสอน อาคารเรียนไม่เอื้ออำนวยต่อการเรียนหรือห้องเรียนไม่เพียงพอจึงควรปรับปรุงสื่อ อุปกรณ์การสอนให้ทันสมัยบุคลากรควรมีการบรรจุให้เป็นครูประจำ มีระบบชั้นเงินเดือนเพื่อเป็นกำลังใจแก่ครูผู้สอน ขาดความรู้ความสามารถและไม่มีควมลึกซึ้งในความรู้แผนกธรรมอย่างแท้จริง หากแต่ก็มุ่งหวังเพียงแค่การสอบให้ได้มาซึ่งใบประกาศนียบัตรเท่านั้น อีกประการที่สำคัญคือบุคคลที่มีความเลื่อมใสศรัทธา และต้องการจะเข้ามาบรรพชาหรืออุปสมบท เพื่อจะศึกษาเล่าเรียนวิชาทางธรรมในปัจจุบันมีค่อนข้างน้อย การจัดการศึกษาแผนกธรรมในเขตพื้นที่การปกครองคณะสงฆ์จังหวัดชลบุรี นั่นก็คืออุปสรรคขาดนักเรียนที่จะเรียนเนื่องจากในแต่ละจังหวัดก็มีการเปิดโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาทำให้นักเรียนมีตัวเลือกที่จะไม่เข้ามาศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติธรรมในสถานที่ใกล้กับภูมิลำเนาของตนเอง เพราะทุกคนกำลังวิ่งตามโลกที่กำลังเจริญทางด้านวัตถุจึงไม่ค่อยมีคนใส่ใจส่งลูกหลานมาบวชเรียน เพราะมีผลตอบสนองความต้องการน้อย

๔.๑.๗ พระปริยัติธรรมแผนกธรรมศึกษา

๑. การศึกษานักธรรมมิได้เป็นประโยชน์ต่อภิกษุสามเณรเท่านั้นแม้ผู้ที่ยังคงฆราวาสวิสัย ก็จะได้รับประโยชน์จากการศึกษานักธรรมด้วย หลักสูตรนักธรรมสำหรับฆราวาสชั้นเรียกว่า “ธรรมศึกษา” มีครบทั้ง ๓ ชั้น คือ ชั้นตรี ชั้นโท ชั้นเอก ซึ่งมีเนื้อหาเช่นเดียวกันกับหลักสูตรนักธรรมของภิกษุสามเณร เว้นแต่วินัยบัญญัติที่ทรงกำหนดใช้เบญจศีลเบญจธรรมและอุโบสถศีลแทน หลักสูตรธรรมศึกษาได้เปิดสอนและสอนครบทุกชั้นในเวลาต่อมา มีฆราวาสทั้งหญิงและชายเข้าสอบเป็นจำนวนมากนับเป็นการส่งเสริมการศึกษาพระพุทธศาสนาให้กว้างขวางยิ่งขึ้น ทั้งนี้เพื่อให้เหมาะสมกับสภาพเหตุการณ์ในปัจจุบันเพราะผู้เรียนส่วนใหญ่เป็นนักเรียนหรือนักเรียนซึ่งมีหลักสูตรที่ต้องเรียนต้องศึกษาในสถาบันการศึกษาอยู่แล้วเป็นปกติการเรียนธรรมศึกษาที่มีเนื้อหาวิชามากเกินไปอาจเป็นภาระที่หนักสำหรับผู้เรียน การเรียนการสอนธรรมศึกษาเป็นงานเผยแผ่พุทธธรรมเพื่อสร้างสรรค์คนดีให้มีมากขึ้นในสังคม^{๑๔๙}

^{๑๔๙} สัมภาษณ์ พระเทพชลธารมุนี (ประจวบ ปาสาธิโก). เจ้าคณะจังหวัดชลบุรี เจ้าอาวาสวัดบางพระวรวิหาร (พระอารามหลวง) จังหวัดชลบุรี, ๓๐ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

๒. เป็นงานเผยแผ่หลักสูตรที่คณะสงฆ์กำหนดขึ้นเพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนที่มีสนใจให้มีความรู้ความเข้าใจในประวัติความเป็นมาตลอดทั้งหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา อันจะทำให้ผู้เรียนนำสิ่งที่เรียนรู้ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันให้เกิดประโยชน์ต่อตนเอง สังคม และประเทศชาติเพื่อให้ผู้เรียนสามารถศึกษาได้ตามโอกาส^{๑๕๐}

๓. คณะสงฆ์จึงจัดสอนธรรมศึกษาตามสถานศึกษาโรงเรียนหน่วยงานทั้งภาครัฐและภาคเอกชนที่มีความสนใจในการศึกษาพระพุทธศาสนา คณะสงฆ์ไทยแต่โบราณมานิยมศึกษาเป็นภาษาบาลีที่เรียกว่าการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม หรือที่เรียกว่า นักธรรม เป็นการศึกษาพระธรรมวินัยแบบภาษาไทย^{๑๕๑}

๔. การเรียนการสอนธรรมศึกษาจึงเป็นการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอีกรูปแบบหนึ่งของคณะสงฆ์โดยมุ่งเน้นที่ผู้เรียน นักเรียน นิสิต และประชาชนทั่วไป ซึ่งเป็นไปตามนโยบายที่รัฐบาลมุ่งส่งเสริมเรื่องคุณธรรม จริยธรรม หลักธรรมาภิบาลและการป้องกันการทุจริตและประพฤติมิชอบในภาครัฐ ปัจจุบันมีฆราวาสทั้งชายและหญิงเข้าสอบธรรมศึกษาเป็นจำนวนมาก^{๑๕๒}

๕. ซึ่งคณะสงฆ์โดยแม่กองธรรมสนามหลวง ได้ขยายการสอบธรรมศึกษาออกไปทั้งในประเทศและต่างประเทศ พบว่า มีเด็กนักเรียน ผู้เรียนหรือนักเรียน เยาวชน และประชาชนที่อยู่ในต่างประเทศให้ความสนใจเข้ามาศึกษาเรียนรู้ วัตรไทยในต่างประเทศ ซึ่งจัดให้มีการสอบธรรมศึกษาขึ้นเช่นเดียวกับประเทศไทย ขณะเดียวกันมีชาวต่างชาติได้ให้ความสนใจพระพุทธศาสนามากขึ้นโดยมีการแปลหลักสูตรเป็นภาษาของประเทศนั้นๆ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าผู้เข้ารับการศึกษาตระหนัก ยอมรับในคุณค่าของการเรียนธรรมศึกษารวมทั้งเห็นประโยชน์ในการนำหลักธรรม ไปประพฤติปฏิบัติธรรมในชีวิตประจำวัน ตลอดจนน้อมนำหลักธรรมไปประพฤติปฏิบัติตามครรลองของชีวิต^{๑๕๓}

๖. คณะสงฆ์จังหวัดชลบุรีจึงเห็นความสำคัญของการศึกษาธรรม โดยการให้ความร่วมมือจัดการเรียนการสอนตามโรงเรียนต่างๆ เพื่อโครงการฝึกอบรมการเรียนรู้ได้มีความรู้ทางหลักพุทธศาสนาเพิ่มขึ้นจะได้นำไปปฏิบัติได้ถูกต้อง เป็นหน้าที่ของชาวพุทธที่ดี โดยความเป็นมาของการจัดการศึกษาแผนกธรรมศึกษานั้นเดิมมีการจัดการพระเณร เข้าไปสอนตามสถานศึกษาต่างๆ เพื่อให้ความรู้ธรรมะต่างๆ แต่ปัจจุบันได้มีการส่งพระเณรเข้าไปทำการสอนเกือบทุกสถานศึกษา เพื่อให้ความรู้ในด้านธรรมะและมีการจัดให้มีการวัดผลการเรียนการสอนจึงได้มีการสอบวัดผลแผนกธรรมศึกษาขึ้น^{๑๕๔}

^{๑๕๐} สัมภาษณ์ พระครูวิฑูรย์ภินันท์ (ชัยณรงค์ โกวิท). เจ้าคณะอำเภอพานทอง เจ้าอาวาสวัดโป่งตามูข จังหวัดชลบุรี, ๒๘ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๑๕๑} สัมภาษณ์ พระครูสุวรรณรัตนวัฒน์ (ชาญณรงค์ อภิชาติ). เจ้าอาวาสวัดเกษตรสุวรรณ จังหวัดชลบุรี ๒๑ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๑๕๒} สัมภาษณ์ พระครูพิมลกิจจานุวัตร (ประทีป ปญญาโร). รองเจ้าคณะอำเภอบ้านบึง เจ้าอาวาสวัดกุ่มพืธาร จังหวัดชลบุรี, ๘ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๑๕๓} สัมภาษณ์ พระมงคลโมลี วิ. (สมบุญ โสภโณ). ที่ปรึกษาเจ้าคณะตำบลหมอนนาง เจ้าอาวาสวัดทุ่งเหียง จังหวัดชลบุรี, ๒๕ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๑๕๔} สัมภาษณ์ พระครูขันตสสารวิสิฐ (มงกุฎ อาภากร). เจ้าอาวาสวัดเขาชะอาง จังหวัดชลบุรี, ๒๒ สิงหาคม ๒๕๖๑.

๗. การจัดการเรียนการสอนแบบเดิมโดยการส่งพระไปสอนตามสถานศึกษาต่างๆ มีการเรียนมาเป็นระยะๆ แต่ยังไม่ค่อยแพร่หลายมากนักยังไม่มีกระบวนการจัดการสอบและวัดผลในปัจจุบันพอมีการเรียนการสอนมากขึ้นจึงได้จัดให้มีการจัดสอบและประเมินผลการศึกษา ก็ได้จัดส่งให้นักเรียนได้เข้ามาสอบวัดผลที่มีการจัดสอบจึงเรียกว่าการสอบธรรมศึกษาบางสำนักบางวัดที่จัดการเรียนการสอนอย่างจริงจัง ครูผู้สอนก็ยังมีไม่คอยมากเหมือนกับในปัจจุบัน คณะสงฆ์จังหวัดชลบุรีจึงมีนโยบายในการเผยแพร่เชิงรุก โดยให้พระออกไปสอนตามโรงเรียนมากขึ้น มีค่าตอบแทนเป็นนิยัตยัดให้กับผู้สอนให้การสนับสนุนนักเรียนวัดผลความรู้ในส่วนของ การสอบธรรมศึกษาจัดส่งให้นักเรียนได้เข้ามาสอบวัดผลที่เรียกว่าการสอบธรรมศึกษามากขึ้น^{๑๕๕}

๘. ปัจจุบันคณะสงฆ์จังหวัดชลบุรีมีนโยบายให้พระสังฆาธิการพัฒนาความรู้ความสามารถ และนำเอาความรู้ไปปฏิบัติหน้าที่การสอนได้อย่างถูกต้องเพราะพระสังฆาธิการเป็นที่ตั้งความศรัทธาของญาติโยมทั้งหลาย คณะสงฆ์จึงดำเนินการจัดการเรียนการสอนให้เป็นหลักสูตรที่ชัดเจนมีกระบวนการวัดผลที่มีขั้นตอน และวิธีการที่ดีมากขึ้น หน่วยงานภาครัฐ และภาคเอกชนให้ความสนใจ และให้การสนับสนุนมากขึ้นและกระทรวงศึกษาธิการยังมีนโยบายให้มีการสอบธรรมศึกษาที่ทุกสถาบันการศึกษาอีกด้วยโดยมุ่งเน้นต้องการให้เด็กมีความรู้เกี่ยวกับพุทธประวัติ และการดำรงตนเป็นคนดีเป็นพุทธศาสนิกชนที่ดี โดยนำพระพุทธศาสนาเข้ามาเป็นเครื่องมือในการกล่อมเกลาคิดใจ และให้ดำรงอยู่คู่กับการดำเนินชีวิตในสังคมไทยไปอย่างยาวนาน^{๑๕๖}

๔.๑.๘ พระปริยัติธรรมแผนกธรรมศึกษา ด้านหลักสูตร

๑. หลักสูตรเป็นหลักและหัวใจที่สำคัญอย่างยิ่งในการจัดการศึกษา การศึกษาจะประสบความสำเร็จไม่ได้ หากขาดหลักสูตรที่ดี หลักสูตรเป็นเหมือนเข็มทิศกำหนดทิศทางสำหรับครูเพื่อใช้เป็นแนว ทางในการจัดการเรียนการสอน ดังนั้นการเข้าใจหลักสูตรในประเด็นต่างๆ ที่เกี่ยวข้องจึงมีความสำคัญมาก “หลักสูตรจึงแผนการเรียนรู้ที่ประกอบด้วยจุดประสงค์และจุดหมายเฉพาะและการจัดเนื้อหาวิธีการจัดการเรียนการสอนและการประเมินผล” การจัดเนื้อหากิจกรรมและประมวลประสบการณ์ ในแต่ละโปรแกรมการศึกษา เพื่อให้ผู้เรียนมีการพัฒนาในด้านต่างๆ ตามจุดหมายที่กำหนดไว้ โครงการศึกษาที่จัดขึ้นสำหรับนักเรียนประถมศึกษาโดยมุ่งสร้างนักเรียนให้มีความรู้ คุณธรรมและจริยธรรม มีเจตคติที่ดีต่อตนเอง ต่อผู้อื่น ต่อสังคม และให้มีทักษะที่จำเป็นในการดำรงชีวิตตามสภาพของสังคมในขณะนั้นๆ^{๑๕๗}

๒. การศึกษาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาคนดังนั้นการจัดการศึกษาโดยมีหลักสูตรที่เหมาะสมทันต่อเหตุการณ์และการเปลี่ยนแปลงของสังคม สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีย่อมได้กำลังคนที่มีประสิทธิภาพ ที่ประกอบไปด้วยคุณธรรม จริยธรรม

^{๑๕๕} สัมภาษณ์ พระครูวิมลธรรมสถิต (โสน ฐานวโร). เจ้าอาวาสวัดหนองชันจันทนาราม จังหวัดชลบุรี, ๑๓ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๑๕๖} สัมภาษณ์ พระครูอุดมธรรมรส, ดร. (ชัยยุทธ อสิญาโณ). ที่ปรึกษาเจ้าคณะจังหวัดชลบุรี เจ้าอาวาสวัดนอก จังหวัดชลบุรี, ๓๑ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

^{๑๕๗} สัมภาษณ์ พระครูพิมลกิจจานุวัตร (ประทั้ง ปญญาวโร). รองเจ้าคณะอำเภอบ้านบึง เจ้าอาวาสวัดกุณทีธาร จังหวัดชลบุรี, ๘ สิงหาคม ๒๕๖๑.

ของศาสนาทำให้การพัฒนาสังคมและประเทศชาติเป็นไปอย่างได้ผลดียิ่ง หลักสูตรจะเป็นตัวกำหนด จุดมุ่งหมายการเรียนรู้ นั่นคือกำหนดจุดหมายปลายทางหรือลักษณะของผู้เรียน ที่จะเป็ผลผลิตของการศึกษา เช่น ผู้เรียนควรจะได้เรียนรู้อะไร มีทักษะอะไรตลอดทั้งบุคลิกภาพและเจตคติควรเป็นอย่างไร อย่างไรก็ตามหลักสูตรจะถูกกำหนดโดยเป้าหมายทางการศึกษาถึงจุดมุ่งหมายของการเรียนรู้ที่จะต้องเกิดขึ้นในระหว่างกระบวนการเรียนการสอนเพื่อให้บรรลุเป้าหมายตามที่หลักสูตรกำหนดไว้ หลักสูตรจึงเป็นเหมือนหางเสือที่คอยควบคุมการจัดการศึกษาให้ดำเนินไปในทิศทางที่กำหนดไว้ได้ตามที่ต้องการ หากจัดโครงสร้างหลักสูตรได้ดีเหมาะสมทันสมัยและสอดคล้องกับความสามารถของผู้เรียนได้มากการจัดการศึกษาย่อมจะบรรลุผลตามความมุ่งหมายที่ตั้งไว้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ^{๑๕๘}

๓. การเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมศึกษาจะเป็นการศึกษาทางด้านหลักธรรมและศาสนาเป็นหลัก แต่ถ้การเรียนการสอนเป็นไปอย่างเคร่งเครียด มุ่งเฉพาะทางด้านวิชาการอย่างเดียวย่อมไม่ได้ผล เพราะนักเรียนส่วนใหญ่ได้ศึกษาวิชาศาสนา และศีลธรรมในโรงเรียนตามปกติอยู่แล้ว ย่อมเกิดความเบื่อหน่าย ดังนั้นการให้นักเรียนได้มีการเรียนด้วยกิจกรรมต่างๆ ย่อมเป็นสิ่งดึงดูดใจให้นักเรียนสนใจและศึกษาวิชาศาสนา และศีลธรรมด้วยความสนุกและเกิดผลดี เป็นการพัฒนาศานทายาห์ให้มีคุณภาพทั้งนี้ถือว่าเป็นกิจกรรมสงฆ์ส่วนหนึ่งที่สำคัญยิ่งในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศไทยมาตั้งแต่ครั้งอดีตถึงปัจจุบัน^{๑๕๙}

ตารางที่ ๔.๑๑ สรุป แสดงความถี่ การสัมภาษณ์เชิงลึก พระปริยัติธรรมแผนกธรรมศึกษา ด้านหลักสูตร

สรุปประเด็นสำคัญ	ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ	
	จำนวน(รูป)	ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ
๑.นักธรรมสำหรับฆราวาสเรียกว่า“ธรรมศึกษา”	๔	๑๒,๑๔,๑,๓
๒.คุณค่าของการเรียนธรรมศึกษา	๒	๒๑,๑๕
๓.การเผยแพร่เชิงรุก	๒	๑๖,๓๐
๔.หลักสูตรเข้มทิศกำหนดทิศทาง	๓	๒๒,๑๗,๑๐

สรุปได้ว่า การจัดการศาสนศึกษาแผนกธรรมศึกษา หรือการจัดการศึกษาพระพุทธศาสนาที่มุ่งอนุเคราะห์ในส่วนคุณุหัตถ์และการเกื้อกูลแก่การศาสนศึกษาของนักศึกษาในสถาบันการศึกษาต่างๆ ดังกล่าวนั้น นับว่าเป็นงานที่พระสงฆ์ได้มีโอกาช่วยในการพัฒนาคุณภาพชีวิตหรือช่วยเหลือประชาชนเป็นงานสาธารณสงเคราะห์ที่สำคัญ และยังเป็นการพัฒนาสังคมตลอดถึงชาติบ้านเมือง และพระพุทธศาสนาอีกทางหนึ่งด้วย การศึกษาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาคนดังนั้นการจัดการศึกษาโดยมีหลักสูตรที่เหมาะสมทันต่อเหตุการณ์และการเปลี่ยนแปลงของสังคม สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีย่อมได้กำลังคนที่มีประสิทธิภาพที่ประกอบไปด้วยคุณธรรมจริยธรรมของศาสนา

^{๑๕๘} สัมภาษณ์ พระเทพชลธารมุนี (ประจวบ ปาสาธิโก). เจ้าคณะจังหวัดชลบุรี เจ้าอาวาสวัดบางพระวรวิหาร (พระอารามหลวง) จังหวัดชลบุรี, ๓๐ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

^{๑๕๙} สัมภาษณ์ พระมหาเจริญ จิรวิฑูโฒ. เจ้าคณะอำเภอบ้านบึง เจ้าอาวาสวัดเขาถ้ำ จังหวัดชลบุรี, ๓๑ สิงหาคม ๒๕๖๑.

ทำให้การพัฒนาสังคมและประเทศชาติเป็นไปอย่างได้ผลดียิ่ง จุดมุ่งหมายการเรียนรู้ นั้นคือกำหนดจุดหมายปลายทางของผู้เรียน ที่จะเป็ผลผลิตของการศึกษาเป้าหมายทางการศึกษา

๔.๑.๙ พระปริยัติธรรมแผนกธรรมศึกษา ด้านครูผู้สอน

๑. ด้านครูผู้สอน และการเรียนการสอนมีความสัมพันธ์กัน เพราะการสอนและการเรียนเป็นกระบวนการที่เกี่ยวข้องกัน ครูผู้สอนเป็นการตั้งใจกระทำให้เกิดการเรียนรู้ และการสอนที่ดีย่อมทำให้เกิดการเรียนรู้ได้ดี ผู้สอนเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ ผู้สอนที่สอนอย่างมีหลักการมีความรู้และมีทักษะจะช่วยให้ผู้เรียนเรียนอย่างมีความหมายมีคุณค่าเป็นการประหยัดเวลาและป้องกันการสูญเปล่า เพราะฉะนั้นผู้สอนจึงควรมีความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับการเรียนการสอน^{๑๖๐}

๒. ครูผู้สอนถือว่าเป็นกระบวนการที่มีความสำคัญมากที่สุด กระบวนการอย่างอื่นเป็นงานที่ส่งเสริมและสนับสนุนให้การเรียนการสอนมีคุณภาพและอำนวยความสะดวกให้กับการเรียนการสอน ครูผู้สอนจึงถือว่าเป็นภารกิจหลักของการจัดการศึกษาผลงานด้านวิชาการเป็นตัวชี้ให้เห็นถึงมาตรฐานและคุณภาพของสถานศึกษา^{๑๖๑}

๓. การจัดการศึกษาให้บรรลุผลตามวัตถุประสงค์จัดครูสอนให้ตรงกับวิชาที่ผู้สอนมีความถนัดในด้านกิจกรรมการเรียนการสอนย่อมมีเป้าหมายให้ผู้เรียนเกิดผลสัมฤทธิ์ตามจุดประสงค์ที่กำหนดไว้ให้ผู้เรียนจะบรรลุผลได้มากน้อยเพียงใด ขึ้นอยู่กับด้านกิจกรรมการเรียนการสอนของครูผู้สอนเป็นประการสำคัญ^{๑๖๒}

๔. กิจกรรมการเรียนการสอนมีหลายรูปแบบและวิธีการครูผู้สอนจำเป็นต้องมีความรู้ความเข้าใจจึงจะจัดกิจกรรมได้ถูกต้องเหมาะสม ซึ่งจะให้ประโยชน์แก่ผู้เรียนอย่างแท้จริง ทุกสิ่งทุกอย่างที่กระทำขึ้นเพื่อให้การเรียนการสอนในครั้งนั้นๆ ได้ผลดีการสอนของครูเป็นไปอย่างมีความหมายนักเรียนได้ทั้งความรู้และความสนุกสนานเพลิดเพลินกับกิจกรรมการเรียนการสอน^{๑๖๓}

๕. ทุกสิ่งทุกอย่างที่จัดขึ้นจากความร่วมมือระหว่างครูผู้สอน และผู้เรียน เพื่อให้การเรียนการสอนดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ น่าสนใจและผู้เรียนเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมตามจุดมุ่งหมายที่กำหนดโดยทั้งครูผู้สอนและนักเรียนร่วมกันดำเนินการต่างๆ เช่น ค้นคว้า อภิปราย การบรรยาย การอบรม การสาธิต การจัดนิทรรศการและการศึกษานอกสถานที่ ฯลฯ กระบวนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตามจุดหมายของหลักสูตร จำต้องเป็นกิจกรรมและประสบการณ์ที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้มีส่วนร่วมในการเรียนรู้^{๑๖๔}

^{๑๖๐} สัมภาษณ์ พระครูสิทธิธรรมานุวัตร (ประโยชน์ ธรรมโว). เจ้าคณะอำเภอพนสนธิคม เจ้าอาวาสวัดหลวงพรหมवास จังหวัดชลบุรี, ๒๙ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

^{๑๖๑} สัมภาษณ์ พระมหาณรงค์ อุตโตโร. เจ้าอาวาสวัดทับเจริญ จังหวัดชลบุรี, ๑๔ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๑๖๒} สัมภาษณ์ พระมหาภูวนาถ อากาศโร. รองเจ้าคณะอำเภอบ่อทอง เจ้าอาวาสวัดคลองมือไทร จังหวัดชลบุรี, ๒๘ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๑๖๓} สัมภาษณ์ พระครูพิพิธกิจจารักษ์ (สนัด ขนดีโก). เจ้าคณะอำเภอบางละมุง เจ้าอาวาสวัดหนองปรือ จังหวัดชลบุรี, ๒๔ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๑๖๔} สัมภาษณ์ พระครูสุวรรณรัตนวัฒน์ (ชาญณรงค์ อภิชาติ). เจ้าอาวาสวัดเกษตรสุวรรณ จังหวัดชลบุรี, ๒๑ สิงหาคม ๒๕๖๑.

๖. ครูผู้สอนมีหน้าที่โดยตรงในการถ่ายทอดความรู้จากครูไปสู่ผู้เรียนดังนั้นวิธีการหรือการจัดกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการสอน เช่น การใช้สื่อการสอน การจัดกิจกรรมระหว่างสอนการทดสอบ เป็นต้น ผู้สอนจึงเป็นคำที่ครอบคลุมกิจกรรมในการเรียนรู้^{๑๖๕}

๗. ใช้ควบคู่กันไปเมื่อครูต้องการให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ อย่างไรก็ตามการครูผู้สอนในสถานศึกษามีได้หมายถึงการสอนในด้านทฤษฎี เนื้อหาวิชาเท่านั้น แต่รวมถึงทักษะคุณภาพที่ต้องการรวมทั้งความสามารถในการจัดการ ครูผู้สอนจำเป็นต้องให้ความช่วยเหลือแนะแนวผู้เรียนในด้านต่างๆ รวมทั้งการให้กำลังใจ ให้ความรักและความเอาใจใส่ ในกิจกรรมการสอน ให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ที่กำหนดขึ้นเพื่อนำผู้เรียนไปสู่เป้าหมาย^{๑๖๖}

๘. จุดประสงค์ของการสอนที่กำหนดการออกแบบกิจกรรมการสอนที่เหมาะสมสอดคล้องกับจุดประสงค์การเรียนรู้เนื้อหา และสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ด้านต่างๆ จึงเป็นความสามารถและทักษะของผู้สอนอย่างมีอาชีพในการจัดการสอนที่มีประสิทธิภาพ ดังนั้นครูผู้สอนจึงเป็นกระบวนการสร้างการเรียนรู้เพื่อเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม^{๑๖๗}

ตารางที่ ๔.๑๒ สรุป แสดงความถี่ การสัมภาษณ์เชิงลึก พระปริยัติธรรมแผนกธรรมศึกษา ด้านครูผู้สอน

สรุปประเด็นสำคัญ	ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ	
	จำนวน(รูป)	ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ
๑.ครูผู้สอนและการเรียนการสอนมีความสัมพันธ์กันเป็นกระบวนการที่เกี่ยวข้อง การสอนที่ดียอมทำให้เกิดการเรียนรู้ได้ดี	๕	๑๔,๑,๘,๑๒,๑๐
๒.ครูผู้สอนมีความรู้ความเข้าใจจึงจะจัดกิจกรรมการสอนได้ถูกต้องเหมาะสม	๕	๑,๘,๑๒,๔,๑๙
๓.ครูผู้สอนมีหน้าที่โดยตรงในการถ่ายทอดความรู้จากครูไปสู่ผู้เรียน	๕	๑๔,๑,๘,๑๒,๑๐
๔.ครูผู้สอนต้องให้ความช่วยเหลือแนะแนวผู้เรียนในด้านต่างๆ รวมทั้งการให้กำลังใจผู้เรียน	๕	๔,๑๙,๘,๑๒,๒๑

สรุป ครูผู้สอน เป็นกระบวนการหรือกิจกรรมใดๆ ที่จัดขึ้นในระหว่างการสอน ด้วยวิธีการที่เหมาะสม เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมให้ไปในทิศทางที่เหมาะสมด้านพุทธิพิสัย จิตพิสัย และทักษะพิสัย ทั้งนี้มีขั้นตอนในการจัดการสอนคือ การกำหนดวัตถุประสงค์การ

^{๑๖๕} สัมภาษณ์ พระครูสีฐานุโลมคุณ (ปฐม กิตติภทฺโท). เจ้าอาวาสวัดเนินสี่ จังหวัดชลบุรี, ๓๐ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

^{๑๖๖} สัมภาษณ์ พระครูวิบูลย์ปริยัติกิจ (สังขิต จนทปญโญ). เจ้าคณะอำเภอสรีราชา เจ้าอาวาสวัดพิบูล สันทรธรรม จังหวัดชลบุรี, ๓๑ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

^{๑๖๗} สัมภาษณ์ พระมหาคมสันต์ ชินวโร. เจ้าคณะอำเภอกะฉังนทร์ เจ้าอาวาสบ่อทองราษฎร์บำรุง จังหวัดชลบุรี, ๒ สิงหาคม ๒๕๖๑.

สอน การกำหนดวิธีสอน และการประเมินการสอน การจัดกิจกรรมการสอนควรจัดให้สอดคล้องกับ เนื้อหาวิชาที่กำหนดไว้ ทั้งภาคทฤษฎี และภาคปฏิบัติ เพื่อให้ผู้เรียนได้เกิดการเรียนรู้ตามจุดหมาย ของหลักสูตร

๔.๑.๑๐ พระปริยัติธรรมแผนกธรรมศึกษา ด้านกระบวนการเรียนการสอน

๑. กระบวนการเรียนการสอน มีความสำคัญต่อการเรียนรู้ของผู้เรียน เช่นช่วยสร้างความ สนใจของผู้เรียน ทำให้บทเรียนมีความหมายต่อการเรียนรู้ เป็นการส่งเสริมให้ผู้เรียนได้แสดงออกถึง ความสามารถ ความถนัดและความสนใจ ช่วยส่งเสริมความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ให้ผู้เรียนแต่ละคน ส่งเสริมความเจริญ งอกงามและพัฒนาการด้านต่างๆ ของผู้เรียน^{๑๖๘}

๒. กระบวนการเรียนการสอนมีความสำคัญต่อการเรียนรู้ของผู้เรียน เช่นกิจกรรมจะช่วย ให้ผู้เรียนเกิดความรู้ความเข้าใจในบทเรียน และยังช่วยสร้างความสนใจของผู้เรียน ช่วยปลูกฝังและ ส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ ความรับผิดชอบต่อตนเองและสังคม ช่วยให้ผู้เรียนประสบความสำเร็จ^{๑๖๙}

๓. แสดงให้เห็นความแตกต่างระหว่างบุคคลช่วยให้ผู้เรียนขยายความรู้และ ประสบการณ์ ให้กว้างขวางขึ้นรวมทั้งส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดความซาบซึ้งในเรื่องต่างๆ ปลูกฝังความรับผิดชอบส่งเสริม ทักษะและปลูกฝังเจตคติที่ดีส่งเสริมความงอกงาม พัฒนาการของผู้เรียนและให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จัดการ ทำงานเป็นกลุ่ม มีการเคลื่อนไหวรู้สึกสนุกสนานทำให้ไม่เบื่อหน่ายต่อการเรียน^{๑๗๐}

๔. ลักษณะกิจกรรมกระบวนการเรียนการสอนที่มีประสิทธิภาพ ควรมีลักษณะสอดคล้อง กับ จุดประสงค์การเรียนรู้และเนื้อหา กิจกรรมการเรียนการสอนจะต้องสะท้อนจุดประสงค์การเรียนรู้ ที่กำหนดทุกข้อโดยกิจกรรมจะต้องสร้างมโนทัศน์ในสาระการเรียนรู้ หรือเนื้อหาที่กำหนดอย่างชัดเจน ครบถ้วนและทันสมัย^{๑๗๑}

๖. กระบวนการที่สำคัญทำให้ผู้เรียน เกิดกิจกรรมการเรียนการสอนควรเป็นกิจกรรมที่ฝึก ให้ผู้เรียนได้พัฒนาทักษะกระบวนการที่สำคัญ เหมาะสมกับธรรมชาติและวัยของผู้เรียน ครูผู้สอน จะต้องคัดเลือกกิจกรรมการเรียนการสอนที่เหมาะสมกับธรรมชาติ วัย ความสามารถและความสนใจ ของผู้เรียน^{๑๗๒}

^{๑๖๘} สัมภาษณ์ พระปัญญารัตนภรณ์ (อนันต์ ธรรมโชโต). รองเจ้าคณะจังหวัดชลบุรี วัดชัยมงคล (พระ อารามหลวง) เมืองพัทยาใต้ จังหวัดชลบุรี, ๓๑ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๑๖๙} สัมภาษณ์ พระครูสิทธิธรรมานุวัตร (ประโยชน์ ธรรมวโร). เจ้าคณะอำเภอนนทบุรี เจ้าอาวาส วัดหลวงพรหมวาส จังหวัดชลบุรี, ๒๙ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

^{๑๗๐} สัมภาษณ์ พระครูอุดมพัฒนาการ (วันชัย วชิรญาโณ). เจ้าคณะตำบลธาตุทอง เจ้าอาวาสวัดธาตุทอง จังหวัดชลบุรี, ๑ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๑๗๑} สัมภาษณ์ พระมงคลโมลี วิ. (สมบุญ โสภโณ). ที่ปรึกษาเจ้าคณะตำบลหมอนนาง เจ้าอาวาสวัดทุ่งเหียง จังหวัดชลบุรี, ๒๕ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๑๗๒} สัมภาษณ์ พระครูวิฑูรย์ภินันท์ (ชัยณรงค์ โกวิท). เจ้าคณะอำเภอนนทบุรี เจ้าอาวาสวัดโป่งตามุข จังหวัดชลบุรี, ๒๘ สิงหาคม ๒๕๖๑.

๗. ความแตกต่างระหว่างบุคคลของผู้เรียนให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมในโรงเรียนและชีวิตจริงควรออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับสภาพของห้องเรียน โรงเรียนและใช้ประโยชน์จากสิ่งที่มีอยู่แล้วให้มากที่สุด เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางการจัดกิจกรรม การเรียนการสอน^{๑๗๓}

๘. เป็นกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้เข้าร่วมในกิจกรรมการเรียนการสอนอย่างทั่วถึงและมากที่สุดเท่าที่จะทำได้ การที่ผู้เรียนมีบทบาทเป็นผู้กระทำในการดำเนินกิจกรรมการเรียนรู้จะช่วยให้ผู้เรียนเกิดความพร้อม และกระตือรือร้นที่จะเรียนอย่างมีชีวิตชีวา^{๑๗๔}

๙. ลักษณะการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ควรคำนึงถึงพื้นฐานความแตกต่างของผู้เรียน โดยยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลางของการเรียนรู้ สนับสนุนให้ผู้เรียนทุกคนได้พัฒนาตามศักยภาพมีวิธีการเรียนการสอนที่หลากหลายสนับสนุนให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ค้นพบและแก้ปัญหาด้วยตนเอง^{๑๗๕}

๑๐. ครูผู้สอนคอยช่วยเหลือแนะนำให้ผู้เรียนประสบผลสำเร็จในการเรียน สนับสนุนให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากสถานการณ์ที่มีความหมายทั้งในและนอกห้องเรียนสนองความต้องการของผู้เรียนโดยสานต่อจากพื้นฐานความรู้เดิม และพื้นฐานทางวัฒนธรรมของผู้เรียน ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากปัญหาจริง ประสบการณ์จริง^{๑๗๖}

๑๑. ลักษณะของการบูรณาการให้สอดคล้องกับความเป็นอยู่และชีวิตประจำวันสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้ ฝึกให้ผู้เรียนรู้จักใคร่ครวญไตร่ตรองด้วยตนเองมุ่งเน้นให้มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและการทำงานร่วมกับผู้อื่นมีการสอดแทรกคุณธรรมจริยธรรมในกระบวนการเรียนการสอนโดยมีครูผู้สอนเป็นแบบอย่างที่ดีที่พึงประสงค์ในการจัดการเรียนการสอนเน้นการจัดการเรียนการสอนเพื่อการเรียนรู้ที่แท้จริง ผู้สอนสามารถคิดและแสวงหาวิธีการนวัตกรรมเพื่อให้การเรียนการสอนเป็นไปตามทิศทางที่กำหนดก็จะทำให้ผู้เรียนเกิดคุณลักษณะที่ต้องการได้^{๑๗๗}

^{๑๗๓} สัมภาษณ์ พระครูพิมลกิจจานุวัตร (ประทั้ง ปญญาโร). รองเจ้าคณะอำเภอบ้านบึง เจ้าอาวาสวัดกุณทีธาร จังหวัดชลบุรี, ๘ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๑๗๔} สัมภาษณ์ พระมหาณรงค์ อุตตโร. เจ้าอาวาสวัดทับเจริญ จังหวัดชลบุรี, ๑๔ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๑๗๕} สัมภาษณ์ พระครูวิมลธรรมสถิต (โสน ฐานวโร). เจ้าอาวาสวัดหนองชันจันทนาราม จังหวัดชลบุรี, ๑๓ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๑๗๖} สัมภาษณ์ พระครูพิพิธศาสนการ (บุญเหลือ ปญญาโร). เจ้าอาวาสวัดเขาช่องลม จังหวัดชลบุรี, ๙ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๑๗๗} สัมภาษณ์ พระมหาวิเชียร กนตสีโล. เจ้าคณะอำเภอบ่อทอง เจ้าอาวาสวัดอมพนมวนาราม จังหวัดชลบุรี, ๒๘ สิงหาคม ๒๕๖๑.

ตารางที่ ๔.๑๓ สรุป แสดงความถี่ การสัมภาษณ์เชิงลึก พระปริยัติธรรมแผนกธรรมศึกษา ด้านกระบวนการเรียนการสอน

สรุปประเด็นสำคัญ	ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ	
	จำนวน(รูป)	ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ
๑.กระบวนการเรียนการสอนมีความสำคัญต่อการเรียนรู้ของผู้เรียน ช่วยสร้างความสนใจของผู้เรียน	๕	๓,๑๖,๒๓,๙,๕
๒.การเรียนการสอนที่มีประสิทธิภาพ มีลักษณะสอดคล้องกับจุดประสงค์การเรียนรู้	๕	๒,๔,๑๕,๑๖,๒๓
๓.เป็นกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้เข้าร่วมในกิจกรรมการเรียนการสอนอย่างทั่วถึง	๕	๔,๑๕,๑๖,๓,๑๔
๔.กระบวนการเรียนการสอนยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลางของการเรียนรู้	๕	๓,๙,๕,๒๐,๒๓

สรุป การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนมีความสำคัญยิ่งต่อการเรียนรู้ของผู้เรียน การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่ดีเป็นสิ่งสร้างความสนใจให้ผู้เรียนให้เกิดการเรียนรู้ ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้แสดงออกถึงความสามารถ ความถนัด ความสนใจ ขยายความรู้ และประสบการณ์การทำงานร่วมกับผู้อื่นซึ่งก่อให้เกิดคุณลักษณะความสามัคคีในหมู่คณะ รวมทั้งส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดความซาบซึ้งความงามในเรื่องต่างๆ การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่ดี ควรคำนึงถึงความสอดคล้องกับหลักสูตรและจุดมุ่งหมายของการเรียนรู้ เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้เข้าร่วมในกิจกรรมการเรียนการสอนอย่างทั่วถึงขณะเดียวกันก็ต้องสนองความแตกต่างระหว่างบุคคลของผู้เรียนด้วย นอกจากนี้การบูรณาการกิจกรรมการเรียนการสอนทั้งด้านเนื้อหาและกระบวนการเป็นลักษณะที่ดีอีกประการหนึ่งด้วย

๔.๑.๑๑ พระปริยัติธรรมแผนกธรรมศึกษา ด้านสื่ออุปกรณ์การสอน

๑. สื่ออุปกรณ์การสอนเป็นสิ่งสำคัญในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้บรรลุเป้าหมายตามที่กำหนดไว้ในหลักสูตรจำเป็นจะต้องอาศัยสื่อการเรียนการสอน หรือ วัสดุและอุปกรณ์การสอนหลายๆ อย่างนำมาใช้ประกอบการเรียนการสอน และการจัดกิจกรรมการเรียนรู้อื่นๆ จึงทำให้สื่อการเรียนการสอนมีบทบาทสำคัญต่อการเรียนรู้ของผู้เรียนธรรมศึกษา^{๑๗๘}

๒. สื่อการสอนเป็นการกระตุ้นความสนใจต่อสิ่งที่เรียนเป็นเครื่องมือช่วยให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากการปฏิบัติกิจกรรมจริงทำให้ได้รับประสบการณ์ที่เป็นรูปธรรมเป็นต้นแบบสำหรับการเรียนรู้เป็นกระบวนการหรือความคิดรวบยอดที่สร้างบรรยากาศความเป็นกันเองในรูปของกิจกรรมต่างๆ สร้างสภาพการณ์ที่เปิดกว้างต่อการเรียนรู้ของผู้เรียนและพระภิกษุผู้สอนธรรมศึกษาได้มากยิ่งขึ้น^{๑๗๙}

^{๑๗๘} สัมภาษณ์ พระครูถาวรศุภกิจ (ประเสริฐ จิระมโม). เจ้าอาวาสวัดหนองเกตู จังหวัดชลบุรี, ๑ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๑๗๙} สัมภาษณ์ พระเทพชลธารมณี (ประจวบ ปาสาธิโก). เจ้าคณะจังหวัดชลบุรี เจ้าอาวาสวัดบางพระวรวิหาร (พระอารามหลวง) จังหวัดชลบุรี, ๓๐ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

๓. สื่ออุปกรณ์การสอน เป็นสิ่งที่ช่วยให้ครูและนักเรียนปฏิบัติกิจกรรมการเรียนการสอน ได้สะดวกยิ่งขึ้นเป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่จะช่วยให้การเรียนการสอนดำเนินไปด้วยดีและบรรลุ คุณภาพตามเป้าหมายที่กำหนด สื่อการเรียน คือ อุปกรณ์ต่างๆ ที่ช่วยให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจ^{๑๘๐}

๔. ทักษะในการเรียนและเจตคติที่ดีตามที่ต้องการได้แก่หนังสือ แผนภูมิ เอกสาร รูปภาพ สไลด์ เทปและเครื่องมือต่างๆ ที่ใช้เพื่อถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์ อาจได้จากผู้สอนหรือแหล่ง ความรู้อื่นๆ ไปยังผู้เรียนนั่นเอง^{๑๘๑}

๕. แหล่งความรู้อื่นๆ ก็อาจจะหมายถึงวิทยากร หรือบุคลากรในชุมชนผู้ทรงคุณวุฒิใน ด้านนั้นๆ ดังนั้นสื่อการเรียนการสอนจึงหมายถึงสิ่งต่างๆ ที่ใช้เป็นตัวกลางในกระบวนการเรียน การสอนเพื่อช่วย ให้การเรียนการสอนมีประสิทธิภาพในการถ่ายทอดเรื่องราวข่าวสาร^{๑๘๒}

๖. ความรู้ เหตุการณ์ แนวความคิดและวิธีการมาเป็นตัวกลางในการให้การศึกษาให้ ความรู้แก่ผู้เรียนตามสถานการณ์นั้นๆ ดังนั้น สื่อ (Media) จึงเป็นตัวกลางเป็นช่องทางจากผู้ส่งไปสู่ ผู้รับให้เข้าใจตรงกัน ส่วนสื่อการศึกษา (Education Media) ก็คือ อุปกรณ์ วัสดุ และวิธีการที่ใช้เป็น ตัวกลางในกระบวนการเรียนการสอนให้การเรียนการสอนบรรลุจุดมุ่งหมายอย่างมีประสิทธิภาพ^{๑๘๓}

๗. สื่ออุปกรณ์การสอนเปรียบเสมือนพาหนะที่ช่วยให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาความรู้ ทักษะ และเจตคติให้บรรลุผลตามจุดประสงค์การเรียนการสอนตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตร เป็นตัวกลางที่ ใช้เป็นเครื่องมือหรือช่องทางสำหรับทำให้การสอนของครูผู้สอนส่งไปถึงผู้เรียน ทำให้ผู้เรียนเกิดการ เรียนรู้ตามวัตถุประสงค์หรือจุดมุ่งหมายที่ครูผู้สอนวางไว้ได้เป็นอย่างดี^{๑๘๔}

ตารางที่ ๔.๑๔ สรุป แสดงความถี่ การสัมภาษณ์เชิงลึก พระปริยัติธรรมแผนกธรรมศึกษา ด้านสื่อ อุปกรณ์การสอน

สรุปประเด็นสำคัญ	ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ	
	จำนวน(รูป)	ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ
๑.สื่ออุปกรณ์การสอนสิ่งสำคัญในการจัดกิจกรรมการเรียน การสอนให้บรรลุเป้าหมาย	๕	๒๕,๑,๓๒,๗,๒๗
๒.สื่อการสอนเป็นการกระตุ้นความสนใจต่อสิ่งที่เรียนเป็น เครื่องมือช่วยให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากการปฏิบัติกิจกรรมจริง	๖	๕,๑๔,๒๗,๒๕,๑,๓

^{๑๘๐} สัมภาษณ์ พระมหาคมสันต์ ชินวโร. เจ้าคณะอำเภอเกาะจันทร์ เจ้าอาวาสบ่อทองราษฎร์บำรุง จังหวัดชลบุรี, ๒ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๑๘๑} สัมภาษณ์ พระครูพิมลกิจจานุวัตร (ประທัง ปญญาวโร). รองเจ้าคณะอำเภอบ้านบึง เจ้าอาวาสวัด กุณทีธาร จังหวัดชลบุรี, ๘ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๑๘๒} สัมภาษณ์ พระครูวิสารทสุตากร (รัตนะ อุตตสาโร). เจ้าอาวาสวัดช่องแสมสาร จังหวัดชลบุรี, ๓๐ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

^{๑๘๓} สัมภาษณ์ พระมหามงคล ปุณฺณมงคลโ. เลขาธิการเจ้าคณะอำเภอบ่อทอง เจ้าอาวาสวัดหลุม มะนาว จังหวัดชลบุรี, ๒๘ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๑๘๔} สัมภาษณ์ พระครูพิศาลประชานุกิจ (ดำรง จุกวโร). เจ้าคณะอำเภอหนองใหญ่ เจ้าอาวาสวัด หนองใหญ่ศิริธรรม จังหวัดชลบุรี, ๓๐ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

ตารางที่ ๔.๑๔ สรุป แสดงความถี่ การสัมภาษณ์เชิงลึก พระปริยัติธรรมแผนกธรรมศึกษา ด้านสื่อ
อุปกรณ์การสอน (ต่อ)

สรุปประเด็นสำคัญ	ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ	
	จำนวน(รูป)	ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ
๓.สื่ออุปกรณ์การสอนตัวกลางในกระบวนการเรียนการสอน	๔	๒๑,๗,๒๗,๒๕
๔.สื่ออุปกรณ์การสอนเปรียบเสมือนพาหนะที่ช่วยให้ผู้เรียน สามารถพัฒนาความรู้ ทักษะ ให้บรรลุผลตามจุดประสงค์ การเรียนการสอนของหลักสูตร	๔	๕,๑๔,๗,๓๒

สรุป สื่ออุปกรณ์การสอน คือช่องทาง เครื่องมือ หรือตัวกลางที่ใช้ถ่ายทอดเรื่องราวที่เป็น
ความรู้ ประสบการณ์ไปสู่ผู้เรียนโดยผ่านวัสดุ อุปกรณ์ วิธีการต่างๆ หรือแม้แต่ตัวบุคคลเช่นวิทยากร
ที่ใช้เป็นตัวกลางในกระบวนการเรียนการสอนเพื่อช่วยให้การจัดการเรียนการสอนได้บรรลุจุดมุ่งหมาย
อย่างมีประสิทธิภาพ การทำให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจความหมายของบทเรียนได้ตรงตามที่ครูผู้สอน
ต้องการ ไม่ว่าจะสื่อการสอนนั้นจะอยู่ในรูปแบบใดก็ตาม ก็ถือได้ว่าเป็นทรัพยากรที่อำนวยความสะดวก
ในการเรียนการสอนได้ทั้งสิ้น

๔.๑.๑๒ พระปริยัติธรรมแผนกธรรมศึกษา ด้านวัดผลและประเมินผล

๑. การวัดและประเมินผล เป็นขั้นตอนสำคัญอันหนึ่งของกระบวนการเรียนการสอนครูผู้
สอนจะทราบว่านักเรียนเกิดการเรียนรู้และเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม^{๑๕๕}

๒. โดยวิธีการวัดผลและประเมินผลนี้เอง ดังนั้นนอกเหนือจากครูผู้สอนจะมีความรู้ด้าน
เนื้อหาและวิธีการสอนแล้วจะต้องมีความรู้ด้านการวัดและประเมินผล การวัดผล (Measurement)
คือ การใช้เครื่องมืออย่างใดอย่างหนึ่งในการค้นหา^{๑๕๖}

๓. การตรวจสอบเพื่อให้ได้ข้อมูลเป็นปริมาณมีความหมายแทนพฤติกรรมหรือคุณลักษณะ
อย่างใดอย่างหนึ่ง การวัดผลและประเมินผลมีประโยชน์ในด้านการเรียนการสอน^{๑๕๗}

๔. เป็นประโยชน์ต่อผู้เรียนโดยทำให้ระดับความสามารถในแต่ละด้านของตนช่วยในการ
เลือกโปรแกรมวิชาเรียนได้รับการซ่อมเสริมในข้อบกพร่องต่างๆ^{๑๕๘}

^{๑๕๕} สัมภาษณ์ พระครูทศนีย์คุณากร (วรณะ ตนติปาโล). เจ้าคณะอำเภอสัตหีบ เจ้าอาวาสวัดสัต
หีบ จังหวัดชลบุรี, ๓๐ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

^{๑๕๖} สัมภาษณ์ พระครูบรรพตพัฒนโสภณ (สุนทร จตตาวีโล). เจ้าอาวาสวัดบ้านไร่ จังหวัดชลบุรี, ๒๘
สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๑๕๗} สัมภาษณ์ พระมหาภูวนาถ อากาศโร. รองเจ้าคณะอำเภอบ่อทอง เจ้าอาวาสวัดคลองมือไทร
จังหวัดชลบุรี, ๒๘ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๑๕๘} สัมภาษณ์ พระครูโกศลธรรมภักดิ์ (มานพ สิริภทฺโท). เจ้าอาวาสวัดคลองตาเพชร จังหวัดชลบุรี,
๒๒ สิงหาคม ๒๕๖๑.

๕. นอกจากนี้ยังเป็นประโยชน์ต่อครูผู้สอนโดยช่วยให้รู้พื้นฐานของนักเรียน อันจะนำไปสู่การกำหนดจุดเริ่มต้นของการสอนเลือกวิธีการสอนและกิจกรรมเป็นสิ่งจำเป็นในกระบวนการเรียนการสอน ทำให้ครูอาจารย์ทราบผลการสอนของตนเองและผลสำเร็จตามหลักสูตร^{๑๘๙}

๖. ประโยชน์ของการวัดผลและประเมินผลที่สำคัญนั้น คือการมุ่งนำผลการประเมินมาปรับปรุงและพัฒนาคุณภาพการศึกษา เพื่อประโยชน์ต่อผู้เรียน ทำให้เกิดการพัฒนาตนเองในแนวทางที่เหมาะสมยิ่งขึ้น โดยจากผลการประเมินความสามารถของตนเอง ทำให้เกิดแรงจูงใจในการเรียนเพิ่มขึ้นทำให้ทราบจุดมุ่งหมายในการเรียนชัดเจนยิ่งขึ้น และใช้เป็นข้อมูลในการตัดสินใจแก้ไขปัญหาในการพัฒนาและดำเนินงานให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น^{๑๙๐}

๗. ประโยชน์และความสำคัญของการวัดผลและประเมินผล ครูผู้สอนจะรู้ว่าการสอนบรรลุเป้าหมายหรือไม่เพียงใด รู้ถึงความสามารถในการเรียนรู้ของผู้เรียนแต่ละคน และสามารถนำผลจากการวัดผลและประเมินผลมาปรับปรุงการจัดการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้นได้^{๑๙๑}

๘. ผู้เรียนจะรู้ว่าตนเองมีจุดเด่นและข้อบกพร่องอย่างไร ควรปรับปรุงตนเองในด้านใดบ้าง ผู้บริหารจะได้ข้อมูลเพื่อตรวจสอบคุณภาพของการจัดการเรียนการสอน และนำมาใช้ในการปรับปรุงหลักสูตร^{๑๙๒}

๙. การจัดการเรียนการสอนภายในโรงเรียน การประเมินผลมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในการพัฒนาคุณภาพการศึกษา เพราะผลที่ได้จากการประเมิน จะนำมาใช้เป็นพื้นฐานในการตัดสินใจของผู้สอนผู้บริหารและผู้ที่เกี่ยวข้องในการปรับปรุงการเรียนการสอน^{๑๙๓}

๑๐. การแนะนำแบบเรียนการใช้สื่อการสอนตลอดจนระบบบริหารทั่วไปของโรงเรียน และยังเป็นประโยชน์ต่อตัวผู้เรียน อาจกล่าวได้ว่าการวัดผลประเมินผลมีประโยชน์ต่อตัวผู้สอน ผู้สอนจะได้ประโยชน์จากการวัดผลประเมินผลช่วยให้ผู้สอนทราบถึงระดับความสามารถของผู้เรียนว่าอยู่ในระดับการเรียนที่ดี หรือไม่ดีอย่างไร^{๑๙๔}

๑๑. การหาทางช่วยเหลือและสนับสนุนผู้เรียนให้บรรลุจุดประสงค์การเรียนรู้ ทำให้สามารถพัฒนาตนเองไปในแนวทางที่เหมาะสมเป็นประโยชน์ต่อตัวผู้เรียน ผู้เรียนจะได้รับประโยชน์

^{๑๘๙} สัมภาษณ์ พระมหาเจริญ จิรวิฑู. เจ้าคณะอำเภอบ้านบึง เจ้าอาวาสวัดเขาถ้ำ จังหวัดชลบุรี, ๓๑ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๑๙๐} สัมภาษณ์ พระมหาบุรี อธิปญโญ. รองเจ้าคณะอำเภอนนทบุรี เจ้าอาวาสวัดบ้านโนน จังหวัดชลบุรี, ๒๙ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๑๙๑} สัมภาษณ์ พระปลัดวัลลภ คุณวุฑู. เจ้าอาวาสวัดวังศรีรัตนาราม จังหวัดชลบุรี, ๑๐ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๑๙๒} สัมภาษณ์ พระครูอุดมธรรมรส, ดร. (ชัยยุทธ อธิญาโณ). ที่ปรึกษาเจ้าคณะจังหวัดชลบุรี เจ้าอาวาสวัดนอก จังหวัดชลบุรี, ๓๑ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

^{๑๙๓} สัมภาษณ์ พระครูสารัตถธรรมโกศล (เสมียน ขนดีโก). เจ้าอาวาสวัดทรงธรรม จังหวัดชลบุรี, ๑ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๑๙๔} สัมภาษณ์ พระครูไพจิตรพัฒนาการ (สมนึก อธิปญโญ). เจ้าอาวาสวัดเขาชก จังหวัดชลบุรี, ๑๐ สิงหาคม ๒๕๖๑.

จากการวัดผลประเมินผล เป็นการช่วยกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดความสนใจในการเรียนมากขึ้น เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาคุณภาพการศึกษาต่อไป^{๑๙๕}

ตารางที่ ๔.๑๕ สรุป แสดงความถี่ การสัมภาษณ์เชิงลึก พระปริยัติธรรมแผนกธรรมศึกษา ด้านวัดผล และประเมินผล

สรุปประเด็นสำคัญ	ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ	
	จำนวน(รูป)	ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ
๑.การวัดผลและประเมินผลเป็นขั้นตอนสำคัญของกระบวนการเรียนการสอนจะทำให้ทราบว่านักเรียนเกิดการเรียนรู้มากขึ้นเพียงใด	๕	๑๑,๗,๑๓,๑๘,๒๘
๒.เป็นประโยชน์ต่อครูผู้สอนช่วยให้รู้พื้นฐานของนักเรียน อันนำไปสู่การกำหนดจุดเริ่มต้นของการสอน	๔	๗,๑๓,๑๒,๒๘
๓.การวัดผลและประเมินผล จะเป็นพื้นฐานในการตัดสินใจของครูผู้สอน ผู้บริหาร และผู้ที่เกี่ยวข้องในการปรับปรุงการเรียนการสอน	๔	๗,๑๑,๑๔,๒๐
๔.การวัดผลและประเมินผล มีความสำคัญยิ่งในการพัฒนาคุณภาพการศึกษา ช่วยให้ผู้สอนทราบถึงระดับความสามารถของผู้เรียน	๕	๘,๑๔,๒๐,๑๓,๓๑

สรุป ประโยชน์ของการวัดผลและประเมินผล มี ๓ ประการ ดังนี้ ๑. ประโยชน์ต่อผู้เรียน ทำให้เกิดการพัฒนาตนเองในแนวทางที่เหมาะสมยิ่งขึ้น โดยผลจากผลการประเมินความสามารถของตนเองทำให้เกิดแรงจูงใจในการเรียนเพิ่มขึ้นทำให้ทราบจุดมุ่งหมายในการเรียนชัดเจนยิ่งขึ้น ๒. ผู้สอนจะรู้ว่าการสอนบรรลุเป้าหมายหรือไม่เพียงใด รู้ถึงความสามารถในการเรียนรู้ของผู้เรียนแต่ละคน และสามารถนำผลจากการวัดและประเมินผลมาปรับปรุงการจัดการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้นได้ ๓. ผู้บริหารสำนักเรียนจะได้ข้อมูลเพื่อตรวจสอบคุณภาพของการจัดการเรียนการสอนภายในโรงเรียนและนำมาใช้ในการปรับปรุงหลักสูตร และการจัดการเรียนการสอนให้ดียิ่งขึ้นไป

๔.๑.๑๓ พระปริยัติธรรมแผนกบาลี ด้านหลักสูตร

๑. รูปแบบการส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ใน ๕ ด้าน เป็นภาระหน้าที่ของเจ้าสำนักเรียนหรือเจ้าสำนักศาสนศึกษา ผู้บริหาร และครูผู้สอนที่จะต้องช่วยกันแสวงหาแนวทางในการส่งเสริมและยกระดับคุณภาพการเรียนการสอนบาลีให้สูงขึ้น เพื่อส่งเสริมมาตรฐานการเรียน

^{๑๙๕} สัมภาษณ์ พระครูขันตสสารวิสิฐ (มงกุฎ อาภากร). เจ้าอาวาสวัดเขาชะอาง จังหวัดชลบุรี, ๒๒ สิงหาคม ๒๕๖๑.

การสอนให้ดียิ่งขึ้นแผนการส่งเสริมหรือโครงการที่เกี่ยวข้องกับการเรียนการสอนเพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาผู้เรียนให้ได้เรียนรู้ในคำสอนของพระพุทธเจ้า^{๑๙๖}

๒. ตามที่สำนักเรียนได้กำหนดความมุ่งหมายไว้เพื่อให้เป็นผู้ทรงความรู้ และเป็นคนเก่งสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมภายใต้ร่มเงาของพระพุทธศาสนาได้อย่างมีความสุข^{๑๙๗}

๓. การศึกษาจะบรรลุตามเป้าหมายตามที่ตั้งไว้นั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องอาศัยการมีหลักสูตรที่ดีเหมาะสมหากขาดหลักสูตรที่ดีและเหมาะสมก็เป็นการยากที่จะจัดการศึกษาให้ประสบความสำเร็จได้^{๑๙๘}

๔. หลักสูตรจึงเป็นหัวใจสำคัญที่จะช่วยให้การจัดการศึกษาดำเนินไปข้างหน้าสู่เป้าหมายได้อย่างราบรื่น หลักสูตร ถือเป็นหัวใจของการศึกษาทุกระดับ ที่นำมาเป็นกรอบ และแนวทางในการจัดการเรียนการสอน จุดมุ่งหมายของหลักสูตรถือเป็นความจำเป็น และข้อบังคับที่ทุกส่วนของระบบการศึกษาต้องจัดดำเนินการให้เป็นไปตามจุดมุ่งหมายนั้น อีกนัยหนึ่งหลักสูตรนับเป็นแม่บทของการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์^{๑๙๙}

๕. การมีหลักสูตรของการศึกษาก็เหมือนกับการจัดการศึกษาที่มีทิศทางในการดำเนินการหลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีจึงถือว่าเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการศึกษาของคณะสงฆ์ไทย จึงสามารถเป็นเครื่องชี้ถึงความเจริญของทางการศึกษาพระพุทธศาสนาได้ในระดับหนึ่ง คือการพัฒนาบุคคลากรของพระพุทธศาสนาให้มีคุณภาพตามที่สังคมต้องการ^{๒๐๐}

๖. หลักสูตร เป็นสิ่งที่บ่งชี้ถึงคุณภาพของผลผลิตทางการศึกษานั้นว่าเป็นหัวใจยิ่งหลักของการศึกษาเพราะเป็นเครื่องกำหนดแนวทางในการศึกษา การศึกษาจะประสบความสำเร็จหรือไม่ขึ้นอยู่กับหลักสูตรตั้งนั้นในการจัดการศึกษาทุกระดับ หลักสูตรจึงเป็นโครงร่างในการกำหนดกรอบแนวทางการปฏิบัติที่จะนำไปสู่การเรียนรู้^{๒๐๑}

๗. ให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์ที่เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิต รวมทั้งเป็นแนวทางให้การศึกษา ให้ความรู้ การถ่ายทอดวัฒนธรรมการปลูกฝังเจตคติค่านิยมการสร้างเสริมความเจริญเติบโตความสมบูรณ์ทางร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา หรืออีกนัยหนึ่งก็คือการพัฒนานำผู้เรียนใน

^{๑๙๖} สัมภาษณ์ พระเทพชลธารมณี (ประจวบ ปาสาธิโก). เจ้าคณะจังหวัดชลบุรี เจ้าอาวาสวัดบางพระวรวิหาร (พระอารามหลวง) จังหวัดชลบุรี, ๓๐ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

^{๑๙๗} สัมภาษณ์ พระครูวิฑูรย์กนิษฐ์ (ชัยณรงค์ โกวิท). เจ้าคณะอำเภอบางพลี เจ้าอาวาสวัดโป่งตามูข จังหวัดชลบุรี, ๒๘ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๑๙๘} สัมภาษณ์ พระครูวิบูลย์ปริยัติกิจ (สังข์จิต จันทปญโญ). เจ้าคณะอำเภอสรีราชา เจ้าอาวาสวัดพิบูลสถิตธรรม จังหวัดชลบุรี, ๓๑ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

^{๑๙๙} สัมภาษณ์ พระมหาภูวนาท อากาศโร. รองเจ้าคณะอำเภอบ่อทอง เจ้าอาวาสวัดคลองมือไทร จังหวัดชลบุรี, ๒๘ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๒๐๐} สัมภาษณ์ พระครูอุดมพัฒนาการ (วันชัย วชิรญาโณ). เจ้าคณะตำบลธาตุทอง เจ้าอาวาสวัดธาตุทอง จังหวัดชลบุรี, ๑ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๒๐๑} สัมภาษณ์ พระครูพิพิธกิจจารักษ์ (สนัด ขนดีโก). เจ้าคณะอำเภอบางละมุง เจ้าอาวาสวัดหนองปรือ จังหวัดชลบุรี, ๒๔ สิงหาคม ๒๕๖๑.

ทุกๆ ด้านเพื่อให้ผู้เรียนได้พัฒนาไปในทิศทางที่สอดคล้องกับความมุ่งหมายทางการศึกษาที่กำหนด เพื่อสามารถนำความรู้เหล่านี้ไปใช้ในการจัดการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ^{๒๐๒}

๘. หลักสูตรประโยคบาลีสนามหลวงที่ใช้ในการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลีในปัจจุบัน เป็นหลักสูตรพื้นฐานจากการปรับปรุงหลักสูตรในสมัยรัชกาลที่ ๒ แม้ว่าหลังจากนั้นจะมีการปรับปรุงบ้างแต่ก็ไม่แตกต่างจากเดิม^{๒๐๓}

๙. เมื่อรวมทุกชั้นประโยคแล้วต้องใช้หนังสือตำราเรียน จำนวน ๘๐ เล่มเนื้อหาในรายวิชา แต่ละชั้นที่ผู้เรียนต้องเรียนต้องสอบ แบบเรียนที่ต้องเรียนรู้ตั้งแต่ประโยค ๑-๒ ถึงเปรียญธรรม ๙^{๒๐๔}

๑๐. หลักสูตรเฉพาะสำหรับการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี เรียกว่า หลักสูตรประโยคบาลีสนามหลวง แผนการเรียนหรือมวลประสบการณ์ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการจัดการเรียนการสอนที่ได้กำหนดและจัดให้กับผู้เรียน^{๒๐๕}

๑๑. การจัดการเรียนการสอนเนื้อหาในรายวิชา แต่ละชั้นไม่เปิดโอกาสให้ผู้เรียน ได้เลือกเรียนเป็นหลักสูตรเฉพาะที่ใช้เหมือนกันทั่วประเทศ ผู้บริหารเป็นผู้กำหนดแผนการสอน มวลประสบการณ์การจัดการเรียนการสอนให้กับผู้เรียน ผู้บริหารเป็นผู้กำหนดยุทธศาสตร์ ให้ความรู้ ทักษะความสามารถและพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียน เพื่อให้ผู้เรียนมีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ ทำให้ผู้เรียนพัฒนาตนเองให้เป็นมนุษย์ที่มีคุณภาพในอนาคต มีความสอดคล้องกับสภาพสังคม สิ่งแวดล้อม เหมาะสมกับผู้เรียนและสามารถนำไปใช้ในชีวิตรประจำวันได้^{๒๐๖}

๑๒. การให้การศึกษาและการจัดการศึกษาในทุกระดับทุกประเภท สิ่งสำคัญนอกเหนือไปจากครูอาจารย์ผู้สอน หลักสูตรแล้ว สื่อและอุปกรณ์การสอน เป็นส่วนที่มีความสำคัญต่อการจัดการเรียนการสอนเป็นอย่างยิ่งหากไม่มีหลักสูตรแล้วก็เหมือนกับครูผู้สอนขาดทิศทางในการจัดการเรียนการสอน^{๒๐๗}

๑๓. หลักสูตรเป็นจุดหมายปลายทางของการจัดการศึกษา ที่ต้องการผลิตผู้เรียนให้มีคุณภาพตามความต้องการของพระพุทธศาสนา ดังนั้นการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีจำเป็นต้องกำหนดให้มีหลักสูตรขึ้น^{๒๐๘}

^{๒๐๒} สัมภาษณ์ พระปัญญารัตนภรณ์ (อนันต์ ธรรมโชโต). รองเจ้าคณะจังหวัดชลบุรี วัดชัยมงคล (พระอารามหลวง) เมืองพัทยาใต้ จังหวัดชลบุรี, ๓๑ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๒๐๓} สัมภาษณ์ พระมหาวิเชียร กนตสีโล. เจ้าคณะอำเภอบ่อทอง เจ้าอาวาสวัดอมพมวนาราม จังหวัดชลบุรี, ๒๘ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๒๐๔} สัมภาษณ์ พระครูบวรพัฒนโสภณ (สุนทร จตตาวีโร). เจ้าอาวาสวัดบ้านไร่ จังหวัดชลบุรี, ๒๘ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๒๐๕} สัมภาษณ์ พระมหาคมสันต์ ชินวโร. เจ้าคณะอำเภอกะฉังนทร์ เจ้าอาวาสบ่อทองราษฎร์บำรุง จังหวัดชลบุรี, ๒ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๒๐๖} สัมภาษณ์ พระครูสิทธิธรรมานุวัตร (ประโยชน์ ธรรมวโร). เจ้าคณะอำเภอพนัสนิม เจ้าอาวาสวัดหลวงพรหมवास จังหวัดชลบุรี, ๒๙ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

^{๒๐๗} สัมภาษณ์ พระมหาเจริญ จิรวิฑู. เจ้าคณะอำเภอบ้านบึง เจ้าอาวาสวัดเขาถ้ำ จังหวัดชลบุรี, ๓๑ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๒๐๘} สัมภาษณ์ พระมหาบุรุษ อธิปัญญา. รองเจ้าคณะอำเภอพนัสนิม เจ้าอาวาสวัดบ้านโนน จังหวัดชลบุรี, ๒๙ สิงหาคม ๒๕๖๑.

๑๔. หลักสูตรจึงเป็นทั้งข้อกำหนดว่าผู้เรียนจะเรียนอะไรผู้สอนจะสอนอะไรและอย่างไร และการที่จะทำให้ผู้เรียนมีคุณภาพตามวัตถุประสงค์ได้นั้นจะต้องใช้ตัวกำหนดหรือเกณฑ์อะไรเป็นเครื่องมือในการวัดในบทนี้จึงจะเป็นบทที่เกี่ยวข้องกับเรื่องราวของหลักสูตรที่จะเป็นแนวทางในการทำความเข้าใจในบทต่อไป หลักสูตรจึงเป็นหัวใจสำคัญของการศึกษาซึ่งเกี่ยวข้องกับบุคคลหลายฝ่ายหลายระดับ^{๒๐๙}

๑๕. หลักสูตรเปรียบเสมือนเครื่องชี้แนะแนวทางการจัดการศึกษาและหลักสูตรเป็นหลัก และหัวใจของการจัดการเรียนการสอนเพื่อนำไปสู่เป้าหมายของการศึกษาความเข้าใจในเรื่องหลักสูตร การเรียนการสอนจะทำให้การจัดการศึกษาดำเนินไปด้วยดี ทั้งแก่ผู้เรียนเองและช่วยให้ครูได้มีทิศทางและสิ่งกำหนดในการสอน^{๒๑๐}

ตารางที่ ๔.๑๖ สรุป แสดงความถี่ การสัมภาษณ์เชิงลึก พระปริยัติธรรมแผนกบาลี ด้านหลักสูตร

สรุปประเด็นสำคัญ	ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ	
	จำนวน(รูป)	ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ
๑.การศึกษาที่ดีต้องหลักสูตรที่ดี	๔	๑๗,๑๙,๒๖,๓๐
๒.หลักสูตรเหมือนทิศทางการศึกษา	๒	๑,๓
๓.ความมุ่งหมายทางการศึกษาบาลี	๓	๙,๑๒,๑๕
๔.การศึกษาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาคน	๖	๑๐,๒,๘,๕,๔,๗

สรุป หลักสูตร คือเนื้อหาวิชาที่จัดไว้อย่างเป็นระบบในลักษณะของรายวิชา ซึ่งประกอบไปด้วยเนื้อสาระที่จัดเรียงลำดับความยากง่าย เพื่อให้ครูผู้สอนได้ถ่ายทอดแก่ผู้เรียน เป็นสิ่งที่ผู้เรียนจะต้องเรียนรู้ทั้งหมดเพื่อมุ่งเน้นพัฒนาผู้เรียนให้บรรลุจุดมุ่งหมายทางการศึกษา โดยมีเจ้าสำนักเรียนเป็นผู้วางแผนและกำกับกับการเรียนการสอน เพื่อให้ผู้เรียนได้บรรลุถึงจุดหมายของการศึกษา ให้เป็นไปตามมาตรฐานของหลักสูตร หลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกบาลีมีนโยบายการจัดการศึกษาและพัฒนาความรู้ของพระภิกษุสามเณรผู้เรียนบาลี โดยมีความสอดคล้องกับกระทรวงศึกษาธิการ เจ้าสำนักเรียนครูผู้สอนเป็นผู้กำหนดรูปแบบให้ความรู้ทักษะความสามารถและพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียน หลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกบาลีมีวัตถุประสงค์ในการจัดการความรู้ที่ชัดเจนและเป็นไปได้ ทำให้ผู้เรียนมีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมทำให้เกิดการเรียนรู้ต่อผู้เรียน และสามารถนำไปใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวันได้ มีความสอดคล้องกับสภาพสังคม และสิ่งแวดล้อม มีความเหมาะสมกับผู้เรียน หลักสูตรเป็นหลักและหัวใจที่สำคัญอย่างยิ่งในการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี การจัดการศึกษาจะประสบความสำเร็จไม่ได้ หากขาดหลักสูตรที่ดี หลักสูตรเป็นเหมือนเข็มทิศกำหนดทิศทางสำหรับครู และของการศึกษาเพื่อใช้เป็นแนวทางในการจัดการเรียนการสอนดังนั้นการเข้าใจหลักสูตรในประเด็นต่างๆ ที่เกี่ยวข้องจึงมีความสำคัญกับแผนการเรียนการสอนและการเรียนรู้ที่ประกอบด้วยจุดประสงค์และจุดหมายเฉพาะและการจัดเนื้อหา วิธีการจัดการเรียนการสอน และการประเมินผลที่

^{๒๐๙} สัมภาษณ์ พระมหามงคล ปุณฺณมุงคโกล. เลขาธิการเจ้าคณะอำเภอบ่อทอง เจ้าอาวาสวัดหลุมมะนาว จังหวัดชลบุรี, ๒๘ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๒๑๐} สัมภาษณ์ พระมหาณรงค์ อุตตโร,เจ้าอาวาสวัดทับเจริญ จังหวัดชลบุรี. ๑๔ สิงหาคม ๒๕๖๑.

ครูผู้สอนต้องเตรียมการไว้และจัดให้แก่ผู้เรียนหรือระบบโรงเรียนตามความต้องการของ ผู้มีหน้าที่ในการจัดการศึกษา ให้เป็นตามหลักของการเรียนการสอนในระบบรวมทั้งจัดเวลาเรียนตามปกติ ดังนั้นหลักสูตรจึงเป็นศาสตร์ที่มีทฤษฎีหลักการและการนำไปใช้ในการจัดการเรียนการสอนตาม ที่มุ่งหมายไว้ตามระบบในการจัดการศึกษาโดยมีปัจจัยนำเข้า ได้แก่ ครู นักเรียน วัสดุ อุปกรณ์ อาคารสถานที่ กระบวนการ ได้แก่การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนผลผลิตได้แก่ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนความสำเร็จทางการศึกษาที่มุ่งประสงค์จะอบรมฝึกฝนผู้เรียนให้เป็นไปตามเป้าหมายที่ต้องการรวมทั้งมวลกิจกรรมและประสบการณ์ต่างๆ ซึ่งผู้เรียนได้รับภายใต้การดูแลและการแนะนำของโรงเรียนไม่ว่ากิจกรรมหรือประสบการณ์ เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณลักษณะตามจุดประสงค์หรือจุดมุ่งหมายที่ได้วางไว้ จะทำให้ผู้เรียนเกิดความรู้ ทักษะและเจตคติ ค่านิยม เป็นพัฒนาผู้เรียนในทุกๆ ด้านและเป็นเครื่อง มือสำคัญในการพัฒนาประเทศให้ยั่งยืนก้าวหน้า บุคคลที่นำพาสิ่งเหล่านี้ให้ประสบผลสำเร็จก็คือครูนั่นเอง

การจัดเนื้อหา กิจกรรมการเรียนการสอน และประมวลประสบการณ์ในแต่ละโปรแกรม การศึกษาเพื่อให้ผู้เรียนมีพัฒนาการในด้านต่างๆ ที่ครูผู้สอนจัดให้แก่ผู้เรียนตามระดับชั้นตามความต้องการของผู้บริหารการศึกษา ที่ส่งผ่านครูผู้สอนช่วยสร้างสรรค์ไปให้กับผู้เรียน เพื่อให้ผู้เรียนพัฒนาตนเองให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ในสังคมอย่างมีความสุข และเจริญงอกงามส่วนหลักสูตรการศึกษา พระปริยัติธรรมนั้น ใช้หลักสูตรประโยคธรรมสนามหลวง และหลักสูตรประโยคบาลีสนามหลวงเป็นหลักสูตรที่คณะสงฆ์ไทยประกาศใช้อย่างเป็นทางการของโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี และถือปฏิบัติเป็นแบบอย่างเดียวกันทั่วสังฆมณฑล เป็นแนวทางเดียวกันในการพัฒนาผู้เรียนให้ได้เรียนรู้ในสิ่งต่างๆ ตามหลักสูตรการศึกษาให้บรรลุตามเป้าหมายตามที่ตั้งไว้ นั้นจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องอาศัยการมีหลักสูตรที่ดีเหมาะสมกับตัวผู้เรียนหากขาดหลักสูตรที่ดีและเหมาะสมก็เป็นการยากที่จะจัดการศึกษา ให้ประสบความสำเร็จได้ ฉะนั้นหลักสูตรจึงเป็นหัวใจที่สำคัญยิ่งที่จะช่วยให้การจัดการศึกษา ดำเนินไปข้างหน้าสู่เป้าหมายได้อย่างราบรื่น ตามที่สำนักเรียนกำหนดความมุ่งหมายไว้ เพื่อสร้างสรรค์ให้ผู้เรียนมีความรู้ เป็นคนดี และเป็นคนเก่ง ดังนั้นหลักสูตรจะเป็นสิ่งบ่งชี้ถึงความสำเร็จของประเทศ เพราะการศึกษาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาคน ประเทศใดที่มีการจัดการศึกษาโดยมีหลักสูตรที่เหมาะสมทันสมัยมีประสิทธิภาพทันต่อเหตุการณ์ และการเปลี่ยนแปลงย่อมได้กำลังคนที่มีประสิทธิภาพสูงสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข

หลักสูตร จึงถือว่าเป็นหัวใจของการศึกษาของคนในชาติที่นำมาเป็นกรอบและแนวทางในการจัดการเรียนการสอน ในระบบโรงเรียนจุดมุ่งหมายของหลักสูตรถือเป็นความจำเป็น และข้อบังคับที่ทุกส่วนของระบบการศึกษาต้องจัดดำเนินการให้เป็นไปตามจุดมุ่งหมายนั้น อีกนัยหนึ่งหลักสูตรนับเป็นแม่บท ของการจัดการศึกษาของชาติ และการจัดการเรียนการสอนในระบบโรงเรียน หากขาดหลักสูตรของการศึกษาแล้วก็เหมือนกับการจัดการศึกษาขาดทิศทางในการดำเนินการ หลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม-บาลี ของไทยนั้นถือเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับสังคมไทยและการศึกษาไทยเพราะเป็นสิ่งหล่อหลอมกุลบุตรให้มีศีลธรรมอันดี และเมื่อได้รับการศึกษาอบรมเป็นอย่างดีแล้วสามารถนำหลักธรรมไปเผยแผ่ให้กับประชาชนไทยได้เข้าถึงหลักธรรมได้ด้วยหลักสูตรจึงเป็นเครื่องมืออย่างหนึ่ง ที่จะทำให้ปรัชญาหรือความมุ่งหมายในการจัดการศึกษาบรรลุผลสมความมุ่งหมายตามแผนการศึกษาแห่งชาติ เพราะหลักสูตรมีความสำคัญในการช่วยพัฒนาบุคคลในทุกๆ ด้าน กล่าวคือ

ผู้เรียนอยู่ในวัยที่กำลังจะเป็นผู้ใหญ่ในอนาคต หลักสูตรมีส่วนช่วยในการสร้างคุณลักษณะของผู้เรียน ให้เป็นผู้ใหญ่ที่มีคุณภาพในอนาคต นอกจากนั้นหลักสูตรยังมีความสำคัญ ต่อสังคม การเมือง และ เศรษฐกิจอีกด้วย เพราะผู้พัฒนาหลักสูตรสามารถที่จะกำหนดจุดมุ่งหมายและเนื้อหาวิชาในหลักสูตร เพื่อวางรากฐานทางความคิดและความประพฤติของผู้เรียนให้มีคุณธรรม มีความสำนึกในสิทธิและ หน้าที่ของพลเมืองที่ดี ทำให้ผู้เรียนเติบโตเป็นสมาชิกที่ดีของสังคม หลักสูตรจะช่วยให้ผู้เรียนได้ค้นพบ ความสามารถ ความถนัดและความสนใจของตนเองตลอดจนรู้จักกำหนดทิศทางในการประกอบอาชีพ ตามที่ตนสามารถและถนัด ทำให้เยาวชนในวันนี้เป็นผู้ใหญ่ที่มีประสิทธิภาพ และมีการเพิ่มผลผลิตสูง ในอนาคต นับเป็นกำลังทางสมอง ทางเศรษฐกิจของชาติ และทางศีลธรรมอัน ที่จะนำประเทศไปสู่ ความเจริญในทุกๆ ด้าน

ทั้งนี้เพราะหลักสูตรเป็นพาหนะที่จะนำความมุ่งหมายของการศึกษาออกไปสู่การปฏิบัติให้ บรรลุความสำเร็จ หากไม่มีหลักสูตร ความมุ่งหมายของการศึกษาก็จะอยู่แค่เพียงในกระดาษเป็นเพียง ทฤษฎีที่ไม่มีการปฏิบัติ หลักสูตรเปรียบเหมือนทางเสือที่จะคอยบังคับหรือกำหนดทิศทางในการเรียน การสอนให้เป็นไปตามความมุ่งหมายของการศึกษา หลักสูตรทำให้สังคมเปลี่ยนแปลงได้ เพราะเมื่อ ประเทศชาติต้องการที่จะสร้างคุณลักษณะของประชาชนในชาติให้เป็นอย่างไร รัฐบาลก็สามารถที่จะ กำหนดจุดมุ่งหมายและเนื้อหาวิชา ที่จะพัฒนาและสร้างสรรค์ให้เยาวชนเป็นไปตามที่ชาติต้องการได้ จากแนวคิดของนักการศึกษา และผู้เชี่ยวชาญด้านหลักสูตรข้างต้นสามารถสรุปความสำคัญของหลัก สูตรได้ว่า หลักสูตรเป็นหัวใจสำคัญอย่างยิ่ง ในการจัดการศึกษา ไม่ว่าจะเป็นการศึกษาแผนกบาลีหรือ แผนกใดๆ ก็ตามเพราะหลักสูตรเป็นเหมือนทางเสือที่คอยควบคุมการจัดการศึกษาให้ดำเนินไปในทิศ ทิศทางที่กำหนดไว้ได้ตามที่ต้องการ ฉะนั้น หากจัดหลักสูตรได้เหมาะสมทันสมัย และสอดคล้องกับความ สามารถของผู้เรียนได้มากเท่าใด การจัดการศึกษาย่อมจะบรรลุผลตามความมุ่งหมายที่ตั้งไว้ และมี ประสิทธิภาพสูงสุดตามที่สังคมต้องการ

๔.๑.๑๔ พระปริยัติธรรมแผนกบาลี ด้านผู้สอน

๑. การหาครูสอนบาลีที่แตกฉานในแต่ละวิชานั้นรู้สึกรู้สีกว่ายังมีไม่มากตามที่ต้องการ ครูสอน ที่มีวิธีการกระตุ้นให้นักเรียนมีความตั้งใจเรียนหรือต้องการที่จะเรียนนั้นยังมีน้อย ผู้สอนมีความรู้ความ เข้าใจในภาษาบาลีตามชั้นภูมิที่สอบได้ ผู้สอนมีความสามารถอธิบายให้นักเรียนได้เข้าใจ^{๒๑๑}

๒. การสอนบาลีแต่ละสำนักเรียนจะเป็นแบบที่สอนน้องเพราะหาผู้สอนผู้ชำนาญในราย วิชายังมีน้อย ผู้สอนบางรูปยังไม่ค่อยเอาใจใส่แก่นักเรียนเท่าที่ควร นำเสนอบทเรียนและเทคนิคการ สอนที่ไม่น่าสนใจทำให้นักเรียนขาดแรงจูงใจในการศึกษา^{๒๑๒}

๓. ครูสอนขาดจิตวิทยา และเทคนิคในการโน้มน้าวจิตใจผู้เรียน ที่สำคัญคือสำนักเรียน ขาดครูสอนหรือครูสอนยังใหม่อยู่ประสบการณ์ในการสอนยังมีน้อยจึงทำให้นักเรียนไม่มีความเข้าใจ ในเนื้อหาขาดการค้นคว้าเพิ่มเติมในเรื่องการพัฒนาการสอนความชำนาญในการสอนครูนักเรียนมักมี

^{๒๑๑} สัมภาษณ์ พระมหาวิเชียร กนตสีโล. เจ้าคณะอำเภอบ่อทอง เจ้าอาวาสวัดอมพมวนาราม จังหวัด ชลบุรี, ๒๘ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๒๑๒} สัมภาษณ์ พระมหาคมสันต์ ชินวโร. เจ้าคณะอำเภอเกาะจันทร์ เจ้าอาวาสบ่อทองราษฎร์บำรุง จังหวัดชลบุรี, ๒ สิงหาคม ๒๕๖๑.

ปัญหาสอดคล้องกันคือหากเจ้าสำนักเรียนหรือเจ้าอาวาสไม่ค่อยให้ความสำคัญครูก็ไม่มีกำลังใจที่จะปฏิบัติหน้าที่ถวายนิเทศน์น้อย^{๒๑๓}

๔. การจัดการเรียนการสอน ครูสอนถือว่าเป็นหัวใจสำคัญของการจัดการศึกษาเพราะการจัดการเรียนการสอนย่อมขึ้นอยู่กับครูสอนและครูสอนมีอิทธิพลต่อการเรียนรู้ของผู้เรียนการที่ครูมีพฤติกรรมต่างๆ ที่ดี และมีคุณลักษณะของครูที่ดี ย่อมมีส่วนช่วยสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างครูกับผู้เรียนก่อให้เกิดบรรยากาศการเรียนการสอนที่ดีตามไปด้วย ครูสอนทำหน้าที่หลักด้านการสอนและแนะนำให้การส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้เรียนด้วยวิธีการต่างๆ^{๒๑๔}

๕. สำนักเรียนบาลีทั้งในระดับสำเรียนประจำจังหวัด สำนักเรียนประจำอำเภอ และสำนักเรียนประจำตำบล ควรมีลักษณะของครูสอนที่สำคัญๆ ๓ ด้าน คือ ภูมิรู้ ภูมิธรรม ภูมิฐาน ดังนี้

๑) ภูมิรู้ ได้แก่ ความรู้และความสามารถด้านวิชาการ มีสติปัญญาดี เฉลียวฉลาด เชื้อมั่น ในตนเอง มีความคิดสร้างสรรค์รู้จักแสวงหาความรู้ใหม่ๆ เป็นต้น ภูมิรู้ ที่สำคัญอีกประการหนึ่งของครูได้แก่ การสอนดีและการปกครองดี สามารถอธิบายได้รวบรัดชัดเจนทำเรื่องยากให้ง่ายได้ ควบคุมชั้นเรียนให้อยู่ในระเบียบวินัย

๒) ภูมิธรรม ได้แก่ มีความประพฤติดี กระทำแต่สิ่งที่ดีสุจริต มีจรรยาบรรณ มีความซื่อสัตย์สุจริต ยุติธรรมและมานะอดทน

๓) ภูมิฐาน ได้แก่ บุคลิกภาพดี แต่งกายสะอาดเรียบร้อย พูดจาไพเราะ น้ำเสียงชัดเจนมีลักษณะของการเป็นผู้นำ นอกจากนี้ครูยังต้องเป็นผู้มีมนุษยสัมพันธ์ มีอัธยาศัยไมตรีกับบุคคลทุกเพศ ทุกวัยและทุกชนชั้น^{๒๑๕}

๖. ความเป็นครูสอนภาษาบาลีนั้นมีความสำคัญมาก จะเป็นครูสอนให้นักเรียนมีความเข้าใจภาษาบาลี การเป็นครูสอนบาลีได้นั้นไม่ใช่เรื่องง่าย จึงมีพระสงฆ์ไม่กี่รูปที่มีความสามารถเป็นครูสอนภาษาบาลีได้ ดังนั้นครูสอนภาษาบาลีต้องวางตัวให้เหมาะสม ทั้งต้องขยันที่จะสอนและยิ่งครูขยันสอนนักเรียนก็จะยิ่งมีความรู้เพิ่มขึ้น^{๒๑๖}

๗. นอกจากครูสอนจะสอนดีแล้วการจัดบรรยากาศการศึกษาเล่าเรียนภายในห้องเรียนที่ดีจะช่วยส่งเสริมให้การสอนของครูดียิ่งขึ้น อย่างน้อยก็ทำให้ทั้งผู้สอนและผู้เรียนรู้สึกที่ดีในการเรียนการสอน ผู้สอนจะมีทัศนคติที่ดีในการสอน การเรียนการสอนมากยิ่งขึ้นก็ได้ ไม่ว่าจะเป็นการเรียนการ

^{๒๑๓} สัมภาษณ์ พระครูขันตสวารวิสิฐ (มงกุฎ อาภากร). เจ้าอาวาสวัดเขาชะอาง จังหวัดชลบุรี, ๒๒ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๒๑๔} สัมภาษณ์ พระปัญญารัตนารณ (อนันต์ ธรรมโชโต). รองเจ้าคณะจังหวัดชลบุรี วัดชัยมงคล (พระอารามหลวง) เมืองพัทยาใต้ จังหวัดชลบุรี, ๓๑ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๒๑๕} สัมภาษณ์ พระมหาบุรี อธิปัญญา. รองเจ้าคณะอำเภอบ้านฉาง เจ้าอาวาสวัดบ้านโนน จังหวัดชลบุรี, ๒๙ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๒๑๖} สัมภาษณ์ พระมหามงคล ปุณฺณมจฺโกล. เลขานุการเจ้าคณะอำเภอบ่อทอง เจ้าอาวาสวัดหลุมมะนาว จังหวัดชลบุรี, ๒๘ สิงหาคม ๒๕๖๑.

สอนทั้งด้านพระปริยัติธรรมแผนกธรรม และบาลีก็ดี หรือการเรียนการสอนแผนกทั่วไปถ้าหากครูสอนจัดกระบวนการเรียนการสอนให้เป็นไปตามกระบวนการจัดการศึกษาตามแนวแห่งพระพุทธศาสนาแล้ว การจัดการเรียนการสอนเหล่านั้นจะประสบผลสำเร็จทางการศึกษาได้ในระดับที่น่าพอใจ^{๒๑๗}

๘. หน้าที่และความรับผิดชอบของครู คือสอนศิลปวิทยาให้แก่ศิษย์ซึ่งถือเป็นหน้าที่อันสำคัญยิ่งสำหรับครู ครูที่ดีต้องทำการสอนอย่างมีประสิทธิภาพ มีการพัฒนาการสอนให้สอดคล้องกับความสามารถ และความสนใจของนักเรียนนอกจากนั้นต้องสามารถให้การแนะแนวในด้านการเรียนการสอน และรักษาสุขภาพอนามัย จัดทำและใช้สื่อการเรียนการสอนอย่างมีประสิทธิภาพ^{๒๑๘}

๙. สามารถปรับหลักการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับกับความเป็นจริง การแนะแนวการศึกษาเพื่อช่วยให้ศิษย์ของตนสามารถเรียนได้ตามความเหมาะสม ทั้งนี้ครูต้องคำนึงถึงสติปัญญาและความสามารถของศิษย์ด้วย การพัฒนาและส่งเสริมความเจริญก้าวหน้าของศิษย์ โดยการจัดกิจกรรมซึ่งมีทั้งกิจกรรมการเรียนการสอนในหลักสูตร^{๒๑๙}

๑๐. กิจกรรมการเรียนการสอนนอกหลักสูตร การประเมินผลความเจริญก้าวหน้าของศิษย์ เพื่อจะได้ทราบว่า ศิษย์ได้พัฒนาและมีความเจริญก้าวหน้ามากขึ้นเพียงใดแล้วการประเมินผลความเจริญก้าวหน้าของศิษย์ควรทำอย่างสม่ำเสมอการอบรมคุณธรรม จริยธรรม ความมีระเบียบวินัย และค่านิยมที่ดีงามให้แก่ศิษย์ เพื่อศิษย์จะได้เป็นผู้ใหญ่ที่ดีในวันหน้า ปฏิบัติตามกฎระเบียบของการศึกษา และปฏิบัติตามคำสอนของครู เพื่อเป็นแบบอย่างที่ดี^{๒๒๐}

๑๑. ครูต้องเป็นผู้ตรงต่อเวลา โดยการเข้าสอนและเลือกสอนตามเวลา ทำงานสำเร็จครบถ้วนตามเวลารักษาเวลาที่นัดหมายปฏิบัติงานในหน้าที่ ที่ได้รับมอบหมายอย่างมีประสิทธิภาพส่งเสริมและพัฒนาความรู้ความสามารถของคนโดยการศึกษาค้นคว้าหาความรู้เพิ่มเติมอยู่เสมอ^{๒๒๑}

๑๒. หน้าที่ของพระที่เป็นครู คือในช่วงเช้าหลังจากที่ท่านฉันข้าวเสร็จ มีการเรียนเขียนอ่าน ต่อหนังสือ ท่องบ่น ตอนก่อนเพล ทายกวัดก็จะต้องเตรียมการให้พระฉันเพล หลังอาหารกลางวันผู้เรียนก็ฝึกหัดเขียนอ่าน ท่องบ่น พระก็จำวัดพอถึงเวลาบ่าย ๑ โมง หรือ ๒ โมงพระก็ตื่นนอนมาตรวจให้และสอบผู้เขียนอ่าน ไปตอนเช้าว่าถูกต้องเพียงใด คนที่แม่นยำก็ได้เรียนต่อเติมขึ้นไป บางแห่งมีการตรวจสอบในตอนเช้า ตอนบ่ายจึงเรียนเขียนอ่านต่อ ถ้าใครเกียจคร้านก็จะถูกทำโทษบ้าง บ่าย ๔ โมงครึ่ง หรือ ๕ โมง จึงเลิกเรียน วันหยุดเรียนได้แก่วันพระ และวันที่มีพิธีต่างๆ^{๒๒๒}

^{๒๑๗} สัมภาษณ์ พระมหาณรงค์ อุตตโร. เจ้าอาวาสวัดทับเจริญ จังหวัดชลบุรี, ๑๔ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๒๑๘} สัมภาษณ์ พระครูวิสารทสุตตากร (รัตนะ อุตตสาโร). เจ้าอาวาสวัดช่องแสมสาร จังหวัดชลบุรี, ๓๐ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

^{๒๑๙} สัมภาษณ์ พระครูปราโมทย์สมณวัตร (ทองคำ ปริมุฑโต). เจ้าอาวาสวัดเขาห้ายอด จังหวัดชลบุรี, ๒๘ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๒๒๐} สัมภาษณ์ พระปลัดวัลลภ คุณวุฒโฒ. เจ้าอาวาสวัดวังศรีศรีวันนาราม จังหวัดชลบุรี, ๑๐ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๒๒๑} สัมภาษณ์ พระครูสิทธิธรรมานุวัตร (ประโยชน์ ธมมวโร). เจ้าคณะอำเภอพนสนธิคม เจ้าอาวาสวัดหลวงพรหมवास จังหวัดชลบุรี, ๒๙ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

^{๒๒๒} สัมภาษณ์ พระครูทัศนีย์คุณากร (วรรณะ ตนติปาโล). เจ้าคณะอำเภอสัตหีบ เจ้าอาวาสวัดสัตหีบ จังหวัดชลบุรี, ๓๐ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

๑๓. ครูสอนที่ดีนั้นจะต้องมีคุณสมบัติตามแบบอย่างพระพุทธเจ้า จึงเรียกได้ว่าเป็นครูผู้สอนโดยสมบูรณ์ และครูที่ดีตามหลักพุทธศาสตร์ควรมีคุณสมบัติดัง “พุทธลีลาในการสอน”

การสอนของพระพุทธเจ้าแต่ละครั้ง แม้ที่เป็นเพียงธรรมมีกถา หรือการสนทนาทั่วไปซึ่งมิใช่คราวที่มีความมุ่งหมายเฉพาะพิเศษ ก็ดำเนินไปอย่างสำเร็จผลดี ดังนี้

๑) สันทิสสนา ชี้แจงให้เห็นชัด คือ จะสอนอะไร ก็ชี้แจงจำแนกแยกอธิบาย และแสดงเหตุ ผลให้ชัดเจน จนผู้ฟังเข้าใจแจ่มแจ้ง เป็นจริง เห็นจริง ดังจูงมือไปดูเห็นกับตา

๒) สมာทปนา ขวนใจให้อยากรับเอาไปปฏิบัติ คือ สิ่งใดควรปฏิบัติก็หัดทำ ก็แนะนำหรือบรรยายให้ซาบซึ้งในคุณค่า มองเห็นความสำคัญ ที่จะต้องฝึกฝนบำเพ็ญจนใจยอมรับ อยากรลงมือทำ หรือนำไปปฏิบัติ

๓) สมุตเตชนา รั้าใจให้อาจหาญแกล้วกล้า คือปลุกเร้าใจให้กระตือรือร้น เกิดความอุตสาห พยายาม มีกำลังใจ มั่นใจที่จะทำให้สำเร็จจงได้ สู้งานไม่หวั่นไหว ไม่กลัวเหนื่อย ไม่กลัวยาก

๔) สัมปหังสนา ปลอดภัยโลมใจให้สติระงับ คือบำรุงจิตให้เข้มแข็งขึ้นเบิกบาน โดยชี้ให้เห็นผลดี หรือประโยชน์ที่จะได้รับ และทางที่จะก้าวหน้า บรรลุผลสำเร็จยิ่งขึ้นไป ทำให้ผู้ฟังมีความหวังและร่าเริงเบิกบานใจ^{๒๒๓} ย่อสั้นๆ ว่า แจ่มแจ้ง จูงใจ แกล้วกล้า ร่าเริง

ตารางที่ ๔.๑๗ สรุป แสดงความถี่ การสัมภาษณ์เชิงลึก พระปริยัติธรรมแผนกบาลี ด้านผู้สอน

สรุปประเด็นสำคัญ	ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ	
	จำนวน(รูป)	ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ
๑.การหาครูสอนบาลีที่แตกฉาน	๓	๖,๕,๓๐
๒.ครูสอนมีอิทธิพลต่อการเรียนรู้ของผู้เรียน	๔	๒,๑๓,๑๖,๓๒
๓.ครูสอนต้องมีทัศนคติที่ดีในการสอน	๒	๒๐,๒๗
๔.ครูต้องส่งเสริมความเจริญก้าวหน้าของศิษย์	๕	๒๙,๓๑,๔,๑๑,๑๗

สรุป ผู้สอน หมายถึง ผู้สอนผ่านการอบรมหลักสูตรครูผู้สอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของกองบาลีสนามหลวง ได้มีการวิเคราะห์ผู้เรียนอย่างเป็นระบบเพื่อหาจุดอ่อน จุดแข็ง ในการพัฒนาองค์กรและผู้เรียนอย่างสม่ำเสมอมีเทคนิคและวิธีการในการจูงใจให้ผู้เรียนมีความสนใจที่จะเรียนอย่างสม่ำเสมอ มีความประพฤติดีเชื่อมั่นในตนเองเป็นกันเองกับผู้เรียน มีความสามารถวางแผนเหมาะสมกับบุคคล กาลเทศะ ทุกสถานะเพื่อปลูกฝังจิตใฝ่เรียนรู้ให้กับผู้เรียนได้รับการแต่งตั้งเป็นครูสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี โดยเจ้าคณะจังหวัด มีวิสัยทัศน์ เป้าหมาย และจุดเน้นในการพัฒนาผู้เรียนไปสู่แนวเดียวกัน โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี มีครูผู้สอนครบทุกระดับชั้น ที่โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีจัดการเรียนการสอน ครูผู้สอนถือว่าเป็นหัวใจสำคัญของการจัดการศึกษาเพราะการจัดการเรียนการสอนย่อมขึ้นอยู่กับครูผู้สอนเป็นหลัก และมีอิทธิพลต่อการเรียนรู้ของผู้เรียน การที่ครูมีพฤติกรรมการต่างๆ ที่ดีและมีคุณลักษณะของครูที่ดี ย่อมมีส่วนช่วยสร้างความสัมพันธ์ระหว่างครูผู้สอนกับนักเรียน

^{๒๒๓} สัมภาษณ์ พระครูอุดมธรรมรส, ดร.(ชัยยุทธ อสิญาโณ). ที่ปรึกษาเจ้าคณะจังหวัดชลบุรี เจ้าอาวาสวัดนอก จังหวัดชลบุรี, ๓๑ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

เรียนก่อให้เกิดบรรยากาศการเรียนการสอนที่ดีตามไปด้วย ครูผู้สอนเป็นบุคลากรทางการศึกษาซึ่งทำหน้าที่หลักทางด้าน การเรียนการสอนและการส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้เรียนด้วยวิธีการต่างๆ เป็นองค์ประกอบสำคัญของการจัดการเรียนการสอนที่ขาดไม่ได้ บุคลิกภาพและความสามารถของผู้สอนมีอิทธิพลต่อการเรียนรู้ของผู้เรียน ผู้สอนควรมีบุคลิกภาพที่ดีและรู้จักเลือกใช้วิธีสอนที่เหมาะสมเพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนประสบความสำเร็จในการเรียนรู้ ผู้สอนมีอิทธิพลต่อการเรียนการสอนหลายประการ เช่น ความรู้ความเข้าใจในสาระที่สอน ความสามารถในการสอน ความตั้งใจในการสอน เจตคติต่อการสอน ความรู้สึกต่อตัวผู้เรียนสภาพจิตใจของผู้สอนแรงจูงใจในการสอน สุขภาพของผู้สอน ความพร้อมของผู้สอนบุคลิกลักษณะของผู้สอนสิ่งต่างๆ

เหล่านี้มีผลต่อการจัดการเรียนการสอนและต่อพฤติกรรมการสอนของครู ซึ่งส่งผลต่อไปถึงกระบวนการเรียนรู้ และผลสัมฤทธิ์ในการเรียนรู้ของผู้เรียน พระภิกษุสามเณรผู้ทำหน้าที่สอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ในสำนักเรียนหรือนักศาสนศึกษาเมืองกำหนดว่า ต้องเป็นมหาเปรียญมีวุฒิจบเปรียญธรรม ๓ ขึ้นไปและต้องผ่านการอบรมหลักสูตรการฝึกหัดครูสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของกองบาลีสนามหลวงการเป็นผู้สอนนั้นสำนักเรียนหรือนักศาสนศึกษาต้องทำเรื่องนำเสนอเจ้าคณะผู้ปกครองตามลำดับชั้นถึงเจ้าคณะจังหวัดเพื่อเสนอแต่งตั้งเมื่อเจ้าคณะจังหวัดแต่งตั้งก็เป็นผู้สอนได้เมื่อพิจารณาจากลักษณะการเรียนการสอน ที่ผู้สอนทำหน้าที่ควบคุมการแปลเพียงอย่างเดียวผู้สอนไม่จำเป็นต้องใช้ทักษะในการสอนมาก แต่ความเป็นจริงความรู้และทักษะการสอนของผู้สอนเป็นสิ่งสำคัญที่จะทำให้การเรียนการสอนมีคุณภาพมากขึ้น คุณลักษณะของครูผู้สอนที่ดีต้องมีระเบียบวินัยมีความประพฤติทั้งทางกายและวาจาและใจ ที่แสดงถึงความเคารพในระเบียบประเพณีของสังคมและความประพฤติที่สอดคล้องกับอุดมคติหรือความหวังของตนเอง โดยให้ยึดส่วนรวมสำคัญกว่าส่วนตัวมีความซื่อสัตย์สุจริตและความยุติธรรม การประพฤติที่ไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อนไม่เอาเปรียบ หรือคดโกงผู้อื่นหรือส่วนรวม ให้ยึดถือหลักเหตุผลระเบียบแบบแผนของสังคมเป็นเกณฑ์ ยึดมั่นในสัมมาอาชีวะมีความประพฤติดีที่ไม่ทำให้เสียหาย ปฏิบัติกิจอันควรกระทำให้เกิดประโยชน์แก่ตนและสังคม มีความสำนึกในหน้าที่และภาระงานต่างๆ รวมไปถึงความรับผิดชอบต่อสังคมและประเทศชาติ ความประพฤติที่ไม่เอาใจเอาเปรียบสังคมไม่ก่อความเสียหายให้เกิดขึ้นแก่สังคมความเป็นผู้มีความคิดริเริ่มวิจารณ์และตัดสินใจอย่างมีเหตุผลมีความประพฤติในลักษณะสร้างสรรค์และปรับปรุงมีเหตุมีผลในการทำหน้าที่ในการจัดการเรียนการสอนนั้น มุ่งหวังให้ผู้เรียนได้เกิดการเรียนรู้ ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่ถาวรให้แก่ผู้เรียนการเรียนรู้เกิดขึ้นโดยตัวผู้เรียนเอง ครูผู้สอนเป็นแต่เพียงผู้ที่จะช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้ง่ายและรวดเร็วขึ้นเท่านั้น

การเรียนการสอนเป็นกิจกรรมส่วนหนึ่งในกระบวนการทางการศึกษาในการสร้างประสบการณ์การเรียนรู้ให้แก่ผู้เรียนให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้เต็มตามศักยภาพ ครูจึงจำเป็นที่จะต้องรู้จักผู้เรียนอย่างรอบด้าน และสามารถวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อนำไปเป็นพื้นฐานการออกแบบหรือวางแผนการเรียนรู้อันสอดคล้องกับผู้เรียน ผู้ทำหน้าที่สอนต้องมีบุคลิกภาพดีมีการแสดง ออกทางกายและความคิดที่ดี เช่นมีเจตคติที่ดีต่ออาชีพมีร่างกายที่แข็งแรงแต่งกายสุภาพเรียบร้อย เป็นคนมีเหตุมีผลและมีกิริยาท่าทางที่เหมาะสมและผู้สอนยังต้องมีสมรรถภาพในด้านวิชาชีพ ได้แก่ ความสามารถในการจัดประสบการณ์การเรียนการสอนได้เหมาะสมกับผู้เรียนแต่ละคนมีความรู้ในเนื้อหาวิชาที่สอนและเข้าใจหลักสูตรเป็นอย่างดี ครูผู้สอนมีอิทธิพลต่อการเรียนรู้ของผู้เรียน ผู้สอนควรมีบุคลิกภาพที่ดี และรู้จักเลือกใช้วิธี

สอนที่เหมาะสม ที่ผู้สอนได้จัดให้ผู้เรียน เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ตามจุดประสงค์ที่กำหนดไว้ในหลักสูตร เป็นเพียงแนวทางถ้าปราศจากการสอนของผู้สอนและการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ผู้เรียนจะไม่สามารถเจริญขึ้นตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตร การสอนที่ดีเป็นการส่งเสริมให้ผู้เรียนประสบผลสำเร็จในการเรียนรู้ เพื่อช่วยให้ผู้เรียนเกิดการพัฒนาไปตามเป้าหมาย ที่เกี่ยวกับการเรียนการสอน เพื่อให้การสอนดำเนินไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ

๔.๑.๑๕ พระปริยัติธรรมแผนกบาลี ด้านกระบวนการเรียนการสอน

๑. กระบวนการเรียนการสอน เป็นคำที่มักใช้คู่กันเรียกรวมกันว่า การเรียนการสอน ทั้งนี้เพราะคำทั้งสองมีความสัมพันธ์กัน ทั้งการสอนและการเรียน ต่างเป็นกระบวนการที่เกี่ยวข้องกัน การสอนเป็นการตั้งใจกระทำให้เกิดการเรียนรู้ การสอนที่ดีย่อมทำให้เกิดการเรียนรู้ได้ดีผู้สอนเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการทำให้ผู้เรียน เกิดการเรียนรู้ ผู้สอนที่สอนอย่างมีหลักการมีความรู้ และมีทักษะจะช่วยให้ผู้เรียนเรียนอย่างมีความหมาย มีคุณค่า เป็นการประหยัดเวลา และป้องกันการสูญเปล่า^{๒๒๔}

๒. ผู้สอนจึงควรมีความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับการเรียนการสอน การบริหารสำนักเรียนทั้งหมด การเรียนการสอนเป็นงานที่มีความสำคัญมากที่สุดส่วนงานอื่นเป็นงานที่ส่งเสริมและสนับสนุนให้การเรียนการสอนมีคุณภาพและอำนวยความสะดวกให้การเรียนการสอน เป็นภารกิจหลักของการจัดการศึกษาผลงานด้านวิชาการเป็นตัวชี้ให้เห็นถึงมาตรฐานและคุณภาพของสถานศึกษาว่าจัดการศึกษามุ่งผลตามวัตถุประสงค์ เพียงใดการเรียนการสอนมีความหมายตรงกับงานวิชาการมีผู้รู้^{๒๒๕}

๓. การส่งเสริมการจัดกระบวนการเรียนการสอนสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีในเขตปกครองคณะสงฆ์จังหวัดชลบุรี กระบวนการเรียนการสอน ในภาพรวมเน้นความสำคัญที่เจ้าสำนักเรียนและผู้บริหารต้องมีความสำคัญในการจัดระบบการเรียนการสอนให้สามารถตอบสนองความต้องการของผู้เรียนและที่สำคัญต้องมีเครื่องมืออุปกรณ์ที่จำเป็นในการผลิตสื่อการเรียนการสอนที่น่าสนใจ มีความสมัย และที่สำคัญต้องเข้าถึงง่ายแก่ผู้สนใจในการเรียน^{๒๒๖}

๔. ปัจจุบันนี้มหาเถรสมาคมเปิดโอกาสให้คฤหัสถ์เข้ามาเรียนบาลีได้ สอบได้ รับพัดด้วยต่อไปสำนักเรียนบาลีต้องเปิดการเรียนบาลีเชิงรุกคือรับคฤหัสถ์เข้ามาเรียนบาลีได้ก็จะเป็นประโยชน์อย่างกว้างขวาง คฤหัสถ์ผู้มีพื้นฐานที่รู้บาลี จะทำให้พระพุทธานุชาเจริญมากขึ้น ถ้าเป็นระยะยาวพระพุทธานุชาจะไม่ถูกทำลายเพราะถ้าเขารู้และเข้าใจในพระพุทธานุชา^{๒๒๗}

^{๒๒๔} สัมภาษณ์ พระเทพชลธารมุนี (ประจวบ ปาสาธิโก). เจ้าคณะจังหวัดชลบุรี เจ้าอาวาสวัดบางพระวรวิหาร (พระอารามหลวง) จังหวัดชลบุรี, ๓๐ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

^{๒๒๕} สัมภาษณ์ พระครูวิสารทสุตากร (รัตนะ อุตตสาโร). เจ้าอาวาสวัดช่องแสมสาร จังหวัดชลบุรี, ๓๐ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

^{๒๒๖} สัมภาษณ์ พระครูพิศาลประชานุกิจ (ดำรง จุกวโร). เจ้าคณะอำเภอหนองใหญ่ เจ้าอาวาสวัดหนองใหญ่ศิริธรรม จังหวัดชลบุรี, ๓๐ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

^{๒๒๗} สัมภาษณ์ พระครูสุวรรณรัตนวัฒน์ (ชาญณรงค์ อภิชาติ). เจ้าอาวาสวัดเกษตรสุวรรณ จังหวัดชลบุรี, ๒๑ สิงหาคม ๒๕๖๑.

๕. การจัดการศึกษาภาษาบาลีเชิงรุก โดยการให้คฤหัสถ์ได้มีโอกาสเข้ามาศึกษาภาษาบาลี โดยตรงด้วยความเข้าใจจากการสอบการศึกษาซึ่งในอดีตมีแต่พระสงฆ์ที่ให้ความสำคัญความสำคัญในเรื่องของการเรียนการสอนบาลีเหมือนสะท้อนปัญหาที่เรื่องเชื้อโซเซียลมีเดียเป็นปัจจัยสำคัญมาก^{๒๒๘}

๖. ความสำเร็จในการบริหารจัดการสำนักเรียนพระปริยัติธรรมต้องเรียนหนังสือตลอด เพราะ เรียนบาลีต้องดูหนังสือ ถ้าไม่ดูหนังสือมา ก็เรียนไม่ได้ แผลไม่ถูก เรียนหนังสือต้องดูหนังสือ ควบคู่ทั้งวิชาไวยากรณ์ วิชาแต่ง วิชากลับ วิชาแต่งฉันท ก็จะต้องดูควบคู่กัน สำหรับด้านการเรียน การสอนหนังสือต้องเพียงพอ ต้องได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานพระพุทธศาสนาอย่างเต็มที่และ เต็มใจในการสนับสนุนหนังสือเรียน^{๒๒๙}

๗. การเรียนบาลีทุกวันมีรายหัว มีค่าหัว ค่าหนังสือต้องพอต้องจัดสรรงบไว้ ให้พอกับแต่ละปี โดยเฉพาะเงินที่ต้องมาจ่ายนิยภัตพระต้องพอ และจะต้องคว่าสอนมากสอนน้อย ต้องมีการ ประเมินความเหมาะสมทุกปี เพื่อการตอบสนองความต้องการของผู้เรียน ด้วยความร่วมมือร่วมใจ ของบุคลากรที่มีอยู่จำนวนน้อย โดยเราต้องปลูกฝังพระที่อยู่กับเราเขาจะเล่นก็เป็นเรื่อง ปกติ แต่เล่น อย่างไม่ให้เขาเข้าห้องได้ ต้องมีระบบชัดเจน^{๒๓๐}

๘. ทุกวันนี้ครูบาอาจารย์เราต้องจัดการเอง แล้วที่สำคัญในการจัดการเรียนการสอนทำ อย่างไรจึงสำเร็จ คือ ต้องเชื่อมโยงกันอย่างเป็นระบบ ตั้งแต่หลักสูตรที่เรียนก็ต้องเรียนตามหลักสูตรมี ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่อผู้เรียนอย่างมี ประสพผลสำเร็จหรือไม่ ไม่ว่าจะเป็นผู้เรียนหรือบุคลากรมี การพัฒนามีการอบรมที่มีความต่อเนื่องเพื่อการพัฒนาตนเองหรือไม่ ทางสำนักงานใหญ่ต้องมีการ ส่งเสริมและมีการวัดและประเมินผลการอบรมที่จริงจัง จึงจัดระบบการศึกษาที่ดี^{๒๓๑}

๙. การเรียนและการสอน จึงเป็นคำที่มักใช้คู่กันเรียกรวมกันว่า การเรียนการสอนทั้งนี้ เพราะคำทั้งสองมีความสัมพันธ์กัน ทั้งการสอน และการเรียนต่างเป็นกระบวนการที่เกี่ยวข้องกัน การ สอนเป็นการตั้งใจกระทำให้เกิดการเรียนรู้และการสอนที่ดีย่อมทำให้เกิดการเรียนรู้ได้ดีครูผู้สอนเป็นผู้ มีบทบาทสำคัญที่จะทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ผู้สอนที่สอนอย่างมีหลักการมีความรู้ความสามารถ^{๒๓๒}

๑๐. การบริหารสำนักเรียนให้ประสบความสำเร็จดังนั้นการเรียนการสอนเป็นงานที่มีความ สำคัญมากที่สุดส่วนงานอย่างอื่นเป็นงานที่ส่งเสริมและสนับสนุนให้การเรียนการสอนให้มีคุณภาพ และอำนวยความสะดวกให้กับการเรียนการสอน จึงเป็นภารกิจหลักของการจัดการศึกษาผลงานด้าน วิชาการเป็นตัวชี้ให้เห็นถึงมาตรฐาน และคุณภาพของสำนักเรียน ว่าจัดการศึกษาบรรลุผลตาม

^{๒๒๘} สัมภาษณ์ พระมหาวชิเชียร กนตสีโล. เจ้าคณะอำเภอบ่อทอง เจ้าอาวาสวัดอมพมวนาราม จังหวัด ชลบุรี, ๒๘ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๒๒๙} สัมภาษณ์ พระมหาณรงค์ อุตตโร. เจ้าอาวาสวัดทับเจริญ จังหวัดชลบุรี, ๑๔ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๒๓๐} สัมภาษณ์ พระครูทีสนีย์คุณากร (วรรณะ ตนตฺปิโ). เจ้าคณะอำเภอสัตหีบ เจ้าอาวาสวัดสัตหีบ จังหวัดชลบุรี, ๓๐ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

^{๒๓๑} สัมภาษณ์ พระครูสีลานุโลมคุณ (ปฐม กิตติภทฺโท). เจ้าอาวาสวัดเนินสี จังหวัดชลบุรี, ๓๐ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

^{๒๓๒} สัมภาษณ์ พระครูไพจิตรพัฒนาการ (สมนึก อธิปญฺโญ). เจ้าอาวาสวัดเขาชก จังหวัดชลบุรี, ๑๐ สิงหาคม ๒๕๖๑.

วัตถุประสงค์อย่างน้อยเพียงใดต้องอาศัยองค์ประกอบหลายด้านทุกสิ่ง ทุกอย่างเกี่ยวข้องกับการสอน และมีส่วนส่งเสริมให้การสอนประสบผลสำเร็จ ได้จัดเป็นองค์ประกอบของการเรียนการสอนทั้งสิ้น^{๒๓๓}

๑๑. ในการดำเนินงานทุกอย่างจำเป็นต้องมีหลักการเป็นเครื่องยึดถือเพื่อให้งานดำเนินไปสู่เป้าหมายเดียวกันการสอนก็เช่นเดียวกัน จำเป็นต้องมีหลักการสอน เพื่อให้งานการสอนดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ และบรรลุผลตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตร ดังนั้นหลักการสอนจึงเป็นความรู้พื้นฐานที่สำคัญ สำหรับผู้เป็นครูแม้ว่าผู้สอนแต่ละคนจะมีเทคนิคการสอนเฉพาะตน แต่ก็ยึดหลักการเดียวกันกับหลักการสอนของพระพุทธเจ้าซึ่งเรียกได้ว่าเป็นลีลาในการสอน^{๒๓๔}

๑๒ จากแนวคิดเกี่ยวกับการเรียนการสอน เพราะว่าการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ต้องอาศัยกระบวนการของการจัดการเรียนการสอนที่ดีทั้งด้านการวางแผนการสอน การใช้ หลักจิตวิทยาเข้ามาช่วยในการสอนเป็นต้น จึงจะทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้ดีโดยที่ครูผู้สอนเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ผู้สอนที่สอนอย่าง มีหลักการมีความรู้ และมีทักษะจะช่วยให้ผู้เรียนเรียนรู้ได้อย่างมีความหมาย เป็นการประหยัดเวลา^{๒๓๕}

๑๓. งานที่ส่งเสริมสนับสนุนให้การเรียนการสอนมีคุณภาพและอำนวยความสะดวกให้การเรียนการสอนเป็นภารกิจหลักของการจัดการศึกษาผลงานด้านการศึกษาการศึกษา เป็นตัวชี้ให้เห็นถึงมาตรฐานและคุณภาพของสำนักเรียน ในการจัดการศึกษาบรรลุผลตามวัตถุประสงค์เพียงใด ในการดำเนินงานทุกอย่างจำเป็นต้องมีหลักการเป็นเครื่องยึดถือ เพื่อให้งานดำเนินไปสู่เป้าหมายเดียวกันในการสอนก็เช่นเดียวกันจำเป็นต้องมีหลักการสอนเพื่อให้งานการสอนดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพและบรรลุผลตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตร ดังนั้นหลักการสอนจึงเป็นความรู้พื้นฐานที่สำคัญสำหรับผู้เป็นครูแม้ว่าผู้สอนแต่ละคนจะมีเทคนิคการ สอนเฉพาะตนแต่ก็ยึดหลักการพื้นฐานเดียวกัน^{๒๓๖}

๑๔. ทั้งนี้เพราะการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีที่จะให้ประสบความสำเร็จได้ตามต้องการนั้น จำเป็นต้องอาศัยสื่อที่จะกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดความสนใจในการเรียนและไม่รู้สึกรู้สึกเกิดความเบื่อหน่าย นอกจากนี้สื่อยังช่วยทำให้ครูจัดการเรียนการสอนได้อย่างมีประสิทธิภาพ และประหยัดเวลาในการอธิบาย เพราะสื่อบางชนิดจะทำให้เด็กเรียนเข้าใจในเรื่องที่ครูสอนได้อย่างชัดเจน และเห็นเป็นรูปธรรม ฉะนั้นจึงควรแสวงหาสื่อใหม่ๆ และพัฒนาสื่อให้เหมาะสมหลากหลายนำมาประยุกต์ใช้กับการเรียนการสอน ซึ่งจะช่วยให้การเรียนการสอนมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้นการเรียนการสอนย่อมมีการกำหนดเป้าหมายเพื่อให้ผู้เรียนเกิดผลสัมฤทธิ์ตามจุดประสงค์ที่กำหนดไว้การที่ผู้เรียนจะบรรลุเป้าหมายได้มากน้อยเพียงใดนั้น ย่อมขึ้นอยู่กับการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนของครูผู้สอนเป็นสำคัญ ฉะนั้นครูผู้สอนจำเป็นต้องมีความรู้ความเข้าใจในกิจกรรมการเรียนการสอน จึงจะ

^{๒๓๓} สัมภาษณ์ พระครูปราโมทย์สมณวัตร (ทองคำ ปริมุตโต). เจ้าอาวาสวัดเขาห้ายอด จังหวัดชลบุรี, ๒๘ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๒๓๔} สัมภาษณ์ พระครูถาวรศุกิจ (ประเสริฐ จิระมโ). เจ้าอาวาสวัดหนองเกตุ จังหวัดชลบุรี, ๑ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๒๓๕} สัมภาษณ์ พระครูสุวรรณรัตนวัฒน์ (ชาญณรงค์ อภิชาติ). เจ้าอาวาสวัดเกษตรสุวรรณ จังหวัดชลบุรี, ๒๑ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๒๓๖} สัมภาษณ์ พระครูทัศนีย์คุณากร (วรรณะ ตนติปาโล). เจ้าคณะอำเภอสัตหีบ เจ้าอาวาสวัดสัตหีบ จังหวัดชลบุรี, ๓๐ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

สามารถจัดกิจกรรมการเรียนการสอนได้อย่างเหมาะสมและมีประสิทธิภาพซึ่งจะก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดกับผู้เรียน^{๒๓๗}

๑๕. การส่งเสริมความสนใจใคร่รู้ใคร่เรียนให้แก่ผู้เรียนชั้นเรียนที่มีบรรยากาศเต็มไปด้วยความอบอุ่น ความเห็นอกเห็นใจและความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกันและกันย่อมเป็น แรงจูงใจภายนอกที่กระตุ้นให้ผู้เรียนรักการเรียนรักการอยู่ร่วมกัน และช่วยปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมความประพฤติอันดีงามให้แก่ผู้เรียน นอกจากนี้การมีห้องเรียนที่มีบรรยากาศดี แจ่มใส สะอาด สว่าง กว้างขวางพอเหมาะ มีโต๊ะเก้าอี้ที่เป็นระเบียบเรียบร้อย มีมุมวิชาการส่งเสริมความรู้มีการตกแต่งห้องให้สดใสก็เป็นอีกสิ่งหนึ่งที่ส่งผลทำให้ผู้เรียนพอใจมาโรงเรียน เข้าห้องเรียนและพร้อมที่จะมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนการสอน ดังนั้นครูจึงต้องมีความรู้ความเข้าใจ เกี่ยวกับความหมายความสำคัญประเภทของบรรยากาศ หลักการจัดบรรยากาศในชั้นเรียนและการจัดการเรียนรู้อย่างมีความสุขเพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีลักษณะตามที่หลักสูตรได้กำหนดไว้^{๒๓๘}

ตารางที่ ๔.๑๘ สรุป แสดงความถี่ การสัมภาษณ์เชิงลึก พระปริยัติธรรมแผนกบาลี ด้านกระบวนการเรียนการสอน

สรุปประเด็นสำคัญ	ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ	
	จำนวน(รูป)	ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ
๑.การสอนเป็นการตั้งใจกระทำให้เกิดการเรียนรู้	๔	๘,๑๒,๓๒,๕
๒.การจัดการศึกษาภาษาบาลีเชิงรุก	๕	๙,๒๗,๒๙,๓๑,๔
๓.การบริหารสำนักเรียนให้ประสบความสำเร็จ	๔	๑๑,๑๗,๒๓,๑๐
๔.อาศัยสื่อที่จะกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดความสนใจ	๒	๒,๑๕

สรุป กระบวนการเรียนการสอน การจัดบรรยากาศในชั้นเรียน เป็นสิ่งสำคัญในการช่วยส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้เรียนและส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถรับผิดชอบควบคุมดูแลตนเองได้ในอนาคต การจัดบรรยากาศมีทั้งด้านกายภาพ เป็นการจัดสภาพแวดล้อมในห้องเรียน ทั้งการจัดตกแต่งในห้องเรียนจัดที่นั่งจัดมุมเสริมความรู้ต่างๆ ให้สะดวกต่อการเรียนการสอนทางด้านจิตวิทยา เป็นการสร้างความอบอุ่นความสุขสบายใจให้กับผู้เรียน ผู้สอนควรจัดบรรยากาศทั้ง ๒ ด้านนี้ให้เหมาะสมนอกจากนี้การสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ก่อให้เกิดความสุขแก่ผู้เรียนเป็นองค์ประกอบสำคัญประการหนึ่งที่จะสร้างคุณลักษณะนิสัยของการใฝ่เรียนรู้ การมีนิสัยรักการเรียนรู้ การเป็นคนดี และการมีสุขภาพจิตที่ดีสามารถอยู่ในสังคมอย่างมีความสุขทั้งในปัจจุบันและอนาคต ซึ่งบุคคลสำคัญที่จะสร้างบรรยากาศการเรียนรู้อย่างมีความสุขให้เกิดขึ้นได้คือครูผู้นำทางแห่งการเรียนรู้ นั่นเอง การเรียนการสอนย่อมมีการกำหนดเป้าหมาย เพื่อให้ผู้เรียนเกิดผลสัมฤทธิ์ตามจุดประสงค์ ที่กำหนดไว้การที่ผู้เรียนจะบรรลุเป้าหมายได้มากน้อยเพียงใดนั้น ย่อมขึ้นอยู่กับการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนของครูผู้สอนเป็นสำคัญ

^{๒๓๗} สัมภาษณ์ พระครูไพจิตรพัฒนการ (สมนึก อธิปถุญ) เจ้าอาวาสวัดเขาชก จังหวัดชลบุรี, ๑๐ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๒๓๘} สัมภาษณ์ พระครูขันตสาร์วิสิฐ (มงกุฎ อากาศโร) เจ้าอาวาสวัดเขาชะอาง จังหวัดชลบุรี, ๒๒ สิงหาคม ๒๕๖๑.

ฉะนั้นครูผู้สอนจำเป็นต้องมีความรู้ความเข้าใจในกิจกรรมการเรียนการสอน จึงจะสามารถจัดกิจกรรมการเรียนการสอนได้อย่างเหมาะสมและมีประสิทธิภาพซึ่งจะก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดกับผู้เรียนเพื่อให้การเรียนการสอนในครั้งนั้นๆ ได้ผลดีการสอนของครูเป็นไปอย่างมีความหมายผู้เรียนได้ทั้งความรู้และความสนุกสนานเพลิดเพลิน ได้ประสบการณ์โดยได้รับความร่วมมือระหว่างผู้สอนและผู้เรียนเพื่อให้การเรียนการสอนดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพน่าสนใจและผู้เรียนเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมให้ความสนใจกับกิจกรรมการเรียนการสอนการปฏิบัติต่างๆ ที่เกี่ยวกับการเรียนการสอน ดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ และการเรียนรู้ของผู้เรียนบรรลุจุดประสงค์การสอนที่กำหนดไว้

กระบวนการเรียนการสอน เป็นองค์ประกอบสำคัญของการเรียนการสอนเพราะกิจกรรมทั้งของผู้เรียน และผู้สอนที่เหมาะสมจะทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้อย่างแท้จริงในเรื่องความสำคัญของกระบวนการเรียนการสอนเป็นกิจกรรมการเรียนการสอน ที่จะเร้าให้ผู้เรียนมีความสนใจในบทเรียนและอยากจะเรียนเนื้อหาต่อไปกิจกรรมในขั้นนี้จัดได้หลายรูปแบบ เช่น การสนทนาการใช้คำถามของผู้เรียนสามารถเรียนรู้ตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ ในขั้นนี้จัดได้หลายรูปแบบ การสนทนาซักถามระหว่างผู้สอนกับผู้เรียนการใช้คำถามการใช้เกมการมอบหมายงานให้ไปปฏิบัติการจัดแสดง การจัดนิทรรศการ การจัดป้ายนิเทศ การศึกษานอกสถานที่ การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนผู้สอนสามารถเลือกใช้กิจกรรมใดให้สัมพันธ์ กับกิจกรรมใดก็ได้ตามความเหมาะสม เพียงแต่ให้เหมาะสมกับเนื้อหา ของบทเรียนและให้บรรลุวัตถุประสงค์ ผู้สอนควรดำเนินการสอนตามลำดับขั้นตอนกระบวนการเรียนการสอนให้เหมาะสมกับเนื้อหาของบทเรียนให้บรรลุวัตถุประสงค์และผู้สอนควรดำเนินการสอนตามลำดับขั้นตอนและสติปัญญา ของผู้เรียน การจัดการเรียนการสอนเป็นกระบวนการในการถ่ายทอดความรู้จากผู้สอนสู่ผู้เรียน กระบวนการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีเน้นการท่องจำเป็นหลัก หลังจากให้ผู้เรียน ท่องจำแล้วผู้สอนใช้วิธีการสอนแบบแปลเป็นหลัก ผู้บริหาร ผู้สอนและผู้เรียน มีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ผู้เรียนได้รับการเตรียมความพร้อมก่อนเรียน และมีเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นทำให้ผู้เรียนได้เกิดการเรียนรู้ตามหลักสูตร ผู้เรียนมีการพัฒนาคุณสมบัติในตัวเองทางด้านความรู้ ความคิด ด้านคุณภาพ ด้านสุขภาพร่างกาย ผู้เรียนเกิดคุณสมบัติที่จะติดตัวไปใช้ประโยชน์ในอนาคตคือสติปัญญาความสามารถคุณธรรมจริยธรรมค่านิยมและบุคลิกภาพ กิจกรรมของผู้เรียนและ ของผู้สอนที่เหมาะสมทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้แท้จริง สอดคล้องกับวัย สติปัญญาความสามารถของผู้เรียนและเป็นกระบวนการเพื่อให้ผู้เรียน คิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาได้ เกิดการเรียนรู้และบรรลุเป้าหมายที่วางไว้

การจัดกระบวนการเรียนการสอน ควรดำเนินการ เพื่อประโยชน์แก่ผู้เรียนอย่างแท้จริง โดยมุ่งพัฒนาความเจริญทุกด้านแก่ผู้เรียน เร้าให้ผู้เรียน ได้แสดงออกได้มีส่วนร่วมฝึกฝนวิธีการแสวงหาความรู้ วิธีการแก้ปัญหาด้วยตนเอง และจัดโดยมีบรรยากาศที่รื่นรมย์สนุกสนาน ตลอดจนจัดให้เหมาะสมกับวัย ความสามารถ ความสนใจของผู้เรียนรูปแบบการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนนำที่ยึดครูเป็นศูนย์กลางเป็นกิจกรรมที่ครูผู้สอนเป็นศูนย์กลางของการปฏิบัติกิจกรรม ครูเป็นผู้มีบทบาทในการเรียนการสอนมากกว่านักเรียน กิจกรรมการเรียนการสอนที่ยึดนักเรียนเป็นศูนย์กลาง เป็นกิจกรรมที่ครูผู้สอนเปิดโอกาสให้นักเรียนได้มีส่วนร่วมในการเรียนการสอนอย่างแท้จริง ซึ่งกิจกรรมการเรียนการสอนที่ยึดนักเรียนเป็นศูนย์กลาง การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ที่จะทำให้ผู้เรียนบรรลุวัตถุประสงค์ตามที่กำหนดไว้ จำต้องอาศัยการจัด

กิจกรรมการเรียนการสอนเป็นหัวใจอันสำคัญทั้งนี้เพราะกิจกรรมการเรียนการสอนที่ดี และมีความเหมาะสมกับผู้เรียน จะช่วยพัฒนาผู้เรียนให้เกิดการเรียนรู้ได้ อย่างมีประสิทธิภาพ ฉะนั้นครูผู้สอน จำเป็นต้องมีความรู้ ความเข้าใจ ในเรื่องของการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ที่ชัดเจน และหลากหลาย จึงจะจัดการเรียนการสอนได้อย่างมีประสิทธิภาพได้อย่างที่ต้องการการส่งเสริมความสนใจใคร่รู้ใคร่เรียนให้แก่ผู้เรียนเต็มไปด้วยความอบอุ่น ความเห็นอกเห็นใจ และความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกันและกันย่อมเป็นแรงจูงใจภายนอกที่กระตุ้นให้ผู้เรียนในชั้นเรียนให้แก่ผู้เรียนทำให้ผู้เรียนพอใจ มาเรียนเข้าห้องเรียนและพร้อมที่จะมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนการสอน ดังนั้น ครูผู้สอนจึงต้องมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับความหมายและความสำคัญในชั้นเรียนและการจัดการเรียนรู้อย่างมีความสุข เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีลักษณะที่เอื้ออำนวยต่อกระบวนการเรียนการสอน เพื่อช่วยส่งเสริมให้กระบวนการเรียนการสอนดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ

๔.๑.๑๖ พระปริยัติธรรมแผนกบาลี ด้านสื่ออุปกรณ์การสอน

๑. ด้านสื่อการเรียนการสอนเป็นสิ่งจำเป็นที่ครูจะต้องดำเนินการเพื่อให้กระบวนการเรียนรู้มีประสิทธิภาพ ผู้เรียนเกิดการรับรู้ได้ดีโดยมีสื่อการเรียนการสอน เป็นเครื่องมือในการกระตุ้นความสนใจทำให้ผู้เรียนมีพัฒนาการ ด้านความรู้ความเข้าใจทักษะปฏิบัติ และทัศนคติได้ตามที่ครูต้องการ และยังเป็นเครื่องมือที่ช่วยให้นักเรียนสามารถเข้าใจเรื่องที่สอนได้ชัดเจนขึ้น^{๒๓๙}

๒. สิ่งที่น่าความรู้ไปสู่อุกรณ์ อยู่ในรูปแบบของสิ่งพิมพ์หรือไม่ใช่สิ่งพิมพ์ก็ได้ สื่อจึงเป็นตัวกลางที่ช่วยนำและถ่ายทอดความรู้จากครูผู้สอนไปยังผู้เรียนเพื่อให้ผู้เรียนสามารถบรรลุถึงวัตถุประสงค์การเรียนรู้ที่ตั้งไว้ ดังนั้นสื่อจึงเป็นสิ่งที่น่าความรู้ไปสู่อุกรณ์ อยู่ในรูปแบบของสิ่งพิมพ์ หรือไม่ใช่สิ่งพิมพ์ก็ได้^{๒๔๐}

๓. สื่อการเรียนการสอนคือกระบวนการ จัดทำวัสดุเพื่อช่วยเสริมการเรียนรู้ ให้เห็นภาพเหมือนของจริง เครื่องมือที่จัดทำขึ้นเพื่อใช้ในการเรียนการสอน ซึ่งมีสาระที่เป็นประโยชน์ต่อประสบการณ์การเรียนรู้ สำหรับนำไปใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ให้เป็นไปตามหลักสูตรกำหนดไว้ สื่อจึงเป็นสิ่งที่จะช่วยกระตุ้นความสนใจของผู้เรียนช่วยสร้างความเข้าใจให้ชัดเจนขึ้น และช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้เร็วขึ้นตลอดจนจดจำได้นาน^{๒๔๑}

๔. สื่อการเรียนการสอนแบ่งได้เป็นสื่อประเภทวัสดุ ระบบการนำวัสดุ อุปกรณ์และวิธีการ มาเป็นตัวกลางในการให้การศึกษาแก่ผู้เรียน เช่นของจริง รูปภาพ หนังสือ เป็นต้นสื่อประเภทอุปกรณ์ เช่น เครื่องฉายภาพข้ามศีรษะ โทรทัศน์ คอมพิวเตอร์ เป็นต้น และสื่อประเภทวิธีการ ได้แก่ กิจกรรมทุกอย่างที่ครูหรือนักเรียนจัดทำขึ้น ทั้งในและนอกห้องเรียน^{๒๔๒}

^{๒๓๙} สัมภาษณ์ พระครูสารัตถ์ธรรมโกศล (เสมียน ขนติโก). เจ้าอาวาสวัดทรงธรรม จังหวัดชลบุรี, ๑ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๒๔๐} สัมภาษณ์ พระปลัดวัลลภ คุณวุฒโท. เจ้าอาวาสวัดวังศรีวิวันนาราม จังหวัดชลบุรี, ๑๐ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๒๔๑} สัมภาษณ์ พระครูถาวรศุกกิจ (ประเสริฐ จิระมโม). เจ้าอาวาสวัดหนองเกตุ จังหวัดชลบุรี, ๑ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๒๔๒} สัมภาษณ์ พระมหาเจริญ จิรวุฑโท. เจ้าคณะอำเภอบ้านบึง เจ้าอาวาสวัดเขาถ้ำ จังหวัดชลบุรี, ๓๑ สิงหาคม ๒๕๖๑.

๕. สื่ออุปกรณ์การสอนเป็นสิ่งที่ช่วยกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดความสนใจมีความเข้าใจบทเรียน เกิดการเรียนรู้และช่วยส่งเสริมในการเรียนรู้ให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพสื่อที่ใช้ในการเรียนการสอน มีหลายรูปแบบ เช่น สื่อสิ่งพิมพ์ สื่อเทคโนโลยี สื่อธรรมชาติ การเลือกสื่อที่ใช้ในการเรียนการสอนควรคำนึงถึงความน่าสนใจ ชวนคิด ชวนติดตามเป็นสื่อที่เข้าใจง่าย กระตุ้นให้ผู้เรียนรู้จักวิธีแสวงหาความรู้ และที่สำคัญคือต้องสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการเรียน วิธีการเรียนของผู้เรียนและความแตกต่างระหว่างบุคคล^{๒๔๓}

๖. เทคนิควิธีการรวมทั้งกิจกรรมต่างๆ ที่ช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ เกิดการพัฒนาและสามารถนำความรู้ที่ได้รับนั้นไปบอกต่อไปสอนผู้อื่นต่อไปตลอดจนการดำรงชีวิตได้อย่างมีความสุขสื่อเป็นสิ่งที่ช่วยให้ครูและผู้เรียนปฏิบัติกิจกรรมการเรียนการสอนได้สะดวกยิ่งขึ้น สื่อจึงจำเป็นสำหรับครูผู้สอนไปยังผู้เรียนให้เกิดการ เช่น เอกสารหลักสูตร คู่มือผู้สอน บันทึกการสอน^{๒๔๔}

๗. สื่ออุปกรณ์ การสอนจึงทำหน้าที่เป็นตัวกลาง เป็นพาหะ เป็นตัวช่วยเป็นเครื่องมือช่วยในการถ่ายทอดความรู้จากผู้สอนเนื้อหาสาระ สู่ความเข้าใจของผู้เรียนจึงเป็นสิ่งที่นำความรู้ไปสู่ผู้เรียน ผู้เรียนอยู่ในรูปของสิ่งพิมพ์และไม่ใช่สิ่งพิมพ์ที่ผู้สอนสามารถส่งถึงผู้เรียนเพื่อให้การเรียนการสอนเป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้^{๒๔๕}

๘. สื่อการสอนมีความสำคัญมาก เพราะหากสื่อการสอนดีผู้เรียนก็มีความรู้ ใช้สื่อในการเรียนการสอนเป็นประจำ เช่น หนังสือบาลีไวยากรณ์ แปลธรรมบท ชีตธรรม หลักการทองและแปลของแต่ละอาจารย์หรือสำนักบาลีแม่กองบาลีควรจัดทำสื่อการสอนให้เหมาะสม เพราะทำให้นักเรียนเข้าใจได้ง่ายสื่อที่ใช้ได้แก่ หนังสือ ชีต^{๒๔๖}

๙. ปัจจุบันสังคมโลกเจริญด้วยวัตถุจำเป็นต้องใช้สื่อประกอบการสอนเพื่อให้ทันสมัยเป็นอุปการะแก่ผู้เรียน สื่อเป็นส่วนหนึ่งทำให้นักเรียนมองภาพออกได้ในการเรียนทำให้ผู้เรียนมีองค์ความรู้มากขึ้นจึงควรจัดงบประมาณผลิตสื่อการสอนเพื่อให้ผู้เรียนเข้าใจมีความรู้ทันยุคและสมัยมากขึ้น^{๒๔๗}

๑๐. การเรียนบาลีสื่อประกอบการเรียนการสอนจึงมีความสำคัญกับการเรียนเพราะผู้เรียนจะได้เข้าใจมากขึ้น มีการฉายภาพโปรเจคเตอร์ในขณะที่ทำการสอน สื่อทำให้การสอนมีความกระชับทำให้ได้เห็นสิ่งใหม่ๆ ทำให้เข้าใจง่าย ทำให้จดจำได้ง่าย^{๒๔๘}

๑๑. สื่อการสอนมีความสำคัญมาก ถ้าสื่อการสอนดี นักเรียนก็จะมีความรู้ควรได้มีสื่อวีซีดี ธรรมบท การเรียนบาลีต้องใช้ความจำก็จริงแต่ควรมีสื่อประกอบเพราะจะทำให้นักเรียนมองภาพออก

^{๒๔๓} สัมภาษณ์ พระมหาภูวนาถ อากาศโร. รองเจ้าคณะอำเภอบ่อทอง เจ้าอาวาสวัดคลองมือไทร จังหวัดชลบุรี, ๒๘ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๒๔๔} สัมภาษณ์ พระเทพชลธารมุนี (ประจวบ ปาสาทิโก). เจ้าคณะจังหวัดชลบุรี เจ้าอาวาสวัดบางพระวรวิหาร (พระอารามหลวง) จังหวัดชลบุรี, ๓๐ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

^{๒๔๕} สัมภาษณ์ พระครูพิพิธศาสนการการ (บุญเหลือ ปญญาโร). เจ้าอาวาสวัดเขาช่องลม จังหวัดชลบุรี, ๙ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๒๔๖} สัมภาษณ์ พระครูวิทยาภินันท์ (ชัยณรงค์ โกวิท). เจ้าคณะอำเภอบ้านนา จังหวัดชลบุรี, ๒๘ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๒๔๗} สัมภาษณ์ พระครูทศนียคุณากร (วรรณะ ตนติปาโล). เจ้าคณะอำเภอสัตหีบ เจ้าอาวาสวัดสัตหีบ จังหวัดชลบุรี, ๓๐ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

^{๒๔๘} สัมภาษณ์ พระมหาณรงค์ อุตตโร. เจ้าอาวาสวัดทับเจริญ จังหวัดชลบุรี, ๑๔ สิงหาคม ๒๕๖๑.

สื่อการเรียนทำให้นักเรียนมีองค์ความรู้มากขึ้น สื่อทำให้นักเรียนเข้าใจและมีความรู้ทันยุคสมัยควรใช้สื่อประกอบการสอนเพราะ ทำให้นักเรียนเกิดความจำ สื่อทำให้ได้เห็นสิ่งใหม่ๆ การเรียนบาลีมีใช้สื่อที่ทันสมัยเป็นการบูรณาการให้เข้ากับยุคสมัย^{๒๔๙}

๑๒. สื่ออุปกรณ์การสอน เป็นตัวกลางในการถ่ายทอดเรื่องราว เนื้อหา ความรู้จากผู้สอนไปสู่ผู้เรียน ทำให้เด็กเกิดการเรียนรู้ตามจุดประสงค์ที่วางไว้ ช่วยให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์ตรงทำให้สิ่งที่เรียนนามธรรมเข้าใจยาก กลายเป็นรูปธรรมที่ผู้เรียนเข้าใจง่ายเรียนรู้ได้ง่าย รวดเร็วเป็นสิ่งที่ช่วยในการเรียนรู้ ที่ครูผู้สอนใช้เพื่อช่วยให้กระบวนการเรียนการสอนดำเนินไปสู่เป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพ สื่ออุปกรณ์การสอน นับว่าเป็นสิ่งหนึ่งที่สำคัญยิ่งในการเรียนรู้ เนื่องจากเป็นตัวกลางในการถ่ายทอดเนื้อหาจากผู้สอนไปสู่ผู้เรียน เป็นสื่อสำหรับให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ด้วยตนเอง ในเรื่องคุณค่าความสำคัญของสื่อที่ใช้ในการเรียนการสอน^{๒๕๐}

๑๓. ปัจจุบันมีสื่อการเรียนรู้อุปกรณ์แบบสมัยใหม่มากมายให้เลือกใช้ดังนั้นครูผู้สอนจะต้องพิจารณาเลือกสื่อการเรียนรู้อุปกรณ์ที่มีคุณภาพ เช่น สื่อที่มีความสัมพันธ์กับเรื่องที่สอนตรงตามวัตถุประสงค์ เนื้อหาถูกต้อง ทันสมัย น่าสนใจ และส่งผลดีต่อการเรียนรู้ของเด็กมากที่สุดช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจในเนื้อหาต่างๆ ได้ดีเป็นลำดับขั้นตอน สำหรับสื่อการเรียนรู้อุปกรณ์ที่มีบทบาทในแวดวงการศึกษาในสังคมยุคข้อมูลข่าวสารที่น่าสนใจ เช่น สื่อคอมพิวเตอร์ช่วยสอน เป็นการนำคอมพิวเตอร์มาเป็นเครื่องมือให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ด้วยตนเอง^{๒๕๑}

๑๔. บทเรียนออนไลน์ หรือ E-Learning จึงเป็นบทเรียนแห่งการเรียนรู้ที่ถ่ายทอดเนื้อหาสาระผ่านทางสื่ออิเล็กทรอนิกส์ ไม่ว่าจะอยู่ในรูปของคอมพิวเตอร์ช่วยสอนด้วยซีดีรอม การเรียนการสอนบนเว็บ (Web-Based Learning) การเรียนออนไลน์ (On-line Learning) การเรียนทางไกลผ่านดาวเทียม การเรียนด้วยวิดีโอผ่านออนไลน์ เป็นต้น^{๒๕๒}

๑๕. ในยุคแห่งโลกการสื่อสารที่ไร้พรมแดนแบบนี้ต้องยอมรับว่าการมีสื่อการเรียนรู้อุปกรณ์ที่ทันสมัยได้เข้ามามีบทบาทอย่างมากในแวดวงการศึกษา เป็นสื่อมีชีวิตที่สามารถดึงดูดให้ผู้เรียนสนใจใฝ่เรียนรู้ที่จะนำไปสู่การเปิดโลกการเรียนรู้ที่กว้างไกล แม้สื่อในรูปแบบใหม่เหล่านี้จะมีประโยชน์ที่จะช่วยเติมเต็มความรู้ ทักษะ ประสบการณ์ในการเรียนรู้ต่อผู้เรียน แต่ครูผู้สอนก็ยังคงมีความสำคัญในการชี้แนะทางที่ถูกต้องเหมาะสมต้องเลือกสรรสื่อการเรียนรู้อุปกรณ์ที่จะเกิดประโยชน์และคุ้มค่าที่สุด^{๒๕๓}

^{๒๔๙} สัมภาษณ์ สัมภาษณ์ พระครูโกศลธรรมมาภิรักษ์ (มานพ สิริภทฺโท). เจ้าอาวาสวัดคลองตาเพชร จังหวัดชลบุรี, ๒๒ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๒๕๐} สัมภาษณ์ พระครูอุดมธรรมรส, ดร. (ชัยยุทธ อธิญาโณ). ที่ปรึกษาเจ้าคณะจังหวัดชลบุรี เจ้าอาวาสวัดนอก จังหวัดชลบุรี, ๓๑ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

^{๒๕๑} สัมภาษณ์ สัมภาษณ์ พระครูวิบูลย์ปริยัติกิจ (สังข์จิต จันทปญฺโญ). เจ้าคณะอำเภอศรีราชา เจ้าอาวาสวัดพิบูลสถิตธรรมจังหวัดชลบุรี, ๓๑ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

^{๒๕๒} สัมภาษณ์ พระครูอุดมพัฒนาการ (วันชัย วชิรญาโณ). เจ้าคณะตำบลธาตุทอง เจ้าอาวาสวัดธาตุทอง จังหวัดชลบุรี, ๑ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๒๕๓} สัมภาษณ์ พระมหาณรงค์ อุตตโร. เจ้าอาวาสวัดทับเจริญ จังหวัดชลบุรี, ๑๔ สิงหาคม ๒๕๖๑.

ตารางที่ ๔.๑๙ สรุป แสดงความถี่ การสัมภาษณ์เชิงลึก พระปริยัติธรรมแผนกบาลี ด้านสื่ออุปกรณ์การสอน

สรุปประเด็นสำคัญ	ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ	
	จำนวน(รูป)	ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ
๑.สื่อการเรียนการสอนสิ่งจำเป็น	๕	๑,๒๗,๗,๒๑,๖
๒.สื่อช่วยสอนจำเป็นต่อการสอน	๓	๕,๑๑,๒๓
๓.สื่อช่วยสอนทำให้ผู้เรียนมีองค์ความรู้มากขึ้น	๓	๒๙,๒๕,๒๑
๔.สื่อการสอนถ่ายทอดเรื่องราวผู้สอนไปสู่ผู้เรียน	๔	๑๑,๒๖,๙,๑๕

สรุป ด้านสื่ออุปกรณ์การสอน เป็นสิ่งจำเป็นที่ครูผู้สอนต้องดำเนินการเพื่อให้กระบวนการเรียนรู้มีประสิทธิภาพ ผู้เรียนเกิดการรับรู้ได้ดีโดยมีสื่อการเรียนการสอนเป็นเครื่องมือ ในการกระตุ้นความสนใจทำให้ผู้เรียนมีพัฒนาการด้านความรู้ความเข้าใจทักษะปฏิบัติและทัศนคติได้ตามที่ครูผู้สอนต้องการ สื่อการเรียนการสอนนั้นครูต้องให้ความสำคัญและรู้ประโยชน์ของสื่อการเรียนการสอนและฝึกการใช้สื่อให้ชำนาญสื่อการเรียนการสอนมีประโยชน์ทั้งผู้เรียนและผู้สอนในการช่วยให้บรรยากาศในห้องเรียนน่าสนใจยิ่งขึ้น การใช้สื่อหลายมิติ ทำให้สามารถนำเสนอได้ทั้งภาพเสียง และภาพเคลื่อนไหวผู้สอนสนุกสนานในการสอนมากกว่าการสอนด้วยวิธีบรรยายอย่างเดียวและทำให้ผู้เรียนสนใจสนุกสนาน ไม่เบื่อหน่ายการเรียน ช่วยทำให้ผู้เรียนเข้าใจเนื้อหาบทเรียนที่ยุ่ยากซับซ้อนได้ง่ายยิ่งขึ้น ในความคิดของผู้จัดทำคิดว่า แนวคิดเกี่ยวกับสื่อการเรียนการสอนนี้สามารถนำมาใช้กับงานวิจัยนี้ได้ ทั้งนี้เพราะว่า การจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีที่จะให้ประสบความสำเร็จได้ตามต้องการนั้น จำเป็นต้องอาศัยสื่อที่จะกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดความสนใจในการเรียน และไม่รู้สึกรู้สึกเกิดความเบื่อหน่าย นอกจากนี้สื่อยังช่วยทำให้ครูจัดการเรียนการสอนได้อย่างมีประสิทธิภาพและประหยัดเวลาในการอธิบาย เพราะสื่อบางชนิดจะทำให้นักเรียนเข้าใจในเรื่องที่ครูสอนได้อย่างชัดเจน และเห็นเป็นรูปธรรม ฉะนั้นจึงควรแสวงหาสื่อใหม่ๆ และพัฒนาสื่อให้เหมาะสมหลากหลายนำมาประยุกต์ใช้กับการเรียนการสอน ซึ่งจะช่วยให้การเรียนการสอนมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

สื่ออุปกรณ์การสอน คือสิ่งที่นำความรู้ไปสู่ผู้เรียนเป็นตัวกลางที่ช่วยนำและถ่ายทอดความรู้จากครูผู้สอน หรือจากแหล่งความรู้ไปยังผู้เรียนเพื่อให้ผู้เรียนสามารถบรรลุถึงวัตถุประสงค์การเรียนที่ตั้งไว้ เพื่อใช้ในการเรียนการสอนซึ่งมีสาระที่เป็นประโยชน์ต่อประสบการณ์การเรียนรู้จากการเรียนการสอนให้เป็นไปตามหลักสูตร ช่วยสร้างความเข้าใจให้ชัดเจนขึ้น และช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้เร็วขึ้น ตลอดจนจำได้นานช่วยให้กระบวนการเรียนการสอนดำเนินไปสู่เป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพ ทำให้สิ่งที่เข้าใจยากให้เข้าใจง่ายขึ้นเป็นการสร้างแรงจูงใจ และเร้าความสนใจช่วยเสริมสร้างความคิดและการแก้ปัญหาในการเรียนรู้ของนักเรียนสามารถเอาชนะข้อจำกัดต่างๆ ทำให้สิ่งที่เคลื่อนไหวช้าดูเร็วขึ้นเพื่อศึกษากระบวนการเปลี่ยนแปลงสามารถนำสิ่งที่เกิดขึ้นในอดีตมาศึกษาได้สามารถย่อยสิ่งใหญ่ให้เล็กลง เพื่อให้สะดวกแก่การศึกษา ขยายสิ่งเล็กให้ใหญ่ขึ้นทำสิ่งที่เป็นนามธรรมให้เป็นรูปธรรมขึ้นสามารถนำสิ่งที่อยู่ไกลมาศึกษาได้สื่ออุปกรณ์การสอนจึงเป็นตัวกลางในการถ่ายทอดเรื่องราวเนื้อหาความรู้จาก ผู้สอนไปสู่ผู้เรียน ทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตามจุดประสงค์ที่วางไว้ ช่วยให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์ตรงเรียนรู้ได้ง่าย และรวดเร็วสื่อการสอนนับว่าเป็นอีกสิ่งหนึ่งที่สำคัญในการเรียนรู้เนื่อง

จากเป็นตัวกลางในการถ่ายทอดเนื้อหาจากผู้สอนไปสู่ผู้เรียน หรือเป็นสื่อสำหรับให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ด้วยตนเอง ในเรื่องคุณค่าและความสำคัญสามารถช่วยเพิ่มประสิทธิผลทางการศึกษาในลักษณะการสอนสื่อสามารถช่วยสอนแทนครูได้สามารถเปิดโอกาสให้ผู้เรียนสามารถเรียนได้ตามลำดับ สามารถช่วยเพิ่มคุณภาพการศึกษาตงบประมาณทางการศึกษา ควบคุมมาตรฐานการเรียนการสอนของครูบริหารหลักสูตรให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ ช่วยให้ผู้เรียนและผู้สอนมีทัศนคติที่ดี ต่อการใช้หลักสูตรสามารถทำให้หลักสูตรเปิดกว้างได้ รวมทั้งให้หลักสูตรเกิดการยืดหยุ่นช่วยแบ่งเบาภาระของผู้สอนในด้านการเตรียมการสอน หรือเนื้อหาการสอนโดยจัดให้ผู้เรียนศึกษาเนื้อหาจากสื่อการสอน เช่น ใช้บทเรียนโปรแกรมชุดการสอน การใช้สื่อการสอนเป็นการช่วยสร้างบรรยากาศในการสอนให้น่าสนใจ ผู้เรียนจะได้เห็นผู้สอนใช้สื่อประกอบการบรรยายทำให้เนื้อหานั้นน่าสนใจมากยิ่งขึ้น

สื่ออุปกรณ์การสอน ช่วยสร้างความมั่นใจในการสอนมากขึ้นด้วยเช่นกรณีผู้สอนจำเนื้อหาหรือลำดับการสอนไม่ได้ ผู้สอนอาจดูได้จากสื่อที่เตรียมมา กรณีผู้สอนพูดไม่เก่งหรือผู้สอนเป็นอาจารย์ใหม่ สื่อการสอนจะช่วยสร้างความเชื่อมั่นให้กับผู้สอน เมื่อผู้สอนเห็นคุณค่าของสื่อการสอน ย่อมเป็นการกระตุ้นให้ผู้สอนตื่นตัวในการเตรียมการผลิต เลือกลง หรือจัดหาสื่อการสอน ตลอดจนเทคนิคใหม่ๆ มาใช้ในการสอนเป็นการช่วยกระตุ้นและเร้าความสนใจให้กับผู้เรียน ทำให้เกิดความสุขสนุกสนานและไม่เบื่อหน่ายต่อการเรียนช่วยให้เกิดการเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพ เพราะช่วยให้ผู้เรียนสามารถเข้าใจเนื้อหาบทเรียนที่ยุ่งยากสลับซับซ้อนได้ง่ายและรวดเร็วขึ้นตลอดจนช่วยสร้างความคิดรวบยอดในเรื่องนั้นอย่างรวดเร็ว และถูกต้องช่วยแก้ปัญหาเรื่องความแตกต่างระหว่างบุคคล ในแง่ความสนใจระดับสติปัญญา และศักยภาพแห่งความคิดสร้างสรรค์ ผู้เรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนการสอนมากยิ่งขึ้นทำให้เกิดปฏิสัมพันธ์และความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างผู้เรียนกับผู้สอนช่วยดึงประสบการณ์นอกห้องเรียนที่อยู่ไกลมีข้อจำกัดเรื่องเวลาระยะทาง และสถานที่มาสู่ห้องเรียนได้ สื่อการเรียนการสอนมีความจำเป็นต่อการเรียนการสอนในฐานะเป็นตัวกลาง ที่จะช่วยในการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการเรียนรู้ การเพิ่มจำนวนนักเรียน สื่อการสอนมีความสำคัญในการเพิ่มประสิทธิภาพการสอน เพื่อให้เพียงพอต่อความต้องการของผู้เรียนช่วยแก้ปัญหาพื้นฐานหรือภูมิหลังของนักเรียนที่แตกต่างกันช่วยทำให้ครูสอนได้ดีขึ้น ผู้ยากไร้สามารถเรียนได้ทัดเทียมผู้มีฐานะดีกว่า

คุณค่าของสื่ออุปกรณ์การสอน มีคุณค่าหรือลักษณะพิเศษต่างๆ ภายในตัวสื่อเอง และมีผลดีต่อการจัดการเรียนการสอนซึ่งคุณค่าของสื่อการเรียนการสอนโดยทั่วไปช่วยเพิ่มพูนประสบการณ์ของผู้เรียนทำให้เนื้อหาวิชาความรู้ที่สอนมีความหมายต่อนักเรียนมากขึ้น เร้าความสนใจของผู้เรียนทำให้ครูสามารถสอนและจัดกิจกรรมการเรียนการสอนได้กว้างขวางมากขึ้น เป็นเครื่องมือชี้แนะการตอบสนองของผู้เรียนไม่ว่าจะเป็นการสอนโดยใช้เทคนิคแบบใดก็ตามสามารถเอาชนะข้อจำกัดต่างๆ ทางกายภาพได้ทำให้ผู้เรียนได้พัฒนากระบวนการเรียนต่างๆ เช่น การแก้ปัญหาเป็นเครื่องมือสำหรับครูในการวินิจฉัยผลการเรียน และช่วยในการสอนซ่อมเสริมจากที่กล่าวมาทั้งหมด สื่อการเรียนการสอนมีคุณค่า และประโยชน์ต่อการเรียนการสอนเป็นอย่างมาก คือ ช่วยเพิ่มประสิทธิภาพการเรียนการสอนให้สูงขึ้น ด้านปริมาณ และประหยัดเวลาในการเรียนรู้ ตลอดจนสื่อบางชนิดสามารถทดแทนการสอนของครูได้สามารถทำให้การเรียนการสอนบรรลุเป้าหมายได้ด้วยสื่อการเรียนการสอน สื่อการสอนมีอยู่หลายลักษณะหลายประเภท ที่กำหนดขึ้นมา เพื่อเป็นสื่อกลางที่จะให้ผู้เรียนบรรลุจุดมุ่งหมายของการเรียนการสอนสมบูรณ์ตามเป้าหมายของการศึกษาอย่างแท้จริง

๔.๑.๑๗ ด้านการวัดผลและประเมินผล พระปริยัติธรรมแผนกบาลี

๑. การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี คือการศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัยโดยเฉพาะ หมายถึงพระบาลี คือพระไตรปิฎกที่จารึกหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าไว้มีความสำคัญอย่างมากต่อการธำรงรักษาพระพุทธศาสนา ก่อนที่พระพุทธเจ้าจะปรินิพพาน ไม่ได้ทรงตั้งพระภิกษุรูปใดรูปหนึ่งเป็นศาสดาแทนพระองค์ แต่พระองค์ได้ทรงมอบหมายให้ชาวพุทธได้รู้กันว่า พระธรรมวินัยนั้นแหละเป็นพระศาสดาแทนพระองค์ จะเป็นศาสดาของเธอทั้งหลายโดยกาลที่เราล่วงลับไปนี้คือพุทธพจน์ที่พระองค์ตรัสไว้ก่อนจะปรินิพพาน พระธรรมวินัยนี้จะเป็นศาสดาแทนพระพุทธเจ้า พระธรรมวินัยนี้ก็ประมวลอยู่ในพระไตรปิฎก^{๒๕๔}

๒. เมื่อรักษาพระไตรปิฎกไว้จึงเท่ากับดำรงรักษาพระพุทธเจ้าไว้และดำรงรักษาพระพุทธศาสนาด้วย ให้มีความเจริญรุ่งเรืองในอนาคตกาล ฉะนั้น ภาษาบาลี เป็นภาษาที่ใช้จารึกคำสอนในพระพุทธศาสนา หลักธรรมคำสอนที่ปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎก เป็นหลักความจริงทนต่อการพิสูจน์ตลอดมาเมื่อสองพันกว่าปีแล้วเป็นความจริงอย่างไร ปัจจุบันก็ยังเป็นความจริงอยู่อย่างนั้น ด้วยเหตุนี้ระบบการเรียนการสอนหลักธรรมคำสอนจึงเกิดมีขึ้นในสังคมไทย^{๒๕๕}

๓. การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีจึงถือได้ว่าเป็นรากฐานสำคัญของการดำรงอยู่แห่งพระพุทธศาสนา เพราะเป็นที่รวมพระพุทธพจน์ คือคำสั่งสอนของพระพุทธองค์ ครอบคลุมทั้งภิกษุและสามเณรยังศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติธรรมและนำไปสู่การปฏิบัติอยู่ ความมั่นคงและความรุ่งเรืองแห่งพระพุทธศาสนาก็ยังดำรงอยู่ตราบนั้น แต่ถ้าตราบใดภิกษุสามเณร ไม่สนใจศึกษาพระปริยัติธรรมและไม่ปฏิบัติตามพระพุทธพจน์ หลักพระธรรมวินัยแล้ว ตราบนั้นความมั่นคงและความเจริญรุ่งเรืองแห่งพระพุทธศาสนาก็จักเสื่อมสลายไป^{๒๕๖}

๔. พระภิกษุสามเณรที่สำเร็จการศึกษาพระปริยัติธรรมจึงถือได้ว่าเป็นศาสนทายาท สามารถธำรงรักษาศาสนวงศ์ให้เจริญสถาพรสืบไป ควรแก่การยกย่องให้มีศักยภาพอำนวยประโยชน์แก่อกุศลแก่ตนเองด้วย เกื้อกูลประโยชน์แก่บุคคลอื่นด้วยสามารถกล่าวได้ว่าการศึกษาพระปริยัติธรรมบาลี เป็นการศึกษาเพื่อคัดเลือกบุคลากรที่มีคุณภาพพร้อมด้วยวิชาและจรณะไว้สนองงานพระศาสนา เป็นการศึกษาเพื่อสร้างสรรค์ชีวิตและสร้างสรรค์สังคม เป็นรากฐานของการสร้างตนและคนอื่นให้ดีงาม ซึ่งเป็นบุคคลที่ประเทศชาติปรารถนา เป็นบุคคลที่ศาสนาพึงประสงค์^{๒๕๗}

๕. การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีนับมุ่งเน้นที่การนำเอาหลักพุทธธรรมมาเป็นพื้นฐานในการจัดการศึกษา เพื่อให้ผู้เรียนได้พัฒนาตนฝึกหัดขัดเกลาจิตใจ จะได้เป็นมนุษย์ที่

^{๒๕๔} สัมภาษณ์ พระเทพชลธารมุนี (ประจวบ ปาสาธิโก). เจ้าคณะจังหวัดชลบุรี เจ้าอาวาสวัดบางพระวรวิหาร (พระอารามหลวง) จังหวัดชลบุรี, ๓๐ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

^{๒๕๕} สัมภาษณ์ พระปัญญาธนาภรณ์ (อนันต์ ธมฺมโชโต). รองเจ้าคณะจังหวัดชลบุรี วัดชัยมงคล (พระอารามหลวง) เมืองพัทยาใต้ จังหวัดชลบุรี, ๓๑ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๒๕๖} สัมภาษณ์ พระครูวิฑูรย์ภินันท์ (ชัยณรงค์ โกวิท). เจ้าคณะอำเภอพานทอง, เจ้าอาวาสวัดโป่งตามูข จังหวัดชลบุรี, ๒๘ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๒๕๗} สัมภาษณ์ พระมหาภูวนาถ อากาศโร. รองเจ้าคณะอำเภอบ่อทอง เจ้าอาวาสวัดคลองมือไพร จังหวัดชลบุรี, ๒๘ สิงหาคม ๒๕๖๑.

สมบูรณ์เพราะพระพุทธศาสนาจัดเป็นศาสนาแห่งการเรียนรู้ ดังนั้นกระบวนการของการศึกษาจึงได้มุ่งเน้นไปที่ภาษาบาลีเป็นสำคัญ^{๒๕๘}

๖. พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งการศึกษาที่นำเอาหลักการศึกษามาเป็นสาระสำคัญ เป็นเนื้อแท้ของการดำเนินชีวิต ทำให้การดำเนินชีวิตของมนุษย์เป็นการศึกษา สึกขา หรือการศึกษา แปลว่าการฝึกฝนพัฒนา การฝึกฝนพัฒนาดนนั้นอิงอาศัยความเชื่อที่ว่ามนุษย์มีศักยภาพได้หรือว่า มนุษย์เป็นสัตว์ที่ประเสริฐได้ ด้วยการฝึกฝนพัฒนา เมื่อฝึกฝนพัฒนาการเรียนและการสอน เป็นการตั้งใจกระทำให้เกิดการเรียนรู้ และการสอนที่ดียอมทำให้เกิดผลการเรียนรู้ได้ดี^{๒๕๙}

๗. ผู้สอนเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ จะรู้ว่าผู้เรียนมีความเข้าใจมากน้อยเพียงใดจะต้องมีการสอบวัดผลและประเมินผลของการศึกษาว่า ครูผู้สอนได้สอนให้เกิดผลทางการศึกษาถึง ผู้เรียนการวัดผลประเมินผลเป็นกระบวนการต่อเนื่องของการเรียนการสอน ทำให้ทราบถึงพัฒนาการของผู้เรียนว่าเป็นอย่างไร มีจุดบกพร่องตรงไหน มากน้อยเพียงไร ตลอดถึงตัวผู้สอนเองด้วยเพื่อจะได้ปรับปรุงแก้ไขให้ดีขึ้น^{๒๖๐}

๘. การวัดผลประเมินผลเพื่อจะทราบกิจกรรมการเรียนการสอนทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้หรือไม่ เพียงใด ในอดีตการวัดผลประเมินผลส่วนใหญ่ให้ความสำคัญกับการใช้ข้อสอบซึ่งไม่สามารถสนองเจตนารมณ์การเรียนการสอนที่เน้นให้ผู้เรียนคิดลงมือปฏิบัติ ด้วยกระบวนการหลากหลายเพื่อสร้างองค์ความรู้ ผู้สอนต้องตระหนักว่าการเรียนการสอนการวัดผลประเมินผลเป็นกระบวนการเดียวกัน และจะต้องวางแผนไปพร้อมๆ กัน^{๒๖๑}

๙. การวัดผลและประเมินผลการเรียนเป็นกระบวนการหนึ่งของการจัดการเรียนการสอนที่ใช้เป็นเครื่องมือในการตรวจสอบความสามารถของผู้เรียนเป็นตัวบ่งชี้ความสำเร็จของการดำเนินการตามแนวทางของหลักสูตรซึ่งผู้บริหารและครูมีหน้าที่โดยตรงที่ต้องทำการทดสอบตามลักษณะการจัดประสบการณ์และเนื้อหาวิชาอย่างต่อเนื่องเป็นระยะๆ แล้วนำผลไปพัฒนาการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพสูงขึ้น ซึ่งการวัดผลประเมินเป็นกระบวนการต่อเนื่องของการเรียนการสอน สามารถแบ่งออกเป็น ๓ ขั้นตอนดังนี้

๑) การประเมินผลการเรียน เพื่อช่วยให้ครูได้ทราบความสามารถของแต่ละคน เพื่อเป็นข้อมูลในการพิจารณาตัดสินว่าจะมีความสามารถเพียงพอในการศึกษาต่อหรือไม่ หากไม่ดีพออาจทำการปรับปรุงแก้ไขให้ดีขึ้นได้

^{๒๕๘} สัมภาษณ์ พระครูพิมลกิจจานุวัตร (ประทีป ปญญาวโร). รองเจ้าคณะอำเภอบ้านบึง เจ้าอาวาสวัดกุณทีธาร จังหวัดชลบุรี, ๘ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๒๕๙} สัมภาษณ์ พระครูพิพิธกิจจารักษ์ (สนัด ขนดีโก). เจ้าคณะอำเภอบางละมุง เจ้าอาวาสวัดหนองปรือ จังหวัดชลบุรี, ๒๔ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๒๖๐} สัมภาษณ์ พระมหาบุรี อธิปัญญา. รองเจ้าคณะอำเภอนนทบุรี เจ้าอาวาสวัดบ้านในบง จังหวัดชลบุรี, ๒๙ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๒๖๑} สัมภาษณ์ พระครูสารัตถ์ธรรมโกศล (เสมียน ขนดีโก). เจ้าอาวาสวัดทรงธรรม จังหวัดชลบุรี, ๑ สิงหาคม ๒๕๖๑.

๒) การประเมินผลระหว่างเรียนเมื่อมีการสอนไประยะหนึ่ง ควรจะได้มีการประเมินผลการเรียนตามจุดประสงค์ของวิชาเหล่านั้น เพื่อจะได้ทราบว่ามีความพร้อมหรือไม่ควรจะได้ก้าวไปข้างหน้าได้หรือยัง

๓) การประเมินผลหลังการเรียนเป็นการประเมินผลรอบคอบครอบคลุมจุดประสงค์ต่างๆ หลายจุดประสงค์ เป็นการประเมินผลเพื่อตัดสินความสามารถเพื่อดูว่าตั้งแต่ต้นจนบัดนี้นักเรียนมีความสามารถตามจุดประสงค์เชิงพฤติกรรมต่างๆ มากน้อยเพียงใด^{๒๖๒}

๑๐. การประเมินผลจะต้องมีหลักการขั้นตอนที่ชัดเจน ต้องให้บุคคลหลายฝ่ายมีส่วนร่วมในการประเมินผลรวมทั้งผู้เรียนด้วยต้องให้ข้อมูลย้อนกลับแก่ผู้เรียนเพื่อจะได้นำไปสู่การพัฒนาความก้าวหน้าของผู้เรียน เพราะแท้จริงแล้วการประเมินผลนั้นเพื่อเป็นเครื่องมือวัดคุณภาพของผู้เรียนเป็นสำคัญผล การประเมินจะช่วยให้ได้ข้อมูลสารสนเทศที่แสดงพัฒนาการความก้าวหน้า และความสำเร็จทางการเรียนของผู้เรียนรวมทั้งข้อมูลทั้งหมดที่จะเป็นประโยชน์ต่อการเสริมให้ผู้เรียนเกิดการพัฒนาและเรียนรู้อย่างเต็มตามศักยภาพ โดยมีหลักการกระบวนการและขั้นตอนที่เป็นมาตรฐานสามารถสอบวัดได้ทุกทักษะกระบวนการ การวัดผลประเมินผลมีหลายวิธี สำนักเรียนหรือครูผู้สอนสามารถเลือกใช้ให้สอดคล้องกับแผนการเรียนการสอน ที่สำนักเรียนดำเนินการจัดการเรียนอยู่โดยเลือกวิธีประเมินได้หลายวิธี^{๒๖๓}

๑๑. การวัดผลประเมินผลพระปริยัติธรรมแผนกบาลี เป็นที่ยอมรับกันว่ามีความเข้มข้นทั้งในเรื่องของหลักวิชาการและวิธีการวัดผล เป็นกระบวนการที่พระโบราณมหาเถระทั้งหลายได้วางไว้เป็นรูปแบบ ซึ่งในแต่ละขั้นตอนสามารถจะพิสูจน์ทราบได้เป็นรูปธรรมที่ชัดเจน เป็นที่ยกย่องนับถือของประชาชนและสำนักเรียนทั้งหลายอยู่ถึงปัจจุบัน เป็นเกียรติยศ เป็นเกียรติศักดิ์ ที่เราทั้งหลายควรจักได้ภาคภูมิใจร่วมกันและช่วยกันธำรงรักษาไว้เพื่อให้ทรงคุณค่าและความศักดิ์สิทธิ์ตลอดไปการสอบจึงเป็นการวัดผลการศึกษาที่ได้ศึกษาเล่าเรียนเป็นลำดับมา^{๒๖๔}

๑๒. ทั้งเป็นการคัดเลือกบุคคลผู้มีความรู้ความสามารถผ่านเกณฑ์ที่กำหนดแล้วยกย่องตามสถานะแห่งชั้นภูมิของประโยชน์ๆ ความยากง่ายของข้อสอบ นอกจากได้กำหนดให้เป็นเกณฑ์มาตรฐานแห่งการวัดคุณภาพแล้ว ย่อมขึ้นอยู่กับความวิริยะอุตสาหะของแต่ละบุคคลด้วย ในที่บางแห่งถึงแม้จะมีบุคลากรทางการศึกษาครู อาจารย์ ตลอดถึงผู้บริหารการศึกษามีความพร้อมมีสภาพแวดล้อมเอื้ออำนวยต่อสภาพการเรียน การสอน แต่ถ้าผู้ศึกษาขาดการเอาใจใส่อย่างจริงจังและอย่างต่อเนื่องแล้ว ก็ไม่อาจหวังได้ถึงความสำเร็จในการศึกษาของผู้นั้น ซึ่งการศึกษาพระปริยัติธรรม

^{๒๖๒} สัมภาษณ์ พระครูอุดมพัฒนาการ (วันชัย วชิรญาโณ). เจ้าคณะตำบลธาตุทอง เจ้าอาวาสวัดธาตุทอง จังหวัดชลบุรี, ๑ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๒๖๓} สัมภาษณ์ พระครูทัศนียคุณากร (วรรณะ ตนติปาโล). เจ้าคณะอำเภอสัตหีบ เจ้าอาวาสวัดสัตหีบ จังหวัดชลบุรี, ๓๐ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

^{๒๖๔} สัมภาษณ์ พระครูพิพิธกิจจารักษ์ (สนัด ขนติโก). เจ้าคณะอำเภอบางละมุง เจ้าอาวาสวัดหนองปรือ จังหวัดชลบุรี, ๒๔ สิงหาคม ๒๕๖๑.

แผนกบาลี เป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่ามีความยากอยู่ในระดับสูง แต่เมื่อได้พิจารณาโดยเหตุผลแล้ว ก็ให้เห็นได้ว่าไม่เหลือวิสัยที่จะเป็นไปได้ เพราะมีรูปธรรมที่ปรากฏให้เห็นอย่างชัดเจนทุกปี^{๒๖๕}

๑๓. การวัดผลและประเมินผลการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีซึ่งมีความแตกต่างจากการวัดผลและประเมินผลของวิชาการทางโลกอย่างชัดเจน ไม่มีคะแนนเก็บเช่นคะแนนความประพฤติ คะแนนจากสมุดหรือจากการทดสอบระหว่างภาคเรียน ในแต่ละสำนักเรียนนั้นส่วนมากเมื่อถึงวันสุดท้ายสัปดาห์ครูผู้สอนจะมีการออกข้อสอบให้นักเรียนได้ตอบ เพื่อเป็นการวัดความเข้าใจของนักเรียนที่เรียนในสัปดาห์นั้นหรือบางสำนักครู อาจารย์ จะออกข้อสอบ (ปัญหา) ให้นักเรียนตอบประจำวันก็มีอยู่เมื่อครู อาจารย์ ได้ตรวจแบบทดสอบแล้วก็จะได้แก้ไขปรับปรุงในส่วนบกพร่องของนักเรียนเป็นรายบุคคล การสอบบาลีสนามหลวงนับว่าเป็นเรื่องสำคัญที่สุดของการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี^{๒๖๖}

๑๔. สำนักเรียนบาลีจังหวัดชลบุรี มีจำนวน ๕๐ สำนักเรียน มีการจัดการเรียนการสอนและส่งสอบทุกปี มีสำนักเรียนใหญ่บ้าง สำเรียนเล็กบ้าง แต่ละสำนักได้มีการส่งเสริมให้พระภิกษุสามเณรได้ศึกษาเล่าเรียนมิได้ขาดโดยเฉพาะสำนักเรียนบาลีวัดชัยมงคล (พระอารามหลวง) ตำบลหนองปรือ อำเภอบางละมุง จังหวัดชลบุรี ได้มีการจัดส่งสอบบาลีสนามหลวง ติดอันดับของประเทศในการสอบบาลีสนามหลวงประจำปี ๒๕๕๙ ตั้งแต่ระดับประโยค ๑-๒ ไปจนถึงระดับประโยค ๙ เป็นสำนักเรียนที่มีจำนวนนักเรียนสอบได้เป็นอันดับที่ ๙ ของประเทศ ซึ่งถือว่าสำนักเรียนบาลีในจังหวัดชลบุรีมีความเข้มแข็ง เจ้าคณะพระสังฆาธิการในจังหวัดชลบุรี ได้ให้การสนับสนุนให้พระภิกษุสามเณรที่อยู่ในวัดส่งเสริมให้เรียนบาลีบางวัดที่ไม่ใช่สำนักเรียนก็จะส่งพระภิกษุสามเณรไปเรียนที่วัดเป็นสำนักเรียน และได้สนับสนุนค่าพาหนะในการเดินทางไปเรียน นอกจากสำนักเรียนในจังหวัดชลบุรี จะได้จัดการเรียนการสอนกันแล้ว ยังมีโครงการของ พระพรหมกวี (ประกอบ ธมมเสฏฐ) เจ้าคณะภาค ๑๓ เจ้าอาวาสวัดกัลยาณมิตร เจ้าคณะภาค ๑๓ ได้แจ้งให้เจ้าคณะพระสังฆาธิการจังหวัดชลบุรี ได้ทราบถึงการจัดโครงการ ๑ อำเภอ ๑ เปรียญ ให้เจ้าคณะอำเภอคัดเลือกพระภิกษุสามเณรอย่างน้อยอำเภอละ ๑ รูปหรือมากกว่า แล้วส่งพระภิกษุสามเณรที่มีความสนใจรักที่จะเรียนบาลีในอำเภอของตนเองมาเรียนที่วัดกัลยาณมิตร แต่ละอำเภอจัดส่งอำเภอละ ๒ รูป ซึ่งโครงการนี้ได้ดำเนินการมาเป็นรุ่นที่ ๗ แล้วนับว่าเป็นโครงการที่ดี ถือเป็นต้นแบบในการส่งเสริมการเรียนบาลี เพราะหลังจากเริ่มโครงการก็พบว่ามีความสนใจพระภิกษุสามเณรในเขตภาค ๑๓ สอบบาลีได้มากขึ้นอย่างต่อเนื่อง มีผู้สอบผ่านทุกปีจากโครงการนี้และยังส่งผลให้จำนวนผู้สอบได้บาลีระดับต่างๆ ในแต่ละปีของสำนักเรียนวัดกัลยาณมิตร ติดอันดับ ๑ ใน ๑๐ ของสำนักเรียนในกรุงเทพมหานครแล้ว^{๒๖๗}

๑๕. คณะสงฆ์จังหวัดชลบุรีจะเปิดอบรมก่อนสอบให้แก่ผู้สมัครสอบบาลี เพื่อเป็นการอบรมและแนะแนวทาง ในการสอบแก่ผู้สมัครเข้าสอบ โดยสำนักเรียนวัดชัยมงคล จะเป็นผู้อุปถัมภ์ในเรื่องที่พักอาศัยอาหาร ตลอดถึงอุปกรณ์การเรียนการสอนให้ทั้งหมดในการอบรม และหากผู้เข้าอบรมรูป

^{๒๖๕} สัมภาษณ์ พระมหาเจริญ จิรวุฑฒ. เจ้าคณะอำเภอบ้านบึง เจ้าอาวาสวัดเขาถ้ำ จังหวัดชลบุรี, ๓๑ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๒๖๖} สัมภาษณ์ พระมหาบุรี อธิปัญญา. รองเจ้าคณะอำเภอพนัสนิคม เจ้าอาวาสวัดบ้านโนนบ จังหวัดชลบุรี, ๒๙ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๒๖๗} สัมภาษณ์ พระมหาวิเชียร กนตสีโล. เจ้าคณะอำเภอบ่อทอง เจ้าอาวาสวัดอมพวนนาราม จังหวัดชลบุรี, ๒๘ สิงหาคม ๒๕๖๑.

ไหนด สามารถสอบบาลีสนามหลวงได้ สำนักเรียนวัดชัยมงคล ก็จะมีรางวัลให้อีกด้วย การอบรมจะใช้ระยะเวลา ๑๕ วัน รูปแบบนอกจากจะเป็นการแนะนำเทคนิคและวิธีการสอบการเปิดเทปแปลภาษาบาลีเป็นภาษาไทย ครูผู้สอนที่มีความชำนาญในการแปลแนะนำด้วย ทำให้คู่มือหนังสือได้รวดเร็วขึ้น และการให้ผู้เข้าอบรมฝึกทำข้อสอบเป็นต้น ซึ่งเนื้อหาที่อบรมก็จะอาศัยประโยคเก็งเป็นหลัก^{๒๖๘}

ตารางที่ ๔.๒๐ สรุปรูป แสดงความถี่ การสัมภาษณ์เชิงลึก พระปริยัติธรรมแผนกบาลี ด้านการวัดผลและประเมินผล

สรุปประเด็นสำคัญ	ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ	
	จำนวน(รูป)	ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ
๑.การวัดผลและประเมินผลคัดเลือกบุคลากรคุณภาพ	๖	๑,๒,๓,๑๒,๑๔,๘
๒.วัดผลเป็นกระบวนการต่อจากการเรียนการสอน	๓	๑๓,๑๘,๑๕
๓.การประเมินผลเป็นเครื่องมือวัดคุณภาพของผู้เรียน	๒	๑๑,๑๐
๔.การคัดเลือกบุคคลผู้มีความรู้ความสามารถ	๔	๘,๑๖,๖,๒

สรุป การวัดผลและการประเมินผล เป็นหน้าที่ของครูที่จะต้องวัดและประเมินผลการเรียนการสอนของนักเรียนว่าได้ผลแค่ไหนเพียงไร หรือจะต้องปรับปรุงแก้ไขอย่างไร การวัดและประเมินผลเป็นกระบวนการต่อเนื่องมาจากการเรียนการสอน การวัดผลและประเมินผลนั้น แบ่งเป็นการประเมินก่อนเรียน การประเมินผลระหว่างเรียน และการประเมินผลหลังเรียน การวัดผลและประเมินผลการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีนั้นว่ามีความสำคัญอย่างยิ่งเพราะ เป็นขั้นสุดท้ายของกระบวนการเรียนการสอน เป็นการประเมินผลการจัดการศึกษาว่าได้เป็นไปตามวัตถุประสงค์หรือไม่ โดยการสอบวัดผลจะมี ๒ ระดับ คือ ในระดับสถานศึกษา และในระดับประเทศ ส่วนในระดับสถานศึกษาหรือโรงเรียน เป็นการจับสอบวัดผล เพื่อเตรียมความพร้อมในการเข้าสอบในระดับประเทศของผู้เรียน โดยครูผู้สอนเป็นผู้จัดสอบวัดผลลักษณะข้อสอบจะอาศัยแนวข้อสอบของบาลีสนามหลวงแต่จะไม่มีผลในการเก็บคะแนนของผู้เรียนเป็นแต่เพียงต้องการหาข้อบกพร่องของผู้เรียนแล้วปรับให้สมบูรณ์ขึ้นเท่านั้นจะไม่มีผลต่อการสอบได้หรือสอบตกของผู้เรียนแต่อย่างใด ผู้ที่สอบไม่ผ่านในสนามโรงเรียนเมื่อแก้ไขข้อบกพร่องแล้ว อาจสอบผ่านสนามหลวงก็ได้ การวัดผลและประเมินผลเป็นการพิจารณาตัดสินเกี่ยวกับคุณภาพ คุณค่าความจริง และการกระทำบางที่ขึ้นอยู่กับกรวัดเพียงอย่างเดียว เช่น คะแนนสอบแต่ส่วนมาก มักเป็นการรวมการวัดหลายๆ อย่างต่างๆ กันเพื่อวินิจฉัยคุณค่าหรือตัดสินคุณลักษณะต่างๆ ที่ได้มาจากการวัดหลายๆ อย่างเป็นกระบวนการที่ครูผู้สอนนำทุกๆ รายการที่ทราบจากการวัดไปใช้ กระบวนการตัดสินคุณค่าของสิ่งของหรือการกระทำใดๆ โดยเปรียบเทียบกับเกณฑ์มาตรฐานในแง่ของการเรียนการสอนการประเมินผลการเรียนเป็นกระบวนการที่ใช้ตัดสินใจว่าผู้เรียนได้เปลี่ยนแปลงเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ตามวัตถุประสงค์ ที่วางไว้ ตามเป้าหมายของการสอนหรือไม่ เพียงใดนั้นการดำเนินการจัดวัดผลการเรียนในระดับประเทศที่เรียกว่า “สอบบาลีสนามหลวง” โดยมี

^{๒๖๘} สัมภาษณ์ พระปัญญาธรรมาภรณ์ (อนันต์ ธรรมโชโต). รองเจ้าคณะจังหวัดชลบุรี วัดชัยมงคล (พระอารามหลวง) เมืองพัทยาใต้ จังหวัดชลบุรี, ๓๑ สิงหาคม ๒๕๖๑.

กระบวนการเริ่มแต่การออกข้อสอบ จัดสอบ ประกาศ ผลสอบ และออกหนังสืออันเป็นหลักฐานแสดงวุฒิการศึกษาพระปริยัติธรรมให้กับผู้สอบผ่านในแต่ละชั้นประโยคส่วนการบริหารและการจัดการเรียนการสอนนั้นดำเนินการโดยมีสำนักเรียน สำนักศาสนศึกษา และโรงเรียนพระปริยัติธรรมประจำจังหวัดเป็นผู้ดำเนินการในแต่ละสำนักเรียน

ซึ่งการวัดและประเมินผลเป็นกระบวนการเก็บรวบรวมข้อมูล ร่องรอย หลักฐานที่แสดงให้เห็นถึงพัฒนาการ ความก้าวหน้า และความสำเร็จทางการเรียนของผู้เรียนอย่างเป็นระบบ เพื่อเป็นประโยชน์ต่อการส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดการพัฒนาและเรียนรู้อย่างเต็มตามศักยภาพเป็นพัฒนาคุณภาพการเรียน เพราะจะช่วยให้ได้ข้อมูลสารสนเทศที่แสดงพัฒนาการ ความก้าวหน้า และความสำเร็จทางการเรียนของผู้เรียนรวมทั้งข้อมูลที่จะเป็นประโยชน์ต่อการส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดการพัฒนาและเรียนรู้การนำผลของการวัดมาจัดลำดับคุณภาพ โดยพิจารณาเปรียบเทียบกับเกณฑ์มาตรฐานอย่างใดอย่างหนึ่งแล้วตัดสินออกมาว่า ต่ำกว่าเกณฑ์ สูงกว่าเกณฑ์ หรือ เก่ง ปานกลาง หรืออ่อนแค่ไหนแบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ

๑. การประเมินผลเพื่อตัดสินผลการเรียนหมายถึงการสอบปลายภาคเพื่อพิจารณาให้ระดับคะแนนหรือการให้สอบได้หรือสอบตก การจัดการศึกษาของประเทศไทยที่ผ่านมาเน้นเรื่องนี้มาก

๒. การประเมินผลเพื่อปรับปรุงการเรียนการสอน หมายถึง การประเมินผลเพื่อต้องการทราบพื้นฐานของนักเรียนทราบความรู้ความสามารถตามจุดประสงค์ของการสอนที่กำหนดไว้ครูผู้สอนจะประเมินไปควบคู่กับการสอนโดยคำนึงถึงจุดประสงค์เป็นหลักในการประเมินหลัก

ในการประเมินผลข้อมูลที่ได้รับจะนำมาเป็นแนวทางในการประเมินผลให้เกิดผลดีมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ในปัจจุบันใช้การประเมินผลเช่นนี้ในการจัดการศึกษาในสถานศึกษา เป็นกลไกที่จะกระตุ้นให้เกิดการพัฒนาเพราะจะทำให้ได้ข้อมูลย้อนกลับที่สะท้อนให้เห็นถึงการดำเนินงานที่ผ่านมาว่าบรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้มากหรือน้อยเพียงใดต้องปรับปรุงแก้ไขในเรื่องใดบ้างผู้บริหารและผู้สอนที่เข้าใจระบบการประกันคุณภาพอย่างถูกต้องจะตระหนักถึงความสำคัญของการประเมินผลไม่กลัวการประเมินผลโดยเฉพาะการประเมินตนเอง เป็นการประเมินที่มุ่งเพื่อการพัฒนาไม่ใช้การตัดสินถูก-ผิดของการศึกษาการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีในปัจจุบัน มีหลายปัจจัยที่ทำให้การศึกษาในแผนกนี้ ไม่ค่อยจะก้าวหน้าไปสู่เป้าหมายของการจัดการศึกษาตามที่ต้องการได้ แต่กลับอยู่ในสภาพที่ทรงตัว และรอวันทรุดลงเรื่อยๆ ปัจจัยที่ว่า เช่น หลักสูตรที่ใช้ในการเรียนการสอนในปัจจุบัน ก็เป็นหลักสูตรเก่าไม่ได้รับการปรับปรุงให้เข้ากับยุคสมัยและผู้เรียน วิธีการเรียนการสอนก็เน้นการจำเนื้อหาเป็นหลัก มากกว่าวิธีการอื่นๆ ซึ่งทำให้ผู้เรียนที่มีความสามารถทางความจำน้อย หมดความอดทนและเบื่อหน่าย ต่อการศึกษา ที่สุดก็จะหันไปหากการศึกษาแผนกอื่น หรือเลิกขาออกไป การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีในปัจจุบันมีองค์กรของคณะสงฆ์ไทยคือกองบาลีสนามหลวงทำหน้าที่หลักในการบริหารการศึกษาอย่างเป็นระบบ และมีกฎเกณฑ์ และระเบียบในการปฏิบัติมากกว่าในยุคสมัยที่ผ่านมาแต่ผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษาอยู่ในเกณฑ์ ที่ต้องรีบปรับปรุง

พระภิกษุสามเณรที่ศึกษาในแผนกนี้ มีจำนวนที่ลดลงไปเรื่อยๆ ทั้งนี้เพราะขาดความเชื่อมั่นในการศึกษาแผนกนี้ว่าจะศึกษาไปเพื่ออะไร ทั้งยังต้องใช้ความเพียรพยายามในการเรียนสูงและใช้เวลานานกว่าที่จะจบการศึกษาชั้นสูงสุดในกรณีที่เป็นการศึกษาเพื่อประเมินผลการเรียนที่สำคัญ เช่นการทดสอบย่อยการสังเกตที่ต้องใช้เครื่องมือประกอบการใช้ใบงานให้ทำกิจกรรมต่างๆ หรือแบบฝึกหัดผู้สอนอาจ

จะระบุไว้ในภาคผนวกได้ ควรคำนึงและยึดถือหลักการประเมินก่อนการเรียน ระหว่างเรียนและหลังเรียนทุกครั้งในการจัดการเรียนการสอน โดยวิธีที่ง่ายและเหมาะสม เช่น ประเมินก่อนเรียนโดยการซักถาม ทำแบบฝึกหัด เล่าเรื่องแสดงความคิดเห็น ทดสอบสมรรถภาพย่อยด้านต่างๆทดลองปฏิบัติหรือแสดงออกอื่นๆ ตามลักษณะเนื้อหาวิชาประเมินระหว่างเรียน โดยการสังเกตซักถาม ทำแบบฝึกหัด ทดสอบย่อย ตรวจสอบผลงาน ผลการจัดกิจกรรม หรือการแสดงออกในเรื่องต่างๆ องค์ประกอบด้านการประเมินผล ได้แก่ ผลการวัดที่ได้จากกระบวนการต่างๆ เกณฑ์การพิจารณาและการตัดสินใจ และการประเมินผลเป็นกระบวนการต่อเนื่องของการเรียนการสอน ๓ ขั้นตอน คือ ๑.การประเมินผลก่อนก่อนเรียน ๒.การประเมินผลระหว่างเรียนและ ๓.การประเมินผลหลังเรียนหรือการประเมินผลรวม ดังนั้นการวัดผลและประเมินผล จึงหมายถึง การเรียนการสอน พระปริยัติธรรม แผนกบาลี เป็นกิจกรรมทางวิชาการที่สำคัญ เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการจัดการเรียนการสอน ที่แตกต่างจากสถานศึกษาของรัฐและเอกชนทั่วไป ได้แก่สำนักศาสนศึกษาดำเนินการสอนเตรียมความพร้อมของผู้เรียนเพื่อสอบกองบาลีสนามหลวงเป็นผู้จัดสอบพระปริยัติธรรม แผนกบาลีเมื่อผู้สอบประโยค ๑-๒ ถึงเปรียญธรรม ๕ สอบไม่ผ่าน ครั้งแรกเปิดโอกาสให้มีการสอบครั้งที่สองความสะดวกในการสอบบาลีสนามหลวงระดับประโยค ๑-๒ ถึงเปรียญธรรม ๔ จัดสถานที่ให้สอบทั้งในส่วนกลางและส่วนภูมิภาค การสอบบาลีสนามหลวงระดับเปรียญธรรม ๕ ถึงเปรียญธรรม ๙ จัดสถานที่ให้สอบเฉพาะในส่วนกลางข้อสอบบาลีสนามหลวงที่ใช้สอบไม่ครอบคลุมเนื้อหาวิชาที่เรียนการสอบบาลีสนามหลวงเป็นการวัดความรู้พื้นฐานของผู้เรียน เพื่อตัดสินเลื่อนชั้นให้กับผู้เรียนและการวัดผลประเมินผลปัจจุบันเพื่อให้การวัดผลและประเมินผลการศึกษาเป็นไปอย่างถูกต้อง และมีประสิทธิภาพ

๔.๒ องค์ประกอบของการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมของจังหวัดชลบุรี

องค์ประกอบของการจัดการศึกษาในปัจจุบันการส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ของคณะสงฆ์จังหวัดชลบุรี มีการเรียนการสอนนักรธรรม ตามพระดำริของสมเด็จพระมหาสมณเจ้าฯ เพื่อให้ภิกษุสามเณรในเขตปกครองสามารถศึกษาพระธรรมวินัยได้อย่างสะดวกและทั่วถึง ที่เป็นพื้นฐานนำไปสู่การปฏิบัติที่ถูกต้องและเป็นสิ่งที่ดีงามสำหรับสังคมไทยซึ่งทำให้ภิกษุสามเณรมีความรู้ความสามารถตามชั้นเรียน นักรธรรมตรี นักรธรรมโท และนักรธรรมเอก ที่สถานศึกษาแต่ละแห่งจัดการศึกษา โดยตั้งอยู่ศูนย์กลางของประเทศมีความเจริญรุ่งเรืองทั้งเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม ซึ่งเป็นกำลังสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้กว้างขวางไปยังชุมชนท้องถิ่นและสังคมตลอดมา ส่วนประสิทธิผลการจัดการศึกษาแผนกธรรม ได้มีการศึกษาทางทฤษฎีเกี่ยวกับคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และนำพระธรรมวินัยมาปฏิบัติด้วย กาย วาจาและใจ ชั้นปฏิเวช เป็นขั้นที่แสดงถึงผลของการปฏิบัติตามพระธรรมวินัยการ ศึกษาแผนกธรรม ของคณะสงฆ์จังหวัดชลบุรี จึงเป็นการจัดการศึกษาที่สอดคล้องตามหลักการ ๓ ขั้น และให้บุคคลที่เข้ามาบวชในพระพุทธศาสนาได้ตระหนักถึงภารกิจที่จะต้องทำ ๒ ประการ คือ คันถุระ ได้แก่ การศึกษาพระธรรมวินัยให้ถูกต้องชัดเจน ไม่ผิดเพี้ยนไปจากที่พระพุทธเจ้าพระองค์ได้ทรงตรัสสอนไว้ และวิปัสสนาธุระ ได้แก่ การเรียนพระกรรมฐาน มุ่งเน้นการปฏิบัติทางกาย วาจาและใจเพื่อบรรลุเป้าหมายที่สูงที่สุดคือการบรรลุธรรม ในอนาคตนั่น ผู้บริหารการศึกษาแผนกธรรม ต้องให้ความสำคัญของปัจจัยต่างๆ ที่ส่งผลนำไปสู่การพัฒนาประสิทธิผลของการศึกษา ความสำคัญต่อการพัฒนาและปรับปรุงตนเองทั้งในด้านการมุ่งเน้น

การบริหาร โดยใช้การตัดสินใจแบบมีส่วนร่วม การใช้ภาวะผู้นำในการโน้มน้าวให้ผู้ได้บังคับบัญชาร่วมทำงานมากกว่าการมุ่งอำนาจให้มีกระบวนการติดต่อสื่อสารที่ระหว่างสมาชิกด้วยกัน ผู้บริหารต้องตระหนักและให้ความสนใจต่อการพัฒนาตนเองให้เป็นบุคคลที่มีวิสัยทัศน์ในการบริหารงาน มีความเข้าใจต่อการเปลี่ยนแปลง ที่อาจส่งผลกระทบต่อการศึกษา โดยกำหนดเกี่ยวกับกระบวนการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทางด้านเทคโนโลยี

๒. การนำหลักพุทธธรรมและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยที่ทำให้เกิดการส่งเสริมการศึกษาโดยกระบวนการเรียนการจัดการศึกษาสำหรับพระภิกษุสามเณรในยุคปัจจุบันเป็นระบบของคณะสงฆ์ไทย โดยให้คณะสงฆ์เป็นผู้ดำเนินการเอง ซึ่งมุ่งเน้นในด้านของการอบรมจิตใจโดยเฉพาะแบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ คันถุระ เป็นการศึกษาล่าเรียนหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ที่เป็นวิธีการบอกกล่าวท่องจำด้วยวาจาที่เรียกว่า มุขปาฐะ ทั้งที่เป็นการเล่าเรียนสดับตรับฟังจากพระพุทธเจ้าโดยตรง และจากพระอรหันตสาวกทั้งหลาย และวิปัสสนาธุระ คือ เป็นการศึกษาวิธีฝึกหัดอบรมจิตใจให้สว่างสะอาด สงบ ปราศจากกิเลสอาสวะทั้งปวงให้เบาบางหรือหมดไป โดยจัดเป็นหมวดหมู่มี ๓ หมวดรวมเรียกว่า พระไตรปิฎกมี ๘๔,๐๐๐ พระธรรมชั้นดี ได้แก่ ๑) หมวดพระสุตฺต เรียกว่า พระสุตตันตปิฎก มี ๒๑,๐๐๐ พระธรรมชั้นดี ๒) หมวดพระวินัย เรียกว่า พระวินัยปิฎก มี ๒๑,๐๐๐ พระธรรมชั้นดีและ ๓) หมวดพระอภิธรรม เรียกว่า พระอภิธรรมปิฎก มี ๔๒,๐๐๐ พระธรรมชั้นดีส่วนการพระปริยัติธรรมแผนกธรรม มีดังนี้

๑) วิชาเรียงความแก้กระทู้ธรรม เช่น กระทู้ธรรมที่ว่าโดยผู้กล่าวนั้น และกระทู้ธรรมที่ว่าโดยอ้างถึงบุคคล

๒) วิชาธรรมวิภาค เช่น การอธิบายความหมายให้นักเรียนเข้าใจและตั้งปัญหาเพื่อให้นักเรียนตอบ การแนะนำในการตอบปัญหา การตรวจคำตอบของนักเรียน การเฉลยปัญหาแก่นักเรียน

๓) วิชาพุทธประวัติ เช่น การสรุปประวัติของพระพุทธเจ้า

๔) วิชาวินัยบัญญัติ องค์กรศีลของพระสงฆ์เช่น การอดทน เสียสละ มีจิตเมตตา เป็นต้น

๓. การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม เนื่องจากเป็นกฎระเบียบที่ได้กำหนดวัตถุประสงค์หรือเป้าหมาย ๓ ระดับ ดังนี้

ระดับที่ ๑ การจัดการศึกษาเพื่อตัวบุคคล คือ พระภิกษุและสามเณรทุกรูปที่บวชมาจะต้องศึกษาหลักเบื้องต้นคือพระวินัย ระเบียบปฏิบัติทางศาสนาและธรรมเนียมต่างๆ ที่เป็นการศึกษาเพื่อรักษาตัวเอง เพื่อปฏิบัติให้ถูกต้อง ทั้งนี้เพื่อพ้นจากความทุกข์ เช่น การศึกษาปฏิบัติกรรมฐาน

ระดับที่ ๒ การจัดการศึกษาเพื่อพระศาสนา คือ จัดหลักสูตรให้เป็นประโยชน์ในเชิงธำรงรักษาเนื้อหาสาระหรือแก่นสารพระพุทธศาสนาเข้าไว้ ได้แก่ การเรียนนักธรรมตรี นักธรรมชั้นโท และนักธรรมชั้นเอก โดยนำเอาพระไตรปิฎก และหลักธรรมต่างๆ มาเรียนเพื่อรักษาพระพุทธศาสนา ซึ่งเรียกว่า “พระพุทธพจน์”

ระดับที่ ๓ การจัดการศึกษาเพื่อสังคม โดยจัดการศึกษาเพื่อช่วยเหลือสังคมคือประชาชนที่อยู่ในชุมชนใกล้วัดหรือศาสนศึกษา โดยเฉพาะผู้ด้อยโอกาสทางการศึกษา การเรียนแบบนี้เรียกกันว่า “พระปริยัติธรรมแผนกสามัญ” ซึ่งเรียนวิชาทางโลกควบคู่กันไปกับเรียนวิชาทางธรรมเมื่อเรียนจบแล้วก็สึกหาลาเพศไป และใช้ความรู้ไปประกอบอาชีพเป็นพลเมืองดีของชาติต่อไปได้การจัด

การศึกษาแบบนี้จึงเป็นการช่วยเหลือสังคม ผลิตภัณฑ์ที่มีคุณภาพให้สามารถไปพัฒนาสังคมรวมทั้ง การสร้างศาสนทายาทสืบไป

สรุป การส่งเสริมการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดชลบุรี คือ ๑. ด้านหลักสูตร ๒. ด้านผู้สอน ๓. ด้านกระบวนการการเรียนการสอน ๔. ด้านสื่ออุปกรณ์การสอน และ ๕. ด้านวัดผลและประเมินผล ได้ดังต่อไปนี้

จุดแข็ง การส่งเสริมการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดชลบุรี คือ เป็นสำนักเรียนที่มุ่งเน้นเรื่องการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม มีบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถที่จะดำเนินงานตามนโยบายของเจ้าสำนักเรียนได้อย่างดี มีงบประมาณด้านการศึกษา และสามารถจัดหาทุนเพิ่มเติมจากศรัทธาสาธุชนได้เพียงพอที่จะพัฒนาการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพสูงสุด มีบุคลากรต้นแบบที่ประสบความสำเร็จด้านการศึกษาทั้งสายพระปริยัติธรรมและสายอุดมศึกษา สามารถเป็นปัจจัยหลักในการจูงใจแก่ผู้เรียน มีนักเรียนของสำนักเรียนสอบไล่ได้ในสนามสอบธรรมสนามหลวงและบาลีสสนามหลวงมาแล้วตลอดเรื่อยมา ซึ่งเป็นตัวชี้วัดของการจัดการศึกษาอย่างต่อเนื่อง และมีการวางระบบการบริหารไว้อย่างดีและชัดเจน ในหน้าที่ที่พึงปฏิบัติ เช่น คณะกรรมการบริหารการศึกษา คณะดำเนินการศึกษา คณะครูสอนพระปริยัติธรรม

จุดอ่อน ในการส่งเสริมการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดชลบุรี ที่เป็นอุปสรรคไม่ให้การส่งเสริมการเรียนการสอนบรรลุผลอย่างมีประสิทธิภาพสูงสุดตามที่มุ่งหวังไว้ เช่น บุคลากรครูผู้สอนส่วนมากอยู่ในช่วงวัยรุ่น มีความรู้ความสามารถเกิดปัญหาสมองไหล บุคลากรครูผู้สอนขาดทักษะการสอน เพราะไม่มีการจัดอบรมสัมมนาครูผู้สอนพระปริยัติธรรมไว้ก่อน ทำให้มีปัญหาการสื่อความรู้ความเข้าใจต่อนักเรียนได้น้อย บุคลากรครูผู้สอนไม่ดำเนินการสอนตามแผนการสอนที่ได้วางไว้ ทำให้งานดำเนินไปอย่างพลาดเป้าประสงค์ บุคลากรครูผู้สอน ที่มีความเชี่ยวชาญ ชำนาญในการสอน ยังมีไม่เพียงพอต่อความต้องการ ผู้เรียนขาดแรงจูงใจของระบบการศึกษา พระปริยัติธรรมมีน้อย บางปีการศึกษากลุ่มที่เข้ามายังขาดทักษะการอ่าน การเขียน ความเข้าใจอยู่ มากและมีทัศนคติ ความมุ่งหวัง ความคาดหวังของผู้เรียน จะเปลี่ยนไปเมื่อสอบไปผ่านในแต่ละปี

โอกาส ในการส่งเสริมการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดชลบุรี ที่ช่วยส่งเสริมสนับสนุนการบริหารจัดการศึกษาให้บรรลุผลสำเร็จอย่างมีประสิทธิภาพ คือผู้เรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ได้รับการยกย่องจากสังคมพุทธและสังคมโดยทั่วไป มีโอกาสสร้างความก้าวหน้าในหน้าที่ต่อไป วิชาการทางพระพุทธศาสนา ได้รับการยอมรับจากสังคมในประเทศและระดับนานาชาติ ความต้องการบุคลากรในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสังคมยังเป็นที่ต้องการมากพระภิกษุสามเณร ผู้ได้สำเร็จ มีศักยภาพสอนนักเรียนได้และเป็นที่ต้องการในสำนักเรียนต่างๆ มีกฎกระทรวงรับรองการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๔๒ ว่าด้วยสิทธิในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยสถาบันพระพุทธศาสนา พ.ศ.๒๕๔๘ ทำให้เอื้อต่อการจัดระบบการจัดการศึกษาที่เป็นประโยชน์ต่อผู้เรียนและปัญหาสังคมภายนอกเป็นอีกปัจจัยหนึ่งทำให้ผู้ปกครองส่งลูกหลานเข้ามาบวชเรียน เริ่มมีแนวโน้มมากขึ้น

อุปสรรคและภัยคุกคาม สิ่งที่เป็นอุปสรรคของการส่งเสริมการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดชลบุรี ที่เป็นผลเสียต่อการจัดการบริหารการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมดัง เช่น ผู้เรียนมีทัศนคติต่อการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ว่าเรียนยาก สอบยาก ประสบผลสำเร็จ

ยาก ต่างจากการศึกษาสายสามัญ ที่สามารถสอบผ่านชั้น ได้ทุกปี ความเจริญของสังคมภายนอกเข้ามาในเขตกำแพงวัดได้ง่ายยิ่งขึ้น จากสื่อสารต่างๆ เช่น โทรศัพท์ โทรทัศน์ อินเทอร์เน็ต ทำให้ภาวะจิตใจของผู้เรียนที่เป็นพระภิกษุสามเณร มีความเปลี่ยนแปลงได้ง่ายขึ้น ความคาดหวังของผู้ปกครองยังยึดติดอยู่กับวุฒิการศึกษาสายสามัญมากกว่าสายธรรม และแรงจูงใจใฝ่เรียนของผู้เรียนมีน้อยลง

๔.๒.๑ ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบของการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมของจังหวัดชลบุรี พระปริยัติธรรมแผนกบาลี

การศึกษาของพระภิกษุสามเณรในยุคปัจจุบันมีหลายประเภท แต่การศึกษาที่เป็นระบบของคณะสงฆ์ไทยโดยเฉพาะเป็นอิสระจากรัฐ แต่ได้รับรองวุฒิการศึกษาจากภาครัฐ โดยคณะสงฆ์เป็นผู้ดำเนินการเองได้แก่การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี มีวิวัฒนาการมาตามลำดับโดยการบวชเป็นสามเณร ศึกษาพระปริยัติธรรมด้านบาลี โดยพระเจ้าแผ่นดินทรงอุปถัมภ์บำรุง การศึกษาพระปริยัติธรรมและศาสนาด้วยการอุดหนุน อุปถัมภ์ผู้ศึกษาเล่าเรียนให้มีกำลังใจในการศึกษาเล่าเรียนโดยการยกย่องให้ผู้ศึกษาเล่าเรียนให้มีวิทยฐานะ และมีสมณศักดิ์ เรียกว่า “พระมหา”^{๒๖๙}

จัดชั้นเรียนเป็น ๓ ชั้น คือ เปรียญตรี เปรียญโท เปรียญเอก การศึกษาพระปริยัติธรรมบาลี คือ กระบวนการเรียนการสอน การค้นคว้าทำความเข้าใจและจดจำคำสอนของพระพุทธองค์ซึ่งจารึกเป็นภาษาบาลีเป็นหลัก โดยที่การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ตั้งแต่ประโยค ๑-๒ จนถึงเปรียญธรรม ๙ ประโยค จะเป็นการศึกษาด้วยภาษาบาลีทั้งสิ้น^{๒๗๐}

ดังนั้นหลักสูตรบาลีที่คณะสงฆ์ ประกาศใช้อย่างเป็นทางการ เพื่อใช้ในการเรียนโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีและถือปฏิบัติเป็นแบบอย่างเดียวกันทั่วสังฆมณฑล เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาผู้เรียนให้ได้เรียนรู้ เป็นการส่งเสริมความเจริญงอกงาม เป็นการพัฒนาพระภิกษุสามเณรตามความมุ่งหมายของการศึกษา ตามที่สำนักเรียนกำหนดความมุ่งหมายไว้เพราะการศึกษาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาคน ประเทศใดที่มีการจัดการศึกษา โดยมีหลักสูตรที่เหมาะสมทันสมัยมีประสิทธิภาพย่อมได้กำลังคนที่มีประสิทธิภาพสูง หลักสูตรการศึกษาจึงถือเป็นหัวใจของการศึกษาที่นำมาเป็นกรอบและแนวทางในการจัดการเรียนการสอนให้เป็นที่ไปตามจุดมุ่งหมายนั้นหลักสูตร จึงสามารถเป็นเครื่องชี้ถึงความเจริญของประเทศได้ในระดับหนึ่งโดยเป็นระดับแรกของการพัฒนาคนให้มีคุณภาพตามที่สังคมต้องการ^{๒๗๑}

หลักสูตรการศึกษาภาษาบาลีนั้น ยังยึดหลักภาษาบาลี ศึกษาในเชิงหลักภาษาและเนื้อหาธรรมะจากพระไตรปิฎก โดยแบ่งเป็นตอนๆ อันดับแรกศึกษาพระสูตรต้นตปิฎก เมื่อจบแล้วก็ศึกษาพระวินัยปิฎก และพระอภิธรรมปิฎกตามลำดับการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีมืองค์กรของคณะสงฆ์ คือกองบาลีสนามหลวงปัจจุบันการศึกษาของคณะสงฆ์กำหนดนโยบายหลักสูตรและดำเนินการ

^{๒๖๙} สัมภาษณ์ พระเทพชลธารมณี (ประจวบ ปาสาธิโก). เจ้าคณะจังหวัดชลบุรี เจ้าอาวาสวัดบางพระวรวิหาร (พระอารามหลวง) จังหวัดชลบุรี, ๓๐ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

^{๒๗๐} สัมภาษณ์ พระครูสิทธิธรรมานุวัตร (ประโชชน์ ธมมวโร). เจ้าคณะอำเภอพนสนิมคม เจ้าอาวาสวัดหลวงพรหมवास จังหวัดชลบุรี, ๒๙ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

^{๒๗๑} สัมภาษณ์ พระครูพิพิธศาสนการ (บุญเหลือ ปญญาโว). เจ้าอาวาสวัดเขาช่องลม จังหวัดชลบุรี ๙ สิงหาคม ๒๕๖๑.

วัดผลการเรียนระดับประเทศที่เรียกว่า “สอบบาลีสนามหลวง” โดยมีกระบวนการเริ่มแต่การออกข้อสอบจัดสอบประกาศผลสอบและออกหนังสืออันเป็นหลักฐานแสดงวุฒิการศึกษาพระปริยัติธรรมให้กับผู้ที่สอบผ่านในแต่ละชั้นประโยค ซึ่งการศึกษาพระปริยัติธรรมนี้มีการบริหารจัดการศึกษาที่ดี^{๒๗๒}

การนำหลักสูตรไปใช้เป็นขั้นตอนที่สำคัญยิ่ง ในการพัฒนาหลักสูตร เพราะเป็นการนำอุดมการณ์จุดหมายของหลักสูตรเนื้อหาวิชาและประสบการณ์การเรียนรู้ที่ถ่องแท้มาอย่างดีแล้วไปสู่ผู้เรียน ขั้นตอนการนำหลักสูตรไปใช้มีความสำคัญยิ่งกว่าขั้นตอนใดๆ ทั้งหมด เป็นตัวบ่งชี้ถึงความสำเร็จ หรือความล้มเหลวของหลักสูตร ถึงแม้ว่าจะมีหลักสูตรสร้างไว้ดีเพียงใดก็ตาม ยังไม่สามารถจะกล่าวได้ว่าประสบความสำเร็จหรือไม่^{๒๗๓}

ถ้าหากว่าการนำหลักสูตรไปใช้ดำเนินไปอย่างไม่ถูกต้องหรือไม่ดีเพียงพอ ความล้มเหลวของหลักสูตรก็จะเกิดขึ้นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เพราะฉะนั้น การได้นำหลักสูตรไปใช้จึงมีความสำคัญที่ผู้เกี่ยวข้องในการนำหลักสูตรไปใช้จะต้องทำความเข้าใจกับวิธีการขั้นตอนต่างๆ เพื่อให้สามารถนำหลักสูตรไปใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด ในการพัฒนาหลักสูตรไปสู่การเรียนการสอนในห้องเรียน ได้แก่การจัดเอกสารประกอบหลักสูตร การเตรียมบุคลากร การบริหารและบริการหลักสูตรและการนิเทศการใช้หลักสูตรการดำเนินงานและกิจกรรมต่างๆ ในอันที่จะทำให้หลักสูตรที่สร้างขึ้นดำเนินไปสู่การปฏิบัติเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย นับแต่การเตรียมบุคลากร อาคาร สถานที่ วัสดุอุปกรณ์ สภาพแวดล้อมและการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียน^{๒๗๔}

เพราะว่าการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนก บาลีมีการนำหลักสูตร ซึ่งถือว่าเป็นหัวใจของการจัดการศึกษาไปสู่ผู้เรียน การจะพัฒนาผู้เรียนให้ไปสู่เป้าหมายของการจัดการศึกษาได้ตรงตามจุดหมายนั้น ต้องอาศัยการจัดทำหลักสูตรที่ดี มีความทันสมัย สอดคล้อง กับความสามารถของผู้เรียน และผู้เรียนนำความรู้ไปใช้ได้จริง^{๒๗๕}

ครูผู้สอนอยู่ในฐานะที่เป็นผู้ใช้หลักสูตรโดยตรงมีส่วนที่จะช่วยสนับสนุนให้การใช้หลักสูตรภายในสำนักเรียนให้มีประสิทธิภาพได้ คือทำการศึกษาค้นคว้าหลักสูตรเพื่อสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับหลักสูตรที่ตนเองใช้อยู่อย่างชัดเจน และทำการสอนให้ถูกต้องกับเจตนารมณ์ของหลักสูตรที่ใช้อยู่และพยายามคิดค้นหาวิธีการที่เหมาะสม หรือวิธีการที่มีประสิทธิภาพเหมาะสำหรับการใช้หลักสูตรที่ตนเองเป็นผู้ใช้คอยควบคุมและติดตามผลเพื่อพัฒนาคุณภาพการจัดการเรียนรู้ จัดเตรียมอาคารสถานที่จัดการเรียนรู้อุปกรณ์วัสดุอุปกรณ์ในสถานศึกษาจัดสรรและสนับสนุนงบประมาณ จัดทรัพยากรแหล่งเรียนรู้และสิ่งอำนวยความสะดวก และส่งเสริมและให้กำลังใจผู้ปฏิบัติงาน ส่งเสริมและสนับสนุนการใช้หลักสูตร คือการทำความเข้าใจเกี่ยวกับหลักสูตรที่สำนักเรียนใช้อยู่อย่างชัดเจน ให้บริการวัสดุ และสื่อการเรียน

^{๒๗๒} สัมภาษณ์ พระครูสีลาโลมคุณ (ปฐม กิตติภทฺโท). เจ้าอาวาสวัดเนินสี่ จังหวัดชลบุรี, ๓๐ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

^{๒๗๓} สัมภาษณ์ พระครูอุดมธรรมรส, ดร. (ชัยยุทธ อธิญาโณ). ที่ปรึกษาเจ้าคณะจังหวัดชลบุรี เจ้าอาวาสวัดนอก จังหวัดชลบุรี, ๓๑ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

^{๒๗๔} สัมภาษณ์ พระปลัดวัลลภ คุณวุฒิไพ. เจ้าอาวาสวัดวังรีศรีรัตนาราม จังหวัดชลบุรี, ๑๐ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๒๗๕} สัมภาษณ์ พระครูพิศาลประชานุกิจ (ดำรง จุกวโร). เจ้าคณะอำเภอหนองใหญ่ เจ้าอาวาสวัดหนองใหญ่ศรีธรรมจังหวัดชลบุรี, ๓๐ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

การสอนชนิดต่างๆ แก่ครู ดำเนินการนิเทศและติดตามผลการใช้หลักสูตรการเรียนการสอนในสำนักเรียนอย่างสม่ำเสมอ^{๒๗๖}

กระบวนการการเรียนการสอน ที่มีคุณภาพนั้นจะช่วยให้ผู้เรียนบรรลุจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้ได้โดยง่ายดังนั้นการจัดการเรียนการสอน จึงควรดำเนินการอย่างเป็นระบบเพื่อให้การจัดการเรียนการสอนเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและประสบความสำเร็จ ดังนั้นกระบวนการเพื่อช่วยให้ผู้เรียนเกิดการพัฒนาไปตามเป้าหมายที่หลักสูตรต้องการ การจัดการเรียนการสอนแต่ละครั้งนั้นจำเป็นต้องเริ่มจากการพิจารณาถึงจุดหมายของหลักสูตรที่กำหนดไว้ในแผนการสอนว่ามีจุดประสงค์ที่สำคัญอย่างไร จะก่อให้เกิดความรู้หรือมีประสบการณ์ และสามารถทำให้ได้บรรลุจุดหมายหรือจุดประสงค์นั้นๆ ได้ง่ายประหยัดทั้งเวลาและค่าใช้จ่ายมากที่สุด^{๒๗๗}

กระบวนการเรียนการสอนจึงเป็นส่วนสำคัญให้แก่ผู้เรียนโดยมีจุดมุ่งหมายของหลักสูตรเป็นจุดหมายปลายทางและมีเนื้อหาเป็นสื่อที่จะทำให้ผู้เรียนเกิดการพัฒนารวมทั้งปัจจัยเกื้อหนุนซึ่งประกอบด้วยผู้สอนเทคนิคการสอน การใช้สื่อในการเรียนรู้ที่จะช่วยในการส่งเสริม กระบวนการเรียนการสอน เป็นการสอนที่เน้นตัวผู้เรียนเป็นสำคัญหรือผู้เรียนมีบทบาทในการสร้างความรู้ด้วยตนเอง และมีการเรียนการสอนในหลากหลายลักษณะ การเรียนการสอนที่ดีจึงต้องมีการวางแผนและนำแนวคิดทฤษฎีหลักการสอนต่างๆ มาประยุกต์ใช้อย่างเหมาะสม รวมทั้งมีการออกแบบการเรียนการสอน เปลี่ยนมาเป็นการสอนโดยคำนึงถึงการเรียนรู้ของผู้เรียนเป็นสำคัญหรือการจัดกิจกรรมเพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วม โดยมีการวางแผนดำเนินการ และประเมินผลอย่างเป็นระบบสามารถตรวจสอบปรับปรุงได้ เพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายที่ตั้งไว้ ทั้งนี้การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ก็ต้องอาศัยหลักการดังกล่าวมาช่วยในการจัดการเรียนการสอนด้วยเช่นกัน^{๒๗๘}

สื่อการเรียนการสอน เป็นตัวกลางซึ่งมีความสำคัญในกระบวนการเรียนการสอน มีหน้าที่เป็นตัวนำความต้องการของครูไปสู่ตัวนักเรียนอย่างถูกต้องและรวดเร็วเป็นผลให้นักเรียนเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปตามจุดมุ่งหมายการเรียนการสอนได้อย่างถูกต้องเหมาะสม สื่อการสอนได้นำไปใช้ในการเรียนการสอนตลอด และยังได้รับการพัฒนาไปตามการเปลี่ยนแปลงทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีซึ่งก้าวหน้าไปไม่หยุดยั้ง สื่อการศึกษาการเรียนการสอนด้วยชื่อต่างๆ เช่น อุปกรณ์การสอน สื่อทัศนอุปกรณ์ เทคโนโลยีการศึกษา สื่อการเรียนการสอน สื่อการศึกษา เป็นต้นสื่อการเรียนการสอนนับเป็นองค์ประกอบที่สำคัญมากประการหนึ่ง ในกระบวนการเรียนการสอน นอกเหนือจากตัวผู้สอนผู้เรียน และเทคนิควิธีการต่างๆ บทบาทของสื่อการเรียนการสอนก็คือเป็นตัวกลางหรือพาหนะหรือเครื่องมือหรือช่องทางที่ใช้นำเรื่องราวข้อมูลความรู้หรือสิ่งบอกกล่าวของผู้ส่งสารหรือผู้สอนไปสู่ผู้รับหรือผู้เรียน

^{๒๗๖} สัมภาษณ์ พระครูอุดมพัฒนาการ (วันชัย วชิรญาโณ). เจ้าคณะตำบลธาตุทอง เจ้าอาวาสวัดธาตุทอง จังหวัดชลบุรี, ๑ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๒๗๗} สัมภาษณ์ พระครูถาวรศุกิจ (ประเสริฐ จิรธมโม). เจ้าอาวาสวัดหนองเกตุ จังหวัดชลบุรี, ๑ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๒๗๘} สัมภาษณ์ พระมหาบุรี อธิปัญญา. รองเจ้าคณะอำเภอพนสนิมคม เจ้าอาวาสวัดบ้านโนน จังหวัดชลบุรี, ๒๙ สิงหาคม ๒๕๖๑.

เพื่อให้การเรียนรู้หรือการเรียนการสอนบรรลุผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์หรือจุดมุ่งหมายที่วางไว้ได้เป็นอย่างดี^{๒๗๙}

สื่อ หมายถึง ตัวกลางที่ใช้ถ่ายทอดหรือนำความรู้ในลักษณะต่างๆ จากผู้ส่งไปยังผู้รับให้เข้าใจความหมายได้ตรงกันในการเรียนการสอนสื่อที่ใช้เป็นตัวกลางนำความรู้ในกระบวนการสื่อความหมายระหว่างผู้สอนกับผู้เรียนเรียกว่าสื่อการเรียนการสอน ในทางการศึกษามีคำที่มีความหมายแนวเดียวกันกับสื่อการเรียนการสอนเช่นสื่อการสอน สื่อการศึกษา อุปกรณ์ช่วยสอน เป็นต้นในปัจจุบันนักศึกษามักจะเรียกการนำสื่อการเรียนการสอนชนิดต่างๆ มารวมกันว่าเทคโนโลยีทางการศึกษา ซึ่งหมายถึงการนำเอาวัสดุอุปกรณ์และวิธีการมาใช้ร่วมกันอย่างมีระบบในการเรียนการสอนเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการเรียนการสอน^{๒๘๐}

เพื่อช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจเนื้อหาที่ชัดเจน เกิดการเรียนรู้และจดจำได้ นอกจากนี้สื่อการเรียนการสอนยังเป็นเครื่องมือสำคัญอย่างหนึ่งที่จะช่วยให้การเรียนการสอนดำเนินไปด้วยดีและมีประสิทธิภาพ เพราะสื่อการเรียนการสอนสามารถทำให้เกิดประสบการณ์ในการเรียนรู้อย่างมีความหมาย สามารถเพิ่มความเป็นรูปธรรมและความเป็นจริงต่อการเรียน สามารถนำเรื่องราวหรือสิ่งต่างๆ ที่อยู่ห่างไกลเข้ามาในห้องเรียนได้^{๒๘๑}

จากที่กล่าวมาในเบื้องต้นสรุปได้ว่า สื่อการเรียนการสอน หมายถึง สิ่งที่สื่อไปยังผู้เรียนไม่ว่าจะเป็นวัตถุ สิ่งของภาพ เครื่องมือ อุปกรณ์ สื่อประเภทโสตทัศนูปกรณ์ รวมถึงตัวบุคคล และวิธีการถ่ายทอด เพื่อให้การเรียนการสอนดำเนินไปตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้ให้ช่วยให้กระบวนการเรียนรู้ดำเนินไปสู่เป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพ

การวัดผลและประเมินผล เป็นกระบวนการที่ทำให้ทราบถึงการพัฒนาของผู้เรียนว่าเป็นอย่างไรมีจุดบกพร่องตรงไหนมากน้อยเพียงไร รวมทั้งตัวผู้สอนด้วยเพื่อจะได้ปรับปรุงแก้ไขให้มีประสิทธิภาพ ให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้หรือไม่เพียงใด ในอดีตการวัดผลประเมินผลส่วนใหญ่ให้ความสำคัญกับการใช้ข้อสอบ ซึ่งไม่สามารถสนองเจตนารมณ์ของการเรียนการสอนที่เน้นให้ผู้เรียนคิดลงมือปฏิบัติด้วยกระบวนการหลากหลายเพื่อสร้างองค์ความรู้^{๒๘๒}

ผู้สอนต้องตระหนักว่าการเรียนการสอนและการวัดผลประเมินผลเป็นกระบวนการเดียวกันและจะต้องวางแผนไปพร้อมๆ กันการเรียนการสอนที่ใช้เป็นเครื่องมือในการตรวจสอบความสามารถ

^{๒๗๙} สัมภาษณ์ พระมงคลโมลี วิ. (สมบุญ โสภโณ). ที่ปรึกษาเจ้าคณะตำบลหมอนนาง เจ้าอาวาสวัดทุ่งเหียง จังหวัดชลบุรี, ๒๕ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๒๘๐} สัมภาษณ์ พระครูวิฑูรย์วิวัฒน์ (ชัยณรงค์ โกวิท). เจ้าคณะอำเภอพานทอง เจ้าอาวาสวัดโป่งตามูข จังหวัดชลบุรี, ๒๘ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๒๘๑} สัมภาษณ์ พระครูสีลานุโลมคุณ (ปฐม กิตติภท). เจ้าอาวาสวัดเนินสี่ จังหวัดชลบุรี, ๓๐ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

^{๒๘๒} สัมภาษณ์ พระครูทัศนียคุณากร (วรรณะ ตนต์ปาล). เจ้าคณะอำเภอสัตหีบ เจ้าอาวาสวัดสัตหีบ จังหวัดชลบุรี, ๓๐ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

ของผู้เรียนและเป็นตัวบ่งชี้ความสำเร็จของการดำเนินการตามแนวทางของหลักสูตรครุมีหน้าที่โดยตรง ที่ต้องทำการทดสอบตามลักษณะการจัดประสบการณ์และเนื้อหาวิชาอย่างต่อเนื่องเป็นระยะๆ^{๒๘๓}

แล้วนำผลไปพัฒนาการเรียนการสอน ให้มีประสิทธิภาพสูงขึ้น การวัดผลประเมินจึงเป็น กระบวนการต่อเนื่องของการเรียนการสอนเพื่อช่วยให้ครูได้ทราบความสามารถของแต่ละคนเพื่อเป็น ข้อมูลในการพิจารณาตัดสินว่าจะมีความสามารถเพียงพอในการศึกษาต่อหรือไม่หากไม่ดีพออาจทำ การปรับปรุงแก้ไขให้ดีขึ้นได้^{๒๘๔}

จุดประสงค์ของการวัดผลและประเมินผล เพื่อตัดสินความสามารถเพื่อดูว่าตั้งแต่ต้นจนถึง บัดนี้ นักเรียนมีความสามารถตามจุดประสงค์เชิงพฤติกรรมต่างๆ มากน้อยเพียงใด เพื่อใช้เป็นข้อมูล สำหรับนำไปเปรียบเทียบกับเกณฑ์การพิจารณาในการที่จะตัดสินว่าสิ่งใดดีหรือเลว ใช้ได้หรือใช้ไม่ได้ นั้นจะต้องมีหลัก หรือบรรทัดฐานที่ต้องการโดยนำผลการวัดนั้นมาเปรียบเทียบกับเกณฑ์ ที่กำหนดไว้ หรือมาตรฐานที่ต้องการเกณฑ์การพิจารณาในการประเมินผลการศึกษา^{๒๘๕}

จุดมุ่งหมายของการศึกษาในการตัดสินใจการชี้ขาดหรือสรุปผลการเปรียบเทียบระหว่าง ผลการปฏิบัติซึ่งได้รับการวัดกับเกณฑ์ที่กำหนดไว้ว่า สูงต่ำกว่ากันขนาดไหน ทั้งนี้การตัดสินใจที่ดี ต้องอาศัยการพิจารณาอย่างถี่ถ้วน ทุกแง่มุม และการกระทำทุกอย่างยุติธรรมโดยอาศัยสภาพและ ความเหมาะสมต่างๆ ประกอบหรือต้องมีคุณธรรมที่^{๒๘๖}

การวัดผลหรือการสอบบาลีสนามหลวงมีแม่กองบาลี ปัจจุบัน (พระพรหมโมลี วัดปากน้ำ) เป็นผู้รับผิดชอบเกี่ยวกับการออกปัญหา ส่วนการดำเนินการในการสอบในต่างจังหวัด แม่กองบาลีได้ มอบให้เจ้าคณะภาคต่างๆ แต่งตั้งกรรมการนำข้อสอบจากส่วนกลางไปยังสนามสอบทุกแห่ง โดยเปิด สอบในชั้นประโยค ๑-๒ และ ป.ธ. ๓-๔ แล้วนำไปคำตอบมาส่งแม่กองบาลี เพื่อดำเนินการตรวจสอบ ส่วน ประโยค ป.ธ. ๕,๖,๗,๘ และ ๙ ดำเนินการในส่วนกลางตามที่แม่กองบาลีกำหนดให้เป็นสถานที่สอบ การวัดผลและประเมินผลการเรียนการสอนเฉพาะวิชาบาลีไวยากรณ์ได้ให้เกณฑ์คะแนนเป็นตัวเลขใน การตรวจสอบประโยคของบาลีสนามหลวงใช้เกณฑ์คะแนนเป็นตัวเลขในการตรวจสอบประโยคของสนามหลวง ซึ่งตั้งปัญหาให้นักเรียนตอบเพื่อให้เกณฑ์คะแนนในการตรวจ^{๒๘๗}

สรุป การส่งเสริมการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมแผนกบาลีของคณะสงฆ์ จังหวัดชลบุรี สำหรับพระภิกษุสามเณร เป็นส่งเสริมความรู้แก่พระภิกษุสามเณร ที่เป็นผู้นำของเหล่า พุทธบริษัทเป็นการยกย่องเชิดชูเกียรติของพระภิกษุสามเณรให้มีความรู้ภาษาบาลี ในปัจจุบันสถาบัน พระมหากษัตริย์ได้เข้ามามีส่วนในการยกย่องสถาน ภาพของพระภิกษุสามเณรทรงถวายการอุปถัมภ์

^{๒๘๓} สัมภาษณ์ พระครูวิสารทสุตากร (รัตนะ อดตสาโร). เจ้าอาวาสวัดช่องแสมสาร จังหวัดชลบุรี, ๓๐ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

^{๒๘๔} สัมภาษณ์ พระมหาภูวนาท อาภากร. รองเจ้าคณะอำเภอบ่อทอง เจ้าอาวาสวัดคลองมือไทร จังหวัดชลบุรี, ๒๘ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๒๘๕} สัมภาษณ์ พระครูวิบูลปริยัติกิจ (สังข์จิต จันทปญโญ). เจ้าคณะอำเภอศรีราชา เจ้าอาวาสวัดพิบูล สันทรธรรม จังหวัดชลบุรี, ๓๑ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

^{๒๘๖} สัมภาษณ์ พระครูวิมลธรรมสถิต (โสน ฐานวโร). เจ้าอาวาสวัดหนองชั้นจันทนาราม จังหวัดชลบุรี, ๑๓ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๒๘๗} สัมภาษณ์ พระมหาคมสันต์ ชินวโร. เจ้าคณะอำเภอเกาะจันทร์ เจ้าอาวาสบ่อทองราษฎร์บำรุง จังหวัดชลบุรี, ๒ สิงหาคม ๒๕๖๑.

แก่พระภิกษุสามเณรที่มีความรู้ในพระปริยัติธรรมเป็นกรณีพิเศษเมื่อประชาชนชาวไทย นิยมให้บุตรหลานบวชเรียนเป็นพระภิกษุสามเณรในวัดจนกลายเป็นประเพณีในที่สุดการจัดการศึกษานั้นมีจุดมุ่งหมายคือเผยแผ่พระพุทธศาสนาหลักสูตรที่ใช้ในอดีตคือพระไตรปิฎกส่วนในปัจจุบันมีงานวิจัยชี้ให้เห็นถึงปัญหาและรูปแบบการบริหารงานวิชาการโดยเฉพาะโครงสร้างการบริหารงานวิชาการที่เกี่ยวกับสภาพการจัดการศึกษา ด้านหลักสูตร ด้านผู้สอน ด้านกระบวนการเรียนการสอน ด้านสื่ออุปกรณ์การสอน ด้านวัดผลและประเมินผล และผลการเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีหรือความคิดเห็นที่ต้องการให้มีการปรับปรุงการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ของพระภิกษุสามเณรต่อไป

การวิเคราะห์การส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของคณะสงฆ์จังหวัดชลบุรี ประกอบด้วยประเด็นใน ๔ ประเด็น ได้แก่ จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส อุปสรรคและภัยคุกคาม ดังต่อไปนี้

การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายในสำนักเรียนโดยการวิเคราะห์สำนักเรียนเพื่อหาจุดแข็งและจุดอ่อน จุดแข็งเป็นกิจกรรมที่ดี มีศักยภาพในการสร้างความได้เปรียบในการแข่งขันส่วนจุดอ่อนเป็นแหล่งของความเสียเปรียบในการแข่งขัน อย่างไรก็ตามการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีที่อยู่บนพื้นฐานการใช้จุดแข็ง และแก้ไขจุดอ่อน เพื่อหาประโยชน์จากโอกาส ของสภาพแวดล้อมและป้องกันอุปสรรคที่ทำให้ขัดขวางการบรรลุเป้าหมายสำนักเรียนบาลี การกำหนดการส่งเสริมโดยใช้การวิเคราะห์ (SWOT) ความสอดคล้องปัจจัยสภาพแวดล้อม ในการส่งเสริมที่ดีที่สุดเพื่อให้ประสบความสำเร็จในการกิจโดยแสวงหาประโยชน์จากโอกาส และจุดแข็งสำนักเรียนทำให้อุปสรรคเป็นกลางและหลีกเลี่ยงแก้ไขจุดอ่อน การส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี คือ ผู้บริหารระดับเจ้าคณะปกครองได้ประเมินศักยภาพของพระสังฆาธิการในการส่งเสริมด้านบาลีประกอบด้วยประเมินจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส อุปสรรค โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีที่มีผลต่อการดำเนินงานให้บรรลุเป้าหมายทางการศึกษา สภาพแวดล้อมภายในสำนักเรียน โดยการวิเคราะห์จุดแข็งและจุดอ่อน จุดแข็งเป็นกิจกรรมที่ดีที่มีศักยภาพในการสร้างความได้เปรียบ ส่วนจุดอ่อนเป็นแหล่งของความเสียเปรียบในการแข่งขัน อย่างไรก็ตามการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ที่อยู่บนพื้นฐานการใช้จุดแข็ง และแก้ไขจุดอ่อน เพื่อหาประโยชน์จากโอกาสของสภาพแวดล้อมและป้องกันอุปสรรคที่ทำให้ขัดขวางการบรรลุเป้าหมายสำนักเรียนมีรายละเอียดดังต่อไปนี้^{๒๘๘}

S = Strengths : จุดแข็ง การประเมินศักยภาพทางยุทธศาสตร์ด้านจุดแข็งเป็นการประเมินจุดเด่นหรือจุดแข็ง ภายในสำนักเรียนมีการดำเนินการให้ภารกิจของสำนักเรียนบรรลุผลสัมฤทธิ์จากการวิเคราะห์จุดแข็งพบว่า การบริหารโดยยึดหลักการตามพระธรรมวินัยภาพลักษณ์ของสำนักเรียนสามารถปรับบทบาทให้เหมาะสมกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป สำหรับด้านบุคลากรคือพระสงฆ์มีภาวะผู้นำด้านคุณธรรมประชาชนทั่วไปให้ความเคารพนับถือด้วยความศรัทธานอกจากนี้สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติส่งเสริมนโยบาย ในการส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี^{๒๘๙}

^{๒๘๘} สัมภาษณ์ พระเทพชลธารมณี (ประจวบ ปาสาธิโก). เจ้าคณะจังหวัดชลบุรี เจ้าอาวาสวัดบางพระวรวิหาร (พระอารามหลวง) จังหวัดชลบุรี, ๓๐ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

^{๒๘๙} สัมภาษณ์ พระครูสิทธิธรรมานุวัตร (ประโยชน์ ธมมวโร). เจ้าคณะอำเภอนันทนิคม เจ้าอาวาสวัดหลวงพรหมवास จังหวัดชลบุรี, ๒๙ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

ด้านการเงินมีงบประมาณจากหลายช่องทางจากงบประมาณอุดหนุนการศึกษางบประมาณสนับสนุนจากวัดเป็นต้น ด้านวัสดุอุปกรณ์ มีเทคโนโลยี สื่อการสอนมีความพอเพียงต่อการบริการแก่ผู้เรียนด้านการบริหารมีสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ตามหลักพระพุทธศาสนามีโครงสร้างการบริหารชัดเจน สำนักเรียนเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของบุคลากรในสำนักเรียน มาตรฐานด้านผู้บริหารดังต่อไปนี้

- ๑) โครงสร้างการบริหาร มีแผนภูมิการบริหารงานอย่างชัดเจน
- ๒) บุคลากรในสำนักเรียนมีการทำงานเป็นทีม
- ๓) สำนักเรียนมีการจัดกิจกรรมที่หลากหลายเพื่อส่งเสริมศีลธรรม
- ๔) สำนักเรียนมีการประชาสัมพันธ์กิจกรรมต่อชุมชนอย่างสม่ำเสมอ
- ๕) ผู้บริหารมีความเป็นผู้นำ มีมนุษยสัมพันธ์และเป็นที่ยอมรับของผู้ที่เกี่ยวข้อง
- ๖) มีหลักสูตรในสำนักเรียน มีเอกสารประกอบหลักสูตร
- ๗) บรรยากาศและสิ่งแวดล้อมภายในสำนักเรียน เอื้อต่อการจัดการเรียนรู้

จุดเด่นมาตรฐานการศึกษาด้านผู้เรียน

- ๑) ผู้เรียนมีคุณธรรมจริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์มีวินัยความรับผิดชอบ
- ๒) ผู้เรียนมีความสามารถรวบรวมข้อมูล มีสมาธิและความรอบคอบในการรับข้อมูล
- ๓) ผู้เรียนส่วนใหญ่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน กลุ่มวิชาการและงานพื้นฐานอาชีพ
- ๔) ผู้เรียนส่วนใหญ่มาเรียนอย่างสม่ำเสมอ มีการศึกษาค้นคว้าจากแหล่งเรียนรู้
- ๕) ผู้เรียนส่วนใหญ่ปฏิบัติตามขั้นตอนตั้งใจและเต็มใจปฏิบัติงาน
- ๖) ผู้เรียนมีสุขนิสัย สุขภาพกาย และสุขภาพจิตที่ดี

W = Weaknesses : จุดอ่อน จากการวิเคราะห์จุดอ่อนสำนักเรียน ขาดบุคลากร ขาดงบประมาณขาดการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารในการเผยแพร่ธรรมอย่างเต็มศักยภาพ ขาดวัสดุอุปกรณ์ไม่เพียงพอ ขาดการทำนุบำรุงดูแลรักษาบูรณปฏิสังขรณ์อย่างถูกหลักวิชาการขาดการจัดการความรู้และขาดการสนับสนุนจากภาครัฐอย่างเป็นรูปธรรม

เมื่อพิจารณาด้านบุคลากร (Man) ผู้เรียนเป็นผู้ขาดโอกาสทางการศึกษา มีความแตกต่างทางสังคมและเศรษฐกิจ มีพื้นฐานความรู้แตกต่างกัน ผู้เรียนห่างไกลจากครอบครัว ผู้บริหารมีความรู้และทักษะไม่เพียงพอต่อการบริหารจัดการเท่าทันการเปลี่ยนแปลง มีภาระงานอื่นมากทำให้ไม่มีเวลาในการบริหารจัดการเพียงพอ ครุขาดความมั่นคงขาดความก้าวหน้าด้านวิชาชีพ เสียขวัญกำลังใจไม่ได้ได้รับสวัสดิการ การสงเคราะห์ รายได้ที่เหมาะสม ไม่ได้รับการพัฒนาให้มีความรู้ความสามารถในการจัดกระบวนการเรียนการสอน ที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางอย่างเหมาะสม มีการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองการปกครองบ่อยครั้งทำให้เกิดภาวะสมองไหล ระบบการบริหารและการพัฒนาบุคลากรยังไม่เป็นระบบ ไม่มีทิศทางในการจัดการที่ชัดเจนเป็นต้น^{๒๙๐}

เมื่อพิจารณาด้านการเงิน สำนักเรียนมีงบประมาณไม่เพียงพอ ไม่สอดคล้อง ไม่เหมาะสมกับภาระงานและรูปแบบการจัดการเรียนการสอน ขาดระบบการบริหารจัดการเงิน ขาดการทำบัญชีที่ได้มาตรฐานไม่เป็นธรรมาภิบาลไม่มีแผนงานที่ชัดเจนในการบริหารจัดการระบบการเงินในสำนักเรียน

^{๒๙๐} สัมภาษณ์ พระครูสิทธิธรรมานุวัตร (ประโยชน์ ธรรมวโร). เจ้าคณะอำเภอพนัสนิคม เจ้าอาวาสวัดหลวงพรหมาวาส จังหวัดชลบุรี, ๒๙ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

มีสื่อวัสดุอุปกรณ์ อาคารสถานที่ไม่เพียงพอ ไม่เอื้อต่อการจัดการศึกษา และไม่เอื้อต่อการจัดการเรียนการสอนเป็นต้น^{๒๙๑}

เมื่อพิจารณาในด้านวัสดุอุปกรณ์ ในการเรียนการสอนไม่มีความสอดคล้องกับบริบทการพัฒนาผู้เรียน เทคโนโลยีสารสนเทศการจัดการศึกษายังไม่มีความทันสมัยขาดระบบฐานข้อมูลเข้าถึงเทคโนโลยีการเรียนการสอนเป็นต้น^{๒๙๒}

เมื่อพิจารณาด้านการบริหารจัดการ ผู้บริหารไม่มีแผนงานในการบริหารจัดการและพัฒนามาตรฐานการศึกษาอย่างชัดเจนการถ่ายทอดและสื่อสารยังไม่ทั่วถึงขาดการนิเทศติดตามและประเมินผลจากหน่วยงานต้นสังกัด ขาดการนำข้อมูลมาศึกษาวิเคราะห์เพื่อวางแผนในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาอย่างจริงจัง ขาดการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ การจัดการศึกษาจากภาคส่วนภายนอก สภาพแวดล้อมของสำนักเรียนยังขาดการสร้างบรรยากาศทางวิชาการ การศึกษาพระปริยัติธรรมยังเน้นอยู่ในส่วนของภาคปริยัติ คือความรู้ยังไม่มีการเชื่อมต่อกับความรู้เข้าสู่ภาคปฏิบัติเพื่อให้เกิดปัญญา ระบบสวัสดิการแก่ผู้เรียนขาดการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ ไม่มีระบบประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา ระบบบริการวิชาการพระพุทธศาสนายังไม่เป็นระบบเป็นต้น^{๒๙๓}

สำหรับจุดอ่อนด้านผู้เรียน คือ

- ๑) นักเรียนบางส่วนยังขาดการรู้จักประหยัดการใช้จ่ายของส่วนตัวเองและส่วนรวม
- ๒) นักเรียนส่วนน้อยที่มีทักษะในการคิดวิเคราะห์เกี่ยวกับข้อมูลต่างๆ
- ๓) ระดับผลการเรียนรวมทุกวิชา มีระดับผลการเรียนอยู่ในเกณฑ์ที่ไม่น่าพอใจ
- ๔) ผู้เรียนส่วนน้อยที่รู้จักตั้งคำถาม รู้จักการใช้เวลาว่างอ่านหนังสือ
- ๕) ผู้เรียนได้รับการพัฒนาและส่งเสริมด้านวิชาการได้ไม่เต็มที่เท่าที่ควร

มาตรฐานด้านครูคือครูส่วนน้อยที่มีการจัดทำข้อมูลความต้องการของผู้เรียนการประเมินผลจากหลายฝ่าย การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้นักเรียนรู้จักคิดแสวงหาคำตอบด้วยตนเอง^{๒๙๔}

ส่วนมาตรฐานด้านผู้บริหาร ดังนี้

- ๑) การนิเทศติดตาม ประเมินผลให้เป็นระบบและดำเนินการอย่างต่อเนื่องยังมีน้อย
- ๒) การนำภูมิปัญญาท้องถิ่น เทคโนโลยีมาใช้จัดกิจกรรมการเรียนการสอนมีน้อย
- ๓) การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในยุคปฏิรูปการศึกษาในปัจจุบันของผู้บริหารยังมีน้อย
- ๔) การจัดทำหลักสูตรตามความต้องการของท้องถิ่นยังมีน้อย

O = Opportunities : โอกาส เป็นการประเมินปัจจัยภายนอกที่ส่งเสริมให้การดำเนินการภารกิจขององค์กรบรรลุผลสัมฤทธิ์ในด้านการศึกษา

^{๒๙๑} สัมภาษณ์ พระครูอุดมธรรมรส, ดร. (ชัยยุทธ อสิญาโณ). ที่ปรึกษาเจ้าคณะจังหวัดชลบุรี เจ้าอาวาสวัดนอก จังหวัดชลบุรี, ๓๑ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

^{๒๙๒} สัมภาษณ์ พระครูอุดมพัฒนาการ (วันชัย วชิรญาโณ). เจ้าคณะตำบลธาตุทอง เจ้าอาวาสวัดธาตุทอง จังหวัดชลบุรี, ๑ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๒๙๓} สัมภาษณ์ พระมหาณรงค์ อุตโตโร. เจ้าอาวาสวัดทับเจริญ จังหวัดชลบุรี, ๑๔ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๒๙๔} สัมภาษณ์ พระครูพิมลกิจจานุวัตร (ประทีป ปัญญาโร). รองเจ้าคณะอำเภอบ้านบึง เจ้าอาวาสวัดกุณทีธาร จังหวัดชลบุรี, ๘ สิงหาคม ๒๕๖๑.

๑. แผนเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๑๐ เน้นการสร้างชุมชนอุดมปัญญา
๒. วัดเป็นศูนย์กลางการประกอบศาสนกิจประเพณี วัฒนธรรมท้องถิ่น
๓. นโยบายให้โรงเรียนผ่านเกณฑ์มาตรฐานการศึกษา
๔. ภาครัฐให้การสนับสนุนโครงการเรียนฟรี ๑๕ ปี อย่างมีคุณภาพ
๕. โครงสร้างการบังคับบัญชาขึ้นตรงต่อนายกรัฐมนตรี
๖. ได้รับงบประมาณสนับสนุนจากภาครัฐและสังคมเพิ่มขึ้น
๗. การศึกษาจากแหล่งเรียนรู้ต่างๆ มากขึ้นส่งผลต่อประสิทธิภาพการจัดการศึกษา
๘. มีช่องทางในการเผยแพร่และประชาสัมพันธ์การจัดการศึกษาเพิ่มมากขึ้น
๙. สังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาและค่านิยมในการทำบุญต่อพระสงฆ์สามเณร
๑๐. นโยบายรัฐบาลมุ่งส่งเสริมการปรับปรุงองค์การ

T = Threats : ปัญหาอุปสรรค การประเมินศักยภาพทางยุทธศาสตร์ด้านอุปสรรคเป็นการประเมินปัจจัยภายนอกที่คุกคามต่อการดำเนินการให้ภารกิจขององค์กรไม่บรรลุผลสัมฤทธิ์จากการวิเคราะห์ปัญหาอุปสรรค คือ กระแสวัตถุนิยมในยุคโลกาภิวัตน์ทำให้บทบาทของวัดและพระสงฆ์ลดลง การศึกษาพระปริยัติธรรมก็ลดลง นโยบาย วิสัยทัศน์ และพันธกิจ ที่มีอยู่ไม่เกิดผล พระภิกษุสามเณร มีปริมาณลดลงเรื่อยๆ อาจจะเป็นไปตามยุคสมัยพัฒนาคือผู้ปกครองจะไม่นิยมให้บุตรหลานบวชเรียนเพราะทางภาครัฐบาลมีมาตรการบังคับให้ผู้ปกครองส่งบุตรหลานเข้าโรงเรียนตามเกณฑ์ที่กำหนด^{๒๙๕}

อีกประการหนึ่ง การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม ขาดการดำเนินการในการบริหารบุคคล การบริหารการเงินการบริหารวัสดุอุปกรณ์ และการจัดการที่ชัดเจนเหมาะสมกับการพัฒนารูปแบบการจัดการศึกษาที่มีคุณภาพ พระภิกษุสามเณรผู้ศึกษาบาลีขาดวุฒิภาวะในการเลือกใช้เทคโนโลยีอย่างเหมาะสมปัจจัย ความเจริญทางสังคมมีส่วนสำคัญต่อความเสี่ยงในการดำรงสมณเพศ และการศึกษาบาลีขาดแรงจูงใจเพราะเมื่อเรียนจบแล้วไม่มีงานรองรับไม่มีอนาคต^{๒๙๖}

ปัจจุบันนี้ระบบการศึกษาทางโลกได้เปิดโอกาสทางการศึกษาทุกระดับชั้นรองรับนักเรียนนักศึกษา สมัครเรียนโดยไม่มีจำนวนจำกัด เป็นส่วนหนึ่งทำให้การศึกษาบาลีกำลังตกอยู่ในภาวะเสี่ยงถ้าผู้บริหารไม่มีการเปลี่ยนแปลงพัฒนารูปแบบการจัดการให้เหมาะสม^{๒๙๗}

สรุป การวิเคราะห์สภาพการส่งเสริมการศึกษาบาลีภายในองค์การสงฆ์จุดแข็งคือการจัดการศึกษาตามพระธรรมวินัยภาพลักษณ์ของวัดและพระสงฆ์มีการพัฒนารูปแบบทางการศึกษาตามสภาพสังคม จุดอ่อนคือคณะสงฆ์ขาดบุคลากร งบประมาณไม่เพียงพอ วัสดุอุปกรณ์ไม่เพียงพอขาดการทำนุบำรุงดูแลรักษาการบูรณปฏิสังขรณ์ ศาสนวัตถุอย่างถูกหลักวิชาการ ขาดการจัดการความรู้ ขาดการสนับสนุนงบประมาณจากภาครัฐอย่างเป็นรูปธรรม โอกาสคือการศึกษาของพระสงฆ์เป็นไป

^{๒๙๕} สัมภาษณ์ พระครูสุวรรณรัตนวัฒน์ (ชาญณรงค์ อภิชาติ). เจ้าอาวาสวัดเกษรสุวรรณ จังหวัดชลบุรี, ๒๑ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๒๙๖} สัมภาษณ์ พระครูถาวรศุกิจ (ประเสริฐ จิระมโม). เจ้าอาวาสวัดหนองเกตู จังหวัดชลบุรี, ๑ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๒๙๗} สัมภาษณ์ พระมหาคมสันต์ ชินวโร. เจ้าคณะอำเภอเกาะจันทร์ เจ้าอาวาสบ่อทองราษฎร์บำรุง จังหวัดชลบุรี, ๒ สิงหาคม ๒๕๖๑.

ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ และกฎระเบียบของมหาเถรสมาคมให้การรองรับการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม ส่วนปัญหาอุปสรรคคือกระแสวัตถุนิยมในยุคโลกาภิวัตน์ทำให้บทบาทของวัดและพระสงฆ์ลดลง การศึกษาพระปริยัติธรรมก็ลดลง นโยบาย วัสดุทัศน และพันธกิจที่มีอยู่ไม่เกิดผล คือ พระภิกษุสามเณรมีปริมาณลดลงเรื่อยๆ เพราะปัจจัยความเจริญทางสังคมมีส่วนสำคัญ ระบบการศึกษาทางโลกเจริญมากขึ้นได้เปิดกว้างทางการศึกษาส่งผลให้การศึกษาบาลีกำลังตกอยู่ในภาวะเสี่ยง ที่จะทำให้ผู้เรียนยากขึ้น ถ้าไม่มีการบูรณาการให้ร่วมกับสมัยจัดรูปแบบการจัดการศึกษาใหม่ให้เหมาะสม

๔.๒.๒ รูปแบบการส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรมจังหวัดชลบุรี
 แนวทางที่ ๑ ด้านหลักสูตร

แผนภาพที่ ๔.๑ แนวทางในการพัฒนา ด้านหลักสูตร
 ที่มา : จากการสังเคราะห์ของผู้วิจัย

แนวทางการพัฒนา

๑. จัดหลักสูตรให้สัมพันธ์กับศาสตร์สมัยใหม่ให้ทันกับความเจริญในยุคปัจจุบันเพื่อให้เป็นที่ยอมรับของทุกฝ่าย
๒. ปรับปรุงภาษาที่ใช้ในหนังสือให้เป็นที่เข้าใจง่ายขึ้นเพื่อดึงดูดความสนใจของคนทั่วไปเพิ่มเติมวิชาการทางโลกเข้าไปเป็นบูรณาการให้เข้ากับยุคสมัย
๓. เปิดโอกาสให้ผู้ที่มีความสนใจได้เข้ามาศึกษามากขึ้นเป็นการโอกาสที่พระสงฆ์จะได้มีโอกาสทางการเผยแผ่มากขึ้น
๔. ขาดการสนับสนุนงบประมาณจากภาครัฐอย่างเป็นเม็ดเต็มหน่วยในการบริหารศึกษาของคณะสงฆ์

๔.๒.๓ แนวทางที่ ๒ ด้านผู้สอน

แผนภาพที่ ๔.๒ แนวทางในการพัฒนา ด้านผู้สอน
ที่มา : จากการสังเคราะห์ของผู้วิจัย

แนวทางในการพัฒนา

- ๑.จุดแข็งของครูผู้สอนคือคณะสงฆ์เรามีตำราเรียนที่แก้ไขชีวิตแก้ไขปัญหาทางใจให้เขาได้ตามวัตถุประสงค์ขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า
- ๒.ครูผู้สอนมักจะใช้แบบที่สอนน้องจึงไม่ได้รับการอบรมวิชาครูอย่างเป็นระบบขาดปัจจัยสนับสนุนเช่นงบประมาณจากภาครัฐ
- ๓.การจัดทำแผนแม่บท แผนปฏิบัติการ เพื่อกำหนดทิศทางและเป้าหมาย คณะสงฆ์ให้ความสำคัญและยกระดับการศึกษาพระปริยัติธรรมอันเป็นหัวใจสำคัญของพระพุทธศาสนาเป็นหลักสูตรแรกแห่งการเรียนรู้หลักธรรมคำสอนในทางพระพุทธศาสนา นับว่าเป็นการเพิ่มประสิทธิภาพในการพัฒนาบุคลากรทางพระพุทธศาสนา
- ๔.รัฐบาลมีนโยบายการศึกษาภาคบังคับ หลักสูตรการศึกษายังไม่มี ความชัดเจนในการเทียบกับวุฒิสามัญจึงขาดแรงจูงใจที่จะทำให้พระภิกษุ สามเณรสนใจศึกษา และเข้าสอบธรรมสนามหลวง

๔.๒.๔ แนวทางที่ ๓ ด้านกระบวนการการเรียนการสอน

แผนภาพที่ ๔.๓ แนวทางในการพัฒนา ด้านกระบวนการการเรียนการสอน

ที่มา : จากการสังเคราะห์ของผู้วิจัย

แนวทางในการพัฒนา

๑. จุดแข็งของกระบวนการการเรียนการสอน เป็นการจัดการศึกษาที่มีวิชาเรียนที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา ที่ได้รับการยอมรับจากสังคมในประเทศและระดับนานาชาติ
๒. จุดอ่อนของกระบวนการการเรียนการสอนขาดครูสอนประจำ สถานที่เรียนไม่เอื้ออำนวยต่อการเรียนรู้ จึงทำให้การเรียนการสอนด้อยประสิทธิภาพตามไปด้วย
๓. วิกฤตการณ์ทุกรูปที่บวชมาต้องได้รับการศึกษาหลักเบื้องต้นคือพระวินัย การศึกษาพระวินัยก็คือศึกษาเรื่องศีลของภิกษุสามเณร ระเบียบปฏิบัติทางศาสนา รวมถึงธรรมเนียมต่างๆ เป็นการศึกษา เพื่อรักษาตัวเอง เพื่อปฏิบัติได้ถูกต้อง ทำได้ถูกต้อง ตลอดถึงศึกษาเพื่อเอาตัวรอด คือหลุดพ้นจากความทุกข์
๔. กุลบุตรผู้ที่มีความเลื่อมใสศรัทธา และต้องการจะมาบรรพชา/อุปสมบท เพื่อจะศึกษาเล่าเรียนวิชาทางธรรมในปัจจุบัน มีค่อนข้างน้อย

๔.๒.๕ แนวทางที่ ๔ ด้านสื่ออุปกรณ์การสอน

แผนภาพที่ ๔.๔ แนวทางในการพัฒนา ด้านสื่ออุปกรณ์การสอน

ที่มา : จากการสังเคราะห์ของผู้วิจัย

แนวทางในการพัฒนา

๑. จัดสรรงบประมาณส่งเสริมให้สำนักเรียนจัดซื้ออุปกรณ์ที่ใช้สำหรับการสอนที่ทันสมัยทุกสำนักเรียน

๒. อาคารสถานที่เรียนไม่เป็นสัดส่วน บางสำนักเรียนใช้ศาลาการเปรียญเป็นสถานที่เรียนที่สอนซึ่งไม่เหมาะกับการเรียนการสอน มักมีเสียงรบกวน

๓. จัดสรรงบประมาณในการสนับสนุนส่งเสริมจัดทำและพัฒนาสื่อที่น่าสนใจ และใช้อย่างแพร่หลาย

๔. ขาดส่งเสริมในการจัดทำสื่อหรือส่งครูผู้สอนไปฝึกอบรมในการทำสื่อเพื่อใช้ในการเรียนการสอนเพื่อให้ผู้เรียนได้มีความเข้าใจมากยิ่งขึ้น

๔.๒.๖ แนวทางที่ ๕ ด้านวัดผลและประเมินผล

แผนภาพที่ ๔.๕ แนวทางในการพัฒนา ด้านวัดผลและประเมินผล

ที่มา : จากการสังเคราะห์ของผู้วิจัย

แนวทางในการพัฒนา

๑.การส่งเสริมให้ครูผู้สอนได้ทำหน้าที่ในการสอนอย่างเต็มความสามารถโดยการสนับสนุนงบประมาณในการจัดซื้ออุปกรณ์การเรียนการสอนให้ครบถ้วน

๒.การวัดและประเมินผล ต้องวัดกันที่ความเข้าใจและการคิดวิเคราะห์ให้เป็นและมีเกณฑ์มาตรฐานมีกฎเกณฑ์ที่แน่นอน

๓.เป็นโอกาสอันดีในการที่ครูผู้สอนจะได้จัดระบบในการเรียนการสอนให้มีมาตรฐานยิ่งขึ้นและจัดวัดผลและการประเมินผลให้มีมาตรฐานเดียวกัน

๔.ต้องปรับเกณฑ์การวัดและประเมินผลโดยใช้วิธีดำเนินสายกลาง จัดระบบให้มีมาตรฐานเดียวกัน โดยเน้นการวัดความเข้าใจและการประยุกต์ใช้มากกว่าวัดความจำ

๔.๒.๗ นำเสนอแนวทางรูปแบบการส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรมจังหวัดชลบุรี

๔.๒.๗.๑ จากการสังเคราะห์แนวทางการส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรมจังหวัดชลบุรี ทั้ง ๕ ด้าน ดังนี้

ตารางที่ ๔.๒๑ แนวทางการส่งเสริม ด้านหลักสูตร

๑) แนวทางการส่งเสริม ด้านหลักสูตร

๑. ผู้บริหารการคณะสงฆ์ต้องปรับปรุงหลักสูตรเชิงบูรณาการหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกแผนกธรรมและบาลีให้เหมาะสมมากยิ่งขึ้นโดยการเปิดโอกาสให้พระภิกษุสามเณรที่ได้เรียนวิชานักธรรม-บาลี และวิชาสามัญควบคู่กันไปตั้งแต่มัธยมศึกษาปีที่ ๑ ถึงระดับปริญญาเอก

๒. ผู้บริหารการคณะสงฆ์ต้องส่งเสริมให้พระภิกษุสามเณรได้รับการศึกษาเพิ่มเติมในหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและแผนกบาลี ได้แก่ วิชาภาษาต่างประเทศ ภาษาไทย สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม คณิตศาสตร์ ศิลปะ วิทยาศาสตร์ สุขศึกษา เทคโนโลยี

๓. ผู้บริหารการคณะสงฆ์ต้องส่งเสริมให้วิชาเหล่านี้เป็นวิชาพื้นฐานการศึกษาที่มีการเรียนการสอนในสถานศึกษาโดยทั่วไปอยู่แล้ว ดังนั้น คณะสงฆ์หรือผู้ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ ควรจะถือโอกาสพัฒนาปรับปรุงการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและแผนกบาลีให้เหมาะสมกับกาลสมัย

๔. ผู้บริหารการคณะสงฆ์ต้องบูรณาการหลักสูตรพระปริยัติธรรมเพื่อตอบสนองความสนใจและความต้องการของผู้เรียนได้มากขึ้น จะทำให้นักเรียนที่เรียนจบชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ หันมาสนใจบวชเรียนในพระพุทธศาสนามากขึ้น

๕. รูปแบบการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและแผนกบาลีนี้อาจจะเป็นที่นิยมแพร่หลายและถูกนำไปประยุกต์ใช้ระบบโรงเรียนโดยทั่วไป ในที่สุดพระพุทธศาสนาจะเจริญก้าวหน้าและดำรงมั่น

ที่มา : จากการสังเคราะห์ของผู้วิจัย

จากตารางที่ ๔.๒๑ พบว่า แนวทางการส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรมจังหวัดชลบุรี ด้านหลักสูตรนั้น ต้องประกอบด้วยความร่วมมือของหลายฝ่าย โดยเฉพาะฝ่ายบริหารต้องให้ความร่วมมือในการพัฒนาแบบการบูรณาการในการจัดหลักสูตรที่เหมาะสมเป็นรูปแบบที่น่าสนใจมากขึ้น โดยบูรณาการร่วมกันให้ร่วมสมัยมากขึ้นทั้งในด้านหลักสูตรรูปแบบสถานที่เรียน รูปแบบห้องสมุดต้องบูรณาการให้เข้ากับยุคสมัยใหม่ การพัฒนารูปแบบการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม-บาลีในทุกด้านทุกประเด็นและทุกแนวทางการพัฒนาต้องให้สอดคล้องกันทั้งวิชาทางพระพุทธศาสนาและวิชาสามัญของฝ่ายโลก เป็นการสร้างแรงจูงใจให้กับเยาวชนรุ่นใหม่ให้เห็นรูปในการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแบบบูรณาการแล้วหันมาสนใจบวชเรียนวิชาพระพุทธศาสนาเพิ่มขึ้น

ตารางที่ ๔.๒๒ แนวทางการส่งเสริม ด้านผู้สอน

๒) แนวทางการส่งเสริม ด้านผู้สอน

๑.เจ้าสำนักเรียน ต้องมีการประชุมการวางแผนร่วมกันกับครูผู้สอนเพื่อจัดทำแผนการสอนซึ่งในแต่ละชั้นต้องมีการวัดผลประเมินผลทุกสัปดาห์และการติดตามผลส่งให้เจ้าสำนักเรียนทุกเดือน

๒.เจ้าสำนักเรียน ต้องมีการจัดอบรมครูสอนพระปริยัติธรรม โดยพระวิทยากร/วิทยากรที่มีความรู้และมีประสบการณ์ในการสอนมาเป็นอย่างดี ครูผู้สอนต้องได้รับการแต่งตั้งจากเจ้าคณะจังหวัดจึงจะมีสิทธิสอนได้

๓.เจ้าสำนักเรียน ต้องมีการจัดถวายนิตยภัตแก่ครูผู้สอนพระปริยัติธรรมโดยการสนับสนุนงบประมาณจากรองเจ้าคณะจังหวัดเพื่อสร้างขวัญและกำลังใจในการสอนให้มีประสิทธิภาพ

๔.เจ้าสำนักเรียน และครูผู้สอนพระปริยัติธรรมต้องมีการทำแผนการเรียนการสอน และต้องส่งแผนการสอนรายงานไปยังรองเจ้าคณะจังหวัดได้รับทราบ

ที่มา : จากการสังเคราะห์ของผู้วิจัย

จากตารางที่ ๔.๒๒ พบว่า แนวทางการส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรมจังหวัดชลบุรี ด้านผู้สอนนั้น มีการประชุมเพื่อการวางแผนจัดทำแผนการสอน ก่อนมีการเรียนการสอน เพื่อเตรียมความพร้อม มีการวัดและการประเมินผลนักเรียนโดยเริ่มจากโรงเรียนพระปริยัติธรรม มีการประชุมวางแผนการสอน ซึ่งในแต่ละชั้นมีการวัดและประเมินผลทุกสัปดาห์ และมีการติดตามผลส่งให้เจ้าสำนักเรียนรับทราบทุกเดือน

คณะสงฆ์จังหวัดชลบุรี มีการจัดอบรมคุณสอนพระปริยัติธรรมทั้งแผนกธรรมและแผนกบาลี โดยพระวิทยากร/วิทยากร ผู้ทรงความรู้และมีประสบการณ์การสอนเป็นอย่างดี มีการให้รางวัลแก่คณาจารย์ผู้สอนทั้งนักรธรรมและบาลี โดยคัดเลือกจากเจ้าสำนักเรียนในละจังหวัดเพื่อสร้างขวัญและกำลังใจในการสอนเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพ อีกทั้งครูสอนพระปริยัติธรรมต้องมีการจัดทำแผนการสอนโดยบูรณาการเป็นระบบ เพื่อง่ายต่อการจัดการเรียน การสอน และจัดทำสื่อการสอนให้มีกิจกรรมร่วมกันระหว่างครูและนักเรียน

๔.๒.๘ แนวทางการส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรมจังหวัดชลบุรี ด้านกระบวนการ การเรียนการสอน

ตารางที่ ๔.๒๓ แนวทางการส่งเสริม ด้านกระบวนการการเรียนการสอน

๓) แนวทางการส่งเสริม ด้านกระบวนการการเรียนการสอน
๑.ครูผู้สอนต้องใช้เครื่องมือช่วยสอนที่ทันสมัย เช่น ใช้สไลด์ทัศนูปกรณ์ ใช้คอมพิวเตอร์ช่วยสอน แนะนำการใช้ชุดการเรียนรู้ด้วยตนเอง
๒.ครูผู้สอนต้องให้ผู้เรียนรู้จักฝึกคิด และการฝึกอบรมเพื่อความรู้ ที่สอดคล้องกับความเป็นจริงของวิถีชีวิต
๓.ครูผู้สอนต้องสร้างศรัทธา สร้างความเชื่อมั่น สร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับผู้เรียน
๔.ฝึกทักษะการเลือกและตัดสินใจและลงมือปฏิบัติโดยครูให้คำปรึกษาฉันท์กัลยาณมิตร

ที่มา : จากการสังเคราะห์ของผู้วิจัย

จากตารางที่ ๔.๒๓ พบว่า แนวการส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรมจังหวัดชลบุรีด้านกระบวนการการเรียนการสอนนั้น ครูผู้สอนต้องใช้เครื่องมือช่วยสอนที่ทันสมัย เช่น ใช้สไลด์ทัศนูปกรณ์ใช้คอมพิวเตอร์ช่วยสอน แนะนำการใช้ชุดการเรียนรู้ด้วยตนเอง ซึ่งเป็นกระบวนการศึกษาเพื่อพัฒนามนุษย์ตามด้วยหลักไตรสิกขาซึ่งประกอบด้วยการฝึกหัดอบรมควบคุมกายและวาจา การฝึกหัดคิดและอบรมจิตใจ การฝึกหัดอบรมเพื่อความรู้ ที่สอดคล้องกับความเป็นจริงของวิถีชีวิต การจัดกระบวนการเรียนรู้ที่ดีสามารถช่วยส่งเสริม สร้างศรัทธาให้ผู้เรียนสามารถเผชิญกับปัญหาต่างๆ ได้

ครูผู้สอนต้องสร้างศรัทธา สร้างความเชื่อมั่น สร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับผู้เรียน จัดการสิ่งแวดล้อมและบรรยากาศภายในห้องเรียนเพื่อกระตุ้นให้ผู้เรียนเห็นความสำคัญของบทเรียนและเสนอสถานการณ์ ปัญหาหรือกรณีตัวอย่างพร้อมทั้งแนะนำหลักธรรมที่สามารถนำไปใช้ในการแก้ปัญหาและฝึกทักษะการคิด โดยผู้เรียนแสวงและรวบรวมข้อมูลฝึกใช้วิธีคิดหลายๆ วิธีฝึกทักษะการเลือกและตัดสินใจและลงมือปฏิบัติโดยครูให้คำปรึกษาฉันท์กัลยาณมิตรการเรียนรู้แนวคิดใหม่ กระบวนการเรียนรู้แบบซึมซับ เน้นการเรียนรู้ความจริงของชีวิต ได้เผชิญสถานการณ์และปัญหา ได้ฝึกทักษะการคิดและการปฏิบัติจนสามารถแก้ปัญหาเหล่านั้นได้

๔.๒.๙ แนวทางการส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรมจังหวัดชลบุรี ด้านสื่ออุปกรณ์

การสอน

ตารางที่ ๔.๒๔ แนวทางการส่งเสริม ด้านสื่ออุปกรณ์การสอน

๔) แนวทางการส่งเสริม ด้านสื่ออุปกรณ์การสอน

๑.เจ้าสำนักเรียนมีนโยบายให้ครูพระที่สอนพระปริยัติธรรมต้องจัดทำสื่ออุปกรณ์การสอน เพราะจะช่วยกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดความสนใจ

๒.เจ้าสำนักเรียนต้องส่งเสริมด้านงบประมาณทำสื่อการสอน จะช่วยให้เกิดการเรียนรู้และช่วยส่งเสริมการเรียนรู้ให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

๓.เจ้าสำนักเรียนต้องส่งเสริมงบประมาณในการทำสื่อที่ทันสมัยที่สุดในปัจจุบัน คือ บทเรียนออนไลน์หรือ E-Learning การเรียนการสอนบนเว็บ (Web-Based Learning) การเรียนออนไลน์ (On-line Learning) การเรียนทางไกลผ่านดาวเทียมการเรียนด้วยวิดีโอผ่านออนไลน์ เป็นต้น

ที่มา : จากการสังเคราะห์ของผู้วิจัย

จากตารางที่ ๔.๒๔ พบว่า แนวทางการส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรมจังหวัดชลบุรี ด้านสื่ออุปกรณ์การสอน พระเทพชลธารมณี มีนโยบายให้ครูพระที่สอนพระปริยัติธรรมต้องจัดทำสื่ออุปกรณ์การสอน เพราะจะช่วยกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดความสนใจ มีความเข้าใจ เกิดการเรียนรู้และช่วยส่งเสริมการเรียนรู้ให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ สื่อการสอนจึงเป็นสิ่งที่ช่วยกระตุ้นความสนใจของผู้เรียนช่วยสร้างความเข้าใจชัดเจนขึ้นและช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้เร็วขึ้นตลอด จนจำได้นาน ดังนั้นครูพระที่สอนพระปริยัติธรรมจึงต้องจัดทำสื่อการสอนด้วย เพื่อใช้ในการเรียนการสอน เป็นการกระตุ้นให้ผู้เรียนรู้จักวิธีแสวงหาความรู้ที่เข้าใจง่ายเรียนรู้ได้ง่าย และรวดเร็วช่วยให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์ตรงทำให้สิ่งที่เรียนนามธรรมเข้าใจยาก กลายเป็นรูปธรรม

สื่ออุปกรณ์การสอน มีหลายประเภท เช่น โทรทัศน์ คอมพิวเตอร์ กิจกรรมทุกอย่างที่ครูผู้สอนหรือผู้เรียนจัดทำขึ้นทั้งในและนอกห้องเรียนหรือสิ่งต่างๆ ที่ใช้เป็นตัวกลางในกระบวนการถ่ายทอดความรู้ไปสู่ผู้เรียนตลอดทั้งเทคนิควิธีการรวมทั้งกิจกรรมต่างๆ ที่ช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้เกิดการพัฒนาตลอดจนการดำรงชีวิตได้อย่างมีความสุขและมีประสิทธิภาพ สื่อการสอนที่มีการใช้กันอย่างแพร่หลายในสมัยปัจจุบันมีหลายแนวทางด้วยกันที่สามารถนำมาเป็นสื่อการสอนในทางพระพุทธศาสนา ได้เป็นอย่างดีและเป็นสื่อที่ทันสมัยที่สุดในปัจจุบัน คือบทเรียนออนไลน์ หรือ E-Learning จึงเป็นบทเรียนแห่งการเรียนรู้ที่ถ่ายทอดเนื้อหาสาระผ่านทางสื่ออิเล็กทรอนิกส์ไม่ว่าจะอยู่ในรูปของคอมพิวเตอร์ ช่วยสอนด้วยซีดีรอม การเรียนการสอนบนเว็บ (Web-Based Learning) การเรียนออนไลน์ (On-line Learning) การเรียนทางไกลผ่านดาวเทียมการเรียนด้วยวิดีโอผ่านออนไลน์ เป็นต้น เป็นการเรียนรู้ด้วยตัวเองที่ผู้เรียนอาจเลือกเรียนตามความสามารถและความสนใจ เป็นวิธีการที่ผู้สอน ผู้เรียน และเพื่อนร่วมชั้นเรียนสามารถติดต่อสื่อสารแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างกันได้เช่นเดียวกับการเรียนในชั้นเรียนปกติ โดยอาศัยการติดต่อสื่อสารในรูปแบบของ E-mail, Webboard, Chat ในปัจจุบันถือได้ว่ามีแพร่หลายอยู่ในโลกโซเชียล Social สามารถจะดูได้ตลอดเวลา ดังนั้นถ้าผู้บริหารการคณะสงฆ์จะใช้เป็นสื่อในการสอนพระปริยัติธรรมก็สามารถทำได้ ถ้ามีการจัดทำให้ใช้เป็นสื่อในการสอนได้ ถือได้ว่าการศึกษาของคณะสงฆ์ได้ก้าวเข้าสู่การศึกษาพระปริยัติธรรมยุคไทยแลนด์ ๔.๐

๔.๒.๑๐ แนวทางการส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรมจังหวัดชลบุรี ด้านวัดผลและประเมินผล

ตารางที่ ๔.๒๕ แนวทางการส่งเสริม ด้านวัดผลและประเมินผล

๕) แนวทางการส่งเสริม ด้านวัดผลและประเมินผล
๑.เจ้าสำนักเรียนต้องส่งเสริมอุปกรณ์การเรียนการสอนให้พร้อมที่สุด การวัดผลและประเมินผล จึงจะได้ข้อมูลที่เป็นจริงมากที่สุดอันเป็นตัวบ่งชี้ถึงผลผลิตของการศึกษา
๒.เจ้าสำนักเรียนต้องส่งเสริมด้านที่อยู่อาศัยของผู้เรียนให้มีคุณภาพเพื่อผู้เรียนจะมีสมาธิในการศึกษาเล่าเรียน มีความก้าวหน้าทั้งด้านความรู้
๓.เจ้าสำนักเรียนต้องเข้มงวดกับครูผู้สอนให้เอาใจใส่ในด้านการสอนให้มากที่สุด เพื่อผลิตบุคลากรทางศาสนาให้มีคุณภาพ

ที่มา : จากการสังเคราะห์ของผู้วิจัย

จากตารางที่ ๔.๒๕ พบว่าแนวทางการส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรมจังหวัดชลบุรีด้านวัดผลและประเมินผล เป็นกระบวนการที่สำคัญอีกขั้นตอนหนึ่งที่เกี่ยวข้องจากการเรียนการสอน โดยใช้เครื่องมือทางการศึกษาอย่างใดอย่างหนึ่ง ที่มีกฎเกณฑ์อันเป็นกระบวนการที่บ่งชี้ถึงผลผลิตของกระบวนการที่จะได้มาซึ่งข้อมูลตามจุดมุ่งหมายของการเรียนการสอนการวัดและประเมินผลการเรียนรู้เป็นองค์ประกอบสำคัญที่จะช่วยตรวจสอบคุณภาพของผู้เรียนว่าผู้เรียนมีความก้าวหน้าทั้งด้านความรู้ ซึ่งเป็นผลสืบเนื่องมาจากการจัดกิจกรรมการเรียนรู้อันรู้หรือไม่เพียงใด ผลการประเมินจะช่วยให้ครูผู้สอนรู้ข้อบกพร่องหรือความก้าวหน้าของผู้เรียนทำให้สามารถจัดกิจกรรมการเรียนรู้และวิธีการแก้ปัญหาหรือพัฒนาผู้เรียนให้เหมาะสมได้

การวัดและประเมินผลเป็นเครื่องมืออันหนึ่งที่จะช่วยพัฒนาคุณภาพของการเรียนการสอนของผู้เรียนในการศึกษาระดับต่างๆ ในการตัดสินใจของครูผู้สอนและผู้เรียนเพื่อใช้ปรับปรุงวิธีการสอน การแนะแนวเพื่อพัฒนาการความก้าวหน้าและความสำเร็จทางการเรียนของผู้เรียน รวมทั้งข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดการพัฒนาและเรียนรู้อย่างเต็มศักยภาพ การวัดและประเมินผลเป็นยังเป็นเครื่องมือให้กับเจ้าอาวาสหรือเจ้าสำนักเรียนได้ตรวจสอบคุณภาพครูผู้สอนด้วยในการเอาใจใส่ในกระบวนการสอนหรือไม่ เป็นการประเมินเพื่อตรวจสอบความก้าวหน้าด้านการเรียนรู้ของครูผู้สอนและผลการเรียนรู้ของผู้เรียนจะทำให้ทราบถึงประสิทธิภาพของการเรียนการสอนทราบทั้งผลการสอนของผู้สอนทราบผลการเรียนของผู้เรียน และผลสัมฤทธิ์ของการวัดผลและประเมินผล จะเป็นตัวบ่งชี้คุณภาพของผู้สอนและผู้บริหารด้วยว่าเป็นอย่างไร และนำเอาผลที่ได้จากการวัดการประเมินผลไปปรับปรุงการเรียนการสอนต่อไป

๔.๓ รูปแบบการส่งเสริมการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมของจังหวัดชลบุรี

๔.๓.๑ รูปแบบด้านหลักสูตร

หลักสูตรเป็นหัวใจที่สำคัญอย่างยิ่งในการจัดการศึกษา การจัดการศึกษาจะประสบความสำเร็จไม่ได้หากขาดหลักสูตรที่ดี หลักสูตรเป็นเหมือนเข็มทิศกำหนดทิศทางสำหรับครูเพื่อใช้เป็นแนวทางในการจัดการเรียนการสอนดังนั้นการเข้าใจหลักสูตรในประเด็นต่างๆ ที่เกี่ยวข้องเพื่อนำมา

กรอบและแนวทางในการจัดการเรียนการสอนในสำนักเรียนพระปริยัติธรรม จุดมุ่งหมายของหลักสูตร ถือเป็นความจำเป็น และข้อบังคับที่ทุกส่วนของระบบการศึกษาต้องจัดดำเนินการให้เป็นไปตามจุดมุ่งหมายนั้น อีกนัยหนึ่งหลักสูตรนับเป็นแม่บทของการจัดการศึกษา ในระบบการศึกษาของคณะสงฆ์มีหลักสูตรที่คณะสงฆ์ใช้ศึกษามาเป็นลำดับ ได้แก่หลักสูตรนักธรรมชั้นตรี หลักสูตรนักธรรมชั้นโท และหลักสูตรนักธรรมชั้นเอก ซึ่งเป็นการศึกษาในระดับต้นเพื่อให้พระภิกษุสามเณรได้ศึกษาเล่าเรียนหลักของพระธรรมวินัย มีดังนี้

๔.๓.๒ หลักสูตรการศึกษานักธรรมชั้นตรี ที่ใช้ในการศึกษาปัจจุบัน

๑. วิชาเรียงความแก้กระทู้ธรรมใช้หนังสือพุทธศาสนาสุภาสิตเล่ม ๑ ให้นักเรียนแต่งอธิบายให้สมเหตุสมผลอ้างสุภาสิตอื่นมาประกอบด้วย ๑ สุภาสิตบอกชื่อคัมภีร์ที่มาแห่งสุภาสิตนั้นด้วยสุภาสิตที่อ้างมานั้นต้องเรียงเชื่อมความให้ติดต่อสมเรื่องกับกระทู้ตั้ง ชั้นนี้กำหนดให้เขียนลงในใบตอบตั้งแต่ ๒ หน้า (เว้นบรรทัด) ขึ้นไป

๒. วิชาธรรม ใช้หนังสือนวโกวาทแผนกธรรมวิภาค และคิหิปฏิบัติ

๓. วิชาพุทธ ใช้หนังสือพุทธประวัติเล่ม ๑-๒-๓ปฐมสมโพธิ พระนิพนธ์สมเด็จพระสังฆราช (ปุสสเทว) ศาสนพิธี เล่ม ๑

๔. วิชาวินัย ใช้หนังสือนวโกวาท แผนกวินัยบัญญัติ, วินัยมุขเล่ม ๑

๔.๓.๓ หลักสูตรการศึกษานักธรรมชั้นโท ที่ใช้ในการศึกษาปัจจุบัน

๑. วิชาเรียงความแก้กระทู้ธรรมใช้หนังสือพุทธศาสนาสุภาสิตเล่ม ๒ ให้นักเรียนแต่งอธิบายเป็นทำนองเทศนาโวหาร อ้างสุภาสิตอื่นมาประกอบไม่น้อยกว่า ๒ สุภาสิตและบอกชื่อคัมภีร์ที่มาแห่งสุภาสิตนั้นด้วยห้ามอ้างสุภาสิตซ้ำซ้อนกันแต่ซ้ำคัมภีร์ได้ไม่ห้าม สุภาสิตที่อ้างมานั้นต้องเรียงเชื่อมความให้ติดต่อสมเรื่องกับกระทู้ตั้ง ชั้นนี้ กำหนดให้เขียนลงในใบตอบ ตั้งแต่ ๓ หน้า (เว้นบรรทัด) ขึ้นไป

๒. วิชาธรรม แก้ปัญหาธรรมวิภาคพิสดารออกไป ใช้หนังสือธรรมวิภาค ปริเฉทที่ ๒

๓. วิชาพุทธ แก้ปัญหาอนุพุทธประวัติ ใช้หนังสืออนุพุทธประวัติ และพุทธธานุพุทธประวัติ อังกถาวเฉพาะประวัติพระสาวก สังคีตติกา ปฐมสมโพธิกถาพระนิพนธ์สมเด็จพระสังฆราช (ปุสสเทว) และศาสนาพิธี เล่ม ๒ ขององค์การศึกษา

๔. วิชาวินัย แก้ปัญหาวินัยให้พิสดารออกไปใช้หนังสือวินัยมุข เล่ม ๑-๒ ผู้จะเข้าสอบพระโยคนักธรรมชั้นโท ต้องได้ประโยคนักธรรมชั้นตรีในสนามหลวงมาแล้ว

๔.๓.๔ หลักสูตรการศึกษานักธรรมชั้นเอก ที่ใช้ในการศึกษาปัจจุบัน

๑. วิชาเรียงความแก้กระทู้ธรรม ใช้หนังสือพุทธศาสนาสุภาสิต เล่ม ๓ ให้นักเรียนแต่งอธิบายเป็นทำนองเทศนาโวหาร อ้างสุภาสิตอื่นมาประกอบไม่น้อยกว่า ๓ สุภาสิตและบอกชื่อคัมภีร์ที่มาแห่งสุภาสิตนั้นด้วย ห้ามอ้างสุภาสิตซ้ำซ้อนกัน แต่จะซ้ำคัมภีร์ได้ ไม่ห้าม สุภาสิตที่อ้างมานั้นต้องเรียงเชื่อมความให้ติดต่อสมเรื่องกับกระทู้ตั้ง ชั้นนี้กำหนดให้เขียนลงในใบตอบตั้งแต่ ๔ หน้า (เว้นบรรทัด) ขึ้นไป

๒. วิชาธรรมแก้ปัญหาธรรมโดยปรมัตถเทศนา ใช้หนังสือธรรมวิจารณ์ส่วนปรมัตถปฏิบัติ และสังสารวิภู สมถกรรมฐาน วิปัสสนากรรมฐาน มหาสติปัฏฐาน คิริมานนทสูตร

๓. วิชาพุทธ แก่ปัญหาพุทธานุพุทธประวัติกับข้อธรรมในท้องเรื่องนั้นใช้หนังสือพุทธประวัติ เล่ม ๑-๒-๓ ปฐมสมโพธิ พระนิพนธ์สมเด็จพระสังฆราช (ปุสสเทว) พุทธานุพุทธประวัติ อนุพุทธประวัติ พระปฐมสมโพธิกถา พระนิพนธ์ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระปรมานุชิตชิโนรส

๔. วิชาวินัยแก่ปัญหาวินัยมีสังฆกรรมเป็นต้นใช้หนังสือวินัยมุขเล่ม ๓ และพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ผู้จะเข้าสอบประโยคนักธรรมชั้นเอกต้องได้ประโยคนักธรรมชั้นโทในสนามหลวงมาแล้วการประมวลประสบการณ์ทุกชนิดที่ครูสร้างสรรค้ให้กับผู้เรียน เพื่อให้ผู้เรียนพัฒนาตนเองให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมอย่างมีความสุขและเจริญอกงาม จากความหมายของหลักสูตรข้างต้นอาจจะสรุปได้ว่า หลักสูตร หมายถึงแผนหรือโครงการที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนการสอนเพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาผู้เรียนให้ได้เรียนรู้ในสิ่งต่างๆ ตามที่โรงเรียนกำหนดความมุ่งหมายไว้เพื่อให้เป็นคนดี และคนเก่งสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุขการจัดการศึกษาจะบรรลุตามเป้าหมายตามที่ตั้งไว้นั้น จำเป็นอย่างยิ่ง ที่ต้องอาศัยการมีหลักสูตรที่ดีเหมาะสมกับตัวผู้เรียนหากขาดหลักสูตรที่ดีและเหมาะสมก็เป็นการยากที่จะจัดการศึกษาให้ประสบความสำเร็จได้ ฉะนั้นหลักสูตรจึงเป็นหัวใจที่สำคัญยิ่งที่จะช่วยให้การจัดการศึกษาดำเนินไปข้างหน้าสู่เป้าหมายได้อย่างราบรื่นโดยมีหลักการดังนี้

๑. หลักสูตรเป็นแผนปฏิบัติงานหรือเครื่องชี้แนะแนวทางการปฏิบัติงานของครูเพราะหลักสูตรจะกำหนดจุดมุ่งหมาย เนื้อหาสาระการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน และการประเมินผลไว้เป็นแนวทาง

๒. หลักสูตรเป็นข้อกำหนดแผนการเรียนการสอน อันเป็นส่วนรวมของประเทศเพื่อนำไปสู่ความมุ่งหมายตามแผนการศึกษาแห่งชาติ

๓. หลักสูตรเป็นเอกสารทางราชการ เป็นบัญญัติของรัฐบาล เพื่อให้บุคคลที่ทำการเกี่ยวข้องกับการศึกษาปฏิบัติตาม

๔. หลักสูตรเป็นเกณฑ์มาตรฐานการศึกษา เพื่อควบคุมการเรียนการสอน ในสถาบันการศึกษาในระดับต่างๆ และยังเป็นเกณฑ์มาตรฐานอย่างหนึ่งในการจัดสรรงบประมาณ บุคลากร อาคารสถานที่ วัสดุอุปกรณ์ ฯลฯ ของการศึกษาของรัฐบาลให้แก่สถานศึกษาด้วย

๕. หลักสูตรเป็นแผนการดำเนินงานของผู้บริหารการศึกษา ที่จะอำนวยความสะดวกและควบคุมดูแลติดตามผลให้เป็นไปตามนโยบายการจัดการศึกษาของรัฐบาลด้วย

๖. หลักสูตรจะกำหนดแนวทางในการส่งเสริมความเจริญอกงาม และพัฒนาการของผู้เรียนตามจุดมุ่งหมายของการศึกษา

๗. หลักสูตรจะกำหนดลักษณะและรูปร่างของสังคมในอนาคตได้ว่าจะเป็นไปในรูปแบบใด

๘. หลักสูตรจะกำหนดแนวทางให้ความรู้ ทักษะ ความสามารถ ความประพฤติ ที่จะเป็นประโยชน์ต่อสังคมซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติ ที่ได้ผล

๙. หลักสูตรจะเป็นสิ่งบ่งชี้ถึงความเจริญของประเทศเพราะการศึกษาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาคน ประเทศใดที่มีการจัดการศึกษาโดยมีหลักสูตรที่เหมาะสม ทันสมัย มีประสิทธิภาพทันต่อเหตุการณ์ และการเปลี่ยนแปลงย่อมได้กำลังคน ที่มีประสิทธิภาพสูง

๔.๓.๕ รูปแบบด้านครูผู้สอน

รูปแบบด้านครูผู้สอนคือการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมในการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม ของสำนักศาสนศึกษาในเขตปกครองของคณะสงฆ์จังหวัดชลบุรี นั้นประกอบด้วย

รูปแบบที่ ๑ การสร้างและพัฒนาบุคลากรครูผู้สอนให้มีคุณภาพและคุณภาพทางการจัดการเรียนการสอน คือ ครูผู้สอน เจ้าสำนักศาสนศึกษา และนักเรียนมีให้มีสุขภาพกายและจิตที่ดี เพื่อให้ได้ผลผลิต คือรูปแบบในการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม ในการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกธรรมของสำนักศาสนศึกษาในเขตปกครองคณะสงฆ์จังหวัดชลบุรีนั้นผลผลิตคือ ๑. ผู้บริหารและครูผู้สอนมีคุณวุฒิและคุณธรรมสูงขึ้น และ ๒. นักเรียนจบการศึกษาทางธรรมเพิ่มมากขึ้น กลยุทธ์ คือ ๑. บุคลากรมีศักยภาพสูง ๒. จำนวนผู้สอบผ่านมีปริมาณเพิ่มมากขึ้น

รูปแบบที่ ๒ การพัฒนามาตรฐานสำนักศาสนศึกษาจังหวัดชลบุรีให้เข้มแข็งและมีคุณภาพเป้าประสงค์ คือ ระบบการศึกษาที่มีเอกลักษณ์ และมีคุณภาพเป็นที่ยอมรับของสังคมผลคือ สำนักศาสนศึกษามีการจัดการศึกษาที่ได้คุณภาพ และมีมาตรฐาน กลยุทธ์ คือ ๑. ความเป็นผู้บริหารมืออาชีพ ๒. เป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้

รูปแบบที่ ๓ การสร้างนวัตกรรมและเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่มีประสิทธิภาพเป้าประสงค์คือให้เป็นแหล่งเรียนรู้และศึกษาค้นคว้าศาสตร์ทางด้านพระพุทธศาสนาแบบครบวงจร ผลคือ ๑. มีหนังสือและตำราเรียนทางด้านพระพุทธศาสนาเพิ่มมากขึ้น ๒. มีแหล่งเรียนรู้ทางด้านพระพุทธศาสนาเพิ่มมากขึ้นคือ ๑. มีสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ ๒. พัฒนาสื่อการเรียนการสอนที่ทันสมัย

รูปแบบที่ ๔ การพัฒนาระบบการบริหารที่เสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมมีเป้าหมายคือ เป็นสังคมต้นแบบด้านคุณธรรมจริยธรรม และเผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงรุก ผลผลิต คือ ๑. มีผู้จบการศึกษาที่มีภูมิรู้และภูมิธรรมสูง ๒. มีสังคมต้นแบบด้านคุณธรรมจริยธรรม กลยุทธ์ คือ ๑. การเรียนการสอนที่เข้มแข็ง ๒. การบริหารจัดการตามหลักธรรมาภิบาล

๔.๓.๖ รูปแบบด้านกระบวนการเรียนการสอน

กระบวนการเรียนการสอนในปัจจุบันที่มีปรากฏการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมอยู่ในเกณฑ์ดีที่สำคัญการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ มีหลักสูตรที่ศึกษาวิชาพระพุทธศาสนานักธรรมเป็นจุดแข็งที่เหมาะสมสำหรับการศึกษาพระปริยัติธรรมทำให้ผู้ที่เข้ามาบวชในพระพุทธศาสนาแล้วจะต้องศึกษาในเบื้องต้นคือหลักสูตรนักธรรมชั้นตรี โท เอก เป็นลำดับต่อไปการศึกษาพระปริยัติธรรมต้องปฏิบัติตามนโยบายของแม่กองสนามหลวง ทำตามโครงสร้างที่มีมาถ้าทางวัดจะจัดทำคู่มือการสอนขึ้นมาก็ต้องให้สนองและสนับสนุนกับหลักสูตรของแม่กองสนามหลวง ซึ่งถือว่าเป็นมาตรฐานผู้บริหารคณะสงฆ์ซึ่งจะทำให้การเรียนการสอนเป็นไปในทางเดียวกัน และการทำความเข้าใจง่ายขึ้น การศึกษาพระปริยัติธรรมเป็นนโยบายของแม่กองธรรมสนามหลวง กำหนดให้สำเรียนพระปริยัติธรรมทำตามโครงสร้างที่ให้มาถ้าจะมีการปรับเปลี่ยนใดต้องเป็นทางแม่กองธรรมเท่านั้น

ทางสำนักเรียนจะทำได้ที่เกี่ยวข้องกับสื่อการเรียนการสอนและคู่มือการเรียนหนังสือเรียนหลักสูตรพระปริยัติธรรมที่อ่านแล้วเข้าใจง่ายมากกว่า การศึกษาพระปริยัติธรรม มีกฎระเบียบบังคับอยู่แล้วถ้ามีบุญอยู่หลายพรรษาต้องเรียนจนนักธรรมชั้นเอก ถ้าไม่เรียนนักธรรมหรือสอบนักธรรมไม่ได้เป็นพระสังฆาธิการไม่ได้ ส่วนจังหวัดชลบุรีต้องเป็นนักธรรมเอกจึงจะเป็นเจ้าอาวาสได้ถ้าไม่มีนักธรรม

เลย แม้แต่ผู้ช่วยเจ้าอาวาสก็ให้เป็นไม่ได้ สำหรับผู้ที่มีความสนใจจะศึกษาบาลีต่อก็สามารถเรียนต่อไปได้ โดยอาศัยนักธรรมชั้นตรี สามารถมีสิทธิเข้าสอบได้ถึง ป.ธ.๓ ถ้าสอบได้นักธรรมชั้นโท ก็มีสิทธิเข้าสอบได้ถึง ป.ธ.๔-๖ ถ้าสอบได้นักธรรมชั้นเอก ก็มีสิทธิเข้าสอบ ป.ธ.๘-๙ ฉะนั้นจึงเห็นได้ว่าหลักสูตรนักธรรมบาลีนี้เกี่ยวเนื่องกันโดยมีนักธรรมเป็นฐานพื้นฐานพื้นความรู้ ให้ผู้เรียนบาลีมีสิทธิขอเข้าสอบได้

ในกระบวนการเรียนการสอน กับกระบวนการสอบจะสวนทางกัน ในขณะที่กระบวนการสอบใช้เทคโนโลยีต้องใช้รหัสเปิดข้อสอบต่างๆ ตอนนี้ง้าวหน้าไม่เหมือนกับเมื่อก่อนต้องเปิดซองข้อสอบไม่ต้องไปรับมาเป็นทอดๆ รับมาล่วงหน้า มีรหัสผ่านพิมพ์ออกมาถ่ายเอกสาร ระบบการสอบทันสมัย ป้องกันการทุจริต แต่ระบบการสอบกับสอนนี้จะสวนทางกัน ใช้นวัตกรรมไปคนละเรื่องตอนนี้ต้องเปิดอินเทอร์เน็ต พิมพ์ข้อสอบมาล่วงหน้า ๑ ชั่วโมง ครึ่งชั่วโมง ไม่ใช่เอาข้อสอบใส่ซองแล้วมาเก็บไว้ที่เจ้าคณะจังหวัด ต้องพิมพ์ก่อนหน้านั้น ๑ ชั่วโมง กระบวนการสอบมีระบบดี แต่กระบวนการสอนยังธรรมดาอยู่ ต้องปรับให้คู่กันไปทั้งกระบวนการสอนและกระบวนการสอบ ทุกภาคทุกจังหวัดได้สนองนโยบายของแม่กองสนามหลวง ให้นโยบายมาส่งเสริมให้แต่ละสำนักแต่ละวัดได้มีการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม และมีนโยบายแน่นอน นี่คือจุดแข็งที่มีการส่งเสริม มีการปฏิบัติการในเรื่องของการปฏิบัติยังไม่ได้ประสิทธิผลเท่าที่ควร แต่นโยบายชัดเจนเพราะฉะนั้นทางคณะสงฆ์ต้องให้ความร่วมมือทุกระดับ ทั้งระดับวัด ระดับเจ้าคณะตำบล เจ้าคณะอำเภอ และเจ้าคณะจังหวัด ต้องให้ความร่วมมือเอาจริงเอาจังมากขึ้น จึงจะมีประสิทธิผลตามมาตรฐาน

๔.๓.๗ ด้านสื่ออุปกรณ์การสอน

สื่อการเรียนการสอน เป็นตัวกลางซึ่งมีความสำคัญในกระบวนการเรียนการสอน มีหน้าที่เป็นตัวนำความต้องการของครูไปสู่—ตัวนักเรียนอย่างถูกต้องและรวดเร็วเป็นผลให้นักเรียนเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปตามจุดมุ่งหมายการเรียนการสอนได้อย่างถูกต้องเหมาะสม สื่อการสอนได้นำไปใช้ในการเรียนการสอนตลอด และยังได้รับการพัฒนาไปตามการเปลี่ยนแปลงทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ซึ่งก้าวหน้าไปไม่หยุดยั้ง สื่อการศึกษาการเรียนการสอนด้วยชื่อต่างๆ เช่น อุปกรณ์การสอน โสตทัศนอุปกรณ์ เทคโนโลยีการศึกษา สื่อการเรียนการสอน สื่อการศึกษา เป็นต้นสื่อการเรียนการสอนนับเป็นองค์ประกอบที่สำคัญมากประการหนึ่ง ในกระบวนการเรียนการสอน นอกเหนือจากตัวผู้สอนผู้เรียน และเทคนิควิธีการต่างๆ บทบาทของสื่อการเรียนการสอนก็เป็นตัวกลางหรือพาหนะหรือเครื่องมือหรือช่องทางที่ใช้นำเรื่องราวข้อมูลความรู้หรือสิ่งบอกกล่าวของผู้ส่งสารหรือผู้สอนไปสู่ผู้รับหรือผู้เรียนเพื่อทำให้การเรียนรู้หรือการเรียนการสอนบรรลุผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์หรือจุดมุ่งหมายที่วางไว้ได้เป็นอย่างดี

สื่อ หมายถึง ตัวกลางที่ใช้ถ่ายทอดหรือนำความรู้ในลักษณะต่างๆ จากผู้ส่งไปยังผู้รับให้เข้าใจความหมายได้ตรงกันในการเรียนการสอนสื่อที่ใช้เป็นตัวกลางนำความรู้ในกระบวนการสื่อความหมายระหว่างผู้สอนกับผู้เรียนเรียกว่าสื่อการเรียนการสอน ในทางการศึกษามีคำที่มีความหมายแนวเดียวกันกับสื่อการเรียนการสอนเช่นสื่อการสอน สื่อการศึกษา อุปกรณ์ช่วยสอน เป็นต้นในปัจจุบันนักศึกษามักจะเรียกการนำสื่อการเรียนการสอนชนิดต่างๆ มารวมกันว่าเทคโนโลยีทางการศึกษา ซึ่งหมายถึงการนำเอาวัสดุอุปกรณ์และวิธีการมาใช้ร่วมกันอย่างมีระบบในการเรียนการสอนเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการเรียนการสอน เพื่อช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจเนื้อหาที่ชัดเจน เกิดการเรียนรู้และจดจำ

ได้ นอกจากนี้สื่อการเรียนการสอนยังเป็นเครื่องมือสำคัญอย่างหนึ่งที่จะช่วยให้การเรียนการสอนดำเนินไปได้ด้วยดี และมีประสิทธิภาพ เพราะสื่อการเรียนการสอนสามารถทำให้เกิดประสบการณ์ในการเรียนรู้ที่มีความหมาย สามารถเพิ่มความเป็นรูปธรรมและความเป็นจริงต่อการเรียนสามารถนำเรื่องราวหรือสิ่งต่างๆ ที่อยู่ห่างไกลเข้ามาในห้องเรียนได้

จากที่กล่าวมาในเบื้องต้นสรุปได้ว่า สื่อการเรียนการสอน หมายถึง สิ่งที่มีสื่อไปยังผู้เรียนไม่ว่าจะเป็นวัตถุ สิ่งของภาพ เครื่องมือ อุปกรณ์ สื่อประเภทโสตทัศนูปกรณ์ รวมถึงตัวบุคคล และวิธีการการถ่ายทอด เพื่อให้การเรียนการสอนดำเนินไปตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้ให้ช่วยให้กระบวนการเรียนรู้ดำเนินไปสู่เป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพ

๔.๓.๘ ด้านการวัดผลและการประเมินผล

การวัดผลและประเมินผล เป็นกระบวนการที่ทำให้ทราบถึงการพัฒนาของผู้เรียนว่าเป็นอย่างไรมีจุดบกพร่องตรงไหนมากน้อยเพียงไร รวมทั้งตัวผู้สอนด้วยเพื่อจะได้ปรับปรุงแก้ไขให้มีประสิทธิภาพ ให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้หรือไม่เพียงใด ในอดีตการวัดผลประเมินผลส่วนใหญ่ให้ความสำคัญกับการใช้ข้อสอบ ซึ่งไม่สามารถสนองเจตนารมณ์ของการเรียนการสอนที่เน้นให้ผู้เรียนคิดลงมือปฏิบัติด้วยกระบวนการหลากหลายเพื่อสร้างองค์ความรู้^{๒๙๘}

ผู้สอนต้องตระหนักว่าการเรียนการสอนและการวัดผลประเมินผลเป็นกระบวนการเดียวกัน และจะต้องวางแผนไปพร้อมๆ กันการเรียนการสอนที่ใช้เป็นเครื่องมือในการตรวจสอบความสามารถของผู้เรียนและเป็นตัวบ่งชี้ความสำเร็จของการดำเนินการตามแนวทางของหลักสูตรครุมีหน้าที่โดยตรงที่ต้องทำการทดสอบตามลักษณะการจัดประสบการณ์และเนื้อหาวิชาอย่างต่อเนื่องเป็นระยะๆ^{๒๙๙}

แล้วนำผลไปพัฒนาการเรียนการสอน ให้มีประสิทธิภาพสูงขึ้น การวัดผลประเมินจึงเป็นกระบวนการต่อเนื่องของการเรียนการสอนเพื่อช่วยให้ครูได้ทราบความสามารถของแต่ละคนเพื่อเป็นข้อมูลในการพิจารณาตัดสินว่าจะมีความสามารถเพียงพอในการศึกษาต่อหรือไม่หากไม่ดีพออาจทำการปรับปรุงแก้ไขให้ดีขึ้นได้^{๓๐๐}

จุดประสงค์ของการวัดผลและประเมินผล เพื่อตัดสินความสามารถเพื่อดูว่าตั้งแต่ต้นจนถึงบัดนี้ นักเรียนมีความสามารถตามจุดประสงค์เชิงพฤติกรรมต่างๆ มากน้อยเพียงใด เพื่อใช้เป็นข้อมูลสำหรับนำไปเปรียบเทียบกับเกณฑ์การพิจารณาในการที่จะตัดสินว่าสิ่งใดดีหรือเลว ใช้ได้หรือใช้ไม่ได้ นั้นจะต้องมีหลัก หรือบรรทัดฐานที่ต้องการโดยนำผลการวัดนั้นมาเปรียบเทียบกับเกณฑ์ ที่กำหนดไว้หรือมาตรฐานที่ต้องการเกณฑ์การพิจารณาในการประเมินผลการศึกษา^{๓๐๑}

^{๒๙๘} สัมภาษณ์ พระครูทิสนียคุณากร (วรรณะ ตนตฺติปาโล). เจ้าคณะอำเภอสัตหีบ เจ้าอาวาสวัดสัตหีบ จังหวัดชลบุรี, ๓๐ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

^{๒๙๙} สัมภาษณ์ พระครูวิสารทสุตากร (รัตนะ อดตฺตสโร). เจ้าอาวาสวัดช่องแสมสาร จังหวัดชลบุรี, ๓๐ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

^{๓๐๐} สัมภาษณ์ พระมหาภูวนาถ อากาศโร. รองเจ้าคณะอำเภอบ่อทอง เจ้าอาวาสวัดคลองมือไทร จังหวัดชลบุรี, ๒๘ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๓๐๑} สัมภาษณ์ พระครูอุดมธรรมรส, ดร. (ชัยยุท อธิญาโณ). ที่ปรึกษาเจ้าคณะจังหวัดชลบุรี เจ้าอาวาสวัดนอก จังหวัดชลบุรี, ๓๑ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

จุดมุ่งหมายของการศึกษาในการตัดสินใจการชี้ขาดหรือสรุปผลการเปรียบเทียบระหว่างผลการปฏิบัติซึ่งได้รับจากการวัดกับเกณฑ์ที่กำหนดไว้ว่า สูงต่ำกว่ากันขนาดไหน ทั้งนี้การตัดสินใจที่ดีต้องอาศัยการพิจารณาอย่างถี่ถ้วน ทุกแง่มุม และการกระทำทุกอย่างยุติธรรมโดยอาศัยสภาพ และความเหมาะสมต่างๆ ประกอบหรือต้องมีคุณธรรมที่ดี^{๓๐๒}

การวัดผลหรือการสอบนักเรียนธรรมสนามหลวงมีแม่กองธรรม ปัจจุบัน (พระพรหมโมลี วัดปากน้ำ) เป็นผู้รับผิดชอบเกี่ยวกับการออกปัญหาส่วนการดำเนินการในการสอบในต่างจังหวัด แม่กองธรรมได้มอบให้เจ้าคณะภาคต่างๆ แต่งตั้งกรรมการนำข้อสอบจากส่วนกลางไปยังสนามสอบทุกแห่ง โดยเปิดสอบในละชั้น แล้วนำไปคำตอบมาส่งแม่กองธรรม เพื่อดำเนินการตรวจในส่วนกลางตามที่แม่กองธรรมกำหนดให้เป็นสถานที่สอบการวัดผลและประเมินผลการเรียนการสอนเฉพาะวิชาพระปริยัติธรรมได้ให้เกณฑ์คะแนนเป็นตัวเลขในการตรวจข้อสอบนักเรียนธรรมสนามหลวงใช้เกณฑ์คะแนนเป็นตัวเลขในการตรวจประโยคของสนามหลวงซึ่งตั้งปัญหาให้นักเรียนตอบเพื่อให้เกณฑ์คะแนนในการตรวจ^{๓๐๓}

สรุป การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมแผนกธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดชลบุรี สำหรับพระภิกษุสามเณร เป็นส่งเสริมความรู้แก่พระภิกษุสามเณร ที่เป็นผู้นำของเหล่าพุทธบริษัทเป็นการยกย่องเชิดชูเกียรติของพระภิกษุสามเณรให้มีความรู้ทางด้านพระปริยัติธรรม ในปัจจุบันได้มีคณะสงฆ์ให้การรับรองให้การยกย่องสถานภาพของพระภิกษุสามเณรที่มีความรู้ในพระปริยัติธรรมเป็นกรณีพิเศษเมื่อประชาชนชาวไทย นิยมให้บุตรหลานบวชเรียนเป็นพระภิกษุสามเณรในวัดจนกลายเป็นประเพณีในที่สุดการจัดการศึกษานั้นมีจุดมุ่งหมายคือเผยแผ่พระพุทธศาสนาหลักสูตรที่ใช้ในอดีตคือพระไตรปิฎกส่วนในปัจจุบันมีงานวิจัยชี้ให้เห็นถึงปัญหาและรูปแบบการบริหารงานวิชาการโดยเฉพาะโครงสร้างการบริหารงานวิชาการที่เกี่ยวกับสภาพการจัดการศึกษา ด้านหลักสูตร ด้านผู้สอน ด้านกระบวนการเรียนการสอน ด้านสื่ออุปกรณ์การสอน ด้านวัดผลและประเมินผล และผลการเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมหรือความคิดเห็นที่ต้องการให้มีการปรับปรุงการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ของพระภิกษุสามเณรต่อไป

การจัดการศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดชลบุรี มีความพร้อมในการจัดการศึกษาในทุกๆ ด้านทั้งในด้านอาคารสถานที่ ด้านบุคลากรทางการศึกษา ด้านอุปกรณ์การเรียนการสอนตลอดถึงการสนับสนุนในด้านต่างๆ การจัดการเรียนการสอนที่เป็นจุดแข็งส่วนในการประเมินผลการเรียนนั้น คณะสงฆ์จัดให้มีการสอนเป็นมาตรฐานเดียวกันโดยมุ่งเน้นที่ความจำและความเข้าใจสถานศึกษาตั้งอยู่ใจกลางของความเจริญ สิ่งอำนวยความสะดวกหลายอย่าง อาทิแหล่งเรียนรู้ทั้งภายในภายนอก ความทันสมัยของสื่อเทคโนโลยีและนวัตกรรม จุดแข็งของการจัดการศึกษาก็คือเรามีวิชาเรียนที่เกี่ยวข้องกับการทำให้คนเป็นผู้ประเสริฐ ทำคนให้เป็นคนดีในสังคม คณะสงฆ์เรามีตำราเรียนที่แก้ไขชีวิต แก้ไขปัญหาทางใจให้เขาได้ ตามวัตถุประสงค์ขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์ได้ทรงตรัสแก่ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา การที่คณะสงฆ์ให้ความสำคัญและยกระดับการศึกษาพระปริยัติธรรม

^{๓๐๒} สัมภาษณ์ พระครูวิมลธรรมสถิต (โสน ฐานวโร). เจ้าอาวาสวัดหนองชั้นจันทนาราม จังหวัดชลบุรี, ๑๓ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๓๐๓} สัมภาษณ์ พระมหาคมสันต์ ชินวโร. เจ้าคณะอำเภอเกาะจันทร์ เจ้าอาวาสบ่อทองราชวรวิหาร จังหวัดชลบุรี, ๒ สิงหาคม ๒๕๖๑.

อันเป็นหัวใจสำคัญยิ่งของพระพุทธศาสนา เป็นหลักสูตรแรกแห่งการเรียนรู้หลักธรรมคำสอนในทางพระพุทธศาสนา นับว่าเป็นการเพิ่มประสิทธิภาพในการพัฒนาบุคลากรทางพระพุทธศาสนา และผู้ที่ศึกษาเล่าเรียนสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างสอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบัน อันเป็นการพัฒนาคุณภาพชีวิตให้เป็นไปในทางที่ดีขึ้นเป็นการจรรโลงพระพุทธศาสนาไว้ได้คณะสงฆ์จังหวัดชลบุรี มีความพร้อมในด้านต่างๆ มีเจ้าคณะผู้ปกครองสงฆ์และญาติโยมสาธุชน ตลอดจนทั้งคหบดีผู้มีศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา พร้อมจะอนุโมทนาส่งเสริมกิจกรรมในด้านการศึกษาพระปริยัติธรรมของคณะสงฆ์ หรือส่งเสริมสนับสนุนพระภิกษุสามเณรเพื่อให้ศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัยและศึกษาต่อในระดับสูงขึ้น

๔.๔ ผลการวิเคราะห์จากการสนทนากลุ่มเฉพาะ

๑) จุดแข็ง

ผู้วิจัยได้ทำการสนทนากลุ่มเฉพาะ เพื่อให้ได้ข้อมูลในประเด็นสภาพและปัญหาการส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรมจังหวัดชลบุรี ซึ่งได้สรุปผลจากการสนทนากลุ่มเฉพาะโดยผู้วิจัยสามารถอธิบายด้วยการจัดลำดับความเหมาะสม ดังต่อไปนี้

๑. ในปัจจุบันที่มีปรากฏการณ์การเรียนการสอนพระปริยัติธรรมทั้งแผนกธรรมและบาลี อยู่ในเกณฑ์ดี ที่สำคัญการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์มีหลักสูตรที่ศึกษาวิชาพระพุทธศาสนาทั้งนักรธรรมบาลี เป็นจุดแข็งที่เหมาะสมสำหรับการศึกษาพระปริยัติธรรมทำให้ผู้ที่เข้ามาบวชในพระพุทธศาสนาแล้วจะต้องศึกษาในเบื้องต้นคือหลักสูตรนักรธรรมชั้นตรี โท เอก และบาลีเป็นลำดับต่อไปการศึกษาพระปริยัติธรรมต้องปฏิบัติตามนโยบายของแม่กองธรรมสนามหลวง ทำตามโครงสร้างที่มีมา ถ้าทางวัดจะจัดทำคู่มือการสอนขึ้นมาก็ต้องให้สนองและสนับสนุนกับหลักสูตร นักรธรรมชั้นตรี โท เอก และบาลี ของแม่กองธรรมสนามหลวง ซึ่งถือว่าเป็นมาตรฐานผู้บริหารคณะสงฆ์ซึ่งจะทำให้การเรียนการสอนเป็นไปในทางเดียวกัน และการทำความเข้าใจง่ายขึ้น^{๓๐๔}

๒. หลักสูตร การศึกษาพระปริยัติธรรมเป็นนโยบายของแม่กองธรรมสนามหลวง ทำตามโครงสร้างที่ให้มา ถ้าจะมีการปรับเปลี่ยนคงเป็นทางแม่กองธรรม ทางวัดจะทำเกี่ยวกับสื่อการเรียนการสอนและคู่มือการเรียนหนังสือเรียน หลักสูตรพระปริยัติธรรมและสูตรบาลีไวยากรณ์ อ่านแล้วเข้าใจง่ายมากกว่า แต่ถ้าต้องการเสริมที่นอกเหนือจากหลักสูตร คือการให้เรียนหลักสูตรอื่นเพิ่มเติม เช่นหลักสูตรประกาศนียบัตร เป็นต้น^{๓๐๕}

๓. หลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรม มีกฎระเบียบบังคับอยู่แล้วถ้ามีบุญอยู่หลายพรรษาต้องเรียนจบนักรธรรมชั้นเอก ถ้าไม่เรียนนักรธรรมหรือสอบนักรธรรมไม่ได้เป็นพระสังฆาธิการไม่ได้ ส่วน

^{๓๐๔} สนทนากลุ่มเฉพาะ พระสุธีวีรบัณฑิต, ดร. (โซว ทสสนีโย). อาจารย์ประจำภาควิชารัฐศาสตร์, ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒.

^{๓๐๕} สนทนากลุ่มเฉพาะ รศ.ดร.สุวิญ รักษัตย์. อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสนศึกษา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒.

จังหวัดชลบุรีต้องเป็นนักเรียนเอกจึงจะเป็นเจ้าอาวาสได้ ถ้าไม่มีนักเรียนเลย แม้แต่ผู้ช่วยเจ้าอาวาสก็ให้เป็นไม่ได้ สำหรับผู้ที่มีความสนใจจะศึกษาบาลีต่อก็สามารถเรียนต่อไปได้ โดยอาศัยนักเรียนชั้นตรีสามารถมีสิทธิเข้าสอบได้ถึง ป.ธ.๓ ถ้าสอบได้นักธรรมชั้นโท ก็มีสิทธิเข้าสอบได้ถึง ป.ธ.๔-๖ ถ้าสอบได้นักธรรมชั้นเอก ก็มีสิทธิเข้าสอบ ป.ธ.๘-๙ ฉะนั้นจึงเห็นได้ว่าหลักสูตรนักเรียนบาลีนี้เกี่ยวเนื่องกันโดยมีนักเรียนเป็นฐานพื้นฐาน^{๓๐๖}

๔. ในการสอนธรรม มีสำนักเรียนมากมาย ช่วงนี้เป็นยุคของความเจริญ วัดที่อยู่ห่างไกล การคมนาคมขนส่งสะดวก ฉะนั้นโอกาสที่จะได้มาเรียนจากผู้สอนที่ดีๆ สำนักที่ดีมีโอกาสมากขณะเดียวกันถ้าพูดถึงระบบการเรียนการสอน บางสำนักยังใช้วิธีเดิมๆ อยู่ไม่ใช่เทคโนโลยีไม่ใช่สื่อแต่ละสำนักมาตรฐานจะแตกต่างกัน สำนักเรียนใหญ่ๆ จะมีผู้สอนที่มีคุณวุฒิสูงจะดีกว่าสำนักเล็กๆ จะเป็นมาตรฐานดูแลหน้าเชื่อถือ^{๓๐๗}

๕. ในกระบวนการเรียนการสอน กับกระบวนการสอบจะสวนทางกัน ในขณะที่กระบวนการสอบใช้เทคโนโลยีต้องใช้รหัสเปิดข้อสอบต่างๆ ตอนนี้นำหน้าไม่เหมือนกับเมื่อก่อนต้องเปิดของข้อสอบไม่ต้องไปรับมาเป็นทอดๆ รับมาล่วงหน้า มีรหัสผ่านพิมพ์ออกมาถ่ายเอกสาร ระบบการสอบทันสมัย ป้องกันการทุจริต แต่ระบบการสอบกับสอนนี้จะสวนทางกัน ใช้นวัตกรรมไปคนละเรื่องตอนนี้ต้องเปิดอินเทอร์เน็ต พิมพ์ข้อสอบมาล่วงหน้า ๑ ชั่วโมง ครึ่งชั่วโมง ไม่ใช่เอาข้อสอบใส่ซองแล้วมาเก็บไว้ที่เจ้าคณะจังหวัด ต้องพิมพ์ก่อนหน้านั้น ๑ ชั่วโมง กระบวนการสอบมีระบบดี แต่กระบวนการสอนยังธรรมดาดูอยู่ ต้องปรับให้คู่กันไปทั้งกระบวนการสอนและกระบวนการสอบ ทุกภาคทุกจังหวัดได้สนองนโยบายของแม่กองสนามหลวง ให้นโยบายมาส่งเสริมให้แต่ละสำนักแต่ละวัดได้มีการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม และมีนโยบายแน่นอน นี่คือนโยบายส่งเสริมให้มีการส่งเสริม มีการปฏิบัติการในเรื่องของการปฏิบัติยังไม่ได้ประสิทธิผลเท่าที่ควร แต่นโยบายชัดเจนเพราะฉะนั้นทางคณะสงฆ์ต้องให้ความร่วมมือทุกระดับ ทั้งระดับวัด ระดับเจ้าคณะตำบล เจ้าคณะอำเภอ และเจ้าคณะจังหวัด ต้องให้ความร่วมมือเอาจริงเอาจังมากขึ้น จึงจะมีประสิทธิผลตามมาตรฐาน^{๓๐๘}

๖. หลักสูตรเป็นหลักสูตรที่ใช้มานานแล้ว เป็นหลักสูตรที่น่าเชื่อถือตรงนี้เป็นจุดแข็งการเรียนปริยัติธรรม บุคลากรโดยเฉพาะผู้ที่เป็นครูบาอาจารย์ที่สอนจะเป็นผู้ที่มีความรู้ โดยจังหวัดชลบุรีมีพระเถระที่มีความชำนาญในการสอนสำนักเรียนต่างๆ มีความมั่นคงถาวร ประกอบกับสิ่งแวดล้อมถ้าดูแล้วบริบทของจังหวัดชลบุรี เป็นเมืองที่เจริญและสนับสนุนให้หมดในเรื่องของงบประมาณจะเห็น

^{๓๐๖} สอนทนากลุ่มเฉพาะ พระครูสิทธิพิงษ์มณี, ดร. (สมคิด อคฺคธมฺโม). เจ้าอาวาสวัดศรีพุ่มโพธิ์ อ.ศรีราชา จ.ชลบุรี, ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒.

^{๓๐๗} สอนทนากลุ่มเฉพาะ พระปลัดระพิน พุทธิสาโร, ผศ.ดร. อาจารย์ประจำภาควิชารัฐศาสตร์, ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒.

^{๓๐๘} สอนทนากลุ่มเฉพาะ พระมหาสุนันท์ สุนนฺโท, ดร. อาจารย์ประจำภาควิชารัฐศาสตร์, ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒.

ว่าในปัจจุบันภาครัฐจะให้การอุดหนุนเป็นรายหัว ถึงแม้จะไม่มากไม่เหมือนเมื่อก่อนจะมีปัจจัย มีเงินให้ถวายให้สำหรับผู้ทีสอบ หรือเรียนหนังสือให้ยังสำนักเรียนเพื่อการบริหารเรื่องของปรีดิ์ธรรมการศึกษาจะอยู่ที่คณะสงฆ์ การสอบข้อสอบของหลักสูตรจะเป็นการสอบอัตนัยเป็นการเขียนบรรยายเป็นการเขียนตามความเข้าใจ ไม่มีการใช้วิธีกากบาท เชื่อว่าหลักสูตรเป็นมาตรฐานในการสอบแต่ละครั้งสิ่งแวดล้อมดีทุกอย่าง การสอบนักเรียนก่อนข้างผ่านได้มาก จังหวัดชลบุรีจะมีรางวัลให้ จากพระเดชพระคุณเจ้าคณะจังหวัดชลบุรี ใครสอบผ่านนักเรียนจะมีรางวัลให้สอบบาลีจะมีรางวัลให้ คือสนับสนุนไปหมด ในเมืองที่เจริญจากปัจจัยหลายๆ อย่างผู้สอนนี้ต่างหากได้มีงบประมาณและจัดหาทุนหาสถานที่หาปัจจัยด้านสนับสนุนเป็นจุดแข็งของจังหวัดชลบุรี^{๓๐๙}

๗. เรื่องหลักสูตรใช้ของแม่กองบาลีสนามหลวง ตามปกติบางครั้งมีการใช้หนังสือประกอบการแปลโดยมีพยัญชนะต่างๆ ที่มีขายเอาไว้ให้นักเรียนเป็นคู่มือไว้เรียนจะได้สะดวก เป็นส่วนประกอบในการเรียนการสอน คู่มือหรือมีประกอบการเรียน หลักการจำ หรือการแปล ครูประจำชั้นเป็นผู้ทำให้นักเรียนในชั้นนั้นๆ ทำแบบการสอนใช้ของเดิมของหลักสูตรสอนนโยบายแม่กองบาลีสนามหลวง^{๓๑๐}

๘. หลักสูตร เป็นหลักสูตรที่ต้องใช้ความเข้าใจ ตามหลักคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าการเรียนบาลี ทุกรูปจำเป็นต้องเรียน ต้องสอบ จึงต้องอาศัยความรู้ ผู้บวชเข้ามาควรทราบ ครูต้องทำตนเป็นทายาทต่อจากพระพุทธเจ้า ช่วยการถ่ายทอดและนำไปปฏิบัติ^{๓๑๑}

๙. หลักสูตร การศึกษาพระพุทธศาสนาหวังให้เข้าถึงธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าเป็นกระบวนการเรียนการสอน เรื่องการพัฒนาถ้าได้นำมาประยุกต์ใช้จะเป็นประโยชน์ เกื้อกูลไว้โดยอาศัยรูปแบบความเป็นไปของหลักธรรมคำสั่งสอนเป็นส่วนประกอบสำคัญขณะเดียวกันก็มีแบบใหม่ตามทฤษฎีการเรียนการสอน การศึกษาเอาเป็นองค์ประกอบ เพื่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจ และความมั่นใจก่อให้เกิดประโยชน์ต่อการศึกษาหลักธรรมของพระพุทธเจ้าได้ หลักสูตรที่ศึกษาอยู่จึงเป็นหลักสูตรเฉพาะพระพุทธศาสนา^{๓๑๒}

^{๓๐๙} สนนากลุ่มเฉพาะ พระครูพิศาลจริยากร, ดร. (สมบุญณ์ เลขธมโม). เจ้าคณะตำบลนาเกลือ อ.บางละมุง จ.ชลบุรี, ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒.

^{๓๑๐} สนนากลุ่มเฉพาะ พระอุดมสิทธินายก, ผศ.ดร. ป.ธ.๙ (กำพล คุณงกโร). รองคณบดีคณะสังคมศาสตร์ ฝ่ายบริหาร, ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒.

^{๓๑๑} สนนากลุ่มเฉพาะ พระมหาภุชญา กิตติโสภโณ, ผศ.ดร. อาจารย์ประจำภาควิชารัฐศาสตร์, ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒.

^{๓๑๒} สนนากลุ่มเฉพาะ ผศ.ดร.เกียรติศักดิ์ สุขเหลือ้ง. รองคณบดีคณะสังคมศาสตร์ ฝ่ายวิชาการ, ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒.

๑๐. หลักสูตร การศึกษาพระปริยัติธรรมนักธรรม-บาลี ที่มีอยู่ไม่สามารถที่จะแก้ไขได้ โดยง่ายต้องมีมติของคณะสงฆ์เท่านั้นจึงจะสามารถในการแก้ไขหลักสูตรได้ดังนั้นถ้าสำเรียนต้องการให้มีการปรับปรุงหลักสูตร ควรจะจัดให้มีหลักสูตรเสริมจะดีกว่า เช่น หลักสูตร ป.บส. เป็นต้น^{๓๑๓}

๑๑. หลักสูตร เน้นความเข้าใจและความจำ การเรียนภาษาบาลีนี้จะเน้นจำและเข้าใจเป็นหลัก สำหรับหลักสูตรเป็นของดั้งเดิม ไม่ซับซ้อน เข้าใจ ฝึกฝนการอ่านจริง ท่องจำ อ่านจริงต้องอาศัยเวลาในการเรียนรู้หลักสูตร ฝึกจริงได้ผลจริง^{๓๑๔}

ตารางที่ ๔.๒๖ จุดแข็ง ในการศึกษาพระปริยัติธรรมจังหวัดชลบุรี

สรุปประเด็นสำคัญ	ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ	
	ความถี่	ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ
๑.หลักสูตรของแม่กองสนามธรรมหลวงทั้งแผนกธรรม-บาลี เป็นมาตรฐานเหมาะสำหรับผู้สนใจศึกษาพระพุทธศาสนา	๕	๒,๙,๑๐,๑๔,๖
๒.ความเกี่ยวข้องระหว่างนักธรรม-บาลี การสอบบาลีต้องมีนักธรรมเป็นพื้นฐาน	๕	๑,๕,๙,๘,๑๔
๓.มีระบบการสอบทันสมัย ป้องกันการทุจริต	๕	๒,๓,๕,๖,๑๑
๔.หลักสูตรเสริม เช่น ป.บส. เป็นต้น	๓	๑๐,๙,๕

๒) จุดอ่อน

๑. การส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรมจังหวัดชลบุรี คือผู้บวชเข้ามาแล้วไม่ได้เรียนมีเหตุผลคือ บวช ๗ วัน ๙ วัน ๑๕ วัน ตรงนี้จะจัดหลักสูตรให้เหมาะสมอย่างไรจึงจะให้หลักสูตรสำหรับผู้เข้ามาบวชเฉพาะระยะสั้น ให้มีหลักสูตรเฉพาะที่ไม่ต้องไปเรียนหลักสูตรทั้งหมด^{๓๑๕}

๒. การบวชระยะสั้นหรือบวชแล้วไม่ได้เรียน คือการเรียนการสอนในลักษณะอื่นๆ มีระดับสามัญเป็นต้น การเรียนในลักษณะนี้จูงใจให้ไปเรียนมากเช่นกัน^{๓๑๖}

๓. บางครั้งพระเถระท่านเป็นอาจารย์สอนท่านมีศาสนกิจมากผู้สอนบางรูปที่ขาดทักษะเนื่อง จากผู้สอนต้องเสียสละ คือ ไม่มีกิจนิมนต์อะไรทั้งนั้น ต้องสอนประจำ ฉะนั้นต้องได้รับความอุปถัมภ์จากเจ้าสำนักที่จะจัดให้ บางครั้งทำให้พระซึ่งเป็นพระหนุ่มมักไม่ค่อยได้สอน บางที่ไม่สอนไปตามแผนที่วางไว้ ทำให้เป็นจุดอ่อน บางทีนักเรียนไม่เข้าใจ เรียนซ้ำ หรือมีการซ่อมหรือมานัดสอบมา

^{๓๑๓} สทนากลุ่มเฉพาะ รศ.ดร.สุวิญ รักสัตย์. อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสนศึกษา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒.

^{๓๑๔} สทนากลุ่มเฉพาะ ผศ.ดร.รัฐพล เย็นใจมา. อาจารย์ประจำภาควิชารัฐศาสตร์, ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒.

^{๓๑๕} สทนากลุ่มเฉพาะ ดร.ประเสริฐ อิลาว. อาจารย์ประจำภาควิชารัฐศาสตร์, ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒.

^{๓๑๖} สทนากลุ่มเฉพาะ พระสุธีวีรบัณฑิต, ดร. (โฮว่ ทสสนิโย). อาจารย์ประจำภาควิชารัฐศาสตร์, ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒.

สอนดี ทำให้เกิดช่องว่าง ซึ่งเป็นไปตามการเปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจ ความจำเป็นที่ต้องใช้บางครั้ง พระท่านมีกิจต้องเรียนหนังสือ ไม่ได้สอนให้สอดคล้องกัน^{๓๑๗}

๔. ครูสอนเป็นสาระสำคัญในการให้ความรู้แก่นักเรียน การเรียนการสอนต้องมีครูนำทางการแสวงหาความรู้ ต้องอาศัยผู้อื่น คนที่มีประสบการณ์ การจะเรียนรู้เองโดยไม่มีใครแนะนำ เป็นการหาความรู้ที่ผิด เพราะผู้รู้ยังไม่มีปัญหาในการรับรู้ที่แท้จริงหรือป่าวครูจะเป็นนำทางให้อย่างดี^{๓๑๘}

๕. ครูผู้สอนเป็นศูนย์กลาง ครูเป็นส่วนหนึ่งของการเรียนการสอน ผู้เรียนต้องมีความพยายามศึกษาหาความรู้ต่างๆ การเรียนการสอนของพระจะเป็นทั้งครูและนักเรียน จำเป็นต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกัน ครูผู้สอนจะต้องพยายามอธิบายจนกว่านักเรียนจะเข้าใจและทำได้^{๓๑๙}

๖. บริบททางสังคมคือจังหวัดชลบุรีเป็นสังคมเมืองมีความเจริญมีประชากรมากขาดความวิเวก พระภิกษุสามเณร มีลาภสักการะมาก เป็นเหตุให้มีเวลาทุ่มเทการศึกษาน้อยลง เป็นต้น^{๓๒๐}

ตารางที่ ๔.๒๗ จุดอ่อน ในการศึกษาพระปริยัติธรรมจังหวัดชลบุรี

สรุปประเด็นสำคัญ	ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ	
	ความถี่	ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ
๑.หลักสูตรระยะสั้นสำหรับผู้ บวช ๗ วัน ๙ วัน ๑๕ วัน	๔	๗,๒,๑๔,๑๓
๒.พระอาจารย์ผู้สอนเป็นพระเถระท่านมีศาสนกิจมากไม่มีเวลาสอนเพียงพอให้ครบหลักสูตรได้	๔	๑๓,๑๒,๓,๗
๓.ผู้บวชน้อยลงจึงมีพระภิกษุสามเณรที่จะศึกษาน้อยลง	๓	๒,๑๔,๗
๔.การมีลาภมาก เป็นเหตุให้มีเวลาทุ่มเทการศึกษาน้อยลง	๓	๓,๑๒,๑๓

^{๓๑๗} สอนதாகกลุ่มเฉพาะ พระครูสิทธิพงษ์มณี, ดร. (สมคิด อุดมโม). เจ้าอาวาสวัดศรีพุ่มโพธิ์ อ.ศรีราชา จ.ชลบุรี, ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒.

^{๓๑๘} สอนதாகกลุ่มเฉพาะ ผศ.ดร.อุทัย สติมัน. อาจารย์ประจำคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสวนดุสิต, ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒.

^{๓๑๙} สอนதாகกลุ่มเฉพาะ พระมหาสุนันท์ สุนนโท, ดร. อาจารย์ประจำภาควิชารัฐศาสตร์, ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒.

^{๓๒๐} สอนதாகกลุ่มเฉพาะ พระครูพิศาลจริยากร, ดร. (สมบูรณ์ เลขอมโม). เจ้าคณะตำบลนาเกลือ อ.บางละมุง จ.ชลบุรี, ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒.

๓) โอกาส

๑. รูปแบบการส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรมจังหวัดชลบุรี ได้แก่อีกโอกาสในด้านที่จะทำ ให้พระที่บวชเข้ามาศึกษาพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริงเพราะว่าหลักสูตรถ้าบวช ๑ พรรชามีหลักสูตร อยู่แล้ว ถ้าทำหลักสูตรเฉพาะสำหรับผู้ที่มีเวลาบวชในระยะสั้น ได้จะเป็นโอกาสที่จะรักษาพระศาสนา ไว้อย่างชัดเจน^{๓๒๑}

๒. ต้องมีสถานที่ต้องสะดวกเป็นเอกเทศ ผู้บริหารการศึกษา เจ้าอาวาสหรืออาจารย์ใหญ่ ต้องทุ่มเทเอาใจใส่ดูแล ซึ่งเป็นการสร้างโอกาสให้คนมาบวชและศึกษาพระปริยัติธรรมอย่างเข้าใจและ นำไปปฏิบัติอย่างได้ผล^{๓๒๒}

๓. ที่เห็นแน่นอน ถ้าจบนักธรรมแล้ว ทางกระทรวงศึกษาธิการเทียบโอนให้ เป็นโอกาสที่ จะนำเด็กที่มาบวชเรียนให้ ประกอบกับปัจจัยภายนอก ตอนนี้ผู้ปกครองเริ่มสนใจ ผู้ปกครองที่มีฐานะ ยากจนจะส่งลูกมาเรียนทางด้านนี้เนื่องจากปัจจัยภายนอกทำให้การดำรงชีวิตหรือความเป็นอยู่ของ เด็กที่เสี่ยงในเรื่องยาเสพติดเริ่มมากขึ้น ปัญหาเรื่องเด็กติดเกมส์มากขึ้น ทำให้เด็กมีสมาธิสั้นเพิ่มมา กขึ้นเพราะฉะนั้นชาวบ้านที่มีฐานะยากจนจะนำเด็กมาส่งให้เรียน ซึ่งถ้าบวชแล้วได้เรียนจะดีกว่าเด็กมี โอกาสทางการศึกษาเพิ่มขึ้น^{๓๒๓}

๔. มีนักเรียนจำนวนหนึ่งที่เป็นทรัพยากรของจังหวัดชลบุรี ที่สอบผ่านจะเห็นได้ว่าเป็นผล ผลิตของการศึกษา ประสิทธิภาพที่เกิดขึ้น ทำให้เป็นการพัฒนาเด็กอีกทางหนึ่งของการศึกษา โดยใช้ หลักสูตรทางธรรมะ มีทางพัฒนาได้ดีกว่าถิ่นทุรกันดาร และสามารถติดต่อเชื่อมโยงทั่วภาครัฐ-เอกชน ซึ่งให้การสนับสนุนได้ไม่ยาก พร้อมทั้งหาบุคลากรไม่ยาก^{๓๒๔}

๕. สำนักเรียนเปิดโอกาสรับนักเรียนทุกรูปที่สนใจศึกษานักธรรม ด้วยการจัดถวายปัจจัย ๔ สำหรับนักเรียน คือ ไตรจีวรจะจัดถวายให้ตามโอกาส อาหารบิณฑบาตจะจัดให้ทุกวัน เสนาสนะที่ อยู่อาศัยมีพร้อมโดยทางวัดจะจัดให้อยู่ตามกุฏิสงฆ์ ยารักษาโรคก็จัดถวายให้ตามความต้องการหรือถ้า มีการเจ็บไข้ได้ป่วยก็จะพาไปรักษาตัวที่โรงพยาบาลเป็นต้น ส่วนการจัดการเรียนการสอนทางสำนัก เรียนจะจัดการให้พร้อมทุกอย่าง^{๓๒๕}

^{๓๒๑} สอนทนากลุ่มเฉพาะ ดร.ประเสริฐ ธิลาว. อาจารย์ประจำภาควิชารัฐศาสตร์, ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒.

^{๓๒๒} สอนทนากลุ่มเฉพาะ ผศ.ดร.อุทัย สติมัน. อาจารย์ประจำคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสวนดุสิต, ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒.

^{๓๒๓} สอนทนากลุ่มเฉพาะ พระครูพิศาลจริยากร, ดร. (สมบูรณ์ เลขชมโม). เจ้าคณะตำบลนาเกลือ อ.บางละมุง จ.ชลบุรี, ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒.

^{๓๒๔} สอนทนากลุ่มเฉพาะ พระสุธีวีรบัณฑิต, ดร. (ไชว ทสสนิโย). อาจารย์ประจำภาควิชารัฐศาสตร์, ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒.

^{๓๒๕} สอนทนากลุ่มเฉพาะ พระครูสิทธิพงษ์มุนี, ดร. (สมคิด อคฺคธมโม). เจ้าอาวาสวัดศรีพุ่มโพธิ์ อ.ศรีราชา จ.ชลบุรี, ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒.

๖. โอกาสของสำนักเรียน ได้ดำเนินการเรียนการสอนตามกฎเกณฑ์ของสำนักเรียน คือกำกับดูแลครูอาจารย์ผู้สอนตามลำดับชั้นให้ปฏิบัติตามตรงเวลา กำกับดูแลนักเรียนทุกชั้น ตั้งแต่ชั้นมัธยมศึกษาชั้นต้น นักธรรมโท นักธรรมเอก ให้เข้าเรียนตามเวลา กำกับดูแลเสนาสนะให้อยู่ในความพร้อมสมบูรณ์ เป็นต้น^{๓๒๖}

๗. โอกาสนักเรียนทุกรูปสามารถเรียนได้โดยไม่ต้องกังวลใจ นอกจากนั้นสิ่งของเครื่องใช้สอยในชีวิตประจำวันของครู อาจารย์ และนักเรียน มีผู้อุปถัมภ์จัดถวายให้อย่างต่อเนื่อง เช่น จีวร อาหารบิณฑบาต เสนาสนะ และยารักษาโรค เป็นต้น^{๓๒๗}

๘. สำนักเรียนเปิดโอกาสให้นักเรียนทุกระดับชั้น ให้ความเพียรทุกรูป ด้วยการส่งเสริมกิจกรรมการเรียนการสอน แนะนำการศึกษา ชี้บอกทางอนาคตให้นักเรียน ให้กำลังใจนักเรียนทุกรูป ได้พยายามศึกษาหาความรู้ตามสติปัญญาแต่ละบุคคล^{๓๒๘}

ตารางที่ ๔.๒๘ โอกาส ในการศึกษาพระปริยัติธรรมจังหวัดชลบุรี

สรุปประเด็นสำคัญ	ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ	
	ความถี่	ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ
๑. หลักสูตรเฉพาะสำหรับผู้ที่ไม่มีเวลาน้อย จะเป็นโอกาสที่จะรักษาพระพุทธศาสนาไว้อย่างชัดเจน	๔	๗,๓,๘,๒
๒. การทุ่มเทเอาใจใส่ดูแลของเจ้าสำนักเรียน จะเป็นการสร้างโอกาสให้คนมาบวชและศึกษาพระปริยัติธรรมอย่างเข้าใจ	๓	๓,๙,๘
๓. โอกาสของสำนักเรียนรับผู้ที่สนใจทุกรูปที่สนใจศึกษาพระปริยัติธรรม	๓	๒,๑๔,๗
๔. ความพร้อมของสำนักเรียนด้วยการส่งเสริมกิจกรรมการเรียนการสอนให้กำลังใจนักเรียนทุกรูป	๓	๖,๑๓,๒

๔) อุปสรรค

๑. อุปสรรคของสำนักเรียนซึ่งเป็นปัจจัยภายนอกที่ทำให้สำนักเรียนต้องปรับตัวประกอบไปด้วยภาครัฐได้มีพระราชบัญญัติการศึกษาภาคบังคับซึ่งบังคับให้เด็กไม่มาบวชเรียนเหมือนสมัยก่อนซึ่งทำให้จำนวนนักเรียนพระปริยัติธรรมลดน้อยลงไปด้วยขณะเดียวกันความต้องการด้านคุณภาพการศึกษา

^{๓๒๖} สอนหนักกลุ่มเฉพาะ พระปลัดระพิน พุทธิสาโร, ผศ.ดร. อาจารย์ประจำภาควิชารัฐศาสตร์, ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒.

^{๓๒๗} สอนหนักกลุ่มเฉพาะ ผศ.ดร.เกียรติศักดิ์ สุขเหลือง, รองคณบดีคณะสังคมศาสตร์ ฝ่ายวิชาการ, ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒.

^{๓๒๘} สอนหนักกลุ่มเฉพาะ ผศ.ดร.รัฐพล เย็นใจมา, อาจารย์ประจำภาควิชารัฐศาสตร์, ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒.

ที่มากขึ้นของผู้ปกครอง และผู้บริหารการศึกษาพระปริยัติธรรมจึงมีข้อกำหนดระเบียบให้จัดการศึกษาพระปริยัติธรรมให้มีคุณภาพมากขึ้น^{๓๒๙}

๒. การบรรพชาอุปสมบทหรือว่าการบวชพระที่เข้ามาโดยประเพณีเปลี่ยนจากเดิมจากที่เคยอย่างน้อย ๑ พรรษา มาเป็น ๗ วัน ๑๕ วัน หรือ ๑ เดือนย่อมจะก่อให้เกิดอันตรายแก่พระศาสนา แต่พอมาบวชแล้วโดยเฉพาะอย่างยิ่งคนที่มาบวชในปัจจุบันการศึกษาก็สูงพอมาบวชแล้วสภาพก็ไม่ได้เป็นอย่างที่หวังคือไม่มีการเรียนการสอนเมื่อบวชแล้วไม่ได้เอาพรรษา คือ ไม่ได้อยู่จำพรรษาก็ย่อมจะเกิดความเป็นอคติว่าพระบวชแล้วไม่ได้ทำอะไร^{๓๓๐}

๓. บางสำนักเรียนเกิดความเบื่อหน่ายเพราะว่าลูกศิษย์จะไม่ค่อยมี นักเรียนจะไม่ค่อยมี เป็นอุปสรรคของที่สำนักของสำนักเรียนเป็นอย่างยิ่ง บางปีก็มีจำนวนผู้ที่เข้ามาบวชก็น้อยจึงมีเรียนกันน้อยบางรูปก็ไม่สนใจ เรียนบ้างไม่เรียนบ้างเพราะไม่มีสภาพการบังคับแต่จะส่งผลกระทบยาวในวันสอบ เนื่องด้วยพระที่เรียนบ้าง ขาดเรียนบ้างจะทำให้ความรู้ไม่ต่อเนื่องพอถึงวันสอบก็ทำข้อสอบไม่ได้หลายปีที่ผ่านมานี้ก็ถือว่าเป็นอุปสรรคเป็นปัญหาสำคัญสำหรับการเรียนการสอนที่ยังมีการความต่อเนื่อง ทำให้ด้านการเรียนการสอนไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร^{๓๓๑}

๔. อุปสรรคคือปัญหาพระภิกษุที่อายุมาก จะมีมุมมองที่แตกต่างกับพระภิกษุที่บวชใหม่ ในขณะที่เดียวกันพระภิกษุบวชใหม่ก็มีจำนวนที่ลดลงก็ทำให้พระที่อยู่เป็นพระรูปเดิมๆ อาจจะมีปัญหาบ้าง ซึ่งก็ทำให้ตกลงกันไม่ค่อยได้ในทางความคิดในเรื่องของการสอบเพราะพระรูปที่อยู่นานๆ มีความคิดว่าการสอบแต่ละครั้งถือว่าเป็นโอกาสดี ถ้ามีความตั้งใจเรียนมาตั้งแต่เริ่มต้นก็จะสอบได้ส่วนใหญ่วที่สอบกันหลายครั้งจะเป็นพระที่สูงอายุแต่ถ้าเกิดว่าตั้งใจจริงตามที่อาจารย์สอนมีการฝึกฝนอยู่ตลอดนั้น อาจจะทำได้ดีแต่ในความเป็นจริงพระรูปใหม่ๆ ไม่ค่อยเอาใจใส่มากเท่าที่ควร^{๓๓๒}

๕. ความสนใจระบบการศึกษาพระปริยัติธรรมมีน้อยลง เพราะปัจจุบันความใกล้ชิดพระศาสนาส่วนใหญ่ คนอาจจะด้วยภาวะทางเศรษฐกิจ สังคม คนมาบวชก็น้อยลง เนื่องด้วยสภาพจิตใจเปลี่ยนไปตามกาลเวลาของยุคปัจจุบันที่มีการล่อแหลมในสื่อต่างๆ ทำให้พระที่บวชเข้ามาใหม่ต้องปรับสภาพจิตใจจึงส่งผลให้ปล่อยจิตใจไปตามกระแส เช่น การให้ความสำคัญกับสื่อออนไลน์ต่างๆ จึงไม่สอดคล้องกับการเรียนมากเท่าที่ควรส่งผลให้พระบวชใหม่อยู่ได้ไม่นาน^{๓๓๓}

๖. สำนักเรียนนอกเมืองไม่ค่อยมีการสนับสนุนด้านการศึกษาเท่าที่ควร บ้างขึ้นต้องอ่านหนังสือเอง ส่วนมากจะมารวมกันในเมืองมากกว่าเพราะวัดตามในชนบทจะมีพระจำพรรษาน้อยมาก บวกกับไม่มีอาจารย์ที่มีความรู้ความสามารถในการถ่ายทอดอย่างแท้จริงทำให้พระที่บวชเข้ามาใหม่

^{๓๒๙} สทนากลุ่มเฉพาะ พระอุดมสิทธิธนายก, ผศ.ดร. ป.ธ.๙ (กำพล คุณงกโร). รองคณบดีคณะสังคมศาสตร์, ฝ่ายบริหาร ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒.

^{๓๓๐} สทนากลุ่มเฉพาะ ดร.ประเสริฐ อธิลา. อาจารย์ประจำภาควิชารัฐศาสตร์, ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒.

^{๓๓๑} สทนากลุ่มเฉพาะ ผศ.ดร.รัฐพล เย็นใจมา. อาจารย์ประจำภาควิชารัฐศาสตร์, ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒.

^{๓๓๒} สทนากลุ่มเฉพาะ พระมหาสุนันท์ สุนนโท, ดร. อาจารย์ประจำภาควิชารัฐศาสตร์, ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒.

^{๓๓๓} สทนากลุ่มเฉพาะ พระสุธีวีรบัณฑิต, ดร. (ไชว้ ทสสนิโย). อาจารย์ประจำภาควิชารัฐศาสตร์, ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒.

ตามวัดในชนบทไม่มีโอกาสได้เรียนหรือถ้าอยากเรียนก็ต้องเดินทางเข้ามาเรียนตามสำนักที่มีการจัดการเรียนการสอนตามวัดในเมืองจึงเป็นปัญหาในเรื่องของการเดินทางไม่สะดวกส่งผลให้พระที่อยู่ตามชนบทอ่านหนังสือเองจึงทำให้มีผลกับการสอบไม่ดีเท่าที่ควรตามมา^{๓๓๔}

๗. ขาดอุปกรณ์ในการสอนจากหน่วยงานที่มีความเกี่ยวข้องในการสนับสนุน หรือเพิ่มบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถเข้ามาให้ความรู้และถ่ายทอดแบบเห็นได้ชัดเจนโดยค่าตอบแทนที่คุ้มทุนแต่เนื่องด้วยทรัพยากรหรืองบประมาณในการจัดสรรจากภายนอกที่ให้การสนับสนุนมีไม่เพียงพอและการเรียนก็ต้องยึดนักเรียนเป็นศูนย์กลางอยู่แล้วเพื่อให้สอดคล้องกับทักษะที่ตนเองมีในการกล้าแสดงออกจึงทำให้ไม่สอดคล้องกับความต้องการของนักเรียน^{๓๓๕}

ตารางที่ ๔.๒๙ อุปสรรค ในการศึกษาพระปริยัติธรรมจังหวัดชลบุรี

สรุปประเด็นสำคัญ	ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ	
	ความถี่	ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ
๑. จำนวนนักเรียนพระปริยัติธรรมลดน้อยลง	๔	๑,๒,๘,๗
๒. อุปสรรคการเรียนการสอนไม่มีความต่อเนื่อง	๓	๗,๓,๑๔
๓. สำนักเรียนนอกเมืองขาดการสนับสนุนงบประมาณ	๓	๖,๓,๗
๔. ขาดการสอนสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง	๓	๒,๖,๑๔

สรุปองค์ความรู้จากการสนทนากลุ่มเฉพาะ

จากการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพด้วยการสนทนากลุ่มเฉพาะ สามารถสรุปองค์ความรู้จากการวิเคราะห์ข้อมูลได้ดังต่อไปนี้

สำหรับการศึกษาพระปริยัติธรรมจังหวัดชลบุรี เนื่องจากกฎระเบียบได้กำหนดวัตถุประสงค์หรือเป้าหมาย ๓ ระดับ ดังนี้^{๓๓๖}

ระดับที่ ๑ การจัดการศึกษาเพื่อตัวบุคคล คือ พระภิกษุและสามเณรทุกรูปที่บวชมาจะต้องศึกษาหลักเบื้องต้นคือพระวินัย ระเบียบปฏิบัติทางศาสนา และธรรมเนียมต่างๆ ที่เป็นการศึกษาเพื่อรักษาตัวเอง เพื่อปฏิบัติให้ถูกต้อง ทั้งนี้เพื่อพ้นจากความทุกข์ เช่น การศึกษาปฏิบัติกรรมฐาน

ระดับที่ ๒ การจัดการศึกษาเพื่อพระศาสนา คือ จัดหลักสูตรให้เป็นประโยชน์ในเชิงธำรงรักษาเนื้อหาสาระหรือแก่นสารพระพุทธศาสนาเอาไว้ ได้แก่การเรียนนักธรรมและบาลีโดยนำพระไตรปิฎกและหลักธรรมต่างๆ มาย่อแล้วเรียนกันเพื่อรักษาพระพุทธศาสนา ซึ่งเรียกว่า “พระพุทธพจน์”

^{๓๓๔} สนทนากลุ่มเฉพาะ พระปลัดระพิน พุทธิสารโ, ผศ.ดร. อาจารย์ประจำภาควิชารัฐศาสตร์, ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒.

^{๓๓๕} สนทนากลุ่มเฉพาะ พระครูสิทธิพงษ์มณี, ดร. (สมคิด อคฺคธมฺโม). เจ้าอาวาสวัดศรีพุ่มโพธิ์ อ.ศรีราชา จ.ชลบุรี, ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒.

^{๓๓๖} สนทนากลุ่มเฉพาะ ผศ.ดร.อุทัย สติมัน. อาจารย์ประจำคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสวนดุสิต, ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒.

ระดับที่ ๓ การจัดการศึกษาเพื่อสังคม เป็นการจัดการศึกษาเพื่อช่วยเหลือสังคม คือ ลูกชาวบ้านโดยเฉพาะผู้ด้อยโอกาสทางการศึกษา การเรียนแบบนี้เรียกกันว่า “พระปริยัติธรรมแผนกสามัญ” คือเรียนวิชาทางโลกควบคู่กันไปกับเรียนวิชาทางธรรม เมื่อเรียนจบแล้วก็สึกหาลาเพศไปและใช้ความรู้ไปประกอบอาชีพเป็นพลเมืองดีของชาติต่อไปได้การจัดการศึกษาแบบนี้จึงเป็นการช่วยเหลือสังคม ผลิตบุคคลที่มีคุณภาพให้สามารถไปพัฒนาสังคม รวมทั้งการสร้างศาสนทายาทด้วย

ด้วยกฎระเบียบดังกล่าว จึงสมควรต้องสร้างระบบและกลไกในการขับเคลื่อนการจัดการศึกษาเป็นระบบที่ชัดเจน โดยมีเครื่องมือที่สามารถตรวจสอบคุณภาพและมาตรฐานการจัดการศึกษาได้สำหรับระบบการประกันคุณภาพการศึกษา มีหลักการดำเนินงาน ๓ ขั้นตอน

๑) การพัฒนาคุณภาพ (Quality Control) เป็นการกำหนดมาตรฐานคุณภาพ และพัฒนาสถานศึกษาให้เข้าสู่มาตรฐาน

๒) การตรวจสอบคุณภาพ เป็นการตรวจสอบ (Quality Audit) และติดตามผลการดำเนินงานให้เป็นไปตามมาตรฐานที่กำหนด

๓) การประเมินคุณภาพ (Quality Assessment) เป็นการประเมินคุณภาพของสถานศึกษา โดยหน่วยงานที่กำกับดูแลในเขตพื้นที่ และหน่วยงานต้นสังกัดในส่วนกลาง โดยการตรวจเยี่ยมและประเมินสถานศึกษาเป็นระยะ ตามที่กำหนดโดยหน่วยงานต้นสังกัด เพื่อให้การช่วยเหลือ และเตรียมพร้อมเพื่อรองรับการประเมินจากสำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษาภายนอก ในการจัดทำประกันคุณภาพภายในสถานศึกษาเพื่อนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพนั้นจะต้องทำให้การประกันคุณภาพภายในเป็นส่วนหนึ่งของการบริหารจัดการ การบริหารจัดการนี้เป็นสิ่งที่ใช้ในการทำงานนั้นให้ประสบความสำเร็จ โดยต้องมีกระบวนการวางแผน (Plan) ปฏิบัติการตามแผน (Do) ตรวจสอบประเมินผล (Check) และพัฒนาปรับปรุงอยู่เสมอ (Act) ซึ่งหลักการนี้เป็นวิธีการบริหารคุณภาพครบวงจร (PDCA) เป็นวงจรการวางแผน ลงมือทำ ตรวจสอบ และปฏิบัติ เพื่อแก้ไขหรือปรับปรุง มีพัฒนาจากการควบคุมคุณภาพเชิงสถิติ โดยมีลักษณะเป็นวงจรต่อเนื่อง โดยมีกระบวนการ ๔ ขั้นตอนดังนี้

๑. วางแผน (plan) ต้องพิจารณาในประเด็นสำคัญ เช่น การกำหนดวัตถุประสงค์เป้าหมายให้ชัดเจน การกำหนดคุณลักษณะที่ใช้ในการควบคุม การกำหนดวิธีการทำงานเพื่อบรรลุตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ เป็นต้น

๒. ลงมือทำ (do) ได้แก่ ศึกษาและฝึกอบรมให้เข้าใจวิธีการทำงานในแต่ละครั้ง และลงมือปฏิบัติ เก็บข้อมูลคุณลักษณะทางด้านคุณภาพตามวิธีการที่ได้กำหนดไว้ เป็นต้น

๓. ตรวจสอบ (check) เป็นการตรวจสอบความก้าวหน้าของงานและประเมินผลสิ่งที่ปฏิบัติไปแล้ว เช่น ตรวจสอบว่างานที่ทำได้เป็นไปตามมาตรฐานที่กำหนดหรือไม่ ตรวจสอบว่าคุณลักษณะทางด้านคุณภาพว่าตรงตามเป้าหมายหรือไม่ เป็นต้น

๔. ปฏิบัติและแก้ไขปรับปรุง (act) เมื่อตรวจสอบสิ่งที่ได้ทำตามแผนพบว่ามีความผิดพลาดหรือข้อบกพร่อง ต้องทำการแก้ไขและปรับปรุง เช่น แก้ไขที่ต้นเหตุของปัญหาค้นหาสาเหตุแล้วทำการป้องกันเพื่อไม่ให้เกิดความผิดพลาดขึ้นอีก หากทางพัฒนาระบบหรือปรับปรุงการทำงานนั้นๆ โดยตรงเป็นต้น เพื่อให้เกิดประโยชน์ในเชิงรูปธรรมอย่างชัดเจนมีการดำเนินงาน ๓ ขั้นตอน ได้แก่ ๑) การพัฒนาคุณภาพ ๒) การตรวจติดตามคุณภาพ ๓) การประเมินคุณภาพ

จากวงจรการประกันคุณภาพการศึกษาข้างต้นทำให้ทราบถึงกระบวนการประกันคุณภาพการศึกษา ที่เป็นระบบชัดเจนมากขึ้น เป็นผลทำให้บุคลากรที่ปฏิบัติงานด้านการประกันคุณภาพการศึกษาและบุคลากรทุกคนในหน่วยงาน สามารถที่จะนำกระบวนการประกันคุณภาพการศึกษาและวงจรคุณภาพมาประยุกต์ใช้ ในการปฏิบัติงานให้สอดคล้องกับการปฏิบัติงานในแต่ละด้าน และเป็นภาพรวมที่มีคุณภาพต่องานประกันคุณภาพขององค์กรหรือหน่วยงาน แต่การทำงานในแต่ละด้านจะมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลได้ องค์กร หรือหน่วยงานจำเป็นที่จะต้องมีความรับผิดชอบในการสร้างผลผลิตที่มีคุณภาพเป็นสำคัญ^{๓๓๗}

การจูงใจ เมื่อรัฐเทียบวุฒิให้แล้วว่าจะจบนักธรรม จบเปรียญ ถามว่าการทำงาน สมมติถ้าลาสิกขาไปแล้วจะทำงานอย่างไร ถ้าไม่อยู่ในวงจรของพุทธศาสนา เป็นครูบาอาจารย์ ถามว่าทำอย่างอื่นได้ไหม ตรงนี้สำคัญการเชื่อมโยงการทำงานยังขาดแรงจูงใจว่าเรียนนักธรรมแล้ว สามารถไปทำงานได้ ที่จริงแล้วศักยภาพการทำงานคนเรา ถ้าเหมือนกันกับกำลังแรงงาน การศึกษาไม่ได้สูง แต่คนที่มาทางธรรมะเนื่องจากจิตใจต้องดี การบริหารงาน การดูแลคน บริษัท ห้างร้าน บางครั้งมีการอบรมธรรมให้ กับบุคลากรก่อนที่จะทำงาน เพื่อให้เห็นถึงวิถีหรือความจำเป็นหรือสอนธรรมะให้ก่อนที่จะทำงานอย่าง น้อยเป็นการพัฒนาบุคลากรทางด้านจิตใจ ไม่เอาเปรียบทางบริษัท การทำงานร่วมกับหมู่พวกได้อย่างมีความสุข อย่างนี้เป็นภัยคุกคามมาเข้าปัญหาในเรื่องของการศึกษา

อุปสรรคและแนวทางแก้ไข ที่มองคือในตัวหลักสูตรที่ออกมา สะท้อนว่ายาก เนื่องจากว่าส่วนใหญ่จะเป็นเรียนเรื่องการแปล เป็นการแปล อาจเป็นบทภาษามคธ แล้วแปลเป็นไทย แล้วเขียนสุภาษิต ไม่มีการคิดวิเคราะห์ หลักสูตรไม่ได้คิดวิเคราะห์ ผลการนำไปใช้ส่วนใหญ่เป็นการแปลสุภาษิต

กระบวนการเรียนการสอน พระบางรูปจะเห็นว่า การเรียนการสอนปัจจุบันนี้ใครที่จะเป็นครูบาอาจารย์ ต้องเรียนวิชาครูเพิ่ม ใครที่จะมาสอนหนังสือตามโรงเรียนรัฐหรือบรรจุตามชั้นเรียนต้องเรียนวิชาครูเพิ่ม ตรงนี้จะทำอย่างไร ถ้าเราให้การพัฒนาศักยภาพครูผู้สอนนี้ เป็นการสร้างระบบกระบวนการถ่ายทอดให้กับผู้เรียนเป็นสิ่งสำคัญ

การใช้สื่อการสอนของนักธรรม จะไม่มีสื่อครูบาอาจารย์ต้องหาสื่อเองไม่มีสื่อที่จะสามารถมาสนับสนุน ซึ่งถ้ามีสื่อหรือประสบการณ์ที่ตรงอาจช่วยให้เข้าใจเนื้อหาสาระมากขึ้น การดูภาพฝาผนัง

^{๓๓๗} สอนทนากลุ่มเฉพาะ พระมหาสุนันท์ สุนนโท, ดร. อาจารย์ประจำภาควิชารัฐศาสตร์, ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒.

ตามโบสถ์เราจะมองเห็นแล้วสื่อกันได้ง่ายบางครั้งเป็นหนังสือภาษามคธ ถ้ามีสื่ออุปกรณ์ช่วยสนับสนุน การประเมิน มีการประเมินนักเรียนปีละ ๑ ครั้ง ที่สอบธรรมสนามหลวงอยากให้ทางสำนักเรียนมีการ ประเมินก่อนสักครั้งหรือ ๒ ครั้ง เพื่อเป็นการเตรียมความพร้อมให้กับพระภิกษุสามเณรผู้เรียน

ผู้เรียนที่จะสอบ ไม่ใช่สอนแล้วไปสอบครั้งเดียว บางครั้งทำให้เกิดการพลาดโอกาสถ้ามีการ สอบซ่อมก่อน ๑ ครั้งหรือ ๒ ครั้ง น่าจะดี

แนวทางในการพัฒนา เราควรเพิ่มศักยภาพให้กับครู ทำอย่างไรให้ครูผู้สอนเตรียมสอน จังหวัดชลบุรี มี ๙๐ กว่ารูป ถ้าเทียบแล้วมีอัตราส่วนน้อยในการสอนพระปริยัติธรรม ทำอย่างไรจะ พัฒนาได้ ทำอย่างไรให้ภาครัฐให้งบประมาณเท่าเทียมกับภาครัฐ สมมติประณตศึกษาให้หัวละ ๑,๐๐๐ บาทควรให้พระ ๑,๐๐๐ ด้วย ถือว่าเป็นการพัฒนาบุคลากรของชาติเหมือนกันเพราะว่าทาง กฎกระทรวงเทียบ ให้อยู่แล้วว่าจะบ่นกิจกรรม เปรียญธรรม เข้าระดับอะไร เช่น เข้าระดับปริญญาตรี ควรจะให้งบประมาณมาสนับสนุนนักเรียนให้เท่ากับภาครัฐด้วย โดยทุกคนมีสิทธิ์เสมอภาค เหมือนกัน พระยังต่างกันเลย การเรียนการสอนพระไม่ได้เท่าฝ่ายโลก ฝ่ายโลกได้หัวละหมื่น แต่ฝ่าย พระหัวละ ๑๐ บาท นำไว้ตอบสอบจบ เอาไว้ขับเคลื่อนให้เป็นรูปธรรม เพื่อที่จะนำไปสู่การขยายผล ตรงนี้ เพราะการปกครองคณะสงฆ์มีอุปสรรค ขอให้เขียนประเด็นสำคัญๆ ไว้เพื่อเสนอในการสอบ ประชาพิจารณ์^{๓๓๘} ได้แก่

๑. การจัดการศึกษา มีอย่างต่อเนื่องและถือเป็นหน้าที่สำคัญ ทุกวัดทุกสำนักจัดการศึกษา แผนกธรรม ด้วยความเรียบร้อย

๒. การพัฒนาการจัดการศึกษา ลดต่ำลงอย่างต่อเนื่อง ซึ่งสรุปอุปสรรคต่างๆได้ ดังนี้

๒.๑ บุคลากร มีความรู้พระธรรมวินัย จำกัด

๒.๒ วัตถุประสงค์ คือ พระภิกษุสามเณร มีจำนวนลดลงมาก

๒.๓ การสนับสนุนจากภายนอก และภายใน มีน้อยลงทุกขณะ

๒.๔ สภาวะแวดล้อมทางสังคม และเทคโนโลยี

แนวทางแก้ไข โดยสรุปได้ดังนี้

๑. ดำเนินการพัฒนาบุคลากร

๒. แสวงหา ปลุกฝัง ธรรมรงค์ สร้างวัตถุประสงค์

๓. ทำความเข้าใจ เพื่อให้รับการสนับสนุนจากภายในและภายนอก

๔. เรียนรู้ให้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงของสังคม และเทคโนโลยีเพื่อหาทางปฏิบัติให้

สอดคล้องกับปัญหาที่เกิดขึ้น เช่น สามเณร ติดเกมส์ เป็นต้น

^{๓๓๘} สทนากลุ่มเฉพาะ พระสุธีวีรบัณฑิต, ดร. (โชวี ทสสนีโย). อาจารย์ประจำภาควิชารัฐศาสตร์, ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒.

๓. ในอนาคต อาจมีการรวมสำนักศาสนศึกษาตามสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป และอาจรวมบุคลากรเป็นส่วนกลางมากขึ้น

กลยุทธ์ในการเพิ่มประสิทธิภาพในการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม ก็จะมีแนวทางในการบริหารจัดการให้เกิดประสิทธิภาพการบริหารจัดการ คงต้องมีความสอดคล้องกันระหว่างความตั้งใจหรือความมุ่งหวังการจัดการศึกษาให้มีความชัดเจนและอยู่ที่ผลลัพธ์ของการจัดการศึกษาว่าตอบสนองต่อวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้หรือไม่ แต่วัตถุประสงค์กับผลลัพธ์ ควรสอดคล้องกันและมีกระบวนการบริหารจัดการที่มีการบริหารทรัพยากรอย่างคุ้มค่าได้ และได้ผลลัพธ์ที่มีความคุ้มค่า นั่นคือประสิทธิผลในการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม^{๓๓๙}

การศึกษาในอดีตเป็นเรื่องของ Social base หรือเรียกว่า อุปมาเบส ต่อมาพัฒนาการโดยใช้วัดเป็นศูนย์กลางในการพัฒนา ต่อมาเป็นเรื่องของธรรมวินัย เรื่องของบาลี อนาคตอยากให้เป็นกระบวนการ สร้างกระบวนการแห่งการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องให้โอกาสแก่ผู้เรียน เป็นการเรียนรู้ตลอดชีวิตที่เรียกว่า Learning base center มีการใช้ IT หรือใช้เทคโนโลยีมาเป็น Base หรือเครื่องมือประกอบการเรียนการสอนเป็น E-learning

ประเด็นที่เป็นเรื่องของการจัดการเรียนการสอนที่ให้ผู้เข้ามารับการศึกษามีความพร้อมเป็นพลเมืองของโลกที่ดี ความทันสมัย เป็น Future base Global base กับการจัดการเรียนการสอนเรื่องจุดอ่อน จุดแข็ง โอกาส เห็นด้วยกับท่านเจ้าคุณเจ้าคณะจังหวัดทุกประการว่า ทุกวันนี้มีจุดอ่อนจุดแข็งในตัวเดียวกันว่า การจัดการระบบการเรียนการสอนที่ดีและมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องจะทำให้ศาสนสถานมีประสิทธิผลและประสิทธิภาพได้ โดยการวิเคราะห์^{๓๔๐}

ในเรื่องของการพัฒนาเพื่อให้เกิดประสิทธิผล โดยภาพรวม คือการพัฒนาการจัดการในกรอบของการบริหารจัดการเพื่อให้เกิดประสิทธิผลนั้น ขอนำเสนอนโยบาย ในเรื่องของการศึกษาที่เน้นในเรื่องการศึกษาทางพุทธศาสนา คือ จะเน้นในเรื่องการถ่ายทอดองค์ความรู้เป็นต้นแบบมีการฝึกอบรม มีการสืบสานวัฒนธรรม มีการสร้างองค์ความรู้ที่เกิดเป็นองค์ความรู้ของพระพุทธศาสนาที่มีมานาน สิ่งที่สำคัญการนำหลักการบริหารมาช่วยกับการศึกษาของคณะสงฆ์ ซึ่งต้องวิเคราะห์ตนเองว่ามีประสิทธิภาพ ประสิทธิผลแค่ไหน มีศักยภาพแค่ไหน ในการทำงานที่จะเป็นองค์กรการศึกษาจะต้องวิเคราะห์ SWOT นั้นจะทำให้ทราบว่า มีประสิทธิภาพอย่างไร ประสิทธิผลในเรื่องของบุคลากรคือต้องดูในเรื่องของคุณภาพงานว่าสามารถสร้างบุคลากรที่สามารถจะถ่ายทอดองค์ความรู้ที่มีการเรียนในหลักสูตรได้หรือไม่ ที่สำคัญคือ ตัวบุคลากรที่ถ่ายทอดความรู้ต้องมีองค์ความรู้สามารถมีทักษะในสิ่งที่สอน และให้เกิดการถ่ายทอดที่มีคุณค่าในพระพุทธศาสนาให้สมบูรณ์ที่สุด

^{๓๓๙} สอนทนากลุ่มเฉพาะ พระอุดมสิทธินายก, ผศ.ดร. ป.ธ.๙ (กำพล คุณงกิจ). รองคณบดีคณะสังคมศาสตร์ฝ่ายบริหาร, ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒.

^{๓๔๐} สอนทนากลุ่มเฉพาะ ผศ.ดร.รัฐพล เย็นใจมา. อาจารย์ประจำภาควิชารัฐศาสตร์, ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒.

๔.๕ องค์ความรู้จากการวิจัย

จากการทำวิจัย “รูปแบบการส่งเสริมการศึกษาของพระสังฆาธิการจังหวัดชลบุรี” ในบทนี้ ผู้วิจัยได้มุ่งที่จะสังเคราะห์องค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษาทฤษฎี และการสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้ที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยที่ทำให้เกิดประสิทธิผล ในการส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและแผนกบาลี ของคณะสงฆ์จังหวัดชลบุรี และการนำกลยุทธ์ต่างๆ มาใช้ในการส่งเสริมให้เกิดประสิทธิผลในการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและแผนกบาลีของคณะสงฆ์จังหวัดชลบุรี รวมทั้งเอกสารและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องซึ่งเป็นเอกสารในชั้นทุติยภูมิ โดยมีข้อมูลที่ได้ดังนี้

แผนภาพที่ ๔.๖ องค์ความรู้จากการวิจัย

จากแผนภาพ สรุปองค์ความรู้จากการวิจัยเรื่อง รูปแบบการส่งเสริมการศึกษาของพระสังฆาธิการจังหวัดชลบุรี คือ ๑. ด้านหลักสูตร ๒. ด้านผู้สอน ๓. ด้านกระบวนการการเรียนการสอน ๔. ด้านสื่ออุปกรณ์การสอน และ ๕. ด้านการวัดผลและประเมินผล โดยบูรณาการด้วยหลักพุทธธรรม และหลักทฤษฎีได้ค้นพบแนวทางรูปแบบการส่งเสริมการศึกษาของพระสังฆาธิการจังหวัดชลบุรี ดังนี้

ด้านหลักสูตร หลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและบาลีเมื่อมองในแง่เนื้อหาโดยภาพรวมมีความเป็นมาตรฐานสูง เพราะมีเนื้อหาครอบคลุมหลักคำสอนในพระพุทธศาสนา โดยขาดความยืดหยุ่นในการเสริมองค์ความรู้ที่เป็นศาสตร์สมัยใหม่จากบางกลุ่มสาระ ที่ปรากฏในหลักสูตรควรมีการเขียนโครงสร้างหลักสูตรให้เป็นไปตามทฤษฎี และใช้ภาษาที่เข้าใจง่ายจัดเนื้อหาในหลักสูตรให้ร่วมสมัยกับยุคปัจจุบันมากขึ้น การที่มีหลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรม หรือการปรับปรุงหลักสูตรให้มีความทันสมัยมีความยืดหยุ่นสามารถเชื่อมโยงการศึกษาของรัฐให้มากขึ้น โดยอาจเพิ่มเติมกลุ่มสาระการศึกษา ขึ้นพื้นฐานของภาครัฐที่ให้มีการจัดการศึกษาอยู่ บางกลุ่มที่มีความจำเป็นและเหมาะสมกับสมณภาวะตลอดถึงครอบคลุมภารกิจหลักของคณะสงฆ์อีกส่วนหนึ่งด้วยหลักสูตรจึงเป็นเครื่องกำหนดแนวทางในการจัดการศึกษา การจัดการศึกษาจะประสบความสำเร็จหรือไม่ขึ้นขึ้นอยู่กับหลักสูตรเป็นคำศัพท์ทางการศึกษาที่มีผู้ให้ความหมายไว้หลากหลายมีความเข้าใจแตกต่างกันไปตามมุมมองของตน หรือประสบการณ์ของนักศึกษานักพัฒนาหลักสูตรในการจัดการเรียนการสอนที่เขียนขึ้นอย่างเป็นทางการหรือผ่านการยกร่างอย่างเป็นทางการประกอบด้วยรายละเอียดของหลักการ จุดมุ่งหมาย โครงสร้าง เนื้อหา กิจกรรม แนวทางหรือวิธีการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนการใช้สื่อการวัดผลและประเมินผล รวมทั้งข้อกำหนดเกี่ยวข้องกับการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนทั้งหมด ที่ผู้รับผิดชอบจัดการศึกษาจัดให้แก่ผู้เรียน ซึ่งประสบการณ์การเรียนรู้เหล่านี้ ครอบคลุมตั้งแต่ประสบการณ์การเรียนรู้ที่คาดหวังอันได้แก่ประสบการณ์เรียนรู้ที่กำหนดไว้ในจุดหมายของหลักสูตร ประสบการณ์ในขั้นดำเนินการอันได้แก่ประสบการณ์การเรียนรู้ที่ผู้เรียนได้รับจากเนื้อหาวิชา และการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ตลอดจนประสบการณ์การเรียนรู้ที่เป็นผลของการจัดการเรียนการสอนอันได้แก่ประสบการณ์ที่ผู้เรียนได้รับไปแล้วและจะนำไปใช้ต่อไป

หลักสูตรคือโครงสร้างของเนื้อหาวิชาและประสบการณ์ต่างๆ ที่สถานศึกษากำหนดให้ผู้เรียนได้ศึกษาหาความรู้ทั้งภาคทฤษฎีภาคปฏิบัติ และการมีส่วนร่วมกิจกรรมเสริมสร้างประสบการณ์ตนเองซึ่งการจบหลักสูตรจะต้องอาศัยกิจกรรมในการเรียนการสอน เวลาเรียนสื่อการเรียนรู้การวัดผลและประเมินผลตามเกณฑ์ที่สถานศึกษาได้กำหนดไว้เพื่อให้ผู้เรียนสามารถนำความรู้ที่ได้จากหลักสูตรไปศึกษาต่อระดับที่สูงขึ้นหรือใช้ประกอบอาชีพได้ ในตัวของหลักสูตรจะมีการวางองค์ประกอบของหลักสูตรเป็นหัวข้อสำคัญๆ เพื่อที่จะสามารถกำหนดแนวทางในการจัดทำหลักสูตรให้สอดคล้องและเป็นลำดับขั้นตอน นอกจากนี้องค์ประกอบของหลักสูตรเป็นส่วนสำคัญที่จะทำให้ความหมายของหลักสูตรนั้นสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ซึ่งมีเป้าประสงค์และนโยบายการศึกษา จุดมุ่งหมายของหลักสูตร รูปแบบและโครงสร้างหลักสูตรจุดประสงค์ของเนื้อหาวิชา จุดประสงค์ของการเรียนรู้ ยุทธศาสตร์การเรียนการสอน การประเมินผลของหลักสูตร และสื่อการเรียนการสอน ซึ่งจัดเป็นสิ่งสำคัญในการกำหนดคุณลักษณะที่พึงประสงค์ที่จะให้เกิดแก่ผู้เรียน มีเนื้อหาวิชาที่เป็นสาระสำคัญของความรู้ที่นำมาใช้เป็นเครื่องมือทำให้ผู้เรียนได้เกิดการพัฒนาโดยมีการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน และสื่อประกอบการเรียนการสอน เป็นการจัดเสริมประสบการณ์ให้แก่ผู้เรียนโดยมีจุดมุ่งหมายที่จะช่วยให้เกิดความเข้าใจและเพิ่ม

ทักษะและทัศนคติที่ต้องการ ทั้งนี้หลักสูตรควรสอดแทรกภาษาที่สองและสามเป็นการเสริมให้ผู้เรียนมีความรู้ที่หลากหลาย และควรมีหลักสูตรเสริมเช่นหลักสูตรประกาศนียบัตรส่งเสริมการเรียนรู้เพิ่มความทันสมัยและก้าวทันโลกให้พระภิกษุสามเณรซึ่งเป็นกำลังสำคัญในการรักษาพระพุทธศาสนา อย่างไรก็ตามในการปรับหลักสูตรควรคำนึงถึงการศึกษาเพื่อความเป็นศาสนทายาทด้วย

ด้านครูผู้สอน ครูต้องเป็นผู้มีคุณธรรมที่ได้รับการยอมรับจากลูกศิษย์ โดยประพฤติปฏิบัติตามหลักพระธรรมวินัย สังเกตได้จากการมีความเมตตา กรุณา มีความปรารถนาดีต่อศิษย์ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ศิษย์ทั้งในห้องเรียนและนอกห้องเรียน ส่วนในด้านการทำหน้าที่ต้องมีความเข้าใจในหลักวิชาที่สอนดีแม้จะมีภาระงานสอนในหลักสูตรครูบางคนยังต้องทำหน้าที่ในฐานะนักเรียนบาลีด้วย เนื่องจากสำนักเรียนจะอยู่กันแบบพี่น้อง อาศัยความเข้าใจอย่างลึกซึ้งซึ่งจากประสบการณ์ในการสอน ดังนั้น เจ้าสำนักเรียนต้องส่งเสริมให้ครูผู้สอน อบรมวิชาชีพระครูเพื่อพัฒนาเทคนิคการวิธีการสอนให้ผู้เรียนมีความเข้าใจในวิชาการที่เรียน เป็นการประกอบวิชาชีพหลักทางการเรียนการสอนและการส่งเสริมการเรียนรู้ด้วยวิธีการต่างๆ ซึ่งจะเป็นประโยชน์แก่ผู้เรียนครูผู้สอนจึงเป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุดในการสร้างผลผลิตที่มีคุณภาพตรงตามเป้าหมายคุณภาพหมายถึงคุณวุฒิประสบการณ์ความรับผิดชอบต่อหน้าที่ ความมีวัฒนธรรมและอารยธรรมรวมทั้งการอุทิศตนต่อภาระรับผิดชอบที่กำหนดไว้ด้วยความมีระเบียบวินัยหมายถึงความประพฤติทั้งทางกายวาจาและใจ ที่แสดงถึงความเคารพในกฎหมายระเบียบประเพณีของสังคมและความประพฤติที่สอดคล้องกับอุดมคติหรือความหวังของตนเองโดยให้ยึดส่วนรวมสำคัญกว่าส่วนตัว เมื่อมีผลงานการสอนเป็นที่ประจักษ์แล้ว ดีแล้วเจ้าสำนักเรียนควรบรรจุให้เป็นครูสอนประจำสำนักเรียน เพื่อเป็นกำลังใจในการสอน และจัดเงินเดือนถวายเป็นสร้างแรงจูงใจในการทำงานเพื่อการสอนที่มีประสิทธิภาพ

การส่งเสริมศักยภาพครูผู้สอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม-บาลี ให้มีคุณภาพยิ่งขึ้นนั้นภาครัฐบาล หรือมหาเถรสมาคมต้องจัดตั้งโรงเรียนผลิตครูผู้สอนโดยเฉพาะ ต้องออกเป็นกฎเฉพาะถึงของพระภิกษุที่จะเป็นครูสอนพระปริยัติธรรมต้องจบวิชาการสอนพระปริยัติธรรมจากมหาวิทยาลัยสงฆ์ก่อนจึงจะทำการสอนได้ ซึ่งในขณะนี้มหาวิทยาลัยของคณะสงฆ์มีถึงสองแห่งที่เปิดการศึกษาอยู่แล้ว เมื่อจบจากมหาวิทยาลัยแห่งใดแห่งหนึ่งมีใบปริญญาบัตรเป็นเครื่องรับรอง ดังนั้นจึงจะทำให้การศึกษาพระปริยัติธรรมของคณะสงฆ์มีศักยภาพมากยิ่งขึ้น เมื่อครูผู้สอนรู้จักหน้าที่ของตนแล้วก็มีเวลาในการทำแผนการสอนใช้เวลาอย่างเหมาะสมและปฏิบัติงานได้ทันเวลาใช้เวลาอย่างคุ้มค่าและมีประสิทธิภาพมีวินัยในตนเอง ควบคุมตนเองให้ปฏิบัติตนอย่างถูกต้องตามทำนองคลองธรรม มีวิธีทำงานที่เป็นแบบอย่างที่ดีแก่บุคคลอื่นได้ ปฏิบัติตามกฎหมายและระเบียบของหน่วยงานและสถานศึกษามีความตั้งใจกระตือรือร้น และปฏิบัติงานเต็มความสามารถอย่างสม่ำเสมอ ไม่ทอดทิ้งต่ออุปสรรคในการทำงานมีความพยายามที่จะสอนวิชาให้บรรลุจุดมุ่งหมาย อดทนเมื่อเกิดอุปสรรค ปฏิบัติงานเต็มที่ไม่ว่าข้างกลางคันมีความสามารถในการควบคุมอารมณ์ ไม่โกรธง่ายและสามารถควบคุมอารมณ์ได้อย่างเหมาะสม มีความรักและศรัทธาในหน้าที่ของครูผู้สอนเห็นความสำคัญในหน้าที่ของครูผู้สอนสนับสนุนการดำเนินงานของคณะสงฆ์ ร่วมมือและส่งเสริมให้มีการพัฒนามาตรฐานการสอนพระปริยัติธรรมตั้งใจปฏิบัติหน้าที่ให้เกิดผลดีและเกิดประโยชน์ต่อส่วนรวมเป็นสำคัญ ตระหนักที่จะเป็นครูที่ดีปฏิบัติตนให้เหมาะสมที่เป็นปูชนียบุคคลในการทำหน้าที่ครู อบรมสั่งสอนศิษย์ให้มีความรู้ ความสามารถในการทั้งหลายทั้งปวง ซึ่งถือว่าเป็นงานหลักของครูทุกคนทุกระดับชั้นที่สอน ถือว่าการอบรมสั่งสอน

ศิษย์เป็นหน้าที่ที่สำคัญมาก จะละทิ้งหรือทอดทิ้งไม่ได้เพราะถ้าหากกระทำเช่นนั้นจะมีผลต่อการเจริญเติบโตทางความคิดและสติปัญญาของศิษย์เป็นอย่างมากกล่าวคือ ศิษย์ของครูจะไม่ได้รับการพัฒนา ความคิด ความรู้ และสติปัญญา หรือได้รับบ้างแต่ก็ไม่เจริญเติบโตเท่าที่ควร ดังนั้นครูจึงต้องมุ่งมั่นพัฒนาการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมให้เจริญรุ่งเรือง

ด้านกระบวนการจัดการเรียนการสอน การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนโดยใช้เทคนิควิธีการสอนที่มากกว่าการบรรยายในการเรียนแบบสืบค้น แบบค้นพบและใช้ปัญญาในการแก้ไขปัญหาที่มากขึ้น เพิ่มระบบการสอนแบบคิดวิเคราะห์ ปรับเปลี่ยนขบวนการเรียนรู้ให้ทันสมัย โดยเน้นการเรียนการสอนแบบการตั้งคำถาม รู้จักการแก้ไขปัญหา ปรับการสอนให้เกิดความศรัทธาในการเรียน และสอดแทรกกิจกรรมการเรียนการสอนให้มากขึ้น การปฏิบัติการต่างๆ ที่เกี่ยวกับการเรียนการสอน ทั้งภายในห้องเรียนและภายนอกห้องเรียน เพื่อให้การสอนดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้บรรลุจุดประสงค์ของการสอนที่กำหนดไว้ จากความร่วมมือระหว่างผู้สอนและผู้เรียนเพื่อให้การเรียนการสอนดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพน่าสนใจและผู้เรียนเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมตามจุดมุ่งหมายการเรียนรู้ที่กำหนดขึ้นเพื่อนำผู้เรียนไปสู่เป้าหมาย หรือจุดประสงค์การเรียนการสอนที่กำหนด การออกแบบกิจกรรมการเรียนการสอนที่เหมาะสม สอดคล้องกับจุดประสงค์การเรียนรู้เนื้อหาและสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ต่างๆ จัดกิจกรรมให้สอดคล้องกับเจตนารมณ์ของหลักสูตรมุ่งหวังให้ผู้เรียนเป็นคนดี มีปัญญา มีความสุข บนพื้นฐานของความเป็นจริง สามารถค้นคว้าแสวงหาความรู้ได้ด้วยตนเอง เป็นคนใฝ่เรียน และรักการเรียนรู้ ผู้สอนจึงต้องสอนวิธีคิด วิธีการทำวิธีการแก้ปัญหาและสอนอย่างมีลำดับขั้นตอนที่มีประสิทธิภาพ จัดกิจกรรมในรูปแบบต่างๆ เพื่อให้ผู้เรียนเกิดคุณลักษณะตามที่หลักสูตรมุ่งหวัง

การจัดกิจกรรมให้สอดคล้องกับจุดประสงค์การสอน คือผู้สอนต้องพิจารณาว่าจุดประสงค์การสอนในครั้งนั้นมุ่งเน้นพฤติกรรมด้านใดจัดกิจกรรมให้สอดคล้องและเหมาะสมกับวัยความสามารถความสนใจของผู้เรียนจัดกิจกรรมให้สอดคล้องกับลักษณะของเนื้อหาวิชา แบบให้คิดวิเคราะห์เป็นมีลำดับขั้นตอน เพื่อให้ผู้เรียนได้เกิดความรู้ความเข้าใจอย่างต่อเนื่องไม่สับสน และสามารถโยงความสัมพันธ์ของเนื้อหาที่เรียนได้ โดยการบูรณาการหลักธรรมในพระพุทธศาสนาให้ผู้เรียนได้นำไปปฏิบัติโดยสอดแทรกให้อยู่ในการจัดกิจกรรมให้แง่คิดที่ให้น่าสนใจ และการใช้สื่อการสอนที่เหมาะสมแขวงด้วยแง่คิดให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ด้วยตนเอง จากกระบวนการการเรียนการสอน ผู้สอนเป็นผู้อำนวยความสะดวกทำทลายความคิดความสามารถของผู้เรียนที่หลากหลายเหมาะสมกับสถานการณ์โดยมีบรรยากาศที่รื่นรมย์ สนุกสนาน และเป็นกันเองในกิจกรรมนั้นดังนั้นการเตรียมความพร้อมของกระบวนการเรียนการสอนจึงจำเป็นต้องอบรมวิชาชีพรู้อย่างต่อเนื่องเพื่อให้ครูผู้สอนได้อบรมเทคนิคการเรียนการสอนแบบใหม่ๆ เป็นการส่งเสริมให้ครูผู้สอนนั้นได้พัฒนาตนเองอยู่ตลอดเวลาเพื่อให้กระบวนการเรียนการสอนดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ

เพราะการศึกษาปริยัติธรรมทั้งแผนกธรรมและแผนกบาลีเป็นหัวใจสำคัญของการศึกษาของคณะสงฆ์ไทย ที่มีผลต่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา ดังนั้นกระบวนการจัดการเรียนการสอน การแสวงหาและพัฒนาครูผู้สอน การสรรหาผู้เรียน การหาทุนสนับสนุน การกำกับจัดการกระบวนการเรียนการสอนอย่างเข้มข้น ทั้งวิธีการเรียนการสอน การทดสอบอย่างต่อเนื่องเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อความสำเร็จ ต้องประกอบด้วยเจตนาและศรัทธาอันแรงกล้า เหล่านี้เป็นองค์ประกอบ

สำคัญของการจัดการศึกษาให้ประสบความสำเร็จนอกจากจะเป็นการศึกษาหลักสูตรคำสั่งสอนแล้วยังได้ชื่อว่าเป็นการสืบต่ออายุพระพุทธศาสนาไว้อีกด้วย โดยเฉพาะการศึกษาภาษาบาลี เนื่องจากการศึกษาพระพุทธวจนะในพระไตรปิฎกนั้นต้องอาศัยความรู้ความเข้าใจในภาษาบาลีเป็นหลักการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีจึงนับได้ว่าเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อพระพุทธศาสนาอย่างยิ่ง

ด้านสื่ออุปกรณ์การสอน ควรผลิตตำรา สื่อแผนการเรียนการสอนที่เป็นแกนกลางเพื่อถือปฏิบัติเป็นมาตรฐานเดียวกัน จัดสรรงบประมาณในการสนับสนุนจัดทำ และพัฒนาสื่อให้น่าสนใจและใช้อย่างแพร่หลาย ให้มีปริมาณเพียงพอต่อความต้องการในการขบวนการเรียนการสอน และควรมีสถานที่เรียนเป็นเอกเทศจัดเป็นห้องเรียนเฉพาะ เป็นสัดส่วนจัดให้มีแสงสว่างเพียงพอทั้งภายในและภายนอก มีบรรยากาศและสิ่งอำนวยความสะดวกที่เอื้อต่อการเรียนรู้ การผลิตสื่ออุปกรณ์การเรียนการสอนที่ใช้ในการเรียนการสอนเพื่อให้การเรียนการสอนบังเกิดผลดีสื่อการสอนมีชื่อเรียกต่างๆ กันไปเช่นอุปกรณ์การสอน อุปกรณ์การศึกษา เทคโนโลยีการสอน เทคโนโลยีการศึกษา โสตทัศนศึกษา โสตทัศนอุปกรณ์ แต่ในปัจจุบันนิยมใช้คำว่าสื่อการสอนมากกว่าเพราะมีความหมายกว้างขวาง มีใช้หมายถึงเพียงสิ่งของที่ใช้ประกอบการสอนแต่หมายถึงทุกอย่างไม่ว่าเป็นสิ่งมีชีวิตหรือไม่มีชีวิตก็ตามหากนำมาประกอบการเรียนการสอนแล้วเกิดความเข้าใจง่าย รวดเร็ว ชัดเจนขึ้นเรียกว่าสื่อการสอนทั้งสิ้น ดังนั้นสิ่งที่ผู้สอนนำไปใช้ในการเรียนการสอนเพื่อช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจเรียนบทเรียนที่ชัดเจน เกิดการเรียนรู้และจดจำได้นอกจากนี้สื่อการเรียนการสอนยังเป็นเครื่องมือสำคัญอย่างหนึ่งที่จะช่วยให้การเรียนการสอนดำเนินไปได้ด้วยดีและมีประสิทธิภาพ เพราะสื่อการเรียนการสอนสามารถทำให้เกิดประสบการณ์ในการเรียนรู้ที่มีความหมาย สามารถเพิ่มความเป็นรูปธรรมและความเป็นจริงต่อการเรียนสามารถนำเรื่องราวหรือสิ่งต่างๆ ที่อยู่ห่างไกลเข้ามาในห้องเรียนได้จากที่กล่าวมาในเบื้องต้น หมายถึงสิ่งที่สื่อไปยังผู้เรียนจะเป็นวัตถุ สิ่งของภาพ เครื่องมือ อุปกรณ์ สื่อประเภทโสตทัศนอุปกรณ์ รวมถึงตัวบุคคล และวิธีการถ่ายทอดเพื่อให้การเรียนการสอนดำเนินไปตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้ให้ช่วยให้กระบวนการเรียนรู้ดำเนินไปสู่เป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพ

ปัจจุบันเทคโนโลยีก้าวไกลส่งผลให้สื่อการเรียนการสอนมีความทันสมัยมากขึ้น ครูยุคใหม่จึงต้องรู้จักใช้ยุทธวิธีที่หลากหลายเป็นตัวกลางสำคัญในกระบวนการจัดการเรียนรู้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสร้างสีสันดึงดูดใจเปิดโลกการเรียนรู้ที่กว้างไกลให้กับผู้เรียนด้วยสื่อการเรียนการสอนสมัยใหม่ และต้องคำนึงว่าจะนำมาใช้อย่างไรให้เหมาะสม ไม่ว่าจะเป็นเทคโนโลยีสารสนเทศหรือการสื่อสารในรูปแบบต่างๆ ที่สามารถเชื่อมโยงถึงกันได้ทั่วทุกมุมโลกในเวลาอันรวดเร็วในการจัดการเรียนการสอนยุคใหม่นั้น นอกจากครูผู้สอนจะต้องมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องของแนวคิดหลักแห่งวิชาชีพครูและเนื้อหาสาระวิชาที่สอนแล้วยังจำเป็นต้องมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องของเครื่องมือที่จะใช้แสวงหาความรู้เพื่อช่วยเติมเต็มความรู้ให้กับผู้เรียนเกิดทักษะ ความรู้ สร้างสรรค์ประสบการณ์และความสามารถในการคิดวิเคราะห์และแก้ปัญหาได้อันจะเกิดประโยชน์สูงสุดต่อผู้เรียนทุกคน ดังนั้นสื่อการเรียนรู้นี้ไม่ว่าจะเป็นสื่อบุคคล วัสดุ อุปกรณ์ ตลอดจนเทคนิควิธีการล้วนเป็นสื่อกลางที่ทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตามวัตถุประสงค์การเรียนรู้ที่กำหนดไว้ได้ง่ายและรวดเร็ว จึงถือเป็นเครื่องมือสำคัญยิ่งที่จะนำความต้องการของครูผู้สอนไปสู่ผู้เรียน เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมเป็นไปตามจุดมุ่งหมายของการเรียนรู้ได้อย่างถูกต้องเหมาะสม และที่สำคัญคือครูผู้สอนต้องรู้จักเลือกสรรสื่อการเรียนรู้นี้ที่จะนำไปใช้เพื่อช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพมากที่สุด

บทเรียนออนไลน์ หรือ E-Learning จึงเป็นบทเรียนแห่งการเรียนรู้ที่ถ่ายทอดเนื้อหาสาระผ่านทางสื่ออิเล็กทรอนิกส์ ไม่ว่าจะอยู่ในรูปของคอมพิวเตอร์ช่วยสอนด้วยซีดีรอม การเรียนการสอนบนเว็บ (Web-Based Learning) การเรียนออนไลน์ (On-line Learning) การเรียนทางไกลผ่านดาวเทียม การเรียนด้วยวิดีโอผ่านออนไลน์ เป็นต้น เป็นการเรียนรู้ด้วยตัวเองที่ผู้เรียนอาจเลือกเรียนตามความสามารถและความสนใจ เป็นวิธีการที่ผู้สอน ผู้เรียน และเพื่อนร่วมชั้นเรียนสามารถติดต่อสื่อสาร แลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างกันได้เช่นเดียวกับการเรียนในชั้นเรียนปกติโดยอาศัยการติดต่อสื่อสารในรูปแบบของ E-mail, Webboard, Chat หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ หรือ E-Book (Electronic Book) เป็นหนังสือที่สร้างขึ้นด้วยโปรแกรมคอมพิวเตอร์มีลักษณะเป็นเอกสารอิเล็กทรอนิกส์ โดยปกติมักจะเป็นแฟ้มข้อมูลที่สามารถอ่านเอกสารผ่านทางหน้าจอคอมพิวเตอร์ทั้งในระบบออฟไลน์และออนไลน์ เป็นสื่อที่สามารถแทรกภาพ เสียง ภาพเคลื่อนไหว แบบทดสอบ และที่สำคัญคือ E-Book สามารถปรับปรุงข้อมูลให้ทันสมัยได้ตลอดเวลา ซึ่งเป็นคุณสมบัติที่ไม่สามารถทำได้ง่ายตายในสื่อที่เป็นหนังสือหรือสื่อสิ่งพิมพ์

ด้านการวัดผลและประเมินผล ควรปรับเกณฑ์การวัดผลและประเมินผลโดยใช้วิธีดำเนินการสายกลาง จัดระบบให้มีมาตรฐานเดียวกัน โดยเน้นการวัดความเข้าใจและการประยุกต์ใช้มากกว่าวัดความจำ ปรับปรุงการออกข้อสอบโดยให้เลือกทำ มีการทดสอบความยากง่ายของข้อสอบ เพื่อวัดผลสัมฤทธิ์ของผู้เรียนครอบคลุมทุกด้าน ข้อสอบควรเน้นการประยุกต์ใช้ และควรปรับปรุงการออกข้อสอบโดยให้เลือกทำ มีการสอบเก็บสะสมได้ในทุกระดับ ทั้งนี้ ควรให้ผู้สอนได้ประเมินผลการเรียนพฤติกรรมการเรียนของผู้เรียน หรือองค์ประกอบอื่นๆ และมีการทำหน้าที่ด้านการให้คำปรึกษา และการแนะแนวด้านพฤติกรรมจิตใจและปัญญาอย่างต่อเนื่อง การกำหนดสิ่งที่มีความหมายแทนคุณลักษณะคุณภาพ ของสิ่งที่ต้องการวัดโดยสิ่งที่กำหนดนั้นอาจอยู่ในรูปของภาษาตัวเลขสัญลักษณ์ก็ได้ ส่วนการประเมินผล หมายถึง การนำสิ่งที่ได้จากการวัดมาตัดสิน ตีราคา ซึ่งการที่จะตัดสินหรือตีราคาสิ่งใดได้นั้นจำเป็นจะต้องอาศัยหลักเกณฑ์ที่เกี่ยวข้องเพราะผลการประเมินจะอยู่ในรูปของความเหมาะสมหรือไม่เหมาะสม ดีหรือเลว ใช้ได้หรือใช้ไม่ได้ เป็นต้น การวัดผลและประเมินผลเป็นกระบวนการที่สำคัญอย่างหนึ่ง ของการจัดการศึกษาเพราะการวัดผล และประเมินผลจะแสดงผลการตรวจสอบการเรียนการสอนของผู้เรียนว่าเป็นไปตามผลการเรียนรู้มาตรฐานการเรียนรู้ และจุดหมายของหลักสูตรเพียงใดซึ่งจะเป็นข้อมูลของผู้สอนในการใช้ประกอบการปรับปรุง และพัฒนาผลการเรียนการสอนต่อไป

การวัดผลและการประเมินผลเป็นกระบวนการที่มีความต่อเนื่อง เมื่อมีการวัดผลจะทำให้ได้ข้อมูลและรายละเอียดหลายด้าน เมื่อนำข้อมูลดังกล่าวมาวิเคราะห์ เปรียบเทียบกับเกณฑ์ใดเกณฑ์หนึ่งเพื่อตีค่า หรือสรุปคุณค่าออกมาถือว่าเป็นกระบวนการประเมินผล การประเมินจะมีความถูกต้องเที่ยงตรงเพียงใดขึ้นกับความถูกต้องของผลการวัด ถ้าผลการวัดถูกต้องการประเมินก็จะมีผลเชื่อถือได้มากและตรงกับความเป็นจริงถ้าผลการวัดผิดพลาด การประเมินก็จะผิดพลาดไปด้วย การจัดการเรียนการสอนท้อมหนึ่งๆ ควรมีการตรวจสอบคุณภาพของผู้เรียน ผู้สอน และกระบวนการสอนเป็นระยะๆ (formative evaluation) เพื่อพิจารณาตรวจสอบว่า ผู้เรียนมีคุณสมบัติหรือเกิดพฤติกรรมที่พึงประสงค์ตรงตามวัตถุประสงค์ของการเรียนการสอนตรงตามที่กำหนดไว้หรือไม่กระบวนการวัดและประเมินผลนี้จะพยายามทำให้ได้ข้อมูลจากการจัดการเรียนการสอนเพื่อนำมาใช้วิเคราะห์และตัดสินใจว่าการสอนดังกล่าวนั้นบรรลุผลหรือไม่ (summative evaluation) นำผลการตัดสินใจเพื่อประโยชน์

ในการจัดลำดับ เลื่อนชั้นเรียนและพัฒนาปรับปรุงการเรียนการสอนต่อไปการเรียนการสอนหากไม่มีการวัดและประเมินผลแล้ว ผู้สอนก็ไม่ทราบว่าผู้เรียนมีความรู้เพิ่มขึ้นหรือไม่มากนักน้อยเพียงใด ไม่ทราบว่าจัดการเรียนการสอนดังกล่าวมีประสิทธิภาพหรือไม่ เหมาะสมหรือไม่ หากต้องการพัฒนาปรับปรุงแก้ไข จะปรับปรุงพัฒนาตรงจุดไหน อย่างไร เป็นต้น ความสัมพันธ์และองค์ประกอบของการวัดและประเมินผลและกระบวนการจัดการเรียนการสอน นิยมใช้เพื่อตรวจสอบการเรียนรู้และความก้าวหน้าของผู้เรียนหรือปรับปรุงคุณภาพการเรียนการสอนมักใช้แบบทดสอบ การสังเกต การซักถามหรือเครื่องมือวัดอื่นๆ ที่เหมาะสมระยะเวลา มักทำเมื่อสิ้นสุดการเรียนการสอนเรื่องหนึ่งๆ ควรใช้เครื่องมือวัดที่มีประสิทธิภาพ เครื่องมือที่ทำให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้อง เชื่อถือได้ ประโยชน์สูงสุด ประหยัดที่สุด โดยลงทุนน้อยที่สุดไม่ว่าจะเป็นด้านเวลา แรงงาน ความสะดวกสบายแบบทดสอบที่ดีควรพิมพ์ผิดพลาดตกหล่นน้อย รูปแบบดูง่ายเป็นระเบียบเรียบร้อยอ่านง่ายและจัดให้มีการวัดผลทุก ๖ เดือนของภาคการศึกษา เพื่อประสิทธิภาพในการสอน

บทที่ ๕

สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง “รูปแบบการส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรมจังหวัดชลบุรี” ในบทนี้ผู้วิจัยได้มุ่งที่จะสังเคราะห์องค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษา ให้เกิดการพัฒนาการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมจังหวัดชลบุรี รวมทั้งเอกสารและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องซึ่งเป็นเอกสารในชั้นทุติยภูมิ โดยมีข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก และการสนทนากลุ่ม ประกอบด้วยผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์จำนวน ๓๒ รูป และผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อในการสนทนากลุ่ม จำนวน ๑๔ รูป/คน ซึ่งถือเป็นข้อมูลในชั้นปฐมภูมิที่ผู้วิจัยได้รวบรวมไว้ ทั้งนี้ได้นำข้อมูลที่ได้จากทั้งสามส่วนมาสู่กระบวนการวิเคราะห์และสังเคราะห์เพื่อให้ได้องค์ความรู้ที่ได้เกี่ยวกับการพัฒนาการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมจังหวัดชลบุรี คือ ๑) ด้านหลักสูตร ๒) ด้านครูผู้สอน ๓) ด้านกระบวนการการเรียนการสอน ๔) ด้านสื่ออุปกรณ์การสอน และ ๕) ด้านการวัดผลและประเมินผล ได้ดังต่อไปนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “รูปแบบการส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรมจังหวัดชลบุรี” คือ ๑) ด้านหลักสูตร ๒) ด้านครูผู้สอน ๓) ด้านกระบวนการการเรียนการสอน ๔) ด้านสื่ออุปกรณ์การสอน และ ๕) ด้านวัดผลและประเมินผล สามารถผลิตบุคลากรที่มีคุณภาพให้สามารถไปพัฒนาสังคมรวมทั้งการสร้างศาสนทายาทสืบไป กล่าวโดยสรุป มีดังนี้

จุดแข็ง ของการส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรมจังหวัดชลบุรี คือ เป็นสำนักเรียนที่มีจุดมุ่งเน้นเรื่องการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม-บาลี มีบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถที่จะดำเนินงานตามนโยบายของเจ้าสำนักเรียนได้อย่างดี มีงบประมาณด้านการศึกษาและสามารถจัดหาทุนเพิ่มเติมจากศรัทธาสาธุชนได้เพียงพอที่จะพัฒนาการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพสูงสุด มีบุคลากรต้นแบบที่ประสบความสำเร็จด้านการศึกษาทั้งสายพระปริยัติธรรม และสายอุดมศึกษาสามารถเป็นปัจจัยหลักในการจูงใจแก่ผู้เรียน มีนักเรียนของสำนักเรียนสอบไล่ได้ในสนามสอบธรรมสนามหลวงและบาลีสสนามหลวงมาแล้วตลอดเรื่อยมา ซึ่งเป็นตัวชี้วัดของการจัดการศึกษาอย่างต่อเนื่อง และมีการวางระบบการบริหารไว้อย่างดีและชัดเจน ในหน้าที่ที่พึงปฏิบัติ เช่น มีคณะกรรมการเพื่อบริหารการศึกษาคณะดำเนินการศึกษา คณะครูสอนพระปริยัติธรรม

สรุปจุดแข็งในการส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรมจังหวัดชลบุรี ทั้ง ๕ ด้าน ได้ดังต่อไปนี้

๑) ด้านหลักสูตร พระสังฆาธิการในทุกระดับชั้นให้ความร่วมมือกันดีคณะสงฆ์มีระบบและกลไกการพัฒนาและบริหารหลักสูตรที่มีประสิทธิภาพทำให้เกิดการพัฒนาจิตใจมีหลักคำสอนโน้มน้าว

ให้เกิดกับผู้เรียนได้เข้าถึงภาวะของการพัฒนาจิตใจอย่างแท้จริงโดยสามารถนำไปสู่การปฏิบัติงานได้อย่างจริงจัง

๒) ด้านครูผู้สอน ได้แก่ มีครูที่มีศักยภาพ มีความเชี่ยวชาญเฉพาะตัว และมีปริมาณอย่างเพียงพอต่อการเรียนการสอน เพราะอยู่ในศูนย์กลางทางการศึกษา ที่เป็นปฏิรูปประเทศ

๓) ด้านกระบวนการเรียนการสอน ได้แก่ มีการจัดทำแผนการสอน ตามแผนยุทธศาสตร์ที่มีประสิทธิภาพ มีเทคนิควิธีที่หลากหลายที่สามารถสอนให้เข้าใจ แจ่มแจ้ง แก่ล้ากล้า และมีคุณภาพที่มีการยอมรับ ทำให้นักเรียนเข้าศึกษาเพื่อมากขึ้น

๔) ด้านสื่ออุปกรณ์การสอน ได้แก่ มีบุคลากรที่สามารถผลิตสื่อที่หลากหลายตามลำดับช่วงชั้นของหลักสูตร และการนำสื่อไปปรับใช้เพื่อให้เกิดศักยภาพทางการเรียนรู้เพิ่มขึ้น

๕) ด้านการวัดผลและประเมินผล ได้แก่ คณะสงฆ์มีการวางแผนในการตรวจสอบการสอบวัดผลประจำปีที่รัดกุมและจริงจังต่อการกำกับดูแลมีระบบและกลไกการประเมินผลที่ชัดเจนอย่างเป็นธรรมต่อผู้เรียน

จุดอ่อน รูปแบบการส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรมจังหวัดชลบุรี ที่เป็นจุดอ่อนไม่ให้เกิดการพัฒนาการเรียนการสอนบรรลุผลอย่างมีประสิทธิภาพสูงสุดตามที่มุ่งหวังไว้ เช่น บุคลากรครูผู้สอนส่วนมากอยู่ในช่วงวัยรุ่น มีความรู้ความสามารถเกิดปัญหาสมองไหล บุคลากรครูผู้สอนขาดทักษะการสอน เพราะไม่มีการจัดอบรมสัมมนาครูผู้สอนพระปริยัติธรรมไว้ก่อนทำให้มีปัญหาการสื่อความรู้ความเข้าใจต่อนักเรียนได้น้อย บุคลากรครูผู้สอนไม่ดำเนินการสอนตามแผนการสอนที่ได้วางไว้ ทำให้งานดำเนินไปอย่างพลาดเป้าประสงค์ บุคลากรครูผู้สอนที่มีความเชี่ยวชาญชำนาญในการสอนยังมีไม่เพียงพอต่อความต้องการ ผู้เรียนขาดแรงจูงใจของระบบการศึกษาพระปริยัติธรรมมีน้อย บางปีการศึกษา กลุ่มที่เข้ามายังขาดทักษะการอ่าน การเขียน ความเข้าใจอยู่มากและมีทัศนคติ ความมุ่งหวังความคาคหมายของผู้เรียน จะเปลี่ยนไปเมื่อสอบไปผ่านในแต่ละปี

สรุปประเด็นจุดอ่อน รูปแบบการส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรมจังหวัดชลบุรี ทั้ง ๕ ด้านได้ดังต่อไปนี้

๑) ด้านหลักสูตร ได้แก่ ขาดการสนับสนุนในการปรับปรุงหลักสูตร เนื่องเป็นหลักสูตรเก่า ยังไม่รับการเปลี่ยนแปลงให้เท่าทันกับการศึกษาสมัยใหม่ของสายสามัญเนื้อหาของหลักสูตรไม่สามารถทำให้ผู้เรียนเข้าใจได้ด้วยตนเอง เพราะเป็นภาษาที่เข้าใจยาก ขาดการพัฒนาหลักสูตรที่ต่อเนื่องให้เป็นปัจจุบัน ไม่สามารถนำไปใช้ได้ในชีวิตจริง

๒) ด้านครูผู้สอน ได้แก่ ยังเป็นระบบพี่สอนน้อง ไม่ระบบการคัดเลือกครูที่มีศักยภาพและไม่มีอัตรารองรับการปฏิบัติหน้าที่อย่างเป็นระบบ เช่น เงินเดือน หรือ ค่าตอบแทนและนิยัตินัดเหมาะสมกับภาระงานในการปฏิบัติหน้าที่เหมือนทางราชการ

๓) ด้านกระบวนการเรียนการสอน ได้แก่ ไม่มีการวางแผนด้านกำลังครู จึงมีอัตรารูที่ไม่เพียงพอต่อการเรียนการสอน ส่งผลให้ครูที่มีความสามารถถลาสิกขาสมองไหลไปสอนโรงเรียนเอกชนที่ให้เงินเดือนหรือค่าตอบแทนที่สูงกว่า ขาดเทคนิควิธีที่หลากหลายที่สามารถสอนให้เข้าใจ ไม่มีวิธีการเรียนการสอนแบบสืบค้น ไม่มีตัวอย่างในการตั้งคำถาม

๔) ด้านสื่ออุปกรณ์การสอน ได้แก่ เอกสารตำราขาดการปรับปรุงบุคลากรในสมัยก่อนขาดการผลิตสื่อประกอบการบรรยายที่หลากหลาย บางสำนักยังเน้นการเรียนการสอนแบบท่องจำ

๕) ด้านการวัดผลและประเมินผล ได้แก่ ไม่มีระบบการสอบเก็บคะแนน และการวัดผลที่สามารถสะสมหรือสอบแก้ตัวในแต่ละภาคการศึกษา ทำให้ผู้เรียนขาดโอกาสในการศึกษาของระดับสูงต่อไป ทำให้เกิดช่องว่างระหว่างผู้เรียนที่มีอายุแตกต่างกัน และบางครั้งเกิดความท้อแท้ต่อการศึกษาในระบบเดิมๆ ของคณะสงฆ์ คือ ครูผู้สอนไม่ได้ออกข้อสอบ ผู้ออกข้อสอบไม่ได้ตรวจวัดผลการสอบ และผู้ตรวจวัดผลการสอบขาดการอบรมให้มีความรู้เท่าเทียมกันในแต่ละรายวิชาที่เปิดสอบประจำปี

โอกาส ในการพัฒนาการศึกษาพระปริยัติธรรมจังหวัดชลบุรี ที่ช่วยส่งเสริมสนับสนุนการบริหารจัดการศึกษาให้บรรลุผลอย่างมีประสิทธิภาพ คือ ผู้เรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ได้รับการยกย่องจากสังคมพุทธและสังคมโดยทั่วไป มีโอกาสสร้างความก้าวหน้าในหน้าที่ต่อไปวิชาการทางพระพุทธศาสนา ได้รับการยอมรับจากสังคมในประเทศและระดับนานาชาติ ความต้องการบุคลากรในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสังคมยังเป็นที่ต้องการมาก พระภิกษุ สามเณร ผู้ได้สำเร็จ มีศักยภาพสอนนิกกรรมได้และเป็นที่ต้องการในสำนักเรียนต่างๆ ทำให้เอื้อต่อการจัดระบบการจัดการศึกษาที่เป็นประโยชน์ต่อผู้เรียน และปัญหาสังคมภายนอกเป็นอีกปัจจัยหนึ่ง ทำให้ผู้ปกครองส่งลูกหลานเข้ามาบวชเรียน เริ่มมีแนวโน้มมากขึ้น

สรุปประเด็นโอกาส ในการส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรมจังหวัดชลบุรี ทั้ง ๕ ด้านได้ดังต่อไปนี้

๑) ด้านหลักสูตร ได้แก่ สามารถนำหลักสูตรไปประยุกต์ใช้สอนได้กับทุกระดับชั้น ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับครูผู้สอนต้องได้รับการอบรมในแต่ละหลักสูตรอย่างต่อเนื่องทุกๆ ปีการศึกษาควรได้รับการอบรมเพื่อการพัฒนาให้เป็นไปตามหลักสูตรที่มีการปรับเปลี่ยนให้ทันสมัยและครอบคลุมเนื้อหาที่มีความหลากหลายของแต่ละวิชา

๒) ด้านครูผู้สอน ได้แก่ ครูผู้สอนมีโอกาสพัฒนาความรู้ที่หลากหลาย สามารถศึกษาต่อได้ทั้งในและต่างประเทศ ต้องมีระบบการคัดเลือกที่เป็นธรรมปราศจากระบบอุปถัมภ์ต้องมีโอกาสที่จะได้รับเงินเดือนและค่าตอบแทน ที่เป็นระบบ เช่น เงินเดือน หรือ ค่าตอบแทน และนิยมนัดเหมาะสมกับภาระงานในการปฏิบัติหน้าที่เหมือนทางราชการ

๓) ด้านกระบวนการเรียนการสอน ได้แก่ ต้องมีการวางแผนอัตรากำลังครูสอนเพื่อสร้างบุคลากรรุ่นใหม่ ที่มีแนวคิดต่อระบบการศึกษาสมัยใหม่ มีระบบจูงใจให้ครูที่มีอยู่ได้รับโอกาสในการปรับขึ้นเงินเดือนหรือค่าตอบแทนทุกๆ ปี โอกาสในการสร้างประสบการณ์ การสอนไม่เป็นเพียงแต่การบรรยายอย่างเดียวต้องเพิ่มเทคนิควิธีที่หลากหลายที่สามารถสอนให้จูงใจ ด้วยวิธีการเรียนการสอนแบบสืบค้น มีตัวอย่างในการตั้งคำถาม

๔) ด้านสื่ออุปกรณ์การสอน ได้แก่ ครูผู้สอนต้องผลิตเอกสารประกอบการสอนและเรียนรู้การผลิตสื่อตำราให้ทันสมัย บุคลากรในสมัยนี้ต้องเน้นการเรียนการสอนแบบการค้นคว้าจากสื่อต่างๆ ที่หลากหลาย วิธีการสอนผ่านระบบการสื่อสารทางไกล เพื่อเปิดโอกาสให้กับผู้ที่สนใจเรียนแต่ไม่มีเดินทางไปเรียนได้เพราะมีภาระรับผิดชอบต่อธุรกิจของตนเอง

๕) ด้านการวัดผลและประเมินผล ได้แก่ ต้องมีระบบการสอบเก็บคะแนน และการวัดผลที่สามารถสะสมหรือสอบแก้ตัวในแต่ละภาคการศึกษา ทำให้ผู้เรียนมีโอกาสในการศึกษาของระดับสูงต่อไปจนทำให้ลดช่องว่างระหว่างผู้เรียนที่มีอายุแตกต่างกัน และบางครั้งเกิดความท้อแท้ต่อการศึกษาการศึกษาในระบบเดิมๆ ของคณะสงฆ์ คือ ครูผู้สอนต้องเป็นผู้ออกข้อสอบในแต่ละแห่งที่มีโอกาสเข้า

ไปให้ความรู้หรือมีการประชุมกลุ่มของคณะสงฆ์จังหวัดในการออกข้อสอบในภาพรวมโดยการนัดประชุมครูผู้สอนทั้งหมดมาประชุมพร้อมกันเพื่อจัดทำข้อสอบร่วมกันต่อไป ผู้ออกข้อสอบต้องเป็นผู้ตรวจวัดผลการสอบ ในกรณีที่เป็นข้อสอบอัตนัย และเปิดโอกาสให้ครูผู้สอนตรวจวัดผลการสอบ โดยการอบรมให้ความรู้เท่าเทียมกันในแต่ละรายวิชาที่เปิดสอบ

อุปสรรคและภัยคุกคาม ที่เป็นอุปสรรคของการส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรมจังหวัดชลบุรี ที่เป็นผลเสียต่อการจัดการบริหารการศึกษาพระปริยัติธรรม เช่น ผู้เรียนมีทัศนคติต่อการศึกษาการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ว่าเรียนยาก สอบยาก ประสบผลสำเร็จยาก ต่างจากการศึกษาสายสามัญ ที่สามารถสอบผ่านชั้นได้ทุกปี ความเจริญของสังคมภายนอกเข้ามาในเขตกำแพงวัดได้ง่ายยิ่งขึ้นจากสื่อสารต่างๆ เช่น โทรทัศน์ โทรศัพท์ อินเทอร์เน็ต ทำให้เกิดความล้าสมัยของผู้เรียนที่เป็นพระภิกษุสามเณร มีความเปลี่ยนแปลงได้ง่ายขึ้น ความคาดหวังของผู้ปกครองยังยึดติดอยู่กับวุฒิ การศึกษาสายสามัญมากกว่าสายธรรม และแรงจูงใจใฝ่เรียนของผู้เรียนมีน้อยลง

สรุปประเด็น อุปสรรคและภัยคุกคาม ในการส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรมจังหวัดชลบุรี ทั้ง ๕ ด้าน ได้ดังต่อไปนี้

๑) ด้านหลักสูตร ได้แก่ ขาดการพัฒนาหลักสูตร เป็นหลักสูตรเก่า ยังไม่ได้รับการเปลี่ยนแปลงให้ทันกับการศึกษาสมัยใหม่ของสายสามัญ หลักสูตรไม่เป็นที่ยอมรับโดยทั่วไปเป็นการใช้ภาษาที่เข้าใจยาก ปัญหาการพัฒนาหลักสูตรที่ไม่ต่อเนื่องให้เป็นปัจจุบัน

๒) ด้านครูผู้สอน ได้แก่ ไม่มีระบบการสอบคัดเลือกเพื่อบรรจุเป็นครูผู้สอนที่มีศักยภาพและอัตรารองรับการปฏิบัติหน้าที่อย่างเป็นระบบ เช่น เงินเดือน หรือ ค่าตอบแทน และนิเทศที่ เหมาะสมกับภาระงานในการปฏิบัติหน้าที่เหมือนทางราชการ ครูผู้สอนในปัจจุบัน รับหลายหน้าที่จนแบ่งเวลาในการปฏิบัติไม่เพียงพอต่อความต้องการ

๓) ด้านกระบวนการเรียนการสอน ได้แก่ ไม่มีการวางแผนในการสอนแต่ละวันที่มีการเรียนการสอน จึงมีอัตราครูที่ไม่เพียงพอต่อการเรียนการสอน

๔) ด้านสื่ออุปกรณ์การสอน ได้แก่ ยังขาดงบประมาณในการผลิตเอกสารตำรา ขาดการปรับปรุง บุคลากรขาดการผลิตสื่อประกอบการบรรยายที่หลากหลาย บางสำนักยังเน้นการเรียนการสอนแบบท่องจำ

๕) ด้านการวัดผลและประเมินผล ได้แก่ ไม่มีเกณฑ์มาตรฐานและการวัดผลที่สามารถสะสมหรือสอบแก้ตัวในแต่ละภาคการศึกษา โดยทำให้ผู้เรียนขาดโอกาสในการศึกษาของระดับสูงต่อไปจนทำให้เกิดช่องว่างระหว่างผู้เรียนที่มีอายุแตกต่างกันและบางครั้งเกิดความท้อแท้ต่อการศึกษาในระบบเดิมๆ ของคณะสงฆ์ คือ ครูผู้สอนไม่ได้ออกข้อสอบผู้สอบไม่ได้ตรวจวัดผลการสอบและผู้ตรวจวัดผลการสอบขาดการอบรมให้ความรู้เท่าเทียมกันในแต่ละรายวิชาที่เปิดสอบ

๕.๒ การอภิปรายผล

รูปแบบการส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรมจังหวัดชลบุรี ที่มีพระภิกษุสามเณรสามารถศึกษาพระธรรมวินัย ได้มีความรู้ขั้นธรรมและบาลี ซึ่งเป็นคำสั่งสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า นับว่าเป็นกำลังสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาไปยังชุมชนท้องถิ่นและสังคม และเขตการปกครองคณะสงฆ์จังหวัดชลบุรี ตั้งอยู่ศูนย์กลางของประเทศมีความเจริญรุ่งเรืองทั้งเศรษฐกิจ สังคม

และวัฒนธรรม จึงทำให้การจัดการศาสนศึกษามีประสิทธิผล มีทั้งการศึกษาพระธรรมวินัยและทฤษฎีเกี่ยวกับคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า รวมทั้งนำพระธรรมวินัยมาปฏิบัติด้วย กาย วาจาและใจจึงเป็นการจัดการศึกษาที่สอดคล้องตาม ๒ ประการ คือ คันถุระ ที่ศึกษาพระธรรมวินัยให้ถูกต้องชัดเจน ไม่ผิดเพี้ยนไปจากที่พระพุทธเจ้าได้สอนไว้ และวิปัสสนาธุระ เป็นการเรียนพระกรรมฐาน มุ่งเน้นการปฏิบัติทางกาย วาจาและใจ เพื่อบรรลุเป้าหมายสูงสุดคือการบรรลุธรรมในอนาคต ผู้บริหารการศึกษาพระปริยัติธรรมต้องให้ความสำคัญของปัจจัยต่างๆ ที่ส่งผลนำไปสู่การพัฒนาประสิทธิผลของการศึกษา ความสำเร็จต่อการพัฒนาและปรับปรุงตนเองทั้งในด้านการมุ่งเน้นการบริหารโดยใช้การตัดสินใจแบบมีส่วนร่วมการใช้ภาวะผู้นำในการโน้มน้าวให้ผู้ได้บังคับบัญชาช่วยทำงานมากกว่าการมุ่งอำนาจ ให้มีกระบวนการติดต่อสื่อสารที่ระหว่างสมาชิกด้วยกัน ผู้บริหารต้องตระหนักและให้ความสนใจต่อการพัฒนาตนเองให้เป็นบุคคลที่มีวิสัยทัศน์ในการบริหารงานมีความเข้าใจต่อการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมต่างๆ ที่อาจส่งผลกระทบต่อการศึกษา โดยกำหนดเกี่ยวกับกระบวนการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงไปตามกาลสมัย

ผู้วิจัย จะได้อภิปรายรูปแบบการส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรมจังหวัดชลบุรี ตามหลักการจัดการประกอบด้วย ด้านหลักสูตร ด้านครูผู้สอน ด้านขบวนการเรียนการสอน ด้านสื่ออุปกรณ์การสอน และด้านการวัดผลและประเมินผล จึงสรุปการอภิปรายผลได้ดังต่อไปนี้

๑) ด้านหลักสูตร การพัฒนาการจัดการการศึกษาได้ระบุดึงผลลัพธ์ที่พึงปรารถนาอันเกิดจากความพยายามในการพัฒนาการศึกษา “การเพิ่มประสิทธิผลของการแก้ปัญหาและความสามารถในการปรับตัวมุ่งสู่นาคตขององค์กร ส่วนในระดับบุคคลนั้นการพัฒนาองค์การเปิดโอกาสให้สมาชิกเพิ่มความตระหนักสู่การเข้ามีส่วนร่วมในการปฏิบัติงานทั้งนี้เพื่อผสมผสานวัตถุประสงค์ส่วนบุคคลให้สอดคล้องกับเป้าหมายขององค์กร”^๑ สอดคล้องกับงานวิจัยของ **บัณฑิต ฉัตรวิโรจน์** ได้วิจัยเรื่อง “การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนการสอนแบบการจัดการความรู้เพื่อเสริมสร้างสมรรถนะการสอนของนักศึกษาครู” ผลการวิจัยพบว่า^๒ โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง คือ ๑) การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนการสอน แบบการจัดการความรู้ซึ่งได้รับการประเมินความเหมาะสมโดยผู้เชี่ยวชาญที่ระดับมากที่สุด รูปแบบมีลักษณะเด่นคือ การบูรณาการการจัดการความรู้กระบวนการกลุ่มและเรียนรู้แบบร่วมมือการเรียนรู้แนวสร้างสรรค์นิยมการนำความรู้ไปสู่อุปนิสัยและการประเมินผลตามสภาพจริง การนำเสนอรูปแบบการจัดการเรียนการสอน แบบการจัดการความรู้ไปทดสอบกับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นนักศึกษาครู จำนวน ๖๐ คน กลุ่มทดสอบ จำนวน ๓๐ คน และกลุ่มควบคุมจำนวน ๓๐ คน กลุ่มทดลองมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนการสอน และสมรรถนะทางการสอนสูงกว่ากลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ และสอดคล้องกับผลงานการวิจัยของ **จุฬารัตน์ มาเสถียรวงศ์** ได้วิจัยเรื่อง “นโยบายและยุทธศาสตร์ทางการศึกษาแบบมุ่งอนาคตเพื่อเด็กและเยาวชนไทย” การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ ๑) ศึกษาแนวโน้มทางเศรษฐกิจสังคมที่มีผลกระทบต่อเด็กและเยาวชนใน

^๑Fred Luthens, **Organization Behavior**, (Singapore : McGraw Hill International Editions, 1999), p. 565.

^๒บัณฑิต ฉัตรวิโรจน์, “การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนการสอนแบบการจัดการความรู้เพื่อเสริมสร้างสมรรถนะการสอนของนักศึกษาครู”, **ปริญญาครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาอุดมศึกษา**, (ภาควิทยานิพนธ์การจัดการและความเป็นผู้นำทางการศึกษา : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๒๐๘.

ต่างประเทศและของประเทศไทย ๒) ศึกษานโยบายและยุทธศาสตร์ทางการศึกษาแบบมุ่งอนาคตเพื่อเด็กและเยาวชนไทย ๓) ให้ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับนโยบายและยุทธศาสตร์ทางการศึกษาแบบมุ่งอนาคตเพื่อเด็กและเยาวชนไทย ผลการวิจัย พบว่า^๓ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด คือสังคมไทย ๑๐ ปีข้างหน้าจะต้องเผชิญกับแนวโน้มสำคัญและความไม่แน่นอนในด้านต่างๆ ที่มีผลกระทบต่อสังคมเด็กเยาวชน และการศึกษาไทย ไม่ว่าจะเป็นแนวโน้มด้านสื่อเทคโนโลยีที่เปลี่ยนโฉมหน้าการเรียนรู้จากห้องเรียนไปสู่โลกไร้พรมแดน กระแสเศรษฐกิจเสรีที่มีผลต่อภาวะการแข่งขันและการแข่งขันเพื่อเข้าถึงความรู้กระแสความก้าวหน้าทางวิทยาการที่ส่งผลกระทบต่อภาระเร่งรัดให้การศึกษาต้องไล่ทันต่อความรู้ใหม่ๆ กระแสการเมืองยุคใหม่ท่ามกลางสังคมพหุวัฒนธรรมที่หนีไม่พ้นซึ่งความขัดแย้งและการเรียนรู้อคติทางสังคม ในชุมชนชาติพันธุ์ต่างๆ แนวโน้มวิกฤตทางจริยธรรมคุณธรรม รวมถึงความอ่อนแอของสถาบันครอบครัว ที่มีผลต่อการอบรมเลี้ยงดู และการใช้ชีวิตของเด็กและเยาวชนซึ่งทั้งหมดนี้ยังส่งผลสืบเนื่องเชื่อมโยงไปกับปัญหาวิกฤตเยาวชน เรื่องการใช้ชีวิตเสี่ยงเป็นต้น

เมื่อผู้บริหารหรือเจ้าสำนักเรียน อาจารย์ เจ้าหน้าที่ และนักเรียน ในแต่ละสำนักเรียนในพื้นที่กรุงเทพมหานคร มีการวางแผนการจัดการศึกษาแผนกบาลี ทั้งระยะสั้นและระยะยาวตามหลักสูตร กฎระเบียบที่เหมาะสมในยุคโลกาภิวัตน์วางแผนการจัดการองค์การบริหารการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ให้มีเป้าหมายที่ชัดเจน วางแผนการบริหารงานบุคคลให้ถูกต้องตามกฎระเบียบของมหาเถรสมาคม และกฎระเบียบที่เกี่ยวข้องการศึกษาแผนกบาลี วางแผนการอำนวยการโดยมีการแบ่งทีมงานให้กับคณะผู้ทำหน้าที่ในการเรียนการสอน และการสอบวัดผล ตามที่แม่กองบาลีสนามหลวงกำหนดวางแผนหาเงินทุนและรางวัล เพื่อให้แก่อาจารย์ เจ้าหน้าที่ และนักเรียนบาลีตามลำดับขั้นเพื่อสร้างขวัญและกำลังใจ จึงเป็นเหตุผลให้ผู้บริหารหรือเจ้าสำนักเรียน อาจารย์เจ้าหน้าที่และนักเรียนนักเรียน มีความคิดเห็นด้านการวางแผน โดยภาพรวมอยู่ในระดับเห็นด้วยปานกลาง

๒) ด้านครูผู้สอน การพัฒนาการจัดการศึกษาด้านการบริหารบุคคล พบว่าการสรรหาและคัดเลือกทรัพยากรมนุษย์ที่มีความสามารถพิเศษจากภายนอกเข้ามาเป็นสมาชิกใหม่ขององค์การหรือคัดเลือกทรัพยากรมนุษย์ที่มีความสามารถพิเศษจากภายในองค์การที่มีคุณสมบัติตรงตามความต้องการขององค์การแล้วก็ตามก็ไม่ได้หมายความว่า องค์การไม่ต้องพัฒนาบุคลากรอีกเพราะแม้บุคลากรจะผ่านกระบวนการคัดเลือกที่ดีที่สุดมาแล้ว ก็อาจจะยังไม่สามารถปฏิบัติงานอย่างมีประสิทธิภาพได้เลยในทันที เพราะในความเป็นจริงแล้วไม่มีบุคลากรใดที่ดีที่สุด หรือเหมาะสมที่สุดสำหรับองค์การโดยไม่ผ่านการขัดเกลา ทำให้้องค์การต้องมีกระบวนการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ที่มีความสามารถพิเศษเหล่านี้ให้มีความเหมาะสมกับ ภารกิจ และ เป้าหมายขององค์การ และยิ่งต้องพัฒนาบุคลากรเพิ่มมากขึ้นเพื่อเป็นกำลังคนสำรองที่สำคัญ สำหรับองค์การในอนาคตกระบวนการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์จึงไม่ควรเน้นเรื่องการให้ แต่ควรเน้นเรื่องการดึงความสามารถหรือศักยภาพของบุคลากรออกมาโดยผ่านกิจกรรมการพัฒนา^๔ ไม่สอดคล้องกับงานวิจัยของ พระราชรัตนมงคล (มนตรี ยางอิสาร) ได้วิจัยเรื่อง

^๓ จุฬารัตน์ มาเสถียรวงศ์, “นโยบายและยุทธศาสตร์ทางการศึกษาแบบมุ่งอนาคตเพื่อเด็กและเยาวชนไทย”, *ปริญญาครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนศึกษา*, (ภาควิชานโยบายการจัดการและความเป็นผู้นำทางการศึกษา : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ๑๗๐.

^๔ จีรประภา อัครบวร, *คุณค่าคน คุณค่างาน*, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เต๋า ๒๐๐๐, ๒๕๕๒), หน้า ๘.

“การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมวิธีการสอนศีลธรรมระดับมัธยมศึกษาตอนต้นของพระสอนศีลธรรมต่างโครงการของกระทรวงศึกษาธิการ” ผลการวิจัย พบว่า^๕ ผลการติดตามผลของบุคลากรอยู่ในระดับมาก คือ ผู้เข้ารับการฝึกอบรมได้นำความรู้ไปใช้ปฏิบัติงาน มีความคิดเห็นสอดคล้องกันว่า หลักสูตรมีความสอดคล้อง มีความเหมาะสมทั้งด้านระยะเวลา ด้านเนื้อหาสาระ ด้านกิจกรรม ด้านสื่ออุปกรณ์ การสอน และด้านการประเมินผลเป็นต้นและไม่สอดคล้องกับงานวิจัยของ **สมหวัง บุญสิทธิ์** ได้วิจัยเรื่อง “การศึกษารูปแบบการพัฒนาประสิทธิภาพการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนของข้าราชการครูสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดขอนแก่น” มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาข้าราชการครูให้สามารถจัดกิจกรรมการเรียนการสอนอย่างเป็นระบบ ผลการวิจัย พบว่า^๖ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก คือ ๑) ผลการพัฒนานวัตกรรมและเครื่องมือประเมินผลในการพัฒนาครู เครื่องมือ นวัตกรรม ที่ใช้ประกอบการพัฒนาครูประกอบด้วยคู่มือพัฒนาประสิทธิภาพการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนของครู เอกสารเสริมความรู้ด้านการปฏิบัติการเรียนรู้ และเอกสารเสริมความรู้ด้านการวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนการสอน จากการประเมินคุณภาพเอกสารพบว่าทุกรายการมีผลประเมินอยู่ในระดับมากถึงมากที่สุด ๒) ประสิทธิภาพของรูปแบบการพัฒนาครู ผลการประเมินพฤติกรรมการสอนของครูพบว่า ทุกรายการอยู่ในระดับมากถึงมากที่สุด ๓) ผลการประเมินคุณภาพงานวิจัยของครูกลุ่มเป้าหมายพบว่า ทุกรายการอยู่ในระดับมาก

เมื่อผู้บริหารหรือเจ้าสำนักเรียน อาจารย์ เจ้าหน้าที่ และนักเรียน ในแต่ละสำนักเรียนในพื้นที่กรุงเทพมหานคร ได้ส่งเสริมอาจารย์ และบุคลากรทางการศึกษาบาลี เข้าประชุม อบรมสัมมนา ไปศึกษาดูงานในสถานที่ปฏิบัติงานจริง มีการจัดฝึกอบรมสัมมนาเชิงวิชาการในโรงเรียนพระปริยัติธรรมเพื่อสร้างทีมงานให้เกิดความสัมพันธ์ต่อการปฏิบัติงานเชิงลึก มีการจัดกิจกรรมเสริมความรู้แก่อาจารย์ และบุคลากรทางการศึกษาบาลี เช่น การปฏิบัติธรรม เทคนิคการสอน และการสอนทางคอมพิวเตอร์เป็นต้น สนับสนุนทุนทรัพย์และพัฒนาอาจารย์ ให้ได้ทำผลงานทางวิชาการตามสติปัญญา ความรู้ ความสามารถออกไปสู่สังคมยุคโลกาภิวัตน์ วิเคราะห์ปัญหาอุปสรรคต่างๆ ที่เกี่ยวกับบุคลากรทางการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีในยุคโลกาภิวัตน์ จึงเป็นเหตุผลให้ผู้บริหารหรือเจ้าสำนักเรียน อาจารย์ เจ้าหน้าที่ และนักเรียน มีความคิดเห็นด้านการบริหารบุคคล โดยภาพรวมอยู่ในระดับเห็นด้วยปานกลาง

๓) ด้านกระบวนการเรียนการสอน การพัฒนารูปแบบการจัดการการศึกษาด้านการจัดองค์การพบว่าการออกแบบโครงสร้างองค์การ และเรื่องการประเมินผล สำหรับทางด้านทักษะนั้นที่ปรึกษาจะต้องมีทักษะด้านต่างๆ เช่น การฟัง การมีมนุษยสัมพันธ์ การสร้างความเชื่อถือและความสามารถในการทำงานร่วมกับกลุ่มได้อย่างราบรื่น”^๗ ไม่สอดคล้องกับงานวิจัยของ **นงลักษณ์ เรือนทอง**

^๕ พระราชรัตนมงคล (มนตรี ยางธิสาร), “การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมวิธีการสอนศีลธรรมระดับมัธยมศึกษาตอนต้นของพระสอนศีลธรรมตามโครงการของกระทรวงศึกษาธิการ”, **ปริญาการศึกษาศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษาผู้ใหญ่**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๕๔). หน้า ๘๑.

^๖ สมหวัง บุญสิทธิ์, “การศึกษารูปแบบการพัฒนาประสิทธิภาพการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนของข้าราชการครูสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดขอนแก่น”, **ปริญาการศึกษาศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาการทดสอบและวัดผลการศึกษา**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๕๖). หน้า ๙๕.

^๗ สุนันทา เลาพันธ์, **การพัฒนาองค์การ**, (กรุงเทพมหานคร : ซีวีแอลการพิมพ์, ๒๕๕๓), หน้า ๓๙.

ได้วิจัยเรื่อง “รูปแบบการบริหารโรงเรียนที่มีประสิทธิผล” ผลการวิจัย พบว่า^{๑๕} ผู้บริหาร ครูอาจารย์ เจ้าหน้าที่ และนักเรียนมีทัศนะต่อรูปแบบการบริหารโรงเรียนที่มีประสิทธิผลอยู่ในระดับมาก คือ ๑) รูปแบบการบริหารโรงเรียนที่มีประสิทธิผล คือ องค์กรแห่งการเรียนรู้ ผู้บริหารและครูเป็นมืออาชีพ การประกันคุณภาพ สภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ การมีวิสัยทัศน์และวัตถุประสงค์ร่วมกัน เน้นการเรียนการสอน การสอนที่มีวัตถุประสงค์ และมีความคาดหวังต่อนักเรียนสูง ๒) รูปแบบการบริหารโรงเรียนที่มีประสิทธิผล คือ มีความเหมาะสมถูกต้องสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้สอดคล้องกับแนวคิด ทฤษฎีของการบริหารคือ ๑) องค์กรแห่งการเรียนรู้ ๒) ผู้บริหารและครูเป็นมืออาชีพ ๓) การประกันคุณภาพ การตรวจสอบได้และความเชื่อถือ ๔) สภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ ๕) การมีวิสัยทัศน์ และวัตถุประสงค์ร่วมกัน ๖) เน้นการเรียนการสอน ๗) การสอนที่มีวัตถุประสงค์ และ ๘) มีความคาดหวังต่อนักเรียนสูง และไม่สอดคล้องกับงานวิจัยของ **ฉันทภรณ์ นิลอรุณ** ได้วิจัยเรื่อง “การพัฒนา ระบบการจัดการความรู้ของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา” การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อพัฒนา ระบบการจัดการความรู้ของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาและนำเสนอระบบการจัดการความรู้ของเขตพื้นที่การศึกษาที่สมบูรณ์ ผลการวิจัย พบว่า^{๑๖} โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก คือ ๑) ระบบการจัดการความรู้ของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา คือระบบทั่วไปของการจัดการความรู้ระบบการจัดการคือ วัตถุประสงค์ หลักการ วิธีการดำเนินการ ๒) ระบบทั่วไปของการจัดการความรู้คือ ด้านสภาพแวดล้อม ด้านสิ่งที่นำเข้า ด้านกระบวนการ ด้านสิ่งที่ส่งออกและด้านสิ่งที่ย้อนกลับ ๓) ระบบเฉพาะของการจัดการความรู้คือ ด้านโครงสร้างการจัดการความรู้ด้านบุคลากรการจัดการความรู้ ด้านภารกิจ การจัดการความรู้ และด้านเทคโนโลยีการจัดการความรู้

เมื่อผู้บริหารหรือเจ้าสำนักเรียน อาจารย์ เจ้าหน้าที่ และนักเรียน ในแต่ละสำนักเรียนในพื้นที่กรุงเทพมหานคร ได้จัดโครงสร้างการบริหารการศึกษาแผนกบาลีที่เป็นระบบตามประเพณีนิยมที่ปฏิบัติสืบทอดกันมา มีการแต่งตั้งอาจารย์ประจำชั้นประโยคให้มีความพร้อมเพื่อปฏิบัติหน้าที่ตามแผนการเรียนการสอน การสอบวัดผล มีการกำหนดหน้าที่และรายได้แก่ผู้รับผิดชอบทางการจัดการศึกษาแผนกบาลีที่ชัดเจน จัดหาอาจารย์พิเศษภายนอกมาเป็นวิทยากรส่งเสริมความรู้ให้แก่ นักเรียนบาลีได้ทราบทักษะและประสบการณ์เชิงลึก องค์กรได้กำหนดให้ผู้บริหาร อาจารย์เจ้าหน้าที่ และนักเรียน ตั้งอยู่ในกฎระเบียบของโรงเรียนพระปริยัติธรรม จึงเป็นเหตุผลให้ผู้บริหารหรือเจ้าสำนักเรียน อาจารย์ เจ้าหน้าที่ และนักเรียน มีความคิดเห็นด้านการจัดองค์การ โดยภาพรวมอยู่ในระดับเห็นด้วยปานกลาง

๔) ด้านสื่ออุปกรณ์การสอน การพัฒนารูปแบบการจัดการการศึกษาการอำนวยความสะดวกการบริหารทรัพยากรมนุษย์หมายถึงกระบวนการที่ผู้บริหารใช้ศิลปะและกลยุทธ์ดำเนินการสรรหาคัดเลือกและบรรจุบุคคลที่มีคุณสมบัติเหมาะสมเพื่อปฏิบัติงานในองค์การ พร้อมทั้งสนใจการพัฒนาอัตร

^{๑๕} นงลักษณ์ เรือนทอง, “รูปแบบการบริหารโรงเรียนที่มีประสิทธิผล”, **ปริญาปราชญ์ดุสิตบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา**, (ภาควิชาการบริหารการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๐), หน้า ๒๑๕.

^{๑๖} ฉันทภรณ์ นิลอรุณ, “การพัฒนา ระบบการจัดการความรู้ของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา”, **ปริญาปราชญ์ดุสิตบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา**, (ภาควิชานโยบายการจัดการและความเป็นผู้นำทางการศึกษา : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๒), หน้า ๑๙๓.

รักษาให้สมาชิกที่ปฏิบัติงานในองค์การเพิ่มพูนทั้งความรู้ความสามารถ รวมทั้งมีสุขภาพกายและสุขภาพจิตที่ดีในการทำงานและยังรวมถึงการแสวงหา วิธีการที่ทำให้สมาชิกในองค์การที่ต้องพ้นจากการทำงานด้วยเหตุทุพพลภาพ เกษียณอายุ หรือ เหตุอื่นใดให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมอย่างมีความสุข”^{๑๐} และไม่สอดคล้องกับงานวิจัยของ พระครูบรรพตภาวนาวชิราน วิ, ได้วิจัยเรื่อง “การบริหารการคณะสงฆ์ด้านการศาสนศึกษาของพระสังฆาธิการในจังหวัดนครนายก”, ผลการวิจัยพบว่า^{๑๑} โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก การแต่งตั้งและถอดถอนบุคคลในองค์การคณะสงฆ์เป็นอำนาจหน้าที่ของผู้บริหารชั้นต้นหรือผู้บริหารที่สูงกว่าอย่างขาดการบริหารอย่างเป็นระบบและมีการพัฒนาไม่ทันกับการเปลี่ยนแปลงแต่การมอบอำนาจในการตัดสินใจยังขึ้นอยู่กับผู้บริหารที่มีลำดับชั้นสูงกว่า การจัดการบริหารในแต่ละวัดยังไม่เด่นชัด รวมทั้งการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในระดับต่างๆ ตั้งแต่ระดับภาค จนถึงระดับวัดการปกครองมีการรวมศูนย์ เป็นไปในการสั่งการจากบนลงล่างการศึกษาของวัดและของคณะสงฆ์โดยรวมขาดระบบบริหารจัดการที่ดีและไม่เป็นระบบ

เมื่อผู้บริหารหรือเจ้าสำนักเรียน อาจารย์ เจ้าหน้าที่ และนักเรียน ในแต่ละสำนักเรียนในพื้นที่กรุงเทพมหานคร ได้ดำเนินงานธุรการ และงานสารบรรณ รวมทั้งจัดทำสถิติงานเข้า-ออกของโรงเรียนพระปริยัติธรรมอย่างถูกต้อง ดำเนินการเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอน ตรวจสอบบัญชีกำหนดวันสอบวัดผล ตามกฎระเบียบของโรงเรียนพระปริยัติธรรม จัดทำบัญชีนักเรียน เก็บรักษาเอกสารการบำรุงรักษาวัสดุสิ่งของโรงเรียนพระปริยัติธรรมติดตามผลและควบคุมการใช้จ่ายงบประมาณการศึกษาแผนกบาลี เช่น ค่ายานพาหนะ เครื่องมือสื่อสาร อาคารสถานที่สอบเป็นต้นรวบรวมเก็บรักษาเอกสาร กฎระเบียบ ข้อบังคับ คำสั่งที่เกี่ยวข้องกับการเรียนการสอนของโรงเรียนพระปริยัติธรรมให้คงอยู่ถาวร จึงเป็นเหตุผลให้ผู้บริหารหรือเจ้าสำนักเรียน อาจารย์ เจ้าหน้าที่ และนักเรียน มีความคิดเห็นด้านการอำนวยความสะดวก โดยภาพรวมอยู่ในระดับเห็นด้วยปานกลาง

๕) ด้านการวัดผลและประเมินผล พัฒนารูปแบบการจัดการการศึกษาด้านการควบคุมพบว่า องค์การเป็นหน่วยทางสังคมที่ประกอบด้วยมนุษย์หลายๆ คนที่อยู่ร่วมกันเพื่อกระทำสิ่งหนึ่งสิ่งใดให้บรรลุเป้าหมายร่วมกัน องค์การจึงมีความเคลื่อนไหว มีพฤติกรรมและมีปฏิสัมพันธ์โต้ตอบไปมาระหว่างกันทั้งภายในและภายนอกองค์การ ความเจริญก้าวหน้าอย่างรวดเร็วทางด้านวิทยาการและเทคโนโลยี ความเปลี่ยนแปลงทางค่านิยมและวัฒนธรรมของบุคคลในองค์การส่งผลกระทบต่อภาระงานขององค์การ จึงทำให้องค์การที่ต้องการความเจริญก้าวหน้าและเจริญเติบโตในอนาคตจำเป็นต้องวางแผนเพื่อปรับปรุงเปลี่ยนแปลงองค์การให้มีประสิทธิภาพ”^{๑๒} สอดคล้องกับแนวคิดของ ศิริวรรณ เสรีรัตน์ ได้แสดงทัศนะว่า “หน้าที่งานบริหารที่เป็นมาตรฐานการศึกษาที่จะต้องทำหน้าที่โดยผู้บริหารงาน จำนวน ๕ ประการคือ การวางแผน การจัดองค์การ การบริหารบุคคล การอำนวยความสะดวกและการควบคุมเป็นต้น”^{๑๓} สอดคล้องกับแนวคิดของ พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมมจิตโต)

^{๑๐} พยอม วงศ์สารศรี, **การบริหารทรัพยากรมนุษย์**, (กรุงเทพมหานคร : คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต, ๒๕๕๐), หน้า ๕.

^{๑๑} พระครูบรรพตภาวนาวชิราน วิ, “การบริหารการคณะสงฆ์ด้านการศาสนศึกษาของพระสังฆาธิการในจังหวัดนครนายก”, **วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์** ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๔ (ตุลาคม-ธันวาคม ๒๕๖๐): ๖๔-๗๖.

^{๑๒} สุนันทา เลาหนันท์, **การพัฒนาองค์การ**, (กรุงเทพมหานคร : ซีวีแอลการพิมพ์, ๒๕๕๓), หน้า ๒๒.

^{๑๓} ศิริวรรณ เสรีรัตน์, **ทฤษฎีองค์การ: ฉบับมาตรฐาน**, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสาร, ๒๕๕๓), หน้า ๔๗.

ได้ชี้ให้เห็นว่า “การศึกษาพุทธวิธีการบริหารโดยใช้หน้าที่ของนักบริหารเป็นกรอบในการพิจารณาเมื่ออยู่ ๕ ประการคือ การวางแผน การจัดองค์กร การจัดคนเข้าทำงาน การสั่งการ และการควบคุมเป็นต้น”^{๑๔} สอดคล้องกับงานวิจัยของ สมชาย ไมตรี ได้วิจัยเรื่อง “การศึกษาของพระสงฆ์ในประเทศไทย: กรณีศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี” ผลการวิจัย พบว่า^{๑๕} โดยภาพรวมการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี มีความเหมาะสมอยู่ในระดับปานกลาง คือ การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีเป็นการศึกษาที่เน้นการสอบวัดผลความรู้ ระบบการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีปัจจุบันยังมีความเหมาะสม การศึกษาคณะสงฆ์ก็ยังคงรักษารูปแบบการศึกษาเดิมมาตั้งแต่สมัยโบราณจนถึงปัจจุบัน และคณะสงฆ์จะต้องเริ่มคิดตัดสินใจในการปรับปรุงระบบการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี เพื่อให้การศึกษาระบบนี้คงอยู่ และแพร่หลายมากยิ่งขึ้นต่อไป นอกจากนี้ ไม่สอดคล้องกับงานวิจัยของ กนกวรรณ โกมลิตพิงศ์ ได้วิจัยเรื่อง “การบริหารกิจการของคณะสงฆ์เงินนิกายในประเทศไทย” งานวิจัยเรื่องนี้ มีวัตถุประสงค์ในการศึกษา ๓ ประการคือ ๑) ศึกษาวิจัยประวัติความเป็นมาการพัฒนาการบริหารกิจการ อิทธิพลและปัญหาอุปสรรคของคณะสงฆ์เงินนิกายในประเทศไทย ๒) ศึกษากรอบและแนวคิดการบริหารกิจการของคณะสงฆ์เงินนิกายประเทศไทย ๓) ศึกษาวิเคราะห์รูปแบบการบริหารกิจกรรมของคณะสงฆ์เงินนิกายในระดับในประเทศไทย กรอบและทฤษฎีที่ใช้ในการศึกษาวิจัยคือพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ หน้าที่การทำงานของผู้บริหารตามแนวทางและหลักการ (Posdcorb) และการวิเคราะห์สถานการณ์ (Swot) ผลการวิจัย พบว่า^{๑๖} โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก คือ การจัดการศึกษาของโรงเรียนเป็นองค์กรหนึ่งที่มีการบริหารจัดการที่แบ่งเป็นฝ่าย ด้านการเรียนมีครูใหญ่เป็นผู้รับผิดชอบและตำแหน่งการบริหารจัดการออกเป็นฝ่ายต่างๆ ให้ร่วมกันรับผิดชอบงานทั้งหมดในโรงเรียน เนื่องจากการเรียนการสอนเป็นไปตามหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการ จึงทำให้ลักษณะการบริหารงานในโรงเรียนค่อนข้างเป็นทางการไปด้วย (E=Education) หมายถึงการบริหารกิจการด้านการศึกษาเป็นงานการบริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา รูปแบบโครงสร้างมีผู้จัดการ ผู้ช่วยผู้จัดการคณะกรรมการสถานศึกษา ครูใหญ่ และผู้ช่วยครูใหญ่แบ่งเป็นการบริหารกิจการของโรงเรียนเป็น ๖ ฝ่ายคือ ฝ่ายวิชาการ ฝ่ายปกครอง ฝ่ายธุรการ ฝ่ายแผนงาน และบริหารงานทั่วไป ฝ่ายบริหาร และฝ่ายทะเบียนและวัดผล

เมื่อผู้บริหารหรือเจ้าสำนักเรียน อาจารย์ เจ้าหน้าที่ และนักเรียน ในแต่ละสำนักเรียนในพื้นที่กรุงเทพมหานครควบคุมดูแลอาจารย์ เจ้าหน้าที่ และนักเรียนในแต่ละสำนักเรียนให้ปฏิบัติตามกฏระเบียบของมหาเถรสมาคม ควบคุมงบประมาณส่วนกลาง ทั้งรายรับและรายจ่ายเพื่อส่งจ่ายให้แก่อาจารย์ เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา ดูแลรักษาสถานที่ของโรงเรียนพระปริยัติธรรมด้วยการบูรณปฏิสังขรณ์ให้มีความมั่นคงถาวร กำกับดูแลทรัพย์สินสมบัติของโรงเรียนพระปริยัติธรรมเช่น

^{๑๔} พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), พุทธวิธีการบริหาร, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๕.

^{๑๕} สมชาย ไมตรี, “การศึกษาของพระสงฆ์ในประเทศไทย : กรณีศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี”, งานวิจัยค้นคว้าอิสระ, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ, ๒๕๓๙), หน้า ๑๒๖.

^{๑๖} กนกวรรณ โกมลิตพิงศ์, “การบริหารกิจการของคณะสงฆ์เงินนิกายในประเทศไทย”, ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๕๙.

เอกสาร ประกาศนียบัตร ปริญญาบัตร กฏระเบียบ หนังสือเรียน ตำราศึกษา สื่อการสอน สารสนเทศ คอมพิวเตอร์ เป็นต้นให้ดี ควบคุมระบบการเรียนการสอน และการสอบวัดผลให้เป็นไปตามที่แม่กองบาลีสนามหลวงกำหนด จึงเป็นเหตุผลให้ผู้บริหารหรือเจ้าสำนักเรียน อาจารย์เจ้าหน้าที่ และนักเรียน มีความคิดเห็นด้านการควบคุม โดยภาพรวมอยู่ในระดับเห็นด้วยปานกลาง

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

รูปแบบการส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรมจังหวัดชลบุรี ๑. ด้านหลักสูตร ๒. ด้านครูผู้สอน ๓. ด้านกระบวนการเรียนการสอน ๔. ด้านสื่ออุปกรณ์การสอน และ ๕. ด้านการวัดผลและประเมินผล กล่าวโดยสรุป มีดังนี้ รูปแบบการส่งเสริมการจัดการพระปริยัติธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดชลบุรี ผู้วิจัยสรุปข้อเสนอแนะเชิงนโยบายในการพัฒนาจัดการการศึกษาตามหลักการจัดการประกอบด้วย ๑. ด้านหลักสูตร ๒. ด้านครูผู้สอน ๓. ด้านกระบวนการเรียนการสอน ๔. ด้านสื่ออุปกรณ์การสอน และ ๕. ด้านการวัดผลและประเมินผล ดังต่อไปนี้

๑. ด้านหลักสูตร มหาเถรสมาคมต้องมีนโยบายให้ผู้บริหารหรือเจ้าสำนักเรียนมีการวางแผนการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมทั้งแผนกธรรมและบาลี ทั้งระยะสั้นและระยะยาว ตามหลักสูตรที่เหมาะสมกับยุคสมัย มีเป้าหมายชัดเจนตามกฎระเบียบของสำนักเรียน ควรมีหลักสูตรเสริมเทียบความรู้เพิ่มขึ้นเช่นหลักสูตร ป.บส. และหลักสูตรต่างๆ ที่เหมาะสม เพื่อศักยภาพให้กับพระภิกษุสามเณร เป็นต้น

๒. ด้านครูผู้สอน ผู้บริหารหรือเจ้าสำนักเรียน ต้องส่งเสริมอาจารย์เข้าประชุม อบรมสัมมนาเชิงวิชาการ ไปศึกษาดูงานในสถานที่ปฏิบัติงานจริง มีการจัดฝึกอบรมสัมมนาเชิงวิชาการและสนับสนุนทรัพยากรเป็นต้น

๓. ด้านกระบวนการเรียนการสอน คือ ผู้บริหารหรือเจ้าสำนักเรียน ต้องปฏิบัติหน้าที่ตามโครงสร้างการบริหารให้อาจารย์ บุคลากรเจ้าหน้าที่ และนักเรียน ปฏิบัติหน้าที่ตามที่ได้รับมอบหมายคือตั้งอยู่ในกฎระเบียบของสำนักเรียน

๔. ด้านสื่ออุปกรณ์การสอน ผู้บริหารหรือเจ้าสำนักเรียน ต้องติดตามการปฏิบัติงานภายในสำนักเรียน ติดตามงบประมาณ ติดตามวัสดุอุปกรณ์ ตำราสำหรับใช้ในการเรียนการสอน เครื่องมือสื่อสาร อาคารสถานที่สอบเป็นต้นรวบรวมเก็บรักษาเอกสาร กฏระเบียบ ข้อบังคับ คำสั่งที่เกี่ยวข้องกับการเรียนการสอนในสำนักเรียน

๕. ด้านการวัดผลและประเมินผล ผู้บริหารหรือเจ้าสำนักเรียน ต้องควบคุมดูแล อาจารย์ บุคลากร เจ้าหน้าที่ และผู้เรียนในสำนักเรียนให้อยู่ในกฎระเบียบ กำกับดูแลรักษาเอกสาร กฏระเบียบ หนังสือเรียน ตำราศึกษา สื่อการสอน สารสนเทศ และคอมพิวเตอร์ เป็นต้น ตรวจสอบระบบการเรียนการสอน และการสอบวัดผลให้เป็นไปตามที่แม่กองธรรมเป็นต้น

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

ผู้วิจัย สรุปข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการในการส่งเสริมการจัดการศึกษาตามหลักการจัดการประกอบด้วย ประกอบด้วย ๑. ด้านหลักสูตร ๒. ด้านครูผู้สอน ๓. ด้านกระบวนการเรียนการสอน

๔. ด้านสื่ออุปกรณ์การสอน และ ๕. ด้านการวัดผลและประเมินผล ดังต่อไปนี้

๑. ด้านหลักสูตร ผู้บริหารหรือเจ้าสำนักเรียน อาจารย์ผู้สอน และบุคลากรเจ้าหน้าที่ต้องนำแนวทางทางการพัฒนาการจัดการศึกษาไปปฏิบัติให้มีความชัดเจน ด้านระยะเวลา การปฏิบัติงาน และการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนตามหลักสูตรในสำนักเรียน และควรจัดหลักสูตรเพิ่มเติมเช่น การสอนเสริมภาษาอังกฤษ เพื่อเสริมทักษะแก่ผู้เรียน เป็นต้น

๒. ด้านครูผู้สอน ผู้บริหารหรือเจ้าสำนักเรียน อาจารย์ผู้สอน และบุคลากรเจ้าหน้าที่ต้องดำเนิน การให้ผู้สอน เกิดแรงจูงใจให้เกิดจิตศรัทธาในการเรียนการสอน ด้วยการจัดประชุมสัมมนาในสำนักเรียน เชิญไปทัศนศึกษาดูงานที่อื่นมีการจัดฝึกอบรมเชิงวิชาการในสำนักเรียนมีการสร้างทีมงานให้เกิดความสามัคคีในหมู่คณะสงฆ์ เป็นต้น

๓. ด้านกระบวนการเรียนการสอน ผู้บริหารหรือเจ้าสำนักเรียน อาจารย์ผู้สอน บุคลากรเจ้าหน้าที่ให้มีการพัฒนาการจัดการเรียนการสอน ทั้งเชิงรุกและเชิงรับ ตามนโยบายการพัฒนาระบบการศึกษาให้มีความเหมาะสมยืดหยุ่นตามสภาพสังคมวัฒนธรรมที่เปลี่ยนแปลงไป ควรจะดำเนินการให้สอดคล้องตามรูปแบบโครงสร้างสำนักเรียนที่ได้ปฏิบัติสืบทอดกันมา และแผนการศึกษาอย่างเป็นระบบและมีเป้าหมาย

๔. ด้านสื่ออุปกรณ์การสอน ผู้บริหารหรือเจ้าสำนักเรียน อาจารย์ผู้สอน และบุคลากรเจ้าหน้าที่ดำเนินการจัดซื้อ จัดทำให้ครบถ้วนและเพียงพอต่อจำนวนนักเรียน ในแต่ละห้องตามความเป็นจริง

๕. ด้านการวัดผลและประเมินผล ผู้บริหารหรือเจ้าสำนักเรียน อาจารย์ผู้สอน และบุคลากรเจ้าหน้าที่ให้เกิดความโปร่งใสเป็นไปตามกฎระเบียบและข้อบังคับของคณะสงฆ์ต่อไป

๕.๓.๓ ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

การวิจัยเรื่อง “รูปแบบการส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรมจังหวัดชลบุรี” ผู้วิจัยเสนอแนะแนวทางการวิจัยครั้งต่อไป ดังต่อไปนี้

๑. ควรมีการศึกษาเรื่องรูปแบบการส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรมจังหวัดชลบุรี ศึกษาเฉพาะขอบเขตกว้างๆ ด้านหลักสูตร ครูผู้สอน กระบวนการการเรียนการสอน สื่ออุปกรณ์การสอน และการวัดผลและประเมินผล เพื่อเสนอแนวทางเท่านั้น ควรมีการศึกษาเรื่องมาตรฐานในการศึกษาพระปริยัติธรรมโดยเชิงลึก

๒. ควรมีการศึกษาเกี่ยวกับรูปแบบในการในการส่งเสริมบุคลากรในการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมเพื่อหาแนวทางในการพัฒนาบุคลากรทั้งด้านนิเทศกรรมและบาลีให้มีความรู้ความสามารถในระดับสูงขึ้น

๓. ควรมีการศึกษาเกี่ยวกับนโยบายและการบริการจัดการด้านงบประมาณในการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมเป็นการเฉพาะ เพื่อนำผลการวิจัยไปปรับใช้ในการจัดสรรงบประมาณสนับสนุนการศึกษาพระปริยัติธรรมอย่างเพียงพอ

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Sources)

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Sources)

(๑) หนังสือ:

กนก แสนประเสริฐ. กฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๒๔ (พ.ศ.๒๕๔๑). ว่าด้วยการแต่งตั้งถอดถอนพระสังฆาธิการ, ๒๕๔๗.

กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม. ธรรมศึกษาชั้นเอก ฉบับปรับปรุงใหม่ที่ประกาศใช้ในปัจจุบัน.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด, ๒๕๔๙.

กรมการศาสนา. การพัฒนารูปแบบการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๕๑.

_____ การศึกษาของคณะสงฆ์ไทย. กรุงเทพมหานคร : ฝ่ายวิจัยกองแผนงานกรมการศาสนา, ๒๕๔๖.

_____ คู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วยเรื่องการคณะสงฆ์และการศาสนา. กรุงเทพมหานคร : การศาสนา, ๒๕๔๐.

กรมวิชาการ. แนวการจัดกิจกรรมและสื่อการเรียนการสอนระดับก่อนประถมศึกษา. กรุงเทพมหานคร : กรมวิชาการ, ๒๕๔๐.

กาญจนา คุณารักษ์. หลักสูตรและการพัฒนา. นครปฐม : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๔๕.

ขวัญนา สุขจร. ความหมายของการวิจัย. ลำปาง : มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต ศูนย์ลำปาง, ๒๕๕๔.

คู่มือพระสังฆาธิการ. พระราชบัญญัติคณะสงฆ์. พระราชกฤษฎีกา. กฎ. ระเบียบ. คำสั่งของคณะสงฆ์. และมหาเถรสมาคม. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๘.

จำนงค์ อติวัฒน์สิทธิ์. สังคมวิทยาตามแนวพุทธศาสตร์. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕.

จิระประภา อัครบวร. คุณค่าคน คุณค่างาน. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เต๋า ๒๐๐๐, ๒๕๕๒.

ชีรวัดน์ นิจนตร. การวางแผนการศึกษา. ภูเก็ต : สถาบันราชภัฏภูเก็ต, ๒๕๔๒.

ชูศักดิ์ เจนประโคน. เทคนิคการสร้างแรงจูงใจ. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๕๐.

ณพิชญ์ จักรพิทักษ์. ทฤษฎีการจัดการความรู้. กรุงเทพมหานคร : ธนาเพรส, ๒๕๕๒.

ดวงเดือน พิศาลบุตร. โรงเรียนวันอาทิตย์. กรุงเทพมหานคร : มงคลการพิมพ์, ๒๕๔๐.

- ถวัลย์รัฐ วรเทพพิพิงษ์. **การกำหนดและวิเคราะห์นโยบายสาธารณะ : ทฤษฎีและการประยุกต์.**
กรุงเทพมหานคร : เสมาธรรม, ๒๕๔๐.
- ทีศนา เขมมณี. **ศาสตร์การสอน : องค์ความรู้เพื่อจัดกระบวนการเรียนรู้.** กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๕.
- _____. **ศาสตร์การสอน องค์ความรู้เพื่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ.** กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๔.
- _____. **ทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อพัฒนากระบวนการคิด.** กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติสำนักนายกรัฐมนตรี, ๒๕๔๑.
- ทิพวรรณ หล่อสุวรรณรัตน์. **องค์การแห่งความรู้จากแนวคิดสู่การปฏิบัติ.** (กรุงเทพมหานคร : เซทโพร์ พรินต์, ๒๕๔๘).
- นนทวัฒน์ อธิจิฉามร. **แรงจูงใจบทเรียนสำคัญที่สุดของความสำเร็กระดับตำนาน.** กรุงเทพมหานคร : บริษัทรุ่งแสงการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๖๐.
- นายอรรถ วิถีเจริญ. **สถาบันพระสังฆาธิการ.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๕.
- บุญชม ศรีสะอาด. **วิจัยเบื้องต้น.** กรุงเทพมหานคร : สุวีริยาสาสน์, ๒๕๔๗.
- ปิ่น มุทุกันต์. **แนวสอนธรรมะตามหลักสูตรนักธรรมตรี.** กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕.
- ดร.ประเสริฐ ณ นคร, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒, กรุงเทพมหานคร : บริษัท : นามมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์ จำกัด, ๒๕๔๖.
- พยอม วงศ์สารศรี. **การบริหารทรัพยากรมนุษย์.** กรุงเทพมหานคร : คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต, ๒๕๕๐.
- พระเทพดิลก (ระแบบ ฐิตญาโณ). **อธิบายหลักธรรมตามหมวดจากนวโกวาท.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๔๘.
- พระเทพวิสุทธีเมธี (ปัญญานันทภิกขุ). **ภาวนาช่วยเสริม เพิ่มกำลังจิต.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๔๖.
- พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช). **บทบาทของสถาบันพระพุทธรศาสนามากับการจัดการศึกษา.** กรุงเทพมหานคร : พิมพ์ดี, ๒๕๔๖.
- พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). **การศึกษาเพื่อสร้างศาสนทายาท.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙.
- _____. **พุทธวิธีการบริหาร.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.
- พระธรรมโกศาจารย์ (ปัญญานันทภิกขุ). **พจนานุกรมธรรมของท่านปัญญานันทะ.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๕๔.
- พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ). **การทำงานเป็นสุข.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๔๙.
- พระธรรมปริยัติโสภณ (วรวิทย์ คงคปญฺโญ). **การพัฒนาพระสังฆาธิการ ภาค ๒ ภาคปฏิบัติการ.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕.

- พระธรรมปัญญาภรณ์ และพระมหาทองดี ปาวชิโร. **การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี**. กรุงเทพมหานคร : อักษรการพิมพ์, ๒๕๔๘.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). **พุทธธรรม**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). **การเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงาน**. กรุงเทพมหานคร : สุขภาพใจ, ๒๕๔๙.
- พระมหาทองดี ปญญาชิโร. **การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี**. กรุงเทพมหานคร : อักษรการพิมพ์, ๒๕๔๕.
- พระมหาเทียบ สิริญาโณ. **“บาลีคืออะไร”**. ในเก็บเพชรจากคัมภีร์พระไตรปิฎก. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒.
- พระมหาสิทธิการ (เย็น กลยาณธโร). **หลักสูตรนักธรรมและธรรมศึกษาชั้นตรี**. กรุงเทพมหานคร : เลียงเชียง, ๒๕๔๓.
- พระราชญาณวิสิฐ (เสริมชัย ชยมงคล). **ความสำเร็จ หลักธรรมสู่ความสำเร็จและสันติสุข**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๔๕.
- พระราชปัญญาภวี่ (สุบิน เขมियो). **ประมวลบทพระธรรมเทศนา**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรมศาสนา, ๒๕๔๘.
- พระราชวรมณี (ประยุทธ์ ปยุตโต). **สถาบันสงฆ์กับสังคมไทย**. กรุงเทพมหานคร : จรูญการพิมพ์, ๒๕๔๑.
- พระอุตรคณาธิการ (ชวินทร์ สระคำ). **ประวัติศาสตร์พุทธศาสนาในอินเดีย**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๗.
- พวงรัตน์ ทวีรัตน์. **วิธีการวิจัยทางพฤติกรรมศาสตร์และสังคมศาสตร์**. กรุงเทพมหานคร : สำนักทดสอบทางการศึกษาและจิตวิทยา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร, ๒๕๔๓.
- พิฑูร มลิวัลย์. **แบบเรียนวิชาธรรมและนักธรรมชั้นตรี**. กรุงเทพมหานคร : กรมการศาสนา, ๒๕๔๐.
- พิน ดอกบัว. **พระพุทธศาสนากับคนไทย**. กรุงเทพมหานคร : ศิลปาบรรณาการ, ๒๕๔๒.
- เยาวดี วิบูลย์ศรี. **การประเมินโครงการ : แนวคิดและแนวปฏิบัติ**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๔.
- วิเชียร ชาบุดรบุญชริก. **พุทธศาสน์**. กรุงเทพมหานคร : โอ. เอส. พริ้นติ้งเฮ้าส์, ๒๕๔๕.
- วิรัช ถิรพันธุ์เมธี และทองใบ ธีรานันท์ทางกูร. **คู่มือพระสังฆาธิการ**. กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก, ๒๕๔๖.
- ศาสตราจารย์ นายแพทย์ประเวศ วะสี. **พระสงฆ์กับการรู้เท่าทันสังคม**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พิมพ์ดี, ๒๕๔๖.
- ศิริชัย กาญจนวาสี. **ทฤษฎีการประเมิน**. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๗.
- ศิริพร พงศ์ศรีโรจน์. **องค์การและการจัดการ**. กรุงเทพมหานคร : ศูนย์หนังสือมหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, ๒๕๔๓.
- ศิริวรรณ เสรีรัตน์. **ทฤษฎีองค์การ : ฉบับมาตรฐาน**. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสาร, ๒๕๕๓.

- ศุภลักษณ์ เศษชะพานิช. **การนำเสนอรูปแบบการบริหารคุณภาพแบบเบ็ดเสร็จในโรงเรียนเอกชน ประเภทสามัญศึกษา**. พระนครศรีอยุธยา : มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา, ๒๕๔๔.
- สมคิด ดวงจักร. **การเลขานุการและงานสารบรรณทางคณะสงฆ์ไทย**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๖.
- สมพงษ์ สิงหะพล. **ผู้นำทางวิชาการและการพัฒนาหลักสูตร**. นครราชสีมา : คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา, ๒๕๔๖.
- สันต์ ธรรมบำรุง. **หลักสูตรและการบริหารหลักสูตร**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๗. สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. **ปฏิรูปการเรียนรู้ผู้เรียนสำคัญที่สุด**. กรุงเทพมหานคร : บริษัทพิมพ์ดี, ๒๕๔๓.
- สำนักงานเจ้าคณะภาค ๒. **อบรมบาลีก่อนสนามสนามหลวง ภาค ๒**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕.
- สำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง. **การศึกษาพระปริยัติธรรม**. กรุงเทพมหานคร : อาหารการพิมพ์, ๒๕๕๒.
- _____ **เรื่องสอบธรรมของสนามหลวงแผนกธรรม**, ๒๕๕๔. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๔.
- สำนักศาสนศึกษาวัดเทพศิลา. **คู่มือเปิดตำราเรียนบาลี**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕.
- สุชีพ ปุญญานุภาพ. **พระไตรปิฎกสำหรับประชาชน**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑.
- สุนันทา เลहनันท์. **การพัฒนาองค์การ**. กรุงเทพมหานคร : ซีวีแอลการพิมพ์, ๒๕๕๓.
- สุบรรณ พันธวิชาวาส และชัยวัฒน์ ปัญจพงษ์. **ระเบียบวิธีเชิงปฏิบัติ**. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๒.
- สุภางค์ จันทวานิช. **การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยเชิงคุณภาพ**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๓.
- สุมนชา พรหมบุญ และคณะ. **ทฤษฎีการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม**. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, ๒๕๕๐.
- สุมน อมรวิวัฒน์ และคณะ. **คู่มือการพัฒนาการศึกษาด้วยกระบวนการ PDCA**. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิสดศรี-สฤษดิ์วงศ์, ๒๕๔๔.
- แสงอรุณ โปร่งธูระ. **พุทธศาสน์**. กรุงเทพมหานคร : ฝ่ายเอกสารตำราสำนักส่งเสริมวิชาการสถาบันราชภัฏธนบุรี, ๒๕๔๙.
- หลุย จำปาเทศ. **จิตวิทยาการจูงใจ**. กรุงเทพมหานคร : สามัคคีสาสน์, ๒๕๔๓.
- อุทุมพร จามรมาน. **แบบและเครื่องมือการวิจัยทางการศึกษา : การวิจัยรายกรณี**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๐.

(๒) ดุษฎีนิพนธ์/วิทยานิพนธ์/สารนิพนธ์:

กนกวรรณ โกมลิตธิพงศ์. “การบริหารกิจการของคณะสงฆ์จีนนิกายในประเทศไทย”. **วิทยานิพนธ์**

ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา. บัณฑิตวิทยาลัย :
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐.

จุฬารัตน์ มาเสถียรวงศ์. “นโยบายและยุทธศาสตร์ทางการศึกษาแบบมุ่งอนาคตเพื่อเด็กและเยาวชนไทย”. **ปริญญาครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนศึกษา. ภาควิชานโยบาย การจัดการ และความเป็นผู้นำทางการศึกษา คณะครุศาสตร์ :** จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๙)

ณัฏฐกรณ์ นิลอรุณ. “การพัฒนาระบบการจัดการความรู้ของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา”. **ปริญญาครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาบริหารการศึกษา. ภาควิชานโยบายการจัดการและความเป็นผู้นำทางการศึกษา คณะครุศาสตร์ :** จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๒.

นงลักษณ์ เรือนทอง. “รูปแบบการบริหารโรงเรียนที่มีประสิทธิผล”. **ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา. ภาควิชาการบริหารการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย :** มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๐.

นางสาววันทนา เนาว์วัน. “การพัฒนาภาวะผู้นำตามหลักพุทธธรรมของบุคลากรโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่ม ๓”. **วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์. บัณฑิตวิทยาลัย :** มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗.

นายไอศูรย์ อินทร์เพชร. “รูปแบบการบริหารจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรมของคณะสงฆ์ไทย”. **วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์. บัณฑิตวิทยาลัย :** มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘.

บัณฑิต ฉัตรวิโรจน์. “การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนการสอนแบบการจัดการความรู้เพื่อเสริมสร้างสมรรถนะการสอนของนักศึกษาครู”. **ปริญญาครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาอุดมศึกษา. ภาควิชานโยบายการจัดการและความเป็นผู้นำทางการศึกษา :** จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๐.

พระครูสุนทรเจติยาภิวัฒน์ (ชัยวัฒน์ สุทธิจิตโต). “รูปแบบการพัฒนาการจัดการการศาสนศึกษาแผนกธรรมศึกษาของพระสังฆาธิการในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา”. **วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ. บัณฑิตวิทยาลัย :** มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘.

พระครูสุวรรณวรการ (พิมพ์ทรัพย์ พุทธาโณ). “การพัฒนาระบบการจัดการการศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์ภาค ๑”. **วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ. บัณฑิตวิทยาลัย :** มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗.

พระจักรพล สิริธโร (ป๋องศิริ). “การพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้ในโรงเรียนพระปริยัติธรรมศรีจันทร์วิทยา : การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม”. **ดุษฎีนิพนธ์หลักสูตรศึกษาศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา. คณะศึกษาศาสตร์ :** มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๙.

- พระจินฉัตร กิ่งแก้ว. “การพัฒนารูปแบบการบริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาเพื่อความเป็นเลิศ”. **วิทยานิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์, ๒๕๕๕).
- พระใบฎีกาเฉลิมพล ฐานุตโตโร (โพธิ์ประชุม). “การพัฒนารูปแบบการจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมในจังหวัดนครปฐม”. **วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**. สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘.
- พระมหาไกรวรรณ ปุณฺณพันธ์. “ผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารสำนักเรียนพระปริยัติธรรม”. **ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา**. ภาควิชาการบริหารการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๒.
- พระมหาธรรมรัต อริยธมฺโม (ยศขุน). “แนวทางการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ในบริบทแห่งสังคมไทยยุคปัจจุบัน”. **ดุษฎีนิพนธ์หลักสูตรศึกษาศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา**. คณะศึกษาศาสตร์ : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.
- พระมหาธฤติ วิโรจโน. “รูปแบบการพัฒนาพระสังฆาธิการเพื่อประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์”. **วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗.
- พระมหาประวิทย์ โถมวาโท (ฤทธิ์คารพ). “รูปแบบการบริหารจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาเพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา”. **วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘.
- พระมหาอำนาจ ปวฑฺฒโน. “การพัฒนารูปแบบการจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรม”. **วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.
- พระราชรัตนมงคล (มนตรี ยางธิสาร). “การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมวิธีการสอนศีลธรรมระดับมัธยมศึกษาตอนต้นของพระสอนศีลธรรมตามโครงการของกระทรวงศึกษาธิการ”. **ปริญญาดุษฎีบัณฑิต**. สาขาวิชาการศึกษาคณะศึกษาศาสตร์. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๕๔.
- สมหวัง บุญสิทธิ์. “การศึกษารูปแบบการพัฒนาประสิทธิภาพการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนของข้าราชการครูสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดขอนแก่น”. **วิทยานิพนธ์ดุษฎีบัณฑิต สาขาการทดสอบและวัดผลการศึกษา**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๔๖.
- สุจินตนิท หนูชู. “รูปแบบการบริหารจัดการศึกษาของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ที่มีประสิทธิภาพ”. **ดุษฎีนิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรดุษฎีบัณฑิต**. สาขาวิชาการจัดการการศึกษา. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, ๒๕๕๗.
- อุดม ชูลีวรรณ. “รูปแบบการพัฒนาระบบการบริหารคุณภาพโรงเรียนมัธยมศึกษาสู่ความเป็นเลิศระดับสากล”. **วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรดุษฎีบัณฑิต**. สาขาวิชาการบริหารการศึกษา. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, ๒๕๕๙.

(๓) รายงานการวิจัย:

- ทวี ศันสนีย์พันธ์ และ เดชา พวงงาม. “การศึกษาสภาพการจัดการศึกษาสงฆ์ในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาเขตการศึกษา ๑๑”. **รายงานการวิจัย**. วิชาการวิจัยทางการศึกษา. กรุงเทพมหานคร : กรมการศาสนา, ๒๕๔๗.
- ชญ ศรีทอง และคณะ. “การศึกษาสภาพและเนื้อหาการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ ภาค ๑๑”. **รายงานการวิจัย**. วิทยานิพนธ์การวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.
- พระมหาสหัส ตสาโร. “การบริหารองค์การคณะสงฆ์”. **รายงานการวิจัย**. คณะครุศาสตร์ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.
- ศิริชัย กาญจนวาสี และคณะ. “โครงการวิจัยรูปแบบของระบบการบริหารจัดการศึกษาแบบบูรณาการ สำหรับเขตพื้นที่การศึกษาและสถานศึกษา”. **รายงานการวิจัย**. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ, ๒๕๔๘.
- สมชาย ไมตรี. “การศึกษาของพระสงฆ์ในประเทศไทย : กรณีศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี”. **รายงานการวิจัย**. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ, ๒๕๔๙.

(๔) บทความ:

- ธนสาร บัลลังก์ปัทมา. “บทบาทประชาชนในการมีส่วนร่วมจัดการศึกษา”. **นิตยสาร. The city journal** ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๘๕ (๑-๑๕ มีนาคม ๒๕๕๑): ๓๐-๔๔.
- พระครูบรรพตภาวนาวิธาน วิ, “การบริหารการคณะสงฆ์ด้านการศาสนศึกษาของพระสังฆาธิการในจังหวัดนครนายก”, **วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์**. ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๔ (ตุลาคม-ธันวาคม ๒๕๖๐): ๖๔-๗๖.
- วาโร เพ็งสวัสดิ์ ผศ.ดร. “การวิจัยพัฒนารูปแบบ”. **วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร**. ปีที่ ๒. ฉบับที่ ๔ (กรกฎาคม – ธันวาคม ๒๕๕๓): ๓-๑๖.
- อรพินทร์ ชูชม. “แรงจูงใจในการทำงาน : ทฤษฎีและการประยุกต์”. **วารสารจิตวิทยา**. มหาวิทยาลัยเกษมบัณฑิต ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๑ (มกราคม – ธันวาคม ๒๕๕๕): ๘๕-๙๘.
- อินตา ศิริวรรณ. นิเวศน์ วงศ์สุวรรณ. “การศึกษาแนวทางพัฒนาการศึกษาของคณะสงฆ์”. **วารสารครุศาสตร์ปริทรรศน์** ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๒ (พฤษภาคม-สิงหาคม ๒๕๕๘): ๖๕-๗๘.

(๕) สื่ออิเล็กทรอนิกส์:

- จินตนา ศิริวัฒน์โชค. **วงจร PDCA**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : http://203.172.179.44/skpp/file.php/1/PDCA/PDCA_mean.doc [๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๐].
- เทวินทร์ ประสิทธิ์เสรีรัฐ. **หลักการดำเนินงานตามวงจรเดมมิง**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : (The Deming Cycle) PDCA. <http://www.cgpcenter.com/generalknowledges/pdca/pdcahtml>. [๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๐].
- บาลีติค, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <http://www.palidict.com/content> [๒๑ มกราคม ๒๕๖๒].

สุธาสินี โพธิจันทร์, PDCA หัวใจสำคัญของการปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://www.ftpi.or.th/2015/2125> [๒๑ มกราคม ๒๕๖๑].

พัชรี อินทร์อำนวย. วงจร PDCA คืออะไร. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://misweb.csc.ku.ac.th/OASKM/?p=195>. [๑๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๐].

(๖) สัมภาษณ์/สนทนากลุ่ม:

สัมภาษณ์ พระครูสิทธิธรรมานุวัตร. เจ้าคณะอำเภอพนัสนิคม เจ้าอาวาสวัดหลวงพรหมवास จังหวัดชลบุรี, ๒๙ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

พระเทพชลธารมณี. เจ้าคณะจังหวัดชลบุรี เจ้าอาวาสวัดบางพระวรวิหาร (พระอารามหลวง) จังหวัดชลบุรี, ๓๐ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

พระครูสีลานุโลมคุณ. เจ้าอาวาสวัดเนินสี จังหวัดชลบุรี, ๓๐ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

พระครูพิศาลประชานุกิจ. เจ้าคณะอำเภอนองใหญ่ เจ้าอาวาสวัดหนองใหญ่ศิริธรรม จังหวัดชลบุรี, ๓๐ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

พระครูทัศนีย์คุณากร. เจ้าคณะอำเภอสัตหีบ เจ้าอาวาสวัดสัตหีบ จังหวัดชลบุรี, ๓๐ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

พระครูวิสารทสุตากร. เจ้าอาวาสวัดช่องแสมสาร จังหวัดชลบุรี, ๓๐ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

พระครูอุดมธรรมรส, ดร. ที่ปรึกษาเจ้าคณะจังหวัดชลบุรี เจ้าอาวาสวัดนอก จังหวัดชลบุรี, ๓๑ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

พระครูวิบูลย์ปริยัติกิจ. เจ้าคณะอำเภอสรีราชา เจ้าอาวาสวัดพิบูลสังฆธรรม จังหวัดชลบุรี, ๓๑ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

พระครูสารัตถ์ธรรมโกศล. เจ้าอาวาสวัดทรงธรรม จังหวัดชลบุรี, ๑ สิงหาคม ๒๕๖๑.

พระครูอุดมพัฒนาการ. เจ้าคณะตำบลธาตุทอง เจ้าอาวาสวัดธาตุทอง จังหวัดชลบุรี, ๑ สิงหาคม ๒๕๖๑.

พระครูถาวรศุภกิจ. เจ้าอาวาสวัดหนองเกตุ จังหวัดชลบุรี, ๑ สิงหาคม ๒๕๖๑.

พระมหาคมสันต์ ชินวโร. เจ้าคณะอำเภอเกาะจันทร์ เจ้าอาวาสบ่อทองราษฎร์บำรุง จังหวัดชลบุรี, ๒ สิงหาคม ๒๕๖๑.

พระครูพิมพ์กิจจานุวัตร. รองเจ้าคณะอำเภอบ้านบึง เจ้าอาวาสวัดกุนทีธาร จังหวัดชลบุรี, ๘ สิงหาคม ๒๕๖๑.

พระครูพิพิธศาสนการ. เจ้าอาวาสวัดเขาช่องลม จังหวัดชลบุรี, ๙ สิงหาคม ๒๕๖๑.

พระปลัดวัลลภ คุณวุฑฒ. เจ้าอาวาสวัดวังรีศิริวันนาราม จังหวัดชลบุรี, ๑๐ สิงหาคม ๒๕๖๑.

พระครูไพจิตรพัฒนาการ. เจ้าอาวาสวัดเขาชก จังหวัดชลบุรี, ๑๐ สิงหาคม ๒๕๖๑.

พระครูวิมลธรรมสถิต. เจ้าอาวาสวัดหนองชันจันทนาราม จังหวัดชลบุรี, ๑ สิงหาคม ๒๕๖๑.

พระมหาณรงค์ อุตโตโร. เจ้าอาวาสวัดทับเจริญ จังหวัดชลบุรี, ๑๔ สิงหาคม ๒๕๖๑.

พระครูสุวรรณรัตนวัฒน์. เจ้าอาวาสวัดเกษตรสุวรรณ จังหวัดชลบุรี, ๒๑ สิงหาคม ๒๕๖๑.

พระครูขันตสสารวิสิฐ. เจ้าอาวาสวัดเขาชะอาง จังหวัดชลบุรี, ๒๒ สิงหาคม ๒๕๖๑.

พระครูโกศลธรรมมาภิรักษ์. เจ้าอาวาสวัดคลองตาเพชร จังหวัดชลบุรี, ๒๒ สิงหาคม ๒๕๖๑.

พระครูพิพิธกิจจารักษ์. เจ้าคณะอำเภอบางละมุง เจ้าอาวาสวัดหนองปรือ จังหวัดชลบุรี, ๒๔ สิงหาคม ๒๕๖๑.

พระมงคลโมลี, วิ. ที่ปรึกษาเจ้าคณะตำบลหมอนนาง เจ้าอาวาสวัดทุ่งเหียง จังหวัดชลบุรี, ๒๕ สิงหาคม ๒๕๖๑.

พระมหาวิเชียร กนตสีโล. เจ้าคณะอำเภอบ่อทอง เจ้าอาวาสวัดอมพนมวนาราม จังหวัดชลบุรี, ๒๘ สิงหาคม ๒๕๖๑.

พระครูวิทยานันท์. เจ้าคณะอำเภอบ้านนาหวาย เจ้าอาวาสวัดโป่งตามูข จังหวัดชลบุรี, ๒๘ สิงหาคม ๒๕๖๑.

พระมหาภูวนาถ อากาศโร. รองเจ้าคณะอำเภอบ่อทอง เจ้าอาวาสวัดคลองมือไทร จังหวัดชลบุรี, ๒๘ สิงหาคม ๒๕๖๑.

พระครูบรรพตพัฒนโสภณ. เจ้าอาวาสวัดบ้านไร่ จังหวัดชลบุรี, ๒๘ สิงหาคม ๒๕๖๑.

พระครูปราโมทย์สมณวัตร. เจ้าอาวาสวัดเขาห้ายอด จังหวัดชลบุรี, ๒๘ สิงหาคม ๒๕๖๑.

พระมหามงคล ปุณณมงคล. เลขาธิการเจ้าคณะอำเภอบ่อทอง เจ้าอาวาสวัดหลุมมะนาว จังหวัดชลบุรี, ๒๘ สิงหาคม ๒๕๖๑.

พระมหาบุรี อธิปญโญ. รองเจ้าคณะอำเภอนนทบุรี เจ้าอาวาสวัดบ้านไบบน จังหวัดชลบุรี, ๒๙ สิงหาคม ๒๕๖๑.

พระปัญญารัตนภรณ์. รองเจ้าคณะจังหวัดชลบุรี วัดชัยมงคล (พระอารามหลวง) เมืองพัทยาใต้ จังหวัดชลบุรี. ๓๑ สิงหาคม ๒๕๖๑.

พระมหาเจริญ จิรวิฑู. เจ้าคณะอำเภอบ้านบึง เจ้าอาวาสวัดเขาถ้ำ จังหวัดชลบุรี, ๓๑ สิงหาคม ๒๕๖๑.

สนทนากลุ่ม พระอุดมสิทธินายก, ผศ.ดร. ป.ธ.๙ รองคณบดีคณะสังคมศาสตร์ ฝ่ายบริหาร, ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒.

พระสุธีวีร์บัณฑิต, ดร. อาจารย์ประจำภาควิชารัฐศาสตร์, ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒.

พระมหาสุนันท์ สุนนโท, ดร. อาจารย์ประจำภาควิชารัฐศาสตร์, ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒.

รศ.ดร.สุรพล สุยะพรหม. ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์, ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒.

พระมหากฤษฎา กิตติโสภโณ, ผศ.ดร. อาจารย์ประจำภาควิชารัฐศาสตร์, ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒.

พระปลัดระพี นพธิสารโร, ผศ.ดร. อาจารย์ประจำภาควิชารัฐศาสตร์, ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒

ดร.ประเสริฐ ธิลาว. อาจารย์ประจำภาควิชารัฐศาสตร์, ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒.

ผศ.ดร.รัฐพล เย็นใจมา. อาจารย์ประจำภาควิชารัฐศาสตร์, ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒.

ผศ.ดร.เกียรติศักดิ์ สุขเหลือง. รองคณบดีคณะสังคมศาสตร์ ฝ่ายวิชาการ, ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒.

รศ.ดร.สุวิญ รักสัตย์. อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสนศึกษา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒.

ดร.อำนาจ บัวศิริ. ผู้ทรงคุณวุฒิ, ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒.

ผศ.ดร.อุทัย สติมัน. อาจารย์ประจำคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสวนดุสิต, ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒.

พระครูพิศาลจริยากร, ดร. เจ้าคณะตำบลนาเกลือ อ.บางละมุง จ.ชลบุรี, ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒.

พระครูสิทธิพงษ์มณี, ดร. เจ้าอาวาสวัดศรีพุ่มโพธิ์ อ.ศรีราชา จ.ชลบุรี, ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒.

๒. ภาษาอังกฤษ

Denzin, N. *Sociology : Methodology; Research*, New York : Appleton, 1995), p. 218.

Fred Luthens. *Organization Behavior*. Singapore : McGraw-Hill International Editions., 1999.

Good V. Carter. *Dictionary of Education*. New York : Mo Graw-Hill., 1983.

Good. C.V. *Dictionary of education*. New York : McGraw-Hill., 1993.

Hanson. H. M.. & Boyd. S. T. *Family Health Care Nursing : Theory. Practice. and Research*. New York : Davis., 1996.

John Dewey. *Philosophy. Education. and Reflective Thinking*. In Thomas O.Buford *Toward a Philosophy of Education.*, 1989.

Kast. F. E. & Rosenzweig. J. E. *Organization and management* 4th ed. New York : McGraw-Hill., 1995.

Keeves. P. J., *Educational research methodology and measurement : An international handbook Oxford*. New York : McGraw-Hill., 1988.

Tosi, H.L. and Carroll, S.J., *Management*. New York : Appleton Country Croffs., 1982.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

หนังสือขอความอนุเคราะห์ให้เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือวิจัย